

VILNIAUS UNIVERSITETAS
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

GEDIMINAS PETRAUSKAS

**LAIDOSENA VIDURAMŽIŲ LIETUVOJE:
MIRUSIŲJŲ DEGINIMO PAPROTYS**

Daktaro disertacija
Humanitariniai mokslai, istorija (05 H)

Vilnius 2017

Disertacija rengta 2011–2016 m. Vilniaus universitete

Mokslinis vadovas:

Prof. dr. Albinas Kuncevičius (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai,
istorija – 05 H)

TURINYS

ĮVADAS	5
I. MIRUSIŪJŲ DEGINIMO PAPROČIO VIDURAMŽIŲ LIETUVOJE ŠALTINIAI IR TYRINĖJIMAI	13
I.1. Istoriniai šaltiniai.....	13
I.2. Archeologiniai šaltiniai	22
I.3. Mirusiųjų deginimo papročio viduramžių Lietuvoje istoriografija	30
II. MIRUSIŪJŲ DEGINIMO PAPROTYS IR VIDURAMŽIŲ DEGININIAI KAPINYNAI	35
II.1. Mirusiųjų deginimo būdai.....	35
II.2. Viduramžių degintinių kapinynų geografija ir topografija.....	45
II.2.1. Degintinių kapinynų geografija.....	45
II.2.2. Degintinių kapinynų topografija ir aplinka	54
II.3. Laidojimo vietų tipologija	61
II.3.1. Pilkapynai	61
II.3.2. Kapai tarp pilkapių	65
II.3.3. Plokštiniai kapinynai	70
II.4. Degintinių kapų tipai	79
II.4.1. Individualūs kapai	79
II.4.2. Kolektyviniai kapai sausumoje	86
II.4.3. Kolektyviniai kapai vandenyje.....	94
III. VIDURAMŽIŲ DEGININIŲ KAPŲ RADINIAI	101
III.1. Antropologinė medžiaga	101
III.2. Zooarcheologinė medžiaga.....	105
III.3. Įkapės.....	111
III.3.1. Darbo įrankiai	112
III.3.2. Ginklai.....	119
III.3.3. Papuošalai	127
III.3.4. Aprangos reikmenys	151
III.3.5. Buities reikmenys.....	154

III.3.6. Raitelio ir žirgo ekipuotė	164
III.3.7. Kiti degintinių kapų radiniai	171
III.4. Viduramžių degintinių kapų įkapių komplektų analizė	173
IV. APIBENDRINIMAS: VIDURAMŽIŲ LIETUVOS DEGINTINIŲ KAPŲ HORIZONTAS	186
IV.1. Chronologija ir radinių horizontas	186
IV.2. Teritorija ir regioniniai degintinių kapinynų dėsniumai	191
IV.3. Religinis kontekstas	197
IV.4. Kultūrinė ir socialinė tapatybė	203
IŠVADOS	209
Santrumpos	214
Šaltinių sąrašas	218
Literatūros sąrašas	240
Priedų sąrašas	305
Priedai	318
1. Viduramžių Lietuvos degintinių kapinynų katalogas.....	318
2. Antropologinių tyrimų rezultatų suvestinė lentelė	389
3. Viduramžių Lietuvos degintinių kapų įkapių komplektai.....	393
4. Viduramžių Lietuvos degintinių kapų įkapių koreliacijos lentelė	407
5. Viduramžių Lietuvos degintinių kapų komplektų su keramikos radiniais suvestinė lentelė	413
6. Iliustracijos	415

IVADAS

Daugelyje kultūrų laidojimo papročiai, požiūris į mirtį ir mirusiųjų pasaulį yra vieni svarbiausių dalykų. Mirtis laikoma perėjimu iš šio pasaulio į anapusinį, todėl laidosena suprantama kaip gyvųjų ir mirusiųjų santykių atspindys. Laidojimo papročių tyrimai leidžia kalbėti ne tik apie į dausas iškeliaujančias vėles, bet ir gyvuosius, jų ideologiją bei pomirtinio gyvenimo suvokimą. Šiandien laidosenos tyrėjai atlieka plačius tarpdalykinius tyrimus, o laidojimo papročiai pasitelkiami praeities bendruomenių socialinei struktūrai ir ryšiams, religijai ir pomirtinio gyvenimo sampratai atkurti, svarbu pabrėžti, suteikia galimybę ieškoti atsakymų į daugelį kitų kylančių klausimų.

Lietuvos archeologų tyrimų kryptys ir dėmesys praeities bendruomenių laidojimo papročiams ilgai buvo paženklinėti priešistorės ir istorinių laikų atskirties. Laikotarpis iki rašytinių šaltinių atsiradimo laikytas išskirtiniu archeologijos, jiems pasirodžius – istorijos tyrinėtojų reikalu. Ši riba buvo dirbtinai sutapatinta su geležies amžiaus pabaiga ir Lietuvos valstybės susikūrimu. Dėl tokio istorijos periodizavimo pagoniškosios, kitaip tariant ikikrikščioniškosios Lietuvos valstybės laidojimo papročiai nesulaukė reikiamo archeologų dėmesio, jų tyrinėjimų duomenys retai patekdavo į mokslinius darbus.

XX a. antroje pusėje pradėjus plačiau tyrinėti istorinių laikų laidojimo paminklus buvo užpildytos XV–XVII a. laidosenos pažinimo spragos, tačiau mirusiųjų deginimo XIII–XIV a. Lietuvoje klausimas išliko platesnių mokslinių apibendrinimų nuošalyje. XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje surinkta naujų vertingų duomenų apie laidoseną pagoniškojoje Lietuvos valstybėje. Jie atvėrė galimybę interpretuoti šio laikotarpio laidojimo papročius, susidomėta pagonybės ir krikščionybės sąveika, degintinio ir griautinio laidojimo būdų santykiu. Šiandien XIII–XIV a. laidojimo papročiai kelia ypatingą susidomėjimą, diskutija apie mirusiųjų deginimo paprotį, jo sampratą ir istorinę reikšmę tęsiasi.

Lietuvos viduramžių chronologijos apibrėžimas, remiantis Vakarų Europos periodizavimo tradicija, susiduria su keblumais, todėl yra sąlyginis (išsamiau žr.: Kuncėvičius 1995, p. 2–3; 2002; 2005, p. 11–19; Zabiela 2001, p. 24–25; Bumblauskas 2005, p. 140). Viduramžiai nusako sudėtingų reiškinių, iš kurių svarbiausi – krikščionybės plitimas ir valstybių formavimasis, visumą. Lietuvos valstybės susidarymas pietrytiniame Baltijos jūros pakraštyje – išskirtinis atvejis Europos viduramžių sampratoje. Lietuvos valdovas Mindaugas 1251 m. priėmė krikštą ir 1253 m. buvo karūnuotas karaliumi, tačiau krikščionybės greitai atsisakyta ir beveik pusantro šimto metų, iki pat 1387 m. krikšto, Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė krikščioniškoje Europoje gyvavo kaip pagoniška valstybė. Dėl šios priežasties viduramžiais Lietuvoje laikomas laikotarpis nuo XIII a. iki XVI a. pradžios, t.y. nuo valstybės susidarymo iki Renesanso – reformacijos ir spausdintų knygų plitimo (Kiaupa *ir kt.* 1998, p. 183–186).

Viduramžių pradžia iš esmės sutampa su Rytų Lietuvos pilkapių kultūros – su ja pagrįstai siejama Lietuvos valstybės genezė – pabaiga. Manoma, kad laidoti pilkapiuose nustota laikotarpyje nuo XI a. pabaigos – XII a. pradžios (Kurila 2003, p. 31; 2016, p. 202–203) arba XII–XIII a. sandūroje (Tautavičius 1955, p. 96; Volkaitė-Kulikauskienė 1978, p. 15; Zabiela 1992b, p. 20). Išnykus Rytų Lietuvos pilkapių kultūrai, etninėje Lietuvoje iki 1387 m. krikšto, o kai kuriose vietovėse iki XV a. pradžios sudeginti mirusieji buvo laidojami plokštiniuose kapinyuose; Rytų Lietuvoje tuo pat metu buvo žinomas ir degintinis, ir griautinis laidojimo būdas. Sudegintų mirusiųjų laidojimo vietos šiame darbe vadinamos viduramžių degintiniais kapinynais.

Tyrimo problema. Apie mirusiųjų deginimą pagoniškosios Lietuvos valstybės laikotarpiu ilgai buvo žinoma tik iš negausių, daugiausiai didžiųjų kunigaikščių laidojimo apeigas aprašiusių istorinių šaltinių. Viduramžių degintiniai kapinynai tyrinėjami nuo XIX a. vidurio, tačiau to meto laidojimo papročiams buvo skiriama stebėtinai mažai dėmesio, liko plačiau neišnagrinėta viduramžių dirbinių chronologija (plg.: Luchtanas, Vėlius 1996, p. 81). XX a. pabaigos diskusija dėl degintinio ir griautinio laidojimo būdų santykių

pagoniškojoje Lietuvos valstybėje atskleidė šio laikotarpio laidosenos pažinimo spragas, parodė išsamių tyrinėjimų būtinybę.

Iki šiol tyrinėta daugiau nei 80 viduramžių degintinių kapinynų. Tačiau dėl metodikos arba dokumentacijos trūkumų, daugeliu atveju dėl nedidelių tyrimų apimčių, tarpukario, sovietmečio ir dalis pirmųjų Nepriklausomybės metų tyrinėjimai XIII–XIV a. laidosenos pažinimui teikia mažai naudos. Vienpusis dėmesys materialinei kultūrai – dirbiniams ir jų tipologijai, kruopštumo stoka lauko tyrimuose arba metodinės spragos tyrinėjant degintinius kapus lėmė, kad viduramžių degintiniuose kapinyuose ištyrus dešimtis tūkstančių kvadratinų metrų, žinios apie sudegintų mirusiųjų palaikų laidojimą XIII–XIV a. liko neišsamios.

Istoriografija ir archeologinių tyrimų ataskaitos yra reikšmingas viduramžių Lietuvos degintinių kapinynų pažinimo šaltinis. Deja, daugelis tarpukariu ar sovietmečiu pateiktų degintinių kapinynų tyrinėjimų išvadų šiandien yra sunkiai patikrinamos. Dėl neišsamių tyrimų aprašų, nesurinktų ar neišsaugotų degintinių kaulų dažniausiai lieka neaiškus ne tik degintinių kapų įrengimo būdas, įkapių komplektų sudėtis, bet ir nežinoma, kiek konkrečiuose kapuose buvo palaidota mirusiųjų, koks jų amžius ir lytis. Palyginimui, Mindaugo Bertašiaus ir kai kurių kitų autorių atskleista kolektyvinio sudegintų mirusiųjų laidojimo galimybė (išsamiau žr.: Bertašius 2002c, p. 80–96) leidžia kelti pagrįstą klausimą, ar daugelis sovietmečiu „suardytais“ degintiniais kapais ir net mirusiųjų kūnų laužavietėmis pavadintų vietų iš tiesų buvo tai, ką apie jas rašė ankstesnių kartų tyrinėtojai.

Antra sena viduramžių archeologijos problema – miglotas XIII–XIV a. dirbinių datavimas. Dėl netikslios chronologijos XIII–XIV a. degintinių kapų įkapės neretai skiriamos vėlyvajam geležies amžiui, o tarp jų vyraujantys smulkūs apsilydę dirbinių fragmentai apskritai atsiejami nuo uždarų įkapių komplektų. Tai apsunkina pagoniškosios Lietuvos valstybės laidosenos pažinimo galimybes, stiprina klaidingą įspūdį apie viduramžių degintinių kapų „trūkumą“.

Taigi XIII–XIV a. laidosenos tyrimai iki šiol daugiausiai apsiribojo viduramžių laidojimo paminkluose aptiktų dirbinių tipų aprašymu. Ginkluotė, drabužių nešiosena ar buityje naudoti reikmenys – tai svarbūs pagoniškosios Lietuvos valstybės laikotarpio klausimai. Tačiau siekiant nustatyti mirusiųjų deginimo papročio bruožus, atskleisti religinį, kultūrinį ir socialinį šio papročio kontekstą, materialinės kultūros analizės nebeužtenka, būtinas išsamus daugelio kitų klausimų nagrinėjimas.

Tyrimo aktualumas ir naujumas. Interpretuojant mirusiųjų deginimo paprotį, ieškant atsakymų į keliamus klausimus išskirtinis vaidmuo tenka tiek naujausiems kitų tyrinėtojų, tiek ir šio darbo autoriaus atliktiems archeologiniams viduramžių degintinių kapinynų tyrimams. Per pastarąjį dešimtmetį surengti išsamūs Bajorų (Elektrėnų sav.), Semeniškių (Širvintų r.), Meškučių (Kaišiadorių r.) ir kai kurių kitų degintinių kapinynų tyrinėjimai davė ženklų postūmį nuodugnai tirti mirusiųjų deginimo paprotį viduramžių Lietuvoje. Buvo pradėtos kryptingos nežinomų XIII–XIV a. laidojimo paminklų paieškos, imta taikyti naujus tyrimų metodus, antropologai ir kiti specialistai atvėrė platesnes mirusiųjų palaikų deginimo papročio interpretacijos galimybes. Visos šios aplinkybės verčia sugrįžti prie ankstesnių hipotezių nagrinėjimo, leidžia kelti naujas.

XIII–XIV a. laidojimo papročiai yra vienas iš karščiausias diskusijas keliančių Lietuvos viduramžių archeologijos klausimų. Degintinių kapų „trūkumas“ etninės Lietuvos branduolyje – pagrindinė jų priežastis. Esamą padėtį ženkliai pakeitė ne tik išsamūs archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje, bet ir vienas kitą sekę atradimai Gardino srityje, Baltarusijoje. Nuo 2012 m. šios valstybės teritorijoje buvo tyrinėti net 7 viduramžių degintiniai kapinynai ir šių tyrimų rezultatai verčia naujai pažvelgti į mirusiųjų deginimo papročio paplitimą, reikšmę ir vaidmenį XIII–XIV a. Lietuvoje¹.

Disertacijoje pirmą kartą sutelkiami ir apibendrinami išsamūs duomenys apie XIII–XIV a. degintinius kapinynus Lietuvoje, Baltarusijoje, Latvijos

---

¹ Archeologui Jevgeniui Ulasaveciui maloniai sutikus, neskelbti tyrimų duomenys plačiai naudojami šioje disertacijoje. Tam tikru mastu ji tampa svarbiu naujausių XIII–XIV a. degintinių kapų tyrinėjimų Baltarusijoje šaltiniu.

Augšžemėje ir Palenkės vaivadijoje, Lenkijoje. Įkapių analizė atlikta, uždari degintinių kapų komplektai sudaryti remiantis muziejuose saugomais archeologijos rinkiniais. Degintinių kapinynų topografijai ir geografinėi aplinkai nagrinėti pasitelkti duomenys apie 50 darbo autoriaus 2013–2016 m. išvalgytų degintinių kapinynų Lietuvoje ir Baltarusijoje. Tyrimui naujumo suteikia ir tai, kad darbe į mirusiųjų deginimo paprotį žvelgiama neapsiribojant materialine kultūra. Viduramžių Lietuvos degintiniuose kapuose palaidotų bendruomenių religija, jos narių socialinė ir kultūrinė tapatybė, atskirus Lietuvos regionus vienijantys dėsningumai ar tarp jų ryškėjantys skirtumai – tai ne mažiau svarbūs, to meto visuomenę leidžiantys pažinti dėmenys.

Tyrimo objektas – mirusiųjų deginimo paprotys viduramžių Lietuvoje. Disertacijoje tokios laidosenos bruožai, samprata ir kontekstas atskleidžiami nagrinėjant XIII–XIV a. degintinius kapinynus ir juos supančią aplinką, materialinės kultūros ženklus, senovės lietuvių religiją, laidojimo paminklus palikusią bendruomenių tapatybę.

Šio **darbo tikslas** – kompleksiškai išnagrinėti viduramžių Lietuvos degintinių kapų horizontą, nustatyti XIII–XIV a. mirusiųjų deginimo papročio bruožus. Siekiant šį tikslą įgyvendinti, disertacijoje keliami **uždaviniai**:

1. Apžvelgti kremacijos procesą, mokslinių eksperimentų rezultatus palyginti su viduramžių degintinių kapinynų tyrinėjimų duomenimis;
2. Parengti degintinių kapinynų paplitimo žemėlapi, nustatyti regioninius laidojimo vietų ypatumus;
3. Išnagrinėti degintinių kapinynų topografiją ir supančią aplinką;
4. Nustatyti ir išanalizuoti degintinių kapinynų ir kapų tipus;
5. Sutelkti duomenis apie viduramžių degintinių kapinynų įkapes, komplektus ir nustatyti XIII–XIV a. radinių horizonto sudėtį;
6. Apibrėžti mirusiųjų deginimo sampratą, išnagrinėti pagoniškosios Lietuvos valstybės religinį kontekstą, atskleisti degintiniuose kapuose palaidotų mirusiųjų kultūrinę ir socialinę tapatybę.

Tyrimo būdai ir metodai. Disertacijoje į mirusiųjų deginimo paprotį XIII–XIV a. Lietuvoje žvelgiama kompleksiškai. Tyrimo pagrindą sudaro

archeologijos duomenys, kurie reikšmingi nustatant laidojimo vietų tipus, nagrinėjant laidosenos bruožus ir materialinę kultūrą, tikslinant palaikų deginimo papročio chronologiją ir paplitimą, nagrinėjant degintinius kapinynus supančią aplinką. Pasitelkus istorijos, baltų religijos ir mitologijos šaltinius, remiantis analogijomis kaimyniniuose ir tolimesniuose kraštuose siekiama atskleisti mirusiųjų deginimo papročio religinį, kultūrinį ir socialinį kontekstus, o pagal eksperimentinių bandymų rezultatus – aprašyti mirusiųjų deginimo būdus. Siekiant atkurti menamą XIII–XIV a. laidojimo apeigų paveikslą nemažiau svarbūs žmonių ir gyvūnų kaulų antropologinių tyrimų duomenys.

Darbas paremtas analitiniu tyrimo metodu. Analizuojant ir kritiškai vertinant istoriografijoje ir tyrimų ataskaitose išsakytus teiginius, lauko tyrimų duomenis, ieškoma juos pagrindžiančių arba paneigiančių žinių, pateikiamas naujas kai kurių pagoniškosios Lietuvos valstybės laikotarpio klausimų vertinimas. Svarbią tyrimo dalį sudaro empiriniai duomenys, kurie nagrinėjami remiantis empiriniu aprašomuoju ir tipologiniu metodais. Pirmasis plačiai taikomas aprašant, o antrasis – į tipus skirstant laidojimo vietas, degintinius kapus ir įkapes. Ieškant atitikmenų mirusiųjų deginimo papročiu, laidojimo vietoms ir įkapėms Lietuvoje, pasitelkiamas lyginamasis metodas. Viduramžių degintinių kapų įkapių analizė atlikta taikant statistinės analizės metodą, klasterių ir korespondencinę analizę.

Darbo chronologija – XIII–XIV a. laikotarpis – paremta viduramžių degintinių kapinynų paplitimu ir mirusiųjų deginimo papročio įsivyravimu etninėje Lietuvoje. Apatinė chronologijos riba atitinka Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės atsiradimą, viršutinė – 1387 m. krikštą ir su juo susijusį mirusiųjų deginimo papročio nykimą². Darbe taip pat nagrinėjami pavieniai XV a. pirmos pusės degintiniai kapai, tačiau tuo metu mirusiųjų deginimo paprotys jau buvo praradęs vyraujančią vaidmenį, kremacija, matyt, žymėjo stiprų kai kurių bendruomenių ryšį su senosios religijos apeigomis.

---

² Dėl etninių, konfesinių ir įvairių kitų veiksnių griautinis laidojimo būdas Rytų Lietuvoje plito dar iki krikščionybės įvedimo.

Tyrimo geografija – Lietuvos viduramžių degintinių kapinynų paplitimo erdvė. Ji apima ir etnines lietuvių žemes: Pietryčių Latviją, Šiaurės vakarų Baltarusiją ir Šiaurės rytų Lenkiją.

Pagrindiniai disertacijoje **ginami teiginiai** yra šie:

1. XIII a. Lietuvos valstybėje pastebimus gentinio laikotarpio laidosenos bruožus XIV a. pakeitė vyraujantis mirusiųjų deginimo paprotys;

2. Be laidojimo individualiuose degintiniuose kapuose, XIII–XIV a. reikšmingą vietą užėmė kolektyviniai degintiniai kapai sausumoje ir vandenyje. Sudegintų mirusiųjų palaikų laidojimas vandenyje – išskirtinis viduramžių Lietuvos laidosenos bruožas;

3. Mirusiųjų deginimas, sudegintų palaikų užkasimas duobutėse, degintinių kaulų išbėrimas kapinynų paviršiuje arba vandenyje – tai senovės lietuvių mirties ir pomirtinio gyvenimo sampratos atspindys;

4. XIV a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės materialinė kultūra su tam tikromis išimtimis suvienodėjo, savitas jos bruožas – degintinių kapų įkapių horizontas. Tai šį laikotarpį išskiriantys darbo įrankių, ginklų, papuošalų, aprangos ir buities reikmenų, raitelio ir žirgo ekipuotės dirbinių tipai;

5. Viduramžių Lietuvoje išplitęs mirusiųjų deginimo paprotys ir jį menantys degintiniai kapinynai yra XIII a. religinės reformos rezultatas.

Sudegintų mirusiųjų laidojimas – išskirtinis XIII–XIV a. lietuvių kultūros bruožas, su retomis išimtimis apėmęs visą etninę Lietuvą, skirtingų socialinių sluoksnių, lyties ir amžiaus mirusiųjų grupes.

Disertacijos struktūra. Darbe remiamasi ankstesnių XIII–XIV a. laidosenos tyrėjų įdirbiu, tikrinamos iškeltos hipotezės, siekiama jų pagrindimo arba paneigimo, keliami nauji klausimai. Atskaitos tašku laikomos šiuo laikotarpiu Rytų Lietuvoje atsiradusios laidojimo vietos, apibrėžiami jas nusakantys bruožai (likusioje Lietuvos dalyje vėlyvojo geležies amžiaus ir XIII–XIV a. laidojimo vietų santykis nėra toks aiškus). Jais remiantis sudaromas viduramžių degintinių kapinynų sąrašas, išskiriami būdingi dirbinių tipai, nagrinėjama jų chronologija.

Disertaciją sudaro: įvadas, keturi dėstymo skyriai, išvados, šaltinių ir literatūros sąrašai, priedai ir iliustracijos. Pirmajame skyriuje apžvelgiami istoriniai ir archeologiniai mirusiųjų deginimo papročio viduramžių Lietuvoje šaltiniai, aptariama istoriografija. Pasitelkus mokslinių eksperimentų duomenis, antrajame skyriuje pristatomi mirusiųjų deginimo būdai. Didžiausias dėmesys skiriamas viduramžių degintinių kapinynų geografijai ir topografijai, laidojimo vietų ir degintinių kapų tipologijai. Trečiajame skyriuje nagrinėjami degintinių kapų radiniai: antropologinė ir zooarcheologinė medžiaga, dirbiniai; pasitelkus statistinės analizės metodus atliekama uždaru viduramžių degintinių kapų komplektų analizė. Paskutiniajame ketvirtajame skyriuje bendrinami duomenys, siekiama nustatyti viduramžių Lietuvos degintinių kapų horizonto sudėtį ir pobūdį. Taip pat gvildenami chronologijos klausimai, tiriamas degintinių kapinynų paplitimas, religinis kontekstas, šiuose laidojimo paminkluose palaidotų mirusiųjų kultūrinė ir socialinė tapatybė.

Darbo priedus sudaro viduramžių degintinių kapinynų katalogas ir lentelės, kuriose pateikiami suvestiniai antropologinių tyrimų rezultatai, duomenys apie uždarus degintinių kapų komplektus ir įkapių koreliaciją.

I. MIRUSIŪJŲ DEGINIMO PAPROČIO VIDURAMŽIŲ LIETUVOJE ŠALTINIAI IR TYRINĖJIMAI

I.1. Istoriniai šaltiniai

Mirusiųjų deginimo paprotį viduramžių Lietuvoje mena negausūs baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. Šios rašytinės žinios svarbios, tačiau paliktos kitataučių, pagonybės atžvilgiu šališkai nusiteikusių krikščionių; jas nagrinėti būtina kritiškai. Iki šiol rašytinių šaltinių duomenys apie mirusiųjų deginimą daugiausiai tarnavo paviršutiniškiems laidosenos aprašymams iliustruoti arba archeologiniams duomenims paaiškinti. Didesnio dėmesio jie sulaukė XX a. pabaigoje, kilus diskusijai dėl laidosenos pagoniškoje Lietuvos valstybėje (išsamiau žr.: Vėlius 1988; 2001a; 2005, p. 13–17; Zabiela 1998a, p. 355).

Ankstyviausias mirusiųjų deginimo paprotį baltų kraštuose liudijantis šaltinis yra apie 890–893 m. užrašytas Wulfstano pasakojimas apie prūsų laidoseną. Keliautojo, greičiausiai pirklio, Wulfstano „Pranešime apie kelionę per Prūsiją“ (*Wulfstan's Reisebericht über Preussen*) teigiama, kad aisčiai (*Êstum*; taip šaltinyje vadinami prūsai) mirusiuosius degina kartu su ginklais ir drabužiais, o šermenų, t.y. puotos ir žaidimų, trukmė priklauso nuo mirusiojo socialinio statuso bei turto: mirusieji vieną arba du mėnesius, o diduomenės atstovai net iki pusės metų laikomi namuose „užšaldyti“. Laidotuvių dieną mirusiojo paliktas turtas padalinamas į penkias ar šešias dalis, dėl kurių bendruomenės vyrai varžosi jodami žirgais (Baltų 1996, p. 168–169). Pasakojime kalbama apie senesnę laikotarpį, negu nagrinėjamas darbe, bet šaltinis yra reikšmingas baltų laidojimo papročių liudijimas.

Rašytinių šaltinių duomenų apie mirusiųjų deginimą skaičius išaugo XIII a., prasidėjus kariniams Vokiečių ordino anpuoliams. Tuo metu į kronikų, metraščių ir įvairių kompiliacinių darbų autorių akiratį pirmiausiai daugiausia pateko prūsų gentys. 1249 m. vasario 7 d. Kristburgo taikos sutartyje tarp Vokiečių ordino ir prūsų, 1253–1254 m. sembų žygį į Klaipėdą aprašančioje „Eiliuotojoje Livonijos kronikoje“ (*Livländische Reimchronik*) ir 1255–1260

m. datuojamame nežinomo autoriaus „Pasaulio aprašyme“ (*Incipiunt descripciones terrarum*) sakoma, kad Pamedės, Varmės, Notangos ir Sembos prūsai mirusiųsius degina kartu su žirgais, žmonėmis (tarnais arba vergais), ginklais, brangenybėmis ir vertingesniais drabužiais (Baltų 1996, p. 240, 246; Antanavičius *ir kt.* 2005, p. 253).

Nepavykusį 1253–1254 m. sembų žygį į Klaipėdą aprašančioje „Eiliuotojoje Livonijos kronikoje“ paaiškinama, kodėl baltai sudegintus mirusiųsius laidojo su daugybe įkapių, o atskiros gentys laidotuvių apeigų metu aukojo žirgus. Teigiama, kad *ir ten, kitam pasauli, / Jie visus ginklus turėtų, / Nes ir ten gal prisireikti / Jiems taip pat į žygį eiti. <...> Ietis, skydus, šarvus, žirgus, / Šalmus, kuokas, kalavijus / Degino jie savo noru* (vertimas pagal: Baltų 1996, p. 307–308).

Rašytiniuose šaltiniuose minimas sudegintų mirusiųjų laidojimas su žirgais ir daugybe įkapių – būdingas ankstyvųjų viduramžių prūsų genčių laidosenos bruožas (Кулаков 1990, p. 19–22; Wróblewski 2006; Shiroukhov 2012, p. 240–249). Archeologiniai duomenys liudija, kad X–XIII a. prūsų žemėse paplito dvisluoksniai sudegintų karių ir nedegintų žirgų kapai (kai kada jie sudaro kolektyvines kapavietes – *Aschenplätze* tipo kapus), į kuriuos buvo dedama daug ginklų (kalavijų, kirvių, ietigalių), raitelio ir žirgo reikmenų (pentinų, balnakilpių, žąslų). Manoma, kad prūsai mirusiųjų deginimo papročio laikėsi iki XIII a. antros pusės, tačiau šiuo laikotarpiu jiems buvo žinomas tiek degintinis, tiek ir griautinis laidojimo būdai (išsamiau žr.: Кулаков 1990, p. 21–22; 1994, p. 40; Širouchovas 2011, p. 285–290).

XIII a. šaltiniuose trumpai paminėti ir kitų baltų genčių laidojimo papročiai. Vokiečių ordino riterių susirėmimus su baltais aprašančiose kronikose paprastai kalbama apie žuvusių karių laidojimą. 1225–1227 m. „Senojoje Livonijos kronikoje“ (*Chronicon Livonicum vetus*) paminėta, kad 1210 m. Rygos apsiaustyje žuvę kuršiai, *surinkę savo užmuštuosius, grįžo prie laivų ir, persikėlę per Dauguvą, tris dienas ilsėjosi, degino žuvusiųsius ir raudojo jų* (vertimas pagal: Baltų 1996, p. 288). Kronikos autorius Henrikas Latvis atkreipia dėmesį, kad kuršiai net ir kautynių metu laidotuvių apeigoms

teikė ypatingą reikšmę, dėl jų buvo nutraukta miesto apgultis (Latvis, Vartbergė 1991, p. 67–68). Mūšyje žuvusių baltų karių deginimas paminėtas ir „Eiliuotojoje Livonijos kronikoje“. Joje užsimenama, kad 1285 m. pabaigoje ar 1286 m. pradžioje buvo sudeginti puolant Livonijos ordino Heiligenbergo pilį Tervetėje žuvę žemaičių kariai (Antanavičius *ir kt.* 2005, p. 340)³.

Vienas seniausių ir svarbiausių baltų religijos ir mitologijos šaltinių yra 1261 m. į Jono Malalos (491–578) kronikos slaviškąją redakciją įterptas Sovijaus mitas (*Оуказ же поганскои прельсти сице, иже Совия богом нарицают* – „Pasakojimas apie vieną pagonišką paklydimą, apie tai, kad jie Sovijų dievu vadina“). Sovijus laikomas vėlių vedliu į pomirtinį pasaulį, mite kalbama apie laidojimo papročių reformą. Išvardijus vyriausiuosius dievus: Andoją, Perkūną, Kalvelį ir Žvėrūną-Medeiną, nurodytos kuriantis Lietuvos valstybei savo mirusiuosius deginusios tautos: *O didis šėtoniškas paklydime* [kalbama apie mirusiųjų deginimo paprotį – *G. P.*], *kuris buvai įvestas į lietuvių giminę ir jotvingių, ir prūsų, ir jemų, ir lyvių, ir daugelio kitų* <...> [kurios] *po šiai dienai savo mirusiųjų kūnus degina laužuose* (vertimas pagal: Baltų 1996, p. 268).

1248–1263 m. Ipatijaus metraštis (*Ипатьевская летопись*) – antrasis mirusiųjų deginimą XIII a. lietuvių žemėse liudijantis šaltinis. Aprašant 1252 m. įvykius metraštyje nurodyta, kad nors *Mindaugas pasiuntė pasiuntinius pas popiežių ir priėmė krikštą* <...> *ir savo dievams aukojo, ir mirusiųjų kūnus degindavo, ir savo pagonybę viešai išpažindavo* (vertimas pagal: Baltų 1996, p. 261). Šis šaltinis atskleidžia, kad Lietuvos valdovas Mindaugas ir artimiausia jo aplinka laikėsi mirusiųjų deginimo papročio. Remiantis Sovijaus mitu ir Ipatijaus metraščiu galima manyti, kad mirusiųjų deginimas XIII a. Lietuvoje buvo valstybinė laidojimo tradicija⁴.

---

³ Iš rašytinių šaltinių žinoma, kad kai kada mūšyje žuvusius karius sudegindavo ir patys krikščionys. Antai 1375 m. Upytės žemę siaubusi Vokiečių ordino kariuomenė sudegino 25 žuvusius karius (Latvis, Vartbergė 1991, p. 203).

⁴ Atskirai minėtina tai, kad XIII a. vidurio „Pasaulio aprašyme“ lietuviai, jotvingiai ir nalšėnai apibūdinami kaip *lengvai pakrikštijami, kadangi nuo pat vystyklų yra auklėjami krikščionių auklių* (vertimas pagal: Baltų 1996, p. 246). Šie rašytiniai duomenys sudaro įspūdį, kad dalis to meto lietuvių visuomenės galėjo laikytis griautinio laidojimo būdo.

Iš XIV a. baltų religijos ir mitologijos šaltinių ypatingo dėmesio nusipelno 1326 m. parašyta Vokiečių ordino brolio, galbūt net magistro kapeliono Petro Dusburgiečio „Prūsijos žemės kronika“ (*Chronicon terrae Prussiae*). Joje apibūdinama XIII a. prūsų genčių pagonybė, papročiai ir apeigos, patvirtinami kitų šaltinių duomenys, kad šios genties žmonės mirusiuosius degino. Remiantis Petru Dusburgiečiu, *drauge su mirusiu kilminguoju jie [prūsai – G. P.] degino jo ginklus, žirgus, vergus ir tarnaites, drabužius, medžioklinius šunis bei sakalus ir visa kita, kas reikalinga kariams*. Laidojant nekilmingus, į laidotuvių laužą būdavo dedami *kasdienio darbo reikmenys* (vertimas pagal: Dusburgietis 2005, p. 76). Tai reikšmingos ir svarbu pabrėžti, patikimos, liudininkų pasakojimais paremtos žinios apie mirusiųjų deginimo paprotį ir skirtingo socialinio statuso atstovų laidoseną.

Petras Dusburgietis itin išsamiai apibūdino mirusiųjų deginimo papročio ir baltų pomirtinio pasaulio sampratą. Autoriaus teigimu, *prūsai tikėjo, kad kūnas prisikelia iš numirusiųjų <...> Jie mat manė, kad tas, kas šiame gyvenime yra buvęs kilmingas ar nekilmingas, turtingas ar vargšas, galingas ar negalingas, toks pat bus po prisikėlimo ir būsimejame gyvenime <...> Jie tikėjo, kad sudeginti daiktai prisikels drauge su jais ir jiems tarnausią kaip anksčiau* (vertimas pagal: Dusburgietis 2005, p. 76). Panašus lyvių deginimo ir tikėjimo pomirtiniu pasauliu, kaip *džiaugsmo ir amžino gyvenimo tėvyne*, aprašymas pateiktas apie 1240 m. parašytame Baltramiejaus Anglo veikale „Apie daiktų savybes“ (*De proprietatibus rerum*) (Baltų 1996, p. 233). Tai rodo, kad tiek baltų, tiek jų kaimynų finougrų genčių tikėjimas žemiškojo gyvenimo tąsa po mirties buvo paremtas visuotiniais mirusiųjų pasaulio vaizdiniais.

Tarp Lietuvos istorijos tyrinėtojų itin didelio susidomėjimo sulaukė Vokiečių ordino heroldo Prūsijoje Vygando Marburgiečio 1394 m. „Naujojoje Prūsijos kronikoje“ (*Cronica nova Prutenica*) pateiktas kunigaikščio Margirio ir Pilėnų gynėjų žūtis 1336 m. vasario 25 d. aprašymas. Rašoma, kad Pilėnų pilį nuo Vokiečių ordino kariuomenės gynę kariai, *pamatę [krikščionių] kariuomenę <...> smarkiai išsigando, netekdami vilties apginti pilį. Jie sumetė*

*į ugnį aibę turto [ir] patys išsižudė*⁵ (Baltų 1996, p. 465). Remiantis Vygandu Marburgiečiu, taip pat pasielgė kunigaikštis Margiris, kuris *pervėrė* [kalaviju] *savo žmoną ir metė į liepsną* (vertimas pagal: Marburgietis 1999, p. 83–84). Nors šis aprašymas istoriografijoje vertinamas prieštarai (plg.: Baltų 1996, p. 457; Baronas, Mačiulis 2010, p. 63–75 ir kt.), jis svarbus kaip dar vienas XIV a. baltų visuomenės mirties ir pomirtinio gyvenimo sampratos liudijimas.

XIV a. rašytiniuose šaltiniuose pirmą kartą buvo aprašytos istorinių asmenybių – Lietuvos didžiųjų kunigaikščių – deginimo apeigos. Prancūzijos politinio veikėjo Philippe de Mézières 1389 m. veikale „Senojo maldininko sapnas“ (*Songe du vieil pelerin*) išsamiai apibūdintos vieno iš didžiųjų kunigaikščių (manoma, Gedimino – Nikžentaitis 1989, p. 99–105), o jau minėtoje Vygando Marburgiečio kronikoje – 1382 m. įvykusios didžiojo kunigaikščio Kęstučio laidotuvės (Baltų 1996, p. 452–453; Marburgietis 1999, p. 183). Apie 1358–1378 m. parašytoje Livonijos ordino magistro kapeliono Hermano Vartbergiečio „Livonijos kronikoje“ (*Chronicon Livoniae*) trumpai paminėtas 1377 m. įvykęs didžiojo kunigaikščio Algirdo sudeginimas (Baltų 1996, p. 421). Beje, tai vieninteliai XIV a. šaltiniai, kuriuose kalbama apie mirusiųjų deginimo paprotį Lietuvoje.

Didžiųjų kunigaikščių kūnų deginimo aprašymų panašumai jungia visus tris paminėtus rašytinius šaltinius, leidžia piešti detalų svarbiausių to meto valstybės asmenų laidojimo apeigų vaizdą. Visuose dokumentuose pabrėžiamas laidotuvių iškilmingumas ir prabanga, valdovas apibūdinamas kaip valstybės karvedys. Didįjį kunigaikštį Algirdą kelionėje į dausas lydėjo 18 žirgų ir įvairūs jo daiktai, o laidojant Kęstutį buvo sudeginti *žirgai, drabužiai, ginklai*, <...> *medžiokliniai paukščiai ir šunys*⁶. Remiantis Ph. de Mézières, šarvais aprengtas didysis kunigaikštis buvo sudegintas pasodintas ant šarvuoto žirgo (vertimas pagal: Baltų 1996, p. 421, 452–453; Marburgietis 1999, p. 183).

---

⁵ Kroniką perpasakojusio 1592 m. Prūsijos istoriko Kasparo Schützo (?–1594) veikalo tekstas leidžia suprasti, kad į ugnį buvo sumestas ne tik visas turtas, bet ir pasmaugtos moterys bei vaikai.

Ph. de Mézières pasakojimas, užrašytas iš to meto Vokiečių ordino riterių kalbų, vertingas ir kitomis laidotuvių apeigų detalėmis. Pirma, paminėta, kad didysis kunigaikštis buvo sudegintas iš eglinių rąstų pastatytame name („narve“). Antra, mirusiojo vėlę į pomirtinį pasaulį lydėjo kartu su juo deginamas geriausias iš bičiulių – ši garbė buvo skiriama tik labiausiai nusipelnusiam valdovo aplinkos žmogui. Įdomu tai, kad kaip nurodo veikalo autorius, velionio palydovu kelionėje į dausas galėjo tapti ir tokios garbės užsitarnavęs belaisvis krikščionis – Vokiečių ordino riteris (Baltų 1996, p. 452–453).

Mokslinėje literatūroje plačiai cituojamos 1413–1414 m. prancūzų didiko ir riterio Ghilleberto de Lannoy (1385–1462) kelionės per Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę ir Kuršą aprašymo „Kelionės ir pasiuntinybės“ (*Voyages et ambassades*) detalės. Aprašyme nurodoma, kad viena kuršių sekta mirusiuosius degino artimiausiame miške arba šile. Laužavietė buvo kraunama iš ažuolinių malkų, o mirusieji, kaip teigiama ir daugelyje kitų šaltinių, deginami su ginklais ir geriausiais drabužiais (Baltų 1996, p. 514). Užumina apie kartu su mirusiaisiais deginamus ginklus patvirtina Norberto Vėliaus nuomonę, kad aprašyme minima „kuršių sekta“ – tai įvedus krikščionybę senąją religiją išpažinę ir deginimo papročio tebesilaikę diduomenės atstovai, kariai (Baltų 1996, p. 512–513). Svarbu pažymėti, kad apie mirusiųjų deginimo paprotį Kurše XV a. pradžioje leidžia kalbėti ir archeologijos duomenys. Čia žinoma iš viso apie 40 XIV a. – XV a. pradžios kuršių kapinynų su degintiniais kapais⁶ (Muižnieks 2008a; 2015, p. 63–75).

1387 m. Lietuvai (Aukštaitijai) ir 1413 m. Žemaitijai priėmus krikštą bei atsisakius mirusiųjų deginimo papročio, kronikų ir metraščių autorių dėmesys laidosenai sumažėjo. XV a. baltų religijos ir mitologijos šaltiniuose pateikta nedaug naujų duomenų šia tema. Svarbiausiu šaltiniu laikoma XV a. antroje pusėje Lenkijos viduramžių istoriko Jano Dlugošo parašyta „Lenkijos istorija“ (*Historia Polonica*).

---

⁶ Lietuvoje išspausdintame Vitoldo Muižnieko straipsnyje nurodomas mažesnis – 30 degintinių kapinynų skaičius (Muižnieks 2008b, p. 85, 88, Abb. 2).

J. Dluogošo veikale kartojamos ankstesnių kronikų žinios apie didžiojo kunigaikščio Kęstučio laidotuves, mirusiųjų deginimą kartu su žirgais, drabužiais, ginklais ir kitais pomirtiniam gyvenimui reikalingais daiktais (Baltų 1996, p. 566–567, 571, 576, 579–581). Kita vertus, autorius pateikia iš ankstesnių šaltinių nežinomų mirusiųjų deginimo apeigų detalių. Antai pasakojama, kad lietuvių ir žemaičių bendruomenės šventuose miškeliuose turėjo mirusiųjų deginimo vietas – ugniavietes (Baltų 1996, p. 576, 580–581). Aprašydamas didžiojo kunigaikščio Algirdo laidotuves, J. Dluogošas nurodo, kad deginimo apeigos vyko šventoje Kukaveičio giraitėje netoli Maišiagalos⁷, o mirusysis *buvo sudegintas kartu su puikiausiu žirgu, uždengtu perlais ir brangakmeniais atausta gūnia, apvilktas aukso apvadais žėrinčiu purpuriniu drabužiu, paauksuotu sidabro diržu perjuostu apsiaustu* (vertimas pagal: Baltų 1996, p. 577). Šis aprašymas ženkliai papildė jau minėtą trumpą Hermano Vartbergiečio žinutę apie Algirdo laidotuves.

Kiti XV a. baltų religijos ir mitologijos šaltiniai suteikia kur kas mažiau vertingų duomenų. 1479–1480 m. Pilypo Kalimacho parašytoje lenkų kardinolo Zbignevo Olesnickio biografijoje „Kardinolo Zbignevo gyvenimas ir būdas“ (*Vita et mores Sbignei cardinalis*) tik trumpai užsiminta apie praeityje *mirusiųjų kūnų deginimo apeigas* atlikusius lietuvius (Baltų 1996, p. 603). 1435 m. mirusiųjų deginimo papročio lietuvių ir prūsų žemėse aprašymas Mikalojaus Lasockio veikale „Didysis melas“ (*Magna mendacia*) ir 1456–1457 m. Prūsijos kronininko Lauryno Blumenau „Vokiečių kryžiuočių ordino istorijoje“ (*Historia de Ordine Theutonicorum Cruciferorum*) vertinami kaip ankstesnių kronikų perpasakojimai (Baltų 1996, p. 506, 508–509, 531, 537). Paminėtinas tik niekur kitur neaptiktas M. Lasockio teiginys, kad miręs Lietuvos valdovas *būdavo tučtuojau sudeginamas kartu su žmona, net ir gyva* (Baltų 1996, p. 537).

Nagrinėjant mirusiųjų deginimo paprotį ypatingo dėmesio nusipelno XVI a. pirmoje pusėje į legendinę Lietuvos metraščio (Bychovco kronikos)

---

⁷ Istoriniai ir archeologiniai duomenys Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo deginimo vieta leidžia laikyti Kukaveičiu vadinamą Gudulinės šventvietę – Musės ir Talos slėnių juosiamą plokštikalvę (Širvintų r.) (Vaitkevičius 2009a; 2012d).

(*Хроника Быховца*) dalį įrašyta Šventaragio legenda (Baltų 2001, p. 380–381). Tai pasakojimas apie mitinį Lietuvos didįjį kunigaikštį Šventaragį, kuris savo sūnui Skirmantui nurodė kaip surengti jo laidotuves. Rašoma, kad Šventaragio kūnas po mirties turįs būti sudegintas *labai gražioje vietoje*⁸ *girioje prie Neries upės, kur Vilnios upė įteka į Nerį* ir nuo to laiko *visi Lietuvos kunigaikščiai ir žymiausi bajorai būtų deginami toje vietoje, kur jis buvo sudegintas, ir kad jau niekur kitur mirusiųjų palaikai nebūtų deginami, tik tai ten, nes iki tol mirusiųjų kūnus degindavo toje vietoje, kur kas būdavo miręs*. Taip buvo nustatyta kunigaikščių ir didikų deginimo Neries ir Vilnios santakoje tvarka, o pati vieta *nuo tų laikų praminta Šventaragiu pagal to didžiojo kunigaikščio vardą* (vertimas pagal: Baltų 2001, p. 380).

Legendoje nurodoma, kad Šventaragis, panašiai kaip ir kituose šaltiniuose minimi Lietuvos didieji kunigaikščiai, buvo sudegintas kartu su žirgu, drabužiais, vergu, sakalu ir kurtu. Tarp kitų daiktų paminėti lokio ar lūšies nagai, kurie mirusiajam turėjo padėti įkopti į aukštą ir statų pomirtinio gyvenimo kalną (Baltų 2001, p. 380–381). Reikia pažymėti, kad metraštyje į deginimo apeigų aprašymą įterpti krikščioniški Paskutiniojo teismo ir mirusiųjų prisikėlimo motyvai, tačiau manoma, kad jie XVI a. pirmoje pusėje užrašytoje legendoje atsirado dėl krikščionybės įtakos (Baltų 2001, p. 369; Beresnevičius 2004, p. 252).

XVI a., plintant Renesanso idėjoms, knygų spausdinimui, baltų religijos ir mitologijos šaltinių skaičius išaugo. Be Lietuvos metraščio, apie mirusiųjų deginimo paprotį rašyta Simono Grunau 1529 m. „Prūsijos kronikoje“ (*Preussische Chronik*), Aleksandro Guagninio 1578 m. „Europinės Sarmatijos aprašyme“ (*Sarmatiae Europaeae Descriptio*) ir 1611 m. „Europinės Sarmatijos kronikoje“ (*Kronika Sarmacyi Europskiej*), Motiejaus Strijkovskio 1582 m. „Lenkijos, Lietuvos, Žemaičių ir visos Rusios kronikoje“ (*Kronika Polska, Litewska, Żmódzka i wszystkiej Rusi*), Luko Davido 1583 m. „Prūsijos kronikoje“ (*Preussische Chronik*) bei daugelyje kitų veikalų. Tai daugiausia

---

⁸ Gintaro Beresnevičiaus nuomone, deginimo vietos apibūdinimas „labai graži vieta“ metraštyje gali reikšti jos ypatingą sakralinę topografiją (Beresnevičius 1995a, p. 214, išnaša 96).

antriniai ar net tretiniai, ankstesnių autorių (ypač Petro Dusburgiečio ir J. Dlugošo) žiniomis paremti šaltiniai, kartojantys duomenis apie prūsų, lietuvių ir žemaičių laidojimo papročius, kunigaikščių ir kitų kilmingųjų deginimą, tikėjimą žemiškojo gyvenimo tąsa pomirtiniame pasaulyje. XVI a. šaltiniuose jaučiama stipti Renesanso laikotarpio įtaka, mirusiųjų deginimo papročio ištakų pradėta ieškoti pas tariamus lietuvių protėvius romėnus (Baltų 2001, p. 404, 538, 541). Didesnio dėmesio nusipelnė tik M. Strijkovskio kronikos nuoroda apie XVI a. antroje pusėje Šventaragio slėnyje (mirusiųjų kūnų deginimo vietoje) stovėjusią patrankų liejyklą (Baltų 2001, p. 558).

Baigiant istorinių šaltinių pristatymą svarbu pažymėti, kad XIII–XIV a. rašytiniai šaltiniai kalba apie karo belaisvių aukojimą-deginimą viduramžių Lietuvoje. Baltų genčių kovas su Vokiečių ordinu aprašančiuose šaltiniuose paminėta daug krikščionių belaisvių sudeginimo atvejų. Baltai (dažniausiai minimi lietuviai ir žemaičiai) po sėkmingų karo žygių dievams dažnai aukojo į nelaisvę patekusius Vokiečių ordino narius⁹. Antai, 1261 m. buvo dievams paaukotas ir sudegintas Magdeburgo miestietis Hirtshalsas, 1263 m. – Klaipėdos komtūras, apie 1298 m. – Livonijos ordino magistras Brunonas, 1320 m. – Sembos vaitas Gerhartas Rudde, 1389 m. – Klaipėdos komtūras Markvardas (Baltų 1996, p. 273–274, 351, 375, 524, 569; Marburgietis 1999, p. 196; Antanavičius *ir kt.* 2005, p. 297; Dusburgietis 2005, p. 174–175). Šaltiniuose aprašytas šarvuotų ir prie medžio pririštų, ant karo žirgų pasodintų belaisvių aukojimas tam tikra dalimi primena pačių baltų mirusiųjų deginimo apeigas. Tai rodytų, kad į nelaisvę pakliuvusių priešų deginimas baltų religijoje užėmė svarbią vietą.

Taigi baltų religijos ir mitologijos šaltiniai suteikia vertingų duomenų apie mirusiųjų deginimo paprotį pagoniškoje Lietuvos valstybėje. Svarbiausios rašytinės žinios užrašytos XIII–XIV a. ir daugiausia susijusios su Vokiečių ordino karine veikla rytinėje Baltijos jūros pakrantėje. Šie laidojimo apeigų aprašymai leidžia plačiau žvelgti į mirusiųjų deginimą, mirties ir pomirtinio

---

⁹ Alvydas Nikžentaitis taip pat mini mainomų arba parduodamų belaisvių atvejus (išsamiau žr.: Nikžentaitis 1997).

gyvenimo sampratą, patvirtina, kad laidojimo būdui įtakos turėjo mirusiojo socialinis statusas. Baltų religijos ir mitologijos šaltiniuose minimos skirtingos mirusiųjų deginusių baltų gentys, tačiau, kaip ir daugelyje rašytinių dokumentų, juose daugiausia kalbama apie siauros XIII–XIV a. Lietuvos visuomenės dalies – aukščiausiojo socialinio sluoksnio atstovų ir karių – laidoseną, nuošalyje paliekama likusi jos dalis.

I.2. Archeologiniai šaltiniai

Žinios apie pirmuosius XIII–XIV a. laidojimo paminklų tyrinėjimus Lietuvoje dažniausiai skurdžios ir netikslios. XIX a. viduryje Adomas Honoris Kirkoras (1818–1886) kasinėjo viduramžių degintinius kapus Bražuolėje (Trakų r.) ir Paparčiuose (Kaišiadorių r.), surado įvairių to meto ginkluotės (kalavijų, ietigalių, strėlių antgalių) ir žirgo ekipuotės (pentinų, balnakilpių) dirbinių. Nors aptikti radiniai buvo trumpai paminėti archeologinėje literatūroje (Киркорь 1859, p. 16; Покровский 1893, p. 68, 74), išsamesnių duomenų apie šiuos tyrinėjimus, deja, neišliko. Atskirai minėtini A. H. Kirkoro pateikti duomenys apie Marvelės kapinyną, tiksliau – Marvelėje buvusią „pagonių ugniavietę“ (*языческое кострище*), kurioje S. Polevskis buvo radęs žmonių kaulų ir dantų (Киркорь 1882, p. 175). Prie pirmųjų senienu paieškų galima pridėti ir 1853 m. grafo Adomo Alfredo Gustavo Pliaterio (1836–1909) atliktus mėgėjiškus kasinėjimus Švėkšnos dvaro sodybos (Šilutės r.) laukuose, kur buvo surasta įvairių IX–XIII a. griautinių ir degintinių kapų įkapių (Покровский 1899a, p. 97).

XIX–XX a. sandūroje laidojimo paminklų kasinėjimų surengta kiek daugiau. Antai kun. Juozas Žiogas (1868–1935), siekdamas surasti Imbarės pilies gynėjų laidojimo vietą, kasinėjo to paties pavadinimo piliakalnio (Kretingos r.) aplinkoje buvusį X–XIII a. kapinyną, be to, ardomame Kūlsodžio kapinyne (Kretingos r.) aptiko XI–XIII (?) a. degintinių kapų (Жогась 1901, p. 7–9, 14–15). 1889 m. Raguvos cerkvės diakonas Kušikovičius Pakritižio (Raguvos) kapinyne (Panevėžio r.) ištyrė 2 x 4 aršinių

(apie 4 m²) dydžio plotą, kuriame rado ne tik 8 griautinius kapus, bet ir IX–XIV a. degintinių kapų įkapių (Покровский 1890; 1899a, p. 115–116). Pažymėtina ir tai, kad Veliuonos dvaro valdytojas Vladislovas Zaleskis spėjamame Veliuonos (Antkalnės) kapinyne (Jurbarko r.) buvo radęs degintinių (?) kapų radinių (Lietuvos 1977, p. 120).

XX a. pradžioje Vladas Nagevičius (1881–1954) atliko platesnio masto kuršių kapinynų tyrinėjimus. Paminėtini Kretingos (Padvarių) ir Skomantų (Klaipėdos r.) kapinynų tyrimai (Nagevičius 1935, p. 62, 64, 70–72), o didžiausio atgarsio sulaukė 1909, 1912 ir 1921 m. surengti kasinėjimai Pryšmančiuose (Kretingos r.). Pastarajame kapinyne buvo ištirtas net 3641 m² plotas, aptikta 50 XI–XIII a. degintinių, 29 VII–XI a. griautiniai ir 17 „ypatingų“ (simbolinių) kapų. Tai iki šiol vienas plačiausiai tyrinėtų kuršių laidojimo paminklų, kurio duomenys tarpukariu buvo plačiai skelbiami (Nagevičius 1931; 1935, p. 7–60 ir kt.).

XIX–XX a. sandūroje Klaipėdos krašte plačius archeologinius tyrinėjimus atliko vokiečių archeologai, iš kurių tarpo žymiausias – Adalbertas Bezenbergeris (1851–1922). Jis tyrė Dvylių (Klaipėdos r.), Ėgliškių (Andulių) (Kretingos r.), Girkalių (Ramučių) (Klaipėdos r.), Vilkyčių (Šilutės r.) ir kitus kapinynus (Bezenberger 1893, p. 134; 1914, p. 188–191; Tamulynas 1998, p. 267, 270–271, 277). Be to, Ėgliškių (Andulių) kapinyną kasinėjo Georgas Reinholdas Frölichas (1859–1939), Alfredas Götze (1865–1948), žemės savininkai Michelis Martinas Blyze (1862–1927), Michelis Broszeitis ir Janis Esins (Bitner-Wróblewska *ir kt.* 2008, p. 77–82), o Vilkyčių kapinyną – Emilis Hollackas (1860–1924) (Lietuvos 1977, p. 123). Nors XIII a. degintiniai kapai nurodytuose laidojimo paminkluose sudaro nežymią dalį, jų tyrinėjimai suteikia vertingų duomenų ikivalstybinio laikotarpio kuršių laidosenai pažinti.

1903 ir 1905–1906 m. Vandalinas Šukevičius (1852–1919) Salapiaciškėse (Varanavo r., Baltarusijos Respublika), statomo gyvenamojo namo aplinkoje aptiko 30 griautinių ir 2 degintinius XIV a. – XV a. pradžios kapus (Szukiewicz 1908, p. 39–45; 1910), o 1913 m. Pavelas Rykovas (1884–1942), tyrinėdamas tarpus tarp Markiniatų pilkapių (Ašmenos r., Baltarusijos

Respublika), surado viduramžių degintinių kapų radinių (Рыковъ 1914, p. 14–18).

Nepriklausomoje Lietuvoje 1928 m. Eduardas Volteris (1856–1941) ir 1931 m. švedų archeologas Birgeris Nermanas (1888–1971) tyrinėjo Apuolės kapinyną (Skuodo r.; Lamm 2009, p. 69–131; Zabiela 2009, p. 142, 157–167), bet dauguma to meto laidojimo paminklų tyrimų dar buvo atsitiktinio pobūdžio arba juos rengė tam nepasiruošę asmenys. Antai E. Volteris ir Plungės viršaitis Leonas Kumšlytis (apie 1900–1940) kasinėjo Didvyčių (Jaskaičių) kapinyną (Plungės r.; Kumšlytis 1933b; Kulikauskas, Zabiela 1999, p. 198), Klaipėdos mokytojų seminarijos dėstytojas Emilis Martynas Nauburas (1898–1973) – Bandužių (Klaipėdos m.) ir jau minėtą Dvylių kapinyną (Naubūras 1937, p. 109). Archeologinių tyrimų istorijoje kiek žymesni Petro Tarasenos (1892–1962) atradimai vėjo pustomoje Rusių pilkapių ir plokštinio kapinyno vietoje (Kaišiadorių r.; Tarasenska 1922, p. 584–585).

Padėtis pasikeitė po 1936 m., įkūrus Vytauto Didžiojo muziejų. Priešistorinio skyriaus vedėjas Jonas Puzinas (1905–1978) tyrinėjo įvairiose Vidurio Lietuvos vietovėse: Graužiuose (Kėdainių r.), Purvynuose (Trakų r.), Rimaisuose (Masiokuose) (Panevėžio r.), Sargėnuose ir Veršvuose (abu – Kauno m.; Puzinas 1937a, p. 611; 1937b, p. 1006; 1938, p. 213–215, 287–291; Navickaitė 1957). Nuo 1939 m. konservatorius Pranas Baleniūnas (1900–1965) tęsė tyrimus Veršvuose, atliko Gintališkės (Plungės r.), Laivių (Kretingos r.), Pakapių (Kauno r.), Radiškio (Ukmergės r.), Ruseinių (Kėdainių r.) ir Šateikių (Plungės r.) kapinynų kasinėjimus (Vaitkunskienė 1979; Gintautaitė-Butėnienė, Butėnas 2002). Buvo surinkta daug duomenų apie viduramžių degintinius kapus, tačiau tyrinėtojai ir toliau dėmesį telkė į ikivalstybinio laikotarpio laidojimo papročius.

Atskirai paminėtina, kad Šiaulių „Aušros“ muziejaus archeologas Balys Tarvydas (1897–1980) 1937–1938 m. Lepšių (Aleksandrijos) (Šiaulių m.) kapinyne rado radinių iš XIV a. degintinių kapų (Tarvydas 1938; Naudužas 1959, p. 178–182). Tokių pačių radinių 1937 m. Vilniaus Stepono Batoro universiteto archeologai Helena Cehak Hołubowiczowa (1902–1979) ir

Włodzimierz Hołubowicz (1908–1962) aptiko tyrinėdami Šilėnų kapinyną (Vilniaus r.; Hołubowicz 1937, p. 88).

Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, XIII–XIV a. degintinius kapus Drobūkščiuose (Telšių r.) ir Nausodyje (Mardosuose) (Plungės r.) tyrinėjo J. Puzino mokinys Pranas Kulikauskas (1913–2004) (Kulikauskas 1948š, p. 86–87; Navickaitė 1961, p. 84). 1948–1951 m. kartu su žmona archeologe Regina Kulikauskiene (1916–2007) jis tęsė J. Puzino ir P. Baleniūno pradėtus Laivių kapinyno tyrinėjimus (Gintautaitė-Butėnienė, Butėnas 2002). Taip pat minėtini XX a. 6-ajame dešimtmetyje Onos Navickaitės-Kuncienės (1926–1999) atlikti Veršvų ir Pryšmančių kapinynų tyrimai (Navickaitė 1957; 1961, p. 85–87), Eugenijos Butėnienės (1927–1997) ir Vito Valatkos (1927–1977) vadovaujamos ekspedicijos Džiuginėnuose (Siraičiuose) (Telšių r.; Butėnienė 1959).

XX a. 6-ojo dešimtmečio pradžioje kilo grėsmė Nemuno pakrančių archeologijos paminklams. 1953 m., vadovaujant P. Kulikauskui, tyrinėtas Rumšiškių kapinynas (Kaišiadorių r.). Patvenkus Nemuną, šis laidojimo paminklas atsidūrė Kauno marių skalaujamoje salelėje, kurios tyrimai buvo atnaujinti 1961–1963 m., o nusekus marioms – dar ir 1982 m. (Urbanavičius 1970c; Zabiela 2003, p. 175–177). Iš viso Rumšiškių kapinyne ištirtas apie 1500 m² plotas, surasti 25 degintiniai ir 258 griautiniai XIII–XVI a. kapai.

Nuo XX a. 7-ojo dešimtmečio vidurio Lietuvoje pradėtos rengti gerai organizuotos archeologinės ekspedicijos, kurios laidojimo paminklus dažnai tyrė keletą metų. Per šį laikotarpį viduramžių degintinių kapų arba pavienių radinių rasta: Akmenskinės (Rietavo sav.), Gintališkės, Girkalių (Ramučių), Kejėnų (Raseinių r.), Kriemalos (Kauno r.), Nendrinų (Marijampolės sav.), Pakalniškių (Šakių r.), Palangos II ir Požerės (Šilalės r.) kapinyuose. Tačiau XIII–XIV a. laidojimo papročiai didesnio tyrėjų susidomėjimo nekėlė, išsamesnės publikacijos sulaukė vos vienas iš anksčiau paminėtų kapinynų (Požerė – Tautavičius 1984b).

1968 m. viduramžių degintinius kapinynus pradėjo tyrinėti Vytautas Urbanavičius. Iki 1987 m. jis surengė archeologines ekspedicijas: Graužiuose,

Jakštaičiuose (Meškiuose) (Šiaulių r.), Liepiniškėse (Utenos r.), Piktagalyje (Anykščių r.), Ruseiniuose, Seredžiuje (Jurbarko r.) ir Skrebinuose (Jonavos r.; Urbanavičius 1972c; 1974b, p. 77–86; 2003, p. 75–86; 2011, p. 28–110 ir kt.), be to, nesėkmingai ieškojo nuo XX a. pradžios žinomo Kurklintiškių kapinyno (Ukmergės r.) vietos (Tautavičius, Urbanavičius 1978š, p. 23–25). Žymiausias ir plačiausiai V. Urbanavičiaus tyrinėtas laidojimo paminklas – Obelių kapinynas (Ukmergės r.), kuriame buvo iširtas net 6174 m² plotas, aptikta V–VI, XV ir XVII a. griautinių, XIII–XIV a. degintinių žmonių ir nedegintų žirgų kapų. Didžiausio atgarsio sulaukė 1983 m. atradimai Obelių ežere – apie 2400 viduramžių degintinių kapų radinių (Urbanavičius, Urbanavičienė 1988).

XX a. 8–9-ajame dešimtmetyje viduramžių degintinių kapinynų ekspedicijų skaičius išaugo. Tyrinėjimus tuo metu rengė kelios institucijos, į tyrėjų gretas įsiliejo daug naujų archeologų. R. Kulikauskienė ir Valdemaras Šimėnas tyrinėjo Pryšmančių (Volkaitė-Kulikauskienė, Šimėnas 1986; Volkaitė-Kulikauskienė 1988), Algimantas Merkevičius – Pribitkos (Rietavo sav.; Merkevičius 1982; 1984), Adolfas Tautavičius (1925–2006) – Paprūdžių (Raseinių r.; Tautavičius 1980b), Laima Vaitkunsienė ir Jonas Stankus – Bandužių (Stankus 1995b), Algirdas Varnas (1949–2013) – Griežės (Mažeikių r.), Nosiedų (Pavilkijo) (Šakių r.) ir Tulpiakiemio (Ukmergės r.) kapinynus (Varnas 1982a; 1984; 1988; 1995). Ilona Vaškevičiūtė tęsė Mažeikių muziejaus archeologės Adelės Cholodinskienės pradėtus Pavirvytės kapinyno tyrinėjimus (Mažeikių r.; Vaškevičiūtė, Cholodinskienė 2008).

Vytauto Didžiojo karo muziejaus ekspedicijos, vadovaujamos Kristinos Rickevičiūtės, Juozo Antanavičiaus (1935–1975) ir Virgilijaus Valickio, tyrinėjo Pakalniškių (Antanavičius 1972b; 1974; 1977), Pakapių (Valickis 1988šb) ir Pernaravos (Žiogučių) (Kėdainių r.) kapinynus (Rickevičiūtė 1988a; 1990). Karmėlavos (Kauno r.) ir Šulaičių (Kėdainių r.) kapinynuose buvo aptikta pavienių degintinių kapų radinių. Ilgametis Žemaičių muziejaus „Alka“ muziejnininkas ir kraštotyrininkas V. Valatka surengė archeologines ekspedicijas Kukiuose (Petreliuose) (Mažeikių r.; Valatka 2004, p. 347–350),

Laima Valatkienė – Godeliuose (Plungės r.) ir Kuršuose (Telšių r.; Valatkienė 1988a; 1995).

Panevėžio kraštotyros muziejaus archeologinė ekspedicija, vadovaujama Alfredos Striaukaitės-Petrulienės, tyrinėjo Barinės kapinyną (Panevėžio r.; Petrulienė 1995), Birutė Puodžiuvytė-Sipavičienė iš Ukmergės kraštotyros muziejaus tęsė Tulpiakiemio kapinyno tyrinėjimus (Varnas 1995). Kretingos krašto laidojimo paminklus – Ėgliškių (Andulių) ir Kretingos (Padvarių) kapinynus tyrinėjo Donatas Butkus, Ignas Jablonskis (1911–1991) ir Julius Kanarskas (Jablonskis 1974; 1984; Kanarskas 1990š; 1992, p. 112). Iš Broniaus Dakanio tyrinėtų laidojimo paminklų sąrašo reikia paminėti Klaišių kapinyną (Skuodo r.; Dakanis 1984). Įvairių dirbinių iš XIII–XIV a. degintinių kapų Antininkų, Payžnio ir Šiaudalių kapinyuose (visi – Šilalės r.) žemės paviršiuje surinko kraštotyrininkas Vladas Statkevičius (1911–1999) (Statkevičius 1966, p. 169–175; 1994, p. 293–294 ir kt.).

Išskirtinio dėmesio nusipelno Augustiniškių ir Slutiškių kapinynų tyrinėjimai Dauguvos dešiniajame krante, Kraslavos ir Daugpilio savivaldybėse, Latvijoje. Pirmajame tarp daugelio latgalių krikščioniškojo laikotarpio griautinių kapų buvo surasti 3, o antrajame – 2 XV a. pradžios degintiniai kapai (Берга 2001; Berga 2007, p. 9–76 ir kt.). Pagal laidosenos bruožus ir aptiktas įkapes šie kapai, kaip ir dalis nedegintų mirusiųjų kapų, priklauso Dauguvos aukštupyje įsikūrusių lietuvių bendruomenių nariams. Reikšmingiausias archeologinis atradimas Lenkijoje – 1987 m. tyrinėtas Burdiniškių degintinis kapinynas (Suvalkų apskr.) (Nowakowski 1998). Atskiro dėmesio nusipelno 1988 m. Baltarusijoje, Nemuno šlaito nuošliaužoje ties Gardinu atsitiktinai aptiktas XIII a. degintinis kapas (?) – lietuvių kario raitelio dirbinių kompleksas (Краўцэвіч 1992).

Vėlyvuojų sovietmečiu išaugusį viduramžių degintinių kapinynų ekspedicijų skaičių lėmė kelios priežastys. Svarbiausia – laidojimo paminklų pašonėje ar net jų teritorijoje buvo vykdoma ūkinė veikla, ir archeologiniai tyrinėjimai buvo vienintelis būdas moksliniams duomenims surinkti. XIII–XIV a. degintiniai kapinynai kitų laikotarpių laidojimo vietų kontekste nebuvo

išimtis. Daugelis Lietuvos muziejų į tokio pobūdžio tyrimus žvelgė kaip į galimybę papildyti savo rinkinius, o Lietuvos istorijos institute buvo įkurta atskira ūkiskaitinius tyrimus rengianti grupė. Nors šios ekspedicijos surinko daug vertingų duomenų apie mirusiųjų deginimą viduramžių Lietuvoje, daugumas tyrinėtojų apsiribojo empirinių duomenų kaupimu.

1990 m., Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę, viduramžių degintinių kapinynų ekspedicijų skaičius sumažėjo. Per paskutinį praėjusio amžiaus dešimtmetį buvo tyrinėti: Bauželio (Telšių r.; Valatkienė 2002), Kejėnų (Kazakevičius 2000a), Masteikių (Kauno r.; Varnas 1994; 1996), Nausodžio (Mardosų) (Baubonis, Dakanis 1998), Paalksnių (Kelmės r.; Michelbertas 2011), Palangos II (Žulkus 1994; 1996), Varsėdžių (Šilalės r.; Dakanis, Škimelis 1994, p. 147–149; Škimelis 1996) ir Žėronių (Trakų r.; Zabiela 1998b) kapinynai. Paminėtini Eugenijaus Ivanausko surengti žvalgymai Gėluvoje (Raseinių r.), Kriemaloje ir Kulautuvoje (Kauno r.; Ivanauskas 1998, p. 453–454). Didžiausio atgarsio sulaukė atradimai Marvelės kapinyne (Kauno m.) – viename plačiausiai tyrinėtų baltų genčių laidojimo paminklų (Bertašius 2005a; 2009d). Šiame laidojimo paminkle aptikta daugiau nei 1590 griautinių ir degintinių žmonių kapų, 243 griautiniai žirgų kapai. Mirusiųjų deginimo papročio viduramžių Lietuvoje tyrimų kontekste labai svarbios Marvelėje surastos dvi sezoniškai vandens užliejamos duobės su degintiniais kaulais ir beveik 1500 XII a. pabaiga – XIV a. datuojamų dirbinių bei jų fragmentų.

XXI a. pradžioje atliktų degintinių kapinynų tyrimų tikslai ir apimtys skyrėsi. Paminėtini archeologiniai tyrimai Apuolėje (Baubonis, Kliaugaitė 2002), Laukagalyje (Kaišiadorių r.; Dakanis 2005b, p. 117), Vindziuliuose (Elektrėnų sav.; Grinkevičiūtė, Vaitkevičius 2007b; 2008, p. 482) ir Žemaičių Kalvarijoje (Plungės r.; Baubonis, Dakanis 2005), taip pat Rytų Lietuvos pilkapių aplinkoje Kurkliuose (Kurklių šile) (Anykščių r.; Butėnas 2012, p. 89). Atskiro dėmesio nusipelnė nuo 2006 m. rengiami Bajorų kapinyno tyrinėjimai. Čia per daugiau nei dešimtmetį ištirtas 310,7 m² dydžio XIV a. – XV a. pradžios kolektyvinės degintinių kapų kapavietės plotas, iš jų 38,75 m² – pelkėje (Vaitkevičius 2012c; Petrauskas 2016b, p. 422–425, 428–429). Bajorų,

kaip ir 2009 m. atrasto Semeniškių kapinyno (Baltramiejūnaitė, Vengalis 2010, p. 103–104; Vengalis 2011), tyrimų duomenys reikšmingi siekiant atskleisti mirusiųjų deginimo papročio viduramžių Lietuvoje bruožus.

Pastaraisiais metais tyrinėtojų susidomėjimas XIII–XIV a. degintiniais kapinynais Lietuvoje pastebimai išaugo. Vėlyvieji kuršių degintiniai kapai tyrinėti Joniškėje (Klaipėdos m.; Kiulkys 2013; 2015; Grikpėdis 2014a; Baltramiejūnaitė, Tamulynas 2015), Laukžemiuose (Paupuliuose) (Klaipėdos r.; Grikpėdis 2014b) ir jau minėtame Žemaičių Kalvarijos kapinyne (Gerbutavičiūtė 2013; 2014). Iki tol nežinomas viduramžių laidojimo paminklas su degintiniais žmonių ir nedegintų žirgų kapais aptiktas Sabonių kaimo laukuose (Panevėžio r.; Petrulienė, Petrulis 2013), o šio darbo autorius tyrinėjo XIII–XIV a. degintinius kapus Bedugnėje (Trakų r.; Petrauskas 2013) ir Meškučiuose (Petrauskas 2015a; 2016a; Vaitkevičius spaudoje).

Per 2012–2015 m. laikotarpį Šiaurės vakarų Baltarusijoje: Alšėnuose, Cialežyškėse (abu – Ašmenos r.), Dainavoje (Vijos r.), Markiniatuose, Medininkuose, Rounae Polėje (visi – Ašmenos r.) ir Zarojuje (Naugarduko r.), daugiausiai J. Ulasaveco pastangomis, buvo atrasti, žvalgyti ir tyrinėti 7 degintiniai kapinynai. Deja, šių laidojimo paminklų tyrinėjimų ataskaitos, išskyrus trumpą Medininkų kapinyno aprašą (Кенько 2015š, p. 25), iki šiol neparengtos, duomenys nepublikuoti.

Atskirai minėtini 1999 m. viename iš Ašmenėlio (Smurgainių r.) pilkapių aptikti ne mažiau kaip 9 XIII a. pirmos pusės degintiniai kapai (Зайковский 2001) ir 2003 m. Salose (Smurgainių r.) atsitiktinai surastas XIV a. degintinio kapo radinių komplektas (Колединский 2008). Lenkijoje reikšmingiausi Šiurpilio kapinyno (Suvalkų apskr.) tyrinėjimai. Čia 2008–2011 m. Varšuvos universiteto Archeologijos instituto archeologinė ekspedicija, vadovaujama Ludwikos Sawickos-Jończyk ir Wojciecho Wróblewskio, ištyrė 156 m² plotą, aptiko XIII a. jotvingių kolektyvinių degintinių kapų (Sawicka 2011; Jończyk 2012; 2015, p. 235–239).

I.3. Mirusiųjų deginimo papročio viduramžių Lietuvoje istoriografija

Pirmuoju viduramžių degintinių kapų aprašymu laikomas Teodoro Narbuto (1784–1864) paskelbtas 1840 m. Kurėnų dvarininko Karolio Kosakovskio laiškas apie Obelių ežere surastus žmonių ir žirgų kaulus, apdegusius ir vandens apgadintus archeologinius dirbinius (Teodora 1856, p. 222–223). J. Puzinas (1983, p. 348) pirmasis atkreipė dėmesį į šį šaltinį, o V. Urbanavičius, remdamasis laiške pateiktais duomenimis, Obelių ežere aptiko XIII–XIV a. degintinių kapų (išsamiau žr.: Urbanavičius, Urbanavičienė 1988, p. 35–36).

Apie XIII–XIV a. laidoseną 1925 m. kiek plačiau užsiminė Aleksandras Spicynas (1858–1931). Jis aprašė skirtingų laikotarpių laidojimo paminklų tipus, nurodė dažniausiai randamas įkapes. Tyrinėtojo teigimu, degintiniai kapai buvo būdingi XIII a. lietuvių kapinynams ir XIII–XIV a. pilkapiams, o nedeginti mirusieji buvo laidojami XIV–XV a. Vilniaus krašto „akmeniniuose kapuose“ bei XIV–XVI a. lietuvių kapinynuose (Спицынь 1925, p. 150–152, 158–161). Po kelerių metų šiuos A. Spicino teiginius pakartojo Petras Tarasenska (1892–1962) (Tarasenska 1928, p. 74–75).

Marija Alseikaitė-Gimbutienė (1921–1994) IX–XIII a. vidurio (*naujojo geležies amžiaus*) laidojimo papročius aptarė bendrai, jos darbuose reiškiamą nuomonę, kad XII–XIII a. mirusiųjų deginimas Lietuvoje buvo vienintelis laidojimo būdas (Alseikaitė-Gimbutienė 1942, p. 6). Teigta, kad XIII a. sudeginti mirusieji buvo laidojami Vidurio Lietuvoje, nedeginti – slaviškuose „etnografinės Lietuvos“ ir akmenimis apkrautuose Pietryčių Lietuvos pilkapiuose (Alseikaitė-Gimbutienė 1943, p. 16, 22, 25; 1946, p. 74–76, 102–103). Dėl archeologijos – priešistorę tyrinėjančio mokslo sampratos XX a. viduryje pagoniškosios Lietuvos valstybės laikotarpio laidojimo papročių aprašymas į pirmuosius apibendrinamojo pobūdžio archeologijos mokslo leidinius nepateko (pvz., Puzinas 1938; Kulikauskas *ir kt.* 1961 ir kt.).

Pirmieji išsamūs darbai apie XIII–XIV a. laidoseną paskelbti XX a. 7-ajame dešimtmetyje. V. Urbanavičius apibūdino pagoniškosios Lietuvos

valstybės laikotarpio laidoseną, iškėlė pagonybės ir krikščionybės sankirtos klausimą, atradimų Obelių ežere pagrindu išdėstė laidojimo vandenyje hipotezę (Urbanavičius, Urbanavičienė 1988, p. 45–46; Урбанавичюс 1990; Urbanavičius 1994a, p. 4–5; 1994b). Remdamasis archeologinių tyrimų duomenimis, tyrinėtojas pabrėžė viduramžių degintinių kapų radinių datavimo problemą ir sukūrė koncepciją, pagal kurią sudeginti mirusieji Lietuvoje buvo laidojami iki XV a. pradžios. Pasak autoriaus, XIII–XIV a. buvo deginami ne tik didieji kunigaikščiai ir jų šeimų nariai, bet ir eiliniai bendruomenės atstovai (Urbanavičius 1966, p. 107–108; 1994a, p. 3–4; Урбанавичюс 1966). Teiginius apie mirusiųjų deginimą iki 1387 m. Lietuvos krikšto ar net ilgiau, pridurdami, kad XIV a. pradėta laidoti plokštiniuose kapinynuose ir krikštas buvo pagrindinis veiksnys inhumacijai plisti, plėtojo ir kai kurie kiti tyrinėtojai (plg.: Volkaitė-Kulikauskienė 1987, p. 210).

XX–XXI a. sandūroje pagoniškosios Lietuvos valstybės laidojimo papročiai sulaukė mokslinės diskusijos. 1993 m. Kriveikiškyje (Širvintų r.) atradus Kernavės miesto gyventojų kapinyną su griautiniais kapais, pradėta abejoti istoriografijoje įsitvirtinusia nuomone, kad inhumacija yra tiesioginis krikščionybės padarinys. Remiantis minėto kapinyno tyrimų duomenimis tvirtinta, kad Lietuvos krikštas nėra vienintelė laidojimo papročių kaitos priežastis. Dėl to meto politinės padėties ir kaimyninių kraštų įtakos nedegintus mirusiuosius Rytų Lietuvoje esą pradėta laidoti XIII a. antroje pusėje – iki oficialaus Lietuvos krikšto (išsamiau žr.: Luchtanas, Vėlius 1996; 2002; Vėlius 1997–1998, p. 27, 45–47; 2001a, p. 65, 70–71; 2005, p. 16–17, 23–24; Велюс 2013, p. 68; Jonaitis *ir kt.* 2016; plg.: Kurila 2003, p. 34).

Etninė Kernavės (Kriveikiškio) kapinyne palaidotų mirusiųjų interpretacija sulaukė kritikos. Gintautas Zabiela (1998a; 2003) teigė, kad XIII–XIV a. Lietuvoje būta vieno laidojimo papročio – sudeginti mirusieji laidoti plokštiniuose kapinynuose, o duomenų apie degintinius kapus trūkumą lėmė archeologinių tyrimų metodikos spragos ir netiksli įkapių chronologija. Vieningas mirusiųjų deginimo papročio įsivyravimas buvo susietas su XIII a. Šventaragio religine reforma ir kitais valstybės kūrimosi laikotarpio reiškiniais

(išsamiau žr.: Vaitkevičienė, Vaitkevičius 2001; Vaitkevičius 2004b; Petrauskas 2015b).

Savitą požiūrį į pomirtinio gyvenimo sampratą viduramžiais išsakė Eugenijus Svetikas. Jis ne tik kritikavo pagonybės likučių krikščioniškojo laikotarpio laidojimo paminkluose paieškas, bet ir pateikė naują – krikščionybės simboliais ir vaizdiniais paremtą – įkapių interpretaciją. Antai E. Svetikas (2007a, p. 130–131) teigė, kad apskritos lietos segės iš viduramžių degintinių ir griautinių kapų reiškė „evangelinį krikštijimą ugnimi“. Tas pats autorius lokio nago apkalus laikė Paskutiniojo teismo dienos ir krikščioniškojo tikėjimo prisikėlimu simboliu (Svetikas 2009b, I, p. 396–398; 2009c, p. 194–196), o monetų dėjimo į kapus paprotį aiškino kaip užmokestį Dangaus karalystės vartus atveriančiam šv. Petru (Svetikas 2000; 2003a, p. 162).

Viena svarbiausių E. Svetiko tyrinėjimų krypčių – viduramžių laikotarpio dirbinių tipologizavimas ir datavimas. Daug dėmesio skyręs christianizacijos šaltinių paieškoms XIV a. pabaigos – XVIII a. laidojimo paminkluose, minėtas autorius nagrinėjo ir būdingų viduramžių degintinių kapų įkapių: kabučių, segių, apyrankių, žiedų, lokio nago apkalų-amuletų, piniginių apkalų ir kai kurių kitų radinių chronologiją (Svetikas 2007a; 2007b; 2007c; 2009b; 2009c). Naujausiame darbe XI–XVI a. pasagines seges gyvuliniais galais autorius priskyrė XIII–XIV a. laikotarpiui ir interpretavo kaip pagamintas *vadovaujantis krikščioniškaisiais bestiariumis ir <...> skirtos kolonizuojamų žemių gyventojų christianizacijai* (Svetikas 2014, I, p. 271).

Apie pagonybę, pomirtinio gyvenimo sampratą ir XIII–XIV a. laidojimo papročius taip pat užsimenama istorikų darbuose. Daugelyje jų pagoniškosios Lietuvos valstybės laikotarpio religija supaprastinama iki „senojo tikėjimo“ ar „senųjų pagoniškų tikėjimų“ apibrėžimo. Teigiama, kad nors „pagonių tikėjimas“ taip ir nepasiekė religijos lygio, žynių sluoksnis liko nesusidaręs, XI–XII a. visose lietuvių genčių žemėse paplitęs mirusiųjų deginimo paprotys buvo vienas labiausiai lietuvius iš aplinkiniuose kraštuose gyvenusių tautų skyrusių bruožų (Kiaupa *ir kt.* 1998, p. 93; plg.: Gudavičius 1999, p. 179–181; Baronas *ir kt.* 2011, p. 515–522).

Išsamiai Lietuvos valstybės „pagonybės kulto politines atšakas“ nagrinėja Stephenas C. Rowellas (2001, p. 127–159). Jo nuomone, iki susidarant valstybei, baltų gentys neturėjo bendro laidojimo būdo, o jų įvairovė liudija decentralizuotą lietuviškosios pagonybės prigimtį. Padėtis turėjo keistis kuriantis Lietuvos Didžiąjai Kunigaikštystei, vykstant politinei ir religinei centralizacijai. Rašytiniuose šaltiniuose aprašytos Lietuvos didžiųjų kunigaikščių deginimo apeigos Vilniuje – naujajame politiniame ir religiniame centre – rodo, kad tuo metu galėjo būti siekiama religinių papročių vienovės (Rowell 2001, p. 141–142, 147–148). Sovijaus mite minimą mirusiųjų deginimo paprotį S. C. Rowellas sieja su didžiųjų kunigaikščių deginimo apeigomis, tačiau jame aprašytų skirtingų laidojimo būdų sąsajos su atskirų socialinių grupių atstovų laidosena, anot autoriaus, lieka neaiškios (Rowell 2001, p. 139–140).

Didelį dėmesį pagonybės ir krikščionybės sandūros laikotarpiui, Lietuvos krikšto aplinkybėms ir kontekstui skiria Darius Baronas (2006; 2015; Baronas ir kt. 2011, p. 515–522; Baronas, Rowell 2015 ir kt.). Autorius kritiškai žvelgia į mitologijos tyrinėtojų atliekamus pagoniškosios Lietuvos valstybės laikotarpio dievų panteono tyrimus, vadovaudamasis rašytinių šaltinių duomenimis teigia, kad *lietuvių pagonybės ir ankstyvosios Lietuvos istorijos sąsajos tebėra itin problemiškas praeities fenomenas* (Baronas ir kt. 2011, p. 517). Į akis krenta D. Barono darbuose reiškiamą griežta Sovijaus mito tyrinėjimų kritika (Baronas ir kt. 2011, p. 517–518; Baronas, Rowell 2015, p. 264–266). Autorius prieštarauja žymiausių mitologijos tyrinėtojų: Vladimiro Toporovo, Algirdo Juliaus Greimo, N. Vėliaus ir G. Beresnevičiaus išvadoms apie Sovijaus mito baltiškumą. Remdamasis Sergejaus Temčino ir Tatjanos Vilkul įžvalgomis, D. Baronas teigia, kad *šis mitas su baltais neturi beveik nieko bendra, o pagrindiniai jo sandaros elementai galbūt perimti iš Biblijos pasažų, bylojančių apie pagonybės atsiradimą, ir ankstyvųjų viduramžių Bizantijos rašytojų pasisakymų šia tema*. Pabaigoje Sovijaus mitas yra susiejamas su sabijais – šiaurės Mesopotamijos miesto Harano gyventojais, o

paties mito kilmė, manoma, yra semitiška (Baronas *ir kt.* 2011, p. 518; Baronas, Rowell 2015, p. 265).

S. Temčino, T. Vilkul ir šiuos tyrinėtojus sekusio D. Barono teiginiai apie mito arabiškumą netrukus sulaukė kritikos ir buvo paneigti (Lemeškin 2015a; 2015b). Sovijaus mito, užimančio ypatingą vietą mirusiųjų deginimo papročio viduramžių Lietuvos tyrimuose, atitikmenų yra lietuvių ir rytų slavų tautosakoje, todėl jo folklorinė kilmė – labiausiai tikėtina.

Apibendrinant reikia pasakyti, kad XIII–XIV a. laidojimo papročiais tyrinėtojai plačiau susidomėjo tik XX a. 7-ajame dešimtmetyje. Pavienius, menkai archeologiniais duomenimis pagrįstus teiginius tuo metu pakeitė kryptingi laidojimo papročių tyrinėjimai. Atkūrus Nepriklausomybę pasirodė daugiausiai mirusiųjų deginimo paprotį nagrinėjančių ir viduramžių degintinių kapinynų tyrinėjimais paremtų darbų. XIII–XIV a. laidojimo papročiai sukėlė mokslinę diskusiją, o laidosena pagoniškojoje valstybėje tapo vienu aktualiausiu Lietuvos mokslo klausimų.

II. MIRUSIŪJŲ DEGINIMO PAPROTYS IR VIDURAMŽIŲ DEGININIAI KAPINYNAI

II.1. Mirusiųjų deginimo būdai

Nagrinėjant mirusiųjų deginimo paprotį itin reikšmingos archeologinių tyrimų metu aptinkamos palaikų deginimo ir laidojimo vietos – laužavietės ir degintiniai kapai. Antropologiniai degintinių kaulų tyrimai suteikia galimybę nustatyti mirusiojo lytį, amžių mirties metu, laužo temperatūrą, degimo sąlygas ir įvairias kitas detales, o eksperimentiniai kūnų deginimo bandymai svarbūs atkuriant pačias laidojimo apeigas ir jų trukmę. Šiame poskyryje apibrėžiami mirusiųjų deginimo būdai, degant palaikams vykstantys procesai, nurodomi jų atspindžiai degintiniuose kapinyuose.

Mirusiųjų deginimo papročio atskirais laikotarpiais laikėsi skirtingos gentys ir kultūros, tačiau palaikų deginimo eigą nusako visuotiniai pasiruošimo laidotuvių apeigoms, deginimo ir sudegintų palaikų laidojimo etapai. Reikia pastebėti, kad mirusysis gali būti deginamas tik jį aprengus laidotuvių drabužiais, paruošus medienos ir tinkamai įrengus laužavietę. Būsimo laužo vietoje paguldžius mirusiojo kūną paprastai atliekamos gyvulių (kai kuriose kultūrose – ir žmonių) aukojimo apeigos, aplink mirusį išdėstomos jį į pomirtinį pasaulį lydinčios įkapės. Laužavietė turi būti prižiūrima laidotuvių apeigų dalyvių, kurie ugniai užgesus ir pelenams atvėsus surenka sudeginto mirusiojo palaikų likučius ir juos palaidoja (Williams 2004, Table 1; 2011, p. 243). Viduramžių degintiniai kapinynai leidžia kalbėti tik apie materialiai apčiuopiamus deginimo papročio pėdsakus, todėl nagrinėjant mirusiųjų deginimo būdus daugiausiai dėmesio kreipiama į laužavietes ir degintinius kapus, kaulus ir jiems degant vykstančius fizinius pokyčius.

Laidojimo apeigų metu uždegus laužą su mirusiojo palaikais ir pasiekus apie 300 °C temperatūrą, užsiliepsnoja žmogaus oda ir plaukai (Fairgrieve 2008, p. 42). Dėl laužavietės viduje staigiai kylančios temperatūros iš mirusiojo kūno pradeda garuoti vanduo, susitraukia raumenys ir sausgyslės,

trūkinėja minkštieji audiniai, o dėl besiskaidančių dujų išsipučia pilvas. Galiausiai dėl nuolat mažėjančio vandens kiekio užsidega kaulo organinės medžiagos (daugiausiai – kolagenas), kaulai pradeda deformuotis, lūžinėti ir trauktis, pakinta mineralinių medžiagų (kalcio fosfato ir hidroksiapatito) struktūra (Mays 1998, p. 207; Williams 2004, p. 271; Fairgrieve 2008, p. 41–58, 136–138; Symes *ir kt.* 2008, p. 42–45). Eksperimentiniai bandymai rodo, kad degantys kaulai susitraukia iki 15–30 %, tačiau laužo viduje laikantis pastoviai aukštai temperatūrai, jų susitraukimas gali siekti net iki 37 % (Iregren, Jonsson 1973; Mays 1998, p. 215; McKinley, Bond 2001, p. 282; Thompson 2005). Šiems dėmenims įtakos turi degimo temperatūra, mirusiojo biologinis amžius, kaulo rūšis ir struktūra. Pastebima, kad degintinių kaulų susitraukimo lygis yra atvirkščiai proporcingas mineralinių medžiagų kiekiui kaule (Lange *ir kt.* 1987, p. 19).

Fizinius kremuojamų palaikų pokyčius lydi degančių malkų, mirusiojo kaulų ir raumenų traškėjimas, kūno skysčių sproginėjimas ir dujų išsiskyrimas, aitraus ir nemalonaus kvapo sklidimas (Williams 2004, p. 276). Mirusiojo kūną pasiglemžiančios ugnies liepsnos, iš laidotuvių laužo sklindantys dūmai ir garai, įvairūs garsai bei kvapai buvo neatsiejama deginimo aplinkos dalis, laidotuvių apeigoms turėjusi suteikti vaizdingo ir „gyvo“ reginio įspūdį. Galima manyti, kad laidojimo apeigų metu buvo naudojami įvairūs nemalonų degančio kūno kvapą užgožiantys kvapieji augalai ar smilkalai (Beresnevičius 2009, p. 33–34), tačiau kol kas trūksta šių prielaidą patvirtinančių duomenų. Ateityje rengiant makrobotaninius degintinių kapų ir laužaviečių turinio tyrimus, viduramžių Lietuvos mirusiųjų deginimo apeigų poveikslas gali tapti dar pilnesnis ir spalvingesnis.

Pagrindiniai degant mirusiojo kūnui vykstantys procesai yra dehidratacija (vandens praradimas, jo kiekio mažėjimas) ir kaulo organinių medžiagų oksidacija (jungimosi su deguonimi reakcija). Vis dėlto, atsižvelgiant į skirtingą degintinių kaulų apdegimo lygį, ne visi kaulai gali būti laikomi kremuotais. Degintiniai kaulai skirstomi į sudegusius (angl. *burnt*), oksidavusius (angl. *oxidized*) ir kalcinavusius (angl. *calcined*) (McKinley,

Bond 2001, p. 281; McKinley 2013, p. 149–150; plg.: Symes *ir kt.* 2008, p. 24–25, 36–37), ir kaip rodo antropologiniai tyrimai, nemaža visų mirusiųjų dalis būna nepilnai sudegę (McKinley 2008). Teigiama, kad kaulų apdegimo lygis daugiausiai priklauso nuo laužo temperatūros, degimo laiko ir deguonies kiekio (Holck 1997, p. 34, 110). Praeityje, skirtingai nei dabartiniuose krematoriuose, mirusieji buvo deginami atviroje aplinkoje, todėl kremavimas buvo kur kas sudėtingesnis, nei gali iš pirmo žvilgsnio atrodyti.

Laužavietėse ir degintiniuose kapuose aptinkami degintiniai kaulai gali suteikti vertingų duomenų apie mirusiųjų deginimo sąlygas. Šiuolaikiniuose krematoriuose atlikus daugybę palaikų deginimo eksperimentų, apibrėžus įvairių medžiagų (stiklo, metalo ir kt.) dirbinių lydymosi temperatūrą, gautus rezultatus palyginus su archeologiniais duomenimis, apskaičiuota, kokioje temperatūroje praeityje buvo deginami mirusieji. Nuo laužavietėje pasiektos temperatūros ir degimo laiko tiesiogiai priklauso palaikų deginimo kokybė, degintinių kaulų spalva ir savybės. Padaryta išvada, kad šviesesnė degintinio kaulo spalva yra aukštesnės temperatūros ir geresnio degimo rezultatas (Holck 1997, p. 90–100; Mays 1998, p. 217, Table 11.1; Wahl 2008, Table 9.1; Walker *ir kt.* 2008, p. 131–133, Plates 20, 21 ir kt.). Antai juosvi ar pilkšvai juosvi, apanglėję, tarytum suodžiais pasidengę degintiniai kaulai laikomi prastai išdegusiais, o pilnai išdegę yra priešingi pirmiesiems – šie kaulai yra baltos spalvos, porėti, primenantys trupiančios kreidos gabalėlius.

Archeologinių tyrimų metu surinkti degintiniai kaulai atskleidžia mirusiųjų deginimo temperatūros skirtumus. Nustatyta, kad kaulai lydosi apie 1630 °C karštyje, o malkomis kūrenamame ir atviroje aplinkoje degančiame lauže temperatūra gali pakilti iki 1027 °C (Lange *ir kt.* 1987, p. 18; DeHaan 2008, Table 1.3). Vis dėlto remiantis kaulų spalva, svorio, formos ir struktūros pakitimais, konstatuojama, kad laidotuvių laužo temperatūra siekdavo nuo 100–200 iki 1200 °C (vidutiniškai 900 °C – Wells 1960, p. 36); aukštesnė temperatūra paprastai būdavo pasiekama laužo viduryje. Palyginimui, uždarose ir sandariose šiuolaikinių krematorių krosnyse, naudojančiose gamtines dujas ar elektros energiją, mirusieji paprastai deginami 800–1000 °C

karštyje, tačiau esant būtinybei degimo temperatūra gali būti pakeliama iki 1200 °C (Holck 1997, p. 33; Schultz *ir kt.* 2008, p. 78–79; McKinley 2008, p. 164–165, Fig. 10.1). Siekiant pasiekti tokią temperatūrą atvirame lauke degančiame lauže buvo būtinos ne tik geros oro sąlygos, tinkama mediena, pakankamas degimo laikas, bet ir apeigų dalyvių sumanumas įrengiant laužavietę. Dėl gebėjimo išgauti aukštą ugnies temperatūrą, mitinių mirusiųjų deginimo ir geležies lydymo sąsajų, atkreiptinas dėmesys į kalvio – tarpininko tarp gyvųjų ir mirusiųjų pasaulių – vaidmenį deginimo apeigose (Vaitkevičienė, Vaitkevičius 2001, p. 322; Goldhahn, Oestigaard 2008).

Ugnis pirmiausia pažeidžia minkštųjų audinių mažiausiai apsaugotas kūno dalis: veido viršutinę dalį, rankų ir kojų pirštus, alkūnes, kelius, kulkšnis ir kt. (Fairgrieve 2008, p. 47; Symes *ir kt.* 2008, p. 30–33, Fig. 2.7, 2.8, Plates 2–3). Žmogaus kūnas sudarytas iš vandens ir įvairių medžiagų, tarp kurių riebalai ir baltymai pasižymi ypatingu degumu. Laužavietės temperatūrai pakilus iki 800 °C, užsiliepsnoja kūno riebalai, ir tai lemia staigų jos šuolį (Fengming 2005, p. 134). Mirusiojo riebalinis sluoksnis, kuris paprastai sudaro apie 10–20 % žmogaus kūno svorio, deginant palaikus atlieka itin svarbų vaidmenį – tai natūralus kūno degimą sustiprinantis ir paspartinantis „kuras“. Taigi tarp mirusiojo kūno masės (didesnio riebalų kiekio)¹⁰ ir aukštesnės laužo temperatūros, lemiančios geresnį palaikų degimą ir šviesesnę degintinių kaulų spalvą, yra tiesioginis ryšys (Wells 1960, p. 35; Holck 1997, p. 31; Mays 1998, p. 220). Tai iš dalies paaiškina, kodėl ilgieji kaulai, neturintys storo riebalinio sluoksnio ir dažnai atsiduriantys laidotuvių laužo pakraštyje, sudega prasčiau, o šių kaulų fragmentai išlieka geriau¹¹.

Šiuolaikiniuose krematoriumuose mirusiųjų deginimas užtrunka nuo 45 minučių iki dviejų valandų, o prie jų pridėjus degimo kameros įkaitinimo ir deginimui pasibaigus – atvėsimo laiką, visas kremacijos procesas apima apie 3

---

¹⁰ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad žmogaus svoris ir apkūnumas atskirais laikotarpiais žymėjo aukštą socialinį statusą ir padėtį visuomenėje, o lieknumas galėjo būti susijęs ir su nepritekliais, ir įvairiomis organizmą sekinusiomis ligomis.

¹¹ Ilgieji kaulai, kaip ir kaukolės dalys, yra atspariausi ir geriausiai ugnyje išliekantys degintiniai kaulai.

valandas (Bohnert *ir kt.* 1998; McKinley, Bond 2001, p. 283; Chamberlain 2005; Fengming 2005). Trumpą palaikų deginimo laiką lemia technologiniai pasiekimai: veiksmingas energijos panaudojimas, kompiuterinių sistemų palaikomas šilumos ir deguonies tiekimas, sandarios, temperatūrą išlaikančios degimo krosnys.

Ankstesni tyrinėtojai laikėsi nuomonės, kad mirusieji buvo guldomi laidotuvių laužo apačioje, t.y. ant žemės ar kiek aukščiau jos (Wells 1960, p. 34–35). Tačiau naujausi tyrinėjimai ir etnoarcheologijos analogijos šią deginimo interpretaciją kiek patikslino. Pastebėta, kad žmogaus palaikus guldant laužavietės, sukonstruotos iš horizontaliai sluoksniais išdėstytų ir tarpuose žabais užkaišytų rąstų, viršuje, sukuriama geresnė oro apykaita, kuri yra būtina mirusiojo kūnui pilnai sudegti. Praėjus dviem valandoms nuo degimo pradžios laužavietės konstrukcija subyra ir tolesnį palaikų degimą palaiko įkaitusios smilkstančios žarijos ir papildomai laužavietėje sudėti rąstai (Barber 1990, p. 380–381; McKinley 2008, p. 165–168). Eksperimentiniai bandymai ir įvairūs skaičiavimai leidžia manyti, kad naudojant 20 % drėgnumo medieną, 70 kg svorio mirusiajam atviroje laužavietėje sudeginti reikėjo apie 140 kg pušinių malkų (Holck 1997, p. 34–35). Palyginimui, XVII a. eksperimentų metu mirusiojo palaikams sudeginti prirėkė 21 m³ medienos (Barber 1990, p. 379–380). Kremacija praeityje buvo brangus laidojimo būdas, todėl apeigų dalyviai, priklausomai nuo gamtinės aplinkos ir galimybių, deginimui galėjo naudoti skirtingą medieną¹².

Atskiros medžių rūšys pasižymi skirtingu kaitrumu ir degimo greičiu, mirusiųjų deginimo trukmei ir kuro sąnaudoms didelės įtakos turi laužavietės forma ir dydis, oro sąlygos (vėjas ir krituliai), naudojamos medienos drėgnumas ir, kaip jau buvo minėta, mirusiojo fizinės savybės. Nuo šių aplinkybių priklauso ne tik laužo temperatūra, bet ir palaikų degimo kokybė. Kaip rodo eksperimentų duomenys, mirusiuosius geriausia deginti sausą nevėjuotą dieną, o tolygiausią degimą ir aukščiausią temperatūrą galima

---

¹² Antai Romos imperijoje mirusiuosius pilnai sudeginti galėjo, o Indijoje iki šiol įstengia tik turtingesni, daugiau materialinių išteklių turintys žmonės (Barber 1990, p. 381; Morris 1992, p. 43).

pasiekti iš tos pačios medienos rūšies rąstų (ypač sausos pušies ir beržo) sureštoje laužavietėje; sakinga mediena dėl per greito degimo pasirodė esanti mažiau tinkama (Sigvallius 1992, p. 19–20; 1994, p. 15–17). Mirusiųjų deginimas lauko sąlygomis užtrunka apie 6–8 valandas, o laužui atvėsus degintinius kaulus iš laužavietės įmanoma rinkti tik maždaug po dešimties valandų (Piontek 2002, p. 96–97; Jonuks, Konsa 2007, p. 104; McKinley 2008, p. 167). Nors į klausimą, koku paros metu viduramžių Lietuvoje buvo atliekamos mirusiųjų deginimo apeigos, nėra galimybės atsakyti, galima manyti, kad palaikų deginimas, kaip svarbiausia laidotuvių dalis, užtrukdavo visą dieną ar net kelias.

Paskaičiuota, kad 70 kg svorio suaugusių vyrų ir moterų griaučiai atitinkamai sveria 4,15 ir 2,82 kg (Holck 1997, p. 83), tačiau degdami kaulai dėl dehidratacijos, oksidacijos ir įvairių struktūrinių pokyčių praranda beveik pusę savo masės. Krematoriumų duomenys atskleidė, kad sudeginus vyrą vidutiniškai išlieka 2,29–2,37 kg, moterį – 1,55–1,93 kg degintinių kaulų (Holck 1997, p. 49; Mays 1998, Table 11.2); atskirų regionų ir bendruomenių rezultatai gali būti labai skirtingi (Bass, Jantz 2004). Atviroje laužavietėje atlikus apie 100 kg sveriančios naminės kiaulės – fiziologiniu požiūriu į žmogų panašiausio gyvulio deginimo eksperimentą, gauti panašūs rezultatai – 2,6 kg degintinių kaulų (Jonuks, Konsa 2007, p. 104–105).

Sudeginto mirusiojo kaulų svoris yra tiesioginis jo ūgio, kūno sudėjimo ir net amžiaus atspindys. Palyginimui, sudeginus 13–25 m. amžiaus mirusįjį išlieka 2,19 kg, 3–13 m. amžiaus – 0,66 kg, 0,5–3 m. amžiaus – 0,19 kg, o iki pusės metų amžiaus kūdikį – vos 0,05 kg degintinių kaulų (Mays 1998, Fig. 11.2). Nors skirtingų krematoriumų rodikliai ir atskirų mirusiųjų degintinių kaulų svoris skiriasi (tam tikrais atvejais gali peržengti net 3 kg ribą), nurodytus vyrų ir moterų kaulų svorio vidurkius viršijantys atvejai dažniausiai laikomi kolektyviniais kapais ar paprasčiausiais kelių asmenų palaikų permaišymais.

Priešingai nei rodo mirusiųjų deginimo krematoriumuose ar eksperimentinių bandymų atvirose laužavietėse rezultatai, archeologinių

tyrimų metu degintinių kapų duobėse, urnose ar kitose laidojimo vietose aptinkama nedidelė sudegintų mirusiųjų palaikų dalis. Remiantis atliktais skaičiavimais, skirtingo laikotarpio degintiniuose kapuose Jungtinėje Karalystėje vidutiniškai randama 0,78 kg, Danijoje – 0,4 kg, Lenkijoje – 0,36–1,15 kg, Vokietijoje – 0,32–0,39 kg, Vengrijoje – 0,27–0,31 kg, Norvegijoje – 0,27 kg, o Švedijoje – 0,2–0,35 kg degintinių kaulų (Sigvallius 1994, Table 3; Holck 1997, p. 82; Mays 1998, Fig. 11.6; Piontek 2002, p. 102, tabl. 2; Wahl 2008, Table 9.2; Sørensen, Rebay-Salisbury 2009, p. 58–59) Lauryno Kurilos skaičiavimais, Rytų Lietuvos pilkapių kultūros degintiniuose kapuose išliekančių degintinių kaulų vidutinis svoris taip pat siekia vos 0,3–0,35 kg ir tik 10,2 % kapų jis yra didesnis nei 1 kg (Kurila 2010, p. 199–200; 2015a, p. 71). Degintinių kaulų išlikimas, nors yra kur kas geresnis nei nedegetų kaulų, priklauso nuo dirvožemio savybių, ir viena iš santykinai mažo jų svorio (lyginant su krematoriumų duomenimis) degintiniuose kapuose priežasčių reikia laikyti fizinių, cheminių ir įvairių kitų eroziją keliančių veiksnių svarbą.

Sudeginus mirusįjį liekančių degintinių kaulų ir archeologinių tyrimų metu aptinkamo jų kiekio skirtumą bandoma aiškinti gilinantis į praeities bendruomenių elgesį. Dažniausiai teigiama, kad apeigų dalyviai visų mirusiojo kaulų iš laužavietės neišrinkdavo (Mays 1998, p. 223; McKinley, Bond 2001, p. 289; Williams 2004, p. 281–282). Su šia mintimi reikėtų sutikti, nes visų, net pačių smulkesnių, plika akimi laužavietėje sunkiai pastebimų sudeginto mirusiojo kaulų surinkimas netaikant specialių priemonių (pavyzdžiui, sijojimo) yra sunkiai įsivaizduojamas. Dažnai degintiniai kaulai iš laužavietės būna švariai išrinkti, galbūt net nuplauti (Williams 2004, p. 278–280), t.y. kapų duobėse aptinkama nedaug anglių.

Neretai keliama mintis, kad skirtingo socialinio statuso mirusiųjų kaulai būna nevienodai išrenkami iš laidotuvių laužavietės (McKinley, Bond 2001, p. 289; McKinley 2006, p. 85); tokia interpretacija sulaukė pagrįstos kritikos (Arcini 2005, p. 64–65). Kitų tyrinėtojų nuomone, praeityje galėjo būti laidojamas ar net deginamas simbolinis mirusiojo kaulų kiekis, o likusi dalis išbarstoma į vandenį arba pavėjui (Mägi 2002, p. 125; Häringe Frisberg 2005,

p. 154). Turint omenyje „nepakankamą“ degintinių kaulų svorį kapuose ir tam tikrų laikotarpių kapų trūkumą apskritai, dalies degintinių kaulų ar visų sudegintų palaikų išbėrimas laukuose, vandenyje ir pavėjui, kaip antai nurodoma padavime apie Migonių piliakalnį ir lietuvių liaudies pasakose (Gliwa 2006, p. 11–12; Kurila, Vaitkevičius 2011), atrodo labai tikėtinas. Šioje vietoje reikia paminėti tai, kad dabartiniame Nepale iki šiol laikomasi dalinio laidojimo papročio – viena mirusiojo palaikų dalis laidojama atskirai nuo likusio kūno. Paprastai nedeginta kūno dalis užkasama duobėje upės dugne, o likusi – degintiniai kaulai – paleidžiami toje pačioje ar net kitoje upėje pasroviui (Kaliff, Oestigaard 2004, p. 86–87).

Nagrinėjant degintinių kaulų svorio kapuose klausimą būtina pažymėti, kad neretai jie būdavo papildomai trupinami (Sigvallius 1992, p. 18; 1994, p. 27–32). Iš vienos pusės, degintinių kaulų svorį kape galėjo riboti urnos ar kito jų pernešimui iš laužavietės naudoto indo talpa, ir kaulų smulkinimas buvo būdas stambesniems kaulų fragmentams urnoje sutalpinti (Holck 1997, p. 35; Mays 1998, p. 223). Žvelgianti iš kitos, ritualinės, pusės, kaulų trupinimas, primenantis simbolinį įkapių laužymą, galėjo žymėti laidotuvių dalyvių siekį mirusiojo deginimo apeigas atlikti iki galo ir užtikrinti sėkmingą vėlės kelionę į pomirtinį pasaulį (Kaliff 1992, p. 129–130). Smulkūs degintinių kaulų fragmentai sunkiai pastebimi ir surenkami archeologinių tyrimų metu, jie yra itin trapūs ir greičiau sunyksta.

Atliekant sudegintų mirusiųjų lyties, amžiaus, socialinio statuso ir kitų dėmenų tyrimus reikia turėti omenyje, kad laužavietėse galėjo būti deginami daugiau nei vieno asmens palaikai. Mirusiųjų deginimo laužavietes pagal naudojimo pobūdį galima suskirstyti į kolektyvines (mūšiuose žuvusių karių ar epidemijų aukų), šeimynines, individualias ar aukojimui skirtas deginimo vietas. Atsižvelgiant į medienos ir kitų išteklių taupymo galimybę ar net būtinybę praėityje, tikėtina, kad kai kada tos pačios laužavietės, iš jų pilnai neišrinkus degintinių kaulų, galėjo būti naudojamos dar ne kartą. Antai, kaip rodo archeologijos duomenys, Romos imperijos provincijose buvo plačiai paplitusios „viešos“ laužavietės, kuriose net kelis dešimtmečius galėjo būti

deginami skirtingų šeimų atstovų palaikai (Wahl 2008, p. 151). Iš tokių daugkartinių laužaviečių į degintinius kapus galėjo patekti keliu, jokiais giminytės ryšiais nesusijusių sudegintų mirusiųjų kaulų. Tokia tikimybė dar kartą patvirtina antropologinių degintinių kaulų tyrimų ir įkapių analizės svarbą interpretuojant mirusiųjų deginimo paprotį ir laidojimo būdus.

Kolektyvinių laužaviečių gyvavimą neretai bandoma pagrįsti remiantis funkcinio laidojimo papročių aiškinimu¹³. Teigiama, kad palaikams sudeginti būtinos didelės darbo ir medienos sąnaudos, todėl kiekvienam mirusiajam įrengti po atskirą laužavietę buvo pernelyg brangu (Wilson 1992, p. 178). Švedijoje atlikti bronzos ir ankstyvojo geležies amžiaus laužaviečių ir degintinių kapų turinio antropologiniai tyrimai siūlo tokią interpretaciją vertinti atsargiau. Nemaža dalis iki tol kolektyvinėmis laikytų laužaviečių pasirodė esančios individualios, t.y. jose buvo sudeginta vos po vieną mirusįjį (Arcini 2005). Šis atvejis atskleidžia, ir Lietuvos, ir kaimyninių kraštų archeologijoje mirusiųjų deginimo laužaviečių, jų tipų, paskirties ir naudojimo būdų klausimas iki šiol dar yra nepilnai išnagrinėtas.

Laužavietėse ir degintiniuose kapuose dažnai aptinkami perdege gyvūnų kaulai. Paskaičiuota, kad Romos imperijos laikotarpio degintiniuose kapuose Vokietijoje jų rasta ne mažiau kaip 80 % (Wahl 2008, p. 150), anglosaksų degintiniuose kapuose urnose – iki 48 % (Wilson 1992, p. 134; Bond, Worley 2006, p. 90–91), bronzos ir geležies amžiaus, taip pat vikingų laikotarpio degintiniuose kapuose Danijoje ir Norvegijoje – atitinkamai 26,6 ir 23,9 % (Holck 1997, p. 121, Table 33), o Suomijoje vos 10 % visų vyrų ir moterų degintinių kapų (Wessman 2010, p. 56). Zooarcheologinių tyrimų Švedijoje duomenimis, kapo turinį be degintinių žmogaus kaulų sudaro nuo vieno iki keturių, aukštesnio socialinio statuso mirusiųjų kapuose – net iki 8 sudegintų gyvūnų palaikų fragmentų (Sigvallius 1992, Fig. 2). Degintiniai gyvūnų kaulai praeityje galėjo būti laikomi auka dievams, siejami su velionio kelione į

---

¹³ Reikia pastebėti, kad kai kurie šiuolaikinės vakarietiškos pasaulėžiūros veikiami laidosenos tyrėjai laidojimo apeigas pernelyg supaprastina ir darbo sąnaudas, laidotuvių apeigoms ir kapo įrengimui sugaištą laiką mano buvus kur kas svarbesniais dėmenimis nei, pavyzdžiui, religija ir pomirtinio gyvenimo samprata.

pomirtinį pasaulį ar paprasčiausiai būti šermenų metu valgyto ar mirusiajam skirto maisto likučiai.

Nagrinėjant gyvūnų deginimo ir aukojimo paprotį kol kas daugiausiai galima remtis tik kaimyninių kraštų tyrinėjimų duomenimis. Palyginus degintinių žmonių ir gyvūnų kaulų morfologiją, spalvą ir degimo kokybę, galima manyti, kad gyvūnai buvo deginami ir vienoje laužavietėje kartu su mirusiais, ir atskirai (Holck 1997, p. 121; McKinley, Bond 2001, p. 288). Tampa aišku, kad Šiaurės Europoje naminiai gyvuliai ir gyvūnai (žirgai, galvijai, kiaulės, avys, ožkos, vištos, šunys, katės ir kt.) laidotuvių apeigose buvo aukojami dažniau nei laukiniai. Degintiniai gyvulių kaulai dažnesni sudegintų jaunų vyrų kapuose, o rūšinių gyvūnų kaulų skirtumų tarp vyrų ir moterų kapų nepastebima (išskyrus išimtinai vyrų kapams būdingus degintinius žirgų ir lokių kaulus – Sigvallius 1994, p. 70; Holck 1997, p. 122–123)¹⁴. Atskirų gyvulių ir gyvūnų rūšių deginimo būdai skyrėsi – galėjo būti deginamas visas kūnas arba tik jo dalys (Gräslund 1980, p. 60; Sigvallius 1992, p. 20; 1994, p. 109–117; Bond, Worley 2006), be to, kai kurių „prestizinių“ gyvulių (pavyzdžiui, žirgo) kaulai ar jų dalys degintiniame kape neabejotinai liudija aukštesnę mirusiojo socialinę padėtį.

Taigi palaikų deginimo šiuolaikiniuose krematoriumuose duomenys ir eksperimentiniai bandymai atvirose laužavietėse suteikia galimybę pažinti mirusiųjų deginimo paprotį, degant žmogaus kūnui vykstančius procesus ir fizinius degintinių kaulų pokyčius. Palaikų deginimas atviroje aplinkoje buvo vaizdingas, tačiau be galo sudėtingas mirusiojo virsmas, priklausęs nuo laužavietės formos ir dydžio, temperatūros ir degimo laiko, medienos rūšies, oro sąlygų, galiausiai – mirusiojo amžiaus ir kūno sudėjimo. Degintinių kaulų smulkumas atskiruose kapuose leidžia svarstyti apie praktines ir ritualines jų trupinimo reikšmes, o santykinai mažas kaulų kiekis ir jų „trūkumas“ – kelti klausimą apie kaulų surinkimo iš laužaviečių būdus, dalinio laidojimo ar net deginimo, kitų laidosenos būdų galimybę. Antropologiniai degintinių žmonių ir

---

¹⁴ Zooarheologiniai viduramžių degintinių kapų duomenys nagrinėjami skyriuje III.2. „Zooarheologinė medžiaga“.

zooarcheologiniai gyvūnų kaulų, makrobotaniniai augalų liekanų tyrimai yra svarbi mirusiųjų deginimo papročio pažinimo dalis, galinti atvėrtyje atverti naujas laidosenos ir pomirtinio gyvenimo sampratos detales.

II.2. Viduramžių degintinių kapinynų geografija ir topografija

Tyrinėjant mirusiųjų deginimo paprotį viduramžių Lietuvoje būtina apibrėžti XIII–XIV a. degintinių kapinynų geografiją, nusakyti jų topografiją ir aplinką, išskirti ir apžvelgti regioninius laidojimo vietų skirtumus. Siekiant įgyvendinti šį uždavinį į laidojimo vietas žvelgiama kompleksiskai – nagrinėjamas degintinių kapinynų ir juos naudojusiu bendruomenių santykis bei ryšys su supančiu kraštovaizdžiu. Nors pavieniai viduramžių degintiniai kapai įkasti į Rytų Lietuvos pilkapius ar įrengti tarpuose tarp jų, toliau visi XIII–XIV a. laidojimo paminklai su degintiniais kapais vadinami viduramžių degintiniais kapinynais.

II.2.1. Degintinių kapinynų geografija

XIII–XIV a. degintinių kapinynų tyrimų duomenys, atsitiktiniai apdege šio laikotarpio dirbiniai – degintinių kapų įkapės – leidžia apibrėžti viduramžių laidojimo vietų geografiją ir mirusiųjų deginimo papročio paplitimo ribas. Šiuo metu turima duomenų apie daugiau nei 80 XIII–XIV a. kapinynų su degintiniais kapais, dar daugiau nei 50 vietovių aptikta pavienių degintinių kapų radinių (1 pav.; žr. Priedą 1). Kartografavus degintinius kapinynus ir spėjamas laidojimo vietas galima teigti, kad viduramžiais mirusiųjų deginimo paprotys buvo paplitęs dabartinės Lietuvos teritorijoje, Pietryčių Latvijoje, Šiaurės vakarų Baltarusijoje ir Šiaurės rytų Lenkijoje. Žvelgiant į paplitimo žemėlapi laidojimo paminklai sudaro atskiras sritis, kurios darbe aptariamoms išsamiau.

Pagoniškosios Lietuvos valstybės laikotarpio degintinių kapinynų bruožus iki šiol plačiausiai nagrinėjo G. Zabiela (1998a, p. 353–367).

Tyrinėtojas XIII–XIV a. kapinynus, į kurių sąrašą įtraukė 111 laidojimo paminklų, pavienių degintinių kapų ir apdegusių radinių radimviečių (kiek vėliau šis sąrašas buvo papildytas dar 4 kapinynais – Zabiela 2003), išskyrė į Rytų, Vidurio ir Pietų Lietuvos, taip pat Žemaitijos kultūrinės etnines sritis. Laikydamasis šio skirstymo, G. Zabiela (1998a, p. 368–369) daro išvadą, kad viduramžių degintiniuose kapuose Rytų Lietuvoje buvo palaidoti lietuviai, Vidurio Lietuvoje – aukštaičiai, Pietų Lietuvoje – sulietuvėję jotvingiai (būsimieji dzūkai), Žemaitijoje – žemaičiai; XIV a. šių etninių sričių laidojimo papročių skirtumai išnyko.

Etniniu ir teritoriniu principu paremtas Lietuvos valstybės laikų degintinių kapinynų skirstymas archeologinėje literatūroje sulaukė kritikos. Buvo teigiama, kad G. Zabiela neapibrėžė santykio tarp lietuvių, aukštaičių ir jotvingių apgyventų teritorijų, Rytų, Vidurio ir Pietų Lietuvos laidojimo paminklų. Neaiškus liko ir Rytų Lietuvos srities ribos bei jos teritorijos apibrėžimo pagrindas, abejojama ir dėl kai kurių laidojimo paminklų laikymo degintiniais kapinynais (Luchtanas, Vėlius 2002, p. 159, 161; Kurila 2003, p. 27–28). Reikia pastebėti, kad į G. Zabielos pateikiamą teritorinį degintinių kapinynų modelį nepateko Vakarų ir Šiaurės Lietuvos sritys, kuriose žinoma pagoniškosios Lietuvos valstybės laikų kuršių ir žiemgalių degintinių kapų, o trumpas, vos trijų Rytų Lietuvos degintinių kapinynų sąrašas tapo diskusijos dėl šios srities laidosenos viduramžiais plėtojimo priežastimi.

Šiame darbe XIII–XIV a. degintinių kapinynų skirstymo modelį siekiama papildyti ir patikslinti. Išskiriamos Vidurio Lietuvos, Žemaitijos, Vakarų, Šiaurės, Pietų ir Rytų Lietuvos sritys (1 pav.). Kadangi XIII a. pradžioje būsimos Lietuvos valstybės teritorijoje gyvavo atskiros baltų gentys, o dalyje degintinių kapinynų mirusieji laidoti dar iki susikuriant Lietuvos Didžiąjai Kunigaikštystei, toks skirstymas paremtas genčių apgyventomis teritorijomis ir regioniniais laidojimo papročių skirtumais. Vidurio Lietuva apima buvusią aukštaičių, Žemaitija – žemaičių, Vakarų Lietuva – kuršių, Šiaurės Lietuva – žiemgalių, Pietų Lietuva – sūduvių-jotvingių, Rytų Lietuva – lietuvių teritoriją. Pastarajai sričiai darbinio principu priskiriami keli Pietryčių Latvijoje ir

Šiaurės vakarų Baltarusijoje už buvusios Rytų Lietuvos pilkapių kultūros ribų esantys degintiniai kapinynai.

Vidurio Lietuva yra bene geriausiai XIII–XIV a. laidosenos požiūriu ištirta sritis. Jos ribos daugiausiai apibrėžtos remiantis kapinynų su žirgų kapais paplitimu (išsamiau žr.: Bertašius 2002c, pav. 18–19; Tučas 2012š, p. 173–187), be to, tik Vidurio ir Rytų Lietuvai būdingi kolektyviniai degintiniai žmonių kapai sausumoje ir vandenyje. Sudeginti žmonės ir nedeginti žirgai Vidurio Lietuvoje buvo laidojami nuo II t-mečio pradžios ar dar anksčiau, tačiau dėl prastos įkapių chronologijos XIII–XIV a. kapus dažnai sunku atskirti nuo ankstesnių laikotarpių kapų. Šiuo metu galima kalbėti apie 24 Vidurio Lietuvos viduramžių laikotarpio degintinius kapinynus ir 13 degintinių kapų radinių radimviečių.

Žemaitijos XIII–XIV a. degintiniai kapinynai išsidėstę apibrėžtoje teritorijoje Žemaičių aukštumoje, juos nuo Vakarų, Šiaurės ir Vidurio Lietuvos laidojimo paminklų skiria 10–20 km ir didesni atstumai. Mirusiųjų deginimo paprotys žemaičių žemėse plito nuo XI–XII a. (Lietuvos 1977, p. 16; Zabiela 1998a, p. 364), jo laikytasi iki pat Lietuvos krikšto. Žemaitijos viduramžių laikotarpio kapinynų tyrinėta mažiau nei Vidurio Lietuvos laidojimo paminklų. Degintinių kapų žinoma 7 Žemaitijos kapinyuose (iš jų tik Kuršų ir Paalksnių kapinynų tyrimai sulaukė platesnių publikacijų – Valatkienė 1995; Michelbertas 2011, p. 84–158), dar 8 vietose aptikta pavienių apdegusių šio laikotarpio dirbinių.

Įdomią Žemaitijos viduramžių degintinių kapinynų tyrimų galimybę atskleidžia leičių tarnybos – didžiojo kunigaikščio į Žemaitiją atkeltų lietuvių sąsajos su Batakių, Skaudvilės, Viduklės apylinkėmis ir kitomis *Leitkapiais* vadinamomis vietovėmis (Dubonis 1996; 1998, p. 46–67). Nuo XIII a. pabaigos Žemaitijoje kūrėsi leičiai įtvirtino didžiojo kunigaikščio valdžią, rūpinosi valdovo įtakos plėtimu jam pavaldžiose teritorijose, galiausiai atliko leitišką, kitaip – lietuvišką tarnybą. Šiame kontekste itin svarbu atkreipti dėmesį į *Leitkapių* erdvėje esantį Paprūdžių kapinyną, kurį tyrinėjant aptikta XIII–XIV a. degintinių kapų likučių (Tautavičius 1980b, p. 104–105) (3 pav.).

Tikėtina, kad šiame laidojimo paminkle buvo palaidoti sudeginti leičiai – iš etninės Lietuvos atkelti ir mirusiųjų deginimo paprotį Žemaitijoje platinę didžiojo kunigaikščio žmonės.

Dar viena XIII–XIV a. degintinių kapinynų sritis yra **Vakarų Lietuva**. Atsižvelgiant į panašias kuršių ir Lamatos žemės viduramžių kapinynų naudojimo ir laidojimo bruožus¹⁵, šie kapinynai nagrinėjami kaip bendros Vakarų Lietuvos srities laidojimo paminklai. Šioje srityje valstybės formavimosi laikotarpiu sudeginti mirusieji buvo laidojami nuo II t-mečio pradžios ar dar anksčiau naudotuose laidojimo paminkluose; iš viso žinomi 23 kapinynai su degintiniais kapais, dar 14 vietų rasta šių kapų įkapių. Pastebėtina, kad daugelyje Vakarų Lietuvos laidojimo paminklų žinomi daugiausiai tik XIII a. degintiniai kapai, o datuojamų XIV a. tėra vos keletas (žr.: Valatka 1970; 2004, p. 205–221). Tai atskleidžia Vakarų Lietuvos laidojimo papročių krikšto išvakarėse pažinimo spragas, leidžia svarstyti apie XIII–XIV a. šios srities apgyvenimo struktūroje vykusius žymius pokyčius.

Iki šiol buvo teigiama, kad žiemgaliai **Šiaurės Lietuvoje** mirusiųjų nedegino. Pastaruoju metu keliuose kapinyuose buvo patvirtinti XII–XIII a. žiemgalių degintiniai kapai, dar keliose vietovėse surasta apdegusių šio laikotarpio dirbinių (Vasiļausks 2000, p. 63–66; Vasiliauskas 2001; 2010š, p. 3–7, 9). Sudegintų žiemgalių kapų būta Jakštaičių (Meškių) ir Pavirvytės (Mažeikių r.) kapinyuose¹⁶, pavienių degintinių kapų radinių aptikta Ažuolpamūšėje (Pasvalio r.), Drąsutaičiuose (Joniškio r.) ir Šukioniuose (Pakruojo r.) buvusiuose laidojimo paminkluose. Iš viso turima duomenų apie 13 XII–XIII a. žiemgalių degintinių kapų, dar daugiau jų suskaičiuota į Lietuvos valstybės sudėtį nepatekusioje šiaurinėje Žiemgalos dalyje

---

¹⁵ Archeologinėje literatūroje diskutuojama dėl kuršių Vakarų Lietuvoje ir Lamatos žemės pietinėje Žemaičių lygumos dalyje santykio (plg.: Tautavičius 1996, p. 77–81; Žulkus 2004, p. 44; Vaškevičiūtė 2007, p. 278–282; Tučas 2012š, p. 97–100 ir kt.).

¹⁶ Šiuose laidojimo paminkluose laidotos mišrios etninės priklausomybės bendruomenės: Jakštaičiuose (Meškiuose) – žemaičiai ir žiemgaliai (pastarųjų pabėgėliams skiriami XIII a. degintiniai kapai), Pavirvytėje – žiemgaliai ir kuršiai. Iki šiol buvo manoma, kad Pavirvytės kapinyno degintiniai kapai yra kuršių palikimas (Vaškevičiūtė 1989; 2004a, p. 41–42; Vaškevičiūtė, Cholodinskienė 2008), tačiau Ernesto Vasiliausko nuomone, bent tris šio laidojimo paminklo kapus reikia skirti žiemgaliams (Vasiliauskas 2001, p. 336).

(Vasiliauskas 2001, p. 338, lent. 1). Manoma, kad mirusiųjų deginimo paprotys Žiemgaloje plito iš kaimyninių lietuvių žemių (Sėloje kremacija žinoma nuo II t-mečio pradžios, tačiau valstybės laikų degintinių kapų nesurasta – Simniškytė 2013, p. 154–156, 173; 2016, p. 336).

Nedaug duomenų turima ir apie **Pietų Lietuvos** laidojimo paminklus. Šioje srityje žinomi 2 neabejotini nagrinėjamo laikotarpio jotvingių degintiniai kapinynai ir 3 spėjamos laidojimo vietos. Burdiniškių ir Šiurpilio kapinynų tyrinėjimai Lenkijoje, Suvalkų apylinkėse, rodo, jog šios genties žmonės XIII a. mirusiųosius dar degino (Nowakowski 1998; Sawicka 2011; Jończyk 2012; 2015, p. 235–239). Atrodo, kad Lietuvos valstybės kūrimosi laikmečio degintinių kapų būta Perlojoje ir Merkinėje (abu – Varėnos r.) (Zabiela 2003, p. 182; Vaitkevičius 2004a, p. 105–108), taip pat Gardino pilies aplinkoje Baltarusijoje (Краўцэвіч 1992). Tačiau trumpas pagoniškosios Lietuvos valstybės laikų laidojimo paminklų sąrašas atskleidžia tą patį, ankstesniems laikotarpiams būdingą sūduvių-jotvingių laidojimo paminklų trūkumą.

Daugiausiai diskusijų iki šiol buvo keliama dėl **Rytų Lietuvos** XIII–XIV a. laidojimo papročių (žr. 2 pav.). Siekiant juos apibrėžti būtina atsižvelgti į laidojimo paminkluose palaidotų bendruomenių etninę priklausomybę, religiją ir laidosenos bruožus. Antai plačiai tyrinėtame XIII a. antros pusės – XIV a. Kriveikiškio kapinyne buvo palaidoti nedeginti viduramžių Kernavės miesto gyventojai. Šis kapinynas sulaukė skirtingų interpretacijų. Buvo teigiama, kad kapinyne palaidoti skirtingos etninės priklausomybės vietos gyventojai pagonys, kurių dalį galėjo sudaryti jotvingių atvykėliai (Vėlius 1997–1998, p. 46; 2005; 2012, p. 188–189; Белюк 2013; Jonaitis *ir kt.* 2016, p. 441). Kiti tyrinėtojai, pabrėždami laidosenos bruožus ir aptiktas slaviškas įkapes, kapinyną siejo su slaviškosios Kernavės dalies ar kaimynų stačiatikių slavų palikimu (Zabiela 1998a, p. 356–358; 2007, p. 465; Dubonis 2009a; 2009b, p. 167–168), dar kitų nuomone, kapinynas galėjo būti mišrios bendruomenės – ir pagonių, ir krikščionių laidojimo vieta (Baronas 2015, p. 59, išnaša 25; Baronas, Rowell 2015, p. 225–226).

Ikikrikščioniškų laikų Vilniaus Latako gatvės kapinyną tyrinėtojai sieja su Šv. Mikalojaus cerkve (Gendrėnas 1982š, p. 4), kapinynas Bokšto gatvėje taip pat laikomas stačiatikių – atvykėlių ir stačiatikybę priėmusių vietos gyventojų laidojimo vieta¹⁷ (Jonaitis 2012, p. 265; 2013š, p. 68–69; Jonaitis *ir kt.* 2016, p. 441). Tyrinėjant Vilniaus Verkių dvaro sodybos teritorijoje esančius kapus aptikta Kernavės (Kriveikiškio) ir Bokšto gatvės kapinynams analogiškų įkapių (Žukovskis 2009), tačiau dėl nedidelių archeologinių tyrimų apimčių į klausimą, kokia bendruomenė šioje vietoje laidojo nedegintus mirusiuosius, kol kas lieka neatsakyta.

Archeologinėje literatūroje XIII–XIV a. skiriami Pušalotų (Molėtų r.) ir Sarių (Švenčionių r.) griautiniai kapinynai (Navickaitė-Kuncienė 1963; Kuncienė 1979). Remiantis 6 Pušalotų kapinyno kapų laidosenos bruožais ir rastomis įkapėmis (apgalvių skardelėmis, pasagine sege stilizuotomis gyvulinėmis galvutėmis, apskritomis skardinėmis segėmis su atbraila, kiaurarašte sege, žiedais pinta priekine dalimi, skardiniais žiedais paplatinta priekine dalimi, žalvariniais raktais, paukščių kaulais kapuose ir kt.), galima daryti išvadą, kad šiame laidojimo paminkle mirusieji buvo palaidoti XIV–XV a. (plg: Kuncevičius *ir kt.* 2015, p. 70). Sarių kapinyno, kuriame ištirtas 81 nedeginto mirusiojo kapas, datavimas laikotarpiu iki krikšto, t.y. XIII–XIV a., jau anksčiau sulaukė kritikos (Zabiela 1998a, p. 355–356; Kuncevičius *ir kt.* 2015, p. 71). Šio laidojimo paminklo kapuose aptikta nemažai slaviškos kilmės dirbinių, laidosenoje jaučiama kaimynų rytų slavų įtaka.

Atskirai minėtini dar du Rytų Lietuvos viduramžių laidojimo paminklai: Diktarų (Anykščių r.) ir Narkūnų (Utenos r.) griautiniai kapinynai. Jų įkapes sudaro būdingi Lietuvos XIV–XV a. kapinynų dirbinių tipai (Volkaitė-Kulikauskienė, Luchtanas 1979; Urbanavičienė 1995b, p. 174–184), todėl šiuose laidojimo paminkluose palaidotų nedegintų mirusiųjų etninė tapatybė didesnių klausimų nekelia.

---

¹⁷ Kai kurių autorių manymu, šiandieninių archeologinių tyrimų duomenų nepakanka Bokšto gatvės kapinyną sieti su stačiatikių rusėnų apgyventu kvartalu ar laikyti konkrečios cerkvės bendruomenės narių laidojimo vieta (Белюс 2013, p. 75).

Nagrinėjant griautinio ir degintinio laidojimo būdų santykį Rytų Lietuvos kapinyuose, itin svarbi skirtingų vienalaikių laidojimo papročių gyvavimo galimybė. Antai Kernavės miesto laidojimo vietų kompleksą sudaro du laidojimo paminklai. Pirmajame, Kriveikiškio kapinyne, viena Kernavės bendruomenė mirusiuosius laidojo nedegintus (Vėlius 2005), o antrajame, vos 0,8 km atstumu nuo pastarojo nutolusiame Semeniškių kapinyne, Kernavės upelio vagoje ar senvagėje – sudegintus (Baltramiejūnaitė, Vengalis 2010, p. 103–104; Vengalis 2011). Valstybės centrų gyventojų etninė ir konfesinė sudėtis buvo mišri, todėl plačius prekybinius ir kitokius kontaktus palaikiusios jų bendruomenės griautinį laidojimo būdą iš dalies galėjo perimti dar iki oficialaus Lietuvos krikšto. Į rytų slavų kultūrinę įtaką pateko ir nedegintus mirusiuosius iki 1387 m. laidojo atskiros Rytų Lietuvos bendruomenės.

Pagal Rytų Lietuvos pilkapių paplitimo teritoriją apibrėžtoje Rytų Lietuvos srityje žinomi 25 XIII–XIV a. degintiniai kapinynai ir 9 spėjamos tokių kapinynų vietos. Iki šiol Rytų Lietuvoje trūko XIII–XIV a. degintinių kapų, tačiau pastaraisiais metais iki tol nežinomi viduramžių degintiniai kapinynai aptikti Bedugnėje (Trakų r.), Meškučiuose ir Semeniškiuose (Baltramiejūnaitė, Vengalis 2010, p. 103–104; Vengalis 2011; Petrauskas 2013; 2015a; 2016a), naujų duomenų apie šio laikotarpio laidoseną suteikė jau dešimtmetį tyrinėjamas Bajorų kapinynas (Vaitkevičius 2012b; Petrauskas 2016b, p. 422–425, 428–429). Remiantis naujausiais baltarusių archeologų tyrinėjimais, Šiaurės vakarų Baltarusijoje, Ašmenos, Maladečinos, Medilo, Naugarduko, Smurgainių, Varanavo ir Vijos rajonuose, žinoma jau 12 XIII–XIV a. kapinynų su degintiniais kapais¹⁸. Bajorų ir Semeniškių kapinynų tyrinėjimai atskleidė, kad atskirose etninės Lietuvos vietovėse sudeginti mirusieji buvo laidojami ir po 1387 m. krikšto, be to, XV a. pirmos pusės degintinių lietuvių kapų būta Latgaloje, dešiniajame Dauguvos krante

---

¹⁸ Ankstesnių viduramžių degintinių kapų tyrimų Baltarusijos teritorijoje duomenys publikuoti (Szukiewicz 1908, p. 44; Рыковъ 1914, p. 14–18; Antoniewicz 1930, p. 117; Сihak Hołubowiczowa 1936, p. 23; Зайковский 2001; Колединский 2008). Dar vienas Baltarusijos laidojimo paminklas – Gardino kapinynas – disertacijoje priskirtas Pietų Lietuvos degintinių kapinynų sričiai.

įrengtuose Augustiniškių ir Slutiškių kapinyuose (Bepra 2001, p. 421–424; Berga 2007, p. 14–19 ir kt.).

Naujausi duomenys sklaido abejones dėl mirusiųjų deginimo papročio įsigalėjimo ir degintinių kapinynų trūkumo etninėje Lietuvoje, ženkliai papildo jų paplitimo žemėlapi. XXI a. 2-ojo dešimtmečio pradžios archeologinių tyrinėjimų Šiaurės vakarų Baltarusijoje rezultatai – 6 nauji XIII–XIV a. degintiniai kapinynai – leidžia neabejoti tuo, kad rengiant kryptingus archeologinius žvalgymus šio laikotarpio laidojimo paminklų bus aptikta ir Pietryčių Lietuvoje – tarp žinomų laidojimo paminklų Lietuvoje ir Baltarusijoje susidariusiame tarpe.

Viduramžių degintinių kapinynų tyrimai atskleidžia atskirų sričių laidosenos dėsningumus. Išnagrinėjus pagoniškosios Lietuvos valstybės laikotarpio degintinių kapinynų santykį su ankstesnėmis (geležies amžiaus) ir vėlesnėmis (krikščioniškojo laikotarpio) laidojimo vietomis, aiškėja regioniniai degintinių kapinynų skirtumai.

Vakarų ir Šiaurės Lietuvoje sudeginti mirusieji XIII a. buvo laidojami tose pačiose vietose, kaip ir II t-mečio pradžioje ar dar anksčiau. Nustojus mirusiuosius deginti buvo apleistos ir pačios laidojimo vietos – žinomi vos keli viduramžių degintiniai kapinynai, kuriuose laidota po Lietuvos krikšto (Godeliai, Pavirvytė) (4:1, 2 pav.). Vakarų ir Šiaurės Lietuvos kapinynų apleidimo XIII a. ir degintinių kapų trūkumo XIV a. priežastys slypi to meto Pietryčių Baltijos pakrantės geopolitinėje padėtyje. Vokiečių ordinui pradėjus rengti karinius antpuolius, nuo XIII a. vyko kuršių, žiemgalių ir kitų baltų genčių migracija. Kuršiai ir žiemgaliai daugiausiai kūrėsi Žemaitijoje, tačiau jų pėdsakų aptinkama ir tolesnėse Lietuvos valstybės vietose (Žulkus 1995; Ochmanskis 1996, p. 67–69; Vasiļausks 2000, p. 66–67; Vasiliauskas 2003b, p. 6–8; plg.: Muižniekas, Vasiliauskas 2013). Palyginimui, istoriniai šaltiniai byloja, kad vien XIII a. 8–9-ajame dešimtmetyje, didžiojo kunigaikščio Traidenio laikais, į Lietuvą pasitraukė dvi – keturios žiemgalių pabėgėlių grupės (Dubonis 2004; 2009b, p. 182–183). Plintant krikščionybei, vykstant Vakarų ir Šiaurės Lietuvos kolonizavimui ir senųjų gyventojų asimiliavimui,

mirusiųjų deginimo paprotys išnyko, o senosios laidojimo vietos dažniausiai būdavo galutinai apleidžiamos.

Kiek kitoki bendruomenių santykį su laidojimo vietomis atskleidžia Žemaitijos ir Vidurio Lietuvos degintiniai kapinynai. Šiose srityse XIII–XIV a. sudeginti mirusieji daugiausiai buvo laidojami tuose pačiuose, ir ikivalstybiniu laikotarpiu, ir vėlesniais krikščioniškais laikais naudotuose kapinyuose (4:3, 4 pav.). Dažnai ankstyviausi šių laidojimo paminklų kapai siekia II t-mečio pradžią (Barinė, Graučiai, Ruseiniai) ar dar ankstesnę laikotarpį (Kriemala, Marvelė, Obeliai), kai kada tarp pirmųjų ir XIII–XIV a. kapų būta kelių šimtų metų ir ilgesnių pertraukų (Gračiai, Obeliai, Seredžius). Išnykus mirusiųjų deginimo papročiu kapinyuose pradėta laidoti nedegintus mirusiuosius (Kejėnai, Paprūdžiai, Tulpiakėmis) arba į šias vietas būdavo sugrįžtama XVI–XVII a. (Gračiai, Nendriniai)¹⁹. Panašias laidosenos tendencijas atskleidžia ir Pietų Lietuvos laidojimo paminklai, tačiau dėl nedidelio degintinių kapinynų skaičiaus šioje teritorijoje platesnių apibendrinimų atlikti negalima (4:5 pav.).

Paskutinė viduramžių degintinių kapinynų sritis yra Rytų Lietuva. Šios srities laidoseną nagrinėjantys tyrinėtojai iki šiol ieško atsakymų, kaip mirusieji buvo laidojami nustojus pilti pilkapius, o ryšys tarp vėlyvųjų Rytų Lietuvos pilkapių ir XIII–XIV a. degintinių kapų išlieka nenusakytas (Kurila 2003, p. 31–32). Didžioji Rytų Lietuvos viduramžių degintinių kapinynų dalis buvo įrengta naujose vietose (Bedugnė, Purvynai, Rounae Pole, Žėronys), dalyje jų mirusieji laidoti ir po Lietuvos krikšto (Alšėnai, Markiniatai, Šilėnai, Zarojus) (4:6 pav.). Tai rodo, kad kuriantis Lietuvos valstybei senosios laidojimo vietos Rytų Lietuvoje buvo apleidžiamos, o sudeginti mirusieji laidojami naujai įrengtuose kapinyuose.

Taigi degintinių kapinynų sritis vienija etninėje Lietuvoje įsitvirtinęs mirusiųjų deginimo paprotys, tačiau skiria laidosenos dėsniumai. Vakarų, Šiaurės, Vidurio ir Pietų Lietuvoje, taip pat Žemaitijoje XIII a. dar pastebimi

---

¹⁹ Pastebėtina, kad dažnai viduramžių degintinių kapinynų pašonėje aptinkami senieji kaimo kapeliai, kuriuose mirusieji laidoti XIX a. – XX a. pradžioje, o vėlyviausi kapai neretai prisimenami ir lankomi dar šandien. Senųjų kaimo kapelių įrengimas priešistorinių ar istorinių laikų kapinynų aplinkoje būdingas plačiai lietuvių kultūros erdvei.

gentiniai laidosenos bruožai, mirusieji dažnai buvo laidojami tuose pačiuose, nuo geležies amžiaus naudotuose laidojimo paminkluose. Rytų Lietuvoje kuriantis valstybei buvo apleidžiamos senos, įkuriamos naujos laidojimo vietos. Aptartos viduramžių Lietuvos sritys leidžia plačiau žvelgti į nagrinėjamo laikotarpio degintinius kapinynus supantį kraštovaizdį.

II.2.2. Degintinių kapinynų topografija ir aplinka

Siekiant apibrėžti laidojimo vietų topografiją ir aplinką, svarbu nagrinėti degintinių kapinynų ryšį su gyvenamosiomis ir gynybinėmis vietomis, šventvietėmis bei vandens telkiniais. Rašytiniuose šaltiniuose pateikiamuose baltų genčių – prūsų ir kuršių, taip pat Lietuvos didžiųjų kunigaikščių Vytenio (ar Gedimino), Algirdo ir Kęstučio deginimo apeigų aprašymuose laidojimo vietos ir jų išvaizda plačiau neapibūdinama. Kiek išsamesnė tik 1413–1414 m. prancūzų didiko Ghilleberto de Lannoy kelionės po Lietuvą aprašymo užuomina, nurodanti, kad viena kuršių sekta mirusiuosius degino šile arba miške (Baltų 1996, p. 514). Jonas Dluogošas „Lenkijos istorijoje“ taip pat užsiminė apie iki 1413 m. Žemaitijos miškuose deginamus mirusiuosius (Baltų 1996, p. 580–581), o XVI a. Lietuvos metraštyje (Bychovco kronikoje) teigiama, kad didysis kunigaikštis Šventaragis buvo sudegintas girioje, *Vilnios upės žiotyse, kur [ji] įteka į Nerį* (vertimas pagal: Baltų 2001, p. 380). Toliau viduramžių degintinių kapinynų topografija apibrėžiama remiantis jų išvaizda ir gamtinės aplinkos bruožais.

XIII–XIV a. degintiniai kapinynai daugiausiai įrengti aukščiau supančios aplinkos iškilusiose sausesnėse, neretai apylinkėse dominuojančiose aukštumos vietose. Būdinga, kad vietos laidojimui parinktos įvairios formos ir dydžio kalvose ir kalvelėse. Antai Bedugnės kapinynas įrengtas vaizdingoje 35–47 x 115 m dydžio, 5–8 m aukščio balno formos kalvoje, iš V, R ir P pusių apsuptoje gilių pelkėtų daubų (Petrauskas 2013) (5 pav.). Kejėnų kapinyne sudeginti mirusieji laidoti 40 x 60 m dydžio, apie 8 m aukščio kalvoje aukštumos kyšulyje (Antanavičius 1972a; Kazakevičius 2000a) (6 pav.),

Žeronyse – 20 x 70 m dydžio, iki 7 m aukščio kalvoje, kurią iš Š ir V riboja žemi Graužupio ir bevardžio upelio krantai (Zabiela 1998b). Laukagalio kapinyno, kurio nupjauto kūgio formos kalva siekia 29 m skersmenį ir iki 8 m aukštį (Dakanis 2005b, p. 117; Kurilienė 2009, p. 226), atvejis atskleidžia, kad kai kada kapinynų kalvos dėl jų formos ir dydžio tiek vietos gyventojų, tiek tyrinėtojų ilgai gali būti klaidingai laikomos piliakalniais (Lietuvos 1975, p. 93; Daugudis 1997, p. 44) (7 pav.).

Aukščiu ir dydžiu aplinkoje išsiskiriančios kalvos praeityje nebuvo svarbiausias kriterijus renkant vietą kapinynui. Mažiau kalvotose vietovėse jas neretai atstodavo upių terasos, plokštikalvės, gūbriai, kyšuliai ar tiesiog nedidelės pakilumėlės. Meškučių kapinynui parinkta V–R kryptimi ištęsto, Lapainios ir Valpės (kitaip – Valiupio) upelių apjuosto apie 300 x 500 m dydžio aukštumos gūbrio R, aukščiausia, dalis (Petrauskas 2015a) (8 pav.). Graužių kapinyne mirusieji laidoti Nevėžio slėnyje įsiterpusios aukštumos kyšulyje ir šlaite (Urbanavičius 1970a; 2011, p. 65–84) (9 pav.), Cialežyškių kapinyne – nežymioje kalvelėje ir jos Š šlaite (10 pav.), o Tulpiakiemio kapinyne – 1,5 m aukščio pelkėtų žemumų apsuptoje kalvelėje (Varnas 1995). Taigi viduramžiais sudeginti mirusieji buvo laidojami ne tik kalvose, bet ir pasirinktose aukštumų dalyse – viršūnėse, šlaituose ar papėdėse, kartais laidojimo vietų topografiją apibūdina kelių išvardintų bruožų derinys²⁰.

Šiandien galima patvirtinti, kad praeityje renkant vietą laidojimui būdavo atsižvelgiama ir į konkrečios vietovės gamtines ir geologines sąlygas. Antai Rounae Polės degintiniame kapinyne mirusieji laidoti ne lygumų apsuptoje molingoje kalvoje, o jos žvyringoje R papėdėje. Tikėtina, kad šiuo atveju vietos parinkimui įtakos turėjo laidojimui ne itin tinkamas kietas kalvos viršaus gruntas.

Nagrinėjant laidojimo paminklų topografiją neretai keliamas jų matomumo klausimas (plg.: Tilley 1994, p. 93–109 ir kt.; Williams 1999, p. 62–75). Archeologinėje literatūroje vyrauja nuomonė, kad aukštumose įrengti

---

²⁰ Dėmesį į tai, kad vėlyvajame geležies amžiuje mirusieji dažnai buvo laidojami kalvų pakraščiuose ar pašlaitėse, vėliau – aukštesnėse vietose, jau anksčiau atkreipė Vladas Žulkus (1993, p. 24–25).

kapinynai ar jų kalvos savaime yra monumentalūs (Wessman 2010, p. 75). Tačiau kalvų matomumas ir vaizdingumas priklauso nuo jas supančios gamtinės aplinkos, nuo to, kaip kalvos atrodo iš šono ir koks vaizdas atsiveria nuo jų pačių. Miškingose vietovėse esančių kalvų matomumo galimybės žiemą ir vasarą skiriasi, ne mažesnę vaidmenį atlieka laidojimo vietas gaubiančios šviesos ir tamsos santykis skirtingu paros metu, krentantys šešėliai ir įvairios kitos detalės (Cummings, Whittle 2003, p. 260–261; Vaitkevičius 2012b, p. 57–58; plg.: Karczewska, Karczewski 2016, p. 96–97). Deja, atsakyti į klausimą, ar sudeginti mirusieji buvo laidojami atvirose, ar miškingose vietose, koks anuomet buvo degintinius kapinynus juosusio miško tankumas, šiandien dažniausiai nėra galimybės.

Vertingų duomenų analizuojant laidojimo vietų matomumą suteikia trimatis Jutonių (Dubingių) (Švenčionių r.) pilkapyno žemės paviršiaus modelis (Kuncevičius *ir kt.* 2012, p. 19–23; 2013, p. 632–635; 2015, p. 23–24). Nustatyta, kad aukščiausios vietos nebūtinai yra geriausiai matomos aplinkoje. Jutonių (Dubingių) pilkapius stengiasi įrengti ne aukščiausioje vietoje, o takoskyroje tarp gerai ir prastai matomų pilkapyno dalių (plg. neolito ilgųjų pilkapių Pietų Anglijoje matomumo tyrimus – Tilley 1994, p. 156–159, Fig. 5.5). Šis pavyzdys atskleidžia, kad laidojimo vietų parinkimas buvo sudėtingesnis nei iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti.

Atskiro dėmesio nusipelno upių slėniuose įrengtų Vidurio Lietuvos kapinynų topografinė padėtis (11 pav.). Pirmojoje upės terasoje, lygioje vietoje ar neaukštoje pakilumoje sudeginti mirusieji laidoti skirtinguose kairiojo ir dešiniojo Nemuno krantų kapinynuose: Marvelėje, Veršvuose, Kulautuvoje, Kriemaloje, Nosieduose (Pavilkijyje) ir Seredžiuje. Degintinių kapinynų slėnyje taip pat būta skirtinguose Neris krantuose: Rusiuose, Masteikiuose ir Sargėnuose (12 pav.). Dar keli Nemuno, Neris ir Nevėžio pakrančių laidojimo paminklai – Barinės, Juodonių (Kauno r.), Pakritižio (Raguvos) ir Rumšiškių kapinynai – buvo įrengti upės slėnyje iškilusiose kalvelėse.

Upių slėniuose, vandens užliejamose pakrantėse įrengtų laidojimo paminklų topografinė padėtis panaši į kapinynų, kuriuose sudeginti mirusieji

laidoti vandenyje. Bajorų kapinynas yra Briaunio ežero R pakrantėje, 23 x 32 m dydžio, 1,1–1,2 m aukščio kalvelėje ir jos Š papėdėje giliame pelkėtame duburyje. Jame esantys Švenčiaus, Briaunio ir Briauniuko ežerėliai kapinyno naudojimo laikotarpiu sudarė vieną vandens telkinį, o kapinyno kalvelė buvo tapusi ežero sala (Vaitkevičius 2012c)²¹. Obelių kapinyne sudeginti mirusieji laidoti to paties pavadinimo ežere ir jo ŠV pakrantėje (Urbanavičius, Urbanavičienė 1988), Semeniškių kapinyne – Kernavės upelio vagoje ar senvagėje (Baltramiejūnaitė, Vengalis 2010, p. 103–104; Vengalis 2011) (13 pav.).

Degintinių kapinynų topografija atskleidžia, kad vanduo praeityje buvo neatsiejama laidojimo vietos aplinkos dalis. Būdinga, kad kapinynai įrengti tekančio vandens – upių, upelių ir šaltinių – krantuose, kiek rečiau mirusieji laidoti ežerų ar mažų ežerėlių pakrantėse. Laidojimo vietos nuo vandens paprastai nutolusios iki 100 m, tačiau atskirais atvejais gali siekti 300–500 m ir didesnę atstumą. Neretai viduramžių degintiniai kapinynai aptinkami upių ir upelių santakose²², jų kilpose. Antai Seredžiaus kapinynas yra Nemuno ir Dubysos (Urbanavičius 2003, p. 75–86), Masteikių kapinynas – Neries ir Marilės (Varnas 1994; 1996), Žeronių kapinynas – Graužupio ir bevardžio upelio santakoje (Zabiela 1998b) (14 pav.). Atskirai minėtinas Kuršų kapinynas, kuriam vieta parinkta neaukštoje kalvelėje Baltežerio ir Šlovių ežerų tarpuežeryje (Valatkienė 1995). Dalies kapinynų aplinkoje vandens telkinių iki šių dienų neišliko: XX a. pabaigoje daugelis pelkėtų žemumų buvo nusausinta, vandeningi upeliai išdžiūvo, jų vagos pakeistos.

Nagrinėjant viduramžių degintinių kapinynų aplinką svarbu ieškoti gyvenamosios ir laidojimo erdvės santykio. Vieni tyrinėtojai laikosi nuomonės, kad kapinynai nuo gyvenviečių būna nutolę nuo kelių šimtų metrų iki 1–1,5 km (Kavoliūtė 2000, p. 22; Valk 2001b, p. 29, Fig. 13; Parker Pearson 2003, p.

---

²¹ Naujausi tyrinėjimai liudija, kad sudeginti mirusieji Bajoruose greičiausiai buvo laidojami dar vienoje netoli pirmosios stūksančioje šlapynės apsuptoje 45 x 90 m dydžio, 1,2–1,5 m aukščio kalvelėje (Vaitkevičius 2016, p. 177–178).

²² Pastebėtina, kad ir legendinis Lietuvos didysis kunigaikštis Šventaragis buvo sudegintas dviejų upių santakoje.

126–128), kitų nuomone, gyvenamąją ir laidojimo vietas skyrė iki 3 km atstumas (Šešelgis 1988, p. 15–25, lent. 4–5; Bliujienė 2013, p. 222). Viename laidojimo paminkle galėjo būti laidojamos ir vienos konkrečios, ir kelių skirtingų gyvenviečių bendruomenės, be to, tikėtina, atskirais atvejais vienos gyvenvietės žmonės naudojo kelis laidojimo paminklus (Šešelgis 1988, p. 15; Vengalis 2009š, p. 183). Toks gyvenviečių ir kapinynų atstumo skaičiavimas Vakaruose sulaukė kritikos. Teigiama, kad gyvenamosios ir laidojimo vietos santykiui ne mažiau svarbi gamtinė ir kultūrinė aplinka, vietovėje esantys vandens telkiniai, žemės derlingumas, įvairios kitos kraštovaizdžio detalės (Fahlander 2003, p. 125–126). Žvelgiant į XIII–XIV a. degintinių kapinynų topografinę padėtį reikia pasakyti, kad didžioji jų dalis buvo įrengta moreninių priemolio, žvyro, smėlio kalvų ir kalvelių viršūnėse bei jų šlaituose, o to laikotarpio gyvenviečių reikia ieškoti ūkinei veiklai tinkamesnėje derlingesnėje žemėje.

Apie pusės viduramžių degintinių kapinynų aplinkoje žinoma vienalaikių gyvenamųjų ir gynybos paskirties vietų. Kapinynų ir piliakalnių, kaip įtvirtintų gyvenviečių ir medinių pilių vietų, santykiui apibrėžti archeologinių duomenų turima pakankamai, tačiau kapinynų ir neįtvirtintų gyvenviečių ryšį apčiuopti kur kas sunkiau. Nors ne visada yra galimybė nustatyti, kokios ir kokio dydžio bendruomenės buvo laidojamos konkrečiuose laidojimo paminkluose, galima manyti, kad dauguma gyvenamųjų ir gynybinių vietų nuo degintinių kapinynų nutolusios 0,5–1 km ar kiek didesniu atstumu (15 pav.).

Istorijos ir archeologijos duomenys Jakštaičių (Meškių) kapinyną leidžia sieti su Bubių piliakalniu (istorine Dubysos pilimi) ir papėdėje buvusią gyvenvietę (Urbanavičius 1977a, p. 134), Seredžiaus kapinyną – su to paties pavadinimo piliakalniu (Pieštėvės pilimi) ir gyvenvietę (Kvizikevičius 2003, p. 118–119). Purvynų kapinynas turėjo būti kažkurios iš Aukštadvario piliakalnių (Navinpilio pilį) supusių gyvenviečių bendruomenės (Zabiela 2003, p. 183), o Bedugnės kapinynas – Senųjų Trakų piliavietės karių laidojimo vieta (Petrauskas 2013). Deja, šiandien beveik neturime plačiau tyrinėtų XIII–XIV a.

laidojimo paminklų ir gyvenamųjų vietų kompleksų, dažnai net nežinoma, kur gyveno degintiniuose kapinyuose palaidoti žmonės apskritai.

Laidojimo papročiai paremti gyvųjų ir mirusiųjų erdvių atskirtimi (Parker Pearson 2003, p. 124–130), todėl ir viduramžių degintiniai kapinynai nuo gyvenamųjų ir gynybinių vietų atskirti įvairių gamtinių ribų ar tiesiog vandens: upių, upelių, pelkėtų žemumų. Apuolės kapinyną nuo to paties pavadinimo piliakalnio ir gyvenvietės skiria gilus Luobos upės slėnis (Baubonis, Kliugaitė 2002; Lamm 2009, p. 69–131; Zabiela 2009, p. 142, 157–166) (16 pav.), Griežės kapinyną nuo piliakalnio su gyvenvieta – žemi Varduvos upės krantai (Varnas 1982a; 1984). Kiek kitokia Piktagalio kapinyno ir Marijampolio (Piktagalio) piliakalnio (Anykščių r.) topografinė padėtis. Šie paminklai įrengti tame pačiame, dešiniajame, Pienios (Pienionių tvenkinio) krante, tačiau čia pirmasis nuo antrojo atskirtas gilios Pienios senvagės (?) paliktos griovos (Urbanavičius 1972c; 2011, p. 112–123). Be to, reikia atkreipti dėmesį, kad laidojimo ir gyvenamąsias erdves ribojančios išdžiūvusios daubos ir griovos praeityje taip pat galėjo būti apsemtos vandens.

Dar viena sudėtinė gyvenvietės ir kapinyno komplekso dalis buvo senosios šventvietės. Manoma, kad šventviečių sąsajos su gyvenvietėmis ir laidojimo paminklais yra pagrįstos, jei jos patenka į archeologinių kompleksų teritoriją ar nuo jų nutolusios ne daugiau kaip 1 km (Vaitkevičius 1998, p. 8). Antai aukštumos kyšulyje įrengto Kejėnų archeologinio komplekso – kapinyno, piliakalnio ir II–IV a. pilkapyno – P šlaite teka Šventupiu vadinamas upelis (Vaitkevičius 1998, p. 567–568). Merkinės piliakalnio ir spėjamo degintinio kapinyno aplinkoje slūgso Kukumbalis – mitines kauko reikšmes menantis, su mirusiųjų kultu, greičiausiai ir su jų deginimu susijęs duburys (Vaitkevičius 2004a, p. 108–109). Prasmegusios karčemos ir bažnyčios vaizdinius išsaugojo Šiaudalių kapinyno teritorijoje esanti Karčemvytės dauba (Vaitkevičius 1998, p. 438–439) (17 pav.). Šio pasaulėžiūros lūžius menančio padavimo motyvai itin būdingi senųjų laidojimo vietų aplinkoje įkurtoms šventvietėms (Vaitkevičius 1998, p. 23–24; 2003, p. 147–148). Kai kada šventvietes nuo laidojimo paminklų skiria didesnis atstumas, tačiau, galima

manyti, jas naudojo kapinyuose mirusiuosius laidojusios bendruomenės (pvz., Antininkų kapinyno ir 1,8 km į ŠV nuo jo esančio Alkos kalno, Šventų laukų bei pelkių atvejis – Vaitkevičius 1998, p. 357–358; 2003, p. 54–55, 156, žemėl. 7, 23).

Šventvietės kraštovaizdyje paprastai nepalieka materialių pėdsakų, jos daugiausiai atpažįstamos iš sakytinės istorijos perduotų žinių ir vietovardžių. Todėl šiandien brėžiamas laidojimo paminklų ir senųjų šventviečių santykis yra nepilnas ir ne iki galo atskleistas. Lengviausia apčiuopti vizualiai išsiskiriančias šventviečių rūšis: kalvas, akmenis, upes, upelius, šaltinius ar kitas vandeninio pobūdžio šventas vietas. Tačiau reikia turėti omenyje tai, kad dalį degintinių kapinynų juosė sakralinę vertę turinčios girios, miškai ir laukai. Manoma, kad Alkos miško būta Gintališkės kapinyno aplinkoje, Lenkaičių Gojus plytėjo ties Akmenskinės kapinynu, o apie 1975 m. iškirstas Juodeikių ažuolynas – nedidelė šventa giraitė – buvo susijęs su Griežės archeologiniu kompleksu (Vaitkevičius 1998, p. 166–167, 219; 2003, p. 58, 62, žemėl. 8). Svarbu pažymėti, kad šventviečių vaidmenį galėjo atlikti ir pačių kapinynų vietos, kai laidojant mirusiuosius, praėjus keliems dešimtmečiams ar net šimtmečiams po laidojimo jose buvo atliekamos mirusiųjų minėjimo apeigos.

Degintinių kapinynų ir senųjų šventviečių tarpusavio padėtis kraštovaizdyje skirtinga, priklausė nuo konkrečios vietovės topografijos ir pačios šventvietės rūšies. Dalis šventviečių buvo šalia laidojimo vietų ar net jų teritorijoje, kitas nuo degintinių kapinynų skyrė vanduo. Naujausi tyrinėjimai pabrėžia gyvenvietes, laidojimo paminklus ir šventvietes jungiančių kelių reikšmę (Tilley 1994, p. 105–109 ir kt.; Brookes 2007; Vaitkevičius 2007). Manoma, kad kelių, kaip jungties tarp gyvųjų ir mirusiųjų pasaulių, jų tinklo ir vandens telkinių padėtis atliko ypatingą vaidmenį kapinynų ir šventviečių topografijoje (Vaitkevičius 2011a, p. 47). Vis dėlto dėl pakankamai didelių atstumų ir neaiškios šventviečių chronologijos jų santykis su degintiniais kapinynais ir jais jungiančiais keliais dažnai būna sunkiai apčiuopiamas.

Apžvelgus viduramžių degintinių kapinynų topografijos ir aplinkos bruožus reikia pažymėti, kad XIII–XIV a. laidojimo vietų erdvę nulėmė

konkrečios vietovės kraštovaizdis. Būdinga, kad sudegintiems mirusiesiems laidoti buvo parenkamos aukščiau supančios aplinkos iškilusios vietos: kalvos, plokštikalvės, aukštumos gūbriai, kyšuliai ar tiesiog nedidelės pakilumėlės. Vidurio Lietuvoje atskirą laidojimo vietų grupę sudaro žemuose Nemuno, Neris ir Nevėžio krantuose, slėniuose ar juose iškilusiose kalvelėse įrengti degintiniai kapinynai. Deja, dėl sparčios urbanizacijos, didelio masto žemės judinimo darbų ir nuolatos žmogaus keičiamo kraštovaizdžio daugelis degintinių kapinynų jau prarado pirminį santykį su supančia aplinka.

II.3. Laidojimo vietų tipologija

XIII–XIV a. Lietuvoje sudeginti mirusieji daugiausiai buvo laidojami plokštiniuose kapinyuose, tačiau buvusios Rytų Lietuvos pilkapių kultūros teritorijoje aptinkama į pilkapių sampilus įkastų ir tarp pilkapių įrengtų degintinių kapų. Šiame poskyryje išskiriami ir plačiau apibūdinami viduramžių laidojimo vietų tipai, apžvelgiamos ir nusakomos jų ypatybės, nurodomi konkretūs pavyzdžiai.

II.3.1. Pilkapynai

Ankstyviausi degintiniai kapai Rytų Lietuvos pilkapių kultūroje žinomi iš III a. antros pusės ar IV a., tačiau apie visuotinį mirusiųjų deginimo papročio įsitvirtinimą ir sudegintų mirusiųjų laidojimą pilkapiuose pagrįstai galima kalbėti nuo V a. vidurio – VI a.; deginimo papročio išplitimui daugiausiai įtakos turėjo tautų kraustymasis ir suaktyvėję tarpgentiniai ryšiai (Tautavičius 1996, p. 52; Vaitkevičius 2005; Kurila 2016, p. 199). Nuo I t-mečio vidurio iki pilkapių pylimo papročio išnykimo, t.y. XI a. pabaigos – XII a., mirusieji Rytų Lietuvos pilkapiuose buvo laidojami sudeginti. Vėlyvųjų pilkapių bruožai ir laidosena po pilkapių išnykimo kelia nemažą tyrinėtojų susidomėjimą (Kurila 2003; 2016, p. 202–203; Kurila, Kurilienė 2011, p. 139–140; Kuncėvičius *ir kt.* 2015, p. 72), todėl Rytų Lietuvos pilkapinyuose įrengtų XIII a. degintinių kapų

nagrinėjimas prisideda prie šių aktualių ikivalstybinio laikotarpio Lietuvos archeologijos klausimų sprendimo.

Vėlyvųjų Rytų Lietuvos pilkapių su XIII a. degintiniais kapais sąrašas nėra ilgas – žinomi vos keli neabejotini tokios laidosenos atvejai. Išskirtinio dėmesio nusipelnė 1986 m. Eugenijaus Butėno tyrinėtas Maisiejūnų (Surgantiškių) (Kaišiadorių r.) pilkapis 9(14), kurio sampile aptiktas vėlyvas degintinis kapas (Butėnas 1998, p. 168–169, 176). Pilkapis buvo 6 m skersmens, 0,5 m aukščio, išorėje apjuostas 5 m skersmens akmenų vainiku, jo vidurinėje dalyje rastas suardytas griautinis kapas. Degintinis kapas buvo įrengtas pilkapiu P pusėje, sampilo pakraštyje, ant akmenų vainiko ir šalia jo, 0,47 m gylyje, degintiniai kaulai buvo pasklidę 0,75 x 0,8 m dydžio plote. Pilkapio įrengimas ir laidosenos ypatybės – akmenų vainikas ir į pilkapiro pagrindą įkastas nedeginto mirusiojo kapas – būdingi ankstyvųjų Rytų Lietuvos pilkapių bruožai (kiti tyrinėti Maisiejūnų (Surgantiškių) pilkapiai pagal konstrukciją ir įkapes datuojami V–VI ir XI–XII a. – Butėnas 1998). Turint omenyje šiuos bruožus ir tai, kad 0,2 m gylio degintinio kapo duobė buvo iškasta nepasiekus pilkapiro pagrindo, aptariamą degintinį kapą neabejotinai reikia laikyti įkastu į jau anksčiau supiltą pilkapį.

Archeologinių tyrimų metu Maisiejūnų (Surgantiškių) pilkapiro 9(14) degintinio kapo duobėje buvo pastebimi du degintinių kaulų ir įkapių telkiniai, kuriais remdamasis tyrimų autorius kapą datavo XI–XII a. ir teigė, kad jame buvo palaidoti du mirusieji: vyras ir moteris²³ (Butėnas 1988, p. 48; 1998, p. 168–171). Degintiniame kape aptikta: plačiaaašmenis kirvis, įmovinis ietigalis ištęsta trikampe plunksna, grioveliu ir bangelėmis ties nugarėle puoštą įtveriamasis peilis, 2 uždari ovalo formos skiltuvai, 2 pasaginės segės aguoniniais ir platėjančiais galais, 2 juostinės ir 1 siaurėjančiais galais apyrankė bei dar du vienos siaurėjančiais galais apyrankės fragmentai (52 pav.). Vis dėlto, kaip jau anksčiau buvo pastebėjęs L. Kurila (2003, p. 30), šio kapo radiniai retai aptinkami arba visai nebūdingi Rytų Lietuvos pilkapių kultūrai. Nurodytas dirbinių kompleksas – tai tipiškos viduramžių degintinių

---

²³ Antropologiniai degintinių kaulų tyrimai nebuvo atlikti.

kapų įkapės, pagal kurias Maisiejūnų (Surgantiškių) pilkapio 9(14) degintinis kapas turi būti datuojamas XIII a.

Nurodyto laikotarpio degintinių kapų aptikta 1999 m. Edvardui Zaikovskiui tyrinėjant vieną didžiausių, apie 8 m skersmens, 1,15 m aukščio, Ašmenėlio pilkapyno pilkapių. Tuomet, tyrinėtojo teigimu, ant pilkapio pagrindo buvo rasti ne mažiau kaip 9 XIII a. pirmos pusės degintiniai kapai, tarp kurių, remiantis įkapėmis, dviejuose buvo palaidotos moterys, viename – paauglys. Nors archeologiniai tyrimai ir atskiri dirbiniai ir baltarusių, ir lietuvių archeologinėje literatūroje sulaukė publikacijų (Зайковский 2001; Зайкоўскі 2002, p. 181–185; Плавінскі, Зайкоўскі 2006), jų rezultatai ir degintinių kapų komplektų sudėtis dėl nepakankamo detalumo iki šiol kelia nemažai klausimų.²⁴

E. Zaikovskis Ašmenėlio pilkapio degintinius kapus išskyrė pagal archeologinių tyrimų metu aptiktų dirbinių sankaupas. Tačiau publikacijose laidosenos dėsningumams didesnio dėmesio neteikiama ir nurodomi vos keli aiškesni degintinių kapų įkapių komplektai (Зайковский 2001, p. 413; Зайкоўскі 2002, p. 181). Teigiama, kad viename moters kape buvo aptiktas įtveriamasis peilis, pjautuvas, 2 vytinės antkaklės fragmentai, kabutis užrietais galais ir raktas rombo formos rankenėle, kitame – 2 apyrankės, 2 žiedai, 2 žvangučiai ir baltos masės karolis. Į paauglio kapą buvo įdėti 2 įtveriamieji peiliai, plačiaaašmenis kirvis ir nedidelis žiedas, o kitus geriau išsiskyrusius kapus nusako dviejų įtveriamųjų peilių, uždaro skiltuvo, įmovinio ietigalio, signetinio žiedo su svastikos ženklu, profiliuotos sagties, skustuvo, juostinio pentino su žvaigždute, taip pat įtveriamojo peilio, skustuvo ir apžiesto puodo šukių komplektai.

Daugelis nurodytų ir kiti kapų komplektams nepriskirti dirbinių tipai – uždari skiltuvai, Va tipo (pagal Vytautą Kazakevičių) kalavijo makštų galo apkalas, plačiaaašmeniai kirviai, žiedai pinta ir vyta priekine dalimi, signetiniai

---

²⁴ Aiškumo nesuteikė ir šio darbo autoriaus apsilankymas 2016 m. balandį Baltarusijos Nacionalinės mokslų akademijos Istorijos institute. Ašmenėlio pilkapio radiniai eksponuojami Institute įrengtame muziejuje ir saugomi medinėje dėžutėje nemetrikuoti, o be raštiško tyrinėjimų autoriaus sutikimo su jo parengta ataskaita susipažinti nebuvo leista.

žiedai, skustuvai, cilindrinės spynos fragmentas, raktas rombo formos rankenėle, juostiniai pentiniai su žvaigždute (Зайковский 2001; Зайкоўскі 2002, p. 181–185; Плавінскі, Зайкоўскі 2006) – beveik arba visai nebūdingi Rytų Lietuvos pilkapiams, todėl pagrįstai siejami su viduramžių Lietuvos degintinių kapų horizontu.

Nagrinėjant pilkapiuose įrengtus XIII a. degintinius kapus būtina apžvelgti Zasvyrės pilkapių (Medilo r., Baltarusijos Respublika) tyrinėjimų duomenis. Tai itin plačiai tyrinėtas laidojimo paminklas (1895 m. – Fiodoro Pokrovskio, 1934 m. – Kazimierzo Salewicziaus, 1976 m. – Jaroslavo Zverugos), kurį pagal laidosenos bruožus ir kapų įkapes tyrinėtojai datavo V–XII a. (Покровскій 1899б, p. 79–97; Jaskanis 1962; Зверуго 2001, p. 111–114). Šioje vietoje dėmesį atkreipia atskiri vėlyviausi pilkapių dirbiniai ir jų komplektai. Antai skirtingose 1895 m. tyrinėto pilkapio 3 sampilo vietose rastas uždaras skiltuvas ir pasaginė segė platėjančiais galais, pilkapyje 20 – pasaginė segė gyvuliniais galais, juostinis pentinas su spygliu ir VII tipo (pagal Juozą Antanavičių) balnakilpė (Покровскій 1899б, p. 82, 89–92, Табл. I:2, III:3, 5, Рис. 14), o ant 1934 m. tyrinėto pilkapio 11 pagrindo įrengto degintinio kapo įkapes sudarė: kryželio pavidalo kabutis, žiedas vijimą imituojančia priekine dalimi, apžiestas puodas ir įvairūs kiti dirbiniai (Jaskanis 1962, p. 467–468, Рис. 7–8). Zasvyrės pilkapių tyrinėjimų rezultatus apžvelgiančiose publikacijose trūksta išsamių duomenų apie vėlyviausių kapų įrengimą, tačiau reikia manyti, kad atskirų pilkapių sampiluose galėjo būti įkastų XIII a. degintinių kapų.

Atskirai minėtinas Paalksnių laidojimo paminklų Žemaitijoje atvejis. XX a. paskutiniajame dešimtmetyje Mykolui Michelbertui tyrinėjant senojo geležies amžiaus Paalksnių pilkapius, šio pilkapyno ŠR dalyje aptikti trijų XI–XIV a. degintinių kapų likučiai, 36 XV–XVI a. griautiniai kapai, daugelis suardytų griautinių ir degintinių kapų įkapių (Michelbertas 2011; 2012 p. 110–113). Vėlyvojo geležies amžiaus ir viduramžių degintinių kapų duobės buvo įrengtos pačiame pilkapyno pakraštyje, tačiau nemažai šių kapų radinių, kaip ir dalis krikščioniškojo laikotarpio griautinių kapų, rasta pilkapių sampiluose

(kapas 3 pagal įkapes turi būti skiriamas XIV a. – žr.: Michelbertas 2011, pav. 78:1–9). Nors tyrinėjimų autoriaus nuomone, degintinių kapų radiniai pilkapių paviršiuje atsidūrė pilkapyną ariant (Michelbertas 2011, p. 96–100), išlieka tikimybė, kad Paalksnių pilkapiuose būta viduramžių degintinių kapų (pilkapyje XXI šio laikotarpio dirbinių rasta net 0,6–1 m gylyje).

Sudegintų mirusiųjų laidojimas ankstesnių pilkapių sampiluose išnykus pilkapių pylimo papročiu nebuvo dažnas reiškinys. Tokį laidojimo būdą kol kas pagrindžia tik Maisiejūnų (Surgantiškių) pilkapyno tyrinėjimai. XIII a. degintinių kapų Rytų Lietuvos pilkapiuose būta Ašmenėlyje ir Zasvyrėje, tačiau šių pilkapių laidosenos interpretavimui patvirtinti nepakanka patikimai dokumentuotų duomenų. Sudeginti mirusieji greičiausiai laidoti ir senojo geležies amžiaus pilkapiuose Paalksniuose, tačiau šie kapai atskleidžia ne laidosenos pilkapiuose tąsą, o bendruosius laidojimo vietos parinkimo dėsningumus²⁵.

Taigi nurodyti degintinių kapų pilkapiuose pavyzdžiai neleidžia atlikti išsamesnių apibendrinimų. Galimybę kiek plačiau pažvelgti į Rytų Lietuvos pilkapių ir viduramžių degintinių kapų santykio klausimą suteikia tarp pilkapių įrengti viduramžių degintiniai kapai.

II.3.2. Kapai tarp pilkapių

Pirmoji žinia apie Rytų Lietuvos pilkapių aplinkos tyrimus ir tarpuose tarp sampilų aptiktus kapus siekia XX a. pradžią. 1913 m. P. Rykovas tuometiniame Vilniaus gubernijos Ašmenos valsčiuje kasinėjo Markiniatų pilkapyną ir, kaip teigiama, per dvi dienas ištyrė ne tik 4 pilkapius, bet ir 18 x 23 aršinių dydžio kapinyno plotą (apie 210 m²) tarp jų (Рыковъ 1914, p. 14–18). Iš nedidelėje publikacijoje pateikto tyrinėjimų vietos plano ir aprašymo matyti, kad nurodomas plokštinis kapinynas, kuriame tyrinėtojai surado beveik 100 griautinių ir degintinių kapų radinių, buvo įrengtas pilkapyno R dalyje.

---

²⁵ Su nagrinėjamu papročiu nesusiję ir pavieniai naujaisiais laikais į pilkapių sampilus įkasti ar jų grioviuose ir duobėse įrengti griautiniai kapai (plg.: Steponaitis 2006, p. 89).

Apie Markiniatų pilkapių ir jų aplinkos tyrimus vėliau ne kartą užsiminta archeologinėje literatūroje, tačiau iki šiol dėl laidosenos ir kapinyno chronologijos buvo keliami pagrįsti klausimai.

Ilgainiui Markiniatų pilkapių ir kapinyno vieta buvo „užmiršta“, kol ją, remdamiesi jau minėtu tyrinėjimų planu, 2012 m. iš naujo atrado baltarusių archeologai. 2013 m. vaizdingame Klevos upės kairiajame krante, gilios daubos apsuptoje aukštumoje ir jos P šlaite, tarpuose tarp Markiniatų pilkapių buvo iširta daugiau nei 100 m², aptiktas XIII a. antros pusės – XIV a. kolektyvinių degintinių kapų horizontas ir apie 20 XVI a. griautinių kapų. Naujausi atradimai patvirtina P. Rykovo teiginį, kad Markiniatų degintinis kapinynas buvo įrengtas tarpuose tarp jau anksčiau supiltų pilkapių (18 pav.).

Iš archeologinės literatūros ir pavienių dirbinių žinoma, kad 1921 m. P. Tarasenska Rusiuose, vėjo pustomame smėlyje Neries kairiojo kranto slėnyje aptiko „įdomų senkapį“ su žmonių kaulais, „ugniavietėmis“ ir įvairiomis XII–XIV a. degintinių kapų įkapėmis (Tarasenska 1922, p. 584–585). Tarp jų minėtini: peiliai, ietigaliai, kryželio pavidalo kabučiai, žvangučiai, apyrankės, puodų šukės, susilydę žalvario ir stiklo dirbiniai, tačiau literatūroje plačiausiai žinomas kūgio formos šalmas ir puošnūs žąslai su profiliuotais laužtukais bei apkalais (Volkaitė-Kulikauskienė 1965, p. 61, 64, pav. 3–4; Kulikauskienė, Rimantienė 1966, pav. 211, 213; Rickevičiūtė, Šeškevičius 2014, p. 66, 84; Vaitkevičius 2014b, p. 43, pav. 35). Surasti dirbiniai byloja apie nurodytoje vietoje buvusius viduramžių degintinius kapus, o per pastarąjį dešimtmetį tyrinėtojams aptikus ne mažiau kaip 5 spėjamus pilkapius (Vaitkevičius 2008, p. 505–507; Kurilienė 2009, p. 215), galima pagrįstai manyti, kad viduramžiais sudeginti mirusieji Rusiuose buvo laidojami vėlyvojo geležies amžiaus pilkapių aplinkoje.

Viduramžių degintinių kapų atsitiktinai surasta tyrinėjant tarp Kurklių (Kurklių Šilo) pilkapių esančius tarpus. 2008 m. E. Butėnui vadovaujant, pilkapyno R dalyje, pilkapių apsuptyje, beveik pačiame žemės paviršiuje aptikti 4 plokštiniai degintiniai kapai (Butėnas 2009; 2012, p. 89). Nors tyrinėjimų ataskaitoje ir autoriaus parengtuose trumpuose apžvalginiuose

straipsneliuose nurodomas vos dviejų degintinių kapų įrengimo būdas ir įkapės, šių duomenų pakanka nykstant Rytų Lietuvos pilkapių kultūrai vykusiai laidosenos kaitai atsekti. Kurklių (Kurklių Šilo) pilkapiuose, kurių suskaičiuojama ne mažiau kaip 130 sampilų, mirusieji buvo laidojami IX–XI a., tuo metu tarpuose tarp pilkapių aptiktų degintinių kapų įkapės ir pavieniai radiniai: įtveriamieji peiliai, akmeninis ritinio formos verpstukas, geležinė profiliuota sagtis, kamanų skirstiklis, širdies formos apkalas ir įvairūs kiti dirbiniai (Butėnas 2009š) plokštinius kapus leidžia datuoti XII–XIII a.

Nagrinėjant pilkapių pylimo papročio nykimo ir plokštinių kapinynų atsiradimo klausimus minėtinas Meškučių kapinyno atvejis. 2008 m. V. Vaitkevičiui surengus archeologinius žvalgymus ir 2014–2015 m. šio darbo autoriaus vadovaujamai ekspedicijai atlikus kapinyno tyrinėjimus buvo surinkta vertingų duomenų apie mirusiųjų deginimo paprotį viduramžiais, be to, svarbu pažymėti, kapinyno teritorijoje aptiktas vėlyvojo (?) geležies amžiaus pilkapis (Vaitkevičius, Žikulinas 2009, p. 504–505; Petrauskas 2015a; Vaitkevičius spaudoje). Šie tyrimai atskleidė, kad Meškučiuose buvo laidojama dviem etapais: pilkapyje (ar pilkapiuose) ir kiek vėliau – plokštiniame kapinyne (pagal aptiktus dirbinius laidojimo etapai atitinkamai datuojami XI–XII (?) ir XII–XIV a.). Prielaidą, kad Meškučių kapinynas Nemuno slėnio aukštumoje buvo įrengtas nustojus mirusiuosius laidoti pilkapiuose, sustiprina aukštumos papėdėje, apie 20 m žemiau kapinyno, vos 0,9 km į PV nuo jo esanti apie dviejų šimtų VII–XII a. Atmainų (Darsūniškio) pilkapių grupė.

Dar vienas galimą artimą Rytų Lietuvos pilkapių ir viduramžių degintinių kapų santykį atskleidžiantis plokštinis kapinynas iki 1859 m. A. H. Kirkoro buvo kasinėtas Bražuolėje. Nors šiandien tiksliai kapinyno, kuriame buvo rasta XIII–XIV a. degintinių kapų radinių (kalavijas, ietigaliai, strėlių antgaliai, pentinai, žvangutis ir kt.), vieta yra nežinoma, trumpai jų rezultatus aprašęs autorius laidojimo paminklą įvardino kaip „mūšio lauką“ (*нобоище*) ir atskyrė nuo Bražuolės kaime žinomų pilkapių (*курганы*) (Киркоръ 1859, p. 16; plg.: Покровский 1893, p. 68). A. H. Kirkoro tyrinėjimus iki šiol tebeгаubia paslapties skraistė, tačiau, panašiai kaip ir Rusių laidojimo paminklų atveju,

labiausiai tikėtina, kad Bražuolės kapinyne mirusiuosius laidojo ta pati, pilkapius anksčiau pylusi žmonių bendruomenė.

Sudegintų mirusiųjų laidojimas tarpuose tarp pilkapių nėra išskirtinis viduramžių laidosenos bruožas. Archeologinių tyrinėjimų duomenys atskleidžia, kad kapai tarp sampilų buvo įrengiami ir gyvuojant pilkapių pylimo tradicijai, ir jai išnykus. Antai Paduobės (Šaltaliūnės) III pilkapių grupėje tarp sampilų aptikti X–XII a. degintiniai kapai yra vėlyvesni už pačius pilkapius (Steponaitis 2012, p. 120–121). Dovainonių II pilkapių grupės (Kaišiadorių r.) vidurinėje dalyje, įžemyje iškastose duobutėse įrengti X–XI a. ir netoli šios pilkapių grupės esančiame Kapitoniškių pilkapyne (Kaišiadorių r.) aptikti XII–XIII a. plokštiniai degintiniai kapai – vienalaikiai su kapais pilkapiuose (Bliujienė 1985š, p. 1; Dakanis 1991, p. 15–16; Zabiela 1996b, p. 66–68; Ivanauskas 2000, p. 517; Kurila, Kurilienė 2011, p. 140). Jutonių (Dubingių) pilkapyne gyvavimo laikotarpiui skiriami tarp sampilų, pačiame žemės paviršiuje, aptikti VIII a. pabaigos – X a. pradžios degintinių kapų likučiai (Šmigelskas 2017š.). Tuo metu tyrinėjant tarp Jakšiškio pilkapių (Anykščių r.) buvusius tarpus surasta kur kas ankstyvesnių, VI/VII–VIII a., įrengimu nuo kapų pilkapiuose išsiskiriančių degintinių kapų (Simniškytė 2008). Išvardinti pavyzdžiai leidžia teigti, kad sudegintų mirusiųjų laidojimas plokštiniuose kapuose tarp pilkapių praeityje buvo pakankamai paplitęs, tačiau šiandien dar menkai žinomas laidojimo būdas.

Degintiniai kapai tarp pilkapių sudaro nedidelę visų viduramžių kapų dalį. Nors topografijos ir šių kapų išsidėstymo pilkapių atžvilgiu dėsningumams atskleisti turimų duomenų turima nedaug, dėmesį atkreipia geografinė šių pilkapyne padėtis. Pastebėtina, kad daugelis pilkapių grupių su plokštiniais degintiniais kapais tarp sampilų išsidėstę buvusios Rytų Lietuvos pilkapių kultūros teritorijos pakraščiuose. Antai į nedidelį, apie 5 x 10 km dydžio Nemuno dešiniojo kranto mikroregioną šios kultūros PV krašte patenka Meškučių laidojimo vieta, Dovainonių, Kapitoniškių ir Maisiejūnų pilkapių grupės. Jakšiškio pilkapyne su viduriniojo geležies amžiaus plokštiniais kapais tarp pilkapių sampilų aptinkamas šiaurės vakariniame, o Kurklių

(Kurklių Šilo) ir Rusių degintiniai kapinynai – kiek toliau nuo vakarinio aptariamos kultūros pakraščio.

Atskirą grupę rytiniame Rytų Lietuvos pilkapių kultūros pakraštyje sudaro Ašmenėlio, Markiniatų ir Zasvyrės pilkapynai, kurių sampiluose ir tarpuose tarp jų rasta XIII a. degintinių kapų. Remiantis laidosenos bruožais ir įkapėmis, Zasvyrės pilkapiuose buvo palaidoti mišrios etninės bendruomenės atstovai: lietuviai – sudeginti, rytų slavai – nedeginti (Покровский 1899б, p. 86; Jaskanis 1962). Ašmenėlio degintiniuose kapuose aptikta slaviškos kilmės ar slavams būdingų įkapių (pavyzdžiui, buožės antgalis) (Зайковский 2001), o Markiniatų pilkapių, tarp kurių vėliau buvo įrengti viduramžių degintiniai kapai, etninė priklausomybė iki galo neaiški (Kurila 2005a, p. 75). Tačiau artimi kontaktai su rytų slavais ar jų atstovų įtaka nepaaiškina laidojimo anksčiau supiltų pilkapių sampiluose ir tarpuose tarp jų priežasčių. Dėl duomenų trūkumo lieka neaišku, ar plokštiniai degintiniai kapai tarp pilkapių yra bendras visos buvusios Rytų Lietuvos pilkapių kultūros, ar tik atskirų, jos pakraščiuose gyvenusių, laidojimo atžvilgiu konservatyvesnių, didesnę svetimą kultūrinę įtaką patyrusių bendruomenių laidosenos bruožas.

Tyrinėtojai iki šiol visą dėmesį telkė į pilkapių sampilus, juos juosiančius griovius ir duobes; pilkapius supanti aplinka paprastai likdavo mokslinių tyrimų nuošalyje. Tai lėmė, kad šiandien žinios apie laidoseną nykstant pilkapių pylimo papročiu yra ribotos. Kryptingi pilkapių aplinkos tyrinėjimai kol kas yra vienetiniai, tačiau jų rezultatai laidosenos tyrimus praturtina vertingais duomenimis. Naujausi Jutonių (Dubingių) pilkapių aplinkos tyrimai parodė, kad degintiniai kaulai tarpuose tarp sampilų aptinkami jau velėnoje – šis mirusiųjų palaikų išbėrimo žemės paviršiuje būdas primena viduramžiams būdingus kolektyvinius degintinius kapus.

Apibendrinant galima konstatuoti, kad viduramžių plokštinių degintinių kapų įrengimas Rytų Lietuvos pilkapynų teritorijoje didesnių abejonių nekelia. Atsakymo į šio laidojimo būdo paplitimo, chronologijos ir daugelį kitų kylančių klausimų paieškos – ateities tyrinėjimų uždavinys.

II.3.3. Plokštiniai kapinynai

Plokštiniai degintiniai kapinynai sudaro didžiąją XIII–XIV a. laidojimo vietų dalį. Šie laidojimo paminklai išsidėstę visoje viduramžių degintinių kapinynų paplitimo teritorijoje ir tik buvusios Rytų Lietuvos pilkapių kultūros žemėse aptinkama į pilkapių sampilus įkastų ar tarpuose tarp jų įrengtų viduramžių degintinių kapų.

Sąvoka *plokštinis kapinynas* lietuvių archeologinėje literatūroje taikoma visuotinai nuo seno (plg.: Puzinas 1938; Volkaitė-Kulikauskienė 1958, p. 60–63; Kulikauskas *ir kt.* 1961). Panašiai kaip ir užsienio terminijoje (angl. *flat cemetery, flat grave cemetery, cemetery under level/flat ground*; vok. *Flachgräberfeld*), ši sąvoka apibūdina išorinius laidojimo vietų bruožus. Nors XIII–XIV a. plokštiniai degintiniai kapinynai paprastai būna įrengti kalvose, aukštumos gūbriuose, kyšuliuose ar nedidelėse pakilumėlėse, šių laidojimo paminklų paviršius yra lygus ir jokių sampilų, akmenų krūsnų, vainikų ar kokių kitų laidojimo žymių paviršiuje neišvelgiama. Skirtingai nei pilkapiai, plokštiniai kapinynai sunkiai pastebimi aplinkoje, todėl dažniausiai atrandami atsitiktinai: dirbant laukus, tiesiant kelius ar atliekant įvairius kitus žemės judinimo darbus.

Išskirtinis plokštinių degintinių kapinynų bruožas – degintiniai kaulai, įvairūs apdegę dirbiniai ir smulkūs jų fragmentai būna išsisklaidę pačiame žemės paviršiuje. Iš vienos pusės, tai susiję su natūraliais gamtos procesais ir daugelį metų kapinynų vietose vykusia žmonių veikla, iš kitos pusės, negilios degintinių kapų duobės, žemės paviršiuje išbarstyti mirusiųjų palaikai ir įkapės yra neatsiejamas viduramžių laidosenos bruožas (negilūs degintiniai kapai būdingi platesniam Baltijos jūros regionui – Wessman 2010, p. 24)²⁶. Nekyla abejonių, kad ši laidojimo ypatybė ilgai buvo viena pagrindinių degintinių kapinynų atpažinimo ir interpretavimo sunkumus kėlusiu priežasčiu.

Šiuo metu Lietuvoje nėra nei vieno pilnai ištirto plokštinio degintinio kapinyno. Dėl šios priežasties svarstymai apie laidojimo vietų dydį paremti ne

²⁶ Plačiau žr. skyrių II.4. „Degintinių kapų tipai“.

tiek tyrimų duomenimis, kiek teorinėmis įžvalgomis. Paveldosauginės kapinynų ribos, nubrėžtos pagal mažos apimties tyrinėjimų rezultatus, atsitiktinai paviršiuje aptiktus dirbinius ar paprasčiausiai – gamtines ribas, atspindi ne esamą, o tik tikėtiną laidojimo paminklų dydį. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad lengviausia nusakyti kalvose ar nedidelėse kalvelėse įrengtų plokštinių kapinynų ribas. Tačiau tik atlikus išsamius archeologinius tyrimus ar žvalgymus galima atsakyti į klausimą, ar mirusieji buvo laidojami visoje kalvoje, ar tik jos dalyje. Masyviose kalvose, gūbriuose, aukštumos pakraščiuose ir upių slėniuose įrengtų laidojimo vietų dydžio apibrėžimas neatlikus tyrimų yra dar sudėtingesnis.

Plokštinių kapinynų dydis priklausė nuo laidojimo trukmės ir palaidotų bendruomenės narių skaičiaus. Antai Marvelės kapinynas – didžiausias Lietuvoje žinomas laidojimo paminklas – užėmė 3–4 ha (įskaitant griautinius žmonių ir žirgų kapus – Bertašius 2009d, p. 105; 2012b, p. 127), Bandužių kapinynas – apie 2 ha teritoriją (Stankus 1995b, p. 4). Kiti kapinynai, kuriuose aptikta viduramžių degintinių kapų ar pavienių jų radinių, dažniausiai siekė nuo 0,5 iki 2 ha dydį (plg.: Butėnienė 1959, p. 159; Меркевичюс 1968, p. 72; Tautavičius 1984b, p. 94). Tačiau reikia turėti omenyje tai, kad dauguma šių laidojimo paminklų buvo naudojami ilgai: vienuose mirusieji laidoti nuo II t- mečio pradžios ar dar anksčiau, kituose – vėlesniais krikščioniškais laikais. Bandužių, Marvelės ir kai kurie kiti kapinynai mena net kiek ilgiau nei tūkstantmetį trukusią laidoseną.

Nors iki šiol tyrinėta kelios dešimtys plokštinių degintinių kapinynų, šių laidojimo vietų dydžiui apibrėžti turimų duomenų nepakanka. Skirtingai nei vėlyvajame geležies amžiuje, viduramžių degintiniai kapai retai sudaro atskiras ilgesnį laikotarpį gyvavusių kapinynų dalis (plg.: Petruilienė 1995, p. 49–51). Vien tik XIII–XIV a. naudotų plokštinių kapinynų tyrinėjimai yra pernelyg fragmentiški – šiandien žinomi vos 7 kapinynai, kuriuose mirusieji laidoti tik XIII–XIV a., dar 8 tokios vietos yra numanomos. Išimtimi galima laikyti Bajorų kapinyną, kurio dešimtmetį trunkantys tyrimai leidžia manyti šį laidojimo paminklą buvus ne mažiau kaip 1000 m² dydžio. Tačiau turint

omenyje pastaraisiais metais gretimoje kalvoje aptiktą kapinyno tęsinį (Vaitkevičius 2016š, p. 6), tikroji šios laidojimo vietos užimama teritorija galėjo būti žymiai didesnė. Palyginimui, keletą šimtmečių naudoti plokštiniai kapinynai kaimyniniuose kraštuose taip pat dažniausiai siekdavo 1500–2500 m², kai kada – iki 5000 m² dydį (Valk 2001b, p. 23; Wickholm, Raninen 2006, p. 151; Wessman 2010, p. 74–75).

Šiandien žinomas plokštinių degintinių kapinynų skaičius yra kryptingų laidojimo paminklų tyrinėjimų ir atsitiktinai žemės paviršiuje aptiktų dirbinių dokumentacijos rezultatas. Juo remiantis apibrėžiama mirusiųjų deginimo papročio paplitimo teritorija, tačiau, svarbu pažymėti, degintinių kapinynų sąrašas yra ne galutinis ir ateityje bus pildomas. Nors laidojimo paminklai ir neatspindi visapusio XIII–XIV a. apgyvenimo tankumo, kai kuriuose tankiau apgyventuose ar tiesiog plačiau tyrinėtuose mikroregionuose užfiksuota viduramžių plokštinių kapinynų telkinių. Kaip ir ankstesniais laikotarpiais, didesniu laidojimo vietų tankumu pasižymėjo upių pakrantės, ženkliai įtakos degintinių kapinynų skaičiui konkrečiame regione turėjo gamtinės ir to meto geopolitinės sąlygos.

Pastaraisiais metais didelį dėmesį skyrus naujų XIII–XIV a. plokštinių kapinynų paieškai, nedidelėje, apie 50 km² dydžio teritorijoje Ašmenos aukštumoje Baltarusijos Respublikos teritorijoje buvo aptikti net trys – Cialežyškių, Medininkų ir Rounae Polės – kapinynai. Pakankamai tankiai išsidėstę ir kai kurie kiti viduramžių laidojimo paminklai. Skirtinguose Nevėžio krantuose įkurtus Graužių ir Pakapių kapinynus skyrė 2,75 km, Laukagalio ir spėjama Paparčių kapinynus – apie 2 km, Bajorų ir Vindziulių kapinynus – 1,2 km, o Gandingos (Plungės r.) ir Nausodžio (Mardosų) kapinynus – vos 0,85 km atstumas. Šių plokštinių kapinynų tyrinėjimai leidžia išskirti atskirus mikroregionus, ieškoti tarpusavio panašumų ir skirtumų, ne mažiau svarbu – nagrinėti to meto bendruomenių ryšius.

Neatsiejamas Vidurio Lietuvos degintinių kapinynų bruožas yra griautiniai žirgų kapai. Rašytiniuose šaltiniuose minima, kad Lietuvos didieji kunigaikščiai buvo laidojami kartu su žirgais, ginklais, papuošalais ir

įvairiomis kitomis įkapėmis – visa tai mirusįjį lydėjo į pomirtinį pasaulį (Baltų 1996, p. 421 ir kt.). Šiandien žirgų kapų ar jų likučių žinoma 25 laidojimo paminkluose (19 pav.). Plačiausiai tyrinėtuose kapinyuose aptikta nuo keliasdešimt iki kelių šimtų II t-mečio pradžios – XIV a. žirgų kapų, o pačios žirgų laidojimo vietos užėmė didelį plotą. Palyginimui, Pakalniškiuose (Šakių r.) ištirti 235 žirgų kapai su palaidotais 262 žirgais (Antanavičius 1977, p. 126), Veršvuose – 203 kapai su 222 žirgais (Navickaitė 1957, p. 165–171), Graužiuose – 115 kapų su 153 žirgais (Graužių 1938š; Urbanavičius 1970a; 2011, p. 65–84), o Nendrinuose ir Ruseiniuose – po 66 žirgų kapus, kuriuose atitinkamai palaidoti 105 ir 103 žirgai (Ruseiniai 1939š; Меркевичюс 1968, p. 73–75; Urbanavičius 1970d, p. 88; 2011, p. 28–64)²⁷. Paskaičiuota, kad iš viso Vidurio Lietuvoje ištirta daugiau nei 1300 žirgų kapų (Bertašius 2002c, p. 171), ir didelis kapų skaičius geriausiai nusako žirgų svarbą šios srities gyventojų laidojimo papročiuose bei pomirtinio gyvenimo sampratoje.

Žirgų kapai Vidurio Lietuvoje žinomi nuo VII–VIII a. (Bertašius 2002c, p. 169–205), ypač paplito I ir II t-mečių sandūroje (Volkaitė-Kulikauskienė 1971, p. 8, 12; Lietuvos 1977, p. 15; Varnas 1998a, p. 293). Žirgų laidojimo laikytasi iki Lietuvos krikšto ir mirusiųjų deginimo papročio išnykimo, nors senesnėje archeologinėje literatūroje vėlyviausi žirgų kapai buvo datuojami net XV a. pradžia (Урбанавичюс 1966, p. 188–189). Šiems kapams būdingi žąslai, stačiakampio ir cilindro formos skambalai, apvalios, ovalo ir trikampio formos balnakilpės, balno ir kamanų dirželių sagtys, kamanų apkalai, žvangučiai, karčių įvijos ir kiti dirbiniai. Didžioji šių dirbinių dalis – tai žirgo ekipuotės reikmenys, be to, žąslai, pentinai ir balnakilpės atskleidžia glaudžias žirgų ir jų šeimininkų – raitelių sąsajas (pažymėtina, kad daugelis šių dirbinių aptinkama ne tik Vidurio Lietuvos, bet ir kitų sričių plokštiniuose degintiniuose kapinyuose). Tačiau dėl laidojimo bruožų ir įkapių tipų

---

²⁷ Daugiausiai žirgų kapų iki šiol ištirta Marvelės kapinyne – čia aptikti 243 kapai, kuriuose buvo palaidota apie 300 žirgų (Bertašius 2009d; 2012b, p. 130–131). Visi šie Marvelės žirgų kapai datuojami VIII–XI a., todėl į ankstyvųjų viduramžių žirgų kapų sąrašą neįtraukti.

vienodumo, XIII–XIV a. žirgų kapus sunku atskirti nuo II t-mečio pradžios kapų²⁸.

Žirgai buvo laidojami pailgose, vienu galu gilesnėse²⁹, iki 1,5–1,6 m gylio duobėse, galvomis daugiausiai orientuoti į V, ŠV ir PV (vakarinių, t.y. Saulės laidos, kryptių vyravimas žirgų, kaip tarpininkų tarp gyvųjų ir mirusiųjų pasaulių, laidosenoje siejamas su Vakaruose lokalizuojamu pomirtiniu gyvenimu – Bertašius 2009c, p. 309–312; 2016, p. 234–235). Duobėse aptinkami vieno, rečiau – dviejų, trijų ar net aštuonių, skirtingo amžiaus (dažniausiai jaunų – 4,5–10 m.), 120–136 cm ūgio ties gogu, karo žygiams tinkamų nedegintų žirgų palaikai (Daugnora 1994; Bertašius, Daugnora 1997; 2001; Bertašius 2002c, p. 184–188). Paminėtina, kad virš žirgų³⁰ (Graužiai, Kejėnai, Pakalniškiai³¹, Ruseiniai) ar net toje pačioje kapo duobėje (Pakapiai, Piktagalys, Veršvai) buvo laidojami sudeginti mirusieji, o atskirais atvejais į kapo duobę buvo dedama auka – žirgo galva ir kojų kaulai (Masteikiai, Nosiedai (Pavilkijys), Tulpiakėmis). Be to, osteologiniai duomenys atskleidžia, kad kai kada kartu su žirgais vienoje duobėje buvo laidojami nedeginti šunys (Daugnora 1994, p. 88, lent. 2; Bertašius 2002c, p. 181–182).

Žvelgiant į žirgų kapų išsidėstymą laidojimo paminkluose atkreiptinas dėmesys į tai, kad šie kapai dažnai sudaro uždara, nuo degintinių žmonių kapų atskirtą plokštinių kapinynų dalį. Antai Šulaičiuose ir Tulpiakiemyje žirgų kapų būta kapinyno vidurinėje dalyje (Rickevičiūtė 1986, p. 96; Varnas 1995, p. 247), Veršvuose – V (Navickaitė 1957, p. 165), Rimaisuose (Masiokuose) –

---

²⁸ M. Bertašiaus nuomone, dėl baltų genčių vienijimosi, dažnų karo žygių ir išaugusios karo žirgo vertės, vėlyvesni nei XII a. antros pusės žirgų kapai turėjo būti pakankamai reti (Bertašius 1998b, p. 21; 2002c, p. 200).

²⁹ Paprastai manoma, kad netaisyklingos formos ir skirtingo gylio galuose duobės žirgams buvo kasamos tam, kad į duobes guldomi gyvi žirgai negalėtų iš jų išlipti (Bertašius 1998b, p. 18–19; 2002c, p. 175; 2009c, p. 309; Bertašius, Daugnora 2001, p. 391–392). Šią mintį patvirtina „žemyn galva“ duobėse aptinkami žirgų palaikai.

³⁰ Virš nedegintų žirgų palaikų įrengti degintiniai žmonių kapai atitinka VI-ąjį M. Bertašiaus išskirtą geležies amžiaus individualių degintinių kapų tipą (Bertašius 1994a, p. 65; 2002c, p. 104–105, 119).

³¹ Pakalniškių kapinyne virš žirgų griaučių aptikta ne tik degintinių kapų, bet ir vėlyvesnis (?) 30–75 cm storio spėjamos mirusiųjų deginimo laužavietės sluoksnis (Antanavičius 1972b, p. 58; 1974, p. 90).

PR (Puzinas 1938š), o Nendrinuose – PV laidojimo paminklo krašte (Меркевичюс 1968, p. 73); pastarajame žirgų kapai buvo išsidėstę uždaroje 12 x 60 m dydžio juostoje. Remiantis žmonių ir žirgų kapų atskirtimi, kapų duobių bruožais ir ritualiniu žirgų laidojimo pobūdžiu, paskutinių dešimtmečių archeologinėje literatūroje žirgai laikomi nebe sudegintų karių įkapėmis, o mirusiesiems skirtomis aukomis (Werbart 1995, p. 125; Bertašius 1998b; 2002c, p. 120, 199; 2016, p. 232–233; Bertašius, Daugnora 2001, p. 394–397).

Kai kurie tyrinėtojai kapus, kuriuose aptinkama tik žirgo galva ar kojų kaulai, laiko Vokiečių ordino antpuolių metu į Vidurio Lietuvą atsikėlusiu prūsų bendruomenių palikimu (Varnas 1995, p. 253, 260). V. Urbanavičius su skalviais, nadruviais ir prūsais sieja visus XIII–XIV a. žirgų kapus (Urbanavičius, Urbanavičienė 1988, p. 46; Урбанавичюс 1990, p. 200; Urbanavičius 1991, p. 47–48; 1994a, p. 5–6; 1994b, p. 50–51), tačiau turint omenyje tai, kad žirgų kapai Vidurio Lietuvoje buvo žinomi dar nuo I t-mečio antros pusės, į šį autoriaus teiginį reikia žvelgti kritiškai. Galima pažymėti nebent tai, kad didelis žirgų kapų skaičius plokštiniuose kapinyuose patvirtina viduramžių Lietuvoje buvusį tvirtą karių raitelių sluoksnį.

Tyrinėjimų ataskaitose ir publikacijose minimos plokštiniuose degintiniuose kapinyuose aptinkamos mirusiųjų deginimo laužavietės. Siekiant atskleisti šių laužaviečių bruožus, tyrinėtojų pateikiamus jų apibūdinimus būtina aptarti išsamiau. Pagrindiniu laužaviečių, arba mirusiųjų deginimo apeigų vietų, skiriamuoju požymiu laikoma tamsi degėsinga, degintinių kaulų, anglių, pelenų, perdegusių dirbinių ir keramikos šukių fragmentų kupina žemė. Antai teigiama, kad Pakalniškių kapinyno laužavietė buvo 750 m² dydžio, o nuolatinį mirusiųjų deginimą menantis tamsios žemės sluoksnis su degintiniais kaulais ir apdegusiais dirbiniais siekė 30–75 cm storį (Antanavičius 1972b, p. 58; 1974, p. 90–91; 1977, p. 127). Barinės kapinyno PR dalyje įrengta laužavietė buvo 60 x 70 m dydžio (Petruilienė 1995, p. 50), Masteikių kapinyno Š pusėje buvusi mirusiųjų deginimo vieta užėmė 20 x 20 m plotą (Varnas 1994, p. 184; 1996, p. 140), o kiek mažesnė Rimaisų (Masiokų) kapinyno laužavietė siekė 7 m skersmenį (Puzinas 1938š, p. 6–7).

Iki šiol tyrinėtojai viduramžių Lietuvos degintiniuose kapinyuose buvo išskyrę apie 10 mirusiųjų deginimo laužaviečių. Atskirų laužaviečių „tikrumo“ klausimas jau anksčiau sulaukė nemažo dėmesio (Bertašius 2002c, p. 80–84)³². Šioje vietoje svarbu pažymėti tai, kad daugelyje laužaviečių aprašymų neminimi perdegę akmenys, nepakankamai išsamiai apibūdinamas mirusiųjų deginimo vietos sluoksnis, nenurodomas aptiktų degintinių kaulų kiekis ir jų išrinkimo lygis. Rimtų abejonių kelia Pakalniškių kapinyno laužavietės sluoksnyje aptiktos neapdegusios įkapės (Antanavičius 1974, p. 90), Masteikių kapinyne taip ir nesurasti spėjamoje laužavietėje sudegintų mirusiųjų kapai (Varnas 1994; 1996). Barinės kapinyno laužavietėje beveik nerasta degintinių kaulų (Petrulienė 1995, p. 50), o Rimaisų (Masiokų) mirusiųjų deginimo vietoje – įkapių (Puzinas 1938š, p. 7). Vienoje iš aprašytų Sargėnų kapinyno laužaviečių aptikti dirbinių telkiniai, tikėtina, priklauso atskiriems degintiniams kapams (Sargėnų 1938–1941š, p. 135–136), be to, niekuo nepagrįstas Kriemalos ir Kulautuvos kapinynų paviršiuje surinktų degintinių kapų įkapių laikymas mirusiųjų deginimo apeigų vietomis (Ivanauskas 1996šb; 1997š, p. 32–33).

Dėl mirusiųjų deginimo laužaviečių bruožų ir vietų plačiai diskutuojama ir Lietuvos (Sadauskaitė 1961; Kurila, Vaitkevičius 2011, p. 124–125), ir užsienio archeologijoje (McKinley, Bond 2001, p. 288–289; Вайцяховіч 2006; Wessman 2010, p. 50–52; McKinley 2013, p. 150–152). Kaip atskleidė antropologiniai mirusiųjų deginimo vietose aptiktų kaulų tyrimai, laužavietėse galėjo būti deginamas skirtingas mirusiųjų skaičius (Arcini 2005; Wahl 2008, p. 151). Pastebėtina, kad tokioje „individualioje“ laužavietėje lieka nedaug degintinių kaulų, o šios deginimo vietos archeologinių tyrimų metu aptinkamos sunkiai. Neretai keliamas ir degintinio kapo įrengimo laužavietės vietoje klausimas (Urbanavičius 1994a, p. 4), tačiau šie kapai išsiskiria itin sodria perdegusia žeme, dideliu degėsių, anglių ir degintinių kaulų kiekiu, t.y. laužavietės turinys po deginimo apeigų lieka neišrinktas. Atsižvelgiant į

---

³² Tikėtina, kad dalis mirusiųjų deginimo laužaviečių iš tiesų gali būti kolektyviniai degintiniai kapai (plačiau žr. poskyrį II.4.2. „Kolektyviniai kapai sausumoje“).

abejones, kylančias dėl tyrinėtojų pateiktų palaikų deginimo vietų apibūdinimo, laužaviečių trūkumą plokštiniuose kapinyuose ir degintinių kaulų – pačiuose kapuose, galima pagrįstai manyti, kad viduramžiais mirusieji daugiausia buvo deginami kiek atokiau nuo laidojimo vietų.

Nagrinėjant viduramžių plokštinių degintinių kapinynų bruožus minėtinos tarp kapų aptinkamos degėsingos žemės ir įvairių dirbinių kupinos duobės. Antai Kuršų kapinyne surasta 1,73 x 2,4 m dydžio, 0,9 m gylio plokščiadugnė ovalo formos duobė, kurios Š krašte, apie 0,6 m gylyje, 0,5 x 0,5 m dydžio plote gulėjo dvylikos XIV a. dirbinių komplektas (Valatkienė 1995, p. 215 ir kt., pav. 4). Jį sudarė: įtveriamasis peilis, yla tordiruota viduriniąja dalimi, 2 plačiašmeniai kirviai, įmovinis ietigalis, profiliuota sagtis, skustuvas, 2 juostiniai pentinai su žvaigždutėmis, dvinariai žąslai ir 2 balnakilpės. Tyrinėjimų autorė, atsižvelgdama į tai, kad aprašomoje duobėje visai nerasta degintinių kaulų, ją siejo su kariu raiteliu ir įvardino kaip „kenotafą apeiginėje duobėje“.

Kita panaši duobė su Kuršų kario reikmenų komplektą primenančiais XIV a. ginkluotės, raitelio ir žirgo ekipuotės dirbiniais surasta Bedugnės kapinyne – spėjamoje Senujų Trakų piliavietės karių laidojimo vietoje (Petrauskas 2013, p. 173, pav. 4). Ši ŠV– PR kryptimis orientuota dubens formos duobė buvo 0,45 x 0,6 m dydžio, 0,2 m gylio, jos užpildą sudarė juodžemis su degėsių priemaišomis. Duobės apačioje iš nedidelių akmenų buvo sukrauta krūsnis³³, ant kurios, žvelgiant nuo viršaus, buvo sukrauti: 2 įmoviniai ietigaliai, įtveriamasis peilis, plačiašmenis kirvis, 3 sagtys, 2 juostiniai pentinai su spygliais, 2 pentinų tvirtinimo plokštelės, 2 balnakilpės ir dvinariai žąslai su masyviais karpytais V raidės formos laužtukais bei apkalais. Vienoje krūvoje sudėti kario reikmenys sudaro poras, apdegę, tačiau panašiai kaip ir Kuršų duobės atveju, šalia akmenų krūsnies neaptikta jokių kaulų (iš viso krūsnies vietoje ištirtame 1 m² dydžio šurfe surinkta vos 3,7 g degintinių

---

³³ Poznanės laboratorijoje, Lenkijoje, AMS metodu buvo datuoti virš akmenų krūsnies aptikti angliukai, gauta ¹⁴C data: 1480±30 BP, cal 556–615 AD (1σ), cal 538–645 AD (2σ) (Poz-55432) (Kuncevičius *ir kt.* 2015, p. 60, 69–70). Tačiau ši data su aptariamu dirbinių komplektu nesusijusi – ją reikėtų sieti su kapinyno teritorijoje buvusiu senovės gyvenvieta.

kaulų – Petrauskas 2013, p. 173). Tuo remiantis Kuršuose ir Bedugnėje aptiktas duobes su kario raitelio reikmenimis reikia laikyti ne kapų įkapėmis, o aukomis.

Degintinius kapus primenančios duobės su dirbiniais ir gausiais degėsiais, tačiau be mirusiojo palaikų (ar nedideliu degintinių kaulų kiekiu), II t-mečio pradžioje buvo plačiai paplitusios kuršių žemėse (Džiuginėnai (Siraičiai), Gintališkė, Griežė, Pryšmančiai). Pirmasis tokio tipo duobes, XX a. pirmose pusėje surastas Pryšmančių kapinyne, aprašė, apibūdino ir „ypatingaisiais kapais“ pavadino V. Nagevičius (1935, p. 54–57); vėlesnėje archeologinėje literatūroje dažniau naudotas „simbolinio kapo“ apibrėžimas (plg.: Varnas 1984, p. 110–111; Griciuvienė, Buža 2009, p. 356–366). Nors dalis šių duobių, tikėtina, „atsirado“ dėl neteisingos tyrinėtojų interpretacijos, reikia sutikti, kad aptariamoms duobėms galėjo atlikti simbolinės laidosenos ar mirusiesiems skirtos aukos paskirtį. Degintinių kaulų trūkumo kapuose klausimas sulaukia didelio tyrinėtojų dėmesio (plg.: Kaliff, Oestigaard 2004, p. 84–85, 99–100; Håringe Frisberg 2005), tačiau kaip rodo skirtingų laikotarpių laidojimo paminklų tyrinėjimų duomenys, simboliniai kapai dažniausiai būdavo įrengiami svetur žuvusiems kariams ar kitiems bendruomenės nariams (Kurila 2007).

Pabaigoje reikia pažymėti, kad degintiniuose kapinyuose susiduriama ir su kitokiomis, apeiginėmis duobėmis, apeiginėmis laužavietėmis, židiniais ar ugniakurais vadinamomis duobėmis. Jos paplitusios plačioje plokštinių degintinių kapinynų teritorijoje (Gintališkė, Godeliai, Kukiai (Petreliai), Kuršai, Obeliai). Tai apvalios ar ovalo formos, 0,5 x 0,8 m, 0,9 x 1,2 m ir panašaus dydžio (rečiau – iki 6 m skersmens), 0,45–2,2 m gylio duobės. Neretai jose aptinkama dirbinių, įvairaus dydžio akmenų, apačioje būna išlikęs anglių ir degėsių sluoksnis. Sprendžiant iš tamsaus degėsingo duobių užpildo, sudaužytų puodų šukių, perdegusių akmenų ir dirbinių, manoma, kad tokiose duobėse galėjo būti kūrenama ugnis, atliekamos įvairios laidotuvių ar mirusiųjų minėjimo apeigos (Valatka 1970, p. 93–94, 99; Urbanavičius, Urbanavičienė 1988, p. 19–20; plg.: Vaitkunskienė 1995b).

Taigi plokštiniai degintiniai kapinynai buvo pagrindinis viduramžių laidojimo vietų tipas. Išskirtinis kalvų ir aukštumos gūbrių viršūnėse, kyšuliuose ar šlaituose įrengtų kapinynų bruožas yra lygus, kitaip – plokščias paviršius. Šiuose laidojimo paminkluose buvo laidojami aplinkinių gyvenviečių žmonės, o pačių kapinynų užimamam plotui įtakos turėjo laidojimo trukmė ir laidotų bendruomenių dydis; mirusiųjų deginimo laužavietės laidojimo paminkluose aptinkamos itin retai. Kapinyuose randama simbolinę laidoseną liudijančių kapų, apeiginių duobių, o Vidurio Lietuvoje buvo plačiai paplitęs žirgų aukojimo paprotys.

Apžvelgus pagrindinius XIII–XIV a. laidojimo vietų bruožus būtina išsamiau aptarti degintinių kapų tipus ir išnagrinėti jų ypatybes.

II.4. Degintinių kapų tipai

Viduramžių degintiniai kapinynai tyrinėjami jau pusantro šimto metų, per šį laikotarpį surinkta svarbių duomenų mirusiųjų deginimo papročiu pagoniškoje Lietuvos valstybėje pažinti. Nors XIII–XIV a. degintiniai kapai ilgai buvo mokslininkų dėmesio nuošalyje, šiandien jau galima brėžti skiriamuosius degintinių kapų bruožus, ieškoti laidojimo būdų panašumų ir skirtumų. Viduramžių Lietuvą iš aplinkinių kraštų išskiria mirusiųjų laidojimas degintiniuose kapuose, o laidosenos ypatybės leidžia apibrėžti tris pagrindinius laidojimo vietų tipus: individualius degintinius kapus, kolektyvinius degintinius kapus sausumoje ir vandenyje.

II.4.1. Individualūs kapai

Degintiniais kapais, tiksliau – individualiais degintiniais kapais, laikomos didesnės ar mažesnės kapų duobės su degintiniais kaulais ir laidotuvių apeigų dalyvių sudegintiems mirusiesiems kelionei į pomirtinį pasaulį įdėtomis įkapėmis. Neretai degintiniais kapais laidojimo paminklų tyrinėjimų ataskaitose įvardinami degintinių kaulų ar apdegusių įkapių telkiniai be

žymesnių kapo duobės kontūrų – tokiais atvejais kaulų ir dirbinių ploteliai tapdavo pagrindine individualių degintinių kapų išskyrimo priežastimi. Nors neatlikus antropologinių tyrimų išlieka tikimybė, kad kapo duobėje aptikti degintiniai kaulai gali būti ne žmogaus, kaulų kiekis kape paprastai nėra laikomas svarbiausiu jo apibrėžimo kriterijumi (Wessman 2010, p. 31; plg.: Kaliff 2005, p. 128).

Iki šiol viduramžių degintinių kapų buvo rasta daugiau nei 50 kapinynų, o apie jų buvimą kituose laidojimo paminkluose galima spręsti iš archeologinių tyrimų metu ar atsitiktinai aptiktų degintinių kaulų ir pavienių perdegusių dirbinių. Būdinga, kad tyrinėtojai, apžvelgdami degintinių kapinynų tyrinėjimų duomenis, vėlyvojo geležies amžiaus ir viduramžių individualių degintinių kapų neskiria (šiuos kapus aprašo kartu, nurodo bendrą ištirtą skaičių), todėl XIII–XIV a. laidosena tyrinėjimų ataskaitose ir publikacijose reikiamo dėmesio nesulaukia.

Šiandien turima duomenų apie beveik 130 neabejotinų, pagal laidosenos bruožus ir būdingų įkapių komplektus išskirtų XIII–XIV a. degintinių kapų. Daugelyje laidojimo paminklų galima kalbėti vos apie kelis neabejotinus nagrinėjamo laikotarpio individualius degintinius kapus (Kuršai, Paalksniai, Pernarava (Žiogučiai), Piktagalys, Pribitka), tačiau atskiri degintiniai kapinynai viduramžių laidoseną leidžia pažinti kur kas išsamiau. Antai XIII–XIV a. skiriama didžioji Ruseinių kapinyno degintinių kapų dalis (iš viso jų aptikta 70 – Ruseiniai 1939š; Urbanavičius 1970d; 2011, p. 28–64), šiuo laikotarpiu datuojama 30 Barinės ir 25 Rumšiškių kapinynų individualūs degintiniai kapai (Petrulienė 1995, p. 49–50; Zabiela 2003, p. 175–177, lent. 1).

Nedidelį XIII–XIV a. individualių degintinių kapų skaičių nulėmė problemiškas šio laikotarpio kapų atpažinimas³⁴. Viduramžių degintinių kapų įkapes dažnai sudaro smulkūs, sunkiai datuojami perdegę dirbiniai ir jų fragmentai (neatpažįstamos papuošalų dalelės, įvijos, įvairūs apkalėliai ir t.t.), kurių priskyrimas konkrečiam laikotarpiui yra sunkiai įgyvendinama užduotis;

---

³⁴ Reikia pažymėti, kad ne mažiau problemiškas gali būti ir pačių degintinių kapinynų vietų nustatymas (Taavitsainen 1991).

neretai šio laikotarpio kapuose įkapių visai nerandama. Nepavykus pagal kapo duobės kontūrus ar žymesnes kaulų koncentracijas išskirti individualių degintinių kapų (dažnai jais laikomos tik nesuardytų kapų duobės), „pavieniai“ perdegę dirbiniai ir degintiniai kaulai atsiduria tyrinėtojų dėmesio nuošalyje. Todėl tikėtina, kad tikrasis XIII–XIV a. degintinių kapų skaičius yra žymiai didesnis nei iki šiol buvo galima manyti.

Nurodyti viduramžių degintinių kapų atpažinimo sunkumai turi įtakos kapų išsidėstymo ir tarpusavio santykio analizės galimybėms. Šiam tikslui pasiekti tinkami tik plačiau tyrinėti degintiniai kapinynai ar bent jau tos laidojimo vietos, kuriose aptikta daugiau XIII–XIV a. individualių degintinių kapų. Žvelgiant į kapų išsidėstymą laidojimo paminkluose matyti, kad degintiniai kapai tvarkingų eilių nesudaro. Kapai paprastai būna įrengti skirtingose laidojimo paminklų vietose, juos skiria įvairaus dydžio tarpai, o kai kada dėl nedidelio atstumo jų ribos net susiliejusios (Bajorai, Rumšiškės, Žėronys). XIII–XIV a. degintinių kapų tarpusavio ryšys dažniausiai sunkiai apčiuopiamas. Kai kada jų duobės iškastos tarp chronologiškai ankstyvesnių kapų (Kriemala, Obeliai, Seredžius), neretai kapus ir tikėtiną jų tvarką būna suardę krikščioniškojo laikotarpio nedegintų mirusiųjų kapai (Kejėnai, Paalksniai, Paprūdžiai). Todėl kalbėti apie nuoseklią kapų duobių įrengimo tvarką, kokia pastebima geležies amžiaus ar viduramžių griautiniuose kapinyuose (plg.: Vaitkunskienė 1979, p. 45, pav. 2; Gintautaitė-Butėnienė, Butėnas 2002, p. 12, lent. 5; Michelbertas 2011, p. 173–180, pav. 77), kol kas nėra pagrindo.

Viduramžių degintiniai kapai pagal būdingus požymius skiriami į du atskirus tipus. XIII a. degintinius kapus apibūdina tie patys, dar iš vėlyvojo geležies amžiaus „paveldėti“ laidosenos bruožai, tarp jų įrengimo dar būta skirtumų: Vakarų Lietuvoje pastebima kuršių, Šiaurės Lietuvoje – žiemgalių, o Vidurio Lietuvoje – aukštaičių laidojimo ypatybių. Siekiant pateikti apibendrintą individualių degintinių kapų bruožų apibūdinimą, visi XIII–XIV a. degintiniai kapai aptariami bendrai.

Pirmojo tipo individualių degintinių kapų duobės didelės, nuo 0,5 x 0,5 iki 2 x 3 m dydžio, 0,3–1,5 m gylio, apskritimo, ovalo, stačiakampio suapvalintais kampais ar netaisyklingos formos, paprastai orientuotos Š–P, ŠV–PR ar ŠR–PV kryptimi. Šio tipo kapai daugiausiai buvo įrengiami XIII a. (Jakštaičiai (Meškiai), Kejėnai, Laiviai, Pavirvytė, Seredžius). Kapų duobių dugnas siaurėjantis, dubens formos, ant pagrindo paprastai būna supiltas 10–15 cm, kai kada – iki 25 cm storio degėsių sluoksnis su viršuje sudėtomis įkapėmis: ginklais, buities reikmenimis, žirgo ekipuotės dirbiniais ir kt. Kapų duobės išsiskiria tamsiu degėsinu užpildu, tačiau akmenys, išskyrus pavienius atvejus (Akmenskinė, Džiuginėnai (Siraičiai), Griežė, Obeliai), joms nebūdingi. Degintiniai kaulai duobėse supilti į vieną ar kelias atskiras krūveles, neretai jie, panašiai kaip ir smulkūs, dažnai susilydę ir sulaužyti dirbinių fragmentai, būna išsisklaidę ir kapo duobės užpilde, ir jo sampile. Duobėse be metalinių dirbinių aptinkama pavienių apžiestos keramikos šukių, kurios daugelio tyrinėtojų laikomos šermenų metu sudaužytų puodų likučiais (Stankus 1995b, p. 19; Gričiuvienė, Buža 2009, p. 231; plg.: Bliujienė 2005a).

Antrajam individualių degintinių kapų tipui skiriamos nedidelės apskritos ir ovalo formos duobutės. Jos būdingos plačiam XIII a. degintinių kapinynų laukui (Kukiai (Petreliai), Laiviai, Palanga II), o XIV a. netgi tapo vyraujančiu individualių degintinių kapų tipu (Bajorai, Barinė, Rumšiškės, Ruseiniai, Žėronys). Tokios 0,15 x 0,3 m, 0,35 x 0,35 m, 0,6 x 0,6 m, retesniais atvejais didesnės kapų duobutės aptinkamos beveik pačiame žemės paviršiuje, iš karto po velėna, kiek gilesnės būna įkastos į 0,5–0,6 m gylį (20 pav.). Duobutės į apačią siaurėjančios, dažniausiai vos 0,1–0,3 m gylio, jų pjūvis dubens ar piltuvo užapvalintais galais formos (Zabiela 2003, p. 176; Grinkevičiūtė, Vaitkevičius 2007a, p. 148; Petrauskas 2015a, p. 153). Kadangi šio tipo individualių degintinių kapų duobutės dažniausiai būdavo įrengiamos kapinyno paviršiuje, archeologinių tyrimų metu daugiausiai aptinkami tik ilgalaikio arimo nesuardyti jų dugnai arba giliau įrengti kapai; duobučių (ir pačių degintinių kapų) viršutinės dalys būna išsklaidytos didesniame kapinyno plote. Remiantis tuo, kad degintinių kapų aplinkoje nerandama žymesnių degėsių ir

angliukų telkinių, galima manyti, kad mirusiųjų deginimo laužavietės buvo įrengiamos atokiau nuo laidojimo vietų.

Į šio tipo degintinių kapų duobutes būdavo supilamas laužavietės turinys – švariai išrinkti degintiniai kaulai, degėsiai, perdegę ir susilydę įkapių (papuošalų, aprangos, buities ir darbo reikmenų, ginklų, puodų šukių) fragmentai; šie likučiai pasklidę po visą degintinio kapo duobutės užpildą. Kapų duobutėse paprastai randama nedidelė sudeginto mirusiojo palaikų dalis, o degintiniai kaulai būna paskleisti kur kas plačiau. Kai kada ant degintinių kaulų aptinkama sudėtų papildomų įkapių, tačiau dėl dirbinių fragmentiškumo nustatyti tikslų sudegintam mirusiajam į kapą įdėtų įkapių skaičių sudėtinga. Skirtingai nei chronologiškai ankstyvesniuose degintiniuose kapuose, dirbiniai ir jų fragmentai nedidelėse individualių kapų duobutėse išsidėsto atsitiktinai ir jokios numanomos tvarkos nesudaro.

Dažna viduramžių individualių degintinių kapų įkapė – apžiestos keramikos šukės. Paprastai kapų duobėse aptinkama nuo kelių iki keliolikos vieno sudaužyto puodo šukių, kai kada bendras į degintinį kapą įdėtų šukių svoris siekia 0,3–0,7 kg (Bajorų deg. kapas 7, Pribitkos deg. kapas 1, Rumšiškių deg. kapai 1(22), 2(23) ir 11, Žėronių deg. kapas 2) ar net daugiau nei 1 kg (Rumšiškių deg. kapas 2). Įdėmiai peržvelgus Rumšiškių kapinyno degintiniuose kapuose 11, 15 ir 1(22) surinktą keramiką (išsamiau žr.: Zabiela 2003, p. 177, 180, lent. 1), galima patvirtinti, kad atskirais atvejais į degintinio kapo duobę būdavo išberiamos net trijų – penkių skirtingų puodų šukės (Priedas 5).

Ne vienas tyrinėtojas, remdamasis individualiuose degintiniuose kapuose aptiktomis keramikos šukėmis, reiškė nuomonę, kad viduramžių Lietuvoje sudegintų mirusiųjų palaikai iš laužavietės į degintinius kapus buvo gabenami ar net laidojami urnose (Puzinas 1937š, p. 2; Kulikauskas 1953š, p. 76–81; Urbanavičius, Urbanavičienė 1988, p. 21; Урбанавичюс 1990, p. 197; Urbanavičius 1991, p. 43; 1994a, p. 4; Petruilienė 1995, p. 50); kiti autoriai šį klausimą paliko atvirą (Zabiela 1990, p. 96–97; 2003, p. 177). Sprendžiant iš tyrinėjimų dokumentacijos, urnoje galėjo būti įrengtas Ruseinių degintinis

kapas 62 (Urbanavičius 2011, p. 37). Spėjama urna – prastai išdegtas puodas – gulėjo prie nedeginto mirusiojo (griaustinis kapas 16) kojų, joje aptikta degintinių kaulų, anglių, degėsių ir įvairių įkapių: skardinis rombo formos kabutis, žvangutis, segelė aguoniniais galais ir 2 įvijos. Dar vienu sudeginto mirusiojo laidojimo urnoje atveju archeologinėje literatūroje laikomas vienintelis Liepiniškių kapinyno degintinis kapas (Urbanavičius 1972a, p. 70; 1974b, p. 78; 2011, p. 136). Šiame kape, 0,5 m skersmens degėsingos žemės duobėje, šalia degintinių kaulų aptikta atskirų vieno apžiesto neornamentuoto puodo šukių (bendras svoris – 0,26 kg); daugiau įkapių degintiniame kape nerasta.

Ruseinių ir Liepiniškių degintinių kapų pavyzdžiai aiškumo gvildenant urnų naudojimo klausimą nesuteikia, o pateiktų duomenų sudegintų mirusiųjų laidojimo urnose papročiui patvirtinti nepakanka. Žvelgiant iš vienos pusės, degintinių kaulų, pelenų, anglių ir įkapių pernešimo moliniuose induose galimybė atrodo itin tikėtina (pažymėtina, kad viena pagrindinių funkcinių urnų paskirčių ir yra degintinių kaulų perkėlimas iš laužavietės į laidojimo vietą – Oestigaard 1999, p. 351–352). Tačiau atsižvelgus į degintinių kapų duobėse aptinkamų šukių fragmentiškumą ir tai, kad archeologinių tyrimų metu dažniausiai susiduriama su nedidelėmis molinių puodų dalimis, laidojimo urnose papročio gyvavimas viduramžių Lietuvoje išlieka abejotinas.

Tyrinėtojai iki XX–XXI a. sandūros apie sudegintų mirusiųjų lytį spręsdavo tik iš kapų duobėse aptinkamų įkapių: vyrams sutartinai buvo skiriami ginkluotės dirbiniai, darbo įrankiai ir žirgo ekipuotės reikmenys, moterims – daugiausiai papuošalai. XIII–XIV a. individualiuose degintiniuose kapuose dažnai trūksta mirusiojo lyčiai nusakyti būtinų „vyriškų“ ir „moteriškų“ įkapių, todėl autoriai tyrinėjimų publikacijose dažniausiai apsiriboja aptiktų dirbinių išvardinimu. Svarbu pažymėti, kad toks išankstine interpretacija paremtas lyties nustatymo būdas yra sąlyginis ir pernelyg vienpusis (Werbart 1995; Mägi 2002, p. 75–83; Back Danielsson 2007, p. 60–63; Simniškytė 2007). Įkapių skirstymas į „vyriškas“ ir „moteriškas“, neatsižvelgus į antropologijos duomenis, iš esmės atmeta dirbinių ritualinę ir

simbolinę reikšmę. Naujausi antropologiniai degintinių kaulų tyrimai leidžia teigti, kad viduramžių individualiuose degintiniuose kapuose buvo laidojami skirtingos socialinės padėties ir lyties bendruomenės atstovai; žymesnių skirtumų tarp kapų duobių dydžio ir formos neįžvelgiama.

Individualiais kapais visuotinai laikomos kapų duobės su vieno palaidoto mirusiojo palaikais. Archeologinių tyrimų metu kapo duobėje aptikus daugiau nei vieno mirusiojo kaulų, tokie kapai įvardinami kaip dvigubi, trigubi ar paprasčiausiai laikomi grupiniais (ypač tai pasakytina apie griautinius kapus). Tačiau, panašiai kaip ir sudegintų mirusiųjų lyties nustatyto atveju, antropologiniai degintinių kaulų tyrimai neretai atskleidžia visai priešingą laidotuvių apeigų paveikslą. Degintinių kapų duobėse gali būti aptinkama atsitiktinai ar specialiai sumaišytų skirtingų asmenų palaikų, dažnai degintinių kaulų svoris būna per mažas ir liudija akivaizdų jų trūkumą³⁵.

Mokslinėje literatūroje pateikiamam individualumo ir individualių kapų aiškinimui būdingas šiuolaikinių Vakarų civilizacijos vertybių ir pasaulio suvokimo nulemtas vertinimas (Back Danielsson 2007, p. 91–92; 2009, p. 73; plg.: Fowler 2004, p. 1). Tai pernelyg supaprastintas požiūris į ikikrikščioniškųjų bendruomenių ideologiją, laidojimo papročių ir mirusiųjų deginimo sampratą. Kaip rodo užsienio kraštų analogijos (Kaliff, Oestigaard 2004, p. 86–87; Back Danielsson 2007, p. 251), mirusieji galėjo būti laidojami keliais skirtingais būdais ir į individualių degintinių kapų duobes patekti ne visi degintiniai kaulai, t.y. dalis kaulų užkasama kapo duobėje, kita dalis išbarstoma laukuose, išberama į vandenį ir t. t. Todėl platesnės lyginamosios religijos studijos, išsamūs etnoarcheologijos, mitologijos ir tautosakos tyrinėjimai gali pateikti naują ir, svarbu pažymėti, pagrįstą degintinių kaulų trūkumo individualių kapų duobėse aiškinimo galimybę.

Dėl individualių degintinių kapų įrengimo ypatybių ir vėlesnio laidojimo paminklų ardymo šiandien galima apibūdinti tik pagrindinius šio viduramžių kapų tipo bruožus. Individualūs degintiniai kapai buvo įrengiami tiek didelėse

---

³⁵ Apie viduramžių degintiniuose kapinyuose aptinkamus degintinius kaulus plačiau žr. skyrių III.1. „Antropologinė medžiaga“.

giliose kapų duobėse, tiek nedidelėse kapinynų paviršiuje iškastose duobutėse. Į jas buvo išberiami kiek tolėliau nuo laidojimo vietų buvusiose laužavietėse sudegintų mirusiųjų palaikai; ankstesnių autorių išsakytomis mintimis apie laidojimą urnose pagrįsti nepakanka duomenų. Nagrinėjant kapų išsidėstymą ir tarpusavio santykį susiduriama su įvairiais metodiniais sunkumais, todėl individualių degintinių kapų eilių ar nuoseklios laidojimo tvarkos klausimas lieka iki galo neatskleistas. Siekiant pateikti šio ir daugelio kitų kylančių klausimų atsakymus būtini nuoseklūs tyrinėjimai.

II.4.2. Kolektyviniai kapai sausumoje

Viduramžių Lietuvoje sudeginti mirusieji be individualių kapų buvo laidojami kolektyvinėse kapavietėse. Tai laidojimo vietos, kuriose sudegintų mirusiųjų palaikai, laužavietėje apdegusių įkapių ir apžiestos keramikos fragmentai kartu su laužavietės likučiais (anglimis ir degėšiais) buvo išberiami žemės paviršiuje, dažnai dar papildomai užpilami plonu žemės sluoksniu. Kai kada po šiuo sluoksniu dar aptinkama nedidelių individualių degintinių kapų duobučių, tačiau ilgainiui tokiose kapavietėse susidarė degėsingos žemės su degintinių kaulų, apdegusių ir apsilydžiusių dirbinių fragmentų, puodų šukių trupinių kupinas horizontas. Kolektyviniuose degintiniuose kapuose vieno dirbinio fragmentai gali būti išsibarstę po kelias skirtingas vietas, sveiki radiniai šiose laidojimo vietose aptinkami palyginti retai. Plačiausiai kolektyvinio laidojimo bruožus Lietuvoje iki šiol nagrinėjo M. Bertašius (2002c, p. 80–96).

Dėl laidojimo žemės paviršiuje ir ankstesniuose archeologiniuose tyrimuose taikytos metodikos spragų (prasto fiksavimo, ne itin kruopštaus tyrėjų darbo) susiduriama su sunkumais išskiriant ir interpretuojant kolektyvinius degintinius kapus. Šių kapų ribos sunkiai įžvelgiamos arba jų paprasčiausiai nėra, todėl neretai tyrinėtojai kolektyvines kapavietes laiko mirusiųjų deginimo laužavietėmis (Sadauskaitė 1961, p. 127–128; išsamiau žr.: Zabiela 1998a, p. 359, 361; Bertašius 2002c, p. 80). Pastarosioms būdingas

panašus, kolektyvinių kapų horizontą primenantis tamsios degėsingos žemės su degintiniais kaulais, anglimis, degėšiais ir smulkiais apsilydžiusių dirbinių fragmentais sluoksnis.

Archeologinių tyrimų metu iki šiol dažniausiai būdavo atpažįstamos tik aiškesnes ribas turinčios degintinių kapų duobės, o velėnoje ir degėsingoje žemėje aptinkami degintinių kaulų telkiniai, pavieniai perdegę dirbiniai ir jų fragmentai laikomi suardytais, ariant išsklaidytais degintiniais kapais ar tiesiog jų likučiais (panaši kapų interpretavimo padėtis susiklosčiusi ir kaimyniniuose kraštuose – Wickholm 2005, p. 34–36; Wessman 2010, p. 59). Sunkumų interpretuojant kolektyvinį laidojimo paprotį kelia dar ir tai, kad Lietuvoje ilgai nebuvo atliekami antropologiniai degintinių kaulų tyrimai, likdavo nenustatytas minimalus palaidotų mirusiųjų skaičius.

Kolektyvinių kapaviečių apibrėžimo ir degintinių kapų atpažinimo metodikos trūkumai aiškėja nagrinėjant Vidurio Lietuvos II t-mečio pradžios – XIV a. kapinynų su žirgų kapais tyrinėjimų duomenis, tiksliau – ištirtų griautinių žirgų ir degintinių žmonių kapų santykį (Bertašius 2002c, p. 82–83). Antai tyrinėjant Pakalniškių kapinyną aptikti 235 griautiniai žirgų ir vos 22 degintiniai žmonių kapai (Antanavičius 1972b; 1974; 1977), Graužių kapinyną – 115 griautinių žirgų ir 33 degintiniai žmonių kapai (Graužių 1938š; Urbanavičius 1970a; 2011, p. 65–84), Nendrinų kapinyną – 66 griautiniai žirgų ir 4 degintiniai žmonių kapai (Меркевичюс 1968), Pakapių kapinyną – 30 griautinių žirgų ir 2 degintiniai žmonių kapai (Pakapių 1939š; Valickis 1988šb). Panašus kapų santykis pastebimas ir Obelių kapinyne – 30 griautinių žirgų ir 3 degintiniai žmonių kapai (Urbanavičius, Urbanavičienė 1988, p. 19–35), tačiau šiame laidojimo paminkle XIII–XIV a. degintinių kapų žinoma iš to paties pavadinimo ežero.

Prie pateikto laidojimo paminklų sąrašo galima pridėti Tulpiakiemio ir Šulaičių kapinynus: pirmajame buvo ištirti 24 žirgų kapai, aptiktos „degintinių kapų liekanos“, antrajame rastas 21 žirgo kapas ir pavienių X–XIV a. degintinių kapų radinių (Rickevičiūtė 1984; 1986; Varnas 1995). Paminėtinas ir Masteikių kapinyno, kurį tyrinėjant aptikti 62 žirgų kapai ir spėjama 400 m²

dydžio laužavietė, atvejis (Varnas 1994, p. 179–180, 184; 1996, p. 138–140). Šioje mirusiųjų deginimo vietoje sudegintų žmonių kapų nesurasta, o pačios laužavietės interpretacija ir degintinių kapų stygius klausimų kėlė net pačiam tyrinėjimų autoriui. Taigi dideli nedegintų žirgų ir sudegintų žmonių kapų skaičių skirtumai liudija akivaizdų viduramžių degintinių kapų trūkumą. Remiantis nurodytais laidojimo paminklų tyrinėjimų pavyzdžiais galima manyti, kad daugelyje kapinynų aptiktas degėsingas sluoksnius su degintiniais kaulais ir „pavienėmis“ perdegusiomis įkapėmis iš tikrųjų galėjo būti ne suardyti degintiniai kapai, o tyrinėtojų neatpažintos kolektyvinės kapavietės.

Galimybę pirmą kartą apčiuopti kolektyvinio laidojimo viduramžių Lietuvoje paprotį suteikė Žėronių kapinyno tyrimai (Zabiela 1998a, p. 366–367; 1998b; 2003, p. 177–179). 1996 m. aukštoje, niekuomet neartoje kalvoje įrengtame Žėronių kapinyne buvo ištirtas nedidelis, 12,5 m² dydžio plotas, aptiktas XIII–XIV a. kolektyvinių degintinių kapų horizontas, kuriame pavyko išskirti 7 degintinių kapų vietas. Švariai iš laužavietės išrinkti degintiniai kaulai ir įkapės – apdege metaliniai ir kauliniai dirbiniai, jų fragmentai, apžiestos keramikos šukės – buvo išbarstytos pačiame žemės paviršiuje, supiltos ir paskleistos negiliose, tankiai iškastose kapų duobutėse; mirusiųjų deginimo laužavietės kapinyne neaptikta. Nors antropologiniai tyrimai (iš viso surinkta 2,968 kg smulkių, gerai ugnyje perdegusių degintinių kaulų) leidžia kalbėti apie ne mažiau kaip 5 žmonių palaikus, tyrinėjimų autoriaus nuomone, ištirtame kapinyno plote galėjo būti palaidota 12–13 sudegintų mirusiųjų (Zabiela 2003, p. 177–178).

Daugiausiai duomenų viduramžių kolektyvinių degintinių kapų bruožams pažinti suteikė pastarųjų metų Bajorų kapinyno tyrinėjimai (Vaitkevičius 2012c; Petrauskas 2016b, p. 422–425, 428–429). Nuo 2006 m. rengiamų archeologinių tyrimų metu Briaunio ežero R pakrantėje iškilusios kalvelės viršuje ir Š papėdėje aptiktas iki 28–32 cm storio kolektyvinių degintinių kapų horizontas, kuriam būdingi išsibarstę degintiniai kaulai, įvairūs, daugiausiai žalvariniai ir geležiniai dirbiniai, ugnyje apsilydžiusios jų dalelės, smulkios apžiestos keramikos šukės (21 pav.).

Remiantis netaisyklingos formos degintinių kapų duobėmis, didesne kaulų ir radinių koncentracija, Bajorų kapinyno kalvelės vidurinėje dalyje buvo išskirti 8 kapai. Sąlyginai mažas degintinių kapų skaičius gali kelti įspūdį, kad kapinyne buvo palaidoti vos keli asmenys. Tačiau svarbu pabrėžti, kad iš viso tyrimų metu aptikta 18,48 kg degintinių kaulų; įvardintuose kapuose surinkta tik 1,65 kg, arba 9 % bendro jų svorio. Degintiniai kaulai tolygiai perdege didelėje laužavietėje – 800 °C ir aukštesnėje temperatūroje. Tikėtina, kad dalis kaulų galėjo būti išsisklaidę kalvelėje, tačiau akivaizdu, kad kapinyne palaidotų mirusiųjų skaičius yra kur kas didesnis nei užfiksuota degintinių kapų.

Nustatyti minimalų Bajorų kapinyne palaidotų mirusiųjų skaičių nėra galimybės. Tačiau radinių grupės ir jų skaičius į šį klausimą leidžia pažvelgti kiek plačiau. Iš viso 2006–2016 m. Bajoruose aptikti 2546 geležies, žalvario, alavo, sidabro, stiklo, akmens, molio ir medžio dirbiniai (Vaitkevičius 2012c, p. 149–150; Petrauskas 2016b, p. 424–425). Iš jų paminėtina: 53 adatos, 42 pasaginės segės, 38 skustuvai, 37 peiliai, 34 juostinės, pintos ir platėjančiais galais apyrankės, 31 apskrita segė, 30 juostinių, pinta (ar pynimą imituojančia), vyta ir paplatinta priekine dalimi žiedų, 18 raktų, 18 ylių, 13 plačiaaašmenių kirvių, 12 uždarytų skiltuvų ir 16 skiltuvo akmenų ugniai įskelti, 11 įmovinių ir įtveriamųjų ietigalių, įvairūs kiti radiniai. Antropologijos duomenys ir nurodyti dirbinių skaičiai leidžia manyti, kad XIV a. – XV a. pradžioje kapinyne buvo palaidotos kelios dešimtys skirtingo amžiaus (nuo kelių mėnesių iki daugiau nei 50 m.) ir lyties sudegintų mirusiųjų. Jų palaikai buvo sudeginti atskiroje laužavietėje, išberti kalvelės viršuje ir vandens apsemtoje jos papėdėje.

Atlikus atskirų Bajorų kapinyno dirbinių tipų paplitimo analizę reikia pasakyti, kad didžioji radinių dalis išsidėstę kalvelės viduryje, į pakraščius jų skaičius santykinai mažėja. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad degintiniai kaulai ir kapų įkapės kapinyno teritorijoje išsibarstę atsitiktinai, tačiau žvelgiant į radinių paplitimą aiškėja iki šiol dar neapibrėžti kolektyvinių degintinių kapų dėšningumai. Lengviausiai pastebimi vandens skalaujamoje kapinyno kalvelės Š papėdėje aptikti keli 0,5–1,5 m atstumu vienas nuo kito nutolę ginkluotės

dirbinių telkiniai, kuriuos sudaro vienašmenis Z tipo kalavijas ir jo buoželė, 9 plačiaašmeniai kirviai, 3 įmoviniai ietigaliai ir 5 strėlių antgaliai (22 pav.); šioje kapinyno dalyje kitų įkapių beveik nerasta. Be to, žvelgiant į papuošalų, darbo įrankių, buities ir kitų reikmenų paplitimą galima kelti prielaidą, kad laužavietės turinys kapinyno paviršiuje buvo išbertas ne atsitiktinai, bet laikantis tam tikros tvarkos. Šiai galimybei patvirtinti būtini išsamūs viduramžių degintinių kapinynų ir dirbinių planigrafijos tyrinėjimai.

Nagrinėjant kolektyvinių degintinių kapų bruožus ne mažiaus svarbūs šio darbo autoriaus tyrinėto Meškučių kapinyno duomenys (Petrauskas 2015a; 2016a). 2014–2015 m. šiame laidojimo paminkle ištirtas 20 m² plotas, aptiktas iki 36 cm storio XII–XIV a. kolektyvinių degintinių kapų horizontas, kurį sudaro degintiniai kaulai, apsilydę dirbinių fragmentai, smulkios lipdytos ir apžiestos keramikos šukės. Šis horizontas apima kapinyno paviršių, miškožemį ir gilesnį pilkšvo smėlio sluoksnį; pastarasis sluoksnis pasižymėjo ypatingu kaulų gausumu. Degintinių kapų horizonto apačioje aptikta viena 0,85 x 1,1 m dydžio, 14 cm gylio degintinio kapo duobutė, joje rasta vos 31 g degintinių kaulų.

Griežtas fiksavimo ir apskaitos tvarkos laikymasis Meškučių kapinyno tyrimuose leido surinkti detalius duomenis apie kaulų ir radinių išsidėstymą, nustatyti jų koncentracijas. Iš viso archeologinių tyrimų metu aptikta 3,163 kg degintinių kaulų, kurie paplitę pakankamai tolygiai: nuo 86,1 iki 211,6 g kvadratiname metre (23 pav.). Archeologinių sluoksnių ardymo laidojimo vietoje nepastebėta, o didžiausia kaulų koncentracija nustatyta degintinio kapo duobutės aplinkoje. Tai patvirtina, kad degintiniai kaulai Meškučių kapinyne buvo išberti ne tik į duobutę, bet ir paskleisti kur kas platesniame, virš jos per ilgesnį laiką susidariusiame kolektyvinių degintinių kapų sluoksnyje. Remiantis antropologinių tyrimų duomenimis, ištirtame kapinyno plote aptikti mažiausiai dviejų sudegintų mirusiųjų palaikų likučiai, tačiau degintinių kaulų kiekis leidžia pagrįstai manyti, kad tikrasis palaidotų žmonių skaičius turėjo būti kur kas didesnis. Atsakymo į klausimą, ar nurodytas kaulų svoris žymi

tikrą degintinių kaulų koncentraciją, ar tai tėra tik degintinių kapų horizonto pakraštys, paieškos yra ateities tyrinėjimų uždavinys.

Naujausi viduramžių degintinių kapinynų tyrinėjimai atskleidžia kolektyvinių degintinių kapų buvus Šiaurės vakarų Baltarusijoje. Čia per pastaruosius penkerius metus kolektyvinių degintinių kapų sluoksnis su perdegusiomis XIII–XIV a. įkapėmis aptiktas Alšėnų, Cialežyškių, Markiniatų, Rouane Polės ir Zarojaus kapinynuose; tokių kapų, spėjama, surasta ir Dainavos kapinyne. Kadangi šių laidojimo paminklų tyrinėjimų apimtys buvo pakankamai plačios (Markiniatuose ištirta daugiau nei 100 m², Zarojuje – 64 m²), jų rezultatus reikia laikyti patikimais. Deja, šių laidojimo paminklų tyrinėjimų duomenys kol kas nepublikuoti, tyrinėjimų ataskaitos neparengtos, todėl jų naudojimo kolektyvinio laidojimo papročio tyrimuose galimybės išlieka ribotos.

Atskiro dėmesio nusipelno X–XIII a. kuršių žemėse paplitę kolektyviniai degintiniai kapai (kitaip dar vadinami grupiniais kapais duobėse – Bertašius 2002c, p. 80–96). Į šio darbo chronologijos apibrėžtį patenka Griežės kolektyviniai degintiniai kapai, kuriuos reikia aptarti išsamiau. Tai didelės, nuo 2,5 x 5,5 iki 5 x 25 m dydžio, 0,6–1,35 m gylio, stačiakampio suapvalintais kampais formos, ŠV–PR kryptimi orientuotos duobės; iš viso XX a. 9-ojo dešimtmečio pradžioje tokių duobių Griežėje aptikta dvylika (Varnas 1982a; 1984). Duobių užpildą sudaro degėsinga žemė su degintiniais kaulais, angliukais, įvairaus dydžio akmenimis, perdegusiomis ar net susilydžiusiomis, neretai sulaužytomis, duobių apačioje sudėtomis, rečiau – į dugną įkastomis įkapėmis. Sprendžiant iš būdingų dirbinių tipų, šiose kolektyvinėse duobėse turėjo būti laidojami ir sudeginti vyrai, ir moterys. Tuo remdamiesi kai kurie autoriai Griežės kolektyvinius kapus laiko „šeimyniniais“ (Žulkus 2004, p. 170–171).

Tarp Griežės kapų duobių paminėtina kolektyvinė degintinių kapų duobė XI, kurioje turėjo būti palaidota apie 10 sudegintų mirusiųjų, o jos PR krašte pagal degintinių kaulų ir įkapių telkinius išsiskyrė 3 XIII a. pirmos pusės degintiniai kapai (Varnas 1984, p. 109–110; Gričiuvienė, Buža 2009, p. 371–

375; Svetikas 2014, II, lent. XXXVIII–XLIV). Kiekviename iš kapų buvo įdėta po dviašmenį kalaviją, pentinį kirvį, įmovinių ir įtveriamųjų ietigalių, VII tipo (pagal J. Antanavičių) balnakilpių porą, pentinų, dvinarių žąslų, dalgį, įtveriamąjį peilį, skiltuvą užriestais galais, geriamąjį ragą, pasaginių segių cilindriniais, gyvuliniais ir platėjančiais galais, įvairių kitų dirbinių (50 pav.). Be to, viename iš kapų aptiktas sidabrinis žiedas pinta priekine dalimi, o sidabro žymių pastebėta ant kalavijų, diržų skirstiklių ir kamanų apkalų (žr.: Gričiuvienė, Buža 2009, p. 374). Laidosenos ypatybės ir surastos įkapės liudija, kad ši kolektyvinių degintinių kapų duobė neabejotinai turi būti laikoma sudegintų vyrų karių laidojimo vieta.

Kolektyviniuose degintiniuose kapuose dažnai susiduriama su apgadintomis, tikslingai sulaužytomis ir sulankstytomis, į kelias dalis sukaptomis įkapėmis. Toks įkapių gadinimo paprotys buvo paplitęs Baltijos jūros ir tolesniuose Europos kraštuose (Wilson 1992, p. 123, 140–142; Karvonen 1998; Mägi 2002, p. 130; Zemītis 2004, p. 72–83), o Lietuvoje žinomas nuo I t-mečio pradžios, ypač išplito vėlyvajame geležies amžiuje (Malonaitis 2010). Viduramžiais daugiausiai buvo laužomi ir kitaip gadinami ginklai, papuošalai ir įvairūs buities reikmenys, iš kurių minėtini: kirviai numuštomis pentimis, ietigaliai nulaužtomis ar nulenktomis plunksnomis, segės nukirstomis galvutėmis, kiti per pusę sulenkti ar kitaip „numarinti“ dirbiniai (24 pav.). Nedegintų mirusiojo daiktų gadinimas ir jų savybių keitimas primena simbolinį molinių puodų daužymą, degintinių kaulų trupinimą ir smulkinimą.

Dar vienas senąją religiją menantis viduramžių Lietuvos kolektyvinių degintinių kapų bruožas – vertikaloje padėtyje slūgsantys kirviai, ietigaliai ir įvairūs kiti ginkluotės dirbiniai (25 pav.). Panašiai kaip ir įkapių gadinimas, vertikalčiai įsmeigtos įkapės – tai plačiai Baltijos jūros erdvei būdinga, iš viduriniojo ir vėlyvojo geležies amžiaus paveldėta laidosenos ypatybė. Tyrinėtojai laidojimo vietose vertikaloje padėtyje aptiktus, kai kada net sukryžiuotus ginklus sieja su laidotuvių apeigų dalyvių siekiu apsaugoti mirusiuosius nuo piktuųjų jėgų ar apsisaugoti nuo pačių mirusiųjų grįžimo,

vaidenimosi ar kitokio kenkimo (Kazakevičius, Malonaitis 2004, p. 8–9; 2006, p. 77; Kurila 2007, p. 298–299)³⁶. Viduramžių degintiniuose kapuose į žemę įsmeigti ginklai, kaip simbolinė apsauginė laidotuvių apeigų priemonė, atskleidžia „giliausias“ senovės lietuvių pomirtinio gyvenimo sampratos detales.

Kolektyviniai degintiniai kapai plačiai žinomi kaimyniniuose kraštuose. Antai Estijoje ir Švedijoje sudegintų mirusiųjų palaikai žemės paviršiuje buvo barstomi nuo vėlyvojo bronzos iki ankstyvojo geležies amžiaus (Sigvallius 2005, p. 167; Lang 2011, p. 120–121). Vakarų ir Pietų Suomijoje kolektyvinio laidojimo papročio laikytasi visą geležies amžių, t.y. iki pat Kryžiaus žygių pradžios XII a. (Wickholm 2005; Wickholm, Raninen 2006; Wessman 2010, p. 59–60). Vakarų slavų genčių teritorijoje mirusieji kolektyviniuose degintiniuose kapuose buvo laidojami iki X a. vidurio (Jażdżewski 1981, p. 590–591), o jotvingių ir prūsų genčių žemėse – X/XI – XIII a. (Nowakowski 1998; Wróblewski 2000; 2006; Shiroukhov 2012, p. 246–249). Pažymėtina, kad prūsų genčių kolektyvinėse kapavietėse (vadinamuosiuose *Aschenplätze* tipo kapuose) aptinkama žirgų kapų, sudegintų mirusiųjų palaikai su nedegintomis įkapėmis būdavo išberiami visame kapinyno plote, o degintinių kapų horizontas, panašiai kaip ir Viduramžių Lietuvos degintiniuose kapinynuose, apima apie 30 cm storio sluoksnį (Wróblewski 2006). Šie kapai pasižymi dideliu ginkluotės ir žirgo ekipuotės dirbinių skaičiumi, todėl be didesnių dvejonų laikomi kolektyvinėmis karių kapavietėmis.

Dėl Vidurio Lietuvoje sudegintiems mirusiesiems aukotų žirgų, degintiniuose kapinynuose aptinkamų ginkluotės, raitelio ir žirgo ekipuotės dirbinių, šio papročio analogijų prūsų genčių žemėse, gali susidaryti įspūdis, kad kolektyvinėse kapavietėse buvo laidojami karinio elito atstovai ar tiesiog mūšyje žuvę kariai. Tačiau išsamūs pastarųjų metų kolektyvinių degintinių kapų Lietuvoje tyrimai atskleidžia, kad didžiausią šių laidojimo vietų įkapių

---

³⁶ Palyginimui, kaimyninių šalių autoriai kapus su vertikaliai į žemę įsmeigtais ginklais laiko ne mirusiųjų baimės apraiškomis, o sėkmingos kelionės į pomirtinį pasaulį ar artimo bendruomenės narių ryšio su protėviais užtikrinimo priemone (Nordberg 2002; Wickholm 2006).

dalį sudaro ne ginkluotės dirbiniai, o smulkios drabužių detalės, papuošalai, darbo įrankiai ir buities reikmenys. Antropologinių tyrimų duomenimis, šiuose kapinyuose buvo palaidoti skirtingo amžiaus ir lyties mirusieji – vyrai, moterys bei vaikai; sudegintų karių įkapės daugelyje kapinynų sudaro nedidelę radinių dalį.

Skirtingai nei individualiuose degintiniuose kapuose, laidojimas kolektyvinėse kapavietėse panaikina bet kokią žymesnę socialinę tapatybę ir padėtį bendruomenėje (Bertašius 2002c, p. 85; Wickholm, Raninen 2006, p. 152–153; Wessman 2010, p. 59–60). Nors atskirais atvejais išlieka tikimybė, kad kolektyviniuose kapuose galėjo būti laidojami vienu metu mirę bendruomenės nariai, tačiau šių kapaviečių dydis, degintinių kapų horizonto storis ir intensyvumas, degintinių kaulų kiekis ir įkapių skaičius, užsienio analogijos rodo ne vienkartinį, o ilgalaikį laidojimą. Tuo remiantis galima manyti, kad kolektyvinio laidojimo papročio mįslės atsakymas slypi kur kas gilesniuose socialiniuose ir religiniuose veiksmuose.

Apibūdinti kolektyvinių degintinių kapų bruožai, individualių degintinių kapų „trūkumas“ laidojimo paminkluose leidžia teigti, kad kolektyvinio laidojimo – sudegintų palaikų išbėrimo žemės paviršiuje – paprotys buvo būdingas viduramžių Vidurio ir Rytų Lietuvos, t.y. besikuriančios ir jau susikūrusios valstybės branduolio, laidosenos bruožas. Vakarų Lietuvoje XIII a. dar būta kuršių kolektyvinių degintinių kapų didelėse duobėse. Kolektyvinėse kapavietėse buvo laidojami visos bendruomenės narių palaikai, o degėsingos žemės sluoksnis su degintiniais kaulais, perdegusių dirbinių fragmentais, smulkiomis puodų šukėmis būna pasklidęs visame laidojimo vietos plote. Dėl šios priežasties kolektyviniams degintiniams kapams atpažinti ir interpretuoti būtini išsamūs degintinių kaulų ir dirbinių paplitimo tyrimai.

II.4.3. Kolektyviniai kapai vandenyje

Dar vienas viduramžių Lietuvos laidojimo vietų tipas – kolektyviniai degintiniai kapai vandenyje. Laidojimo vandenyje klausimas Lietuvoje pirmą

kartą iškeltas 1983 m. tyrinėjant Obelių kapinyną. Tuomet, vadovaujant V. Urbanavičiui, buvo tiriami kapai ežero pakrantėje, be to, siekta nustatyti apie 1830 m. nuleidus ežero vandenį K. Kosakovskio surastų kalavijų, ietigalių, kirvių, žiedų, karolių, žirgo ekipuotės ir kitų dirbinių, žmonių ir žirgų kaulų, anglių bei pelenų radimvietę; K. Kosakovskis šią vietą vadino „Lietuvos Pompėja“ (Teodora 1856, p. 222–223; Urbanavičius, Urbanavičienė 1988, p. 35–36; Urbanavičius 1994a, p. 4). Minima vieta surasta ežero ŠV pakrantėje, netoli nuo kranto, ties kapinynu sausumoje buvusiam pelkėtame ežero pakraštyje (26, 27 pav.).

Tyrinėjant Obelių ežerą, vandenyje, 0,8 m gylyje, aptiktas apie 5 m skersmens ir 20–25 cm storio degėsingos žemės sluoksnis, kuriame surinkta daugiau nei 40 kg degintinių žmonių ir gyvūnų kaulų, anglių ir apie 2400 XIII–XIV a. dirbinių bei jų fragmentų (Urbanavičius, Urbanavičienė 1988, p. 35–46; Урбанавичюс 1990, p. 199; Urbanavičius 1994a, p. 4–5). Ežere ir jo pakrantėje aptiktų radinių komplektai vienalaikiai, juos sudaro tos pačios dirbinių grupės. Paminėtina: įtveriamieji peiliai, uždari ir užrietais galais skiltuvai, galastuvai, verpstukai, kalavijų skersiniai ir buoželės, plačiaaašmeniai kirviai, įtveriamieji ietigaliai, antkaklių dalys, karoliai (dauguma stikliniai), žvangučiai, skardiniai rombo formos, kryželio pavidalo ir zoomorfiniai kabučiai, pasaginės, apskritos lietos ir skardinės segės, juostinės ir pintos apyrankės, įvijiniai, pastorinta ir pinta priekine dalimi žiedai, sagtys, apkalai ir grandys, skustuvai užrieta rankenėle, simboliniai raktai, piniginių apkalai, svarstyklių dalys ir svareliai, daugybė apžiestos keramikos šukių ir kt.

V. Urbanavičius Obelių ežere surastus radinius interpretavo kaip vandenyje palaidotų mirusiųjų kapų liekanas. Pakrantėje aptiktas apie 10 m ilgio ir 2–3 m pločio iš sausumos į vandenį vedęs grindinys, kurį sudarė iki penkių sluoksnių sukrauti akmenys. Praeityje grindinio dalis turėjo būti apsemta vandens, juo, anot tyrinėtojo, buvo nešami ir į ežero vandenį išberiami sudegintų mirusiųjų palaikų likučiai (Urbanavičius, Urbanavičienė 1988, p. 35; Урбанавичюс 1990, p. 198–199; Urbanavičius 1994a, p. 4).

Obelių ežero tyrimų pagrindu sukurta laidojimo vandenyje hipotezė. V. Urbanavičius degintinius kapus vandenyje siejo su vietos gyventojais, o to paties laikotarpio kapus ežero pakrantėje – su į šią teritoriją dėl kovų su kryžiuočiais pasitraukusiais vakarų baltų genčių – skalvių, nadruvių ir prūsų – pabėgėliais (Urbanavičius 1987, p. 25; 1994b; Urbanavičius, Urbanavičienė 1988, p. 46); kiek vėliau laidojimo vandenyje priežasčių pradėta ieškoti pagonybės ir krikščionybės sankirtoje (Урбанавичюс 1990, p. 199–201). Tačiau laidojimo vandenyje hipotezė archeologinėje literatūroje sulaukė griežtos kritikos. Tyrinėtojams abejonių kėlė antropologinių tyrimų rezultatai ir net jų buvimas iš viso – dėl šios priežasties Obelių ežero radiniai buvo laikomi auka (Zabiela 1990, p. 100; Svetikas 2007a, p. 125–126; 2007c, p. 84; 2009b, I, p. 207) ar po krikšto nukastų ir į ežerą išpiltų kapų likučiais (Zabiela 1998a, p. 361). Taip bandyta paaiškinti ežere ir jo pakrantėje aptiktų dirbinių komplektų vienodumą.

XX a. 9-ajame dešimtmetyje V. Urbanavičiaus iškelta sudegintų mirusiųjų laidojimo vandenyje hipotezė Lietuvoje ilgai neturėjo šalininkų, trūko ją pagrindžiančių patikimai dokumentuotų duomenų. Tam daugiausiai įtakos turėjo Obelių ežero tyrimuose taikyta metodika – nesėkmingai pabandžius dumblą iš vandens kabinti rankomis, kasti kastuvais ir perplauti virtuviniu tinkleliu buvo nuspręsta mechanizuotai iškelti visą po vandeniu buvusį dumblo sluoksnį, jį perplauti geležiniame bunkeryje įtaisytuose sietuose, o išplautas žemes papildomai patikrinti metalo ieškikliu (Urbanavičius 1983š, p. 44–45). Tyrimų dokumentavimo spragos ir laidojimą vandenyje patvirtinančių duomenų trūkumas buvo pagrindinės šios hipotezės kritikos priežastys.

Prabėgus dešimtmečiui po atradimų Obelių ežere, 1993 m. laidojimo vandenyje galimybę užčiuopė Marvelės kapinyną tyrinėjusi ekspedicija. Kapinyne aptiktos dvi tarpusavyje besijungiančios, 3 x 11 m dydžio, iki 0,7 m gylio duobės, jose – degintinių kaulų ir apie 1500 XII a. pabaigos – XIV a. dirbinių ir jų fragmentų (Bertašius 1994a, p. 66; 2002c, p. 88–89; 2009d, p. 108–109). Didesnės duobės dugne buvo suversta apie 40 vidutinio dydžio

akmenų, mažesnėje duobėje užfiksuotas grindinys, kurį sudarė apie 70 smulkių ir vidutinio dydžio akmenų. Duobės buvo užpildytos įvairiomis sąnašomis, todėl, manoma, jas sezoniškai užliedavo vanduo. Vis dėlto ir šių tyrimų vadovas M. Bertašius, ir archeologų bendruomenė Marvelės kapinyno duobių nesiryžo laikyti laidojimo vandenyje įrodymu. Jos buvo susietos su sausojoje laidojimo paminklo dalyje aptiktomis kolektyvinių degintinių kapų duobėmis (Bertašius 2002c, p. 88–89). Kiti autoriai Marvelės kapinyno duobėse aptiktus degintinius kaulus ir daugelį dirbinių interpretavo kaip Nemuno potvynių metu nuplautų kapų dalį (Zabiela 1998a, p. 360).

Prie sudegintų mirusiųjų laidojimo vandenyje klausimo sugrįžta 2009 m. pradėjus tirti šiaurinę, vandens apsemtą Bajorų kapinyno kalvelės papėdę (28 pav.). 2009–2016 m. šioje vietoje ištirtas 38,75 m² plotas, aptikta daugiau nei 5 kg degintinių kaulų, žalvario, geležies, keramikos, akmens ir stiklo dirbinių koncentracija, visiškai atkartojanti kalvelės viršuje, sausojoje kapinyno dalyje užfiksuotus kolektyvinius degintinius kapus. Nustatyta, kad XIV a. – XV a. pradžioje Bajorų kapinyne, Briaunio apyežeryje, kremuotų mirusiųjų palaikai, sudegintų gyvūnų kaulai, smulkios apžiestos keramikos šukės, dirbiniai ir jų fragmentai buvo vienodai išberiami tiek kalvelės viršuje, tiek vandens apsemtoje jos papėdėje. Durpių ir ežero guolį sudarančiame juodo smėlio sluoksnyje aptikti degintiniai kaulai ir radiniai liudija, kad kapinyno naudojimo laikotarpiu šią vietą nuolat sėmė vanduo (Vaitkevičius 2011b, p. 122–123). Laidotuvių apeigų metu jie pateko ne tik į ežero atabrada, bet ir tuo metu atvirą vandens telkinį.

Bajorų kapinyno kalvelės viršuje aptikti degintiniai kaulai labai smulkūs, apsitrynusiais kraštais, išlikusios beveik tik kaulų diafizės ir kaukolės skliauto fragmentai. Remiantis antropologinių tyrimų duomenimis, degintinių kaulų smulkumas šiuo atveju nulemtas ne specialaus dirbtinio jų smulkinimo, o nuolatinio vandens lygio svyravimo (Grinkevičiūtė, Vaitkevičius 2007a, p. 149). Tuo metu vandens apsemtoje kalvelės papėdėje surasti kaulai geros būklės, išlaikę būdingiausias detales, nenugludinti ir visiškai nepaveikti vandens skalavimo (Vaitkevičius 2010a, p. 134; 2012c, p. 147). Skirtinga

degintinių kaulų būklė nusako vandenyje aptiktų kaulų kilmę – jie čia pateko ne nuplovus nuo kalvelės viršaus, bet tiesiogiai laidojimo apeigų metu išbėrus į vandenį.

Dar viena kolektyvinių degintinių kapų vandenyje kapavietė 2009–2010 m. aptikta Kernavės apylinkėse įrengtame Semeniškių kapinyne (Baltramiejūnaitė, Vengalis 2010, p. 103–104; Vengalis 2011). Archeologiniai tyrimai atskleidė, kad Semeniškiuose sudegintų mirusiųjų kaulai kartu su degintiniais gyvūnų kaulais, metaliniais dirbiniais, smulkiomis apžiestos keramikos šukėmis (net 85 % šukių mažesnės nei 2 cm – Vengalis 2013š, p. 76) ir titnago radiniais buvo išberti į Kernavės upelio ar jo senvagės vandenį. Ištyrus 41,86 m² plotą aptikta apie 14 kg degintinių kaulų, kurie, kaip rodo antropologijos duomenys, priklauso ne mažiau kaip 6 sudegintiems mirusiesiems (Kozakaitė, Jankauskas 2011, p. 505; Jankauskas *ir kt.* 2012b, p. 621).

Dirbiniai, keramikos šukės ir degintiniai kaulai Semeniškiuose sudarė kelis nežymius telkinius, tačiau upelio ar jo senvagės vagoje buvo tolygiai išsidėstę 5–20 cm storio sluoksnyje (Vengalis 2013š, p. 76–77). Tarp radinių vyrauja smulkūs apkalėliai, aptikta papuošalų, žirgo skambalas, tačiau visiškai nerasta darbo įrankių ir ginklų; išskirtinio dėmesio nusipelno vagoje aptiktas tarp 1387 ir 1390 m. kaldintas sidabrinis portretinis Jogailos denaras (Vengalis 2011, p. 126–127). Remiantis šiais radiniais teigiama, kad Semeniškių kapinyne skirtingo amžiaus ir lyties sudeginti mirusieji vandenyje buvo laidojami XIV a. (įskaitant laikotarpį po Lietuvos krikšto).

Išsamūs Bajorų ir Semeniškių kapinynų tyrimai laidojimo vandenyje hipotezę sustiprino ir pateikė ją patvirtinančių duomenų. Apie laidojimą vandenyje surinkta patikimai dokumentuotų įrodymų, o išvardinti pavyzdžiai leidžia manyti, kad kolektyviniai degintiniai kapai vandenyje buvo būdingas pagonybės ir krikščionybės sankirtos laikotarpio Vidurio ir Rytų Lietuvos viduramžių laidosenos bruožas. Kai kurie tyrinėtojai Semeniškių kapinyną sieja su XIV a. antroje pusėje vykusiais istoriniais įvykiais, degintinius kapus vandenyje laiko Vokiečių ordino antpuolių ar juos sekusių epidemijų metu

mirusių Kernavės miesto gyventojų laidojimo vieta (Vėlius 2016). Tačiau Semeniškiuose surastas žirgo skambalas, balno apkalai ir daugelis kitų radinių liudija ilgalaikę laidoseną, o sudegintų mirusiųjų laidojimą vandenyje išsamiai pagrindžia lietuvių tautosakos, baltų religijos ir mitologijos duomenys (išsamiau žr.: Gliwa 2006, p. 13–15; Kurila, Vaitkevičius 2011; Vaitkevičienė 2013).

Laidojimo vandenyje papročio apraiškų aptikta kitose baltų genčių apgyventose, į Lietuvos valstybės sudėtį nepatekusiose žemėse. Antai 1934 m. Vilkmuižos ežere Latvijos Kurše (Talsų sav.) iš 70–100 m ilgio ir 3–5 m gylio juostos buvo sužvejota apie 1300 XII–XV a. dirbinių, kartu svėrusių net 85 kg (Šturms 1936). Degintinių kaulų ežere nesurasta, tačiau dėl netinkamos metodikos (radiniai buvo traukiami graibštais iš valčių) jų tikėtis būtų sudėtinga. Archeologinėje literatūroje Vilkmuižos ežero radiniai buvo traktuojami kaip paskandintas degintinių kapų priedas (Apals *ir kt.* 1974, p. 187) ar paprasčiausiai laikomi auka (Zabiela 1998a, p. 360); kiti autoriai laidojimo ir aukojimo vandenyje griežtai neskyrė (Bliujienė 2010, p. 142). Nustatyti tikrąsias dirbinių patekimo į ežerą aplinkybes sudėtinga, todėl tyrinėtojai sudegintų mirusiųjų palaikų laidojimo Vilkmuižos ežere klausimą iki šiol vertina prieštaringai (plg.: Muižnieks 2008b, p. 85–87; 2015, p. 63–66; Doniņa 2016). Atskirai minėtina tai, kad su laidojimu vandenyje greičiausiai siejami Mazrojos upėje ties Kalni vietovė Popervālės apylinkėse Latvijoje (Talsų sav.) aptikti XIV–XV a. degintinių kapų radiniai (Asaris *ir kt.* 2008, p. 64–65; Muižnieks 2008b, p. 85).

Degintinių kapų vandenyje analogijų be baltų genčių žemių žinoma skirtinguose kraštuose. Antai apie sudegintų mirusiųjų palaikų barstymą jūroje užsimena vikingų sagos (Ellis 1968, p. 37, 45). Plačiausiai laidojimo vandenyje papročio laikytasi Pietų ir Pietryčių Azijoje: Gango upėje Indijoje, Nepale, Tibete, Tailande, Balio saloje Indonezijoje (Fowler 2004, p. 92–94; Kaliff, Oestigaard 2004, p. 86–88; 2008; Caixeiro 2005, p. 237–238; Mills 2005; Thomas 2005, p. 3240). Daugelyje šių šalių degintinių kaulų išbėrimo į tekantį vandenį paprotys gyvuoja iki šiol.

Taigi pastarųjų metų tyrinėjimai pateikė svarių įrodymų kolektyviniams degintiniams kapams vandenyje patvirtinti, tyrinėtojus sugrąžino prie V. Urbanavičiaus prieš tris dešimtmečius sukurtos laidojimo vandenyje hipotezės. Nors degintinius kapus vandenyje aptikti sudėtinga (į dugną nugrimzdę kaulai per šimtmečius išsisklaido, o tekanti vandens srovė juos nuneša pasroviui – Kaliff, Oestigaard 2004, p. 96), netenka abejoti tuo, kad rengiant kryptingus tyrinėjimus ateityje bus surasta naujų laidojimą vandenyje viduramžių Lietuvoje pagrindžiančių duomenų, leis išsamiau apibrėžti šio papročio bruožus ir nustatyti atsiradimo priežastis.

III. VIDURAMŽIŲ DEGINTINIŲ KAPŲ RADINIAI

III.1. Antropologinė medžiaga

Degintiniai kaulai, degėsiai, anglis, mirusiojo kelionei į pomirtinį pasaulį skirtos įkapės – tai neatsiejami degintinių kapinynų radiniai. Nors pavienių išbarstytų sudegintų mirusiųjų palaikų likučių gali būti randama laukuose ar net senovės gyvenviečių sluoksniuose (Taavitsainen 1991; Kaliff, Oestigaard 2004, p. 99; Wickholm, Raninen 2006, p. 159–160), jų paplitimas ir išsidėstymas laikomas vienu svarbiausiu degintinių kapų apibrėžimo pagrindu. Laidojimo paminkluose aptikti degintiniai kaulai suteikia žinių apie palaidotų mirusiųjų skaičių, lytį, amžių mirties metu, palaikų deginimo kokybę (laužavietės temperatūrą) (Holck 1997, p. 50–89; Mays 1998, p. 209–216; McKinley, Bond 2001, p. 284–287; McKinley 2013, p. 161–164); DNR išskyrimo iš degintinių kaulų tikimybė yra nedidelė (Fairgrieve 2008, p. 177–178; McKinley 2013, p. 165).

Atliekant antropologinius degintinių kaulų tyrimus susiduriama su didesniais sunkumais nei tiriant nedegintų mirusiųjų kaulus (Kurila 2013, p. 74–80). Degdami kaulai dėl karščio ir vandens praradimo, mineralinių medžiagų struktūros kitimo deformuojasi, trupa ir išsaugo kur kas mažiau savybių nei nedeginti palaikai. Neretai galimybės nusakyti kaulo rūšį, patologijas ir įvairius kitus mokslinę vertę turinčius duomenis iš smulkių degintinių kaulų būna ribotos. Net ir degintinio kapo duobėje aptikus daugiau nei vieno sudeginto mirusiojo kaulų, dažnai lieka neaišku, ar kape buvo palaidoti keli asmenys, ar į jį iš lauzavietės atsitiktinai pateko skirtingų žmonių palaikų likučių. Be to, svarbu pažymėti, kad antropologinių tyrimų išvados leidžia kalbėti ne apie tikslų, o mažiausią galimą sudegintų mirusiųjų skaičių.

Palaidotų mirusiųjų skaičiaus, lyties ir amžiaus mirties metu nustatymas iš degintinių kaulų paremtas tyrinėjant nedegintus palaikus naudojamomis metodikomis ir analizės kriterijais. Kaip ir daugelio kitų matmenų atveju, šių dėmenų nusakymą apsunkina degant kūnui vykstantys kaulų pokyčiai ir

būdingų savybių praradimas. L. Kurilos Rytų Lietuvos pilkapių kultūros degintinių kapų pavyzdžiu atlikti skaičiavimai rodo, kad mirusiojo amžių mirties metu įmanoma nustatyti apie 18,5 metų tikslumu (Kurila 2013, p. 78; 2015a, p. 72), o lyties įvardijimo tikslumas siekia 70–85 % (Kurila 2010; 2015b). Analogiškų skaičiavimų su degintiniais kaulais iš viduramžių degintinių kapų nėra atlikta, tačiau dėl pastaruosiuose aptinkamų kaulų fragmentiškumo labai tikėtina, kad jų informatyvumo lygis yra kur kas mažesnis.

Skirtingai nei nedegintų mirusiųjų griaučiai (ypač – kaukolės), degintiniai kaulai fizinės antropologijos tyrėjų ilgai nedomino, trūko šiuos tyrimus galinčių atlikti specialistų. Antropologiniai degintinių kaulų tyrimai Lietuvoje rengiami nuo XX a. paskutiniojo dešimtmečio pradžios (Kurila 2013, p. 68–69). Pirmuoju viduramžių degintiniuose kapuose aptiktų kaulų tyrimų atveju tapo 1996 m. tyrinėto Žeronių kapinyno kaulų osteologinė analizė (Zabiela 1998b, p. 250–252). XX–XXI a. sandūroje antropologiniai degintinių kaulų tyrimai tapo įprasta laidojimo paminklų tyrinėjimų ir atsiskaitymo už juos tvarkos dalimi.

Iki 2016 m. pabaigos, antropologų prof. Rimanto Jankausko, Justinos Kozakaitės ir archeologo L. Kurilos dėka, buvo atlikti 11 viduramžių laidojimo paminklų: Apuolės, Bajorų, Bedugnės, Joniškės, Kejėnų, Marvelės, Meškučių, Semeniškių, Vindziulių, Žemaičių Kalvarijos ir jau minėto Žeronių kapinyno degintinių kaulų antropologiniai tyrimai (Priedas 2)³⁷. Šių tyrimų pagrindas – vizualinė sudeginto mirusiojo kaulų analizė ir įvairūs matavimai. Naujų tyrinėjimų tebelaukia Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto Anatomijos, histologijos ir antropologijos katedroje, įvairių muziejų fonduose saugomi ankstesnių archeologinių tyrimų metu surinkti degintiniai kaulai. Deja, anksčiau ne visose ekspedicijose buvo renkami sudegintų mirusiųjų palaikai, degintiniai kaulai neretai yra praradę tikslias metrikas, nėra žinomas antropologinių rinkinių reprezentatyvumo lygis.

---

³⁷ Palyginimui, Suomijoje antropologų dėmesio kol kas taip pat sulaukė nedidelė tyrinėtų geležies amžiaus degintinių kapinynų dalis (Wickholm, Raninen 2006, p. 159, išnaša 1).

Antropologinių degintinių kaulų tyrimų apimtys ir reikšmė skiriasi. Išsamiausias osteologinės analizės aprėpė 17 kg degintinių kaulų telkinį iš 2006–2012 m. Bajorų kapinyno tyrinėjimų (Jankauskas *ir kt.* 2007, p. 510–518; 2008, p. 545; 2009, p. 537–538; 2012b, p. 620–621; Kozakaitė, Jankauskas 2011, p. 504–505; Kozakaitė *ir kt.* 2013, p. 609–610) ir apie 14 kg kaulų – iš Semeniškių degintinių kapų Kernavės upelio vagoje ar senvagėje (Kozakaitė, Jankauskas 2011, p. 505; Jankauskas *ir kt.* 2012b, p. 621). Meškučių ir Žėronių degintinių kapinynų antropologiniai duomenys paremti kiek mažesniu degintinių kaulų kiekiu (Petrauskas 2015a, p. 154; 2016a; Zabiela 1998b, p. 250–252), o likusių kapinynų kaulų analizės apsiribojo vos keliomis degintinių kapų duobėmis arba pavieniais archeologinių tyrimų metu aptiktais kaulais.

Osteologinės analizės rezultatai leidžia išsamiau pažvelgti į mirusiųjų deginimo ypatybes. Antai Bajorų, Bedugnės, Semeniškių ir Žėronių kapinyuose aptikti degintiniai kaulai itin smulkūs, baltos arba šviesiai kreminės spalvos (tik pavieniai fragmentai pasižymi pilkšvais atspalviais), tolygiai perdegę didelėje, aukštą temperatūrą (800 °C ir daugiau) pasiekusioje laužavietėje (Kozakaitė, Jankauskas 2011, p. 505; Jankauskas *ir kt.* 2012b, p. 620–621; Kozakaitė *ir kt.* 2013, p. 609–610). Visa tai neabejotinai liudija aukštą mirusiųjų palaikų deginimo kokybę ir įsigalėjusį kremavimo paprotį. Nežymiai skiriasi vandens apsemtoje Bajorų kapinyno kalvelės Š papėdėje, Apuolės ir Meškučių kapinyuose surastų degintinių kaulų būklė. Nors čia, kaip ir anksčiau minėtais atvejais, aptikta nemažai smulkių kaulų trupinių arba netgi jie yra vyraujantys, tarp jų pasitaiko stambesnių, 1,5–4 cm dydžio, prasčiau perdegusių (500–800 °C) degintinių kaulų fragmentų (Jankauskas *ir kt.* 2012b, p. 620; Kozakaitė *ir kt.* 2013, p. 610; Petrauskas 2015a, p. 154; 2016a). Tuo metu antropologiniai Kejėnų kapinyno kaulų tyrimai liudija, kad dalis mirusiųjų viduramžiais galėjo būti sudeginti nepakankamai kokybiškai, laužavietėje nepasiekus reikiamos aukštos temperatūros (Jankauskas, Urbanavičius 2000, p. 604).

Pastebimas viduramžių degintinių kapų bruožas – tarp kaulų vyraujančios smulkios, pilnai mineralizavusios kaukolės skliauto ir ilgųjų kaulų diafizių dalys, neatpažįstami kaulų trupiniai. Antropologinės medžiagos savybes geriausiai atskleidžia vidutinis degintinių kaulų svoris. Paskaičiuota, kad Meškučių kapinyno degintiniai kaulai vidutiniškai sveria 0,13 g (Petrauskas 2015a, p. 154; 2016a), o kaulai iš 2011 m. tyrinėtų vandens užlietų Bajorų kapinyno plotų – vos 0,08 g (Vaitkevičius 2012a, p. 145). Degintinių kaulų dydžiui įtakos gali turėti nepalankios grunto sąlygos ar įvairūs fiziniai laidojimo paminklų ardantys veiksniai. Tačiau eksperimentiniai palaikų deginimo bandymų rezultatai (kremuojant palaikus kaulai iki itin smulkių dalelių nesutrumpa – Sigvallius 1994, p. 27–32) leidžia pagrįstai manyti, kad mirusiųjų deginimo ar laidojimo apeigų metu kaulai buvo specialiai trupinami.

Tyrinėjant XIII–XIV a. degintinius kapus susiduriama su skirtingu kaulų kiekiu. Remiantis archeologinėje literatūroje ir tyrinėjimų ataskaitose pateikiamais skaičiais, muziejų fonduose ir įvairiose saugyklose saugoma antropologine medžiaga, degintinio kapo turinį sudaro nuo 4 (Rumšiškių deg. kapas 13) iki 491 g (Bajorų deg. kapas 7) kaulų. Deja, daugelis tyrėjų degintinių kaulų plačiau neapibūdina, duomenys apie kaulų svorį retai pateikiami ir osteologinės analizės ataskaitose. Nors nustatyti vidutinį viduramžių individualiuose degintiniuose kapuose aptiktų kaulų svorį nėra galimybės, reikia manyti, kad svorio vidurkis turėtų būti panašus į apskaičiuotą Rytų Lietuvos pilkapiuose ir daugelyje kaimyninių kraštų laidojimo paminklų, t.y. siekti apie kelis šimtų gramų³⁸.

Kaip jau buvo minėta anksčiau, sudeginus mirusį išlieka apie 1,5–2,5 kg kaulų, todėl XIII–XIV a. degintiniuose kapuose aptinkami kaulai dažniausiai sudaro tik 20–30 % šio svorio. Svarstant degintinių kaulų trūkumo kapuose priežastis, dažniausiai keliami laidojimo paminklų ardymo, grunto ir kaulų išlikimo savybių, išrinkimo iš laužavietės ar net tyrėjų kruopštumo klausimai. Tačiau tai, kad su panašia kaulų trūkumo degintiniuose kapuose problema susiduriama apskritai visų laikotarpių laidojimo paminkluose ir Lietuvoje, ir

---

³⁸ Plačiau žr. skyrių II.1. „Mirusiųjų deginimo būdai“.

aplinkiniuose kraštuose (Sigvallius 1994, p. 28–29; Kaliff, Oestigaard 2004, p. 85; Wickholm, Raninen 2006, p. 159), labiausiai tikėtina, kad viduramžių Lietuvoje galėjo būti laidojami ar net deginami ne visi mirusiojo palaikai.

Nepakankamos XIII–XIV a. degintinių kapų tyrinėjimų apimtys ir antropologinių tyrimų stoka sudaro rimtų kliūčių bandant apskaičiuoti, kiek konkrečiame kapinyne galėjo būti palaidota mirusiųjų. Be to, dėl degintinių kaulų fragmentiškumo susiduriama su sunkumais nustatant minimalų sudegintų mirusiųjų skaičių. Antai ištyrus apie 14 kg degintinių kaulų iš Semeniškių kapinyno apskaičiuotas minimalus mirusiųjų skaičius siekia 6 (Kozakaitė, Jankauskas 2011, p. 505), 2,968 kg kaulų iš Žėronių kapinyno – 5 (Zabiela 1998b, p. 250–252), o 3,163 kg kaulų iš Meškučių kapinyno – vos 2 (Petrauskas 2015a, p. 154; 2016a). Todėl pagrįstai manoma, kad tikrasis tyrinėtuose kapinyuose palaidotų asmenų skaičius buvo kur kas didesnis nei rodo osteologinių analizių rezultatai.

Pabaigoje reikia pažymėti, kad nors osteologinės degintinių kaulų analizės dažnai atsakymų į visus kylančius klausimus pateikti negali, jų reikšmė mirusiųjų deginimo papročio tyrimuose abejonių nekelia. Tarpusavyje siejant degintinių kaulų ir įkapių analizių duomenis, gaunamos objektyviausios išvados apie kapinyuose palaidotų mirusiųjų lytį, amžių, skaičių konkrečiame kape ir visame laidojimo paminkle apskritai. Ateityje užpildžius susidariusias antropologinių duomenų spragas ir ištyrus daugelyje degintinių kapinynų aptiktus kaulus, atsivers platesnės viduramžiais gyvavusio mirusiųjų deginimo papročio pažinimo ir interpretavimo galimybės.

III.2. Zooarcheologinė medžiaga

Be kremuotų žmonių palaikų, viduramžių degintiniuose kapinyuose dažnai susiduriama su perdegusiais ir nedegusiais gyvūnų kaulais. Zooarcheologinių tyrimų metu įvardijama gyvūno rūšis ir kaulo tipas, be to, nagrinėjant šiuos kaulus, panašiai kaip ir atliekant osteologinę žmonių kaulų analizę, nustatomas gyvūno amžius, lytis, minimalus individų skaičius ir

įvairūs kiti duomenys (Piličiauskienė 2013, p. 113–118). Svarbu pažymėti tai, kad skirtingų gyvūnų rūšių kaulų dydis ir tankis skiriasi, nevienodos jų atpažinimo (Tourunen 2011, p. 58–59), degimo ir išlikimo dirvoje savybės (McKinley, Bond 2001, p. 288). Ši priežastis ir jau anksčiau minėti degant kūnui vykstantys pokyčiai lemia, kad degintinių gyvūnų kaulų tyrimų galimybės yra mažesnės nei nedegintų.

Zooarcheologinės analizės išsamumui ir išvadų objektyvumui didelės reikšmės turi lauko tyrimuose naudojama metodika (sijojimas, plovimas) ir kaulų surinkimo lygis (kruopštumas, pavyzdžių atranka) (Piličiauskienė 2013, p. 113). Nuo šių aplinkybių priklauso, kiek ir kokių gyvūnų kaulų laidojimo paminkle randama ir surenkama, kokie analizės rezultatai gaunami ir kokia interpretacija apie konkretų degintinį kapinyną yra pateikiama tyrėjų. Ne mažiau svarbu tai, kad esant suardytiems ar sumaišytiems degintinių kapų komplektams, siekiant atskirti perdegusius žmonių ir gyvūnų kaulus susiduriama su metodiniais sunkumais (Whyte 2001). Todėl tikėtina, kad smulkūs nenustatyti degintinių žmonių kaulų fragmentai iš tikrųjų gali priklausyti gyvūnams arba atvirkščiai – perdegę gyvūnų kaulai paprasčiausiai yra neatpažinti sudegintų žmonių palaikų likučiai. Palyginimui, Meškučių kapinyne surasti smulkūs gyvulių kaulų fragmentai ne tik buvo išsibarstę tarp degintinių žmonių kaulų, bet ir beveik tolygiai pasklidę po visą degintinių kapų sluoksnį (Petrauskas 2015š, p. 89–97).

Pirmoji išsami zooarcheologinė analizė, parengta tyrinėjant Liudviko Kšivickio (1859–1941) Lietuvos piliakalniuose surastus gyvūnų kaulus, 1936 m. paskelbta Lenkijoje (Sagan 1936). Lietuvoje archeologinių tyrimų metu aptinkami gyvūnų kaulai tyrinėjami nuo XX a. 6-ojo dešimtmečio (Piličiauskienė 2013, p. 107–111). Daugiausiai dėmesio iki šiol buvo telkiama į gyvenviečių, piliakalnių, pilių ir miestų kultūriniuose sluoksniuose randamus kaulus, plačiai nagrinėti žirgų iš Vidurio Lietuvos kapinynų zooarcheologiniai duomenys (Barauskas, Antanavičius 1976; Daugnora 1994; Bertašius, Daugnora 1997; 2001). Tačiau be pastarųjų, viduramžių degintiniuose kapinyuose surastų gyvūnų kaulų tyrimų atlikta nedaug, o jų būklė yra dar

prastesnė nei degintinių žmonių kaulų. Informatyviausios zooarcheologinės analizės ataskaitos parengtos pagal Bajorų³⁹ ir Semeniškių kapinyuose aptiktų gyvūnų kaulų tyrimus (Vaitkevičius 2007–2008š, p. 164–167; 2012–2013š, p. 255–258; Daugnora *ir kt.* 2009, p. 531–532; Vengalis 2013š, p. 117–118).

Kaip atskleidė rašytinių šaltinių apie mirusiųjų deginimo paprotį apžvalga, žirgas yra dažniausiai minimas gyvūnas baltų genčių laidotuvių apeigų aprašymuose. Kartu su mirusiuoju laužavietėje deginamas žirgas (didžiojo kunigaikščio Algirdo atveju – net 18 žirgų) čia išskyla ne kaip viena į pomirtinį gyvenimą „perkeliama“ velionio įkapių, bet kaip tarpininkas tarp gyvųjų ir mirusiųjų erdvių. Atskiro paminėjimo vertos žinios apie laidojant didįjį kunigaikštį Kęstutį sudegintus medžioklinius paukščius ir šunis (Baltų 1996, p. 571; Marburgietis 1999, p. 183), kartu su mitiniu didžiuoju kunigaikščiu Šventaragiu sudegintą sakalą, kurtą ir į laužavietę įdėtus lokio ar lūšies nagus (Baltų 2001, p. 380–381), J. Dlugošo minimą jaučių ir karvių deginimą (Baltų 1996, p. 576). Iš rašytinių šaltinių žinoma, kad medžiokliniai šunys ir sakalai atliko svarbų vaidmenį kilmingų prūsų genčių mirusiųjų laidotuviuose (Baltų 1996, p. 369; Dusburgietis 2005, p. 76).

Nors atliktų zooarcheologinių tyrimų apimtis yra nedidelė (iš viso ištirti ne daugiau nei dešimtyje viduramžių degintinių kapinynų aptikti gyvūnų kaulai, bendras kaulų svoris tesiekia kelis kilogramus), jų rezultatai degintiniuose kapuose leidžia išskirti skirtingas gyvūnų rūšis. Tarp jų pažymėtini: žirgų, briedžių, galvijų, avių/ožkų, kiaulių/šernų, šunų, bebrų, kiauninių šeimos gyvūnų, paukščių, žuvų ir graužikų kaulai. Didžioji kaulų dalis surinkta kolektyvinių degintinių kapų sluoksniuose arba jų interpretavimui trūksta aiškesnio konteksto, tačiau dalį kaulų galima sieti su uždalais kapų komplektais. Antai tarp Bajorų degintiniame kape 5 palaidotos 20–40 m. amžiaus moters (?) kaulų surastas šuns centrinis kulno kaulas ir uodegos slankstelis, o degintinio kapo 7 duobėje, kurioje buvo palaidotas to paties amžiaus tarpsnio vyras (?), aptiktas galvijo dantis, mėšedžio (?)

---

³⁹ Iki šiol atlikti 2006–2011 m. Bajorų kapinyne surinktų gyvūnų kaulai tyrimai.

plaštakos arba pėdos distalinė dalis ir dar vienas šuns uodegos slankstelis (Vaitkevičius 2012c, p. 147–149).

Archeologinių tyrimų ataskaitose ir zooarcheologinių analizių pažymose tikslus laidojimo paminkluose surinktų ar ištirtų kaulų svoris dažniausiai nėra nurodomas. Tačiau reikia pasakyti, kad viduramžių degintiniuose kapuose paprastai susiduriama su nedideliu gyvūnų kaulų kiekiu; panašias tendencijas atskleidžia ir kaulų svorio iš skirtingų laikotarpių anglosaksų degintinių kapų skaičiavimai (McKinley 2006, Table. 5.1). Būdinga, kad perdegę gyvūnų kaulai būna sutrupėję į smulkias daleles, kai kada degintiniuose kapuose pasitaiko stambesnių laužavietėje nebuvusių gyvūnų kaulų (ypač tai pasakytina apie Vidurio Lietuvos kapinyuose pasitaikančius kaulus iš suardytų žirgų kapų).

Netenka abejoti tuo, kad skirtingoms gyvūnų rūšims laidotuvių apeigose buvo teikiamas nevienodas dėmesys, skyrėsi jų vaidmuo ir paskirtis. Tyrinėjant viduramžių degintinius kapinykus dažniausiai įvardijami tik pavieniai gyvūnų kaulai, o platesnėms išvadoms pateikti trūksta patikimai nustatytų kaulų. Deja, šiandien atsakymų į klausimus, ar laidojimo apeigų ir šermenų metu kaulai buvo specialiai „rūšiuojami“, ar jų pateikimas į degintinius kapus buvo atsitiktinis, ar buvo deginamos tik tam tikros gyvūnų dalys, paieškos paprastai lieka bevaisės. Žinių trūkumui užpildyti būtina ne tik archeologiniuose tyrimuose kruopščiai surinkti visus gyvūnų kaulus, juos ištirti, bet ir atlikti plačius mitologijos tyrinėjimus.

Degintiniuose kapinyuose aptinkami gyvūnų kaulai liudija skirtingas degimo sąlygas. Kaip rodo zooarcheologinės analizės išvados, Merkinės kapinyko kaulai degę pakankamai nedidelėje, 400–680 °C kaitrą pasiekusioje laužavietėje (Vaitkevičius 2004a, p. 105, išnaša 27), o Semeniškių kapinyne surinktiems gyvūnų degintiems kaulams būdingas tolygus perdegimas 800 °C ir aukštesnėje temperatūroje (Vengalis 2013š, p. 117–118). Atsižvelgiant į žmonių ir gyvūnų kaulų perdegimo panašumus, galima manyti, kad gyvūnai ar jų dalys Semeniškiuose ir galbūt daugelyje kitų viduramžių degintinių kapinykų buvo deginami toje pačioje laužavietėje, kaip ir mirusieji.

Negausūs zooarcheologinių tyrimų duomenys leidžia teigti, kad į viduramžių degintinius kapus laidotuvių arba šermenų metu patekdavo ir naminių, ir laukinių gyvūnų kaulų. Remiantis Bajorų ir Semeniškių kapinyuose surinktų kaulų analizių rezultatais, labiausiai tikėtina, kad didžiausią vaidmenį deginant ir laidojant mirusiuosius atliko žirgai, galvijai, avys/ožkos, paukščiai ir šunys. Tačiau dėl tyrimų stokos ir kaulų fragmentiškumo dažniausiai nusakomi tik bendri duomenys, platesnių išvadų apie atskiras gyvūnų rūšis, amžiaus ir lyties dėsningumus pateikimo galimybės būna ribotos.

Žirgų kapai yra viena pagrindinių Vidurio Lietuvos degintinius kapinykus išskiriančių ypatybių. Kadangi šių kapų bruožai buvo išsamiai aptarti jau anksčiau, šiame poskyryje duomenys apie nagrinėjamu laikotarpiu laidotus ar aukotus žirgus nebekartojami. Svarbu paminėti tik tai, kad pavienių žirgų kaulų aptinkama ne tik Vidurio Lietuvoje, bet ir kitų sričių laidojimo paminkluose. Antai Bajorų ir Semeniškių kapinykus naudojusios žmonių bendruomenės žirgų nelaidojo, tačiau atliekant archeologinius tyrimus abiejuose laidojimo paminkluose surasta žirgų dantų. Juos reikia sieti su pavieniais kario raitelio ir žirgo ekipuotės dirbiniais: žalvariniu pentinu, balno sagtimi, kamanų apkalais, karčių įvijomis ir apyuodegiu – Bajoruose (Vaitkevičius 2012c, p. 149), žirgo skambalu ir balno apkalais – Semeniškiuose (Vengalis 2011, pav. 3). Pateikti pavyzdžiai leidžia manyti, kad žirgai laidotuvių ir šermenų metu atliko kur kas didesnę vaidmenį, nei iki šiol buvo manoma.

Išsamesnių duomenų nesuteikia ir degintiniuose kapinyuose surasti naminių ir laukinių gyvūnų kaulai. Pirmajai grupei skiriami galvijai, avys/ožkos ir kiaulės (?), sumedžiotais laukiniais gyvūnais laikomi briedžiai, bebrai, kiauninių šeimos atstovai, stirnos (?) ir šernai (?). Bajorų ir Semeniškių kapinyuose, Marvelės kapinyno duobėse surasta paukščių kaulų, tarp kurių pirmajame atpažinta vištos pirštakaulio distalinė dalis (Vaitkevičius 2012–2013š, p. 255). Vis dėlto būdinga, kad gyvūnų rūšinė priklausomybė pagal bendruosius perdegusių kaulų bruožus nustatoma labai abstrakčiai (kaulai

priskiriami mėšedžiams, atrajotojams, žinduoliams ir t.t.), ir šios žinios platesniems apibendrinimams yra mažai tinkamos.

Atlikus gyvūnų kaulų tyrimus, daugelyje viduramžių degintinių kapinynų surasta perdegusių ir ugnyje nebuvusių šunų kaulų. Kaip jau minėta, šių kaulų būta Bajorų kapinyne (Vaitkevičius 2012c, p. 147–149), jų aptikta Semeniškių kapinyno kolektyviniuose degintiniuose kapuose vandenyje (Vengalis 2013š, p. 117). Be to, remiantis archeologinių tyrinėjimų ataskaitų duomenimis, šunų žandikaulių, stuburo ir uodegos slankstelių, šonkaulių ir įvairių kitų kaulų dalių rasta Pakapių kapinyne, sudeginto žmogaus ir nedeginto žirgo kape 29 (Pakapių 1939š, p. 26–28), Masteikių kapinyno žirgų kapuose 18, 27 ir 37 (Varnas 1996, p. 138). Apie šunų reikšmę mirusiųjų deginimo apeigose galima spręsti iš anksčiau pateiktų rašytinių šaltinių užuominų, Vidurio Lietuvos kapinynų su žirgų kapais zooarcheologinių duomenų (Daugnora 1994, p. 88, lent. 2; Bertašius 2002c, p. 181–182), taip pat analogijų kaimyninėse šalyse (Sigvallius 1994, p. 67–69; Mägi 2002, p. 131; Tvauri 2012, p. 286–287).

Abejonių nekeliančių žuvų (lydekos?) kaulų kol kas surasta tik Semeniškių kapinyne (Vengalis 2013š, p. 117). Žuvų kaulų trūkumas daugiausiai susijęs su ligšiolinėse archeologinėse ekspedicijose taikyta lauko tyrimų metodika – smulkius trapius žuvų kaulus ar žvynus įmanoma aptikti tik sijoiant ir plaunant archeologinius sluoksnius. Tuo metu Bajorų kolektyvinių degintinių kapų sluoksnyje (Vaitkevičius 2007–2008š, p. 164–165; 2012–2013š, p. 257–258; Daunora *ir kt.* 2009, p. 532) ir vienoje iš Obelių kapinyno laužaviečių (?) (Daugnora, Daugnorienė 2006, p. 427) surasti graužikų kaulai greičiausiai yra atsitiktiniai ir su mirusiųjų deginimo apeigomis nesusiję.

Pabaigoje reikia pridurti, kad į mirusiųjų deginimo laužavietes ir viduramžių degintinius kapus turėjo patekti lokio kaulų. Iki šiol su lokio pirštakauliais (nagais) susidurta tik Paduobės (Šaltaliūnės) III pilkapių grupėje tarp sampilų įrengtuose X–XII a. degintiniuose kapuose (Daugnora *ir kt.* 2006; Steponaitis 2012, p. 121). Atsižvelgiant į tai, kad Šventaragio legendoje minimas lokio ar lūšies nagų deginimas laidotuvių lauže (Baltų 2001, p. 381), lokio nago apkalų-amuletų randama pagonybės ir krikščionybės sandūros

laikotarpio nedegintų ir sudegintų mirusiųjų kapuose⁴⁰, tikėtina, kad ateityje lokio nagų bus aptikta ir viduramžių Lietuvos degintiniuose kapinyuose.

Glaustai aptarus degintiniuose kapinyuose surastus gyvūnų kaulus, ne mažiau svarbi skirtingų gyvūnų paskirtis ir mirusiųjų deginimo apeigose vaidintas vaidmuo. Deja, maža zooarcheologinių tyrimų apimtis sudaro rimtą kliūčių interpretuojant galimas gyvūnų sąsajas su palaidotų mirusiųjų amžiumi, lytimi ar socialine padėtimi. Nors šiame poskyryje pateikti apibendrinimai tegali būti preliminarūs, žirgai ir šunys (neretai jų kaulai degintiniuose kapuose aptinkami šalia) turėjo užimti svarbią vietą deginant mirusiuosius – tai mirusiųjų vėlių palydovai į anapusinį pasaulį. Kartu su mirusiais sudegintų galvijų, avių/ožkų, paukščių ir įvairių laukinių gyvūnų paskirtis laidotuvių apeigose galėjo būti skirtinga: aukos dievams ar mirusiajam, velionį į pomirtinį pasaulį lydinčių įkapių, laidotuvių ar šermenų metu valgyto maisto. Nedegintų gyvūnų kaulų, kaip tikėtino šermenų maisto likučių, degintiniuose kapuose aiškinimui pagrįsti būtini papildomi tyrinėjimai.

III.3. Įkapės

Laidosena jau seniai yra tarpdalykinių studijų objektas, tačiau laidojimo paminkluose aptinkamų įkapių tyrimai iki šiol nepraranda savo reikšmės. Archeologiniai dirbiniai leidžia nusakyti laidojimo vietos chronologiją, apibūdinti laidoseną ir materialinę kultūrą, o atlikus platesnius tyrinėjimus išskyla galimybė apibrėžti palaidotos bendruomenės socialinę struktūrą ir tarpusavio ryšius, kontaktus su kaimyninėmis ar kur kas toliau gyvenusiomis bendruomenėmis, galiausiai – atskleisti konkrečios žmonių grupės kultūrinę tapatybę ir religinį kontekstą.

Tyrinėjant viduramžių degintinius kapinynus aptikta tūkstančiai iš geležies, žalvario, akmens, molio, kaulo, stiklo ir kitų medžiagų pagamintų archeologinių dirbinių, didelę jų dalį sudaro perdegę ar net susilydę neatpažįstami įkapių fragmentai. Iš daugelio radinių atrinkus aiškius, abejonių

---

⁴⁰ Apie lokio nago apkalus-laikiklius plačiau žr. poskyrį III.3.3. „Papuošalai“.

nekeliančius dirbinius ir jų dalis, pagal naudojimo paskirtį skiriamos darbo įrankių, ginklų, papuošalų, aprangos elementų, buities reikmenų, žirgo ekipuotės ir kitų radinių grupės, apimančios daugiau nei 50 skirtingų dirbinių tipų. Šiame poskyryje apžvelgiamos uždarų XIII–XIV a. degintinių kapų komplektų įkapės, neabejotini šio laikotarpio dirbiniai iš kolektyvinių degintinių kapų sausumoje ir vandenyje, pateikiamos atskirų radinių analogijos Lietuvoje ir kaimyniniuose kraštuose. Analizuojant radinius siekiama atskleisti degintinių kapų įkapių įvairovę, apibrėžti jų chronologiją ir nusakyti būdingus kapų įkapių komplektus.

III.3.1. Darbo įrankiai

Viduramžių degintiniuose kapuose aptinkama skirtingos paskirties darbo įrankių. Minėtini: dalgiai, pjautuvai, peiliai, skiltuvai, galąstuvai, ylos, adatos, verpstukai, pincetai, kalteliai ir žvejybos kabliukai.

Dalgiai – tai žolei ir javams pjauti skirti įtveriamieji įrankiai plačia lenkta geležte. Nors šie darbo įrankiai mirusiesiems į kapus buvo dedami dar nuo I t. mečio pradžios (Michelbertas 1986a, p. 163–164), dalgiai nėra būdingos XIII–XIV a. degintinių kapų įkapės. Iki šiol neabejotinai XIII a. pirma puse datuojamų dalgių surasta Griežės kapinyno kolektyvinėse degintinių kapų duobėse I, IX ir XI (jų būta visuose trijuose pastarojoje duobėje išskirtuose kapuose), simboliniuose kapuose 11 ir 16, taip pat „lobiu 2“ įvardintame dirbinių komplekte (Griciuvienė, Buža 2009, p. 363–375; Svetikas 2014, II, lent. XXXVIII, XLII:34, XLIII:15, XLIV:23) (49, 50 pav.). Šių dalgių ilgis, arba atstumas nuo smaigalio iki įkotės galo, siekia 23,2–49 cm, geležtės 2,8–4,5 cm pločio, dalies dirbinių įkočių galiukai užlenkti. Atsižvelgiant į nurodytų kapų komplektų, kuriuos išskiria ginkluotės, kario raitelio ir žirgo ekipuotės dirbinių (kalavijų, kirvių, ietigalių, pentinų, žąslų, balnakilpių, geriamųjų ragų apkalų ir kt.) gausa, dalgiai Griežėje buvo neatsiejamas vyrų karį į pomirtinį pasaulį lydintis įrankis.

Pjautuvai, kaip ir dalgiai, nuo seno buvo vieni svarbiausių derliaus nuėmimo įrankių. Viduramžių degintiniuose kapuose šių dirbinių taip pat aptikta vos keletas. Pjautuvai tarp kitų XIII a. pirmos pusės vyro kario įkapių surastas Griežės kapinyno kolektyvinių degintinių kapų duobėje IX, dar vienas toks dirbinys, remiantis baltarusių archeologo E. Zaikovskio publikacija, buvo įdėtas į to paties laikotarpio moters kapą, įrengtą ant Ašmenėlio pilkapio pagrindo (Зайковский 2001, Рис. 3:1). Pavienių pjautuvų aptikta Obeliuose ir Markiniatų kapinyno kolektyvinių degintinių kapų sluoksnyje (57:1, 2 pav.). Šiems dirbiniams būdingos lenktos geležtės, ilgos, iš ašmenų pusės užkirstos arba palengva į lankelį pereinančios įkotės užlenktais galiukais. Atskirai minėtinas XIII a. datuojamame Jakštaičių (Meškių) kapinyno degintiniame kape 44 surastas 22 cm ilgio peilis-pjautuvėlis žemyn nulenktu smaigaliu (57:3 pav.). Tokie įrankiai nuo VI a. buvo dažna žiemgalių moterų kapų įkapė (Vaškevičiūtė 2004b, p. 43, pav. 25).

Peiliai yra ne tik vienos dažniausių XIII–XIV a. degintinių kapinynų, bet ir visų laikotarpių laidojimo paminklų įkapių apskritai. Šie 6–21 cm ilgi siekiantys darbo įrankiai pasižymi tiesiomis ar kiek išlenktomis nugarėlėmis, galiuko link smailėjančiomis ir dažniausiai ties geležte užkirstomis, kiek rečiau – žemyn palenktomis įkotėmis (53:5, 54:2–4, 55:13, 58, 59 pav.). Kaip rodo Obelių kapinyno radiniai, peilių makštų apkalai buvo daromi iš sulenktos žalvario skardelės (Urbanavičius, Urbanavičienė 1988, pav. 33:2); be to, nagrinėjamu laikotarpiu turėjo būti naudojamos odinės ir medinės makštys. Neretai peilių geležčių viršutinėse dalyse įrėžti išilginiai grioveliai, įmuštos įkartėlės, trikampėliai, bangelės ar duobutės (52:3 pav.). Išskirtinis XIII–XIV a. įtveriamųjų peilių bruožas – skersiniais ranteliais ir susikertančiomis įkartėlėmis puošta nugarėlė (60 pav.). Nors tarp puoštų ir nedailintų peilių chronologinių, geografinių ar kokių kitų skirtumų nepastebima, peiliai ornamentuotomis nugarėlėmis yra vienas ryškiausių viduramžių Lietuvos degintinių kapų bruožų.

Tarp degintiniuose kapinyuose aptiktų peilių kriauniniai yra vienetiniai – vieninteliu neabejotinu šio tipo pavyzdžiu kol kas galima laikyti peilį iš

Bajorų kapinyno. Kriauninių peilių ar jų dalių surasta Markiniatų, Zarojaus ir įvairiuose kituose kapinyuose, tačiau dėl ilgos šių laidojimo paminklų chronologijos, nustatyti, ar ugnyje nebuvę kriauniniai peiliai yra degintinių, ar jų aplinkoje įrengtų XV–XVI a. griautinių kapų įkapės, dažniausiai nėra galimybės. Reikia paminėti tik tai, kad peilio kriaunomis gali būti laikomas Žeronių kapinyne surastas skersiniais grioveliais puoštas kaulinio dirbinio fragmentas.

Skiltuvai yra būdingi viduramžių Lietuvos degintinių kapų radiniai. Pagal formą skiriami du pagrindiniai šių dirbinių tipai: skiltuvai užrietais galais (61 pav.) ir uždari skiltuvai (52:4, 5, 53:6, 62, 63 pav.). Pirmųjų dydis nevienodas: mažiausieji yra 2–3 x 4,5–5,5 cm dydžio, didesnieji gali siekti iki 3,7–4,4 x 8,5–9,7 cm. Šių darbo įrankių apatinėje dalyje, ties viduriu dažniausiai suformuoti trikampiai ašmenys, galiukai užriesti į išorę, rečiau skiltuvų galai atlenkti, į įvijėles nesusukti. Skiriamasis antrojo tipo skiltuvų bruožas – uždaras stačiakampio skersinio pjūvio lankelis, ovalo, stačiakampio trikampaiais galais ar išpūstais šonais forma, stačiakampio, ovalo, lėšio, rakto skylutės ar net kryžiaus formos kiaurymės. Šie skiltuvai taip pat skirtingi – jų ilgis siekia 5,8–11,4 cm, plotis – 1,8–3,6 cm.

Atskirai minėtina, kad XIII a. pirmos pusės Ašmenėlio pilkapyje ir XIV a. datuojamame Ruseinių degintiniame 40 surasti trapecijų formos skiltuvai su kilpele viršuje (Зайковский 2001, Рис. 7:5; Svetikas 2014, II, lent. LCIII:54). Tai kol kas vieninteliai tokio tipo skiltuvai viduramžių degintiniuose kapuose; tokie skiltuvai daugiau žinomi iš viduriniojo geležies amžiaus laidojimo paminklų (Tautavičius 1996, p. 121).

Skiltuvų užrietais galais atsiradimas baltų genčių žemėse datuojamas II t-mečio pradžia (plg.: Apals *ir kt.* 1974, p. 239; Griciuvienė *ir kt.* 2005, p. 150; Griciuvienė, Buža 2007, p. 222; 2009, p. 257–261 ir kt.), o į nedegintų mirusiųjų kapus jie buvo dedami iki pat XVI a. (Kuncienė 1979, p. 83–84; Svetikas 2003a, p. 116). Uždarų skiltuvų ikivalstybinio laikotarpio laidojimo paminkluose, gyvenviečių ar piliakalnių sluoksniuose beveik nerandama ir,

kaip rodo archeologiniai tyrinėjimai, šio tipo skiltuvai buvo naudojami ne trumpiau, nei iki XVII a. pirmos pusės (Svetikas 2003a, p. 116–117).

Skiltuvai užrietais galais pradėti naudoti anksčiau nei uždari skiltuvai, tačiau viduramžių degintiniuose kapinyuose šių tipų paplitimo ir kapų chronologijos skirtumų neįžvelgiama. Antai sudeginti mirusieji su skiltuvais užrietais galais buvo palaidoti Piktagalio kapinyne (Urbanavičius 1972c, p. 90, 94, pav. 1:8) ir Griežės kolektyvinių degintinių kapų duobės XI kapuose 2 ir 3 (Griciuvienė, Buža 2009, p. 371–375; Svetikas 2014, II, lent. XXXVIII, XLIII:18, XLIV:24), uždarų skiltuvų aptikta Ašmenėlio ir Maisiejūnų pilkapiuose įrengtuose degintiniuose kapuose, Vajorų, Purvynų ir Žėronių kapinyuose (Zabiela 1998b, pav. 31:2; Зайковский 2001, p. 416, Рис. 7:16–20; Vaitkevičius 2012c, p. 148) (52:4, 5 pav.). Kai kuriems laidojimo paminklams vienodai būdingi ir pirmojo, ir antrojo tipo skiltuvai (Markiniatai, Obelių ežeras, Ruseiniai).

Svarbu paminėti dar ir tai, kad be skiltuvų XIII–XIV a. degintiniuose kapinyuose randama *titnago akmenų* ugniai įskelti. Tai netaisyklingos formos rusvos, pilkšvos ar juosvos spalvos titnago gabalėliai, kurių surasta Obelių degintiniame kape 2 (52:4 pav.), tarp kitų viduramžių degintinių kapų radinių – Ašmenėlio pilkapyje (Зайковский 2001, p. 416, Рис. 7:15), o Vajorų kapinyne jų būta net 16 (64 pav.).

Viduramžių degintiniuose kapuose aptinkami akmeniniai **galastuvai** nuo kitų laikotarpių galandinimui naudotų įrankių niekuo nesiskiria. Dažniausiai tai išžesto stačiakampio formos skalūno, pilkšvo ar tamsiai pilko smulkiagrūdžio smiltainio dirbiniai, kurių viename gale išgręžta skylutė galastuvui prie diržo pakabinti; kai kada šių dirbinių vidurinė dalis būna paplatinta, o vienas galas siaurėjantis (65 pav.). Neretai archeologinių tyrimų metu aptinkamos tik nedidelės galastuvų nuoskalos, skiriamasis šių įrankių bruožas – viena arba kelios gludintos dirbinio plokštumos. Galastuvų laidojimo paminkluose randama nuo pirmųjų amžių po Kristaus (Michelbertas 1986a, p. 169–170), o į nedegintų vyrų kapus šios įkapės buvo dedamos iki pat XVII a. vidurio

(Varnas, Ivanauskas 1987, p. 26; Rickevičiūtė 2003, p. 171; Svetikas 2003a, p. 111).

Ylos – tai 5,3–15,6 cm ilgio apskrito arba keturkampio skersinio pjūvio darbo įrankiai, kurių darbinis galas nusmailintas, o kitame suformuota stačiakampė įkotė. Šių dirbinių aptikta daugelyje viduramžių degintinių kapinynų; ypatingo dėmesio nusipelno ylos tordiruota viduriniąja dalimi. Kaip ir prieš tai minėtų ornamentuotų peilių atveju, šio tipo ylos aptinkamos tik XIII–XIV a. datuojamuose laidojimo paminkluose, piliakalnių ir gyvenviečių sluoksniuose (Zabiela 1995a, pav. 122:1) (29 pav.). Jų surasta: Bajorų, Paalksnių, Pakritižio (Raguvos), Markiniatų, Nendrinių, Obelių, Zarojaus ir kituose degintiniuose kapinynuose (Steponaitis 2001, pav. 6:6; Michelbertas 2011, p. 107, pav. 92: 5, 8, 101:17) (66:4–6, 67 pav.), taip pat Marvelės kapinyno duobėse (66:1–3 pav.).

Geležinės, daug rečiau – žalvarinės, iki 5,8 cm ilgio **adatos** nėra dažnas radinys uždaruose degintinių kapų komplektuose (plg.: Valatkienė 1995, p. 234; Berga 2007, p. 26, 65, att. 19, 32:3), pernelyg mažai jų surasta ir viduramžių degintiniuose kapinynuose apskritai (54:10, 68 pav.). Daugelis adatų fragmentiškos, sulankstytos, sutrupėjusios ar specialiai sulaužytos, jų ašelės dažniausiai neišlikusios. Tačiau remiantis tuo, kad plaunant ir sijojant visą archeologinį sluoksnį Bajoruose adatų surinkta net 54 (Petrauskas 2016b, p. 424), Markiniatų kapinyno tyrimuose jų suskaičiuota ne mažiau kaip 17, pagrįstai manoma, kad adatų trūkumą kituose laidojimo paminkluose nulėmė ankstesniuose archeologiniuose tyrimuose taikytos metodikos spragos.

Šiandien nekyla abejonių, kad per šimtmečius beveik nepakitusios adatos yra moterų ir mergaičių siuvimo reikmenys (adatų sąsajos su moterimis pagrįstos mitiniais vaizdiniais – Razauskas 2009, p. 15–16); kai kurie autoriai adatas netgi laiko jaunų netekėjusių merginų kraičio dalimi (Vaškevičiūtė 2010). Adatomis praeityje buvo siuvami drabužiai, be to, jos galėjo būti naudojamos drabužiams susegti (Urbanavičienė 1987, p. 96–97; 1988, p. 52). Naujausi tyrinėjimai atskleidžia, kad adatos, kaip nepaprastų galių turėjusios

įkapės, laidojimo paminkluose atliko ypatingą, kur kas platesnį, nei iki šiol buvo manoma, mirusiojo apsaugos vaidmenį (Valotkienė 2017, p. 84–85).

Verpstukai, arba tiksliau – verpstukų smagračiai, yra dar viena nuo seno naudojamų darbo įrankių grupė (54:8, 9, 69–71 pav.). Viduramžių degintiniuose kapuose aptinkama skirtingų formų verpstukų: ritinio, statinaitės ir dvigubo nupjauto kūgio. Verpstukai daugiausiai pagaminti iš molio, pilkšvo smiltainio ar balkšvo kalkakmenio akmens, iš retesnių medžiagų paminėtini 2 Kurklintiškių kapinyne surasti švininiai ritinio formos verpstukai (70:3, 6 pav.). Šių darbo įrankių aukštis siekia 0,7–2,7 cm, skersmuo – 1,7–5,2 cm, tačiau žymesnių sąsajų tarp šių verpimo įrankių formos ir medžiagos, iš kurios jie pagaminti, nepastebima. Kaip rodo Seredžiaus degintinio kapo 13 įkapių komplektas, į vieną kapą galėjo būti dedama net iki keturių verpstukų (Urbanavičius 2003, p. 80–81; 2011, p. 378)⁴¹.

Atskiro dėmesio nusipelno Bajorų, Markiniatų, Marvelės, Obelių, Zarojaus ir kituose kapinynuose surasti šiferio akmens verpstukai (Petrauskas 2016b, p. 424, Fig. 10:2) (71 pav.). Šie dirbiniai pagaminti iš rausvo arba pilkšvo šiferio, jiems būdingos tos pačios, kaip ir anksčiau minėtų verpstukų formos ir dydžiai. Dalis šiferinių verpstukų ornamentuoti: Markiniatuose surasto verpstuko šone įrėžtas kryžius (71:5 pav.), vieno verpstuko iš Obelių ežero plokštuma puošta giliu grioveliu, dar vieno šonai – įraižomis. Bajorų degintinio kapo 7 įkapės yra vienintelis uždaras radinių komplektas, kuriame rasta šiferinių verpstukų – šis kapas pagal duobėje surastą I tipo lietuvišką monetą su įrašu ПЕЧАТ datuojamas XIV a. antra puse ar XIV–XV a. sandūra (Vaitkevičius 2012c, p. 147).

Šiferiniai verpstukai pagrįstai laikomi iš Ovručo apylinkių Voluinėje importuotais dirbiniais (Рыбаков 1948, p. 189–191, 466–471), kurių, be viduramžių degintinių kapinyių, surasta skirtinguose XI–XV a. piliakalnių ir gyvenviečių sluoksniuose, to meto nedegintų mirusiųjų kapuose (Kuncienė 1972, p. 183–185; 1981a, p. 61; Lenkaitytė 2015š). Latvijoje, Baltarusijoje ir

---

⁴¹ Šiame kape aptikti 3 akmeniniai ritinio formos ir vieno molinio neaiškios formos verpstuko dalis (V. Urbanavičiaus parengtame straipsnyje nurodomi tik trys pirmieji dirbiniai).

Kaliningrado srityje šie dirbiniai skiriami panašiam laikotarpiui – X–XIII/XIV a. (Мугуревич 1965, p. 35–40, Табл. 2; Shiroukhov 2012, p. 232–234; Ильютик 2013, p. 189–190; Широухов 2014, p. 387–391).

Pincetai XIII–XIV a. degintiniuose kapuose, kaip ir ankstesnių laikotarpių laidojimo paminkluose, yra itin reti radiniai. Šiandien žinomi vos 2 pincetai iš viduramžių degintinių kapų: pirmasis 7,7 cm ilgio geležinis pincetas tordiruotu lankeliu aptiktas Obelių kapo 141 sampile (72:1 pav.), antrasis, pagamintas iš žalvario – Bajorų degintiniame kape 3 (72:3 pav.).

Praeityje pincetai daugiausiai buvo naudojami kaip pagalbiniai amatininkų juvelyrų darbo įrankiai, tačiau ne mažiau svarbios šių dirbinių naudojimo higienos ar medicinos reikmėms galimybės (Vitkūnas 2010, p. 124–125). Archeologinėje literatūroje pincetai laikomi vyrų įkapėmis, o surastieji geležies amžiaus laidojimo paminkluose netgi siejami su karinio elito atstovais (Tautavičius 1996, p. 274–275; Bertašius 2002c, p. 201; Kurila 2010, lent. 1). Kaip rodo antropologinių tyrimų duomenys, Bajorų degintinio kapo 3 užpilde surasta 2–10 m. amžiaus vaiko ir iki 40 m. suaugusiojo degintinių kaulų (Jankauskas *ir kt.* 2007, p. 510; Vaitkevičius 2009–2010š, p. 11–12), todėl su pincetu šiame kapinyne greičiausiai buvo palaidotas sudegintas vyras ir/arba berniukas.

Juvelyro darbo įrankiais greičiausiai laikytini Bedugnės ir Paalksnių kapinyuose aptikti geležiniai **kalteliai** (Michelbertas 2011, p. 106, pav. 100:6) (72:2 pav.). Tai 4,5–6,4 cm ilgio, 0,4–0,6 cm storio apvalaus skersinio pjūvio dirbiniai suplotomis galvutėmis, kurie turėjo būti naudojami papuošalams ir kitiems dirbiniams ornamentuoti, t.y. apskritoms duobutėms įmušti. Tikėtina, kad neatpažintų panašių įrankių viduramžių degintiniuose kapuose turėtų būti atrasta ir daugiau.

Paskutinė viduramžių degintiniuose kapuose aptiktų darbo įrankių grupė yra **žvejybos kabliukai**. Daugiausiai šių su žvejyba siejamų geležinių dirbinių surasta Bajorų ir Markiniatų kapinyuose (atitinkamai 8 ir 4 radiniai; 73 pav.); vienas masyvus Bajorų kapinyne kabliukas aptiktas įžemyje – ežero seklumoje, todėl, galimas daiktas, tarp kapinyne radinių pateko iš su laidojimo

apeigomis nesusijusio konteksto. Kabliukai vienišakiai, su užbarzda ir ašele valui pririšti, jų ilgis siekia iki 3,8 cm. Tokių pat XIII–XIV a. datuojamų žvejybos kabliukų rasta: Aukštadvaryje, Kernavėje, Nemenčinėje, Senuosiuose Trakuose ir Vilniuje (Vitkūnas 2006, p. 5–6). Nagrinėjamam laikotarpiui priklauso bent dalis iš daugiau nei 800 Klaipėdos piliavietėje surinktų kabliukų (Zabiela *ir kt.* 2015, p. 216).

III.3.2. Ginklai

Ginkluotės radinių iš viduramžių degintinių kapų grupę sudaro: kalavijai ir jų dalys, kirviai, ietigaliai, lanko strėlių ir buožių antgaliai, kovos peiliai; be to, prie šios dirbinių grupės skiriami šalmai ir šarvų dalys.

Kalavijai yra reti ir prabangūs, aukščiausią socialinę padėtį ir karinę galią liudijantys ginklai. Iki šiol kalavijų rasta vos keliuose XIII–XIV a. degintiniuose kapinyuose, kur kas dažnesnės atskiros jų rankenų dalys: buoželės, skersiniai ir makštų galų apkalai. Aptikti pagoniškosios Lietuvos valstybės laikotarpio kalavijai yra vienašmeniai ir dviašmeniai, pagal V. Kazakevičiaus parengtą tipologiją skiriami Z, T, X ir balno pavidalo buoželėmis tipams (išsamiau žr.: Kazakevičius 1996).

Z tipo kalavijai ir jų dalys viduramžių degintiniuose kapuose paplitę plačiausiai. Vienašmenis 78 cm ilgio kalavijas aptiktas vandens apsemtoje Bajorų kapinyno kalvelės papėdėje, ginkluotės dirbinių telkinyje, suodžių ir degėsių, degintinių kaulų bei keramikos šukių kupiname sluoksnyje. Šalia kalavijo buvo įsmeigtas įmovinis ietigalis, žemiau jo slūgsojo plačiašmenis kirvis, už kelių metrų surastos dvi to paties tipo kalavijo buoželės, kiek atokiau – žalvarinis makštų galo apkalas (22 pav.). Dar trys su XIII–XIV a. degintiniais kapais siejami Z tipo kalavijai rasti dabartinės Baltarusijos teritorijoje. Ašmenėlio pilkapyje rastas kalavijas gulėjo tarp kitų XIII a. pirmos pusės degintinių kapų įkarių (Зайковский 2001, p. 413–414, Рис. 2:2). Gardino kalavijas pagal kario raitelio dirbinių komplekte buvusius radinius datuojamas XIII a. 3-uoju dešimtmečiu – XIII a. pabaiga (Краўцэвіч 1992), o

tikslesnės Markiniatų kapinyno kalavijo radimo aplinkybės nėra žinomos (75:3 pav.). Greičiausiai vieno Z tipo kalavijo rankenos dalimis reikia laikyti Obelių ežere aptiktą viršutinį ir apatinį kalavijo skersinius.

Vienintelis 89 cm ilgio dviašmenis T tipo kalavijas surastas XIII a. pirmą pusę datuojamame Griežės kolektyvinių degintinių kapų duobės XI kape 3 (Kazakevičius 1996, p. 108; Svetikas 2014, II, lent. XXXVIII, XLIV:7). Pavienių šio tipo kalavijų buoželių ir skersinių būta Bedugnėje ir Ruseinių degintiniame kape 55 (76:4 pav.), dar daugiau šių dirbinių aptikta II t-mečio pradžios sudegintų mirusiųjų kapuose. Šie kalavijai išsiskiria trijų dalių buoželėmis (jų vidurinė dalis apskrita, smarkiai paaukštinta ir paplatinta), tiesiais arba nežymiai lenktais skersiniais. Pastebėtina, kad neretai buoželės ir skersiniai būna padengti sidabro plokštele (perdegusiuose dirbiniuose paprastai išvelgiami tik susilydžiusio sidabro lašeliai), jiems būdingas įvijų, duobučių arba trikampių ornamentas.

Iš X tipo kalavijų minėtinas Jakštaičių (Meškių) degintiniame kape 2 aptiktas 96 cm ilgio dviašmenis kalavijas ir šio tipo kalavijo buoželė iš Kulautuvos kapinyno (Urbanavičius 2011, pav. 323, 324). Dviašmenių kalavijų balno pavidalo buoželėmis rasta Griežės kolektyvinių degintinių kapų duobės XI kape 1 ir Obelių kapo 60 sampile (Urbanavičius, Urbanavičienė 1988, p. 24, pav. 28:1; Kazakevičius 1996, p. 120–121, pav. 91) (74:1 pav.); pirmojo buoželė ir skersinis sidabruoti. Tai nėra plačiai viduramžių degintiniuose kapuose paplitęs kalavijų tipas – be šių radinių pastaraisiais metais dar viena balno pavidalo buoželė aptikta Alšėnų kapinyne.

Apie kitus kalavijų tipus galima spręsti tik iš viduramžių degintiniuose kapinyuose rastų kalavijų buoželių ir skersinių. Antai būdingų T1 (Kuršių) tipo kalavijo buoželių rasta Bedugnės ir Obelių kapinyuose, Griežės kolektyvinių degintinių kapų duobėje XI, Kejėnų degintiniame kape 5 (Petrauskas 2013, pav. 5:4, 5) (76:1, 2 pav.), skersinių – Bedugnėje, Kulautuvoje, Obelių ežere, Paalksniuose, Piktagalyje ir Seredžiaus degintiniame kape 14 (Urbanavičius 1988, p. 100; 2011, pav. 514; Michelbertas 2011, pav. 112: 2, 3; Petrauskas 2013, pav. 5:6) (76:3 pav.).

Rombo formos buoželių radimviečių sąrašas yra kur kas kuklesnis – jų aptikta Bedugnės ir Marvelės kapinyuose (Bertašius 2009d, Taf. 84:1, 95:1) (76:5 pav.). Be to, reikia pridurti, kad neaiškaus tipo vienašmenių ir dviašmenių kalavijų surasta Griežės kolektyvinių degintinių kapų duobėje I ir duobės XI kape 2, Jakštaičių (Meškių) degintiniame kape 59 ir Obeliuose (Urbanavičius 1977a, pav. 15; 2011, p. 203, pav. 356) (49, 50, 74:2 pav.).

Skirtingų tipų kalavijų skaičius viduramžių degintiniuose kapinyuose atskleidžia bendruosius šių ginklų paplitimo dėsniumus. T, T1 (Kuršių), X ir Z tipo kalavijai yra vieni būdingiausių kalavijų baltų žemėse vikingų ir valstybės kūrimosi laikotarpiu (Kazakevičius 1996, p. 44–58 ir kt.; 1997; Jērums 2012, p. 80–86). Nors šių tipų kalavijų randama slavų ir lyvių žemėse, Skandinavijoje (Кирпичников 1966a; Плавинский 2006, p. 307–309; Plavinski 2007, p. 335–337), pagrįstai manoma, kad juos kaldino vietos meistrai. Kalavijai balno pavidalo ir rombo formos buoželėmis kiek retesni ikirikščioniškos Lietuvos valstybės teritorijoje, tačiau, kaip ir pirmųjų kalavijų atveju, archeologinėje literatūroje datuojami X/XI–XIII a. (Kazakevičius 1996; Plavinski 2007, p. 335–337). Netenka abejoti tuo, kad dalis uždarų komplektų, kuriuose rasta kalavijų ar jų dalių, turi būti skiriama ne tik XIII a., bet ir XIV a. (pavyzdžiui, šiuo laikotarpiu datuojamas Obelių degintinis kapas 4; 54 pav.).

Neatsiejama kalavijų radinių grupė – žalvariniai *makštų galų apkalai*. Apkalai su palmete viršuje ir spurgeliu apačioje, puošti augaliniu ir geometriniu ornamentu (Va tipas pagal V. Kazakevičių) arba kryžiumi (Vb tipas) tarp jų dažniausi. Pirmųjų rasta XIII a. pirmos pusės Griežės kolektyvinių degintinių kapų duobės XI kape 1, to paties laikotarpio Ašmenėlio pilkapyje, Bedugnėje, Obelių ežere ir net 5 – Alšėnų kapinyne (Kazakevičius 1992, p. 103, Fig. 9:6; 1998, p. 307–308, 317, pav. 36:5, 38; Зайковский 2001, p. 414, Рис. 2:3; Svetikas 2014, II, lent. XLI:18) (77:3, 5–9 pav.). Apkalų su kryžiumi būta Griežės kolektyvinių degintinių kapų duobėje I, Obelių degintiniuose kapuose sausumoje ir vandenyje (Kazakevičius 1992, Fig. 10: 1, 5–6, 9; 1998, p. 319–320, pav. 39:2–3; Griciuvienė, Buža 2009, p.

366–371) (77:1, 2 pav.). III tipo apkalų su rytietiška palmete a potipiui skiriamas apkalas iš Bajorų kapinyno (77:4 pav.), b potipiui – Ruseinių degintinio kapo I apkalas (Kazakevičius 1992, Fig. 6:1; 1998, p. 316), be to, Ia, Ib ir IIIc tipų makštų galų apkalų tarp XII a. pabaigos – XIV a. dirbinių surasta Marvelės kapinyno duobėse (Kazakevičius 1998, p. 314, 316; Bertasius 2009d, Taf. 83:8–10).

Va ir Vb tipų kalavijų makštų galų apkalai yra populiariausi apkalų tipai baltų genčių žemėse. Šių apkalų chronologija apibrėžiama XI–XIII a., o Vb tipas netgi laikomas kuršišku (Kazakevičius 1992, p. 103–106; 1998, p. 307–310; Jērums 2012, p. 94). IIIa tipo apkalas surastas XIV a. – XV a. pradžios Bajorų degintiniuose kapuose, XIV a. turi būti skiriamas ir IIIb tipo apkalas iš Ruseinių degintinio kapo I. Šiame kape be makštų galo apkalo rasta: 2 įtveriamieji peiliai (vienas jų – ornamentuota geležte), yla, miniatiūrinis kirvelis, lanko (?) strėlės antgalis, skustuvas, vytinės antkaklės fragmentų, pasaginės segės aguoniniais, cilindriniais, daugiakampiais ir platėjančiais galais, apskrita lieta ir skardinė segė be atbrailos, įvijinė ir juostinė apyrankės, žiedai pastorinta, vyta ir pinta priekine dalimis, skardinis trapecijios formos kabutis bei 2 įvijos. Šie pavyzdžiai rodo, kad archeologinėje literatūroje iki šiol XI a. datuoti IIIa ir IIIb tipų apkalai tam tikrais atvejais buvo naudojami net XIV a. (išsamiau žr.: Kazakevičius 1992, p. 99; 1998, p. 298–300; Jērums 2012, p. 94).

Kirviai yra vieni dažniausių ginkluotės radinių viduramžių degintiniuose kapuose (49, 50, 52:2, 54:1, 55:9, 56:12, 78 pav.). Į kapą paprastai buvo dedama po vieną plačiašmenį kirvį, jie uždaruose komplektuose randami kartu su ietigaliais ir kario raitelio reikmenimis. Šiems dirbiniams būdingos apvalios pentys su atkraštėmis, apskritos ar ovalios 2–4 cm skersmens kiaurymės kotui, išlenkti, koto link ištęsti ir dažniausiai statmenai užkirsti ašmenys. Plačiašmeniai kirviai siekia 10–18,3 cm aukštį, ašmenys – 4,9–12,5 cm plotį. Mažesnieji kirviai 5,5–7,5 cm aukščio ir 2,8–5,2 cm pločio ašmenimis, pagaminti iš vieno geležies gabalo ir pasižymintys grubesnėmis formomis, laikytini miniariūriniais.

Nurodytų formų plačiaašmeniai kirviai greičiausiai buvo naudojami ne kaip darbo įrankiai, o ginklai (Urbanavičius 1970c, p. 4; Peets 2007, p. 171). Jie paplito vėlyvajame geležies amžiuje (Malonaitis 2011), tačiau šios ir kiek pakitusių formų (kampuotomis pentimis, neužkirstais ir koto link smailėjančiais ašmenimis) plačiaašmenių kirvių randama dar ir XV–XVI a. nedegintų mirusiųjų kapuose (Urbanavičius 1979, p. 128–130; Svetikas 2011, p. 48–84). Nors iki šių dienų paprastai išlieka tik metalinės kirvių dalys, reikia paminėti, kad Vilniaus Žemutinėje pilyje aptiktas XIV–XV a. datuojamas plačiaašmenis kirvis su 73,3 cm ilgio ir 3,2 cm skersmens klevo kotu (Avižinis *ir kt.* 2010, p. 201).

Vyrą karį į pomirtinį pasaulį lydėjo Griežės kolektyvinių degintinių kapų duobės XI kape 1 surastas 17,5 cm aukščio pentinis kovos kirvis 17,2 cm pločio vėduokliniais ašmenimis (M tipo pagal Janą Peterseną) (Girininkas 2011, pav. 5; Svetikas 2014, II, lent. XLI:21). Šios formos kirviai, kaip ir Rumšiškių degintiniame kape 11 ir jau minėtame Ruseinių degintiniame kape I surasti miniatiūriniai kirveliai, būdingesni II t-mečio pradžios kuršių laidojimo paminklams (Nakaitė 1964, p. 54–55, 70; Volkaitė-Kulikauskienė 1964, p. 104–107; Atgāzis 1997).

XIII–XIV a. degintiniams kapinynams, kaip ir ankstesnių laikotarpių laidojimo paminklams, būdingi įmoviniai ir įtveriamieji **ietigaliai** (49, 50, 51:2, 52:1, 53:7, 55:7, 8, 79–81 pav.). Pirmieji pagal plunksnos formą skiriami į lapo pavidalo (Ašmenėlis, Bajorai, Barinė, Griežė, Obelių ežeras), siauromis arba plačiomis išstęstomis trikampėmis plunksnomis (Barinė, Griežė, Markiniatai, Purvynai, Rounae Pole) potipius, kiti dėl plunksnos apačioje esančios užbarzdos laikomi žeberkliniais (Alšėnai, Bedugnė, Obelių ežeras), dar kiti dėl nežymaus perėjimo iš įmovos į plunksną – juostiniais (Alšėnai, Bedugnė, Obeliai). Įtveriamieji ietigaliai atitinkamai pasižymi lapo pavidalo (Griežė, Obeliai), siauromis arba plačiomis trikampėmis plunksnomis (Alšėnai, Gardinas, Griežė), žeberkliniais – viena arba dviem užbarzdomis plunksnos apačioje, kai kada – tordiruotomis įkotėmis (Griežė, Jakštaičiai (Meškiai), Marvelė, Obeliai); įtveriamųjų ietigalių įkočių galiukai dažniausiai užlenkti.

Atsižvelgiant į tai, kad ietigaliai siekia nuo 9,8 iki 45,8 cm, jų plunksnos – 2,7–25 cm ilgi, skirtingo dydžio ir formų ietigalių paskirtis turėjo būti nevienoda.

Peržvelgus uždarus viduramžių degintinių kapų komplektus galima teigti, kad mirusieji buvo laidojami ir su vienu, ir dviem ietigaliais (vieninteliame Griežės kolektyvinių degintinių kapų duobės I komplekte surasti 3 ietigaliai; 49 pav.). Kai kada abu komplekto ietigaliai būna įmoviniai (Barinės deg. kapas 27, Bedugnė), tačiau kur kas dažnesni atvejai, kai vienas iš ietigalių yra įmovinis, kitas – įtviriamasis (Gardinas, Griežės kolektyvinių deg. kapų duobės XI kapai 1 ir 2, „lobiai“ 1 ir 2, Jakštaičių (Meškių) deg. kapai 2 ir 59, Ruseinių deg. kapas 55). Nors ietigaliai pagrįstai laikomi vyrų karių įkapėmis, jų sąsajas su kitais ginklais pagrindžia korespondencinės analizės duomenys⁴², reikia pažymėti, kad tam tikrais atvejais ietigalių aptinkama ir įkapėmis neišsiskiriančiuose vaikų kapuose. Antai kartu su ietigaliais Bajorų degintiniuose kapuose 1 ir 2 buvo palaidoti sudeginti 5–15 ir 2–10 m. amžiaus vaikai – greičiausiai berniukai (Grinkevičiūtė, Vaitkevičius 2007a, p. 147–148). Ietigalių, kaip mirusiųjų į pomirtinį pasaulį lydinčių įkapių, samprata Lietuvai priėmus krikštą iš karto neišnyko – šie ginklai į nedegintų mirusiųjų kapus buvo dedami iki pat XVI a. (Urbanavičius 1979, p. 130–131; Svetikas 2009a; 2011, p. 18–48).

Tyrinėjant viduramžių degintinius kapinynus surasta įtviriamųjų **lanko strėlių antgalių** bipiramidinėmis ir ylos pavidalo galvutėmis, trikampio, rombo bei kastuvėlio formos plunksnomis; įmoviniai Bajorų kapinyno antgaliai sunykę, todėl sunkiai apibūdinami (81:8 pav). Tarp strėlių antgalių bipiramidinėmis galvutėmis (10 ir 11 tipų pagal Gintautą Rackevičių) radimviečių – Bedugnės kapinynas ir Obelių ežeras (82:10–12 pav.). Remiantis G. Rackevičiumi, tai vieni populiariausių lanko strėlių antgalių tipų Lietuvoje XIV a. – XV a. pirmoje pusėje, tačiau didžiausią dėmesį atkreipia tai, kad net 35 tokie antgaliai surasti vos už 2,5 km nuo Bedugnės kapinyno esančioje Senųjų Trakų piliavietėje (Rackevičius 2002, p. 132–134, 178–179). Taigi

---

⁴² Žr. pokyrį III.3.4. „Viduramžių degintinių kapų įkapių komplektų analizė“.

geografinį šių archeologijos paminklų artumą patvirtina chronologinės ir tipologinės atskirų radinių tipų sąsajos.

Strėlių antgalių ylos pavidalo galvutėmis aptikta Bajorų, Gurkovičių ir Zarojaus kapinynuose (Vaitkevičius, Grinkevičiūtė 2008, pav. 4) (82:7, 9 pav.). Teigiama, kad tokie antgaliai buvo naudojami karo reikmėms – dėl galvučių formos ir siaurumo tai buvo tinkamiausi antgaliai kovai prieš šarvuotus karius (Wegraeus 1973; Kazakevičius 2004, p. 15). XIV a. antrai pusei – XV a. pradžia skiriami strėlių antgaliai trikampio (28 tipas) ir rombo formos (32 tipas) plunksnomis (Rackevičius 2002, p. 145–146, 148). Viduramžių degintiniuose kapinynuose šių tipų antgalių kol kas surasta nedaug: pirmųjų būta Rounae Polės (82:6 pav.), antrųjų – Alšėnų kapinyne (82:3 pav.). Kiek anksčiau Gurkovičiuose, o pastaraisiais metais Alšėnuose ir Markiniatuose aptikti XIV a. antra puse datuojami strėlių antgaliai plokščiomis kastuvėlio formos plunksnomis (35 tipas; pagal A. Medvedevą – 67 tipas) laikomi mongolų totorių palikimu (Медведев 1966a, p. 75–76; 1966b) (82:1, 2, 4, 5 pav.). Nekyla abejonių, kad šie antgaliai turi būti siejami su tuometinės Lietuvos valstybės rytinių žemių anpuoliais. Dabartinės Lietuvos teritorijoje kol kas žinomi tik du šio tipo antgaliai iš Kernavės piliakalnių prieigų (Rackevičius 2002, p. 149–150, 169).

Buožių antgaliai yra nebūdingi XIII–XIV a. degintinių kapinynų radiniai. Vienintelis kubo nusklembtais šonais formos buožės antgalis (II tipas pagal Anatolijų Kirpičnikovą) tarp kitų XIII a. pirmos pusės degintinių kapų radinių surastas Ašmenėlio pilkaryje (Зайковский 2001, p. 414, Рис. 2:1). Buožės su šio ir daugelio kitų tipų antgaliais kildinamos iš Rusios žemių (Кирпичников 1966b, p. 48; Кирпичников, Медведев 1985, p. 311), tačiau pavienių radinių surasta krikščioniškojo laikotarpio griautiniuose kapuose (Urbanavičius 1970c, p. 9, pav. 7:4), jų būta Latvijoje, Estijoje ir prūsų genčių argyventoje teritorijoje (Мугуревич 1965, p. 54; Peets 2007, p. 194–195; Shiroukhov 2012, p. 229–231; Широухов 2014, p. 393, 396–399).

Kovos peilių ir darbui naudotų peilių skiriamuoju bruožu laikomas jų geležčių ilgis – ilgesni nei 20–25 cm peiliai, manoma, buvo skirti kovai, o

ilgesni nei 50 cm ilgio peiliai laikomi kalavijais (Volkaitė-Kulikauskienė 1970, p. 217; Казакявичюс 1988, p. 82). Šių peilių laidojimo paminkluose randama nuo I t-mečio, tačiau viduramžių degintiniuose kapuose tai yra reti radiniai. Paminėtini masyvūs 26,8–35 cm ilgio peiliai su ryškiais grioveliais geležtėse ir ilgomis įkotėmis iš Griežės (51:3 pav.) ir Salapiaciškių degintinio kapo 13 (Szukiewicz 1908, p. 44, tabl. XV:23). Be to, Paalksnių degintiniame kape 3 atskirai surastas žalvarinis kovos peilio makštų apkalas karpytu pakraščiu (Michelbertas 2011, pav. 78:6).

Apsauginei kario ginkluotei skiriami Gardine, Obeliuose ir Rusiuose rasti **šalmi** ir jų dalys. 1921 m. Rusiuose, pustomame smėlyje, ir 1988 m. Nemuno kairiajame krante ties Gardinu aptikti šalmi yra kūgio formos. Pirmasis padarytas iš vieno, apačioje geležiniu lanku sutvirtinto skardos lakšto (Tarasenko 1922, p. 584; Volkaitė-Kulikauskienė 1965, p. 61, pav. 3, 4), antrąjį sudaro du grandelėmis šonuose sujungti gaubti lakštai (Краўцэвіч 1992, p. 45, Мал. 1, 3:10, 11). Gardino šalmas pagal kartu surastą Z tipo kalaviją, plačiaaašmenį kirvį, įmovinį ištęsta trikampe plunksna ir įtveriamąjį siaura trikampe plunksna ietigalius, grandinių šarvų dalį, 2 juostinius pentinus su žvaigždute, dvinarius žąslus ir VIII tipo (pagal J. Antanavičių) balnakilpę datuojamas XIII a. 3-uoju dešimtmečiu – XIII a. pabaiga (Краўцэвіч 1992). Reikia pridurti, kad kūgio formos šalmo dalimis greičiausiai laikytini Obelių kapo 57 sampile surasti trys apdegę geležies skardos fragmentai su skylutėmis pakraščiuose (83 pav.).

Be viduramžių degintinių kapų, kūgio formos šalmų rasta XI–XII a. datuojamame Pakalniškių dvigubame žirgo kape 23 (Antanavičius 1964, p. 32; Volkaitė-Kulikauskienė 1965, p. 61, pav. 1, 2) ir XII–XIII a. Pavirvytės degintiniame kape 65 (Vaškevičiūtė, Cholodinskienė 2008, p. 144–147, pav. 63); šis šalmų tipas itin būdingas Rusios žemėms (Кирпичников 1971, p. 22–32; Кирпичников, Медведев 1985, p. 315–316). Tuo remiantis archeologinėje literatūroje reiškiamą nuomonę, kad Lietuvoje aptikti šalmi pagal Rusios šalmų pavyzdžius buvo pagaminti vietoje (Volkaitė-Kulikauskienė 1965, p. 66–67).

Šarvuotės radinių grupę sudaro šarvų grandelės ir plokštelės. Apskritos, iš apvalios ar plokščios vielos padarytos 0,9–1,7 cm skersmens grandelės (ant kai kurių pastebimos kniedijimo žymės) viduramžių degintiniuose kapinynuose aptinkamos dažnai. Jų būta Gardino kario raitelio komplekte, skirtinguose Ruseinių kapinyno degintiniuose kapuose, pavienių grandelių ir šarvų fragmentų iš kelių ar keliolikos sukabintų grandelių rasta Alšėnuose, Bedugnėje, Cialežyškėse, Markiniatuose, Rounae Polėje ir daugelyje kitų kapinynų (Краўцэвіч 1992, p. 45, Мал. 1–2, 3:7; Michelbertas 2011; Urbanavičius 2011, p. 32, 38; Petrauskas 2013, pav. 6; Svetikas 2014, II, lent. LCI, LCII:53) (84 pav.). Obeliuose aptiktas grandinių šarvų fragmentas išlikęs kur kas geriau – jame įžvelgiama krūtinės dalis ir rankovė (Urbanavičius, Urbanavičienė 1988, p. 24, pav. 30).

Lameliaro tipo šarvų plokštelės, tarpusavyje tvirtintos odiniais dirželiais, yra retesnės už grandeles. Po šešias stačiakampes plokšteles su viena ar dviem skylutėm dirželiui įverti rasta Bedugnėje ir Paalksniuose, dar viena tokia šarvų plokštelė aptikta Rounae Polės kapinyne (Michelbertas 2011, p. 132, pav. 85:7–12) (85 pav.). XIII a. datuojamų lameliaro šarvų plokštelių žinoma iš Sarajų kapinyno Latvijos Kurše (Asaris 1994), XIII–XIV a. Drucko (Baltarusijos Respublika) kultūrinių sluoksnių (Бохан 2002, p. 51), įvairių kitų to meto Rusios vietovių (Медведев 1959; Кирпичников 1971, p. 15–21); XIV a. šio tipo šarvus nešiojo Mazovijos ir Vokiečių ordino kariai. Vis dėlto įspūdingiausiu radiniu laikomas XIV a. pabaiga – XV a. pradžia datuojamas apie šimto lameliaro šarvų plokštelių komplektas iš Vilniaus Žemutinės pilies (Бугис 2008; Bugys 2011).

III.3.3. Papuošalai

Didžiausią viduramžių degintinių kapų radinių dalį sudaro: galvos, kaklo, krūtinės ir rankų papuošalai. Galvos papuošalų grupei skiriamos apgalvių skardelės, ant kaklo nešiotos antkaklės ir įvairūs iš karolių, žvangučių, kabučių ir kitų papuošalų suverti vėriniai, krūtinės papuošalais laikomos segės, rankų –

apyrankės bei žiedai. Kartu su papuošalais šiame poskyryje aptiriamos degintiniuose kapuose aptinkamos įvijos ir lokio nago apkalai-amuletai.

Apgalvių skardelės – būdingi viduramžių griautinių kapų radiniai, apie kuriuos daugiausiai duomenų teikia Kernavės (Kriveikiškio) ir Sarių kapinynai (Kuncienė 1979, p. 89–92; Vėlius 2001b; 2005, p. 42–54; Svetikas 2009b, I, p. 33–50). Tačiau svarbu pažymėti tai, kad bent dvi penkiakampės ir 5 keturkampės apgalvio skardeles su lelijos ir X formos kryžiaus atvaizdais galima sieti su degintiniais kapais. Ruseinių degintiniame kape 48 surasta 8-ojo varianto (pagal E. Svetiką) penkiakampė skardelė datuojama XV a. pirma puse (Svetikas 2009b, I, p. 39–40) (86:1 pav.). Nusakyti tikslią keturių keturkampių 7-ojo varianto ir vienos 10-ojo varianto keturkampių skardelių iš Obelių ežero (86:3–6 pav.), taip pat Markiniatuose atsitiktinai aptiktos penkiakampės 2-ojo varianto skardelės chronologiją nėra galimybės (86:2 pav.). Pastaroji skardelė apsilydžiusi, ir būtent ši aplinkybė leidžia ją laikyti degintinio kapo įkape.

Atskirai minėtina Augustiniškių degintiniame kape 45 surasta geltono biserio karoliukais ir įvijelėmis puošta 17 cm ilgio ir 1,8 cm pločio vainiko audinio juostelė (Berga 2007, p. 40, att. 19). Tai vėlyviausias degintinis kapas, kuris pagal surastas įkapes, ypač – monetas ir skaičiavimo žetonus, datuojamas XV a. antruoju ketvirčiu.

Antkaklių fragmentai yra dažni XIII–XIV a. degintinių kapų radiniai (su nedidelėmis vytinių antkaklių lankelių dalimis susiduriama daugelyje kapinynų), tačiau sveikų šių kaklo papuošalų aptinkama labai retai. Pagal galų formą antkaklės skiriamos į kelis tipus, iš kurių dažniausios su plokštelėmis galuose (Ašmenėlis, Kuršų deg. kapas 43, Meškučiai, Paprūdžiai, Pribitkos deg. kapas 1) (87:1–3 pav.), užbaigtos kilpelėmis arba kilpelėmis viename gale ir kabliukais – kitame (Griežės kolektyvinių deg. kapų duobė I ir duobės XI kapas 2) (88 pav.). Antkaklių, kurių galuose pritvirtintos akutėmis, įkartėlėmis, taškučiais, iškiliais spurgeliais puoštos lietos arba iš skardos pagamintos plokštelės, lankeliai paprastai būna vyti arba pinti. Antkaklių su kilpelėmis ir kabliukais galuose lankeliai viengubi arba dvigubi, dažniausiai suvyti iš dviejų ar trijų vielų. Nurodytų tipų antkaklės buvo nešiojamos dar XV a. pirmoje

pusėje (Svetikas 2007d; 2009b, I, p. 65–73), todėl sudegintų mirusiųjų įkapėmis laikomos tik antkaklės iš uždarytų degintinių kapų komplektų arba atsitiktinės antkaklės su pastebimomis perdegimo žymėmis.

Svarbu pažymėti tai, kad be nurodytų šių kaklo papuošalų tipų Ruseinių degintiniame kape 36 aptiktas antkaklės kūginiais galais galiukas – 2,3 cm aukščio kūgelis (87:4 pav.). Remiantis kartu surastomis įkapėmis: vytinės antkaklės fragmentu, pasaginėmis segelėmis cilindriniais ir gyvuliniais galais, skardine pasagine sege platėjančiais galais, 2 apskritom skardinėm segėm su atbraila, apyranke, stačiakampiu diržo apkalu, žiedine įvija ir 2 šarvų grandelėmis, šį kapą reikia datuoti XIV a. (Svetikas 2014, II, lent. LCI:1–19). Archeologinėje literatūroje laikomasi nuomonės, kad antkaklės kūginiais galais Lietuvoje daugiausiai buvo nešiojamos VIII–XI a. (Volkaitė-Kulikauskienė 1970, p. 153–154; Lietuvos 1978, p. 30–31), tačiau, kaip rodo Ruseinių kapinyno atvejis, pavienės šio tipo antkaklės galėjo būti naudojamos kur kas ilgiau.

Kaklo vėrinius sudaro: karoliai, žvangučiai, kabučiai, cilindriškai ir įvairūs kiti papuošalai. Skirtingai nei nedegintų mirusiųjų kapuose (išsamiau žr.: Vėlius 2005, pav. 22–24, 26; Svetikas 2009b, II, p. 38–50, lent. I–XIII), viduramžių degintiniuose kapinyuose apie kaklo vėrinius daugiausiai galima spręsti tik iš pavienių papuošalų paskirtį atlikusių įkapių. Įspūdingas kaklo vėrinys iš Augustiniškių degintinio moters kapo 45, kuriam priklauso 13 kryželio pavidalo, 2 rombo ir 1 lelijos žiedo formos kabutis, 6 monetos-kabučiai, 4 skaičiavimo žetonai-kabučiai, 2 žvangučiai, 7 stikliniai ir 2 kauliniai karoliai bei 3 kauri kriauklelės, tarp kitų degintinių kapų radinių yra reta išimtis (Berga 1997, p. 120, att. 1; 2007, p. 26, 45–46, att. 19). Dėl šios priežasties toliau aptariamos atskiros kaklo vėrinių dalys.

Įvairiaspalviai, iš skirtingų medžiagų pagaminti *karoliai* – neatsiejama kaklo vėrinių dalis (89 pav.). Kaip I ir II t-mečių sandūroje (Kuncienė 1981b), viduramžių degintiniuose kapuose populiariausi buvo mėlyno, žalsvo, gelsvo ir juosvo stiklo karoliai (Bajorų deg. kapas 7, Barinės deg. kapai 20–26, Kejėnų deg. kapas 5, Seredžiaus deg. kapas 13, Šilėnai). Be šių karolių, aptinkama

balsvos ir tamsiai rudos spalvos stiklo emalio (Ašmenėlis, Piktagalio deg. kapas 1), gintarinių (Griežės kolektyvinių deg. kapų duobė XI, Kurklintiškiai, Piktagalys, Ruseinių deg. kapas 69), kaulinių (Augustiniškių deg. kapas 45) ir žalvarinių (Bajorų deg. kapas 7, Markiniatai, Piktagalys, Ruseinių deg. kapas 55) karolių. Daugelis jų ritinio ir statinaitės formos, tačiau tik stikliniams karoliams būdingi ranteliai, gintariniams – dvigubo nupjauto kūgio forma, o iš plonos juostelės susukti žalvariniai įvijiniai karoliai tarsi primena nedideles įvijėles. Pačiais prabangiausiais laikytini sidabriniai 2,5–4 cm ilgio rantyti pailgi karoliai iš Kulautuvos lobio (Ivanauskas 1997, pav. 5:6, 8, 9), Obelių degintinių kapų sausumoje ir vandenyje (89:2 pav.).

Žvangučiai yra vieni dažniausių kaklo vėrinių radinių XIII–XIV a. degintiniuose kapuose (be to, jais galėjo būti puošiama galvos danga, juostos, skepetos, prijuostės ir t.t.; 90 pav.). Antai vien Griežės kolektyvinių degintinių kapų duobėje I rasti 7 (Griciuvienė, Buža 2009, p. 366–371), Obelių degintiniame kape 4 – 3 (54:18–20 pav.), visame Bajorų kapinyne – 70 (Petrauskas 2016b, p. 424), o Obelių ežere – ne mažiau kaip 140 žvangučių (Urbanavičius, Urbanavičienė 1988, p. 42). Kaip rodo žvangučių simbolinių reikšmių tyrimai (Kazimieraitytė 2013š, p. 50–52), šie dirbiniai pagrįstai siejami su moterimis ir jaunomis merginomis, o be puošybinės ir žvangėjimo paskirties, ne mažiau buvo svarbus senovės lietuvių tikėjimas žvangučių teikiamomis apsauginėmis galiomis.

Žvangučiai siekia 1,2–2,6 cm aukštį, galvutės – 0,9–2,2 cm skersmenį, jiems būdinga rutulio, kiek rečiau – ištęsto ar suploto rutulio forma, kryžminė arba skersinė išpjova, viršuje pritvirtinta auselė pakabinimui. Didesnieji, prie kamanų kabinti žvangučiai su skersine išpjova ir apskritomis kiaurymėmis jos galuose galėjo siekti iki 3 cm aukštį ir 2,6 cm skersmenį⁴³. Kai kada žvangučių galvučių plačiausia vieta buvo puošiama horizontaliais grioveliais, lapeliai – įstrižomis įkartėlėmis. Šių dirbinių žvangėjimui, kurio skambesys priklausė nuo žvangučių formos, išpjovų ir net cheminės sudėties (Rainio 2006, p. 119–

---

⁴³ Plačiau žr. poskyrį III.3.6. „Raitelio ir žirgo ekipuotė“.

120; Kazimieraitytė 2013š, p. 47–49), užtikrinti į vidinę ertmę buvo įdedamas 0,3–0,9 cm skersmens akmenukas ar metalinis rutuliukas.

Laidojimo paminkluose žvangučių randama nuo X–XI a. (Kazimieraitytė 2013š, p. 31). Vėlyviausieji, datuojami XVI a. ar net XVII a. trečiuoju ketvirčiu (Svetikas 2003a, p. 83), liudija, kad moterys ir merginos šiuos papuošalus nešiojo daugelį amžių.

Kabučių radinių grupė pagal formą ir gamybos būdą skiriama į dešimtį skirtingų tipų. Skardiniai *rombo formos* kabučiai tarp jų yra vieni labiausiai paplitusių. Tai 2 x 3,9–4,9 cm dydžio, vienu arba penkiais iškiliais spurgeliais viduryje ir smulkių taškučių eilutėmis pakraščiuose (rečiau viduryje susikertančiomis linijomis arba išilginiais ranteliais pakraščiuose) puošti kabučiai su ašele viršuje. Jų rasta uždaruose degintinių kapų komplektuose Apuolėje, Augustiniškiuose, Jakštaičiuose (Meškiuose) ir Ruseiniuose, atsitiktinių – Alšėnų, Bajorų, Obelių ir daugelyje kitų kapinynų (Urbanavičius 1977a, pav. 16:13; 2011, pav. 338; Berga 2007, p. 54, att. 19; Svetikas 2009b, I, pav. 67:2 ir kt.; 2014, II, lent. LCI:11, 12) (91:10–12 pav.).

E. Svetikas (2009b, I, p. 85) skardinių rombo formos kabučių chronologiją apibrėžia XIV a. antra – XV a. pirma puse. Kaip rodo Griezės kolektyvinių degintinių kapų duobė IX, Jakštaičių (Meškių) degintiniai kapai 31 ir 44 (Urbanavičius 1977a, pav. 16:6–13), įvairūs kiti kuršių ir žiemgalių kapai (Vasiliauskas 2001, p. 346; Griciuvienė, Buža 2009, p. 349–350, 384–389, 394–395), skardiniai rombo formos kabučiai buvo paplitę jau XII–XIII a. Su ankstesniu Griezės kolektyvinių degintinių kapų duobės IX datavimu sutinka ir pats tyrinėtojas, tačiau, reikia pasakyti, kad šios duobės ir joje aptiktų kuršių įkapių skyrimas *prie XIII–XIV a. Livonijos duomenų* yra nepagrįstas (Svetikas 2009b, I, p. 479, išnaša 361). Pietų Estijoje, Latvijoje, Baltarusijoje ir Šiaurės rytų Lenkijoje šie kabučiai buvo nešiojami XIII a. – XV a. pirmoje pusėje (Odoj 1956, tabl. XXI:1–2; 1958, tabl. XVIII:8; Гуревич 1962, Рис. 111:8; Mugurēvičs 1977, p. 83, tab. XXXVII:1–10; Valk 2001b, Plate XX:15).

Į aptariamus kabučius kiek panašus 3,1 x 4,2 cm dydžio lietas rombo formos kabutis aptiktas Bedugnės kapinyne (91:13 pav.). Dirbinys puošt

aštuonkampe žvaigžde, jos viduryje išgręžta skylutė, o tarpai tarp spindulių užpildyti raudonu emaliu. Šio kabučio atitikmenų kol kas nežinoma.

Antrąjį skardinių kabučių tipą sudaro *trapecijos formos* kabučiai. Tai 1,6–4,2 x 2,9–4,4 cm dydžio, iš plonos skardelės padaryti neornamentuoti kabučiai su viena arba dviem skylutėmis siaurajame gale. Šių trapecinius kamanų apkalus primenančių kabučių daugiausia surasta Vidurio Lietuvos degintiniuose kapinyuose: Graužiuose, Karmėlavoje, Ruseiniuose ir kitur (Rickevičiūtė 2003, pav. 90:8; Svetikas 2014, II, lent. LCII:13, 14, LCIV:12, 13). Antai Ruseiniuose trapecijos formos kabučių būta daugelyje degintinių kapų, kai kuriuose jų suskaičiuojama net po 5–9. Tuo metu 3,1–6,2 cm ilgio skardiniai *šukų formos* kabučiai-amuletai yra būdingi II t-mečio pradžios kuršių laidojimo paminklų radiniai. Iš XIII a. datuojamų radimviečių minėtini Griežės degintiniai kapai (91:1–3 pav.).

Kryželio pavidalo kabučiai – išskirtinio tyrėjų dėmesio sulaukęs kabučių tipas. Lietuvoje skirtingo laikotarpio kryželio pavidalo kabučius nagrinėjo ir į tipus išskyrė E. Vasiliauskas (2001, p. 346) ir E. Svetikas (2007b; 2009b, I, p. 73–78). Be to, paminėtini platūs Latvijos (Мугуревич 1965, p. 63–71; Mugurēvičs 1974), Estijos (Kuriso 2012), Suomijos (Purhonen 1992; Taavitsainen 2003), Rusijos (Фехнер 1968; Седова 1981, p. 49–55; Makarov 1989), Baltarusijos (Башков 2013) ir kitų kaimyninių šalių autorių tyrinėjimai.

Kryželio pavidalo kabučių iš degintinių kapų rasta penkiose vietovėse. Didžiausias vėrinys, kurį sudaro 13 III ir IX tipo (pagal E. Svetiką), stačiatikiški, tiesiomis arba paplatintomis kryžmomis kryželio pavidalo kabučiai, taip pat iš organinės medžiagos pagamintas kryželis, aptiktas Augustiniškių degintiniame kape 45 (Берга 2001, p. 422, Рис. 3). Bajorų kapinyne rasti 3 III tipo (92:2, 3 pav.), Barinės degintiniame kape 24 – vienas II tipo kabutis (92:4 pav.), o Apuolės degintiniame kape 8 (92:1 pav.), Obelių ežere (92:5 pav.) ir Zasvyrės pilkapio 11 degintiniame kape (Jaskanis 1962, p. 468, Рис. 8) – po vieną I tipo kabutį. Daugiau klausimų kyla dėl III tipo kabučio iš Obelių kapo 60 sampilo ir 5 kabučių iš Markiniatų kapinyno (Urbanavičius, Urbanavičienė 1988, pav. 36:8; Svetikas 2007b, pav. 3:5); lieka

neaišku, ar šie radiniai turi būti siejami su degintiniais, ar nedegintų mirusiųjų kapais. Be to, reikia pažymėti tai, kad du Bajorų kryželio pavidalo kabučiai apsilydę ir į degintinių kapų horizontą pateko iš mirusiųjų deginimo laužavietės.

Nagrinėjant kryželio pavidalo kabučius būtina plačiau aptarti E. Svetiko darbuose pateikiamą šio tipo kabučių vertinimą. Anot tyrinėtojo, šie XIV a. antra – XV a. pirma puse datuojami kabučiai *net ir kritiškiausiai nusiteikusiems istorikams bei archeologams turėtų būti suprantami kaip Lietuvos christianizacijos šaltiniai* (Svetikas 2007b, p. 52); tai ne tik christianizaciją, bet ir piligrimystę – krikščionių šventų vietų lankymą – liudijantys radiniai (Svetikas 2007b). Šias mintis vainikuoja XV a. antruoju ketvirčiu datuojamame Augustiniškių degintiniame kape 45 surastų 13 kryželio pavidalo kabučių ir daugelio kitų įkapių interpretacija. Teigiama, kad nurodytame kape neabejotinai buvo palaidota sudeginta *labai pamaldi moteris, kuri kaupdama atlaidus, aplankė daug šventų vietų Livonijoje ir LDK, tarp jų ir Vilniaus vyskupijos šventoves, galbūt ir didžiosios piligrimystės (peregrinationes primariae) vietas. Matyt, hiperpamaldumas ir nesibaigiantis, nuolatos persekiojantis nuodėmingumo jausmas bei baimė dėl per menkai atliktos atgailos privertė šią moterį įpareigoti artimuosius palaidoti ją sudeginant* (Svetikas 2009b, I, p. 142).

Žvelgiant į šią nepagrįstą Augustiniškių kapo interpretaciją⁴⁴ reikia pažymėti, kad kryželio pavidalo kabučiai, nors ir gaminti kaip krikščionybės simboliai, deginant mirusiuosius, tikėtina, buvo praradę pirminę krikščionišką reikšmę. E. Svetikas paminėjo vienintelį Augustiniškių kryželio pavidalo kabučių atvejį, tačiau nenurodė, kad jų rasta dar bent penkiuose degintiniuose kapinynuose ar su sudegintais mirusiais siejamuose laidojimo paminkluose. Pastebėtina, kad kryžius nėra vien tik krikščionybės simbolis – kryžiaus, arba ugnies, ženklas yra vienas pagrindinių senovės lietuvių religijoje (Beresnevičius 1992a, p. 45–47; Vaitkevičius 2009c, p. 33). Lygiakryžmio

---

⁴⁴ Į E. Svetiko pateikiamą Augustiniškių degintinio kapo 45 interpretaciją dėmesį yra atkreipę ir kiti autoriai (išsamiau žr.: Vitkūnas 2016, p. 453).

kryžiaus atvaizdas dar nuo VIII–IX a. išvelgiamas kryžinių smeigtukų, lankinių, apskritų plokštinių segių gamyboje ir puošyboje (Bliujienė 1999, p. 41). Taigi kryžiaus formos ar kryžiaus ornamentu puošti dirbiniai degintiniuose kapuose negali būti interpretuojami vien iš krikščioniškosios sampratos pusės.

Kaimyniniuose kraštuose kryželio pavidalo kabučiai taip pat siejami su pereinamuoju laikotarpiu iš pagonybės į krikščionybę. Saremoje jų randama tik degintiniuose kapuose (Māgi 2002, p. 152), o Suomijoje šie kabučiai buvo dedami ir į nedegintų, ir sudegintų mirusiųjų kapus (Purhonen 1992, p. 159; Wessman 2010, p. 83). Latgalių, sėlių, lietuvių ir prūsų genčių griautiniuose kapuose kryželio pavidalo kabučiai daugiausiai aptinkami kaklo vėriniuose kartu su karoliais, žvangučiais, kitų tipų kabučiais ir kauri kriauklelėmis (Odoj 1958, p. 151–152, tabl. XVII:9; Radiš 1999, att. 52:2, 92; Gričiuvienė, Buža 2007, p. 252–253; Svetikas 2009b, II, p. 42–47, lent. V–X). Visa tai rodo, kad kryželio pavidalo kabučiai neretai buvo nešiojami vien kaip papuošalai ar apsaugą teikiantys amuletai. Todėl nagrinėjant pagonybės ir krikščionybės sankirtos laikotarpio dirbinių simbolines prasmes būtina žvelgti į platų laidosenos, konkretaus laidojimo paminklo ir palaidotos bendruomenės kontekstą (išsamiau žr.: Schülke 1999, p. 91).

Bajorų degintiniame kapinyne surastas 3 x 3,6 cm skersmens *apskritas lietasis* kabutis (91:6 pav.). Šis dirbinys puoštas iškilium spurgeliu viduryje ir šešiakampio kampų atskirtų spurgelių poromis pakraščiuose (iš viso – 12 spurgelių). Tokių XII–XIV a. datuojamų kabučių rasta Kernavės viršutiniame mieste (Vengalis 2007, pav. 3:6), Latvijoje (Мугуревич 1965, Рис. 35), Baltarusijoje (Зайкоўскі 1998, Мал. 2:10–13; 2013) ir Ukrainoje (Гончаров 1950, Табл. XVIII:1). Tyrinėtojai apskritus lietus kabučius su ratu išdėstytais spurgeliais kildina iš Padnieprės ir sieja su astronomine (kalendoriaus) simbolika. Spurgelis kabučio viduryje laikomas danguje šviečiančios Saulės, 12 jį supančių spurgelių – žvaigždžių arba dvylikos mėnesių (kalendorinių metų), o šešiakampio kontūrai – šešių pasaulio šalių simboliais (Мугуревич 1965, p. 88; Зайкоўскі 1998, p. 126–127; 2013).

XIII a. datuojamame Jakštaičių (Meškių) degintiniame moters kape 31 aptikti 2, Obelių kapo 60 sampile, tarp daugiau nei šimto kitų degintinių kapų radinių – vienas *zoomorfinis* paukščio pavidalo kabutis (91:15, 16 pav.). Šių kabučių, kurių viršuje pavaizduota paukščio galva, ausys, pražiota burna ir ilgas kaklas, apačioje – kojos, paviršius puoštas akutėmis; Jakštaičių (Meškių) kabučiai ažūriniai, su keturiomis ataugėlėmis užpakalinėje dalyje (I.1.2. tipo 1-asis variantas pagal Ernestą Vasiliauską) (Vasiliauskas 2003a, p. 38). Zoomorfiniai kabučiai nuo XI a. antros pusės buvo nešiojami lyvių (Ciglis *ir kt.* 2001, p. 44), XII–XIII a. plačiai paplito žiemgalių žemėse (Vasiliauskas 2001, p. 345–346; 2003a). Chronologiškai vėlyviausi zoomorfiniai kabučiai rasti XV a. griautiniuose kapuose (Svetikas 2009b, I, p. 87).

Žalvarinių kabučių *užriestais galais* žinoma iš Pernaravos (Žiogučių), Ruseinių, Seredžiaus, Skrebinų II ir kitų degintinių kapinynų (Urbanavičius 2011, pav. 514; Svetikas 2014, II, lent. LCI:10). Kabučiai siekia iki 3,8 cm aukštį, jų galiukai susukti į įvijėles, o kai kada šie papuošalai netgi buvo naudojami kaip skirstikliai. Iš kitų kabučių minėtini *apskriti ažūriniai* ir *profiliuoti* kabučiai iš Obelių ežero (91:4, 5, 8 pav.), *apskritas ornamentuotas* (90:9 pav.), profiliuotas *stilizuoto trišakio formos* (91:14 pav.) ir akmeninis *netaisyklingo penkiakampio formos* kabutis iš Bajorų kapinyno (Vaitkevičius, Grinkevičiūtė 2008, pav. 7).

Atskiro dėmesio nusipelno sidabrinis (?) III tipo (pagal E. Svetiką) *lelijos žiedo formos* kabutis sujungtais lapeliais iš Rounae Polės degintinio kapinyno (91:17 pav.). Kelios dešimtys skirtingo dydžio sidabrinių šio tipo kabučių surasta Stakliškių lobyje (Daugudis 1968, p. 13–14, pav. 9–11), iš kitų radimviečių minėtina: Kernavės bažnyčios šventoriaus kapinės, Kernavės (Kriveikiškio) kapinynas ir Obelių kapo 90 sampilas (Jankauskas A. 1992, p. 27; Vėlius 2005, pav. 24:6–7; Svetikas 2009b, I, pav. 76, išnaša 394).

XV a. antruoju ketvirčiu datuojamame Augustiniškių degintiniame kape 45 aptiktas lelijos žiedo formos kabutis su dviem skylutėmis (IV tipas pagal E. Svetiką), iš *monetų* ir *skaičiavimo žetonų* pagamintų kabučių ir 3 kaklo vėrinį sudariusios *kauri kriauklelės* (Berga 1997, p. 120, 126, att. 1; 2007, p. 26–27,

55–56, att. 19, 24:3). Be Barinės degintinio kapo 26, kuriame surastas iš nenustatytos monetos padarytas kabutis (Petrulienė 1995, pav. 28:7), tai vienintelė šių dirbinių radimvietė degintiniuose kapuose. IV tipo lelijos žiedo formos kabučiai ir iš Indijos vandenyno kilusios kauri kriauklelės yra būdingos XV a. nedegintų mirusiųjų įkapės (Svetikas 2009b, I, p. 90–93). Iš monetų pagaminti kabučiai priklauso Karolio I (1346–1378) (?) Prahos grašiui ir 5 Livonijos ordino artigams: Tartu vyskupų Dytricho Damerovo (1379–1400) ir Bernardo II Biulovo (1410–1413), tarp XIV a. vidurio ir 1390 m., taip pat XIV a. pabaigoje – XV a. pradžioje Taline kaldintoms monetoms. Trijuose iš keturių skaičiavimo žetonų-kabučių, kaldintų tarp 1415 ir 1437 m. Turnė mieste, pavaizduotas „Prancūzijos skydo“ ženklas.

Augustiniškių degintiniame kape 45 surastas lelijos žiedo formos ir iš Prahos grašio pagaminti kabučiai, kaip ir 2 apskritos skardinės segės su atbraila ir pats laidojimo būdas – mirusiojo deginimas, šį kapą išskiria iš kapinyne palaidotų latgalių, leidžia sudegintą moterį laikyti Lietuvoje (Бєпра 2001, p. 424).

Segės viduramžių degintiniuose kapinyuose yra pati didžiausia papuošalų radinių grupė. Ją sudaro: lankinės laiptelinės, plokštinės kryžinės ir apskritos segės, pasaginės segės grybo formos galvutėmis, aguoniniais, cilindriniais, daugiakampiais, gyvuliniais, platėjančiais ir žvaigždiniais galais, apskritos lietos ir skardinės segės, žiedinės skardiniu lankeliu ir šešiakampės žvaigždinės segės.

Neabejotinų, su XIII–XIV a. degintiniais kapais siejamų lietuvių *lankinių laiptelinių segių* dalių – vieno ar kelių laiptelių – surasta Obelių ežere (93:1 pav.) ir Ruseinių degintiniame kape 70 (Urbanavičius 2011, p. 48). Pastarasis kapas, kuriame be iškiliais spurgeliais papuošto laiptelinės segės laiptelio surasta ietigalio plunksnos dalis, 2 žvangučiai, 9 skardiniai trapecijos formos kabučiai, nedidelė pasaginė segelė aguoniniais galais, 2 apskritos skardinės segės su atbraila, įvijinių apyrankių dalių, diržo apkalų, grandinėlės dalis, 4 įvijios ir karčių įvijios (?) dalis, datuojamas XIV a. Lankinės laiptelinės segės baltų kraštuose buvo nešiojamos nuo VI a. (Lietuvos 1978, p. 45–47;

Tautavičius 1996, p. 214–217), todėl segės iš Obelių ežero ir Ruseinių kapinyno laikomos pačiomis vėlyviausiomis.

Plokštinės kryžinės ir apskritos segės, kaip ir prieš tai minėtos lankinės laiptelinės segės, viduramžių degintiniuose kapuose yra reti papuošalai. Pirmųjų aptikta Griežės kolektyvinių degintinių kapų duobės XI dugne ir Ruseinių degintiniame kape 56 (93:2, 3 pav.), antrųjų – to paties kapinyno degintiniame kape 40 (93:4 pav.). Plokštinės kryžinės segės su keturiomis apskritomis plokštelėmis kryžmos galuose arba keturlapio dobilo formos ataugomis, primenančios kryžinių smeigtukų galvutes, daugiausia randamos I ir II t-mečių sandūros kuršių laidojimo paminkluose (Lietuvos 1978, p. 68–69). Tuo metu vienintelė žinoma plokštinė apskrita segė gamybos būdu, forma ir ornamentu (paviršius puoštas spurgeliu ir jį ratu supančiais 8 kiek mažesniais spurgeliais) labai panaši į Bajorų kapinyne surastą apskritą lieta kabutį.

Pasaginės segės aguoniniais, cilindriniais, daugiakampiais, gyvuliniais, platėjančiais ir žvaigždiniais galais – iš vėlyvojo geležies amžiaus paveldėti segių tipai (52:6, 7, 53:2, 53:12, 94, 95 pav.). Išskyrus Marvelės kapinyno duobėje tarp kitų XII a. pabaigos – XIV a. dirbinių surastą segę sujungtais žvaigždiniais galais (Bertašius 2009d, Taf. 78:3), jokių paplitimo dėsningumų tarp pasaginių segių tipų neižvelgiama. Pastebėtina, kad neretai uždaruose viduramžių degintinių kapų komplektuose skirtingų tipų pasaginės segės aptinkamos kartu. Antai Griežės kolektyvinių degintinių kapų duobės XI kape 1 surasta 12 segių platėjančiais, 2 cilindriniais ir 1 gyvuliniais galais; dar vienos iš balto metalo pagamintos segės tordiruotu lankeliu galiukai nulaužti (Svetikas 2014, II, lent. XXXIX–XL). Barinės degintiniame kape 24 aptiktos 9 segės aguoniniais, po 1 – daugiakampiais ir platėjančiančiais galais, dar dviejų pasaginių segių tipas dėl nulūžusių galiukų neaiškus (Petrulienė 1995, p. 62–63, pav. 31). Ruseinių degintiniame kape 69 surastos 3 segės aguoniniais, po 1 – gyvuliniais ir platėjančiais galais (Svetikas 2014, II, lent. LCIV:1–5). Skirtingų tipų pasaginės segės sudaro ir didžiausius šių dirbinių rinkinius Obelių ežere (69 segės), Ruseinių degintiniuose kapuose (64 segės) ir Bajorų kapinyne (42 segės).

Segėms būdingi apskrito arba ovalo, rečiau – rombo skersinio pjūvio, kai kada tordiruoti, tordiravimo imitacija puošti, iš kelių vielų vyti ar net pinti lankeliai. Įkartėlių ornamentu ženklintos daugelio tipų pasaginės segės, tačiau pačiomis puošniausiomis laikomos segės platėjančiais galais. Nors dalis jų neornamentuotos, vyrauja segių galų puošimas augaliniu ornamentu, S raidės pavidalo įvijomis, akutėmis, ranteliais ir skersiniais grioveliais (94:1–3 pav.). Įprastas XIII–XIV a. pasaginių segių bruožas – paplatintos, akutėmis, trikampėliais, įkartėlių eilutėmis ir kitokiais ženklais dailintos liežuvėlių apvijos. Be to, reikia pasakyti, kad Kurklintiškių, Obelių ir Pakalniškių kapinynuose rasta sidabrinių ir sidabruotų pasaginių segių gyvuliniais galais, tordiruotu arba vytu lankeliu (Urbanavičius, Urbanavičienė 1988, p. 29, pav. 40–41; Svetikas 2014, II, lent. CCCLXXV:1, 8, CCCLXXVI:2, CCCLDVI:1–2, D:8); iš geležies pagamintos pasaginės segės itin retos (Bajorai).

Didele galvučių formų įvairove pasižymi viduramžių degintiniuose kapuose aptiktos pasaginės segės gyvuliniais galais (94:4, 95 pav.). Vienuose galiukuose pavaizduoti gyvulių snukučiai, ragai, ausys, akys, burna ir barzda, kiti tiesiog atlenkti arba primena tulpės žiedą, dar kiti visai stilizuoti. E. Svetikas (2009b, I, p. 160–168; 2014) šių segių galvutėse išvelgia krikščioniškus liūto, panteros, grifo, leukroto, gaidžio, dramblio, vienaragio ir lelijos simbolius, o pačią segių formą (pasagą) kildina iš graikiškos Ω (omega) raidės. Tačiau reikia pastebėti, kad baltų kraštus zoomorfinis stilius V a. pabaigoje – VI a. pasiekė daugiausiai iš šiaurės germanų, o vėlyvajame geležies amžiuje jau buvo išplitęs visose baltų žemėse (Bliujienė 1999, p. 56–64; 2001). Skirtingai nei teigia autorius, pasaginės segės gyvuliniais galais atsirado ne XIII a., o XI a. pradžioje (Brīvkalne 1974, p. 125–127; Lietuvos 1978, p. 48), ir šio tipo segės pagoniškuose baltų kraštuose jau buvo nešiojamos kur kas anksčiau, nei plito krikščionybė. Todėl E. Svetiko siekis segių gyvulinių galų simbolių reikšmių ieškoti krikščioniškojoje teologijoje yra nepagrįstas.

Viduramžių degintiniuose kapinynuose šalia ankstesniais ir nagrinėjamu laikotarpiu nešiotų „įprastų“ 4–6,9 cm skersmens pasaginių segių išplito

nedidelės ar net visai smulkios, vos 1,4–3 cm skersmenį siekiančios segelės (94:5–12 pav.). Joms būdingiausias aukštos kūgio, dvigubo nupjauto kūgio arba žemos suspausto rutulio formos, lenktais grioveliais puoštos aguoninės galvutės, nedideli arba iš skardelės susukti platūs cilindriniai, suspausti, šonuose nusklembti, akutėmis ornamentuoti daugiakampiai ir puošnūs stilizuoti gyvuliniai galiukai. Dalis segelių platėjančiais galais pagaminta iš skardos, tačiau jos viduramžių degintiniuose kapinyuose aptinkamos rečiau. Naujas, vien tik XIII–XV a. būdingas, iš pasaginių segių aguoniniais galais išsirutuliojęs tipas – nedidelės segelės grybo formos galais (94:8 pav.). Šių segelių, kaip ir aguoninių, galiukai dažniausiai puošti lenktais grioveliais, ir nuo pirmųjų skiriasi tuo, kad yra beveik plokščios ir galvučių viduryje neturi duobučių.

Pasaginės segės sulaukė didelio tyrėjų dėmesio (Urbanavičius 1969; Lietuvos 1978, p. 47–66; Vijups 1994; 1996; Svetikas 2009b, I, p. 151–175; 2014). Šio tipo segės paplitusios germanų, finougrų, slavų kraštuose, tačiau tarp baltų buvo populiariausios (Bliujienė 1999, p. 124). Ankstyviausiomis laikomos pasaginės segės cilindriniais galais baltų žemėse pasirodė VIII a. pabaigoje – IX a (Lietuvos 1978, p. 47–48), o X a. jau buvo žinomi daugelis kitų segių tipų. Kaip rodo krikščioniškojo laikotarpio griautiniai kapai, nedidelės pasaginės segės ar visai smulkios segelės aguoniniais, cilindriniais, daugiakampiais, gyvuliniais ir platėjančiais galais, grybo formos galvutėmis Lietuvoje buvo nešiojamos iki pat XVI a. (Urbanavičius 1966, p. 187; Urbanavičius 1969; Svetikas 2009b, I, p. 151–175; 2014). Kaimyniniuose kraštuose pasaginės segės į kapus buvo dedamos net iki XVII a. pabaigos (Vijups 1996; Valk 2001b, p. 44–46; Muižnieks 2015, att. 69).

Apskritos lietos segės – vienos būdingiausių viduramžių degintinių kapų įkapių. Tai puošnios, reljefiniu augaliniu, 7 paukštelių, penkiakampio arba ryškių skersinių rantelių ornamentu dailintos 2,7–4,4 cm skersmens plokščios arba iškilium lankeliu segės (53:1, 96 pav.). Uždaruose degintinių kapų kompleksuose dažniausiai randama po vieną apskritą lieta segę (Bajorai, Obeliai, Pernarava (Žiogučiai), Ruseiniai, Seredžius). Nors su šiais papuošalais

susiduriama ir XV a. griautiniuose kapuose (Svetikas 2007a; 2009b, I, p. 193–208), prie viduramžių degintinių kapų radinių turi būti skiriamos pavienės segės (dalis jų apdegusios) iš Drąsutaičių, Marvelės, Masteikių, Pakalniškių, Pakritižio (Raguvos), Požerės ir kitų kapinynų (Steponaitis 2001, pav. 5:8; Bertašius 2009d, Taf. 78:1, 5, 88:7, 11–12, 16–17 ir kt.; Svetikas 2009b, II, p. 174, 178–180, lent. II:2–17, VI:14–20, VII:1–8, 13, VIII:5). Vien Paalksniuose ir Obelių ežere apskritų lietu segių surasta po 25 (Michelbertas 2011, p. 143, pav. 123, 124:2, 4, 7) (96:1, 2, 6 pav.), o dvi segės iš Obelių kapinyno sausosios dalies, kapų 48 ir 56 sampilų, taip pat segė iš Sabonių kapinyno yra sidabrinės (Urbanavičius, Urbanavičienė 1988, pav. 39) (96:7 pav.).

E. Svetikas (2007a; 2007c; 2009b, I, p. 193–208) apskritas lietas seges įvardina kaip „žiedines seges reljefiniu paviršiumi“⁴⁵ ir jų chronologijai apibrėžti naudoja „XIV a. aukojimo duobių ir degintinių kapų“ bei „XIV a. pabaigos – XV a. griautinių kapų“ koreliacinius klasterius. Daroma išvada, kad apskritos lietos segės buvo gaminamos ir nešiojamos XIV a. antroje pusėje – XV a. Vis dėlto reikia pasakyti, kad apskritos lietos segės degintiniuose kapinynuose paplito kur kas anksčiau, nei teigia autorius.⁴⁶ Laikytis šios minties leidžia ne tik pakankamai ilgas degintinių kapų su nagrinėjamo tipo segėmis sąrašas (sunkiai tikėtina, kad visi degintiniai kapai turėtų priklausyti siauram XIV a. antros pusės tarpsniui), bet ir tai, kad jų rasta Marvelės degintiniuose kapuose 416, 671 ir 707, Pavirvytės degintiniame kape 111, „amatininko lobiu“ arba „pirkliaus kapu“ archeologinėje literatūroje vadinamame Sargėnų degintiniame kape 378 (Sadauskaitė 1959, p. 66, pav. 4:1–3, 5; Vaškevičiūtė, Cholodinskienė 2008, p. 64–65, 131, pav. 47–48; Bertašius 2009d, Taf. 144:1; Svetikas 2009b, I, pav. 205; II, p. 180, lent. VIII:16–18; 2014, II, lent. LXXXVI:5–6). Remiantis šių kapų chronologija, galima manyti, kad apskritos lietos segės Lietuvoje išplito jau XII–XIII a. (išsamiau žr.: Bertašius 2002c, p. 146).

---

⁴⁵ Kiek anksčiau autorius teigė, kad šioms segėms tinkamiausias „apskritų lietu segių“ terminas (Svetikas 2003, p. 68).

⁴⁶ E. Svetiko naudojamos koreliacinių lentelių sudarymo metodikos kritika pateikiama skyriuje III.4. „Viduramžių degintinių kapų įkapių kompleksų analizė“.

Reikia pridurti, kad E. Svetikas (2007a) apskritas lietas seges interpretuoja kaip neabejotinus evangelinį krikštą liudijančius dirbinius, o šių segių gamybos vieta laiko Livoniją. Kaip pastebi pats tyrinėtojas, apskritų lietu segių Lietuvoje surasta net 17 kartų daugiau nei Livonijos teritorijoje (atitinkamai – 176 ir 11 segių)⁴⁷, o degintiniuose kapuose jos dvigubai dažnesnės nei griautiniuose (Svetikas 2007a, p. 109, 114–128, 130; 2007c, p. 72, 76–85; 2009b, I, p. 195, 198–208). Be to, pridėjus dar daugiau nei 100 apskritų lietu segių iš Masteikių, Obelių ir Pakalniškių „laužaviečių“, Marvelės degintinių kapų duobių, Paalksnių „suardytų degintinių kapų“ ir Obelių ežero, segių iš degintinių ir griautinių kapų santykis pirmųjų naudai išaugtų dar daugiau nei penkis kartus (31 pav.). Tai rodo, kad nagrinėjamos segės yra lietuviškas, daugiausiai su mirusiųjų deginimu susijęs dirbinių tipas, o jų sąsajos su iš Livonijos skleidžiama krikščionyste yra nepagrįstos⁴⁸.

Apskritas skardines seges, remiantis E. Svetiko klasifikavimu (Svetikas 2009b, I, p. 94–151), tikslingiausia skirti į du atskirus tipus. Abiejų tipų segės skiriasi dydžiu, tačiau svarbiausiu skiriamuoju bruožu laikoma atbraila: pirmajam tipui priklauso segės be atbrailos, antrajam – su atbraila. Pirmosios segės 3,2–4,1 cm skersmens, ir tik vienintelės Ruseinių degintinio kapo 69 segės skersmuo siekia 4,7 cm (Svetikas 2014, II, lent. LCIV:10) (54:13, 98 pav.). Segių skliautai dažniausiai puošti S raidės pavidalo įvijomis ir iškiliais gumburėliais jų galuose (kai kada vietoje gumburėlių išgręžtos skylutės), 4 viengubais arba trigubais spurgeliais (rečiau – 5–7 spurgeliais), koncentriniais spurgelių rateliais arba įmuštų duobučių eilutėmis; dalis segių neornamentuotos.

Uždaruose degintinių kapų komplektuose apskritų skardinių segių be atbrailos paprastai randama po vieną. Išsiskirtiniu atveju laikomas minėtas Ruseinių degintinis kapas 69, į kurio įkapių komplekto sudėtį pateko net 4 šio tipo apskritos skardinės segės (Svetikas 2014, II, lent. LCIV:7–10). Apskritų

---

⁴⁷ Tokių segių žinoma ir Šiurpilio archeologijos komplekse dabartinėje Šiaurės rytų Lenkijoje (Sawicka 2006).

⁴⁸ M. Bertašius (2002c, p. 147) atkreipė dėmesį, kad reljefinis apskritų lietu segių puošimo būdas turi atitikmenų Skandinavijoje.

skardinių segių be atbrailos aptikta Bajoruose, Kuršuose, Marvelėje ir Obeliuose (Bertašius 2009d, Taf. 88:1–6, 8–10, 13–15, 18 ir kt.; Svetikas 2009b, II, p. 54–58, lent. III:17–20 ir kt.; Vaitkevičius 2012a, pav. 9:4) (30, 98 pav.). Kitų segių priklausomybė, t.y. degintiniai, ar griautiniai kapai, nėra aiški. Nors šio tipo apskritos skardinės segės būdingesnės XIII–XIV a. degintiniams kapams (vien Obelių ežere jų rasta 24), kai kada su jomis XV a. buvo laidojami ir nedeginti mirusieji (Svetikas 2009b, I, p. 96).

Apskritos skardinės segės su atbraila yra didesnės už pirmąsias – jų skersmuo siekia iki 7,1 cm (97 pav.). Šios segės buvo puošiamos dviem būdais: reljefiniu augaliniu ornamentu arba 4 keturgubais spurgeliais. Segių atbrailos dailintos dviem (rečiau – vienu) koncentriniais spurgelių rateliais, atskirais atvejais šiuo ornamentu būna papuoštas ir plotas apie segių kiaurymes. Į degintinius kapus buvo dedama viena (Bajorai, Kuršai, Pribitka, Rumšiškės, Ruseiniai) arba dvi (Augustiniškių deg. kapas 45, Ruseinių deg. kapai 36 ir 70) apskritos skardinės segės su atbraila, tačiau sudegintų mirusiųjų įkapėmis taip pat galima laikyti pavienes atsitiktinai aptiktas perdegusias ir apsilydžiusias seges (Požerė). Šias seges neabejotinai galima įvardinti kaip „lietuviškus“ XIV–XV a. papuošalus, ir skirtingai nei pirmojo tipo, šio tipo apskritos skardinės segės dažniau randamos ne degintiniuose, o nedegintų mirusiųjų kapuose (Svetikas 2009b, I, p. 98–151; 2012, p. 683–685).

Žiedinių segių skardiniu lankeliu aptikta vos keliuose viduramžių degintiniuose kapinyuose (93:5, 6 pav.). Jų būta Kuršų degintiniame kape 39, Paalksnių degintiniame kape 3 ir Seredžiaus degintiniame kape 13 (Svetikas 2009b, I, pav. 212:1, 3; Michelbertas 2011, pav. 78:1) (93:6 pav.). Segės 3–5 cm skersmens, plokščiu lankeliu, puoštos 4 gumburėliais, skersinėmis iškilųjų taškučių eilutėmis tarp gumburėlių ir koncentrinio tokių pat taškučių rateliu pakraštyje; Seredžiaus kapinyno segė ornamentuota įmuštų akučių rateliais. Šio tipo seges iš degintinių kapų reikia skirti XIV a., tačiau jų randama ir XV a. griautiniuose kapuose (Svetikas 2009b, I, p. 209).

Paskutinis degintiniuose kapuose surastų segių tipas – *žvaigždinės šešiakampės segės*. Vienintelė lieta 4,7 cm skersmens segė su trilapiais

spinduliais ir paviršiuje įrėžta žvaigžde 1953 m. aptikta Rumšiškių degintiniame kape 7 (93:7 pav.). Be šio papuošalo, tarp kapo įkapių rastas skardinis žiedas paplatinta priekine dalimi ir dviejų apžiestų puodų šukės. E. Svetikas (2009b, I, p. 229–230) Rumšiškių kapinyno segę skiria 1-ojo varianto 1-ajai atmainai, kurią datuoja XIV a. pabaiga – XV a. pirma puse.

Sudėtinu **krūtinės papuošalu** laikomas XIII a. Jakštaičių (Meškių) degintiniame kape 31 aptiktas geležinis kryžinis smeigtukas su dviem grandinėlėmis, profiliuotu sidabruotu trilapiu grandinėlės laikikliu, keturšakiu skirstikliu, 2 zoomorfiniais ir vienu skardiniu rombo formos kabučiu bei 2 žvangučiais (Urbanavičius 2011, pav. 338). Krūtinės papuošalų dalių – iš kelių vielų suvytų grandinelių ir skirstiklių – rasta ir kituose Jakštaičių (Meškių) kapinyno degintiniuose kapuose (Urbanavičius 1977a, pav. 16:7, 13; 2011, pav. 324, 328). Tokie sudėtiniai krūtinės papuošalai buvo būdingi XII–XIII a. žiemgalių moterų papuošalai (Vasiliauskas 2001, p. 344–345). Be to, reikia pridurti, kad iš apskritų vielučių, viengubų arba dvigubų apskritų grandelių sunertų žalvarinių grandinelių, naudotų keliems papuošalams sujungti, dalių aptikta ir kituose laidojimo paminkluose (Griežė, Ruseiniai, Seredžius).

Apyrankių ir jų fragmentų viduramžių degintiniuose kapinynuose aptikta skirtingų tipų: juostinių, įvijinių, gyvuliniais, siaurėjančiais, platėjančiais ir storėjančiais galais, pintų, tordiruotu lankeliu bei pagamintų iš siauros skardos juostelės. *Juostinių apyrankių* fragmentai – bene dažniausi tarp išvardintų apyrankių tipų. Šios dar nuo VIII a. tarp baltų genčių paplitusios apyrankės (išsamiau žr.: Lietuvos 1978, p. 101) pasižymi trikampio, pusapvalio, stačiakampio, rombo arba lėšio skersinio pjūvio, akutėmis, trikampėliais, įkartėlėmis, ranteliais, skersiniais grioveliais, taškučių grupėmis, eglutės ornamentu, zigzago linijomis ar tordiravimo imitacija puoštais lankeliais. Sveikos juostinės apyrankės XIII–XIV a. degintiniuose kapuose yra reti radiniai (Maisiejūnų pilkapio 9(14) deg. kapas, Obeliai) (52:11 pav.). Juostinių apyrankių aptinkama ir XIV a. pabaigos – XV a. griautiniuose kapuose (Svetikas 2009b, I, p. 266).

Įvijinės apyrankės – dar vienas iš geležies amžiaus paveldėtas apyrankių tipas (Lietuvos 1978, p. 93–95; Bliujienė 1999, p. 161–164). Šie rankų papuošalai suvyti iš 0,5–0,8 cm pločio trikampio skersinio pjūvio juostelės, puoštos ranteliais, trikampėliais ar zigzago linijomis; galiukai dažniausiai nusklembti ir nusmailinti. Kaip ir prieš tai minėtų juostinių apyrankių atveju, sveikų įvijinių apyrankių aptikta vos keletas (Jakštaičių (Meškių) deg. kapas 31, Obeliai, Piktagalys) (99 pav.). Nedidelius įvijinių apyrankių fragmentus kai kada sunku atskirti nuo juostinių apyrankių dalių.

Apyrankės gyvuliniais galais buvo mėgstami X–XIII a. rankų papuošalai, nešioti daugiausiai kuršių vyrų (Vaska 1994; Bliujienė 1999, p. 167–174). Iš viduramžių degintinių kapų radinių minėtinos Griežės kolektyvinių degintinių kapų duobėse I ir XI, tarp kitų sudegintų mirusiųjų įkapių Obelių kapinyne aptiktos apyrankės (100 pav.). Griežės apyrankių lankeliai paplatinti, dailinti išilginiais grioveliais, tačiau Obelių apyrankės skirtingos: tordiruotu, stačiakampio ir rombo skersinio pjūvio, rombiukais arba trikampėliais puoštais lankeliais. Apyrankių galiukai trikampiai suploti, masyvūs paaukštinti arba siaurėjantys suspausti.

Vienas dažniausių nagrinėjamų rankų papuošalų tipų – *apyrankės siaurėjančiais galais*. Tai 5,6–7,5 cm skersmens stačiakampio, trikampio, rombo, apvalaus, pusapvalio arba suploto ovalo skersinio pjūvio apyrankės, puoštos akutėmis, įkartėlėmis, ranteliais ar tiesiog imituojančios tordiravimą. Sveikų apyrankių arba jų fragmentų rasta Ruseinių degintiniame kape 54, Alšėnuose, Cialežyškėse, Obeliuose ir net 2 – XIII a. datuojamame Maisiejūnų pilkapio 9(14) degintiniame kape (52:8, 10, 101: 4, 5 pav.). *Apyrankė platėjančiais galais* žinoma iš Bajorų degintinio kapo 7, *storėjančiais galais* – iš Obelių degintinių kapų (101: 3 pav.).

Iš viduramžių degintinių kapinynų papuošalų išsiskiria Bajoruose ir Obeliuose aptiktos *pintos apyrankės*. Bajorų kapinyno apyrankė 6,7 x 8 cm dydžio, iš keturių apskritų vielų supintu 0,6 cm storio lankeliu, išplotais ir atrietais galiukais (102:5 pav.); Obelių apyrankių galiukai smailėjantys arba atriesti (102:3, 4 pav.). Smailėjančiais galais užbaigta pinta apyrankė surasta

Markiniatuose, tačiau lieka neaišku, ar ji į kapinyną pateko kaip sudeginto, ar nedeginto mirusiojo įkapė. Panašių pintų apyrankių išplotais ir atrietais galiukais aptikta XIV a. pabaigos – XV a. Ažugirių (Utenos r.), Rumšiškių ir Verkių griautiniuose kapuose (Смѣсь 1845, p. 733; Urbanavičius 1970c, pav. 5:9; Urbanavičienė 1995a, pav. 10:5–6), akmeniniuose pilkapiuose Dvarčionyse (Gardino r., Baltarusijos Respublika) (Гуревич 1962, Рис. 112:13) ir Gardino Senojoje pilyje (Трусаў *ir kt.* 1993, Мал. 58:8). Apyrankių smailėjančiais galais būta Naugarduke (Гуревич 1981, Рис. 76:9) ir Drabešių Uplantų kapinyne (Amatos sav., Latvijos Respublika) (Muižnieks 2015, att. 98:4).

Apyrankės tordiruotu lankeliu nėra dažni radiniai XIII–XIV a. degintiniuose kapinyuose. Obelių degintiniuose kapuose ežero pakrantėje rasta 7,5 cm skersmens apyrankė smailėjančiais užkeistais galais, ežere – apyrankės suplotais galais dalis (102:1 pav.). Dar kelios apyrankės ir jų fragmentai žinomi iš Paalksnių ir Šiaudalių kapinynų (Michelbertas 2011, p. 148, pav. 126:24–26) (102:2 pav.).

Paskutinis apyrankių tipas – *juostinės skardinės apyrankės*. Tai akutėmis, duobutėmis, zigzago linijomis, dvigubomis skersinėmis ir įstrižomis įkartėlių eilutėmis puošti rankų papuošalai suplotais arba į kilpelę susuktais galiukais. Su viduramžių degintiniais kapais reikia sieti Obelių kapų 60 ir 73 sampiluose aptiktas apyrankės (101:1, 2 pav.); vienos apyrankės gale išgręžtos 3 skylutės, kurios greičiausiai buvo naudojamos papuošalo galams sukabinti. Dar kelių pavienių apyrankių iš Alšėnų, Kriemalos ir kitų kapinynų santykis su sudegintais mirusiais lieka neaiškus. Remiantis analogijomis, juostinės skardinės apyrankės Lietuvoje buvo nešiojamos XIV a. pabaigoje – XV a. pirmoje pusėje (Svetikas 2009b, I, p. 255).

Žiedai, kaip ir apyrankės, yra neatsiejami mirusiųjų į pomirtinį pasaulį lydėję rankų papuošalai. Viduramžių degintiniuose kapuose aptikta įvijinių, pastorinta, vyta, pinta ir skardinių paplatinta priekine dalimi žiedų. Kartu su jais aptariami pavieniai juostiniai, inkrustuotieji ir signetiniai žiedai.

Įvijiniai žiedai tarp baltų genčių paplito dar pirmaisiais amžiais po Kristaus (Michelbertas 1986a, p. 151; Stankevičius 2007, p. 75–79), tačiau vyrų ir moterų buvo nešiojami dar XIII–XIV a. (103:1 pav.). Šio tipo žiedai suvyti iš dviejų – aštuonių apskrito, trikampio arba stačiakampio skersinio pjūvio vielos apvijų, puošti akutėmis, trikampėliais, zigzago linijomis, skersiniais ir įstrižais ranteliais; žiedų galiukai paprastai nusmailinti. Įvijiniais žiedais, tikėtina, reikėtų laikyti dalį laidojimo paminkluose aptiktų žiedinių įvijų.

Įvijinių žiedų rasta ir XIII a. (Jakštaičių (Meškių) deg. kapai 3, 44 ir 59), ir XV a. pradžios (Augustiniškių deg. 45) degintiniuose kapuose. Chronologiškai ankstyvesnius žiedus primena Griežės kolektyvinių degintinių kapų duobės XI kape 3 aptiktas įvijinis žiedas paplatinta vidurine apvija (Svetikas 2014, II, lent. XLIV:3). Atskirai minėtinas puošnus sidabrinis įvijinis žiedas iš Obelių degintinio kapo 2, iš kurio radioaktyviosios anglies datavimui paimto mėginio gauta cal 1383–1489 AD data (Vs 545) (Mažeika, Petrošius 1998, p. 479) (53:3 pav.).

Vienas populiariausių žiedų tipų viduramžių degintiniuose kapuose – *žiedai pastorinta priekine dalimi*. Skiriamasis šių lietuvių žiedų bruožas yra pastorinta, 0,6–1,3 cm pločio, S raidės pavidalo įvijomis, skersiniais ar įstrižais ranteliais (rečiau – įkartėlėmis ir akutėmis) puošta priekinė dalis ir užkeisti galiukai; kai kada tarpai tarp rantelių ornamentuoti įkartėlėmis (104 pav.). Kaip rodo Pavirvytės degintinis kapas 77 ir Griežės kolektyvinių degintinių kapų duobė IX (Vaškevičiūtė, Cholodinskienė 2008, p. 58), uždaruose kapų komplektuose gali būti randama net iki keturių žiedų pastorinta priekine dalimi. E. Svetikas (2009b, I, p. 289) ranteliais puoštus žiedus pastorinta priekine dalimi skiria į 1-ąjį „pastorintų žiedų“ tipą, jų chronologiją apibrėžia XIV–XV a. ir priduria, kad *ateityje <...> jų datavimas gali nusikelti ir į XIII a. antrąją pusę*. Tačiau mirusieji su žiedais pastorinta priekine dalimi buvo laidojami jau nuo XI a. ar XII a. (Griciuvienė, Buža 2009, p. 261–264, 316–319, 345–349). Šie žiedai dažnesni degintiniuose nei XV a. griautiniuose kapuose (išsamiau žr.: Svetikas 2009b, I, p. 289–297).

Žiedai vyta ir vijimą imituojančia priekine dalimi yra būdingi viduramžių degintinių kapų radiniai. Pirmųjų priekinė dalis dažniausiai suvyta iš kelių vielų, tarp jų neretai būna įvyta plona susukta filigraninė vielutė (54:16, 17, 105:1–5 pav.). Antrųjų priekinė dalis tordiruota arba joje suformuoti kampuoti „krumpliai“, ir vijimas tėra imituojamas (105:6–8 pav.). Abiejų tipų žiedų lankeliai uždari arba užbaigti smailėjančiais užkeistais galiukais. Vyti žiedai degintiniuose kapuose dažnesni nei vijimą imituojantys – jų atitinkamai rasta 9 ir 4 uždaruose komplektuose. Remiantis kapų įkapėmis, galima manyti, kad šiuos žiedus nešiojo ir vyrai (Griežės kolektyvinių deg. kapų duobės XI kapas 3, Jakštaičių (Meškių) deg. kapas 59, Obelių deg. kapas 4), ir moterys (Augustiniškių deg. kapas 45, Barinės deg. kapas 24). Kai kada į vieną kapą buvo dedama po 2 vyta (Obelių deg. kapas 4; 54:16, 17 pav.) ar net keturis vijimą imituojančia (Kuršų deg. kapas 43)⁴⁹ priekine dalimi žiedus. Pažymėtina, kad vienas Markiniatuose aptiktų žiedų vyta priekine dalimi yra sidabrinis (105:5 pav.).

Griežės kolektyvinių degintinių kapų duobės XI kapas 3 (Svetikas 2014, II, lent. XLIV), Jakštaičių (Meškių) degintinis kapas 59 (Urbanavičius 1977a, pav. 15; 2011, p. 203, pav. 355–356), Augustiniškių degintinis kapas 45 (Бєрра 2001, p. 422–424, Рис. 3) ir daugelis kitų uždarų kapų komplektų liudija, kad sudeginti mirusieji su žiedais vyta ir vijimą imituojančia priekine dalimi buvo laidojami ir XIII a., ir XV a. pradžioje; šie žiedai dažni ir XV a. griautiniuose kapuose (Svetikas 2009b, I, p. 269–288). Turint omenyje tai, kad žiedų vyta arba vijimą imituojančia priekine dalimi rasta ankstyvesniuose kapuose (Marvelės deg. kapas 671, Pavirvytės deg. kapas 61, Žąsino deg. kapas 148C), jų chronologiją galima apibrėžti XII–XV a. Ne vėliau kaip XII–XIII a. šių žiedų atsiradimas datuojamas Latvijoje (Muižnieks 2015, att. 101:2, 5–6 ir kt.; plg.: Šnore 1987, p. 70, tab. 1, att. 5:3) ir Naugarde (Rusijos Federacija) (Сєдова 1981, p. 125, Рис. 45:12). Visa tai prieštarauja E. Svetiko išsakytam

---

⁴⁹ Kuršų kapinyno tyrinėjimų publikacijoje nurodoma, kad tarp šio degintinio kapo radinių gali būti įsimaišę kelių kapų įkapių (Valatkienė 1995, p. 215).

teiginiui, kad žiedai vyta ar vijimą imituojančia priekine dalimi buvo nešiojami tik nuo XIV a. (Svetikas 2009b, I, p. 269–288).

Žiedai pinta priekine dalimi iš viduramžių degintinių kapų žiedų išsiskiria sudėtingiausiu gaminimo būdu. Jų priekinė dalis supinta iš skirtingo skaičiaus apskritų ar papildomai smulkesnėmis vielutėmis apvyniotų vielų, neretai tarp jų būna įpinta plonų susuktų filigraninių vielučių. Šio tipo žiedų rasta Bajorų degintiniame kape 4, Barinės degintiniuose kapuose 25 ir 27, Griežės kolektyvinių degintinių kapų duobės XI kape 2, Ruseinių degintiniuose kapuose I ir 54 (Petrulienė 1995, pav. 11:12; Gričiuvienė, Buža 2009, p. 371–375; Svetikas 2014, II, lent. XLIII:3). Jų taip pat būta daugelyje kitų XIII–XIV a. degintinių kapinynų: Markiniatuose, Obeliuose, Piktagalyje, Purvynuose, Rounae Polėje ir kt. (Urbanavičius 1972c, pav. 3:12) (106 pav.). Be to, dalis degintiniuose kapuose aptiktų žiedų pagaminta iš sidabro (Alšėnai, Griežės kolektyvinių deg. kapų duobės XI kapas 2, Obeliai). Pažymėtina, kad žiedai pinta priekine dalimi yra būdingi XIII–XIV a. degintinių kapų radiniai (32 pav.), o XV a. griautiniuose kapuose randama tik tų, į kurių priekinę dalį įpinta filigraninių vielučių (Svetikas 2009b, I, p. 298–316).

Žiedai pynimą imituojančia priekine dalimi yra lieti, jų priekinė dalis pastorinta, puošta kelias supintas vielutes vaizduojančiais grioveliais. Šių žiedų aptikta vos dviejuose uždaruose kapų kompleksuose: Barinės degintiniame kape 24 ir Pakapių degintiniame kape 29 (Petrulienė 1995, pav. 31:11) (107:2, 3 pav.). Skirtingai nei prieš tai aptartų žiedų atveju, žiedai pynimą imituojančia priekine dalimi ne tokie dažni ir kituose degintiniuose kapinynuose (Kulautuva, Obeliai, Paalksniai, Rounae Pole, Žėronys; 107:1, 4–6 pav.). Šie žiedai į nedegintų mirusiųjų kapus buvo dedami ir XV a. (Svetikas 2009b, I, p. 301).

Iš plonos skardelės pagaminti *skardiniai žiedai paplatinta priekine dalimi* pasižymi nežymaus ovalo ar smarkiai išplatinta rombo formos priekine dalimi, kuri dažniausiai papuošta bėgančių eilučių ornamentu (Meškučiai, Rumšiškių deg. kapas 7; 103:2, 3 pav.). Vienintelio Augustiniškių degintinio kapo 45 žiedo priekinė dalis aukšto skydo formos, su pavaizduotais spurgeliais ir

taškučiais (Berga 2007, p. 58, att. 27:1). Tai nėra dažni radiniai viduramžių degintiniuose kapinyuose – didžioji žiedų dalis skiriama XV a. – XVI a. pradžiai (Svetikas 2009b, I, p. 332–338). Šių žiedų atsiradimas datuojamas XIV a. arba pačia XIV–XV a. sandūra (Kuršų deg. kapo 43, Rumšiškių deg. kapo 7 ir kiti komplektai – Valatkienė 1995, p. 234–235). Latvijoje skardiniai žiedai paplatinta priekine dalimi buvo nešiojami XIII a. – XV a. pirmoje pusėje (Muižnieks 2015, att. 101:3, 8, 15, 19, 28, 42).

Kitų tipų žiedai XIII–XIV a. degintiniuose kapinyuose yra vienetiniai. Iš jų minėtini XV a. antruoju ketvirčiu datuojamame Augustiniškių degintiniame kape 45 aptiktas *juostinis žiedas* lygiu uždaru lankeliu (Berga 2007, att. 27:7) ir apsilydęs alavinis (?) *inkrustuotasis žiedas* su apskritu lizdu iš Rumšiškių degintinio kapo 5 (103:4 pav.). To paties kapinyne degintiniame kape 16 rastas apsilydęs *signetinis žiedas* stačiakampiu skydeliu, o Ašmenėlio pilkapyje, tarp kitų XIII a. pirmos pusės įkapių – signetinis žiedas apskritu skydeliu ir įrėžtu kryžiaus ženklu (Зайковский 2001, Рис. 9:4). Pastarojo žiedo atitikmuo žinomas iš Vilniaus Žemutinės pilies tyrinėjimų (Svetikas 2009b, I, pav. 360:2).

Išskirtinio dėmesio nusipelno Ašmenėlio pilkapyje, uždaramame įkapių komplekte kartu su 2 įtveriamaisiais peiliais, uždaru skiltuvu, įmoviniu ietigaliu, profiliuota sagtimi, skustuvu ir juostiniu pentinu su žvaigždute aptiktas signetinis žiedas ovaliu skydeliu, kuriame pavaizduotas svastikos ženklas (Зайковский 2001, Рис. 9:7); tokiu pat ženklu puoštas signetinis žiedas rombo formos dėžute iš Alšėnų kapinyne. Šie papuošalai, kaip ir jų analogijos Kernavės Pajautos slėnio gyvenvietėje ir Kriveikiškio kapinyne, Vilniaus Žemutinėje pilyje, Naugarde ir jo apylinkėse rodo, kad signetiniai žiedai su svastikos ženklu buvo paplitę XIII–XIV a. (Седова 1981, Рис. 49:18; Vėlius 2005, pav. 36:1–2; Svetikas 2009b, I, pav. 356, 365).

Prie papuošalų radinių grupės skiriamos įvairaus skersmens iš trikampio, apvalaus, pusapvalio ar stačiakampio skersinio pjūvio vielos suvytos **įvijos** ir **įvijėlės**. Dažniausiai randamos vos kelios sulūžusių įvijų apvijos, tačiau kai kurios sveikos įvijos būna suvytos net iš 15–20 apvijų (Jakštaičių (Meškių)

deg. kapas 44, Obeliai, Paprūdžiai, Ruseinių deg. kapas 56). Neretai šie dirbiniai buvo puošiami zigzago linijomis ar trikampių eilutėmis. Žiedinių įvijų, primenančių įvijinius žiedus, skersmuo siekia iki 2,8 cm, tačiau siaurų įvijėlių būta vos 0,3–0,7 cm skersmens. Tai dažnas radinys degintiniuose kapinyuose, o kai kuriuose uždaruose įkapių komplektuose suskaičiuojamos net 4–6 skirtingos įvijos ir įvijėlės (Pavirvytės deg. kapas 77, Ruseinių deg. kapai 40, 53, 69 ir 70).

Lokio nago apkalai-amuletai – didelio atgarsio sulaukusi radinių grupė. Lietuvoje šiuos dirbinius plačiausiai nagrinėjo E. Volteris (1924, p. 162–163), V. Urbanavičius (1967, p. 61; 1970c, p. 22–24) ir E. Svetikas (2009b, I, p. 374–398; 2009c), Latvijoje – Guntis Zemītis (2004, p. 68–71) ir Vitolds Muižnieks (2015, p. 148). E. Svetiko darbuose pateiktą lokio nago apkalų-amuletų interpretaciją būtina apžvelgti kiek išsamiau. Tyrinėtojas paskelbė duomenis apie 177 Lietuvoje, Latvijoje ir prūsų genčių teritorijoje aptiktus XIV a. pabaiga – XV a. datuojamus lokio nago apkalus-amuletus, juos išskyrė į tris tipus. Tačiau svarbiausiu laikomas teiginys, kad į griautinius kapus įdėti apkalai-amuletai *tiesiogiai susiję su krikščioniškojo pomirtinio gyvenimo vaizdiniais – Paskutiniu teismu ir tikėjimu mirusiųjų prisikėlimu* (Svetikas 2009b, I, p. 374–398; 2009c); vienintelis Obelių ežero apkalas įvardintas kaip radinys iš „aukojimo vietos“.

Nors lokio nago apkalai-amuletai yra būdinga XIV a. pabaigos – XV a. griautinių kapų įkapė, svarbu pažymėti, kad Bajorų degintiniame kapinyne aptiktas 3,4 cm aukščio ir 2,2 cm pločio tokio apkalo laikiklis ir dvi jo dalys (108:1 pav.), Obelių ežere – dar vienas tokio apkalo laikiklis (108:2 pav.). Tai rodo, kad aptariami dirbiniai pagonybės ir krikščionybės sandūros laikotarpiu nebuvo vien tik griautinių kapų įkapės, ir bent dalis su lokio nago apkalais-amuletais palaidotų mirusiųjų buvo pagonys.

Priešingai nei stengiasi parodyti E. Svetikas, lokio nagų dėjimas į kapus yra platus ir visuotinis, šimtamečius pagonių laidojimo papročius menantis reiškinys. Panašiai kaip ir Lietuvos metraščio legendinėje dalyje (Bychovco kronikoje) įrašytame pasakojime apie mitinį Lietuvos didįjį kunigaikštį

Šventaragi (Baltų 2001, p. 380–381), lokio (ir lūšies) nagai į degintinius kapus buvo dedami daugelyje aplinkinių kraštų. Skandinavijoje lokio nagų aptinkama ir degintiniuose, ir griautiniuose skirtingo socialinio sluoksniu mirusiųjų (daugiausiai – vyrų) kapuose nuo Romėniškojo iki Vikingų laikotarpio pabaigos; kai kada manoma, kad mirusieji netgi buvo laidojami apvilkti lokių kailiais (Petré 1980; Iregren 1988; Lindholm, Ljungkvist 2016, p. 10–13). Pavienių lokio nagų randama anglosaksų degintiniuose kapinyuose (Bond, Worley 2006, p. 95–96), o finougrų kraštuose į sudegintų mirusiųjų kapus buvo dedami ne tik lokio nagai, bet ir iš dantų pagaminti kabučiai (Asplund 2005; Kivisalo 2008; Mäntylä-Asplund, Storå 2010, p. 61–62).

III.3.4. Aprangos reikmenys

Aprangos reikmenų iš visų viduramžių degintinių kapų radinių grupių surasta mažiausiai. Šią dirbinių grupę sudaro: sagos, sagtys, diržų apkalai ir kitos dalys, grandys bei cilindriai.

Rutulio formos **sagos** su apskritomis auselėmis viršuje nėra būdingi degintinių kapynų radiniai. Abejonių nekeliančios keturios 1,2–1,3 cm aukščio, 0,7–0,9 cm skersmens marškinių apykaklei susegti skirtos sagos surastos Bajorų kapinyne (viena jų – degintinio kapo 5 komplekte; 109 pav.), dar viena – Semeniškių kapinyne. Pavienių sagų tarp kitų degintinių kapų radinių būta Obelių kapo 60 sampile, Cialežyškių, Kriemalos, Markinaičių ir kituose kapinyuose, tačiau jos, tikėtina, susijusios ne su degintiniais, o XV a. griautiniais kapais. Rutulio formos sagos dažnos krikščioniškojo laikotarpio nedegintų mirusiųjų kapuose (palyginimui, Rumšiškių kapinyno kapuose rasta net iki 8 sagų – Urbanavičius 1970c, p. 20). Jos buvo nešiojamos iki XVI a. pabaigos, kai žalvarines sagas pakeitė medinės (Vėlius 2005, p. 84).

Viduramžių degintiniuose kapuose aptinkama skirtingų formų geležinių ir žalvarinių **sagčių** (55:10, 12, 56:6, 110, 112 pav.). Atsižvelgiant į formą skiriamos apskritos (Ašmenėlis, Griežė, Obeliai, Purvynai), ovalios (Obelių ežeras, Piktagalio deg. kapas 1, Salos), keturkampės (Bedugnė, Purvynai,

Rumšiškių deg. kapai 4(25) ir 11, Zarojus), D raidės formos (Bedugnė, Ruseinių deg. kapas 64, Salos; 56:5 pav.), profiliuotos (Ašmenėlis, Bajorai, Purvynai, Rounae Pole, Žeronių deg. kapas 4) ir dvinarės sagtys. Pastarosioms būdinga apskritimo (Obelių ežeras), ovalo (Barinės deg. kapas 31, Griežė, Obeliai, Ruseinių deg. kapai 40 ir 49) ar keturkampio (Obelių ežeras, Purvynai, Žeronys) forma, o kai kurių skersiniais ranteliais puoštų dvinarių ovalių sagčių kampuose yra 4 ataugėlės (Obelių ežeras, Ruseinių deg. kapas 33). Be to, atskiru masyvių keturkampių sagčių tipu turi būti laikomos sagtys, kurių lankelio galai sujungti kaiščiu (Alšėnai).

Uždaruose dirbinių komplektuose paprastai randama po vieną sagtį, tačiau atskirais atvejais jų būna įdėta ir daugiau. Antai į Bedugnės kario raitelio komplekto sudėtį pateko keturkampė ir dvi geležinės D raidės formos sagtys (viena jų laikoma balno sagtimi)⁵⁰ (55:10–12 pav.), Salose tarp kitų degintinio kapo radinių buvo įdėta ovali ir D raidės formos sagtys (56:5, 6 pav.).

Krikščioniškojo laikotarpio griautinių kapų duomenimis paremti E. Svetiko tyrinėjimai atskleidė, kad apskritomis, keturkampėmis, D raidės formos, profiliuotomis ir dvinarėmis sagtimis buvo susegami juosmens diržai, perpečių ir piniginės dirželiai (Svetikas 1998). Deja, apie viduramžių degintiniuose kapuose surastų sagčių tvirtinimo vietą ir atskirų sagčių formų paskirtį sunku ką tiksliau pasakyti. Reikia manyti, kad išvardintų formų sagtys ne tik buvo tvirtinamos ant juosmenį juosusių diržų, bet dalis jų buvo naudojamos kaip balno ar kamanų dirželių sagtys.

XIII–XIV a. degintiniuose kapinyuose odinių diržų nerandama, tačiau apie juos galima spręsti iš įvairių formų ir dydžio **diržo apkalų**. Stačiakampiai (Bajorai, Meškučiai, Ruseiniai), keturkampiai arba kvadrato formos (Kuršų deg. kapas 43, Obelių ežeras, Pribitkos deg. kapas 1, Ruseinių deg. kapas 40) ir apskriti gaubti (Bajorai, Kejėnai, Rumšiškės, Ruseiniai, Žeronys) apkalai tarp jų yra populiariausi (111, 113:1–9 pav.); vien Rumšiškių degintiniame kape 1(22) surasti šeši 1,3–1,9 cm skersmens apskriti gaubti apkalėliai (Zabiela 2003, pav. 3:4–9). Be šių apkalų aptinkama trikampių (Bajorai, Purvynai),

---

⁵⁰ Balno sagtys atskirai aptiriamos poskyryje III.3.6. „Raitelio ir žirgo ekipuotė“.

rombo formos (Bajorų deg. kapas 7), X raidės formos (Ruseinių deg. kapas 66), profiliuotų (Griežės kolektyvinių deg. kapų duobė I), siaurų skersinių (Markiniatai, Rumšiškių deg. kapas 1(22), Ruseinių deg. kapas 70) ir kitokių apkalų. Be to, minėtini dailūs skardiniai kaspino (Obelių ežeras), keturlapio ir šešialapio žiedo formos (Bajorai, Obelių ežeras, Zarojus), saulutės ornamentu puošti apskriti (Bajorai), įvairių kitų formų apkalai (114 pav.). Apskriti apkalai prie diržo buvo tvirtinami jų viduryje, kitų formų – kampuose įkaltomis kniedėmis.

Itin puošnus apskritas lietas sidabruotas, aštuoniais lapeliais puoštas 2,7 cm skersmens diržo apkalas aptiktas Bedugnės kapinyne (113:5 pav.). Panašių apskritų ir apskritų su keturiomis ataugėlėmis apkalų žinoma iš prūsų Stangenwaldės ir Vėluvos (Alt-Wehlau) kapinynų (Kaliningrado sritis, Rusijos Federacija) (Валуев, Кулаков 1999, p. 83; Biermann *ir kt.* 2011, Taf. 19:5; Širouchov 2014, pav. 12:4; Кулаков 2016, p. 24, Рис. 12). Šie apkalai puošė prabangius XIII a. antros pusės – XIV a. „riterio diržus“, ir jų savininkų priklausymas prūsų genčių kariniam elitui itin reikšmingas Bedugnės kapinyno, kaip Senųjų Trakų piliavietės karių laidojimo vietos, kontekste. Apskritų ir apskritų su keturiomis ataugėlėmis geležinių apkalų⁵¹ taip pat surasta Kuršų degintiniame kape 39, Ašmenėlio pilkapyje, Cialežyškių, Markiniatų, Zarojaus ir kituose kapinyuose (Зайковский 2001, Рис. 9:17, 19–22). Daugelis šių radinių nerestauruoti, todėl galima manyti, kad juos nuvalius sidabruotų, lapeliais puoštų diržo apkalų radimviečių sąrašas pasipildys.

Atskirai minėtini žalvariniai stačiakampiai paplatintais galais (Ašmenėlis, Griežės kolektyvinių deg. kapų duobė I) ir geležiniai trapecijos formos (Bedugnė, Rounae Pole) diržo galų apkalai (113:10–12 pav.). Prie diržo puošmenų taip pat skiriami Griežės kolektyvinių degintinių kapų duobėje I aptikti pailgi ornamentuoti diržo kabučiai su kilpelėmis viršuje (Griciuvienė, Buža 2009, p. 366–371), diržo apkalai-kabučiai su buoželėmis apačioje iš Kejėnų degintinio kapo 5 ir Ruseinių degintinio kapo 54.

---

⁵¹ Pastebėtina, kad šių formų apkalai galėjo puošti ne tik juosmens diržus, bet ir kamanų dirželius.

Geležinės ir žalvarinės **grandys** yra dažni radiniai viduramžių degintiniuose kapinyuose (54:7, 56:7, 115 pav.). Šie 2,5–6,6 cm skersmenį siekiantys apskriti, iš apvalios ar keturkampės vielos padaryti dirbiniai atliko skirtingą paskirtį. Vienomis grandimis tarsi skirstikliais buvo suduriami diržai, sujuosiamos juosmens juostos, prilaikomi batai, kitomis prie diržo kabinamos piniginės, peiliukai ar kiti daiktai. Mažesnio skersmens, kartais tordiruotos grandelės tvirtintos prie siauresnių dirželių. Kaip rodo griautiniuose kapuose poromis randamos grandys, šie dirbiniai galėjo būti naudojami ir kelnių klešnėms sukabinti (Vėlius 2005, p. 81).

Paskutinis aprangos reikmenų dirbinių tipas – žalvariniai 3,5–7 cm ilgio, 0,5–0,8 cm skersmens **cilindrėliai**. Su degintiniais kapais siejamų, iš plonos skardos susuktų, greičiausiai drabužius ir pinigines puošusių cilindrėlių rasta Bajoruose ir Obeliuose (116 pav.). Šie dirbiniai pakankamai dažni krikščioniškojo laikotarpio nedegintų mirusiųjų kapuose – cilindrėlių rasta jau minėtame Obelių (Urbanavičius, Urbanavičienė 1988, pav. 26:1), Karmėlavos (Rickevičiūtė 1995, p. 85; 2003, p. 178), Rumšiškių (Urbanavičius 1970c, p. 18) ir daugelyje kitų kapinynų.

III.3.5. Buities reikmenys

XIII–XIV a. Lietuvos gyventojų buitį ir kasdienybę pažinti leidžia skirtingi degintiniuose kapinyuose aptinkami dirbiniai. Buities reikmenų grupė aprėpia: skustuvus, spynas ir raktus, piniginių apkalus, monetas, lietuviškus ilguosius ir įvairius piniginės sistemos atitikmenis, svarstyklių dalis ir svarelius, geriamųjų ragų apkalus bei molinių puodų dalis⁵².

Skustuvai yra būdingi viduramžių degintinių kapų radiniai (117, 118 pav.). Šie sudegintų vyrų įkapėmis pagrįstai laikomi 6,2–11,7 cm ilgio dirbiniai pasižymi į viršų lenktais ašmenimis, į įvijėlę susuktais ar tiesiog atlenktais rankenėlių galiukais (rečiau šių tualetų reikmenų galiukai neatlenkti ir primena

---

⁵² Simbolinių raktų, svarstyklių, svarelių ir geriamųjų ragų apkalų skyrimas prie buitės reikmenų grupės yra sąlyginis.

paprasciausias įkotes). Sprendžiant iš Obelių ežere surasto skustuvo su kriaunomis ir tuo, kad ties rankenėle dažniausiai būna įkalta kniedė arba geležtėje suformuota kilpelė kniede (117:6 pav.), atlenkiami skustuvai buvo plačiausiai paplitęs šių dirbinių tipas. Atskirai minėtinas Barinės degintiniame kape 23 surastas skustuvai, kurio geležtės viršutinė dalis puošta grioveliu ir įkartėlėmis, nugarėlė – įstrižais ranteliais (117:7 pav.), taip pat Bajorų kapinyne skustuvai su ranteliais ornamentuotomis kriaunomis ir skustuvai zigzago linija dailinta geležte iš Paalksnių (Michelbertas 2011, pav. 98:9) (118 pav.). Nurodyti skustuvų geležčių puošimo būdai primena nagrinėjamo laikotarpio peilių ornamentavimą.

Pavienių skustuvų laidojimo paminkluose randama jau II t-mečio pradžioje (plg.: Stankus 1995b, p. 83; Griciuvienė, Buža 2009, p. 293–295). XIII–XIV a. degintiniuose kapinyuose šių dirbinių yra daugiausia: vien Obelių degintiniuose kapuose vandenyje ir sausumoje skustuvų surasta 50 (Urbanavičius, Urbanavičienė 1988, p. 39), Bajorų kapinyne – 38 (Petrauskas 2016b, p. 424); į kai kuriuos kapus buvo dedama po 2 skustuvus (Rumšiškių deg. kapas 1, Ruseinių deg. kapas 69). Su skustuvais nedeginti mirusieji laidoti ir XV a. (Urbanavičius 1970c, p. 14; Urbanavičius, Urbanavičienė 1988, p. 39, 48; Urbanavičienė 1995b, p. 177), tačiau tuo metu šių dirbinių, kaip mirusiųjų į pomirtinį pasaulį lydinčių įkapių, reikšmė jau buvo sumažėjusi. Panašių formų skustuvų aptikta kaimyniniuose kraštuose (plg.: Peets 2007, p. 185–186).

Sveikų, 6–8,1 cm aukščio cilindrinų **spynų**, sudarytų iš iškiliais skersiniais ranteliais ir grioveliais puošto geležinio (kai kada su vario lydinio priemaiša) skardinio cilindriko ir kilpelės su spyruokle, viduramžių degintiniuose kapuose rasta trijuose uždaruose dirbinių komplektuose. Tai Barinės degintinis kapas 27 (Petrulienė 1995, p. 63–64), Griežės kolektyvinių degintinių kapų duobės XI kapas 1 (Svetikas 2014, II, lent. XLII:41) ir Jakštaičių (Meškių) degintinis kapas 21 (119:1 pav.). Šio tipo spynų ar jų dalių būta Ašmenėlio pilkaryje (Зайковский 2001, Рис. 7:14), Paalksnių kapinyne (Michelbertas 2011, pav. 81:1) ir net 3 skirtingos spynos – Obelių degintiniuose kapuose (119:2, 3 pav.).

Tyrinėtojai laikosi nuomonės, kad cilindrinę spynų gamybos centrai X a. pabaigoje – XIII a. driekėsi Rusijos žemėse – daugiausiai Kijevo ir Naugardo apylinkėse (Рыбаков 1948, p. 218; Кудрявцев 2010, p. 234–240). Kaip rodo dirbinių analogijos, pirmosios šio tipo spynos, importuotos ir gamintos vietoje, baltų genčių teritorijoje paplito jau XI a. (Stankus 1995b, p. 83–84; Gintautaitė-Butėnienė, Butėnas 2002, p. 58; Shiroukhov 2012, p. 231–232; Широухов 2014, p. 391–393). Jos išliko populiarios bent iki XV a. pabaigos (Skučienė, Steponavičienė 1996, p. 15).

Cilindrinėms spynoms rakinti naudoti geležiniai **raktai**. Tai 8,7–12,3 cm ilgio apskritos paplatinta vidurine dalimi, tiesios ar sulenktos keturkampio skersinio pjūvio lazdelės, kurių viename gale yra apskrita galvutė (rakinamoji dalis), kitoje – suplota kilpelė raktui pakabinti; kai kada į šias skylutes būna įvertos grandelės. Raktų galvutėse išpjautos skirtingų formų kiaurymės, o paplatinta vidurinė dalis neretai buvo puošiama skersiniais ranteliais. Panašiai kaip ir spynos, jų raktai nėra dažnos viduramžių degintinių kapų įkapės. Jų rasta Jakštaičių (Meškių) degintiniame kape 2, Obelių degintiniuose kapuose sausumoje ir vandenyje, Kvėdarnos, Marvelės ir Paalksnių kapinyuose (Bertašius 2009d, Taf. 83:1–5; Michelbertas 2011, pav. 81:2–4) (120 pav.). Minėtina, kad Griežės kolektyvinių degintinių kapų duobės XI kapas 1 yra vienintelis, į kurį buvo įdėta cilindrinė spyna ir jos raktas (Svetikas 2014, II, lent. XXXIX–XLII).

Atskiro dėmesio nusipelno archeologinėje literatūroje simboliniais laikomi žalvariniai, geležiniai, atskirais atvejais – iš spalvotųjų metalų išlieti raktai (121, 122 pav.). Pagal rankenėlės formą šie dirbiniai skiriami į keturis tipus: raktus apskrita (Bajorai, Markiniatai, Ruseinių deg. kapas 69), rombo formos (Ašmenėlis, Bajorai, Piktagalys, Rumšiškių deg. kapas 5(26)) ir trikampė (Kurklintiškiai, Marvelė, Obelių ežeras, Paalksniai) rankenėlėmis, taip pat raktus, kurių rankenėlių vietoje kyšo dvi nedidelės ataugėlės (Kulautuva, Obelių ežeras, Paalksniai). Raktai apskrita rankenėle ir keturkampe galvute su apskritomis kiaurymėmis daugiausia geležiniai, rečiau pasitaiko pagamintų iš žalvario (121:8–10 pav.). Visų kitų tipų raktai

žalvariniai, tačiau jų rankenėlės forma, puošimas ir galvučių kiaurymių išdėstymas skiriasi. Rombo ir trikampio formos rankenėlių kampuose dažniausiai būna viena, apačioje – dvi ašelės (kai kada su nebaigtomis gręžti skylutėmis), jų keturkampėse galvutėse – 5 apskritos skylutės ar kelių skylių apjuostos kryžiaus ir L raidės formos kiaurymės. Paskutiniojo tipo raktų rankenėlės neiškirtos, jų viršuje yra dvi plokštelės su ataugėlėmis ir skylutėmis (122:5, 6 pav.). Paminėtina ir tai, kad žalvarinių raktų rankenėlės dažnai buvo puošiamos akutėmis, koteliai – įstrižais ranteliais.

Kai kurių tyrinėtojų nuomone, šie raktai buvo naudojami nesudėtingoms plokščioms spynomis rakinti (Vėlius 2005, p. 75), kiti juos interpretavo kaip tikrųjų raktų kopijas, amuletus, turtingų moterų – namų valdytojų (Урбанавичюс 1966, p. 188; Urbanavičius 1970c, p. 24–25; Urbanavičius, Urbanavičienė 1988, p. 57) ar netekėjusių merginų simbolinius papuošalus (Steponavičienė 2007, p. 162–165). Pastebėtina, kad griautiniuose kapinyuose raktai buvo dedami tik į nedegintų moterų ir mergaičių kapus (palyginimui, Švedijoje su raktais taip pat daugiausia buvo laidojamos moterys – Arwill-Nordbladh 1990; Werbart 1995, p. 125). Siekdamas pabrėžti raktų, kaip XIV a. pabaigos – XV a. pradžios įkapių, krikščionišką simboliką, E. Svetikas (2009b, I, p. 417) šiuos dirbinius siejo su namų šeimininkų globėjos šv. Mortos kultu. Kiti autoriai, atsižvelgdami į tai, kad šių raktų aptikta piliakalnių kultūriniuose sluoksniuose, jų atsiradimą datavo kur kas ankstesniu laikotarpiu, t.y. XIV a. (Урбанавичюс 1966, p. 188; Urbanavičienė, Urbanavičius 1988, p. 31) ar net XII–XIII a. (Kulikauskas *ir kt.* 1961, p. 412). Simbolinių raktų surasta XIV a. pirmos pusės Bokšto gatvės kapinyne griautiniuose kapuose (Jonaitis 2013š, p. 69).

Nagrinėjant simbolinių raktų chronologiją ir simboliką reikia pažymėti, kad šie dirbiniai pagonybės ir krikščionybės sandūros laikotarpiu buvo plačiai paplitę ne tik griautiniuose, bet ir degintiniuose kapuose. Raktas rombo formos rankenėle aptiktas XIII a. pirmos pusės sudegintos moters kape Ašmenėlio pilkapyje (121:7 pav.), sveikų raktų ar jų dalių būta Piktagalio degintiniame kape 1, Rumšiškių degintiniame kape 5(26), Ruseinių degintiniuose kapuose

63 ir 69 (Svetikas 2009b, p. 246, lent. X:2, 3) (121:3, 10 pav.). Obelių ežere tarp kitų degintinių kapų vandenyje įkapių surasti 22 (122:1, 3, 5, 6 pav.), o Bajorų kapinyne – 18 raktų (121:1, 9 pav.); iš viso žinoma beveik 20 kapinynų, kuriuose aptiktus simbolinius raktus galima sieti su sudegintais mirusiais (33 pav.). Kaip rodo Ašmenėlio pilkapio radiniai, šie dirbiniai į degintinius kapus buvo dedami jau XIII a., o XIV a. simboliniai raktai buvo pakankamai dažnos įkapės. Todėl krikščioniška raktų simbolikos interpretacija, paremta vien griautinių kapų radinių analize, nusipelno griežtos kritikos⁵³.

Odinių piniginių ar jų dalių, skirtingai nei krikščioniškojo laikotarpio laidojimo paminkluose (Satkūnaitė 1998; Rickevičiūtė 2001; 2003, p. 182–192), degintiniuose kapuose nerandama. Tačiau apie jas galima spręsti iš kapinyuose aptinkamų skirtingų formų **piniginės apkalų** (54:6, 56:1, 2, 9, 123–126 pav.). Tarp jų dažniausi stilizuoto paukščio pavidalo (Obelių deg. kapas 4, Rumšiškių deg. kapas 1(22), Salos, Žėronys), kaspino formos (Rumšiškių deg. kapas 14, Ruseinių deg. kapas 57, Salos, Žėronys), stačiakampiai paplatintais apskritais galais (kai kada – ir paplatintu viduriu) (Cialežyškės, Dainava, Markiniatai, Purvynai) ir trikampiai profiliuoti apkalai (Obeliai, Salos, Žėronys). Atskirai minėtini Bajorų kapinyne surasti stilizuoto augalo pavidalo, kampiniai L ir V raidžių formos apkalai (125:1 pav.).

Pinigines puošę kaspino formos ir trikampiai profiliuoti apkalai yra išskirtiniai degintinių kapų radiniai (34:I, II pav.), o stilizuoto augalo pavidalo ir stačiakampiai paplatintais apskritais galais piniginės apkalai dažni viduramžių griautiniuose kapinyuose (Svetikas 2003b, p. 256–261; Vėlius 2005, pav. 47, 49). Analogiškų stilizuotų, iš plokštelės pagamintų paukščio pavidalo piniginių apkalų, kurių viršutinėje dalyje išvelgiama pusapvalė „galva“, šonuose – du „sparnai“, be degintinių kapų rasta Kernavės (Kriveikiškio) griautiniame kape 137 (Vėlius 2005, pav. 47:6; Svetikas 2009b, I, pav. 440:1); panašių piniginės apkalų būta Naugarde (Козлова 2004, p. 199, Рис. 5:6). E. Svetikas (2009b, I, p. 438–439) šiuos apkalus įvardina kaip

---

⁵³ Simbolinių raktų iš degintinių kapų sąsajų su šv. Mortos kultu paieškas kritikuoja ir kiti autoriai (išsamiau žr.: Michelbertas 2011, p. 117).

„stilizuoto balandžio pavidalo ženklus“, datuoja XIV a. pabaiga – XV a. pirma puse, jų atsiradimą sieja su 1387 m. Lietuvos krikštu ir 1417 m. Medininkų vyskupijos įkūrimu. Tačiau tai, kad nagrinėjamų apkalų⁵⁴ rasta net 6 viduramžių degintiniuose kapinyuose (34:III pav.), leidžia manyti, kad jų išplitimas nebuvo tiesioginis Lietuvos krikšto rezultatas.

Monetų reikšmė laidojimo paminkluose yra neiginčijama – nustatius jų kaldinimo datą ir naudojimo pinigų apyvartoje laikotarpį išskyla datavimo galimybė. Deja, XIII–XIV a. degintiniuose kapinyuose monetos yra labai reti radiniai. Bajorų degintiniame kape 7, kuriame buvo palaidotas 20–40 m. amžiaus vyras, aptikta 0,45 g svorio apsilydžiusi I tipo lietuviška sidabrinė moneta su averse pavaizduotu ietigaliu ir kryžiumi, reverse iškalta legenda *ПЕЧАТ* (127:4 pav.). Vieni tyrinėtojai laikosi nuomonės, kad šios monetos buvo kaldinamos XIV a. 7-ajame dešimtmetyje – 1382 m., valdant Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Kęstučiui (Федоров 1949, p. 115), XIV a. 7-ajame dešimtmetyje – 1377 m. – Algirdui ar iki 1386 m. – Jogailai (Sajauskas, Kaubrys 1993, p. 21–24, 38–40). Kiti autoriai šias monetas skiria apie 1392–1396 m. laikotarpiui ir laiko Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto denarais (Remecas 2003, p. 47–49; Grimalauskaitė, Remecas 2016, p. 129–132). Naujausiais duomenimis, iš viso žinoma apie 200 I tipo monetų iš šešių lobių, Bartonių (Jonavos r.), Karmėlavos, Kernavės senųjų bažnyčių šventoriaus, Obelių kapinynų, įvairių kitų vietovių (Grimalauskaitė, Remecas 2016, p. 129). Bajorų kapinyno moneta yra pirmoji, kuri buvo rasta degintiniame kape.

Dar viena su viduramžių degintiniais kapais siejama moneta – sidabrinis portretinis Jogailos denaras – aptikta Semeniškių kapinyne, Kernavės upelio vagoje ar senvagėje (Vengalis 2011, p. 126–127). Šios tarp 1387 ir 1390 m. kaldintos monetos averse įžvelgiamas valdovo su karūna atvaizdas, reverse – tamga. Tačiau svarbiausia tai, kad Semeniškių, panašiai kaip ir Bajorų kapinyno, monetos yra pagrindiniai radiniai, kuriais remiantis grindžiami

---

⁵⁴ Šioje vietoje omenyje turimi ne visi E. Svetiko „stilizuoto balandžio pavidalo ženklais“ vadinamų apkalų variantai (išsamiau žr.: Svetikas 2009b, I, p. 438–439), o tik surastų degintiniuose kapuose apkalų atitikmenys.

teiginiai apie sudegintų mirusiųjų laidojimą vandenyje pagonybės ir krikščionybės sandūroje bei laikotarpiu po Lietuvos krikšto.

Minėtinas Augustiniškių degintiniame kape 45 kartu su šešiais iš monetų padarytais kabučiais ir daugeliu kitų įkapių aptiktas XV a. antrajame ketvirtyje Taline kaldintas Livonijos ordino šilingas (Бепра 2001, Рис. 3). Šiame kape ir Barinės degintiniame kape 26 surastos monetos-kabučiai buvo aptartos jau anksčiau⁵⁵.

Viduramžių degintiniuose kapinyuose aptikta pusapvalės lazdelės pavidalo sidabro lydinių – **lietuviškų ilgujų**. Kurklintiškių kapinyno lydinys apsilydęs, 7,3 cm ilgio, 1 cm pločio ir 50,6 g svorio (127:5 pav.), Obelių ežere surastas suplotas lietuviško ilgojo galiukas sveria 10,22 g (127:1 pav.). Vietoje monetų, pagrįstai manoma, buvo naudojamos Bajorų kapinyne rastos sukaptų sidabrinių papuošalų dalys (127:6 pav.). Tai 11 tarpusavyje susijungiančių 0,426–0,625 g svorio (tik viena dalis sunkesnė ir sveria 0,987 g) sidabrinio juostinio žiedo ir kitų papuošalų fragmentų; iš jų minėtina 2,7 cm ilgio sukaptos sidabrinės vytinės antkaklės lankelio dalis (Vaitkevičius 2010a, pav. 12). Be to, prie šių dirbinių reikia pridėti kapotų sidabrinių papuošalų fragmentus iš Kriemalos, Marvelės, Markiniatų ir kitų kapinynų (Bertašius 2002c, pav. 68) (127:2, 3 pav.).

Atsižvelgiant į pirmųjų lietuviškų monetų svorį (Sajauskas, Kaubrys 1993, lent. 1), jų ir kapotų sidabrinių papuošalų dalių iš degintinių kapų svorio sąsajos didesnių abejonių nekelia (dėl sidabrinių papuošalų „nuolaužų“ naudojimo pinigų apyvartoje plačiau yra rašę ir kiti tyrinėtojai – Ivanauskas 1997, p. 21). Šie radiniai dar kartą patvirtina, kad Bajorų, Kriemalos ir Markiniatų kapinyuose sudeginti mirusieji buvo laidojami tuo metu, kai pinigų apyvartoje buvo naudojamos ne tik pirmosios lietuviškos monetos, bet ir jų svorį atitinkantys kapoto sidabro atitikmenys.

Svarstyklės ir svareliai – didelio prekybą ir mainus tyrinėjusių autorių susidomėjimo sulaukusi dirbinių grupė. Kaip rodo piliakalnių, gyvenviečių ir laidojimo paminklų tyrinėjimai, svarstyklės ir svareliai, kaip neatskiriami

---

⁵⁵ Žr. poskyrį III.3.3. „Papuošalai“.

pirklių reikmenys, Lietuvoje (Kuncienė 1972, p. 167–168; Vaškevičiūtė 2001a), Latvijoje (Ceplīte 1974; Berga 1996; Бєпра 2011) ir Baltarusijoje išplito X a. antroje pusėje (Бектинеев 2013). Sprendžiant iš viduramžių degintinių kapų įkapių komplektų, pagoniškoje Lietuvos valstybėje šie reikmenys buvo naudojami dar XIV a. ir reikšmę prarado tik pradėjus kaldinti pirmąsias monetas. Svarstyklių dalių žinoma iš kelių XIII–XIV a. degintinių kapinynų. Jų lėkštelių, petelių ir laikiklių rasta Barinės degintiniame kape 27, Bedugnėje, Griežės kolektyvinių degintinių kapų duobės XI kapuose 1, 3 ir tos pačios duobės dugne, Markiniatuose, Obelių degintiniuose kapuose sausumoje ir vandenyje (Svetikas 2014, II, lent. XLII:37, XLIV:25) (128 pav.).

Svarstyklių dalių ir svarelių radimviečių sąrašė tie patys laidojimo paminklai – tai rodo, kad šie dirbiniai buvo neatsiejami pirklio reikmenų komplekto reikmenys. Be Barinės, Bedugnės, Markiniatų ir Obelių kapinynų (129 pav.), neabejotinai su XIII–XIV a. degintiniais kapais siejamo svarelio dalis aptikta Piktagalyje. Svareliai žalvariniai arba pagaminti iš geležies ir padengti plonu vario sluoksniu, statinaitės, suploto rutulio ar dvigubo nupjauto kūgio formos. Šių dirbinių skersmuo siekia 1,5–2,3 cm, aukštis – 0,9–1,9 cm, svoris svyruoja nuo 8,77 iki 37,8 g (nustatyta, kad Lietuvoje vyrauja 20–40 g svorio svareliai – Kuncienė 1972, p. 166, priedas 2). Tai, kad dalies svarelių plokštumose įrėžti paprasti ar gilūs šonuose nusklembti kryžiai, įmušta iki penkių duobučių ar akučių, leidžia manyti, kad skirtingi svarelių žymėjimo būdai buvo susiję su jų svorio skirtumais (Kuncienė 1972, p. 171; Бєпра 2011, p. 168).

Netenka abejoti tuo, kad svarstyklės ir svareliai tiek vėlyvojo geležies amžiaus laidojimo paminkluose, tiek viduramžių degintiniuose kapinynuose žymėjo aukštą socialinę mirusiųjų padėtį. Antai Griežės kolektyvinių degintinių kapų duobės XI kapuose 1 ir 3 su svarstyklių peteliais ir daugeliu kitų įkapių buvo palaidoti sudeginti kuršių kariai, o Bedugnės kapinynas laikomas Senųjų Trakų piliavietės karių laidojimo vieta. Dėmesį atkreipia tai, kad svarstyklių dalių ir svarelių rasta net penkiuose XIII–XIV a. datuojamuose Barinės kapinyno degintiniuose kapuose (Petrulienė 1995, p. 62–64, pav. 28,

31). Iš jų į degintinį kapą 26 buvo įdėti du svareliai, o degintinis kapas 24 pasižymi išskirtine įkapių gausa (iš viso aptikta 50 skirtingų dirbinių).

Degintiniuose kapinyuose aptinkami **geriamųjų ragų apkalai** liudija galvijų ragų dėjimo į kapus papročius. Andros Simniškytės tyrinėjimai atskleidė, kad geriamųjų ragų apkalų laidojimo paminkluose randama nuo III a., o daugiausiai jų XI–XII a. kuršių laidojimo paminkluose (Simniškytė 1998). Cilindrinių, briaunotų, plačiųjų ir profiliuotų „dvigubų žalčiukų“ pavidalo rago angos apkalų rasta Barinės degintiniuose kapuose 24 ir 27, Griežės kolektyvinių degintinių kapų duobėje IX, duobės XI kapuose 1–3 ir Ruseinių degintiniame kape XIII (Petruilienė 1995, pav. 31:5) (130 pav.). Griežės degintiniai kapai patvirtina literatūroje išsakytą nuomonę apie geriamuosius ragus, kaip išskirtinę karinės diduomenės atstovų įkapę (Simniškytė 1998, p. 213). Šiai minčiai neprieštarauja ir kiti degintinių kapų su išlikusiais geriamųjų ragų apkalais komplektai.

Prie buitės reikmenų skiriamos daugelyje viduramžių degintinių kapų randamos molinių apžiestų **puodų dalys**⁵⁶ (131, 133 pav.). Puodų kokybė skiriasi: Bajorų kapinyno keramika geros kokybės, plonasienė, nulipdyta ir apžiesta iš smulkiais liesikliais liesintos molio masės, išdegta oksidacinėje aplinkoje, tuo metu Rumšiškių degintinių kapų puodai su gausiomis akmenukų priemaišomis molio masėje, išdegti prastai, neretai pastebimos antrinio degimo žymės (Zabiela 2003, p. 177). Nors dalis puodų turėjo būti neornamentuoti, įprastas jų viršutinių dalių puošimas bangelėmis, lygiagrečiais grioveliais ar šių dviejų ornamentų deriniu, rečiau – volelio su sukimo imitacija ornamentu, duobutėmis ir įkartelėmis. Pažymėtina, kad bangelėmis ir lygiagrečiais grioveliais puošti apžiesti puodai – plataus X–XVI a. laikotarpio keramikos ornamentavimo bruožas (Sadauskaitė-Mulevičienė 1965). Tokios keramikos randama ne tik degintiniuose kapuose, bet ir daugelyje viduramžių griautinių kapinynų (Urbanavičius 1970c, pav. 10:2–3, 6, 33; Rickevičiūtė 1995, pav. 5:11, 14:3), piliakalnių ir gyvenviečių (Zabiela 1995a, p. 142–143; Žulkus

---

⁵⁶ Neatmestina, kad dalis keramikos šukių gali priklausyti degintinių kaulų talpoms ar šermenų indams.

2007, Fig. 127–129), miestų kultūriniuose sluoksniuose (Bertašius 2013, pav. 6, 8, 14).

Išsamesnį vaizdą apie puodų skaičių degintiniuose kapuose leidžia susidaryti nuodugnūs Bajorų kapinyno keramikos šukių skaičiavimai. Per dešimtį tyrinėjimų metų (2006–2016 m.) Bajoruose rasta daugiau nei 14 000 apžiestos keramikos šukių, sveriančių 21,28 kg (vidutinis šukės svoris – 1,5 g) (Petrauskas 2016b, p. 425); manoma, kad jos gali priklausyti apie 40 indų. Puodžių Dainiaus Strazdo ir Elenos Aleksejevovos teigimu, šie puodai yra kelių meistrų darbo rezultatas. Šukės sudužusios į smulkiausias daleles, tačiau galima manyti, kad Bajorų puodai buvo nuo 10,5 iki 18 cm aukščio, angos – 11,5–25 cm, dugnai – 8,5–13 cm skersmens (131 pav.). Palyginimui, Obelių puodai, kurių degintiniuose kapuose ežero pakrantėje turėjo būti ne mažiau kaip 300, siekia 7,5–21,5 cm aukštį, angos – 15–21 cm skersmenį (Urbanavičius, Urbanavičienė 1988, p. 21), o Žeronių puodų angos 10–18 cm, dugnai – 7–16 cm skersmens (Zabiela 2003, p. 178). Dalis puodų pasižymi profiliuotais kakleliais, pūstomis sienelėmis ir gali būti laikomi puodynėmis, be to, sprendžiant iš pakraštėlių viršuje esančių griovelių, Bajorų kapinyno puodai turėjo dangtelius.

Atskirai minėtina tai, kad dalis viduramžių degintiniuose kapinyuose surastų puodų dugnų ženklinti įvairiais ženklais. Antai Bajoruose įvairūs ženklai puoše iki 22 puodų dugnus (aptiktos 24 ženklintos dugnų šukės), iš kurių daugelyje išvelgiama reljefinė, į abi puses besisukanti, likusiuose – iš laužytų tiesių sudaryta svastika (132 pav.); dar vienoje šukėje pastebimas kryželio apskritime (?) ornamentas. Semeniškių kapinyne aptikta viena puodo dugno šukė su apskritimo formos ženklu (Vengalis 2013š, pav. 4), kituose degintiniuose kapinyuose ženklintų puodų dugnų nesurasta.

Lietuvoje puodai ženklintais dugnais aptinkami XII–XVI a. archeologijos paminkluose (Mulevičienė 1970; Zabiela 1995a, p. 143–144); tai nėra dažni kapinynų, gyvenviečių, piliakalnių ir miestų radiniai. Artimiausios puodų dugnų su svastikos ženklu analogijos rastos Lenkijoje (Kołos-Szafrńska 1962, Ryc. 5:5), Vidurio ir Rytų Baltarusijoje (Плавинский 1998, Рис. 1:10, 12;

Звяруга 2005, Мал. 93:1), rytų slavų pilkapiuose Vakarų Rusijoje (Сизовъ 1902, Рис. 89). Vieni autoriai ant puodų dugnų esančius ženklus laiko religiniais simboliais ar amatininkų gaminių žymėjimu (Рыбаков 1948, p. 175–181; Zabiela 1995a, p. 144), kitų nuomone, tokie puodai buvo duoklė feodalams (Kołos-Szafrńska 1962). Reikia manyti, kad puodų ženklintais dugnais naudojimas laidojimo apeigose buvo viena svarbiausių jų paskirčių.

III.3.6. Raitelio ir žirgo ekipuotė

Raitelio ir žirgo ekipuotės radiniai – glaudžiai su Vidurio Lietuvos žirgų kapais susijusi dirbinių grupė. Šio darbo uždavinys nėra žirgų kapų įkapių nagrinėjimas, tačiau būtina apžvelgti visoje viduramžių degintinių kapinynų teritorijoje aptinkamus raitelius ir žirgus menančius degintinių kapų radinius. Tai pentinai ir jų tvirtinimo plokštelės, žąslai, skambalai, kamanų dalys (žvangučiai, dirželių skirstikliai, apkalai), balnakilpės, balno sagtys ir apkalai, karčių įvijos, apyuodegiai ir pasagvinės; kartu aptariamas tarp sudegintų mirusiųjų įkapių rastas keturspyglis.

XIII–XIV a. degintiniuose kapinyuose dažniausi dviejų tipų geležiniai juostiniai **pentinai**: pirmųjų juostelės viduryje yra kūgio formos spyglis (ankstyvesniuose – spyglis su buožele) (51:1, 55:5, 6, 134 pav.), antrųjų – du strypeliai, kurių gale pritvirtinta žvaigždutė žirgui paraginti (135 pav.). Pentinų lankeliai pusapvalio (kiek rečiau – trikampio ar stačiakampio) skersinio pjūvio, galiukai užbaigti apskritais ratukais arba stačiakampėmis plokštelėmis su kiaurymėmis dirželiui įverti. Viduramžių pentinai su spygliais nuo vėlyvojo geležies amžiaus (kai kada ir XIII a. pirmos pusės) pentinų skiriasi ilgesniais ir smarkiai išgaubtais lankeliais, o pentinų su žvaigždutėmis atsiradimo data laikomas XIII a. 3–4-asis dešimtmetis⁵⁷ (Кирпичников 1973, p. 303–304; plg.: Hilczerówna 1956, p. 63–69). Į nedegintų mirusiųjų kapus abiejų tipų

---

⁵⁷ Kai kurių autorių nuomone, pentinai su žvaigždutėmis Lietuvoje paplito tik XIV a. (Zabiela 1995a, p. 131).

pentinai buvo dedami ir XV a., tačiau iš šio laikotarpio žinomi vos keli tokie radiniai (Svetikas 2011, p. 87–89).

Uždaruose dirbinių komplektuose paprastai aptinkamas vienas (Ašmenėlis, Ruseinių deg. kapas XIII, Salapiaciškių deg. kapas 14) arba du porą sudarantys to paties tipo pentinai (Bedugnė, Griežės kolektyvinių deg. kapų duobės XI kapas 2). Dažnai laidojimo paminkluose randama abiejų tipų pentinų (Daugirdėnai, Markiniatai, Obeliai, Seredžius). Atskirai minėtini 3 pentinai su žvaigždutėmis iš Gardino kario raitelio dirbinių komplekto (Краўцэвіч 1992) ir Griežės kolektyvinių degintinių kapų duobės XI kapas 1, kuriame rasti ne tik 2 pentinai su spygliais, bet ir vienas žalvarinis miniatiūrinis skardinis pentinėlis su vinute vietoje spyglio (136 pav.). Pastarieji pentinai, kaip ir daugelis kitų miniatiūrinių įkapių, yra būdingas kuršių materialinės kultūros bruožas (Nakaitė 1964, p. 65).

Ypatingo dėmesio nusipelno archeologinėje literatūroje platesnės apžvalgos iki šiol nesulaukusios **pentinų tvirtinimo plokštelės**. Šių dirbinių sąsajas su kariais raiteliais atskleidė 2012 m. aptiktas Bedugnės kario raitelio reikmenų komplektas (55 pav.). Dvi pentinų tvirtinimo plokštelės šiame komplekte gulėjo tarp dviejų juostinių pentinų su spygliais ir dviejų balnakilpių. Atsižvelgiant į dirbinių išdėstymo komplekte seką ir tai, kad plokštelės yra nesimetriškai išgaubtos, viename jų gale yra liežuvėlis ir dvi kiaurymės siauram dirželiui perverti, kitame – kniedė ir keturkampė skardelė ant odinio pagrindo tvirtinti, labiausiai tikėtina, kad šios plokštelės buvo tvirtinamos priekinėje kojos dalyje prie pentino.

Bedugnės kapinyno pentinų tvirtinimo plokštelių kraštai karpyti, paviršius puoštas duobutėmis ir įvijų ornamentu, o susilydžiusio sidabro lašeliai liudija, kad jų paviršius buvo sidabruotas (55:3, 4, 137:4, 5 pav.). Nors Bedugnės kario raitelio reikmenys yra vienintelis uždaras komplektas, kuriame rasta pentinų tvirtinimo plokštelių, svarbu pažymėti, kad panašiu ornamentu puoštų sidabruotų 8,9–10,2 cm ilgio, 4,6–6,2 cm pločio plokštelių rasta: Alšėnų, Graužių, Gurbavičių, Laukagalio, Markiniatų ir Obelių viduramžių degintiniuose kapinyuose (35, 137 pav.). Dar du tokie dirbiniai žinomi iš XIII

a. pradžios sluoksnio Minske ir Viščino piliakalnio Rytų Baltarusijoje (Загорульский 1982, p. 220, Табл. XI:5; 2004, Рис. 64:2). Turint omenyje pentinų tvirtinimo plokštelių formos ir puošimo vienodumą, prabangumą ir radimviečių išsidėstymą Lietuvos valstybės branduolyje (be kelių išimčių), lietuviška pentinų tvirtinimo plokštelių kilmė ir jų savininkų – karių raitelių priklausymas aukščiausiajam XIII–XIV a. Lietuvos valstybės sluoksniui didesnių abejonių nekelia.

Žąslai Lietuvoje paplito I t-mečio pradžioje (Volkaitė-Kulikauskienė 1971, p. 16–17), tačiau mažai pakitusių formų jų randama ir viduramžių degintiniuose kapinyuose. Tai daugiausiai dvinariai žąslai stačiakampiais arba tordiruotais nareliais ir su apskritomis grandimis galuose (Gardinas, Griežė, Purvynai, Salapiaciškių deg. kapas 14); kai kada pasitaiko ir trinarių žąslų (Griežės kolektyvinių deg. kapų duobė I, Varsėdžių deg. kapas 5) (138 pav.). Paminėtini Griežės degintinių kapų žąslai su geležiniais stačiakampiais paaukštinta viduriniąja dalimi arba trikampiais laužtukais (Griciuvienė, Buža 2009, p. 371–375; Svetikas 2014, II, lent. XLI:25, XLIII:11, XLIV:12), tačiau patys puošniausi žąslai su masyviais profiliuotais V raidės formos laužtukais ir profiliuotais apkalais surasti Bedugnės kario raitelio reikmenų komplekte (55:14 pav.). Šių žąslų laužtukai ir apkalai, panašiai kaip ir komplekte buvusios pentinų tvirtinimo plokštelės, buvo sidabruoti, puošti duobučių ir įvijų ornamentu. Vienintelius analogiškus žąslus su masyviais V raidės formos laužtukais 1921 m. P. Tarasenka surado vėjo pustomuose Rusių degintiniuose kapuose (139 pav.).

Skambalų, bylojančių apie žirgo ekipuotės ritualines, socialines ir estetines prasmes (plačiau žr.: Kolltveit 2008), uždaruose degintinių kapų kompleksuose iki šiol nerasta, o su sudegintais mirusiaisiais neabejotinai galima sieti vos kelių kapinynų radinius (140:1–5 pav.). Šie dirbiniai pagaminti iš sulenktos geležies (dažnai su vario lydinio priemaiša) skardos, jų viršuje yra kilpelė skambalui pakabinti, viduje – apvalaus arba keturkampio skersinio pjūvio šerdis. Pagal formą skambalai skiriami į tris tipus: nupjautos keturkampės piramidės (Alšėnai, Bedugnė, Semeniškiai), cilindro (Markiniatai,

Meškučiai) ir piltuvėlio formos (Paprūdžiai); kai kada apie skambalų buvimą kapuose galima spręsti iš atsitiktinai aptiktų jų šerdžių (Rounae Pole). Nurodytų formų skambalai žymiai dažnesni vėlyvojo geležies amžiaus ir viduramžių žirgų kapuose (Urbanavičius, Urbanavičienė 1988, p. 34, pav. 46:5 ir kt.; Varnas 1995, p. 251, pav. 6:8 ir kt.).

Dėmesį atkreipia vienas Bedugnės kapinyno skambalas, į kurio kilpele buvo įvertas nulaužtas pentino lankelis (Petrauskas 2013š, pav. 44). Šios laidojimo apeigų dalyvių specialiai „sujungtos“ raitelio ir žirgo įkapės ne tik liudija įkapių laužymo paprotį viduramžių Lietuvoje, bet ir parodo, kad daugelis mirusiųjų deginimo papročio vaizdinių šiandien dar yra menkai žinomi ir ištyrinėti.

Atskirą kario raitelio ir žirgo reikmenų grupę sudaro **kamanų** dalys: žvangučiai, dirželių skirstikliai ir apkalai. *Kamanų žvangučiai*, arba žvangalai, yra dar vienas žvangesį keliančių, žirgo žvengimą primenančių dirbinių tipas (išsamiau žr.: Kazimieraitytė 2013š, p. 5–6 ir kt.). Nuo anksčiau aptartų moterų ir jaunų merginų nešiotų žvangučių šie dirbiniai daugiausiai skiriasi dydžiu ir žvangėjimo stiprumu. Panašiai kaip ir skambalai, kamanų žvangučiai yra dažni žirgų kapų radiniai, sudegintų žmonių kapuose aptinkami retai. Iš jų minėtinas skersiniu grioveliu puoštas rutulio formos žvanguotis kryžmine išpjova iš Barinės degintinio kapo 7 ir skersine išpjova – iš Jakštaičių (Meškių) degintinio kapo 44 (140:6 pav.).

Apskriti *kamanų dirželių skirstikliai*, įvairių formų ir dydžio *kamanų apkalai* yra vieni puošniausių ir prabangiausių viduramžių degintinių kapinynų radinių (odinės kamanos degintiniuose kapuose neišlieka). Geležiniai kamanų apkalai aptinkami ir pritvirtinti prie dirželių skirstiklių, ir atskirai. Stačiakampiai, keturkampiai ir rombo formos profiliuoti (Bajorai, Griežės kolektyvinių deg. kapų duobės XI kapai 1 ir 3, Požerė), stačiakampiai su iškilium gūbriu viduryje (Alšėnai, Bajorai, Markiniatai, Rounae Pole), dantyti ir karpytais šonais (Griežės kolektyvinių deg. kapų duobės XI kapai 1 ir 3) apkalai iš visų kamanų apkalų tipų pasižymi išskirtiniu puošnumu (141–143 pav.). Šių apkalų paviršius sidabruotas, jame daugiausiai vaizduojamas

„pynutės“, duobučių ir įvijų ornamentas. Kai kurių stačiakampių profiliuotų apkalų gale pritvirtintos sagtelės.

Iš kitų kamanų apkalų tipų minėtini: apskriti (Cialežyškės, Paalksniai, Purvynai, Zarojus), apskriti su ataugėlėmis (Bajorai, Paprūdžiai, Purvynai, Zarojus), keturkampiai (kvadrato formos) (Ašmenėlis, Markiniatai, Požerė, Zarojus), trapecijos (Griežės kolektyvinių deg. kapų duobė I ir kapų duobės XI kapas 2), X raidės (Purvynai, Rumšiškių deg. kapas 1, Salos, Zarojus; 56:3 pav.) ir gėlės žiedo formos apkalai (Cialežyškės, Purvynai, Ruseinių deg. kapas 58, Zarojus; 144–147 pav.). Ant kai kurių iš šių apkalų išlikę susilydžiusio sidabro lašelių, todėl galima manyti, kad jų dalis taip pat buvo sidabruoti.

Analogiškų dailių sidabruotų kamanų apkalų be viduramžių degintinių kapų aptikta: Saremos saloje (Māgi 2002, Plate 89:8), 1223 m. Viljandžio piliakalnio Pietų Estijoje apgultį menančiame sluoksnyje (Valk 2001a, Fig. 7), prūsų genčių laidojimo paminkluose Kaliningrado srityje (Shiroukhov 2015, Fig. 5:1). Tačiau žymiausiomis radimvietėmis laikomas Piltenės Pasilciemio ir Sarajų kapinynai, Vilkmuižos ežeras, Talsių ir Tervetės piliakalniai Latvijos Kurše ir Žiemgaloje (Šturms 1936, p. 79, att. 8; Svarāne 2005; 2006; 2013, p. 34–61). Tyrinėjant šiuose archeologijos paminkluose surastus XII–XIV a. kamanų apkalus nustatyta, kad jų, kaip ir kitų sidabruotų daiktų, puošimui buvo naudojamas minkštas itin aukštos kokybės sidabras (Svarāne 2013, p. 117–131).

Išsamūs latvių archeologės Dagnijos Svarānės tyrinėjimai leidžia nusakyti numanomą skirtingų kamanų apkalų tvirtinimo vietą (Svarāne 2005, p. 176–180; 2013, p. 135–145). Anot tyrinėtojos, diržo skirtikliai su stačiakampiais profiliuotais, viena kilpele užbaigtais apkalais skyrė kamanų dirželius ant žirgo krūtinės (36:1 pav.). Stačiakampiai profiliuoti apkalai vienu dvišakiu galu, manoma, puošė dirželius ant žirgo kaktos (36:2 pav.), stačiakampiai dantyti apkalai – dirželius galvos šonuose (36:5 pav.), o apskriti, apskriti su ataugėlėmis ir gėlės žiedo formos apkalai buvo naudojami keliems skirtingiems kamanų dirželiams atskirti (36:4, 4a pav.). Tačiau reikia pasakyti, kad ne visų apkalų paskirtis šiandien yra nustatyta ir tikrasis kamanas puošusių

apkalų tipų sąrašas gali būti ilgesnis. Be to, kai kurių tipų apkalai (pavyzdžiui, apskriti su ataugėlėmis, X raidės formos) galėjo būti naudojami ir kamanų dirželiams, ir juosmenį juosusiems diržams papuošti (Svetikas 2009b, I, pav. 429; Širouchov 2014, pav. 12:4).

Dar viena svarbi kario raitelio ir žirgo reikmenų grupė – degintiniuose kapuose poromis randamos geležinės, neretai sidabruotos 10,5–16,8 cm aukščio, 11,4–14,5 cm pločio **balnakilpės**. Remiantis J. Antanavičiaus sudaryta tipologija (Antanavičius 1976), viduramžių degintiniuose kapinyuose aptiktos balnakilpės skiriamos į atskirus tipus; dažniausiomis laikomos VII ir VIII tipo balnakilpės. Pirmajam būdingos ovalios, išgaubta ar tiesia pamina (Griežės kolektyvinių deg. kapų duobė I, duobės XI kapai 1–3, Meškučiai, Obeliai; 49, 50, 148:3, 4 pav.), antrajam – aukšto trikampio formos ir tiesia pamina balnakilpės (Bedugnė, Gardinas, Salapiaciškių deg. kapas 14, Zarojus; 55:1, 2, 148:1, 2 pav.). Abiejų tipų balnakilpių viršutinė dalis ryškiau neišskirta, joje yra stačiakampė ar ovalo formos kiaurymė dirželiui įverti. J. Antanavičius (1976, p. 76–77) VII tipo balnakilpes datuoja XI–XII a., VIII tipą skiria XI a. antrai pusei – XIII a. pradžiai. Tačiau Bedugnės kario raitelio komplekto dirbiniai leidžia manyti, kad VIII tipo balnakilpės Lietuvoje buvo naudojamos ir XIV a. (Petrauskas 2013, p. 173, pav. 4).

Sudegintų mirusiųjų įkapėmis turi būti laikomos Pribitkos kapinyne rastos dvi XII tipo balnakilpės siaura viršutine, pūsta apatine lankelio dalimi ir tiesiomis paminomis (148:5, 6 pav.). J. Antanavičiaus teigimu, tai yra vėlyviausias ar vienas vėlyviausių laidojimo paminkluose aptinkamų balnakilpių tipų (Antanavičius 1976, p. 79). Atsižvelgiant į Pribitkoje surastus degintinių kapų radinius, šio kapinyne balnakilpes reikia skirti XIII a. antrai pusei – XIV a. pirmai pusei (Merkevičius 1984, p. 130).

Balno sagtys – tai masyvios, nuo 3,2 x 3,7 iki 4,6 x 6,4 cm dydžio, geležinės D raidės formos sagtys. Šių dirbinių ryšį su kariais raiteliais patvirtina Bedugnės ir Griežės kolektyvinių degintinių kapų duobės XI kapų 1 ir 2 komplektai (Svetikas 2014, II, lent. XXXIX–XLIII) (50, 55 pav.). Jų rasta daugelyje kitų viduramžių Lietuvos degintinių kapinyne: Bajoruose,

Markiniatuose, Purvynuose, Rounae Polėje ir kt. (55:11, 149 pav.). Tikėtina, kad kai kada šios sagtys galėjo būti naudojamos ir kamanų dirželiams susėti.

Atskirai minėtini viduramžių degintiniuose kapuose aptikti **balno apkalai**. Tai Markiniatų, Meškučių, Semeniškių, Skrebinų II ir Žėronių kapinyuose surastų kaulinių ir raginių apkalų dalys, papuoštos akutėmis ir skersiniais grioveliais (Vengalis 2011, pav. 3; Petrauskas 2015a, pav. 7; 2016a, pav. 4:9). Tokių ornamentuotų apkalų daug surasta XIII a. pabaiga – XIV a. pirma puse datuojamoje kauladirbio sodyboje Kernavės Žemutiniame mieste ir Pilies kalno piliakalnyje (Jarockis 1992; Bitner-Wróblewska 2002, p. 134–140; Vitkūnas 2005, p. 115–117).

Medinėms balnų dalims papuošti greičiausiai buvo naudojami Bajorų kapinyne aptikti du, Barinės degintiniame kape 26 – vienas geležinis **kabutis užriestais galais** su įverta kilpvine (156:7 pav.). Tokie 1,8–3,5 cm aukščio, 1–2,4 cm pločio kabučiai, padaryti iš keturkampės, kai kada tordiruotos vielos, yra būdingi XIII–XIV a. degintinių kapų radiniai. Jų rasta: Obelių ežere, Alšėnų, Ašmenėlio, Bajorų, Markiniatų, Šiurpilio ir daugelyje kitų kapynų (Зайковский 2001, Рис. 9:5; Jończyk 2015, Ryc. 5:b) (150 pav.).

Žirgų karčius puošė žalvarinės **karčių įvijos**, uodegas – įvijines ar juostines apyrankes primenantys **apyuodegiai**. Karčių įvijos – tai trikampio skersinio pjūvio apvijų žiedai su plačia skardine, dvigubomis įkartelių eilutėmis puošta viduriniąja apvija. Šie radiniai dažni Vidurio Lietuvos degintiniuose kapinyuose, kuriuose buvo laidojami ar aukojami nedeginti žirgai. Paminėtinos karčių įvijos iš Seredžiaus kapinyno, Ruseinių degintinių kapų ir Obelių ežero. Vienintelis abejonių nekeliantis apyuodegis iš sudegintų žmonių kapų aptiktas Bajorų kapinyne. Pastarieji papuošalai, manoma, buvo skirti ne tik papuošti, bet ir suveržti žirgo uodegą (Volkaitė-Kulikauskienė 1971, p. 20).

Apie XIII–XIV a. žirgų nešiotas pasagas galima spręsti iš degintiniuose kapuose aptiktų **pasagvinių**. Turimais duomenimis, 2,5–2,6 cm ilgio stačiakampio skersinio pjūvio kalvio darbo pasagvinių būta 4 uždaruose degintinių kapų komplektuose: Barinės degintiniuose kapuose 21 ir 22,

Laukagalio degintiniame kape 1 ir Salose surastame dirbinių komplekte (56:8 pav.). Pasagų nagrinėjamu laikotarpiu Lietuvoje dar nebuvo.

Paskutinis su kariais raiteliais ir žirgais siejamas dirbinių tipas – geležiniai **keturspygliai**. Šie kaltropais, „ežiais“ ar „varnos pėdomis“ vadinami ginklai nėra būdingi viduramžių degintinių kapų radiniai. Vienintelis 5,2 x 6 cm dydžio keturspyglis 1937 m. P. Puzino aptiktas tyrinėjant Purvynų degintinį kapinyną (151 pav.). Viduramžių karo taktiką – kovos prieš kavaleriją būdą – menantys keturspygliai kur kas dažnesni vėlyvesnio laikotarpio pilių kultūriniuose sluoksniuose (plg.: Songailaitė, Niedvarienė 2016, pav. 218). Tokių, iš trijų ar keturių dalių sudarytų spyglių daug surasta viduramžių Latvijos pilyse (Apals *ir kt.* 1974, p. 304–305, tab. 79:15).

III.3.7. Kiti degintinių kapų radiniai

Išnagrinėjus darbo įrankių, ginklų, papuošalų, aprangos ir buities reikmenų, raitelio ir žirgo ekipuotės dirbinių grupes, būtina aptarti pavienius, nei vienai iš šių grupių nepriskirtus viduramžių degintinių kapų radinius. Atskiro dėmesio nusipelno Bajorų kapinyne ir Barinės degintiniame kape 23 surastos **akmeninių kirvelių** dalys (152 pav.). Abu kirveliai gludinti, sutrūkę per skylę, nulūžusiomis pentimis, būdingi vėlyvajam neolitui – bronzos amžiui. Bajorų kapinyno kirvelis aptiktas XIV a. – XV a. pradžios kolektyvinių degintinių kapų sluoksnyje (Vaitkevičius 2009b, p. 135; 2012c, p. 146), Barinės degintinio kapo 23 įkapes be akmeninio kirvelio ir titnago nuoskalos sudaro neabejotinos XIII–XIV a. degintinių kapų įkaps: mėlyno stiklo karolis, apskrita lieta segė, juostinės apyrankės fragmentai, skustuvas, svarelis ir dviejų apžiestų puodų šukės (Petrulienė 1995, p. 59, 62).

Bajorų ir Barinės degintiniai kapinynai nėra vieninteliai viduramžių paminklai, kuriuose rasta keliais tūkstančiais metų senesnių kirvelių. Bronzos – ankstyvojo geležies amžiaus akmeninių kirvelių būta vėlyvuosiuose Kernavės Mindaugo Sosto, Mažulonių (Ignalinos r.) ir Maišiagalos (Vilniaus r.) piliakalniuose (Zabiela 1995a, p. 153). Annos Wessmann (2009, p. 75–77)

teigimu, akmens amžiaus kirvelių ir kitų įrankių gausiai randama geležies amžiumi ir viduramžiais datuojamuose laidojimo paminkluose Suomijoje, Švedijoje ir Danijoje. Tai rodo, kad akmeninių kirvelių, žmonių dažnai vadinamų Perkūno kulkomis, dėjimas mirusiesiems į kapus ir Lietuvoje, ir kaimyniniuose kraštuose buvo pakankamai dažnas reiškinys. Tuo remiantis galima pagrįstai svarstyti apie antrinę simbolinę tokių dirbinių naudojimo mirusiųjų laidojimo apeigose paskirtį.

Išskirtinis viduramžių degintinių kapų radinys – vandens apsemtoje Bajorų kapinyno šiaurinėje papėdėje, tarp durpingoje žemėje netvarkingai sukritusių sutrūnijusios medienos gabalų ir šaknų aptikta medinė **lazda su įraižomis** (153 pav.). Tai 41 cm ilgio, 4 cm skersmens į galą nežymiai plonėjanti suaugusio gluosnio blindės šaka, kurios paviršiuje aštriu įrankiu įrėžta 18 ženklų: pasvirų brūkšnelių (kai kurie jungiasi galais arba kryžiuojasi) ir 45° kampu palenktų viengubų ir dvigubų kryželių. Atlikus nuo lazdos paviršiaus paimto mėginio cheminę analizę nustatyta, kad prieš išraižant šiuos ženklus ji galėjo būti nutepta impregnantu – į beicą panašios medžiagos (Vaitkevičius 2013, p. 183–185). Siekiant įminti Bajorų kapinyno lazdos paslaptį reikia pasakyti, kad apeiginė jos ženklinimo reikšmė yra labiausiai tikėtina, o paviršiuje išraižyti ženklai iš dalies primena viduramžių peilių ir skustuvų nugarėlių žymėjimą. Šis radinys leidžia manyti, kad ateityje tyrinėjant Bajorų ir kitus degintinius kapinynus šlapynėse galima tikėtis atrasti daugiau organinės kilmės radinių.

Tarp neaiškios paskirties **apkalų** puošniausi Bedugnės, Kuršų, Paprūdžių, Skrebinų II ir Zarojaus kapinyuose surasti geležiniai profiliuoti trilapiai *lelijos žiedo formos apkalai* (154 pav.). Sprendžiant iš Bedugnės ir Zarojaus kapinynų apkalų paviršiuje pastebimų susilydžiusio sidabro lašelių, šių dirbinių, panašiai kaip ir anksčiau aptartų kamanų apkalų, paviršius buvo sidabruotas. Panašių lelijos žiedo formos apkalų aptikta: Alytaus kapinyne (Svetikas 2003a, lent. LC:7), Gudulinės šventvietės (Širvintų r.) teritorijoje (Vaitkevičius 2010b, pav. 3b) ir Kernavės Žemutiniame mieste; pastarasis apkalas ne tik padengtas

sidabro plokštele, bet ir inkrustuotas pinta sidabro ir vario lydinio vielute (Deinarovičius 2016š, p. 42, pav. 2).

Iš kitų apkalų tipų minėtini sudegintų mirusiųjų kapuose surasti geležiniai *širdies formos* ir žalvariniai skardiniai *pusapkritimio formos apkalėliai* (114:3 pav.). Pirmųjų, degintiniuose kapuose dažniausiai aptinkamų su perdegimo žymėmis, žinoma iš Cialežyškių, Markiniatų ir Zarojaus kapinynų (155 pav.), antrųjų – iš Obelių degintinio kapo 4 ir ežero (54:15, 114:3 pav.). Pusapskritimio formos apkalėlių, kuriuose E. Svetikas (2009b, I, p. 447) išvelgia lelijos ženklą, analogijų be Obelių kapinyno surasta Ažugirių kapinyno griautiniuose kapuose.

Kitų radinių grupei skiriamos Barinės degintiniame kape 24, Ruseinių degintiniame kape 54 ir Cialežyškių kapinyne aptiktos geležinės kaltinės **vinys** (Petrulienė 1995, pav. 31:16), iš daugelio kapinynų žinomos **kilpvinės** (Alšėnai, Bajorai, Barinė, Markiniatai; 156 pav.). Pastarosios 0,8–1,2 x 1,4–2,7 cm dydžio, vienintelė Obelių kapinyno kilpvinė (kilpa) siekia 2,3 x 7,3 cm dydį. Vieni tyrinėtojai kilpvines sieja su tualetu reikmenų dėžutėmis (Urbanavičius, Urbanavičienė 1988, p. 39), kiti jas laiko cilindrinų spynų tvirtinimo detalėmis (Zabiela 1995a, p. 117–118).

Pabaigoje reikia pridurti, kad kai kada tarp viduramžių degintinių kapų įkapių aptinkama metalo **žaliavos** fragmentų. Antai į Rumšiškių degintinius kapus 3 ir 11 pateko stačiakampių žalvario juostelių, Cialežyškių ir Markiniatų kapinyuose susidurta su geležies plokštelėmis, o į Obelių degintinį kapą 4 buvo įdėta trikampio skersinio pjūvio juostelė – nebaigto įvijinio žiedo ruošinys (54:11 pav.). Be to, žalvario žaliavos fragmentais gali būti laikomi laidojimo paminkluose kartkartėmis randami nedideli vielos gabalėliai.

III.4. Viduramžių degintinių kapų įkapių komplektų analizė

Daugelis tyrinėtojų pripažįsta, kad neapibrėžta XIII–XIV a. radinių, tarp jų ir pagoniškosios Lietuvos valstybės laikų degintinių kapų įkapių, chronologija yra silpnoji viduramžių archeologijos pusė. Nenusakius būdingų

dirbinių tipų lieka neaiškūs viduramžių degintinių kapų išskyrimo kriterijai ir tikslesnis datavimas, o tarp XI–XII a. ir XV a. susidaro dviejų šimtų metų chronologinė „tuštuma“. Dėl šios priežasties būtina nagrinėti XIII–XIV a. degintinių kapų komplektus, jais remiantis išskirti pasikartojančius įkapių derinius.

Pirmieji bandymai nusakyti būdingus nagrinėjamo laikotarpio dirbinių tipus pastebimi XX a. 3-iajame dešimtmetyje pasirodžiusiame Lietuvos senienoms skirtame A. Spicyno darbe (Спицынъ 1925). Anot tyrinėtojo, Kurše ir Kauno apylinkėse paplitusius XIII a. lietuvių kapinynus, kaip atskirą laidojimo paminklų tipą, išskiria kalavijų, kirvių, ietigalių ir pentinų gausa, vytinės ir kitų tipų antkaklės, įvairios sagtys, raktai trikampėje rankenėle bei gintariniai karoliai; XIII–XIV a. lietuvių pilkapių radiniai straipsnyje plačiau neapibūdinami. Vis dėlto autorius platesnės dirbinių analizės neatliko ir pažymėjo, kad *nežinoma, kurios iš nurodytų įkapių priklauso XIII a., o kurios XIV a.* (Спицынъ 1925, p. 150–151).

Antrojo pasaulinio karo metais išspausdintame M. Alseikaitės-Gimbutienės straipsnyje, apžvelgusiame skirtingų laikotarpių laidojimo papročių Lietuvoje bruožus, trumpai užsiminta ir apie IX a. – XIII a. vidurio laidoseną. Šioje vietoje pastebėtina nurodytiems A. Spicyno teiginiams prieštaraujanti autorės nuomonė, kad daugelis Vidurio Lietuvos XII–XIII a. degintinių kapų įkapių buvo *papuošalai ir vienas kitas įrankis, o ginklų arba labai maža, arba visai nerandama* (Alseikaitė-Gimbutienė 1943, p. 17).

V. Urbanavičius pirmasis atkreipė dėmesį į ankstiną viduramžių degintinių kapų datavimą ir išskėlė mintį, kad XIV a. – XV a. pradžioje degintinių kapų įrengimo būdai ir įkapės beveik nesiskyrė nuo XII–XIII a. kapų. Geriausias šių degintinių kapų atpažinimo būdas – įkapių analogijos XIV a. pabaigos – XVI a. griautiniuose kapuose. Iš jų minėtinos: pasaginės segės cilindriniais ir gyvuliniais galais, grybo formos galvutėmis, apskritos skardinės segės, kai kurie pentinių plačiaaašmenių kirvių tipai, ietigaliai rombo skersinio pjūvio plunksna, žalvariniai raktai, puodų šukės, nedegintų paukščių kaulai kapų duobėse ir kt. (Urbanavičius 1966, p. 107–108; 1969; Урбанавичюс

1966). Tuo metu R. Volkaitė-Kulikauskienė (1987, p. 209–210), apibūdindama XIII–XIV a. materialinės kultūros bruožus, papildomai paminėjo apskritas lietas seges, skustuvus, bangelėmis puoštą keramiką, pentinus su žvaigždutėmis ir įvairius kitus dirbinius.

1993 m. atradus Kernavės (Kriveikiškio) kapinyną, pradėta diskutuoti dėl pagoniškosios Lietuvos valstybės laikotarpio laidosenos, Lietuvos krikšto ir laidojimo papročių kaitos santykio. Nors atskiri autoriai laikėsi skirtingos ankstyvųjų viduramžių laidosenos interpretacijos, jų darbuose įsitvirtino vieninga nuomonė, kad XIII a. degintiniai kapai sunkiai atskiriami nuo XII a. kapų, ir tik XIV a. įvyko žymesni laidosenos ir materialinės kultūros pokyčiai (Volkaitė-Kulikauskienė 1987, p. 210; Luchtanas, Vėlius 1996, p. 81; Zabiela 1998a, p. 368–369).

Kiek išsamiau į XIII–XIV a. dirbinių chronologijos problemą pažvelgė laidosenos Rytų Lietuvoje po pilkapių išnykimo klausimą nagrinėjęs L. Kurila (2003, p. 31–34). Tyrinėtojas, siekdamas pateikti šios problemos sprendimo būdą, pabrėžė uždarų dirbinių komplektų analizės svarbą. Šiam tyrimo metodui iliustruoti pasitelkti dviejuose greičiausiai 1229 m. sudegusiuose pastatuose Mažulonių piliakalnyje ir XIII a. ar kiek ankstesniu laikotarpiu datuojamo Vilniaus Gedimino kalno sluoksnyje *Vd* aptiktų dirbinių komplektų pavyzdžiai (Kurila 2003, p. 33). Taigi iš vienos pusės, autorius pagoniškosios Lietuvos valstybės laikų dirbinių chronologijos tyrimuose atkreipė dėmesį į piliakalniuose aptinkamų dirbinių komplektus, iš kitos pusės, pažymėjo šių komplektų ir vėlyviausių Rytų Lietuvos pilkapių įkapių skirtumus.

Pastaruoju metu XIII–XIV a. radinių chronologijos klausimą, įvardintą skambiais „chronologinio chaoso“, „neatrastojo XIII–XIV a.“ ar „prarastojo XIII–XIV a. laikotarpio“ epitetais (išsamiau žr.: Svetikas 2009b, I, p. 11 ir kt.; 2014, I, p. 7–8, 47), gvildena E. Svetikas. Toliau dėmesys kreipiamas į autoriaus naudojamą XIII–XIV a. dirbinių – daugiausiai papuošalų ir ginklų – koreliacinių lentelių sudarymo ir chronologijos nustatymo metodiką.

Daugelio publikuotų darbų įvadinėse dalyse E. Svetikas nurodo, kad chronologiniams klasteriams sudaryti naudojami griautinių, degintinių,

„tariamai degintinių“ ar „vadinamųjų degintinių“ kapų inventoriai, kurie tipologiniu būdu skirstomi į tipus, variantus ir atmainas. Pagal šiuos tipologinius vienetus parengus tekstinius ir vaizdinius klasterius, *kruopščiai ir sąžiningai sudarytas vaizdinis koreliacinis klasteris sudaro galimybę pasitikrinti chronologinės analizės rezultatus* (Svetikas 2011, p. 9). Autoriaus kruopštumas atrenkant griautinių kapų įkapes ir ruošiant jų iliustracijas spaudai yra pagirtinas, tačiau degintinių kapų interpretavimas ir kryptinga komplektų atranka kelia pagrįstų abejonių. Antai stengdamasis atskleisti krikščionišką žalvarinių raktų simboliką, E. Svetikas (2009b, I, p. 398–417) koreliacines lenteles sudarė tik iš griautinių kapų įkapių komplektų, o 22 raktai ir jų dalys iš Obelių ežero, 3 raktai iš Paalksnių degintinių kapų bei raktas iš Ašmenėlio pilkapyje surasto degintinio moters kapo liko analizės nuošalyje. Be to, reikia pridurti, kad raktas iš Rumšiškių degintinio kapo 5(26) ir bent 10 raktų, jų dalių iš Bajorų degintinio kapinyno⁵⁸ net nebuvo įtraukti į tyrimą.

Atskiro dėmesio nusipelno koreliacinis apskritų lietuvių segių (pagal E. Svetiką – žiedinių segių reljefiniu paviršiumi) iš degintinių kapų klasteris. Į jį buvo įtraukti 12 degintinių kapų komplektų radiniai, dar 6 Ruseinių kapinyno degintiniai kapai atmesti kaip „keliantys abejonių“ (Svetikas 2007a, p. 115–116, 123–124; 2007c, p. 76, 83; 2009b, I, p. 198–199, 206). Autorius, siekdamas atskleisti krikščionišką apskritų lietuvių segių simboliką ir reikšmę, stengėsi paneigti šių kapų sąsajas su mirusiųjų deginimo papročiu ir visiems degintiniams kapams ir jų komplektams atrasti savitą paaiškinimą; pastebėtina, kad E. Svetiko darbuose žodžių junginį *degintinis kapas* nuolatos lydi epitetai *tiriamas* ar *vadinamasis*.

Šiam tikslui pasiekti Pavirvytės degintinis kapas 111 dėl „įtikinamų duomenų“ trūkumo E. Svetiko laikomas kenotafu arba aukojimo duobe, Marvelės degintinis kapas 416 ir dvigubas žirgų kapas 56B – „aukojimo duobės liekanomis“, Marvelės grupiniai degintiniai kapai ir Obelių degintinis kapas 2 – „aukojimo apeigų duobėmis“, suardyti degintiniai kapai Obeliuose ir

---

⁵⁸ Omenyje turimi iki pasirodant E. Svetiko knygai „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės christianizacija XIV a. pab. – XV a.“ Bajoruose aptikti raktai.

Paalksniuose – laužavietėmis. Tuo metu 5 Barinės kapinyno degintinius kapus, Pernaravos kapą IX ir Sargėnų kapą 378, kuriuose degintinių kaulų, anglių ir degėsių buvimas kapo duobėje yra neginčijamas, *pernelyg nepatikima apibūdinti kaip sudeginto mirusiojo žmogaus kapą*, nes remiantis autoriumi, degintiniai kaulai gali būti *paaukotų paukščių, gyvulių arba žvėrių* (Svetikas 2007a, p. 120–127; 2007c, p. 81–85; 2009b, I, p. 203–207). Visus šiuos teiginius vainikuoja Obelių ežero, kuriame rastos net 25 apskritos lietos segės ir daug jų fragmentų, interpretacija. Anot tyrinėtojo, ežere aptikti radiniai patvirtina *XIII–XIV a. istoriniuose šaltiniuose minėtas žinias, kad lietuviai aukojimo apeigų metu sudegindavo savo priešus* (Svetikas 2007a, p. 126; 2007c, p. 84; 2009b, I, p. 207), o apskritos lietos segės susijusios ne su senuoju tikėjimu, o unikaliu evangelinio krikštijimo ugnimi fenomenu (Svetikas 2007a, p. 130; 2009b, p. 454).

E. Svetiko darbuose konkretaus dirbinių tipo, varianto ar atmainos chronologijos apibrėžimas paremtas koreliacinėmis lentelėmis. Tačiau užuot naudojęs uždaras radinių grupes kaip patikimus vienalaikių dirbinių komplektus, autorius juos skaido ir kapų įkapes apjungia į bendrus, dažnai skirtingus kapų tipus ir net laikotarpį apimančius klasterius. Palyginimui, pasaginės segės gyvuliniais galais (pagal E. Svetiką – omega segės zoomorfiniais galais) pagal galvučių išvaizdą išskirtos į 6 variantus (Svetikas 2014, I, p. 136–255). Laikantis šio skirstymo, 1-ajam variantui priskirtos segės iš 79, 2-ajam – iš 29, 3-iajam – iš 32 ir t.t., – nesvarbu, griautinių ar degintinių kapų komplektų. Sudėjus šiuos dirbinių komplektus į atskirus klasterius sudarytos koreliacinės lentelės, jomis remiantis nustatyta atskirų segių variantų chronologija.

Šios metodikos rezultatus ir kryptingumą apibūžiant pagonybės ir krikščionybės sandūros laikotarpio chronologiją atskleidžia koreliacinių lentelių duomenys. Antai XIII a. pirmos pusės Griežės kolektyvinių degintinių kapų duobės XI kapas 2 buvo priskirtas XIV a. datuojamam „pintų žiedų“ III tipo klasteriui (Svetikas 2009b, I, p. 304), XI a. Bandužių degintinis kapas 36 – XIV–XV a. „omega segių zoomorfiniais galais“ 3-iojo varianto klasteriui

(Svetikas 2014, I, p. 187, išnaša 168). Be to, į XIII a. antros pusės – XV a. to paties segių tipo 1-ojo varianto klasterį buvo įtrauktas ir XI a. Slengių degintinis kapas XXIV, Marvelės degintinis kapas 795 su dviem XI a. antros pusės Vakarų Europos monetomis, ir ne mažiau kaip 4 griautiniai kapai, kuriuose rasta XVI–XVII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, Livonijos ordino bei Švedijos monetų (Svetikas 2014, I, p. 140–143, išnašos 138–140; išsamiau žr.: Svetikas 2014, II, lent. LXVIII–LXXI, LCIX, CCLCV, CCCXVI).

Autorius šiuos ir daugelį kitų koreliacinių lentelių „nesusipratimų“ aiškina *nuo vieno iki kelių šimtmečių senumo reliktais* kapuose (Svetikas 2014, I, p. 141–143, 170), tačiau dėl pasikartojančių panašių vertinimų tokie archeologinių dirbinių chronologijos tyrimai apskritai praranda savo prasmę. Palyginimui, nurodytas kapų komplektų skirstymo į koreliacines lenteles metodas naudojamas „omega segėms zoomorfiniais galais“ nagrinėti. E. Svetikas (2014, I, p. 271) pabrėžia „stereotipines“ degintinių kapų ir aukojimo vietų sąsajas su „vadinamąja pagonybe“ ir daro išvadą, kad iki šiol visos XI–XVI a. datuotos, degintiniuose ir griautiniuose kapuose, lobiuose aptiktos „omega segės zoomorfiniais galais“ ir jų komplektai turi būti priskirtos XIII–XIV a., vertinamos kaip *iš priešų krikščionių karo metu atimtas grobis ir paaukotas saviesiems dievams*.

Abejonių nekeliančios kapų duobės viduramžių degintiniuose kapinyuose aptinkamos retai, degintiniai kapai dažnai lieka neatpažinti, vertinami kaip suardyti ar neteikiantys vertingų mokslinių duomenų. Tokio pernelyg supaprastinto XIII–XIV a. degintinių kapų vertinimo pavyzdžių galima išvelgti jau minėto E. Svetiko teiginiuose. Anot tyrinėtojo, net ir tais atvejais, kai degintinių kapų *duobėse radiniai buvo aptikti kompaktiškai, glaudžiai sukrauti vienas ant kito kartu su taip pat kompaktiškai išpiltomis kremuotų kaulų liekanomis, <...> radinius galima funkciškai apibūdinti kaip įkapes ir aukas* (Svetikas 2014, I, p. 48). Be to, reikia pasakyti, kad smulkūs apdegusių įkapių fragmentai dažnai tiek tyrinėtojų, tiek muziejų rinkinių

tvarkytojų laikomi nevertingais, neįtraukiami į radinių ir eksponatų sąrašus, todėl dirbtinai atsiejami nuo degintinių kapų įkapių komplektų.

Siekiant nusakyti būdingus viduramžių degintinių kapų įkapių tipus, šiame darbe naudojami tik uždari XIII–XIV a. (atskirais atvejais – ir XV a. pradžios) degintinių kapų įkapių komplektai; radinio dydis ir fragmentiškumas atrankos kriterijais nelaikomi. Tam, kad būtų išvengta rezultatų subjektyvumo, atrinkti komplektai, kurių datavimas XIII–XIV a. didesnių abejonių nekelia⁵⁹ (Priedas 3). Tai reiškia, kad esant bent menkiausiai ankstesnio datavimo (pavyzdžiui, XI ar XII a.) tikimybei, toks dirbinių komplektas į radinių analizę liko neįtrauktas. Dėl šios priežasties atliekant tyrimą naudotų įkapių komplektų skaičius yra žymiai mažesnis nei turėtų būti „tikėtinų“ viduramžių degintinių kapų. Kolektyvinių degintinių kapų sausumoje ir vandenyje įkapės dėl komplektų neapibrėžtumo ir neaiškaus dydžio, taip pat atsitiktiniai XIII–XIV a. degintinių kapų radiniai į šį tyrimą neįtraukti.

Viduramžių Lietuvoje žinoma daugiau nei 80 neabejotinų degintinių kapinynų, tačiau ne visi kapų radiniai tinkami analizei ir juo labiau ne visuose laidojimo paminkluose surasta uždaru dirbinių komplektų. Palyginimui, Bajorų kapinyne, kuriame per dešimt tyrinėjimų metų surinkta daugiau kaip 18 kg degintinių kaulų ir kiek daugiau nei 2500 ypačiųjų radinių, pagal duobių kontūrus, kaulų ir radinių koncentracijas apibrėžti vos 8 uždari degintinių kapų komplektai (Vaitkevičius 2012c; Petrauskas 2016b, p. 422–425, 428–429). Obelių kapinyne to paties pavadinimo ežero pakrantėje surasta daugiau kaip 700 XIII–XIV a. degintinių kapų radinių ir dar apie 2400 – pačiame ežere, tačiau čia galima kalbėti vos apie 2 uždarus dirbinių kompleksus (Urbanavičius, Urbanavičienė 1988, p. 19–31, 35–46). Tuo metu tarp Kurklių (Kurklių Šilo) pilkapių įrengtuose XII–XIII a. kapuose, Alšėnų, Cialežyškių,

---

⁵⁹ Kai kada nustatyti uždaro degintinio kapo įkapių komplekto sudėtį nėra galimybės. Pavyzdžiui, V. Valatkos parengtoje Gintališkės kapinyno tyrinėjimų ataskaitoje ir trumpose publikacijose nenurodoma, kokie radiniai rasti konkrečiuose degintiniuose kapuose. Žemaičių muziejuje „Alka“ daugelis šio kapinyno radinių dar nesutvarkyti, todėl kapų komplektai yra neaiškūs. Šiuo ir kitais panašiais atvejais tikėtini uždari XIII–XIV a. dirbinių komplektai į katalogą neįtraukti ir analizėje nenaudojami.

Meškučių ir daugelyje kitų kolektyvinių degintinių kapinynų nepavyko išskirti nei vieno uždaro dirbinių komplekto (Butėnas 2012; Petrauskas 2015a; 2016a).

Šiandien turima duomenų apie 128 uždarus dirbinių kompleksus iš 30 viduramžių degintinių kapinynų (37 pav.). Daugiausiai XIII–XIV a. dirbinių kompleksų suskaičiuota plačiai tyrinėtuose Ruseinių (31 komplektas), Rumšiškių (22 komplektai), Barinės ir Griežės (po 10 kompleksų) kapinynuose. Atskiri aiškiau datuojami komplektai gali būti skiriami tiek XIII a. (Jakštaičių (Meškių) deg. kapai, Gardinas, Griežės deg. kapai, Maisiejūnų pilkapio 9(14) deg. kapas), tiek XIV a. (Obelių deg. kapas 4, Pribitkos deg. kapas 1, Ruseinių deg. kapai, Salos) ar net XIV a. pabaigai – XV a. pradžiai (Augustiškių deg. kapas 45, Bajorų deg. kapas 7, Obelių deg. kapas 2, Ruseinių deg. kapas 48) (49–54 pav.). Uždarų kompleksų dydis nevienodas: vienus inventorių, pavyzdžiui, net 7 Rumšiškių degintinių kapų įkapes sudaro kelios vieno apžiesto puodo šukės (Zabiela 2003, lent. 1), kiti komplektai apima 30, 40 ar net daugiau nei 50 įkapių. Antai į Augustiniškių degintinį kapą 45 buvo įdėtos 55 (Бєпра 2001, Рис. 3), Griežės kolektyvinių degintinių kapų duobę I ir duobės XI kapą 1 – atitinkamai 45 ir 43 (Svetikas 2014, II, lent. XXXIX–XLII) (49 pav.), Bajorų degintinį kapą 7 – 38 (Grinkevičiūtė, Vaitkevičius 2007a, p. 148), o Ruseinių degintinį kapą 40 – 37 įkapes (Svetikas 2014, II, lent. LCI–LCIII).

Viduramžių degintinių kapų kompleksų sudėčiai ir tarpusavio sąsajoms nustatyti pasitelktas statistinės analizės paketas *Multi-Variate Statistical Package 3.22*, atlikta klasterių ir korespondencinė analizė; duomenų matricos parengtos programa *MS Office Excel*. Atliekant pirmąją analizę dirbinių atstumai skaičiuoti pagal Pearsono koreliacijos koeficientą, rezultatai pateikiami dendrogramose; antrosios, kurios veikimas paremtas dirbinių sekų sudarymu, rezultatai nurodomi grafikuose su koordinačių sistema.

Lietuvoje klasterių ir korespondencinė analizės nėra plačiai taikomos archeologiniams radiniams analizuoti (išsamiau žr.: Kurila 2010, p. 201–202; 2015b, p. 823–824; Kačkutė 2012; 2013). Remiantis sukaupta patirtimi, atliekant tyrimą atsisakyta dirbinių, kurių būta vos viename ar dviejuose

degintinių kapų komplektuose, be to, palikti komplektai, sudaryti iš trijų ir daugiau skirtingų dirbinių tipų. Dėl šios priežasties į analizę liko neįtraukti pjautuvai, lanko strėlių antgaliai, šalmai, kai kurie segių, apyrankių, žiedų tipai, kiti dirbiniai, kurių naudojimas statistinės analizės rezultatų patikimumą tik sumažintų. Dirbinių tipai apibrėžti atsižvelgiant į bendrą radinių skaičių ir vidinius konkrečių tipų skirtumus. Antai kirviai, antkablės, sagtys, žąslai, balnakilpės į papildomus tipus neišskirti, kalavijų geležčių dalys, buoželės, skersiniai ir makštų galų apkalai apjungti į bendrą kalavijų dalių tipą, o pasaginės segės dėl jų dažnumo ir galvučių formos skirtumų padalintos į aguoninių, cilindrinų, daugiakampių, gyvulinių, grybo formos bei platėjančių galų grupes. Atrinktą duomenų bazę sudaro 96 atvejai (dirbinių komplektai) ir 62 kintamieji (dirbinių tipai).

Atlikus klasterių analizę nubraižyta dendrograma leidžia išskirti dvi atskiras dirbinių grupes (38 pav.). Dendrogramos viršuje pastebimos artimos dalgių, šukų formos kabučių-amuletų ir miniatiūrinių pentinų, taip pat cilindrinų spynų, svarstyklių dalių ir geriamųjų ragų apkalų sąsajos. Pirmosios grupės dirbinių artumą liudija daugelis XIII a. pirma puse datuojamų Griezės kapinyno degintinių kapų – tai vieninteliai uždari komplektai, kuriuose rasta dalgių, šukų formos kabučių-amuletų ir miniatiūrinių pentinų. Apie cilindrinų spynų, svarstyklių dalių ir geriamųjų ragų apkalų artimą ryšį taip pat daugiausiai galima spręsti iš XIII a. datuojamų komplektų (Barinės deg. kapas 27, Griezės kolektyvinių deg. kapų duobės XI kapas 1; be to, šių radinių būta skirtinguose Jakštaičių (Meškių) ir Ruseinių kapinynų uždaruose degintinių kapų komplektuose). Prie šio sąrašo pridėjus skiltuvus užriestais galais, sudėtinius krūtinės papuošalus, įvijinius žiedus ir kitus iš vėlyvojo geležies amžiaus „paveldėtus“ dirbinių tipus, galima manyti, kad XIII a. radiniai bendrame viduramžių degintinių kapų kontekste sudaro pakankamai uždara grupę.

Dėmesį atkreipia viršutinėje dendrogramos dalyje pastebimas ryšys tarp kario raitelio ir žirgo ekipuotės dirbinių. Žvelgiant iš vienos pusės, tiek pentinų, žąslų ir balnakilpių, tiek plačiašmenių kirvių, įmovinių ir įtviriamųjų

ietigalių išsidėstymas šalia XIII a. radinių ir jų tarpusavio sąsajos rodo, kad šie dirbiniai buvo svarbi nurodyto laikotarpio degintinių kapų kompleksų sudėtinė dalis. Šią mintį patvirtina uždari Gardino, Griežės, Jakštaičių (Meškių) ir kitų kapinynų degintiniai kapai. Tačiau iš kitos pusės, kaip rodo Bedugnės, Salapiaciškių degintinio kapo 14 ir kai kurie kiti degintinių kapų kompleksai, kario raitelio ir žirgo ekipuotės reikmenys žymi ne tik XIII a., bet ir XIV a. įkapių dėjimo dėsningumus.

Apatinėje dendrogramos dalyje pavaizduota dirbinių grupė yra kur kas labiau vientisa. Šią grupę sieja skirtingi XIII–XIV a. datuojami darbo įrankių, ginklų, papuošalų, aprangos ir buities reikmenų tipai. Nors šioje grupėje įžvelgiamos dvi didesnės dirbinių tipų atšakos, aiškesnių sąsajų tarp atskirų dirbinių, skirtingai nei viršutinėje dendrogramos dalyje, klasterių analizė neatskleidžia.

Statistiniais metodais išnagrinėjus dirbinių tipų sekas ir atlikus korespondencinę duomenų analizę, gautas grafikas su koordinačių sistema ir joje pažymėtais dirbinių tipais (39 pav.). Šis grafikas vaizduoja tiek dendrogramoje matytas, tiek papildomas viduramžių degintinių kapų įkapių sąsajas. Dešinėje grafiko pusėje pastebima kiek atskira, jau anksčiau aptartos dendrogramos viršutinėje dalyje išsiskyrusi XIII a. įkapių grupė. Ją sudaro dalgiai, skiltuvai užriestais galais, kalavijų dalys, plačiaaašmeniai kirviai, įmoviniai ir įtveriamieji ietigaliai, šukų formos kabučiai-amuletai, cilindrinės spynos, svarstyklių dalys, geriamųjų ragų apkalai, pentinai, žąslai, kamanų dalys, balnakilpės, balno sagtys ir įvairūs kiti dirbiniai. Šių daiktų padėtį grafike, kaip ir aptartos klasterių analizės atveju, lemia tos pačios priežastys: pirma, šie dirbiniai išsiskiria iš bendro XIII–XIV a. degintinių kapų įkapių konteksto; antra, išskirtinei kario raitelio ir žirgo ekipuotės reikmenų padėčiai įtakos turi uždarų degintinių kapų kompleksų, kuriuose rasta šių dirbinių, panašumas į XIII a. datuojamus įkapių kompleksus. Nuo likusių dirbinių tipų kiek nutolę sudėtiniai krūtinės papuošalai – tokią jų padėtį reikia aiškinti tuo, kad šiuos dirbinius duomenų lentelėje atstovauja 5 vieno laidojimo paminklo – Jakštaičių (Meškių) kapinyno – degintinių kapų kompleksai.

Kairėje grafiko pusėje išdėstyti dirbinių tipai sudaro vieną bendrą radinių telkinį. Žvelgiant į šį telkinį reikia pasakyti, kad dalis į jo sudėtį patekusių dirbinių būdingi tik XIV a. (kryželio pavidalo kabučiai, pasaginės segės grybo formos galvutėmis, apskritos skardinės ir lietos segės, simboliniai raktai ir kt.), kiti plačiai aptinkami nuo XIII a. ar dar anksčiau. Atstumai tarp atskirų dirbinių skiriasi, tačiau juos galima laikyti „pagrindiniais“ degintinių kapų įkapių tipais. Šioje vietoje reikia pridurti, kad kiek atokiau nuo aptariamo telkinio vaizduojami dar trys dirbinių tipai: svareliai, kilpvinės ir žalvario žaliavos fragmentai. Svareliai, panašiai kaip ir sudėtiniai krūtinės papuošalai, tokioje grafiko padėtyje greičiausiai atsidūrė dėl siauros imties – visi keturi analizėje naudojami svareliai priklauso Barinės kapinyno degintinių kapų komplektams. Tuo metu kilpvinės ir žalvario žaliavos fragmentai, nors ir buvo rasti skirtinguose laidojimo paminkluose, degintinių kapų komplektų analizėje žymesnio vaidmens ne vaidina ir tolesniame tyrime nenaudojami.

Siekiant išskirti būdingus degintinių kapų įkapių derinius ir apibrėžti tikslesnę jų chronologiją, kairėje grafiko pusėje pavaizduoti dirbinių tipai nagrinėjami išsamiau. Atrinkus šiuos dirbinių tipus ir atsisakius pavaizduotų dešinėje grafiko dalyje, tolesniam statistiniam tyrimui palikti uždari degintinių kapų komplektai su dviem ir daugiau įkapių. Dėl šios priežasties atmetus 11 neinformatyvių komplektų, naująją duomenų bazę sudaro 85 dirbinių komplektai ir 36 dirbinių tipai. Pagal šiuos duomenis atlikus pakartotinę klasterių ir korespondencinę analizę, gauta nauja dendrograma (40 pav.) ir grafikas su koordinacių sistema (41 pav.). Ir dendrograma, ir grafikas atkartoja pirmosios analizės rezultatus, tačiau platesnių išvadų apie nagrinėjamų dirbinių tipų sąsajas, aiškesnius įkapių derinius ir jų skirtumus pateikti nėra galimybės. Taškų išsidėstymas grafike parabolės formos nesudaro, todėl jis statistiniu požiūriu negali būti laikomas patikimu.

Nurodyta klasterių ir korespondencinė analizė suteikė svarbių duomenų apie XIII–XIV a. degintinių kapų įkapių dėsningumus, tačiau jų rezultatų patikimumas kelia neaiškumų. Siekiant kylančias abejones išsklaidyti, dirbinių tipai nagrinėjami toliau. Skirtingai nei prieš tai aprašytu atveju, naujos

statistinės analizės pagrindu tapo ne konkretaus dirbinio buvimas (ar nebuvimas) uždarame įkapių komplekte, o skirtingų dirbinių tipų derinių koreliacija (Priedas 4). Pagal 63 dirbinių tipų pasikartojimo duomenis atlikta klasterių ir korespondencinė analizė atskleidė dvi atskiras dirbinių grupes (42, 43 pav.). Pirmąją, pavaizduotą dendrogramos viršuje ir grafiko su koordinačių sistema dešinėje pusėje, daugiausiai išskiria kario raitelio ir žirgo ekipuotės dirbiniai: kalavijų dalys, kirviai, ietigaliai, pentinai, žąslai, kamanų dalys, balnakilpės, balno sagtys ir kt. Tai neabejotinos karių raitelių kapų įkapės ar su šio sluoksnio atstovais siejami dirbiniai.

Antroji dirbinių grupė dendrogramoje ir grafike yra sunkiai skaidoma, todėl ją nuspręsta išanalizuoti papildomai. Iš duomenų bazės išmetus minėtus kario raitelio ir žirgo reikmenis, taip pat taškų išsidėstymą iškraipančius sudėtinius krūtinės papuošalus, gautas statistiniu požiūriu patikimas grafikas, kuriame taškai išsidėstę parabolės forma (44 pav.). Atsižvelgiant į tai, kad dirbinių tipų išsidėstymas aiškesnių dėšningumų nesudaro, grafike pavaizduotus dirbinius reikia laikyti vienu sunkiai skaidomu degintinių kapų įkapių horizontu.

Dar vienas korespondencinės analizės būdu gautas grafikas nurodo viduramžių degintinių kapų komplektų tarpusavio panašumą (45 pav.). Kaip ir ankstesniuose paveiksluose, šiame grafike įžvelgiamos dvi atskiros skirtingo laikotarpio komplektų grupės. Dešinėje grafiko pusėje pavaizduoti skirtingi Ašmenėlio ir Maisiejūnų pilkapių, Barinės, Gardino, Griežės ir Jakštaičių (Meškių) kapinynų degintiniai kapai. Pastebėtina, kad šie nuo pagrindinės dirbinių komplektų sancaupos atsiskyre kapai pagal įkapes daugiausia skiriami XIII a., o prie jų prisišliejė XIV a. datuojami Bedugnės, Obelių degintinio kapo 2, Salų ir kiti komplektai savo sudėtimi – kario raitelio bei žirgo reikmenimis – artimesni ne daugeliui viduramžių degintinių kapų, o statistiniame tyrime naudojamiems XIII a. dirbinių komplektams.

Kairėje grafiko dalyje pavaizduoti degintinių kapų komplektai sudaro pagrindinę ir vientisą grupę. Į ją patenka daugelis Bajorų, Barinės, Graužių, Kuršų, Piktagalio, Rumšiškių, Ruseinių, Seredžiaus ir kitų kapinynų degintinių

kapų. Siekiant nustatyti galimus šių komplektų panašumus ar skirtumus, šioje grafiko pusėje išsidėstę komplektai nagrinėjami atskirai. Naujoje sekoje palikus dirbinių komplektus su dviem ir daugiau skirtingų dirbinių tipų, iš analizės pašalinus statistiniu požiūriu neinformatyvius dirbinius, pakartotinė korespondencinė analizė atlikta iš 72 dirbinių komplektų ir 50 dirbinių tipų. Deja, naujasis grafikas aiškesnių įkapių komplektų dėsningumą neatskleidė (46 pav.). Atrinkti dirbinių komplektai koordinačių sistemoje sudaro vieną sunkiai dalomą telkinį, o mažesni atstumai ir stipresnės sąsajos daugiausiai pastebimos tik tarp skirtingų vieno laidojimo paminklo degintinių kapų komplektų.

Apibendrinant reikia pasakyti, kad uždarų degintinių kapų komplektų nagrinėjimas šiandien yra tinkamiausias būdas viduramžių degintinių kapų įkapių tipams ir jų deriniams atskleisti. Šiam tyrimui pasitelkus neabejotinus XIII–XIV a. degintinių kapų komplektus, atlikus klasterių ir korespondencinę analizę, atskleistos būdingiausios degintinių kapų įkapės. Tai darbo įrankiai ir buities reikmenys (peiliai, skiltuvai, galastuvai, ylos, adatos, verpstukai, skustuvai, simboliniai raktai, piniginės apkalai, lygiagrečiais grioveliais ir bangėlėmis puošta keramika), ginklai (kalavijų dalys, plačiaašmeniai kirviai, įmoviniai ir įtveriamieji ietigaliai, šarvų dalys), papuošalai ir aprangos reikmenys (vytinės antkaklės, vėrinių dalys – kabučiai ir žvangučiai, įvairūs pasaginių, apskritų skardinių ir lietu segių, apyrankių ir žiedų tipai, sagtys) bei žirgo ekipuotė (pentinai, žąslai, balnakilpės). Pateikti grafikai patvirtina, kad XIII a. dirbinių komplektuose dar buvo ryškūs gentiniai degintinių kapų įkapių skirtumai, XIV a. šie skirtumai nyko.

Klasterių ir korespondencinės analizės rezultatus nulėmė statistinėje analizėje naudojami duomenys – uždarų degintinių kapų komplektų sudėtis. Daugelyje viduramžių degintinių kapinynų dirbinių komplektai atspindi nežymią įkapių dalį, o kolektyvinių degintinių kapų radinių į statistinę analizę įtraukti, deja, nėra galimybės. Todėl šiame poskyryje pateiktas metodas tėra gairės tolesniems XIII–XIV a. degintinių kapų įkapių tyrinėjimams.

IV. APIBENDRINIMAS: VIDURAMŽIŲ LIETUVOS DEGINTINIŲ KAPŲ HORIZONTAS

IV.1. Chronologija ir radinių horizontas

Ankstesnėje archeologinėje literatūroje, nagrinėjant pagoniškosios Lietuvos valstybės laidojimo papročius, XIII–XIV a. dirbinių chronologija buvo laikoma vienu svarbiausių šio laikotarpio laidosenos pažinimo trikdžių. Net ir XX a. pabaigoje pasirodžius išsamiesiems viduramžių degintinių kapinynų duomenų apibendrinimams, buvo teigiama, kad degintinių kapų įkapių datavimas nėra savaime akivaizdus, o patys dirbiniai neretai įterpiami *į iš anksto nusistatytą teorinį laikotarpį tarp pilkapių išnykimo ir viduramžių senkapių pasirodymo* (Kurila 2003, p. 32). Todėl apibūdinus viduramžių degintinių kapų bruožus, išskyrus būdingus dirbinių tipus, svarbu apibendrinti šio laidojimo paminklų tipo chronologiją nusakančius duomenis, apibrėžti atskirus degintinius kapinynus ir juose aptinkamas įkapes vienijančius dėsningumus.

Kaip atskleidė viduramžių degintinių kapų analizė, nagrinėjamu laikotarpiu sudeginti mirusieji buvo laidojami plokštiniuose kapinyuose, pilkapiuose ir tarpuose tarp jų. Degintiniai kapai pilkapiuose ar šalia pilkapių aptinkami tik Rytų Lietuvoje, o bendrame mirusiųjų deginimo papročio kontekste sudaro nežymią dalį. Remiantis aptiktomis įkapėmis, XIII a. skiriamas Ašmenėlio pilkapis, į Maisiejūnų (Surgantiškių) pilkapio 9(14) pagrindą įkastas degintinis kapas, be to, šiuo laikotarpiu turi būti datuojama dalis Zasvyrės pilkapiuose įrengtų degintinių kapų. Prie šio sąrašo reikia pridėti laidojimo vietas Kurkliuose (Kurklių Šile), Markiniatuose, Rusiuose, galbūt – ir Bražuolėje bei Meškučiuose, kurių tyrinėjimai atskleidė glaudžias pilkapių ir plokštinių degintinių kapų sąsajas. Šie XIII a. mirusiųjų deginimo pavyzdžiai liudija vėlyviausius laidojimo Rytų Lietuvos pilkapiuose atvejus, nurodo, kaip Lietuvos valstybės išvakarėse galėjo vykti perėjimas nuo laidojimo pilkapiuose prie plokštinių degintinių kapų.

Mirusiųjų deginimo papročio įsigalėjimo ir plokštinių degintinių kapinynų atsiradimo laiko klausimai kelia nemažų metodinių sunkumų. Chronologiniu požiūriu ankstyviausių viduramžių degintinių kapų įkapės mažai kuo skiriasi nuo XII a., o kai kada net ir XI a. kapuose randamų dirbinių. Kaip matyti iš neabejotinai XIII a. datuojamų uždarytų kapų komplektų ir „pavienių“ degintinių kapų radinių, XII ir XIII a. įkapių atskyrimas išlieka sunkiai įgyvendinamas uždavinys. XII ir XIII a. kapams būdingi tie patys darbo įrankiai, ginklai, papuošalai, aprangos ir buities reikmenys, raitelio ir žirgo ekipuotės dirbiniai. Pažymėtina, kad dalis jų buvo naudojami iki pat Lietuvos krikšto, o kai kurie – įtvieriamieji peiliai, skiltuvai užrištais galais, verpstukai, ietigaliai, žvangučiai, pasaginės segės, sagtys, grandys ir kiti – dedami ir į krikščioniškojo laikotarpio nedegintų mirusiųjų kapus.

Be XII–XIII a. degintinių kapų įkapių vienodumo dėmens, ne mažiau svarbu tai, kad atskiri XIII a. dirbinių tipai siejami su konkrečiomis iki susikuriant Lietuvos valstybei gyvavusiomis ir į jos sudėtį įsiliejusiomis baltų gentimis. Antai XIII a. Griežės degintiniuose kapuose rasti šukų formos kabučiai-amuletai yra išskirtiniai kuršių (išsamiau žr.: Gričiuvienė, Buža 2009), o to paties laikotarpio zoomorfiniai kabučiai ir sudėtiniai krūtinės papuošalai iš Jakštaičių (Meškių) degintinių kapų – žiemgalių papuošalų tipai (Vasiliauskas 2001, p. 344–346; 2003a). Tai dar kartą patvirtina, kad XIII a. laidosenoje būta gentinių mirusiųjų deginimo papročio ypatybių.

Priešingai nei nagrinėjant XIII a. degintinių kapų įkapių chronologiją, XIV a. dirbinių datavimo klausimas yra žymiai aiškesnis. Pavyzdžiui, tarp viduramžių degintinių kapų radinių aptinkami lanko strėlių antgaliai bipiramidinėmis ir ylos pavidalo galvutėmis, trikampio, rombo bei plokščio kastuvėlio formos plunksnomis yra neabejotini XIV a. – XV a. pirmos pusės dirbiniai (Rackevičius 2002). Nors dalis XIV a. degintinių kapų radinių būdingi ir XV a. nedegintų mirusiųjų kapams, šių dirbinių siejimas su konkrečiais kapų tipais, neretai ir jų chronologijos nustatymas paremtas objektyviais kriterijais. Suardytuose laidojimo paminkluose ar pavienių radinių atveju nesant galimybių konkrečių įkapių sieti su XIV a. degintiniais ar XV a.

griautiniais kapais, perdegimo ar apsilydymo žymės ant dirbinių paviršiaus laikomos patikimu jų priskyrimo degintiniams kapams požymiu.

Antkaklės su plokštelėmis galuose, apskritos skardinės segės su atbraila, žiedinės segės skardiniu lankeliu, pintos ir juostinės skardinės apyrankės, skardiniai žiedai paplatinta priekine dalimi, lokio nago apkalai-amuletai, sagos, simboliniai raktai – tai būdingos griautinių kapų įkapės (Svetikas 2007d; 2009b; 2009c). Tačiau kaip rodo viduramžių degintinių kapinynų duomenys, daugelis šių dirbinių Lietuvoje išplito dar iki krikšto ir turi būti skiriami XIV a. ar bent XIV–XV a. sandūrai. Su vėlyviausiais, XIV a. pabaigos ar net XV a. pradžios, degintiniais kapais siejamas kryželio pavidalo kabučių viduramžių Lietuvoje pasirodymas (Svetikas 2007b; 2009b, I, p. 73–78). XIV a. degintinių ir XV a. griautinių kapų įkapėmis laikomi stačiakampiai paplatintais apskritais galais, stilizuoto paukščio, stilizuoto augalo ir gėlės žiedo formos piniginės apkalai ir įvairūs kiti dirbiniai.

Daugelis degintinių kapų radinių tipų nepasižymi vieno ar juo labiau pusės amžiaus tikslumo chronologija. Tačiau svarbiausia tai, kad lyginant šių kapų įkapes su XI–XII a. ir XV a. laidojimo paminkluose aptinkamais dirbiniais, galima apibrėžti patikimai viduramžių degintinius kapus išskiriančių įkapių visumą. Tarp XIII–XIV a. kapuose paplitusių darbo įrankių pažymėtini: įtveriamieji peiliai ornamentuotomis nugarėlėmis, ylos tordiruota viduriniąja dalimi, ginklų – plačiaašmeniai kirviai su atkraštėmis ir statmenai nukirstais ašmenimis, ietigaliai iššestomis trikampėmis plunksnomis, šarvų grandelės ir lameliaro šarvų plokštelės, papuošalų – nedidelės pasaginės segelės (ypač – grybo formos galais), lietos ir apskritos skardinės segės be atbrailos, žiedai pinta ir pynimą imituojančia priekine dalimi. Aprangos reikmenų grupėje pastebėtini puošnūs apskriti ir apskriti su ataugėlėmis diržų apkalai, buities reikmenų – kaspino formos ir trikampiai profiliuoti piniginės apkalai, o tarp kario raitelio ir žirgo reikmenų reikšmingiausi juostiniai pentinai smarkiai išlenktais lankeliais su spygliu arba žvaigždute, pentinų tvirtinimo plokštelės, žąslai masyviais profiliuotais laužtukais, sidabruoti karpytai šonais, apskriti su ataugėlėmis, X raidės bei gėlės žiedo formos kamanų apkalai.

Ne mažiau reikšminga tai, kad kapuose nuo II t-mečio pradžios randami skustuvai, nuo XII a. nešioti žiedai vyta ir vijimą imituojančia priekine dalimi ar net iki XVII a. pirmos pusės ugniai įskelti naudoti uždari skiltuvai – tai taip pat daugiausiai su mirusiųjų deginimu pagoniškojoje Lietuvos valstybėje susiję dirbinių tipai. Brėžiant XIII–XIV a. dirbinių horizonto kontūrus dėmesį atkreipia degintiniuose kapuose randamos bangelėmis ir lygiagrečiais grioveliais, volelio su sukimo imitacija ornamentu, duobutėmis ir įkartėlėmis puoštų apžiestų puodų šukės, nenustatytos paskirties profiliuoti lelijos žiedo ir širdies formos apkalai, kilpvinės, įvairūs kiti radiniai.

Viduramžių degintinių kapinynų tyrinėjimai, šiuose laidojimo paminkluose aptinkamos įkapės patvirtina, kad mirusiųjų deginimo papročio atskirose Lietuvos vietose laikytasi ir po 1387 m. krikšto. „Vėlyvą“ mirusiųjų deginimą Bajorų kapinyne liudija daugelis degintinių kapų įkapių (kryželio pavidalo kabučiai, apskritos skardinės segės su atbraila, lokio nago apkalai-kabučiai, simboliniai raktai ir kt.), akivaizdžios šių ir XV a. griautinių kapų įkapių sąsajos (Vaitkevičius 2012c; Petrauskas 2016b, p. 422–425, 428–429). Tačiau panašiai kaip ir Semeniškių kapinyno atveju (Baltramiejūnaitė, Vengalis 2010, p. 103–104; Vengalis 2011), šių dviejų laidojimo paminklų naudojimo ir laidojimo vandenyje po krikšto interpretacija daugiausiai paremta kolektyviniame degintinių kapų sluoksnyje aptiktomis pirmosiomis lietuviškomis monetomis.

Radioaktyviosios anglies analizės duomenis, 1383–1489 cal AD (Vs 545), t.y. pagonybės ir krikščionybės sandūros laikotarpiu, datuojamas Obelių degintinis kapas 2 (Urbanavičius, Urbanavičienė 1988, p. 19, pav. 20; Mažeika, Petrošius 1998, p. 479). Skirtingai nei šis degintinis kapas, kitų laidojimo paminklų datavimas XV a. pradžia grindžiamas atskirų dirbinių chronologija. Dar prieš pusšimtį metų V. Urbanavičius išsakė nuomonę, kad dalis Rumšiškių ir Ruseinių degintinių kapų turi būti skiriama XIV a. pabaigai – XV a. pradžia (Urbanavičius 1966, p. 107–108; Урбанавичюс 1966). Žvelgiant į šių kapinynų įkapes, daugelio degintinių kapų datavimui XV a. pradžia patvirtinti nepakanka duomenų. Išimtimis laikytini Rumšiškių

degintinis kapas 7 ir Ruseinių degintinis kapas 48, kuriuose rasta neabejotinų XIV a. pabaigos – XV a. pradžios įkapių: pirmajame – žvaigždinė šešiakampė segė ir skardinis žiedas paplatinta priekine dalimi (Svetikas 2009b, I, pav. 236:3, 327:2), antrajame – penkiakampė apgalvio skardelė (Svetikas 2009b, II, p. 14, lent. VII:1). Be to, remiantis apgalvio skardelių radimviečių sąrašu (Urbanavičius, Urbanavičienė 1988, pav. 65:2, 66:7; Svetikas 2009b, II, p. 8, 16–17, lent. I:3, IX:3, X:6), galima manyti, kad po Lietuvos krikšto sudegintų mirusiųjų kapų būta Markiniatuose ir Obelių ežere.

Vėlyviausi dokumentuoti mirusiųjų deginimo viduramžių Lietuvoje atvejai žinomi iš Dauguvos dešiniajame krante įrengtų Augustiniškių ir Slutiškių kapinynų tyrinėjimų. Nors pirmajame ištirta beveik pusantro šimto, antrajame – beveik 200 kapų, 3 XV a. pirma puse datuojami Augustiniškių ir 2 Slutiškių degintiniai kapai suteikia išskirtinę galimybę kalbėti apie tikslią mirusiųjų deginimo papročio laikotarpio pabaigą. Tarp šių kapų svarbiausiu laikomas Augustiniškių degintinis kapas 45, kuriame buvo palaidota sudeginta lietuvė moteris. Pagal kape aptiktas 55 įkapes, ypač – iš 6 monetų ir 4 skaičiavimo žetonų padarytus kabučius, šis kapas pagrįstai datuojamas XV a. antruoju ketvirčiu (Бєпра 2001, p. 422–424; Berga 2007, p. 26–27). Plintančios krikščionybės, administracinių ir politinių centrų įtaka Augustiniškių ir Slutiškių bendruomenėms, visam Dauguvos aukštupiui buvo silpna, todėl galima teigti, kad šioje teritorijoje tarp latgalių įsikūrę lietuviai mirusiuosius degino net ir praėjus pusei amžiaus po Lietuvos krikšto. Šie atvejai atskleidė, kad tuometinės Lietuvos valstybės pakraščiuose (ar už jos ribų) galima tikėtis aptikti ir daugiau mirusiųjų deginimą po krikšto patvirtinančių duomenų.

Apie XV a. pradžioje kuršių žemėse deginamus mirusiuosius užsimenama Ghilleberto de Lannoy kelionės aprašyme (Baltų 1996, p. 514), šiuos duomenis patvirtina išsamūs Latvijos Kuršo, tuo metu jau buvusio Livonijos ordino valdose, laidojimo paminklų tyrinėjimai (Muižnieks 2008b, p. 84–95; 2015, p. 63–75). Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė XIV–XV a. sandūroje tapo paskutiniąja krikščioniška Europos valstybe, tačiau mirusiųjų deginimo papročio XV a. pradžioje iš dalies laikytasi ne tik Lietuvoje, bet ir

kai kuriuose kaimyniniuose, krikščionybę anksčiau priėmusiuose kraštuose. Antai Suomijoje degintinių kapų žinoma iki XIV a. antros pusės, Pietų Estijoje sudeginti mirusieji neretai buvo laidojami XIV–XV a., kai kada net ir XVI a. (Valk 1993; 2001b, p. 63–64; Lauk, Valk 2007, p. 30–38). Šios aplinkybės rodo, kad nors mirusiųjų deginimo papročio nykimui didžiausią įtaką padarė krikštas ir „krikščioniško laidojimo būdo“ plitimas, mirusiųjų deginimas po krikščionybės priėmimo atskirose Lietuvos ir kaimyninių kraštų bendruomenėse kurį laiką išliko vienu svarbiausių pomirtinio gyvenimo sampratos dėmenų.

IV.2. Teritorija ir regioniniai degintinių kapinynų dėsningumai

Viduramžių degintinių kapinynų paplitimas apibrėžia mirusiųjų deginimo papročio viduramžių Lietuvoje teritoriją. Laidojimo papročių ir materialinės kultūros analizė atskleidė, kad mirusiųjų deginimas nagrinėjamu laikotarpiu apėmė dabartinę Lietuvą, Pietryčių Latviją, Šiaurės vakarų Baltarusiją ir Šiaurės rytų Lenkiją; Rytų Lietuvoje tuo metu laikytasi ne tik degintinio, bet ir griautinio laidojimo būdo. Lietuvos valstybė XIII a. viduryje susidarė buvusios Rytų Lietuvos pilkapių kultūros, tiksliau – joje gyvenusios lietuvių genties, pagrindu. Dėl įvairių istorinių aplinkybių, iš kurių tiek Vokiečių ordino, Lenkijos ir Rusios, tiek ir pačių lietuvių antpuoliai prieš kaimynines baltų gentis buvo vieni svarbiausių, valstybė apjungė žemaičių, dalį kuršių, žiemgalių, sėlių, skalvių ir jotvingių žemių. Apibrėžta teritorija, kurioje, anot tyrinėtojų, XIII–XIV a. gyveno apie 170 000 – 300 000 gyventojų⁶⁰ (Łowmiański 1931, p. 91–95; Šešelgis 1988, p. 46; Baronas *ir kt.* 2011, p. 76–78), liudija, kad mirusiųjų deginimas buvo išskirtinis to meto etninės Lietuvos gyventojų laidosenos bruožas.

---

⁶⁰ L. Kurilos nuomone, atsižvelgiant į paleodemografinių tyrimų metodais paremtą geležies amžiaus Žeimenos baseino apgyvendinimo analizę, daugelio tyrinėtojų nurodomas etninės Lietuvos apgyvendinimo tankumas (3–3,2 žmonės / km²) ir su šiuo skaičiumi tiesiogiai susijęs gyventojų skaičius, tikėtina, buvo kur kas mažesnis (Kurila 2014).

Archeologiniai duomenys rytinę etninių lietuvių žemių ribą leidžia brėžti pagal vėlyvojo geležies amžiaus Rytų Lietuvos pilkapių paplitimą, juos ir rytų slavų pilkapius skiriančių bruožų visumą (Kurila 2005a; plg.: Zabiela 1992b). Tačiau žvelgiant į XI–XIV a. rašytinius šaltinius (Baranauskas 2002; Kurila 2005b), lietuviškų vietovardžių, katalikybės paplitimą ir įvairius istorinius duomenis (Łowmiański 1931, p. 53–59; Ochmański 1980; Zinkevičius 1987b, p. 54–61; 1993, p. 31–39), kyla įspūdis, kad riba tarp etninių lietuvių ir rytų slavų turėjusi būti kur kas ryčiau, nei galima spręsti iš Rytų Lietuvos pilkapių.

Daugelis viduramžių degintinių kapinynų dabartinėje Baltarusijoje patenka į buvusios Rytų Lietuvos pilkapių kultūros teritoriją (Ciależyškės, Dainava, Medininkai, Rounae Pole, Salapiaciškės), dar kiti išsidėstę jos pakraštyje (Alšėnai, Salos). L. Kurila (2005a, p. 72–75), nagrinėdamas šios kultūros paribyje esančių pilkapynų etninės priklausomybės klausimą, pritarė ankstesnių tyrinėtojų nuomonei, kad Zasvyrės pilkapius paliko mišrios etninės priklausomybės ar stiprią rytų slavų įtaką patyrusi lietuvių bendruomenė, tačiau tikslaus atsakymo dėl Ašmenėlyje, Gurkovičiuose ir Markiniatuose palaidotų mirusiųjų etninės tapatybės nepateikė. Pastebėtina, kad tarp XIII a. pirmos pusės degintinių kapų įkapių Ašmenėlio pilkapyje būta slaviškos kilmės dirbinių (Зайковский 2001). Gurkovičių kapinyno, tarp Markiniatų pilkapių įrengtų viduramžių degintinių kapų ir už Rytų Lietuvos pilkapių kultūros ribų atsidūrusio Zarojaus kapinyno laidosenos bruožai ir aptiktos įkapės rodo, kad šių laidojimo paminklų „lietuviškumu“ abejoti nėra pagrindo.

Augustiniškių ir Slutiškių kapinynai – toliausiai į ŠR nutolę laidojimo paminklai su viduramžių Lietuvos degintiniais kapais. Apie nurodytuose latgalių kapinyuose aptiktus XV a. pirmos pusės sudegintų lietuvių kapus jau kalbėta, tačiau svarbu pažymėti tai, kad šie už tuometinės Lietuvos valstybės ribų atsidūrę laidojimo paminklai svarbūs ne tik nagrinėjant vėlyviausius mirusiųjų deginimo atvejus, bet ir gvildenant etninių lietuvių apgyvendintos teritorijos klausimą. Šių kapinynų tyrinėjimai, antropologijos duomenys ir vietovardžių su patronimine priesaga *-išk-* paplitimas atskleidžia, kad lietuvių

bendruomenės Dauguvos aukštupyje gyveno nuo XIII a. iki pat XX a. (Garšva 1984; Zinkevičius 1987a, p. 219–220; Bepra 2001; Berga 2007, p. 157–160).

Šiaurinę viduramžių Lietuvos degintinių kapinynų ribą nemaža dalimi nulėmė karų su Livonijos ordinu eiga ir kiek vėliau, laikantis 1422 m. Melno taikos susitarimų, nubrėžta valstybinė siena (Čelkis 2014a, p. 21–22; 2014b, p. 135–136; Bucevičiūtė 2015, p. 178–181). Čia gyvenusių kuršių, žiemgalių ir sėlių genčių teritorija buvo padalinta į dvi dalis: šiaurinės žemės pateko į Livonijos ordino, pietinės – į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdžią. Dėl šios priežasties kitapus sienos atsidūrusių baltų genčių likimas skyrėsi. Pirmųjų, gyvenusių dabartinės Latvijos teritorijoje, bendruomenės sulatvėjo, antrųjų buvo įtrauktos į tolesnę Lietuvos valstybės raidą. Kuršių viduramžių degintiniai kapai išsidėstę abiejose sienos pusėse, tačiau skirtingai nei Latvijoje (Muižnieks 2008b, p. 84–95; 2015, p. 63–75), Lietuvoje daugelis jų skiriama XIII a. ar net šio amžiaus pirmajai pusei.⁶¹ Žiemgaloje mirusiųjų deginimas daugiausiai dėl lietuvių įtakos plito XII–XIII a. (Vasiliauskas 2001, p. 348; 2003b, p. 5), o sėlių viduramžių degintinių kapų nei Lietuvoje, nei Latvijoje nėra žinoma (Simniškytė 2013, p. 154–156, 173; 2016, p. 336).

Vakarinė, pietvakarinė ir pietinė etninių lietuvių apgyvenimo ribos klostėsi veikiant politiniams, kariniams ir įvairiems kitiems veiksniams. Pietinėse ir pietvakarinėse žemėse žinomi vos keli XIII–XIV a. degintiniai kapinynai, todėl skirtingai nei aptartu rytinių ir šiaurinių ribų atveju, viduramžių degintinių kapinynų išsidėstymas nėra tinkamiausias būdas šio pakraščio etninei gyventojų sudėčiai pagoniškosios Lietuvos valstybės laikotarpiu nagrinėti. Burdiniškių ir Šiurpilio kapinynai mena XIII a. jotvingių laidoseną, o labiausiai į P nutolusio spėjamo Gardino kapinyno (neskaitant pietrytiniame etninių lietuvių žemių pakraštyje esančio Zarojaus kapinyno) vieta ne tik atitinka 1325 m. istorijos šaltiniuose paliudytą Lietuvos ir Mazovijos kunigaikštystės pasienį (Čelkis 2014b, p. 276–277), bet ir sutampa

---

⁶¹ Pastebėtina, kad XIV a. Pietų Kuršas buvo tapęs ištisa dykra, čia beveik neliko gyventojų (Žulkus 2004, p. 203).

su to meto lietuvių kalbos vartojimo pakraščiu (Zinkevičius 1987b, p. 56; 1993, p. 33).

Nagrinėjant mirusiųjų deginimo paprotį viduramžiais reikia atsižvelgti į tai, kad degintiniai kapinynai nurodo apibendrintą nepilnų dviejų šimtų metų laidojimo vietų paplitimo teritoriją. Dėl šios priežasties keliama prielaida, kad per visą pagoniškosios Lietuvos valstybės gyvavimo laiką degintinių kapinynų išsidėstymas nebuvo pastovus ir laikui bėgant kito. Siekiant pateikti šią prielaidą pagrindžiančių teiginių, papildomai parengti du laidojimo vietų išsidėstymo planai: pirmajame vaizduojami laidojimo paminklai su XIII a. degintiniais kapais ir tikėtinų šio laikotarpio kapinynų vietos, antrajame – atitinkamai XIV a. (ir XV a. pradžia) datuojami degintiniai kapinynai ir spėjamos jų vietos (47, 48 pav.).

Degintinių kapinynų planuose ryškėja ženklūs laidojimo vietų paplitimo skirtumai. Žvelgiant į pirmąjį iš jų matyti, kad XIII a. kapinynai būriuojasi atskirais telkiniais. Laidojimo paminklų išsidėstymas primena iki susikuriant Lietuvos valstybei gyvavusių baltų genčių teritoriją, tarp jų išvelgiami didesni tarpai – tarpentinės dykros. Tuo metu XIV a. naudotų degintinių kapinynų paplitimo planas atveria visai kitokį vaizdą. Šiuo laikotarpiu iki tol buvę „gentiniai“ laidojimo vietų paplitimo ypatumai išnyko, laidojimo paminklai daugiausiai telkiasi Žemaitijoje, Vidurio ir Rytų Lietuvoje, t.y. pačiame susikūrusios Lietuvos valstybės branduolyje. Viduramžių degintinių kapinynų paplitimo analizė patvirtina, kad ne visose etninių lietuvių žemėse jų tankumas buvo vienodas, o kai kuriose dabartinės Lietuvos dalyse – Užnemunėje, Šiaurės, Šiaurės rytų ir Pietų Lietuvoje – beveik nežinoma jokių laidojimo paminklų. Tai susiję su nepakankamu tyrinėtojų dėmesiu laidojimo vietų paieškai, XIII–XIV a. geopolitine padėtimi, smarkiai pasikeitusia apgyvenimo struktūra, sumažėjusiu gyventojų skaičiumi ir išsiplėtusiomis dykromis.

XIII a. Vokiečių ordino karinius antpuolius baltų žemėse lydėjo žiemgalių, kuršių, prūsų, skalvių, nadruvių ir jotvingių migracija. Baltų genčių pabėgėlių grupės apsistodavo skirtingose Lietuvos valstybės vietose, jų „pėdsakus“ liudija rašytiniai šaltiniai, tam tikrai genčiai būdinga materialinė

kultūra ir iki mūsų dienų išlikę vietovardžiai (Žulkus 1995; Ochmanskis 1996, p. 72–82; Vasiliauskas 2003b, p. 7–8; Dubonis 2004; 2009b, p. 182–183; Zabiela 2007, p. 458–465). Atvykėlių kaimų vietas šiandien mena gyvenviečių pavadinimai (*Barčiai, Barteliai, Dainava* ir kt.), vietovardžiai su šaknimis *Kurš-, Prūs-, Žemyg-* ir įvairūs kiti kalbos duomenys (Ochmański 1980, p. 152–154; Zinkevičius 1987a, p. 216–218, 225, 229; 1987b, p. 23, 25, 36–38, 43; Ochmanskis 1996, p. 67–69). Šiame kontekste itin reikšmingi XIII a. žiemgalių pabėgėlių degintiniai kapai „žemaitiškame“ Jakštaičių (Meškių) kapinyne (Vasiliauskas 2001, p. 336; 2003b, p. 7), Dainavos viduramžių degintinis kapinynas dabartinės Baltarusijos teritorijoje ir Kuršų kapinynas Žemaitijoje (Valatkienė 1995). Tikėtina, kad pastarosios dvi vietovės susijusios su Vokiečių ordino antpuolių metu iš „gimtųjų“ žemių pasitraukusiais jotvingiais ir kuršiais.

Šiame darbe pateiktas degintinių kapinynų skirstymas į sritis, paremtas iki susikuriant Lietuvos valstybei baltų genčių apgyvendintomis teritorijomis, yra sąlyginis, tačiau toks būdas suteikia galimybę apibrėžti mirusiųjų deginimo papročio viduramžių Lietuvoje dėsningumus. Mirusiųjų laidojimas nuo II t. mečio pradžios ar anksčiau naudotuose kapinyuose liudija glaudžias viduramžių Vakarų, Šiaurės ir Vidurio Lietuvos, taip pat Žemaitijos bendruomenių sąsajas su konkrečiomis vietomis ir laidojimo jose tąsą. Kaip jau buvo minėta, senųjų kapinynų naudojimą Vakarų ir Šiaurės Lietuvoje nutraukė kariniai Vokiečių ordino antpuoliai ir juos sekę apgyvenimo struktūros pokyčiai, o Vidurio Lietuvoje ir Žemaitijoje net ir pagonybės bei krikščionybės sandūroje keičiantis laidosenai – nustojus mirusiuosius deginti ir plintant griautiniam laidojimo būdui, laidojimo vietos nebūdavo keičiamos. Atskirais atvejais, siekiant parodyti bendruomenės teisę į tam tikrą teritoriją ir joje esančius išteklius, laidojimas senuosiuose kapinyuose galėjo turėti socialinę, politinę ar religinę potekstę (Semple 2008; Wickholm 2008, p. 94–95; Bliujienė 2013, p. 207).

Vidurio Lietuvoje ir Žemaitijoje viduramžiais daugelis bendruomenių sugrįžo į kurį laiką nenaudotas ir apleistas laidojimo vietas. Šis reiškinys

atskleidžia kelias interpretavimo galimybes. Praeityje kapinynams dažniausiai būdavo parenkamos vaizdingos, aplinkoje išsiskiriančios vietos, todėl jie kraštovaizdyje palikdavo žymų pėdsaką⁶². Anglosaksų kraštuose ankstyvųjų viduramžių kapai dažnai būdavo įrengiami ankstesnių laikotarpių pilkapiuose, piliakalniuose, net romėnų įtvirtinimuose ar jų pašonėje (Williams 1997; 1998); laidojimas ankstesniuose laidojimo paminkluose būdingas ir kaimyniniams kraštams (Wickholm 2008; Wessman 2009; Tvauri 2012, p. 254–256). Tai rodo, kad senosios laidojimo vietos pagal išorinius jų požymius neatsitiktinai galėdavo būti „atrstos“ ir pasirenkamos laidoti iš naujo.

Kapinynai atspindi laidojamų žmonių tapatybę, saugo atmintį, ryšius su protėviais ir pačia vieta (Williams 2002, p. 358), todėl senosiose laidojimo vietose laidojusios bendruomenės siekė išsaugoti ir iš kartos į kartą perduoti atmintį apie protėvius menančias vietas (Williams 2006, p. 197–198; Wickholm 2007; 2008). Laikantis sėsliam, karų, epidemijų ar kitų staigių gyventojų pokyčių nepertraukiamam gyvenimo būdui, kolektyvinėje atmintyje gali būti išsaugotas ilgas konkrečios vietovės istorijos tarpsnis, o praeities bendruomenių santykis su protėviais pagrįstas tiek genealoginiais, tiek mitais paremtais ryšiais (Gosden, Lock 1998). Vis dėlto atsižvelgiant į išdėstytas interpretavimo galimybes, kiekvieno kapinyno santykis su mirusiuosius laidojusia bendruomene turi būti nagrinėjamas atskirai.

Atskiro dėmesio nusipelno Rytų Lietuvos XIII–XIV a. degintiniai kapinynai. Valstybės branduolyje viduramžiais sudeginti mirusieji pradėti laidoti naujose, iki tol nenaudotose vietose. Nors dalis atvejų paprasčiausiai gali būti susiję su pasikeitusiomis ar naujai įrengtomis gyvenamosiomis vietomis, manoma, kad šiam reiškiniui daugiausiai įtakos turėjo Lietuvos valstybės susidarymas ir to meto religinėje sistemoje vykusių permainos.

---

⁶² Žmonių prisirišimas prie vaizdingų, teigiamus jausmus keliančių vietų įvardinamas topofilijos terminu (Tuan 1974).

IV.3. Religinis kontekstas

Mirusiųjų deginimas yra neatsiejamas nuo mirties ir pomirtinio gyvenimo sampratos vaizdinių. Ugnis, kurios simboliai ryškūs sakralioje erdvėje ir kasdieniame gyvenime (Vaitkevičienė 2001; Vaitkevičius 2009c, p. 28; Kaliff 2011), baltų religijoje ir mitologijoje atliko ypatingą vaidmenį. Senovės lietuvių ir daugelio indoeuropiečių tautų tikėjimu, mirusįjį pasiglemžianti laidotuvių laužo ugnis išlaisvina vėlę, palengvina jos atsiskyrimą nuo žemiškojo kūno, ją apvalo, sušildo ir padeda lengviau pasiekti pomirtinį pasaulį (Alseikaitė-Gimbutienė 1942, p. 6–7; Beresnevičius 1995b, p. 106–107; Razauskas 1999, p. 31–32; Vaitkevičius 2009c, p. 28). Iš kitos pusės, palaikų deginimas yra greičiausias „nešvaraus“ yrančio kūno atsikratymo būdas (Oestigaard 2005; 2013, p. 503). Be to, pažymėtina, kad siekiu padėti vėlei lengviau atsiskirti nuo mirusiojo kūno gali būti aiškinamas ritualinis degintinių kaulų smulkinimas ir trupinimas (Kaliff 1992, p. 129–130). Šio papročio apraiškų pastebima tyrinėtuose viduramžių Lietuvos degintiniuose kapinyuose.

Patvirtinimą, kad mirusiųjų deginimas siejamas su lengvesniu vėlės išlaisvinimu iš velionio kūno ir jos atgimimo paspartinimu, suteikia baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. Sovijaus mito turinys atskleidžia, kaip Sovijus – naują laidojimo būdą nustatęs protėvis – tapo vėlių vedliu į mirusiųjų karalystę. Mite teigiama, kad siekdamas patekti į pomirtinį pasaulį, Sovijus išbandė skirtingus laidojimo būdus: buvo užkastas žemėje, įkeltas į medį (Vilniaus chronografe pateiktame teksto variante vietoje kėlimo į medį nurodytas guldymas medžio skrynioje), tačiau tik kūno deginimas pasirodė esantis tinkamas būdas (Baltų 1996, p. 267–268). Ugnis ne tik išlaisvino Sovijaus vėlę, bet ir atvėrė „devintuosius vartus“ į mirusiųjų pasaulį (Beresnevičius 1995a, p. 29–30).

Lietuvos valstybės kūrimosi laikotarpio laidojimo papročių tyrinėjimai veda to meto religinės sistemos pažinimo link. Istoriografijoje teigiama, kad Rytų Lietuvoje aptikti XIII–XIV a. griautiniai kapai galėjo būti valdovo

Mindaugo siekio suvienyti kraštą ir įtvirtinti bendrą religiją pasekmė (Luchtanas, Vėlius 1996, p. 85; Vėlius 1997–1998, p. 46). Kitų autorių nuomone, to meto Lietuvai buvo būdinga „institucionizuota“ ir „labai tvirtai suręsta ideologija“ (Klimka 2011, p. 21), dar kiti laikosi priešingos nuomonės – vieningos senovės lietuvių religinės sistemos nebuvo (Zabiela 1998a, p. 368; Ališauskas 2016, p. 14). Mitologijos tyrinėtojų darbuose dažniausiai apsiribojama mitologijos šaltinių tyrimais, o istorikai senovės lietuvių religijos sampratą linkę supaprastinti (išsamiau žr.: Vildžiūnas 2000; Vaitkevičienė 2002, p. 73). Nagrinėjant Lietuvos valstybinės religijos bruožus archeologijos, istorijos, religijos ir mitologijos šaltiniai pirmą kartą buvo susieti Daivos ir Vykinto Vaitkevičių darbuose (Vaitkevičienė, Vaitkevičius 2001; Vaitkevičius 2004b).

XIII–XIV a. religijos tyrimuose itin reikšmingas Sovijaus mitas, kuris 1261 m. buvo įterptas į VI a. Jono Malalos kronikos slaviškąją redakciją (Greimas 1990, p. 355–376; Beresnevičius 1992b; 1995a, p. 11–76; Lemeškin 2009 ir kt.). Kaip minėta, Sovijus laikomas vėlių vedliu, o pačiame mite kalbama apie laidojimo papročių reformą – mirusiųjų deginimo papročio įvedimą. Mito tyrimai atskleidžia, kad kuriantis Lietuvos valstybei buvo įvesta viena laidojimo tradicija – mirusiųjų deginimas, įtvirtintas aukščiausiųjų dievų: Andojo, Perkūno, Kalvelio ir Žvėrūnos-Medeinos panteonas (Топоров 1972, p. 309–314; Greimas 1990, p. 379–396; Vaitkevičienė, Vaitkevičius 2001; Vaitkevičius 2004b). Manoma, kad Sovijaus mitas atsirado anksčiau nei XIII a., tačiau tapo aktualus valstybės kūrimosi laikmečiu įsitvirtinant mirusiųjų deginimo papročiu (Vėlius 1988, p. 58). Nors kai kurių tyrinėtojų darbuose neigiamos Sovijaus mito sąsajos su baltų kraštais (Baronas *ir kt.* 2011, p. 517–518; Baronas, Rowell 2015, p. 264–266), naujausi tyrinėjimai patvirtina, kad abejonės dėl mito baltiškumo nėra pagrįstos (išsamiau žr.: Lemeškin 2015a; 2015b).

Su Sovijaus mitu neabejotinai susijusi XVI a. legendinėje Lietuvos metraščio (Bychovco) kronikos dalyje užrašyta Šventaragio legenda (Baltų 2001, p. 380–381). Joje kalbama apie mitinio Lietuvos didžiojo kunigaikščio

Šventaragio įvestą mirusiųjų deginimo programą, nustačiusią kunigaikščių ir didikų deginimo Neries ir Vilnios santakoje tvarką. Laidojimo papročių – vieno svarbiausių religijos raiškos aspektų – pokyčius žyminti programa mokslinėje literatūroje įgavo Šventaragio religinės reformos pavadinimą (Топоров 1987, p. 28–30; Beresnevičius 1995a, p. 135–181; Vaitkevičienė, Vaitkevičius 2001; Vaitkevičius 2004b).

Baltų religijos ir mitologijos tyrinėtojai, ieškodami mirusiųjų deginimo, kaip vieningo laidojimo būdo, įvedimo laiko, Šventaragio reformą susiejo su V–VI a. iš Rytų Lietuvos sklidusia mirusiųjų deginimo banga (Beresnevičius 1995a, p. 154) ar paprasčiausiai reformą laikė šio papročio aktualizavimo įrodymu (Топоров 1980, p. 37–40). Diskutuojant dėl degintinio ir griautinio laidojimo būdų Rytų Lietuvoje santykio buvo teigiama, kad legendoje kalbama apie išskirtinės teisės deginti mirusiuosius suteikimą kunigaikščiams, didikams ir kariams (Luchtanas, Vėlius 1996, p. 85; Vėlius 1997–1998, p. 47; 2005, p. 16). Kitų autorių nuomone, Šventaragio reforma žymėjo baltų religinio centro perkėlimą į Vilnių (Steponavičienė 2005, p. 185–186). Tačiau mirusiųjų deginimo papročio viduramžių Lietuvoje tyrimai Šventaragio mitą leidžia laikyti pagoniškojoje Lietuvos valstybėje vykusių pokyčių laidosenoje atspindžiu.

Kunigaikščių ir didikų išskyrimas Šventaragio legendoje rodo, kad religinę reformą pradėta taikyti nuo aukščiausio socialinio sluoksnio. Šį teiginį patvirtina kuriantis Lietuvos valstybei ankstyvuosiuose politiniuose centruose įsteigtos Šventaragio vardu vadinamos valstybinės kulto vietos, šių vietų ir valstybinę politiką žyminčios leičių tarnybos sąsajos (Vaitkevičienė, Vaitkevičius 2001, p. 313–318; Vaitkevičius 2004b, p. 336–346). Tarp nurodytų šventviečių dėmesį atkreipia Anykščių Šventaragis (Vaitkevičienė, Vaitkevičius 2001, p. 314–315; Vaitkevičius 2004b, p. 339; 2006, p. 471–472). Su juo turi būti siejamas Šeimyniškių archeologijos paminklų kompleksas: piliakalnis – spėjama Vorutos pilies vieta – ir to paties pavadinimo kapinynas. Pastarajame nedeginti mirusieji buvo laidojami XIV a. pabaigoje – XVIII a., tačiau apie čia buvusius XIII–XIV a. degintinius kapus leidžia spręsti aptiktos

to laikotarpio kapų įkapės (Zabiela 1995b). Taigi Sovijaus mite ir Šventaragio legendoje minimi valstybinio lygmens pokyčiai religijoje siejami su vienos laidojimo tradicijos – mirusiųjų deginimo – įvedimu ir aukščiausiųjų dievų panteono įtvirtinimu, o valstybės branduolyje XIII–XIV a. naujose vietose įrengti degintiniai kapinynai laikomi religinės reformos rezultatu.

Šventaragio legendoje užsimenama apie mirusiųjų deginimo papročio viduramžių Lietuvoje tyrimams reikšmingą tikėjimą mirusiųjų pasaulio buveine ant kalno. Nurodoma, kad kartu su lietuvių kunigaikščiais ir didikais buvo deginami žirgai, vergai, drabužiai ir kiti mirusiojo daiktai, tarp kurių minėtini lokio ar lūšies nagai (Baltų 2001, p. 380–381). Šios įkapės padėjo mirusiesiems kopti į aukštą ir statų pomirtinio gyvenimo kalną, o tikėjimą „padangėse“ esančiu „aukštu kalneliu“ pagrindžia lietuvių dainų, raudų, pasakų bei sakmių motyvai (Beresnevičius 1990, p. 132–138, 161–163). Viduramžių degintinių kapinynų įrengimas kalvose ar aukštose vietose neabejotinai susijęs su kalno, kaip mirusiųjų karalystės, įvaizdžiu.

Mitiniai pomirtinio pasaulio vaizdiniais paremta gyvųjų ir mirusiųjų erdvių atskirtis. XIII–XIV a. degintinius kapinynus nuo to laiko gyvenviečių skyrė vanduo ir įvairios gamtinės ribos, o vandenį ir mirtį siejo glaudus ryšys. Senovės lietuviai tikėjo, kad vandenyje gyvena mirusiųjų vėlės, vanduo jas prausia ir plukdo į pomirtinį pasaulį (Būgienė 1999, p. 43–48). Mirusiųjų kelionės į anapusinį pasaulį „per vandenį“ arba „į vandenį“ vaizdinius geriausiai išsaugojo lietuvių pasakos. Jose į chtoniškąją erdvę norintiems patekti pasakų veikėjams tenka atsigerti vandens arba pereiti vandens ribą: lipti į šulinį, nerti į ledo eketę, persikelti per jūrą, marias, upę, upelį ar tiesiog vandenį, dažnai – tiesiog nuskęsti (Vėlius 1987, p. 169; Beresnevičius 1990, p. 97–105; plg.: Balsys 2000).

Gyvųjų ir mirusiųjų pasaulius skiriančio vandens įvaizdžiai yra visuotiniai. Vandens ir mirties sąsajomis pagrįstas mirusiųjų laidojimas valtyse (laivuose) Skandinavijoje (Schönbäck 1983; Edsman 2005, p. 989–991; Crumlin-Pedersen 2010, p. 145–163). Australijoje ir Polinezijoje mirusieji pomirtinį pasaulį pasiekdavo luotais išplukdyti į vandenyną, Balio salos

Indonezijoje gyventojai sudegintų palaikų likučius suberdavo į kokoso riešutą ir paleisdavo į jūrą, o Indijoje, Nepale, Tibete vėles į mirusiųjų buveinę plukdo tekantis šventas upės vanduo (Ellis 1968, p. 48–49; Kaliff, Oestigaard 2004; 2008; Thomas 2005, p. 3240). Šioje vietoje tenka prisiminti V. Žulkaus išsakytą mintį, kad mirusiųjų pasaulis praeityje buvo įsivaizduojamas tarpentinėse dykrose, kurios dažnai plytėjo šlapynėse (Žulkus 1993, p. 29–32). Vandens ir mirties sąsajomis persmelktas senovės lietuvių pomirtinio gyvenimo suvokimas buvo svarbiausias veiksnys mirusiuosius laidojant vandens telkinių pakrantėse.

Nagrinėjant laidojimo vandenyje paprotį išskirtinį vaidmenį atlieka tautosakos, baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. 1888 m. E. Volteris užrašė padavimą apie Migonių piliakalnį – vieną svarbiausių tautosakos tekstų apie sudegintų mirusiųjų palaikų barstymą vandenyje (Kurila, Vaitkevičius 2011). Padavime pasakojama, kad ant šio piliakalnio praeityje buvo deginami mirusieji. Sudegę narsių ir dorų bendruomenės narių palaikai būdavo išberiami šalia tekančio Kruonės upelio vandenyje, kurį, siekdami perimti mirusiojo narsą, gerdavo apeigų dalyviai. Tuo metu nusikaltę ir gėdą užsitraukę žmonės būdavo pasmerkami vienai didžiausių bausmių – jų kaulai išpilami pavėjui. Turint omenyje sudegintų mirusiųjų laidojimą vandenyje Bajoruose, Marvelėje, Obeliuose ir Semeniškiuose, atsižvelgiant į degintinių kaulų kapuose ir šio tipo kapų trūkumą apskritai, padavimas apie Migonių piliakalnį yra vertingas laidosenos tyrimų šaltinis.

Naujausi baltų religijos ir mitologijos tyrinėjimai atskleidžia, kad visapusiškai pomirtiniam vėlės atgimimui įvykti būtina ugnies ir vandens sąveika. Stebuklų pasakose aptinkami vėlių pomirtinio įsikūnijimo motyvai patvirtina, kad atliekant mirusiojo deginimo apeigas ugnis išlaisvina vėlę, apibūdina metempsichozės – pomirtinio įsikūnijimo į augalus, gyvūnus ir paukščius – tvarką ir eiliškumą. Vanduo šioje įsikūnijimų grandinėje atveria reikšmingą galimybę – degintinius kaulus apšlaksčius vandeniui, juos panardinus ir paskandinus upėje, ežere ar mariose, peršokamos kai kurios grandinės dalys ir paspartinamas vėlės įsikūnijimas į naują gyvybę, t.y.

galutinis atgimimas žmogumi (Vaitkevičienė 2013). Baltų religijoje ir mitologijoje ugnies ir vandens vaizdiniai yra glaudžiai persipynę (Vaitkevičienė 2001, p. 87–117; Vaitkevičius 2009c, p. 27), todėl manoma, kad šių dviejų mitinių elementų sąsajomis paremtas sudegintų mirusiųjų palaikų laidojimas vandenyje.

Senovės lietuvių laidojimo papročiuose išskylanti ugnies ir vandens sąveika būdinga plačiai indoeuropiečių tautų mitologijos erdvei (plg.: Oestigaard 2011, p. 41–42). Antai Indijoje ir Nepale tikima, kad sudeginto mirusiojo vėlė į naujai gimstantį žmogų gali įsikūnyti tik degintinius kaulus panardinus ar išbarsčius šventame upės vandenyje. Degintiniai kaulai ir laužavietės pelenai laidojimo apeigose simbolizuoja vyrišką sėklą ir jų išbėrimas į moterišku laikomą upės vandenį suteikia vaisingumo, atsinaujinimo ir vėlės pomirtinio atgimimo galimybę, galiausiai užbaigia gyvybės ir mirties grandinę (Kaliff, Oestigaard 2004, p. 87–88; Oestigaard 2013, p. 499). Šventas upės vanduo laikomas nemirtingu, todėl sudeginto mirusiojo vėlė iš vandens pasisemia gyvybės energijos būsimam gyvenimui naujame būvyje.

Mirusiųjų deginimas, daugelio tyrinėtojų manymu, negali būti siejamas su krikščionyste (Taavitsainen 1991, p. 9). Nors istorijos šaltiniuose žinoma pavienių krikščionių deginimo atvejų (Ščavinskas 2012, p. 155–156; plg.: Jonuks, Kurisoo 2013, p. 79–80), „pagoniškos“ laidosenos bruožai viduramžių degintiniuose kapinynuose didesnių klausimų nekelia. Oficialia pagonių „virsmo“ krikščionimis data laikomas 1387 m. Lietuvos (Aukštaitijos) ir 1413 m. Žemaitijos krikštas. Vis dėlto, kaip jau buvo pažymėta anksčiau, Lietuvoje mirusiųjų deginimo papročio atskirose vietovėse laikytasi dar XV a. pirmoje pusėje. Kai kurie tyrinėtojai Lietuvos krikščionėjimą bando parodyti kaip staigų reiškinį (Svetikas 2003a; 2009b; 2011; 2014 ir kt.), tačiau tiek rašytiniai šaltiniai, tiek archeologijos duomenys rodo, kad krikščionybės sklaida po krikšto užtruko (Urbanavičius 1977b; 1994a, p. 6–7; Beresnevičius 2004, p. 22–36; Bumblauskas 2014š). Perėjimas nuo pagonybės prie krikščionybės ne visuomet buvo sklandus ir Vakarų Europoje (plg.: Wilson 1992, p. 174–175), tačiau tai jau yra atskirų tyrinėjimų tema.

IV.4. Kultūrinė ir socialinė tapatybė

Apibendrinus viduramžių Lietuvos degintinių kapinynų chronologijos ir radinių horizonto, teritorijos ir regioninių laidojimo vietų dėsningumą, religinio konteksto klausimus, svarbu apibrėžti šiuose laidojimo paminkluose palaidotų mirusiųjų kultūrinę ir socialinę tapatybę. Degintinių kapinynų, kaip pagoniškosios Lietuvos valstybės laidojimo vietų, išplitimas etninėse lietuvių žemėse, juose aptinkami įkapių tipai atskleidžia baltišką kapinyuose palaidotų bendruomenių kilmę. XIII–XIV a. Lietuvos valstybėje vyko reikšmingi etniniai ir socialiniai procesai, todėl nagrinėjant degintinius kapinynus palikusių bendruomenių tapatybę juos būtina aptarti išsamiau.

Kaip parodė viduramžių degintinių kapinynų analizė, tarp atskirų susikūrusios Lietuvos valstybės dalių būta skirtumų. Rytų Lietuva pagal laidojimo paminklų naudojimo laiką išsiskiria iš kitų sričių (4 pav.). Skirtingai nei Vakarų, Šiaurės ar Vidurio Lietuvoje, daugelis degintinių kapinynų XIII–XIV a. valstybės branduolyje buvo įrengta naujose, niekuomet nenaudotose vietose. Sudegintų mirusiųjų laidojimo Rytų Lietuvoje dėsningumai aiškinami XIII a. Lietuvoje įvykusia religine reforma, tačiau ką apie pagoniškosios valstybės laikotarpį galima pasakyti remiantis istorijos, antropologijos ar net genetikos duomenimis? Ar galima šiuos duomenis sieti su mirusiųjų deginimo papročio, kaip „valstybinio“ laidojimo būdo, įtvirtinimu?

Nagrinėjant pagoniškosios Lietuvos valstybės laikotarpio laidoseną pirmiausiai pažymėtina tai, kad XIII a. pabaigoje – XIV a. pastebimi ženklūs valstybės vienijimo procesai. Valdant didžiajam kunigaikščiui Traideniui buvo apjungtos etninių lietuvių gyventos žemės, pamažu rašytiniuose šaltiniuose išnyko Deltuvos, Nalšios, Neries, Upytės ir daugelio kitų žemių pavadinimai (Gudavičius 1987, p. 206–207; Zabiela 1992b, p. 22; 2004, p. 32; Dubonis 2009b, p. 161). Vietoje jų kūrėsi įvairūs valstybiniai teritoriniai-administraciniai dariniai, o XIV a., įsitvirtinus Gediminaičiams, susidarė ryškus kunigaikščių sluoksnis (Saviščevas 2016). Vienijant skirtingas žemes

vyko intensyvi baltų kalbų konsolidacija, formavosi atskiri lietuvių kalbos dialektai – tarmės (Zinkevičius 1987a; 1987b, p. 17–53). Ne mažiau svarbu tai, kad ryškėjant politinei ir socialinei valstybės struktūrai, valstybiniam ir teritoriniam bendrumui, valdančiojo sluoksnio terpėje plėtojosi tautinė savimonė.

Kuriantis Lietuvos valstybei vykę baltų genčių konsolidacijos procesai keitė pietryčių Baltijos jūros pakrantės politinį žemėlapi, nulėmė skirtingą etninių junginių likimą. Dėl įvairių vidaus ir išorės veiksnių iki tol gyvavusių baltų genčių pagrindu XIV a. susidarė lietuvių tauta. Istorijos ir archeologijos duomenys atskleidžia, kad tautos pamatu tapo lietuvių gentis, tačiau į susidarymo procesą dėl teritorinių ir administracinių ryšių, karų su Vokiečių ordinu ir įvairių kitų aplinkybių buvo plačiai įtraukti ir svarbų vaidmenį atliko žemaičiai (Gudavičius 1987; 1999, p. 97–100; Nikžentaitis 1996, p. 74–81). Tuo pat metu į lietuvių tautos raidą įsitraukė ar buvo įtraukos ir kitos baltų gentys. Šių genčių žmonės XIII a. dar laikėsi senųjų laidojimo papročių, tačiau greitai buvo asimiliuotos, jų žemės pateko į lietuvių (ir žemaičių) įtaką ir beveik visoje etninėje Lietuvoje įsitvirtino skirtingas kultūrinės sritis apjungusi mirusiųjų deginimo tradicija.

Ieškant XIII–XIV a. laidosenos ir to meto visuomenės sąveikos, nurodytus istorijos, archeologijos ir kalbos duomenis reikšmingai papildo antropologijos ir genetikos tyrinėjimai. Iki šiol trūksta išsamesnių fizinės antropologijos žinių apie XIII–XIV a. degintiniuose kapuose palaidotus mirusiuosius, o valstybės kūrimosi laikotarpio gyventojų antropologiniai bruožai daugiausiai nusakomi pagal vėlyvesniuose, XIV–XVII a. etninės Lietuvos kapinyuose aptiktų nedegintų mirusiųjų griaučius. Remiantis šiais duomenimis pažymima, kad panašiai kaip ir prieš tai minėtu atveju, kuriantis valstybei nyko anksčiau buvę baltų genčių antropologiniai skirtumai ir formavosi viena lietuvių tauta su dviem ryškesniais jos kamienais – aukštaičiais ir žemaičiais (Česnys 1987; 1991, p. 9–10; Česnys, Balčiūnienė 1988, p. 104–105). Nors tyrinėtojai antropologijos duomenyse dar išvelgia

nežymių regioninių skirtumų, konstatuojama, kad to meto Lietuvos gyventojai jau priklausė vienam antropologiniam tipui.

Pateiktus duomenis patvirtina naujausi genetikos tyrinėjimai. Atlikus skirtingų Lietuvos dalių gyventojų fizinių (dermatoglifikos), serologinių (kraujo grupių ir serumo baltymų), DNR (mitochondrijų DNR, Y chromosomos ir kt.) ir kitų genetinių požymių tyrimus, nustatyta, kad šiuolaikiniame lietuvių (ir žemaičių) genų fonde išlikę įvairių baltų genčių – kuršių, jotvingių, prūsų ir kitų – genų pėdsakų (Kasperavičiūtė, Kučinskas 2002; Kasperavičiūtė *ir kt.* 2004; Kučinskas 2004, p. 223–236 ir kt.). Tai valstybės formavimosi laikotarpiu vykusio baltų genčių konsolidavimosi rezultatas. Nors žemaičiai genetinėmis savybėmis yra homogeniškesni už aukštaičius, daroma išvada, kad XIII–XIV a. gyventojų genetiniai skirtumai jau buvo išnykę (Kasperavičiūtė *ir kt.* 2004, p. 448). Tuo remiantis galima teigti, kad kuriantis Lietuvos valstybei formavosi genetiniu požiūriu vientisa lietuvių tauta.

Tyrinėjant mirusiųjų deginimo paprotį viduramžių Lietuvoje reikšmingas socialinis šio laidojimo būdo kontekstas. Į Šventaragio legendoje nurodytą tikslinę laidojimo reformos vykdytojų grupę – Lietuvos kunigaikščius ir didikus – dėmesį jau seniai atkreipė tyrinėtojai. Aukščiausio sluoksnio atstovų pabrėžimas legendoje nuostabos nekelia – valstybę valdantys asmenys visuomet tapdavo pagrindiniais permainų sumanytojais ir naujovių skleidėjais. Remiantis šia Lietuvos metraščio (Bychovco kronikos) nuoroda galima manyti, kad kunigaikščiai ir didikai buvo pirmieji, perėmę „naująjį“ laidojimo būdą ir tvarką. Į klausimą, kaip sklido religinės reformos nustatytas „teisingas“ laidosenos būdas, gali padėti atsakyti leičių tarnybos tyrinėjimai.

Leičių, arba didžiojo kunigaikščio žmonių (vadinamųjų valdovo lietuvių), sluoksnio pažinimas, apibūdinimas ir reikšmės atskleidimas – tai ilgamečių istoriko Artūro Dubonio tyrinėjimų nuopelnas (Dubonis 1992; 1996; 1998). XII a. pabaigoje – XIII a. pirmoje pusėje iš valdovui tarnavusių lietuvių susidaręs leičių sluoksnis atliko jo kariaunos pareigas: saugojo valstybės sieną (bent jos dalį), valdomose ir valdžion nepatekusiose žemėse kūrė didžiojo

kunigaikščio kiemus, plėtė jo įtaką ir stiprino valdžią. Vis dėlto svarbiausia tai, kad atstovaudami lietuvių elitui, keldamiesi į naujas žemes ir atlikdami leitišką (lietuvišką) tarnybą, leičiai tapo valdovo politikos ir diegiamos tvarkos skleidėjais. Reikia manyti, kad su didžiojo kunigaikščio valdžios plėtra ir leičių sluoksnio veikla susijęs naujojo, reformuoto, mirusiųjų deginimo papročio plitimas ir įtvirtinimas XIII–XIV a. Lietuvos valstybėje, iš dalies – ir naujų degintinių kapinynų atsiradimas.

Apie politiniais, kariniais ir strateginiais tikslais XIII a. pabaigoje – XIV a. vykusį leičių, kaip valdovo žmonių lietuvių, kėlimąsi į etninės Lietuvos paribius – Žemaitiją, pietinį Lietuvos pakraštį ir pasienį su Livonijos ordinu – daugiausiai duomenų teikia rašytiniai šaltiniai (Dubonis 1996, p. 20–25; 1998, p. 53–82). Leičiai juose minimi nuo XIII a. pirmos pusės, tačiau daugiausiai žinių mūsų dienas pasiekė iš XV–XVI a. pradžios dokumentų. Remiantis šiais šaltiniais matyti, kad leičių paplitimas daugmaž atitiko buvusios Rytų Lietuvos pilkapių kultūros teritoriją, t.y. lietuvių apgyventas žemes, o atskirą grupę sudaro leičių paminėjimai Žemaitijoje, tiksliau – Batakių, Skaudvilės, Viduklės ir Vilkijos apylinkėse (Dubonis 1992, p. 3; 1996, p. 16–18; 1998, p. 23–25, 46–51).

Tikslių leičių gyvenamųjų ir laidojimo vietų nustatymas yra sudėtingas uždavinys, tačiau viduramžių degintinių kapinynų duomenys leidžia svarstyti apie tokių paieškų galimybę. Antai leičiais vadinami valdovo žmonės minimi 1407 m. Vytauto Didžiojo dotacijoje Vilniaus seniūnui Manvydui, kuriam buvo suteikta žemės Geranainiuose, dabartinės Baltarusijos Respublikos teritorijoje (Dubonis 1992, p. 3). Išlieka tikimybė, kad šie leičiai buvo palaidoti prieš kelerius metus šalia Geranainių aptiktame XIV a. Dainavos degintiniame kapinyne arba viename iš iki šiol nežinomų šio miestelio apylinkėse buvusių laidojimo paminklų.

Apie tuometines leičių gyvenvietes galima spręsti iš iki šių dienų išlikusių vietovardžių. Šioje vietoje didelį susidomėjimą kelia su leičiais siejamų vietovardžių ir viduramžių degintinių kapinynų santykis. Pastebėtina, kad Laičių kaimų esama Bajorų ir Obelių kapinynų, Leičių – Šilėnų kapinyno

apylinkėse. Su leičiais, tikėtina, turi būti siejami Paprūdžių kapinyno Žemaitijoje XIII–XIV a. degintiniai kapai (Tautavičius 1980b, p. 104–105; Dubonis 1998, p. 50), o Kurklintiškių kapinyną nuo Laitelių kaimo (pastarajame netgi žinomas Kopyčkalniu vadinamas alkakalnis – Vaitkevičius 2006, p. 165) skiria vos 1 km atstumas. Pastarajame laidojimo paminkle XX a. pradžioje atsitiktinai aptiktos 2 sidabrinės pasaginės segės gyvuliniais galais, apsilydęs pusapvalės lazdelės pavidalo sidabro lydinys – lietuviškas ilgasis ir daugelis kitų dirbinių (Lietuvos 1977, p. 58). Šie radiniai neabejotinai liudija aukštą čia palaidotų sudegintų mirusiųjų, galbūt – net pačių leičių socialinę padėtį.

Lietuvos kunigaikščius ir didikus laikant pagrindiniais Šventaragio religinės reformos nuostatų vykdytojais, leičių sluoksnį – „valstybinio“ mirusiųjų deginimo papročio skeleidėjais etninėje Lietuvoje, gali kilti įspūdis, kad viduramžių degintiniai kapinynai yra išskirtinis aukščiausio sluoksnio atstovų laidojimo paminklų tipas. Tokiu rašytinių šaltinių ir Kernavės (Kriveikiškio) kapinyno duomenų vertinimu ilgai buvo paremtas griautinio laidojimo būdo plitimo Rytų Lietuvoje iki krikšto aiškinimas (Luchtanas, Vėlius 1996, p. 85; 2002, p. 159; Vėlius 2001a, p. 70; 2005, p. 16). Tačiau viduramžių degintinių kapinynų tyrinėjimų duomenys byloja ne tik apie kunigaikščių ir didikų, bet ir kur kas platesnės visuomenės dalies atstovų deginimą XIII–XIV a. Lietuvoje.

Mirusiųjų deginimo paprotys viduramžių Lietuvoje apėmė skirtingus socialinius sluoksnius⁶³, abiejų lyčių ir visų amžiaus grupių narius. Atskiri laidojimo paminklai ar jų dalys (Bedugnės kapinynas, Griežės kapinyno kolektyviniai degintiniai kapai ir kt.), ginkluotės dirbiniai, prabangūs sidabruoti raitelio ir žirgo reikmenys, žirgų aukos Vidurio Lietuvos kapinynuose neabejotinai liudija ryšį su kariais, kaip aukščiausio socialinio sluoksnio, atstovais. Tačiau daugelyje degintinių kapinynų ginkluotės, kario raitelio ir žirgo ekipuotės dirbinių beveik nerandama, o tarp įkapių vyrauja

---

⁶³ Tiesa, nustatyti, ar žemiausio sluoksnio mirusieji buvo deginami ir laidojami apskritai, nėra galimybių.

darbo įrankiai, papuošalai bei buities reikmenys. Remiantis laidosenos bruožais ir antropologinių tyrimų rezultatais, galima patvirtinti, kad individualiuose degintiniuose kapuose, kolektyvinėse kapavietėse sausumoje ir vandenyje buvo laidojami sudeginti vyrai, moterys ir vaikai.

Pateikti duomenys leidžia nusakyti viduramžių Lietuvos degintiniuose kapuose palaidotų mirusiųjų kultūrinę ir socialinę tapatybę. Mirusiųjų deginimo papročio kuriantis valstybei laikėsi skirtingos baltų gentys, tačiau XIV a. ši laidojimo tradicija jau buvo lietuvių tautą išskiriantis bruožas. Nors Rytų Lietuvoje griautinis laidojimo būdas plito dar iki 1387 m. krikšto, palaikų deginimas suvienijo skirtingas kultūrines sritis ir visų socialinių sluoksnių atstovus. Valstybės konsolidavimasis, tautos susidarymas, pokyčiai religinėje sistemoje ir mirusiųjų deginimo papročio įsitvirtinimas – tai tarpusavyje neatsiejami XIII–XIV a. reiškiniai.

IŠVADOS

1. Palyginus viduramžių degintinių kapinynų tyrinėjimų duomenis su šiuolaikinių mokslinių kremavimo eksperimentų rezultatais nustatyta, kad skirtumas tarp sudeginus mirusiojo kūną liekančių ir degintiniuose kapuose aptinkamų kaulų kiekio yra akivaizdus. Degintinių kaulų „trūkumą“ kapuose lemia ne tik jų išlikimui įtakos turinčios grunto savybės, apeigų dalyvių „kruopštumas“ iš laužaviečių išrenkant artimųjų kaulus, specialus jų trupinimas, bet ir simbolinio kaulų kiekio laidojimo galimybė. Ši aplinkybė, padavime apie Migonių piliakalnį ir lietuvių liaudies pasakose minimas degintinių kaulų išbėrimas pavėjui arba į vandenį, papročio analogijos užsienio kraštuose leidžia manyti, kad tiek viduramžių Lietuvoje, tiek ankstesniais laikotarpiais be įprastos laidosenos galėjo būti paplitę įvairūs archeologiniu požiūriu sunkiai apčiuopiami laidojimo būdai.

2. Mirusiųjų deginimo paprotį mena virš 80 XIII–XIV a. degintinių kapinynų ir 50 šių kapų radinių radimviečių; vėlyviausi mirusiųjų deginimo atvejai siekia XV a. pradžią. Geografinė šių laidojimo vietų erdvė apima dabartinę Lietuvą, Pietryčių Latviją, Šiaurės vakarų Baltarusiją ir Šiaurės rytų Lenkiją. Vakarų ir Šiaurės Lietuvoje, kiek mažiau Žemaitijoje, Vidurio ir Pietų Lietuvoje XIII a. dar buvo pastebimi gentiniai laidosenos bruožai, sudeginti mirusieji dažnai laidoti senuosiuose, nuo II t-mečio pradžios ir dar anksčiau įrengtuose kapinyuose. Tai rodo laidosenos tąsą ir tvirtą pagoniškosios Lietuvos valstybės laikų bendruomenių ryšį su konkrečiomis laidojimo vietomis. XIII–XIV a. Rytų Lietuvoje sudegintus mirusiuosius pradėta laidoti naujose vietose. Ankstesnių laidojimo vietų apleidimo ir naujų degintinių kapinynų įrengimo priežastys slypi to meto valstybės branduolyje vykusiuose pokyčiuose. Atskiros, daugiausiai mišrios etninės ir konfesinės sudėties valstybės centruose gyvenančios arba kitos į rytų slavų įtaką patekusios Rytų Lietuvos bendruomenės nedegintus mirusiuosius laidojo jau laikotarpyje iki 1387 m. krikšto.

Kuriantis Lietuvos valstybei nyko baltų genčių laidosenos skirtumai, įsitvirtino atskiras kultūrinės sritis apimantis ir etninius lietuvius vienijantis mirusiųjų deginimo paprotys. Naujausi degintinių kapinynų tyrinėjimai Rytų Lietuvoje ir Šiaurės vakarų Baltarusijoje atskleidžia mirusiųjų deginimo papročio svarbą etninėje Lietuvoje, nurodo naujų tyrinėjimų kryptis ir būtinybę.

3. XIII–XIV a. degintinių kapinynų topografijoje akivaizdi gyvųjų ir mirusiųjų erdvės atskirtis, ji pagrįsta senovės lietuvių pomirtinio gyvenimo sampratos vaizdiniais. Viduramžių degintiniai kapinynai – tai vietos lygiu paviršiumi, išorės bruožais primenančios daugelio kitų laikotarpių laidojimo vietas. Visoje kapinynų paplitimo teritorijoje laidojama buvo dominuojančiose kalvose, nedidelėse, nežymiai iškilusiose kalvelėse, plokštikalvėse ir kyšuliuose. Vidurio Lietuvos, Nemuno, Neries ir Nevėžio pakrančių bruožas – laidojimo vietos žemuose upių krantuose, jų slėniuose. Be to, laidojama buvo net vandens telkiniuose, upių arba ežerų apsemiamose vietose. Būdinga viduramžių degintinių kapinynų aplinka – miškai, upės, ežerai ir pelkės.

4. Plokštiniai degintiniai kapinynai yra pagrindinis laidojimo paminklų tipas viduramžių Lietuvoje. Kapinynų plotas priklausė nuo bendruomenės dydžio ir laidojimo paminklo naudojimo trukmės. Mirusieji dažniausiai deginti atokiai nuo laidojimo vietų, kapinynams būdingos apeiginės duobės, Vidurio Lietuvai – I ir II t-mečių sandūroje išplitęs žirgų aukojimo paprotys. Žirgų griaučiai viduramžių degintiniuose kapinynuose paprastai buvo užkasami atskirai nuo sudegintų žmonių kapų. Buvusioje Rytų Lietuvos pilkapių kultūros teritorijoje aptinkama pavienių ir pilkapių sampilus įkastų arba tarp pilkapių įrengtų XIII a. degintinių kapų. Išsamūs pilkapių aplinkos tyrinėjimai ateityje suteiks daug vertingų duomenų apie Rytų Lietuvos pilkapių kultūrą, ikivalstybinio ir valstybės kūrimosi laikotarpio laidoseną.

Individualūs XIII–XIV a. degintiniai kapai – tai didelės gilos kapų duobės arba nedidelės, žemės paviršiuje iškastos duobutės su švariai iš laužavietės išrinktais kaulais, degėšiais, apdegusių ir apsilydžiusių įkapių fragmentais. Pirmojo tipo, vidutiniškai nuo 0,5 x 0,5 m iki 2 x 3 m dydžio, 0,3–

1,5 m gylio kapų duobės, primenančios vėlyvojo geležies amžiaus degintinius kapus, būdingos tik XIII a., o antrosios, 0,15 x 0,3 – 0,6 x 0,6 m dydžio, 0,1–0,3 m gylio duobutės yra ryškiausias viduramžių degintinių kapinynų bruožas. Šiose kapų duobutėse randama nuo kelių iki kelių šimtų gramų degintinių kaulų, nuo vieno iki penkių skirtingų puodų šukių (apie urnas jokių patikimų duomenų nėra). Individualių degintinių kapų duobės kapinyuose išsidėsčiusios be tvarkos, tarp įkapių kapuose išdėstymo tvarkos taip pat nepastebėta.

Kolektyviniai degintiniai kapai – degintinių kaulų, laužavietės likučių, perdegusių įkapių fragmentų ir puodų šukių kupinas sluoksnis – būdingas XIII–XIV a. Vidurio ir Rytų Lietuvos (taip pat Šiaurės vakarų Baltarusijos) degintinių kapinynų bruožas. Atskirai minėtinos XIII a. kolektyvinių degintinių kapų duobės, kurios siejamos su kuršių kariais raiteliais. Neatsiejama, su pomirtinio pasaulio vaizdiniais susijusi kolektyvinių degintinių kapų ypatybė – tai sulankstytos, sulaužytos, į kelias dalis sukapotos arba kitaip sugadintos įkapės, sudaužyti keramikos puodai ir sutrupinti degintiniai kaulai, degintinių kapų sluoksnyje vertikaloje padėtyje esantys ginklai.

Naujausi viduramžių degintinių kapų tyrinėjimai liudija apie kolektyvinio laidojimo vandenyje paprotį. Obelių ežero, Marvelės, Bajorų ir Semeniškių kapinynų tyrinėjimai patvirtina, kad viduramžių Lietuvoje sudegintų mirusiųjų palaikai į vandenį buvo beriami ne tik XIV a., bet ir kurį laiką po 1387 m. krikšto. Tokia laidosena primena Vilkmuižos ežero Latvijoje atvejį, kartu tai – daugelį analogijų Pietų ir Pietryčių Azijoje turintis laidojimo būdas.

5. Pirmą kartą statistinės analizės metodu ištyrus 96 uždarus XIII–XIV a. degintinių kapų įkapių komplektus, išryškėjo viduramžių degintinių kapų radinių horizontas. Klasterių ir korespondencinė analizė parodė dvi atskiras viduramžių degintinių kapų įkapių grupes. Pirmajai priklauso išimtinai XIII a. dirbinių tipai: dalgiai, šukų formos kabučiai-amuletai, sudėtiniai krūtinės papuošalai, cilindrinės spynos ir raktai, svarstyklių dalys, geriamųjų ragų apkalai, miniatiūriniai pentinai ir kt. Jie liudija apie šio laikotarpio ir vėlyvojo geležies amžiaus įkapių panašumus. Antroji, XIII–XIV a. radinių grupė rodo,

kad šiuo laikotarpiu etninėje Lietuvoje paplito nauji dirbinių tipai, suvienodėjo materialinės kultūros bruožai, nusistovėjo vientisas viduramžių degintinių kapų įkapių horizontas. Jam priklauso: įtvėriamieji peiliai ornamentuotomis nugarėlėmis, skiltuvai, ylos tordiruota viduriniąja dalimi, kirviai su atkraštėmis ir statmenai nukirstais ašmenimis, ietigaliai ištęstomis trikampėmis plunksnomis, lanko strėlių antgaliai, šarvų dalys, nedidelės pasaginės segelės, apskritos lietos ir skardinės segės, apyrankės pintu ir tordiruotu lankeliu, žiedai pastorinta, vyta ir pinta priekine dalimi, skustuvai, simboliniai raktai, piniginės apkalai, bangelėmis ir lygiagrečiais grioveliais puoštos keramikos šukės, pentinai smarkiai išlenktais lankeliais su spygliu arba žvaigždute, pentinų tvirtinimo plokštelės, kamanų apkalai ir daugelis kitų dirbinių tipų.

6. Palaikų deginimo viduramžių Lietuvoje sampratą apibrėžia baltų religijoje ir mitologijoje ryškėjantys senieji mirties bei pomirtinio gyvenimo sampratos vaizdiniai. Ugnis išlaisvina ir apvalo vėlę, paspartina jos atgimimą, galiausiai nusako kelią į mirusiųjų karalystę, kurios tapatinimą su „aukštu kalneliu“, kaip pomirtinio pasaulio vieta, pagrindžia viduramžių degintinių kapinynų topografijos bruožai. Baltų religijos ir mitologijos tyrinėjimai atskleidžia ypatingą ugnies ir vandens – dviejų gamtos elementų – sąveiką, todėl mitinės vandens, kaip vėlių buveinės ir tarpininko tarp gyvųjų bei mirusiųjų pasaulių, teikiamos reikšmės laikytinos pagrindine sudegintų mirusiųjų laidojimo vandenyje priežastimi.

Mirusiųjų deginimo papročio įsitvirtinimas pagoniškojoje Lietuvos valstybėje, senųjų laidojimo paminklų apleidimas ir naujų degintinių kapinynų atsiradimas jos branduolyje – tai XIII a. įvykusios religinės reformos rezultatas. Reformą mena valstybinių kulto vietų įsteigimas ir vyriausiųjų dievų panteonas, jos atgarsių yra 1261 m. užrašytame Sovijaus mite ir XVI a. į legendinę Lietuvos metraščio dalį (Bychovco kroniką) įrašytoje Šventaragio legendoje. Ir Sovijaus mite, ir Šventaragio legendoje vaizduojama laidojimo papročių kaita atspindi senovės lietuvių religijos pokyčius ir liudija apie išskirtinę mirusiųjų deginimo papročio reikšmę. Būtent šiame religiniame kontekste turi būti matomi XIII–XIV a. degintiniai kapinynai.

Religinė reforma, mirusiųjų deginimo papročio plėtra ir įsivyravimas, vientiso degintinių kapų įkapių horizonto kilmė yra susijusi su Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovo ir diduomenės pastangomis vienyti valstybę, įtvirtinti joje valdžią. Etninėje Lietuvoje ir ypač jos pakraščiuose atlikdami karines užduotis, palaikydami ir stiprindami didžiojo kunigaikščio valdžią, leičiai tapo visuotinio („valstybinio“) mirusiųjų deginimo papročio skleidėjais. XIII–XIV a. šio papročio laikėsi visų socialinių sluoksnių, abiejų lyčių ir amžiaus grupių atstovai. Su tam tikromis išlygomis (pavienės Rytų Lietuvos bendruomenės mirusiuosius laidojo griautiniu būdu), mirusiųjų deginimas buvo skiriamasis XIV a. susidariusios lietuvių tautos bruožas, jų tapatybės dalis. Lietuvos valstybės susidarymas ir tuo pačiu metu įsivyravęs mirusiųjų deginimo paprotys yra vienas nuo kito neatsiejami istoriniai reiškiniai.

SANTRUMPOS

Institucijos ir leidiniai:

AB – Archaeologia Baltica

ABS – Acta Baltico-Slavica

AE – Arheologija un etnografija

AETL – Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje

AHL – Acta Historica Lituana

AHUK – Acta Historica Universitatis Klaipedensis

AL – Archaeologia Lituana

ATL – Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje

BA – Baltų archeologija

BNMA II – Baltarusijos Nacionalinės mokslų akademijos Istorijos institutas

(bltr. *Інстытут гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі*)

BRMŠ – Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai

EJA – European Journal of Archaeology

EsJA – Estonian Journal of Archaeology

FA – Fennoscandia Archaeologica

GK – Gimtasai kraštas

ILKI – Iš lietuvių kultūros istorijos

JFS – Journal of Forensic Sciences

JID – Jaunųjų istorikų darbai

KB – Kultūros barai

KKM – Kėdainių krašto muziejus

KM – Kretingos muziejus

KPC – Kultūros paveldo centras

KPERL – Kultūros paminklų enciklopedija. Rytų Lietuva

KŠM – Kaišiadorių muziejus

KU BRIAI – Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas

KVR – unikalus kodas Kultūros vertybių registre

LA – Lietuvos archeologija

LAA – Lietuvos archeologijos atlasas

LAI – Lietuvos aidas

LAMMD – Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai (1958–1990 m. – Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai)

LDKRS – Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmų studijos

LDM – Lietuvos dailės muziejus

LHS – Lithuanian Historical Studies

LII – Lietuvos istorijos institutas

LIIR – Lietuvos istorijos instituto Rankraštynas

LIM – Lietuvos istorijos metraštis

LK – Liaudies kultūra

LM – Literatūra ir menas

LNM – Lietuvos nacionalinis muziejus

LNMVRA – Latvijas Nacionālā vēstures muzeja raksti. Arheoloģija

LU LVI – lat. *Latvijas universitātes Latvijas vēstures institūts* (Latvijos universiteto Latvijos istorijos institutas)

LV – Lietuvos valsčiai

LVMR – Latvijas vēstures muzeja raksti

MAAE – Materiały antropologiczne-archeologiczne i etnograficzne

MADA – Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai. A serija

MG – Mokslas ir gyvenimas

MLIM – Mažosios Lietuvos istorijos muziejus

MM – Mažeikių muziejus

MMT – Lietuvos TSR kultūros ministerijos Mokslinė metodinė kultūros paminklų apsaugos taryba

MP – Muziejai ir paminklai

MT – Muinasaja teadus

MVF – vok. *Museum für Vor- und Frühgeschichte Staatliche Museen zu Berlin* (Berlyno Priešistorės ir ankstyvosios istorijos muziejus, Vokietijos Federacinė Respublika)

OMS – Okręgowe Muzeum w Suwałkach (Suvalkų krašto muziejus, Lenkijos Respublika)

PGM – Palangos gintaro muziejus

PKM – Panevėžio kraštotyros muziejus

PMA – Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie (Valstybinis archeologijos muziejus Varšuvoje, Lenkijos Respublika)

PRPI – Paminklų restauravimo projektavimo institutas

RH – Res Humanitariae

SAP – Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia

SB – Seminarium Bałtyjskie

SBK – Senovės baltų kultūra

SISD – Senovė. Istorijos skyriaus darbai

SM – Suomen Museo

ŠAM – Šiaulių „Aušros“ muziejus

ŠK – Šilalės kraštas

ŠM – Šiaulių metraštis

TD – Tautosakos darbai

TŽ – Tauta ir žodis

UkKM – Ukmergės kraštotyros muziejus

UKM – Utenos kraštotyros muziejus

VAK – Valstybės archeologijos komisijos medžiaga, saugoma Kultūros paveldo centro Paveldosaugos bibliotekoje

VDKM – Vytauto Didžiojo karo muziejus

VU – Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto Archeologijos katedra

WA – World Archaeology

WiA – Wiadomości archeologiczne

ZAS – Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu... gada pētījumu rezultātiem. Arheoloģija

ŽMA – Žemaičių muziejus „Alka“

ŽP – Žemaičių praeitis

ŽVM – Žemaičių vyskupystės muziejus

АИППЗ – Археология и история Пскова и Псковской земли

АО – Археологические открытия

БСИ – Балто-славянские исследования

ГАЗ – Гістарычна-археалагічны зборнік

ГИМ – rus. *Государственный исторический музей* (Valstybės istorijos muziejus Maskvoje, Rusijos Federacija)

ГЭ – rus. *Государственный Эрмитаж* (Valstybinis Ermitažas Sankt Peterburge, Rusijos Federacija)

ИИАО – Известия Императорского археологического общества

ННЗИА – Новгород и Новгородская земля. История и археология

СА – Советская археология

Kiti trumpiniai:

deg. – degintinis (-iai)

gr. – griautinis (-iai)

L. – literatūra

pab. – pabaiga

pr. – pradžia

Š. – šaltiniai

vid. – vidurys

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Antanavičius, 1974š. *Pakalniškių kapinyno, Šakių raj., 1974 m. kasinėjimų dienoraštis*. LIIR, F. 1, b. 438.

Archeologinių, 1973š. *Archeologinių kasinėjimų Pakalniškių kapinyne /Šakių raj./ 1973 m. dienoraštis*. LIIR, F. 1, b. 437.

Astrauskas, A., 1998š. *Marvelės bendruomenė (II a. pabaiga – V a.)* (daktaro disertacija). Vilniaus universitetas.

Astrauskas, A., Bertašius, M., 1992š. *Marvelės kapinyno 1991 metų tyrinėjimų ataskaita*, 1–3. LIIR, F. 1, b. 1831, 1831a, 1832b.

Astrauskas, A., Bertašius, M., 1993š. *Marvelės kapinyno 1992 metų tyrinėjimo ataskaita*, I–VI, IX. LIIR, F. 1, b. 1963–1968, 2506.

Astrauskas, A., Bertašius, M., 1994š. *Marvelės kapinyno 1993 m. tyrinėjimo ataskaita*, I–IV. LIIR, F. 1, b. 2213–2216.

Astrauskas, A., Bertašius, M., 1995š. *Marvelės kapinyno 1994 m. tyrinėjimo ataskaita*, I–IV. LIIR, F. 1, b. 2413–2416.

Astrauskas, A., Bertašius, M., 1996š. *Marvelės kapinyno 1995 m. tyrinėjimo ataskaita*, I, II. LIIR, F. 1, b. 2569, 2570.

Astrauskas, A., Bertašius, M., 1997š. *Marvelės kapinyno 1996 m. tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 2754.

Astrauskas, A., Bertašius, M., 1998š. *Marvelės kapinyno 1997 m. tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 2904, 2905.

Astrauskas, A., Bertašius, M., 2010š. *Marvelės kapinyno 1998 m. tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 5265.

Balandžio, 1961š. *1961 m. balandžio mėnesio 12–29 d. d. vykdytų archeologinių kasinėjimų Palangoje, Dariaus ir Girėno gatvėje ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 111.

Balčiūnas, J., 1980š. *1979 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos Vilniaus rajone ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 2241.

Balčiūnas, J., 1981š. *1980 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos Raseinių rajone ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 2243.

Balčiūnas, J., 1984š. *1982 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos Anykščių rajone ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 2245.

Balčiūnas, J., 2002š. *Raseinių rajono neaiškių archeologijos objektų 2002 m. žvalgymų ir žvalgomųjų archeologijos tyrimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 3891.

Baleniūnas, P., 1940ša. *Gintališkės kapinyno, Kretingos raj., 1940 m. kasinėjimų ataskaita (Kauno Valst. Istorijos muziejaus rankraštyno bylos Nr. 438 nuorašas)*. LIIR, F. 1, b. 798.

Baleniūnas, P., 1940šb. *Godelių, Plungės raj., Šateikių apyl., 1940 m. rugsėjo 9–12 d. kasinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 954.

Baltramiejūnaitė, D., 2014š. *Joniškės kapinyno (U.K. 31844, Klaipėdos m.) saugomos teritorijos P.R. dalies žvalgomųjų archeologinių tyrimų 2014 m. ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 7165.

Baubonis, Z., 2001š. *Apuolės kapinyno (A 469P) ir jo aplinkos, Skuodo r., Aleksandrijos sen., žvalgomųjų archeologijos tyrimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 3861.

Bertašius, M., 1992š. *Kauno m. vandenvalos įrengimų teritorijos žvalgomųjų archeologinių tyrimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1890.

Bertašius, M., 2000š. *Marvelės kapinynas. 1999 metų tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 3401.

Bertašius, M., 2001š. *Marvelės kapinynas. 2000 metų tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 3617.

Bertašius, M., 2002š. *Marvelės kapinynas. 2001 metų tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 3811.

Bertašius, M., 2003š. *Marvelės kapinynas. 2002 metų tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 3982.

Bertašius, M., 2004š. *Marvelės kapinynas. 2003 metų archeologinių tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 4257.

Bertašius, M., 2006š. *Marvelės kapinynas. 2005 metų tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 4453.

Bertašius, M., 2007š. *Marvelės kapinynas. 2006 metų tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 4741.

Bertašius, M., 2008š. *Marvelės kapinynas. 2007 metų tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 4922.

Bertašius, M., 2012š. *2011 metų archeologinių tyrimų Marvelės kapinyne ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 5692.

Bertašius, M., 2013š. *Marvelės I (u/k – 33406) ir II (u/k – 33725) kapinynų aplinkos, projektuojamos Marvelės priekplaukos Kaune, 2013 m. žvalgomųjų archeologinių tyrimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 6699.

Berulis, S., 1990š. *1990 metų MMT žvalgomosios archeologinės ekspedicijos Jurbarko rajone ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1719.

Bliujienė, A., 1985š. *Kapitoniškių senovinė gyvenvietė ir senkapis – Kaišiadorių rj., Rumšiškių apyl.* LIIR, F. 1, b. 1235.

Bliujienė, A., 1988š. *1988 metų žvalgomosios archeologinės ekspedicijos Klaipėdos, Kretingos, Šilutės, Plungės rajonuose ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1554.

Bliujienė, A., 1989ša. *1987 metų žvalgomosios archeologinės ekspedicijos Klaipėdos, Kretingos, Plungės rajonuose ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1539.

Bliujienė, A., 1989šb. *1989 metų žvalgomosios archeologinės ekspedicijos Klaipėdos, Kretingos, Šilutės, Plungės rajonuose ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1553.

Bliujienė, A., 1991š. *1990 metų žvalgomosios archeologinės ekspedicijos Klaipėdos, Kretingos, Plungės rajonuose ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1759.

Bliujienė, A., 2003ša. *Dvylių kapinyno (A 418; Veiviržėnų sen., Klaipėdos raj., Klaipėdos apskritis) 2002 metų archeologinių žvalgomųjų tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 3931.

Bliujienė, A., 2003šb. *Ėgliškių-Andulių kapinynas (A 463; Ėgliškių kaimas, Žalgirio sen., Kretingos raj. Klaipėdos apskritis) 2002 m. archeologinių žvalgomųjų tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 3932.

Bliujienė, A., 2012š. *Skomantų piliakalnis su papėdės gyvenvietėmis (23375) Klaipėdos r., Veiviržėnų seniūnija ir Ėgliškių-Andulių kapinyno (5269) Kretingos r. 2011 m. archeologinių žvalgymų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 5694.

Bliujienė, A., 2014š. *Ėgliškių, Andulių (5269) kapinyno Kretingos raj. archeologinių žvalgymų 2012 metų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 6557.

Bračiulienė, R., 2004š. *Bandužių kapinynas (AV 2030), Klaipėdos m., žvalgomųjų archeologijos tyrimų 2004 metais ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 4297.

Bračiulienė, R., 2006š. *Bandužių kapinynas (A 1852), Klaipėdos m., archeologijos tyrimų 2005 metais ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 4454.

Bračiulis, V., 2009š. *Mockaičių kapinyno, vadinamu Gintariniu kalnu (A421P), vizualinės apsaugos zonoje, sklype kad. Nr. 5550/0003:35, archeologinių žvalgomųjų tyrinėjimų 2009 metais ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 5192.

Bumblauskas, M., 2014š. *Žemaitijos christianizacija ir pagonybės veiksnys (XV–XVI a.)* (daktaro disertacija). Vilniaus universitetas.

Butėnas, E., 1986š. *Maisiejūnų pilkapyno, Kaišiadorių rajone, 1986 m. archeologinių tyrinėjimų dienoraštis*. LIIR, F. 1, b. 1287.

Butėnas, E., 2009š. *Kurklių šilo (A 1413) pilkapyno teritorijos Anykščių raj. 2008 m. archeologinių tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 5005.

Butėnienė, E., 1956š. *Ataskaita už archeologinius kasinėjimus Siraičių kapinyno, Telšių raj., nuo 1956 m. rugsėjo mėn. 13 d. iki 25 d.* LIIR, F. 1, b. 54.

Butkus, D., 2009š. *Kretingos, Padvarių kapinyno (A1822, 12308) ir Kretingos dvaro sodybos (G48K, 318), Kretinga, Kretingos r., 2008 metų archeologinių žvalgomųjų tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 5008.

Cholodinska, A., 1973š. *Kukių kapinyno, Mažeikių raj., tyrinėjimai 1973*. LIIR, F. 1, b. 387.

Cholodinskienė, A., 1977š. *Pavirvytės, Akmenės raj., senkapio 1977 m. kasinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 600.

Cholodinskienė, A., 1979š. *Pavirvytės, Akmenės raj., senkapio 1978 m. kasinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 683.

Cholodinskienė, A., 1980š. *Pavirvytės-Gudų, Akmenės raj., senkapio 1979 m. kasinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 792.

Černiauskas, M., 1952š. *Laiviai*. LIIR, F. 1, b. 8.

Černiauskas, M., 1976š. *Kėdainių rajono archeologijos paminklų kartografavimo ekspedicijos 1975 metų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 132.

Dakanis, B., 1981š. *Senkapiai Klaipėdos rajone*. Kultūros paveldo centro Paveldosaugos biblioteka, F. 27, ap. 1, b. 87.

Dakanis, B., 1983š. *Klaišių (Truikinių) senkapio ir Jedžiotų (Klauseikių) radimvietės (Skuodo raj.) žvalgomieji archeologiniai tyrinėjimai 1982 metais*. LIIR, F. 1, b. 1005.

Dakanis, B., 1984š. *Klaišių (Truikinių) senkapio (Skuodo raj.) žvalgomieji archeologiniai tyrinėjimai 1983 m.* LIIR, F. 1, b. 1143.

Dakanis, B., 1987š. *Archeologijos paminklų žvalgymas ir tyrinėjimas Šilalės ir Šilutės rajonuose*. LIIR, F. 1, b. 2284.

Dakanis, B., 1998š. *Žvalgomieji archeologijos tyrimai Plungės rajone 1997 m.* LIIR, F. 1, b. 2949.

Daugudis, V., 1972š. *1972 m. VI. 12–30 d. archeologinės žvalgomosios ekspedicijos po Kauno ir Vilkaviškio rajonus ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 322.

Daugudis, V., 1978š. *Laivių k., Kretingos raj., senkapio 1978 m. žvalgomųjų kasinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 622.

Deinarovičius, D., 2016š. *Spalvotaisiais metalais inkrustuoti geležiniai dirbiniai Lietuvoje* (bakalauro darbas). Vilniaus universitetas.

Dowgird, T., 1888š. *Dziennik badań archeologicznych od 1 Stycznia 1881 roku do 1 Stycznia 1888 roku*. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, F. 1, F397.

Gabriūnaitė, K., 1963ša. *1963 metų Pakalniškių kapinyno (Šakių rajonas) tyrinėjimų duomenys*. LIIR, F. 1, b. 197.

Gabriūnaitė, K., 1963šb. *Kauno valst. istorijos muziejaus 1963 metų archeologinių tyrinėjimų Pakalniškių kapinyne ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 198.

Gabriūnaitė, K., 1963šc. *Pakalniškių (Šakių rajonas) kapinyno 1963 metų tyrinėjimų dienoraštis*. LIIR, F. 1, b. 195.

Gabriūnaitė, K., 1964š. *Pakalniškių kapinyno (Šakių rajonas) 1964 metų tyrinėjimų dienoraštis*. LIIR, F. 1, b. 196.

Gendrėnas, G., 1982š. *Vilnius 1980–1981 m. 160 vietų Dailės instituto bendrabutis Latako g-vėje. Archeologinė mechanizuotų žemės darbų priežiūra. Ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1606a.

Genys, J., 1985š. *Telšių raj., Varniai, buvusi koncentracijos stovykla. Žvalgomieji archeologiniai tyrimai*. LIIR, F. 1, b. 1503.

Genys, J., 1988š. *Koncentracijos stovykla Varniuose, Didvyrių 6. Papildomi archeologiniai tyrimai*. LIIR, F. 1, b. 1328.

Gerbutavičiūtė, A., 2013š. *Žemaičių Kalvarijos kapinyno, vad. Žvizdro kalnu (u.k. 5501) (Plungės r. sav., Žemaičių Kalvarijos sen.) 2012 m. žvalgomųjų archeologinių tyrimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 6126.

Gerbutavičiūtė, A., 2014š. *Žemaičių Kalvarijos kapinyno, vad. Žvizdro kalnu (5501) (Plungės r. sav., Žemaičių Kalvarijos sen.) detaliųjų archeologinių tyrimų 2013 m. ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 6573.

Girininkas, A., 1995š. *Žvalgomosios archeologinės ekspedicijos Kaišiadorių raj. 1995 m. ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 2514.

Girkaliai, 1966š. *Girkaliai, Klaipėdos raj. 1966 m. Plokštinio kapinyno radinių sąrašas*. LIIR, F. 1, b. 263a.

Graužių, 1938š. *Graužių kapinyno, Josvainių vlsč., Kėdainių aps. 1938 m. kasinėjimų ataskaita (nuorašas iš Kauno Valst. istorijos muziejaus)*. LIIR, F. 1, b. 304.

Grikpėdis, M., 2013š. *Laukžemių, Paupulių kapinyno (30294) (Klaipėdos r. sav., Kretingalės sen., Pipirų k.) 2013 m. archeologinių žvalgomųjų tyrimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 6400.

Grikpėdis, M., 2014š. *Joniškės kapinyno (u. k. 31844) (Klaipėdos m. sav., Klaipėdos m.) žvalgomųjų ir detaliųjų archeologinių tyrimų 2013 m. ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 6576.

Ivanauskas, E., 1996ša. *Gėluvos (Raseinių rj.) kapinyno 1996 m. žvalgomųjų archeologinių kasinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 2656.

Ivanauskas, E., 1996šb. *Kulautuvos deginimo apeigų vietos ir antrojo kapinyno 1996 metų žvalgomųjų archeologinių kasinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 2650.

Ivanauskas, E., 1997š. *Neaiškių objektų 1997 metų žvalgymai ir žvalgomieji archeologijos tyrimai Vidurio ir Rytų Lietuvoje*. LIIR, F. 1, b. 2847.

Jablonskis, I., 1973š. *Kretingos pilies – Andulių senkapių 1972 m. dujų tranšėjos radiniai*. LIIR, F. 1, b. 374.

Jablonskis, I., 1981š. *Įvairūs kultūros paminklai /Kretingos ir aplinkiniuose rajonuose/*. LIIR, F. 1, b. 811.

Jablonskis, I., 1983š. *Kretingos m. senkapio NR I tyrinėjimai*. LIIR, F. 1, b. 1056.

Jonaitis, R., 2013š. *Civitas Rutenica Vilniuje XIII–XV a. archeologijos duomenimis* (daktaro disertacija). Klaipėdos universitetas, Lietuvos istorijos institutas.

Kanarskas, J., 1989–1990š. *Andulių (Kretingos raj., Žalgirio apyl.) plokštinio kapinyno 1988 metų tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1736.

Kanarskas, J., 1990š. *Kretingos plokštinis kapinynas Nr. 1*. LIIR, F. 1, b. 2152.

Kanarskas, J., 1991š. *Kretingos miesto ir Kretingos rajono archeologijos, architektūros, dailės, istorijos paminklų aprašymai*. LIIR, F. 1, b. 1846.

Karalienė, D., 1999š. *Varnių kapinynas. 1998 m. archeologinių tyrinėjimų pietvakarinėje dalyje ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 3239.

Karmėlavos, 1975š. *Karmėlavos kapinyno (Kauno raj.) 1975 m. tyrinėjimų dienoraštis*. LIIR, F. 1, b. 501.

Karmėlavos, 1976š. *Karmėlavos kapinyno (Kauno rajonas) 1976 m. tyrinėjimų dienoraštis*. LIIR, F. 1, b. 451.

Karmėlavos, 1977š. *Karmėlavos kapinyno (Kauno rajonas) 1977 m. tyrinėjimų dienoraštis*. LIIR, F. 1, b. 597.

Kazakevičius, V., 1996š. *Luknės, Telšių apskr., Skuodo raj., ir seniūnija senkapio 1996 metų žvalgomųjų tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 2582.

Kazakevičius, V., 1999š. *Kejėnų, Raseinių raj. Ariogalos seniūnija, kapinyno 1999 metų archeologinių tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 3298.

Kazimieraitytė, A., 2013š. *X–XVI a. žvangučiai Lietuvoje: nešiosena ir simbolika* (bakalauro darbas). Vilniaus universitetas.

Kejėnų, 1970ša. *Kejėnų kapinyno radinių sąrašas*. LIIR, F. 1, b. 369.

Kejėnų, 1970šb. *Kejėnų senkapio, Raseinių raj., 1970 m. tyrinėjimų dienoraštis*. LIIR, F. 1, b. 368.

Kiulkys, D., 2013š. *Joniškės kapinyno (u. k. 31844) apsaugos zonoje, Raganių 2-joje g. 21, Klaipėdos m. esančio sklypo žvalgomųjų archeologinių tyrimų 2012 m. ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 6152.

Kiulkys, D., 2014š. *Joniškės kapinyno (u. k. 31844) teritorijoje, Raganių 3-joje g. 19, Klaipėdos m. esančio sklypo žvalgomųjų archeologinių tyrimų 2014 m. ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 6958.

Kontrimas, D., 2010š. *Didvyčių (Jaskaičių) kapinyno (u. k. 5459), Plungės r., aplinkos archeologinių žvalgomųjų tyrimų 2010 m. ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 5584.

Kraniauskas, R., 2015š. *Kretingos dvaro sodybos (U.K. 318), Kretingos, Padvarių kapinyno (U.K. 12308), Kretingos r. sav., Kretingos m., Padvarių k., Salantų g. dviračių ir pėsčiųjų tako archeologinių žvalgomųjų tyrimų 2014 m. ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 6967.

Kriemala, 1961š. *Kriemala, Vilkijos raj. 1961 m. tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 109.

Kulikauskas, P., 1948š. *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Lietuvos Istorijos Instituto Archeologinės ekspedicijos, įvykusios nuo 1948 m. liepos mėn. 20 d. iki rugpiūčio mėn. 26 dienos dienoraštis*. LIIR, F. 1, b. 1.

Kulikauskas, P., 1949š. *Ataskaita už 1949 m. archeologines ekspedicijas*. LIIR, F. 1, b. 225, 3–7.

Kulikauskas, P., 1951š. *Ataskaita už 1951 m. ekspediciją*. LIIR, F. 1, b. 225, 8–14.

Kulikauskas, P., 1953š. *Istorijos ir teisės instituto archeologiniai žvalgomoji ekspedicija 1953 m. birželio 2–16 d.* LIIR, F. 1, b. 23.

Kulikauskas, P., 1966š. *Girkaliai, Kretingos apyl., Klaipėdos raj. 1966 m. plokštinio kapinyno tyrinėjimai*. LIIR, F. 1, b. 263.

Kulikauskas, P., Kulikauskienė, R., 1949š. *Nausodis, Plungės vls. ir aps. Vėlyvojo geležies amžiaus kapinyno tyrinėjimų dienoraštis. Tyrinėjimai vykdyti 1949 m. rugsėjo 10–17 d.* LIIR, F. 1, b. 5.

Kulikauskienė, R., 1984š. *Pryšmančių kapinyno Kretingos rajono 1984 m. kasinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1163.

Kulikauskienė, R., 1987š. *Pryšmančių kapinyno 1986 m. tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1613.

Kulikauskienė, R., Jankauskas, K., 1990š. *Pryšmančių I kapinyno (Kretingos raj.) 1990 m. tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1700.

Kuncevičius, A., 1982š. *1981 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos Kauno rajone ataskaita*. Kultūros paveldo centro Paveldosaugos biblioteka, F. 27, ap. 1, b. 97.

Kvedaravičius, M., 2005š. *Juodonių kapinyno (AV 2080), Babtų sen., Kauno r. žvalgomųjų archeologinių tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 4354.

Kvizikevičius, L., 1999š. *Archeologijos žvalgomieji tyrinėjimai Žemaičių Kalvarijoje 1999 metais*. LIIR, F. 1, b. 3291.

Kvizikevičius, L., 2001š. *Žvalgomieji tyrimai Merkinės kapinyne 2001 m. Ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 3810.

Kvizikevičius, L., 2002š. *2002 m. archeologiniai tyrimai Seredžiaus senamiestyje*. LIIR, F. 1, b. 4059.

Kvizikevičius, L., Ostrauskas, T., Vaitkevičius, V., 2002š. *Tyrimų ir žvalgymų Merkinėje 2001 m. ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 3794.

Laiviai, 1949š. *Laiviai. 1949 m. tyrinėjimų dienoraštis*. LIIR, F. 1, b. 6.

Laiviai, 1950š. *Laiviai, Salantų vls. Kretingos aps. 1950 m. tyrinėjimų dienoraštis*. LIIR, F. 1, b. 7.

Laivių, 1951š. *Laivių kapinyno (Salantų raj.) 1951 m. archeolog. tyrinėjimų dienoraštis*. LIIR, F. 1, b. 8.

Laivių, 1980š. *Laivių kapinyno, Kretingos raj., tyrinėjimų ataskaita. Tyrinėta 1940 m.* LIIR, F. 1, b. 761.

Lenkaitytė, U. M., 2015š. *Šiferiniai verpstukai Lietuvoje* (bakalauro darbas). Vilniaus universitetas.

Markelevičius, J., 1975š. *Panevėžio rajono archeologijos paminklų žvalgymo ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 130.

Markelevičius, J., 1976š. *Pakritižio senkapio /Panevėžio raj./, archeologiniai žvalgomieji tyrimai 1975 m.* LIIR, F. 1, b. 531.

Markelevičius, J., 1977š. *Žvalgomųjų archeologinių tyrinėjimų Panevėžio rajone ataskaita (1975 m. balandžio mėn.)*. LIIR, F. 1, b. 460.

Merkevičius, A., 1962ša. *Rumšiškių senkapio (Kauno marių saloje), Kaišiadorių raj., archeologinių tyrinėjimų, vykdytų 1962 m. rugpjūčio–rugsėjo mėn., radinių sąrašas*. LIIR, F. 1, b. 185a.

Merkevičius, A., 1962šb. *Rumšiškių senkapis (Kaišiadorių rajonas). 1962 m. archeologinių tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 185.

Merkevičius, A., 1971š. *Nendrinų kaimo senkapio (Gavaltuvos apyl., Kapsuko raj.) 1966 ir 1967 metų tyrinėjimų dienoraštis*. LIIR, F. 1, b. 312.

Merkevičius, A., 1981š. *Pribitkos km. senkapio ir pilkapių, Tverų apyl., Plungės raj., 1981 m. tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 817.

Merkevičius, A., 1982š. *Pribitkos km. senkapio, Tverų apyl., Plungės raj., 1982 m. tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 983.

Merkevičius, A., 1985š. *1982 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos Kėdainių rajone ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1564.

Metų, 1948–1953š. *1948–1953 metų archeologiniai tyrinėjimai*. LIIR, F. 1, b. 135.

Michelbertas, M., 1962š. *Ataskaita už 1962.VIII.31–IX.1 komandiruotę į Raseinius*. LIIR, F. 1, b. 140.

Michelbertas, M., 1963ša. *Rumšiškių kapinyno, Kaišiadorių raj., 1963 m. tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 354.

Michelbertas, M., 1963šb. *Rumšiškių senkapio Kauno marių saloje archeologinių tyrinėjimų 1963 m. radinių sąrašas*. LIIR, F. 1, b. 354a.

Michelbertas, M., 1986š. *Ataskaita už 1985 m. archeologinius tyrinėjimus Kvėdarnoje, Šilalės raj.* LIIR, F. 1, b. 1241.

Michelbertas, M., 1993š. *Ataskaita už 1993 m. archeologinius tyrinėjimus Paalksnių pilkapyne, Kelmės raj.* LIIR, F. 1, b. 2116.

Michelbertas, M., 1994š. *Ataskaita už 1994 m. archeologinius tyrinėjimus Paalksnių pilkapyne, Kelmės raj.* LIIR, F. 1, b. 2355.

Michelbertas, M., 1995š. *Ataskaita už 1995 m. tyrinėjimus Paalksnių pilkapyne, Kelmės raj.* LIIR, F. 1, b. 2638.

Michelbertas, M., 1996š. *Ataskaita už 1996 m. archeologinius tyrinėjimus Paalksnių laidojimo paminkluose, Kelmės raj.* LIIR, F. 1, b. 2647.

Michelbertas, M., 1997š. *Ataskaita už 1997 metų archeologinius tyrinėjimus Paalksnių laidojimo paminkluose, Kelmės raj.* LIIR, F. 1, b. 2903.

Michelbertas, M., 1999š. *Ataskaita už 1999 metų archeologinius tyrinėjimus Paalksnių kapinyne, Kelmės raj.* LIIR, F. 1, b. 3472.

Nakaitė, L., 1956š. *Laivių kapinyno, Kretingos raj., 1956 m. tyrinėjimų ataskaita.* LIIR, F. 1, b. 759.

Navickaitė, O., 1948–1951š. *1948–1951 m. archeologiniai tyrinėjimai.* LIIR, F. 1, b. 34.

Navickaitė, O., 1958š. *J.m.b. Navickaitės O.V. ataskaita (už komandiruotę į Kretingos raj.).* LIIR, F. 1, b. 146.

O grobach, 1978š. *O grobach na cmentarzysku „Imbary“, na Żmudzi, w powiecie Telszewskim, gubernii Kowienskiej, Poszukiwanie dokonane w m. Sierpniu 1898 roku.* LIIR, F. 1, b. 450.

Pakalniškių, 1966š. *1966 m. Pakalniškių kapinyno (Šakių rajonas) tyrinėjimų dienoraštis.* LIIR, F. 1, b. 370.

Pakalniškių, 1971ša. *Pakalniškių kapinyno iškonservuotų radinių sąrašas.* LIIR, F. 1, b. 372.

Pakalniškių, 1971šb. *Pakalniškių kapinyno (Šakių rajonas) 1971 metų tyrinėjimų dienoraštis.* LIIR, F. 1, b. 371.

Pakalniškių, 1972š. *Pakalniškių kapinyno (Šakių raj.) 1972 metų tyrinėjimų dienoraštis.* LIIR, F. 1, b. 436.

Pakapių, 1939š. *Pakapių (Kauno raj., Babtų apyl.) kapinyno 1939 m. kasinėjimų dienoraštis.* LIIR, F. 1, b. 606.

Palangoje, 1961š. *Palangoje, Komjaunimo gatvėje esančio plokštinio kapinyno radiniai*. LIIR, F. 1, b. 144.

Palangoje, 1962š. *Palangoje, Komjaunimo gatvėje esančiame senkapyje, 1962 m. kasinėjimų metu surastų archeologinių radinių sąrašas*. LIIR, F. 1, b. 45.

Perminas, K., 2013š. *Palangos kapinyno II (unikalus kodas 1809) Palangos m. sav., Palangos m., žemės sklype (U. Nr. 2501-0032-0150) S. Dariaus ir S. Girėno g. 45A, detaliųjų archeologinių tyrimų 2012 m. ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 6257.

Pernaravos, 1986š. *Pernaravos kapinyno (Kėdainių raj.) 1986 metų tyrinėjimų dienoraštis*. LIIR, F. 1, b. 1273.

Petrauskas, G., 2013š. *Senųjų Trakų apylinkių (Trakų r., Senųjų Trakų sen., Bedugnės k.) žvalgomųjų archeologinių tyrimų 2012 m. ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 6169.

Petrauskas, G., 2015š. *Meškučių kapinyno (Kaišiadorių r., Kruonio sen.) žvalgomųjų archeologinių tyrimų 2014 m. ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 7260.

Petrauskas, G., 2016š. *Meškučių kapinyno (UK 38605) (Kaišiadorių r., Kruonio sen.) detaliųjų archeologinių tyrimų 2015 m. ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 7652.

Petrulienė, A., 2012š. *Sabonių k. kapinyno Panevėžio r. teritorijos archeologinių žvalgymų 2012 m. ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 6054.

Pranešimai, 1976š. *Pranešimai apie archeologinius paminklus ir radinius 1968–1976 mm*. LIIR, F. 1, b. 505.

Pryšmančių, 1958š. *Pryšmančių, Kretingos raj. kapinyno tyrinėjimų dienoraštis. 1958 m. liepos mėn. 21 – rugpjūčio mėn. 4 d.* LIIR, F. 1, b. 74.

Puodžiuvytė, B., 1984š. *Tulpiakiečio senkapio (Ukmergės raj.) 1984 m. archeologinių tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1197.

Puzinas, J., 1937š. *Purvinų Km., Aukštadvario V., Trakų Ap. 1937 m. archeologinių tyrinėjimų apyskaita*. VDKM archyvas.

Puzinas, J., 1938š. *Rimaisių (Panevėžio raj., Ramygalos apyl.) 1938 m. kasinėjimų dienoraštis*. LIIR, F. 1, b. 602.

Radiškiai, 1943š. *Radiškiai, 1943.VIII.25–27*. VDKM archyvas, b. 457.

Rickevičiūtė, 1984š. *Šulaičių kapinyno (Kėdainių raj.) 1984 metų tyrinėjimų dienoraštis*. LIIR, F. 1, b. 1177.

Rickevičiūtė, K., 1987š. *1987 m. Pernaravos kapinyno, Kėdainių rajone tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1306.

Rickevičiūtė, K., 1988š. *1988 m. Pernaravos kapinyno (Kėdainių raj.) tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1549.

Rickevičiūtė, K., 1989š. *1989 m. Pernaravos kapinyno (Kėdainių raj.) tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1635.

Rickevičiūtė, K., 1990š. *1990 m. Kulautuvos kapinyno (Kauno raj.) tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1767.

Rickevičiūtė, K., 1991š. *1991 m. Kulautuvos (Kauno raj.) kapinyno tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1842.

Rickevičiūtė, K., 1998š. *Karmėlavos kapinyno, Kauno raj. 1998 m. archeologinių tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 3082.

Rickevičiūtė, K., 1999š. *Karmėlavos kapinyno, Kauno raj. 1999 m. archeologinių tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 3308, 3309.

Rickevičiūtė, K., 2000š. *Karmėlavos kapinyno, Kauno raj. 2000 m. archeologinių tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 3583.

Rickevičiūtė, K., 2001š. *Karmėlavos kapinyno, Kauno raj. 2001 m. archeologinių tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 3812.

Rickevičiūtė, K., 2002š. *Karmėlavos kapinyno, Kauno raj. 2002 m. archeologinių tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 3885.

Rickevičiūtė, K., 2003š. *Karmėlavos kapinyno, Kauno raj. 2003 m. archeologinių tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 4149.

Rickevičiūtė, K., 2004š. *Karmėlavos kapinyno, Kauno raj. 2004 m. archeologinių tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 4395.

Rickevičiūtė, K., 2005š. *Karmėlavos kapinyno, Kauno raj. 2005 m. archeologinių tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 4525.

Rimantienė, R., 1960š. *Lietuvos TSR MA Istorijos instituto archeologinės žvalgomosios ekspedicijos, vykdytos 1960.VI.10–1960.VI.20 d. d. numatomos statyti Jurbarko HES rajone ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 93.

Rumšiškių, 1961š. *Rumšiškių plokštinis griautinis XIV a. pabaigos ir XV a. pradžios kapinynas. Ataskaita už bandomuosius archeologinius kasinėjimus, vykdytus Kauno marių saloje 1961 m. lapkričio 2–4 dienomis*. LIIR, F. 1, b. 107.

Ruseiniai, 1939š. *Ruseiniai, Josvainių vls., Kėdainių aps. 1939 m. tyrinėjimai*. LIIR, F. 1, b. 305.

- Sargėnai, 1939–1940š. *Sargėnai Kaune. Vytauto Didžiojo Kultūros muziejaus 1939 ir 1940 m. archeologinių kasinėjimų ataskaita (kapai Nr. 59–245)*. LIIR, F. 1, b. 927.
- Sargėnų, 1938š. *Sargėnų kapinyno tyrinėjimai*. LIIR, F. 1, b. 326.
- Sargėnų, 1938–1941š. *Sargėnų kapinyno 1938 m. – 1941 m. tyrinėjimų dienoraštis*. LIIR, F. 1, b. 377.
- Stankus, J., 1985š. *Bandužių kapinyno (Klaipėdos raj.) tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1189.
- Stankus, J., 1986š. *Bandužių kapinyno (Klaipėdos raj.) 1986 m. tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1252.
- Stankus, J., 1987š. *Bandužių kapinyno (Klaipėdos m.) 1987 m. tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1294.
- Stankus, J., 1988š. *Bandužių kapinyno (Klaipėdos m.) 1988 m. tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1509.
- Stankus, J., 1989š. *Bandužių kapinyno (Klaipėdos m.) 1989 m. tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1600.
- Statkevičius, V., 1985š. *Šilalės rajono Kvėdarnos kaimo senkapio žvalgomas tyrinėjimas*. LIIR, F. 1, b. 1229.
- Strazdas, A., 1996š. *1995 metų archeologijos objektų žvalgymas Neringos mieste, Skuodo ir Trakų rj. Ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 2502.
- Strazdas, A., 2002š. *Kėdainių rajono neaiškių archeologijos objektų 2002 metų žvalgybos ir žvalgomųjų archeologijos tyrimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 4026.
- Striaukaitė, A., 1981š. *Barinės / Panevėžio raj./ k. senkapio 1981 m. tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 915.
- Striaukaitė, A., 1982š. *Barinės (Panevėžio rj.) k. senkapio 1982 m. tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1002.
- Šapaitė, A., 2002š. *Varnių senkapių (A 1352), Telšių raj., 2001 m. archeologinių tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 3710.
- Šapaitė, A., 2004š. *2004 m. archeologinių žvalgomųjų tyrinėjimų rekonstruojamo A9 kelio Panevėžys–Šiauliai 59,7–75,63 km ruože ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 4409.
- Šimėnas, V., 1985š. *Pryšmančių I kapinyno Kretingos raj. 1985 m. kasinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1233.

Škimelis, A., 1994š. *Šilalės raj., Upynos apyl., Varsėdžių kaimo kapinynų žvalgomųjų archeologinių tyrinėjimų ataskaita 1993 m.* LIIR, F. 1, b. 2224.

Škimelis, A., 1995. *Žvalgomųjų archeologinių kasinėjimų 1994 m. Šilalės, Radviliškio rajonuose ir Kelmės mieste ataskaita.* LIIR, F. 1, b. 2635.

Šmigelskas, R., 2017š. *Jutonių (Dubingių) pilkapyno (u. k. 3199, Švenčionių r. sav.) detaliųjų archeologinių tyrimų 2016 metais ataskaita.* LIIR (neinventorinta).

Šulaičių, 1983š. *Šulaičių kapinyno (Kėdainių raj.) 1983 metų tyrinėjimų dienoraštis.* LIIR, F. 1, b. 1104.

Šulaičių 1985š. *Šulaičių kapinyno (Kėdainių raj.) 1985 metų tyrinėjimų dienoraštis.* LIIR, F. 1, b. 1226.

Tamulynas, L., 2000š. *Klaipėdos krašto šiaurinės dalies spėjamų kapinynų vietų žvalgymo 1999 m. ataskaita.* LIIR, F. 1, b. 3377.

Tamulynas, L., 2002š. *Miestelių kapinyno spėjamos vietos (Miestalių k., Saugų sen., Šilutės r.) archeologinių žvalgomųjų tyrinėjimų 2001 m. ataskaita.* LIIR, F. 1, b. 3789.

Tamulynas, L., 2007š. *Joniškės (Klaipėdos m.) kapinyno 2006 m. archeologinių žvalgomųjų tyrinėjimų ataskaita.* LIIR, F. 1, b. 4694.

Tarvydas, B., 1931š. *Kasinėjimai Šukionių Švedukalny (1931 m. rugpjūčio 25–26 d.).* LIIR, F. 1, b. 1629.

Tautavičienė, B., Urbanavičius, V., 1974š. *Jakštaičių-Meškių (Šiaulių raj.) senkapio kasinėjimai 1973 ir 1974 m.* LIIR, F. 1, b. 416.

Tautavičius, A., 1961š. *Palangoje, Komjaunimo gatvėje esančio senkapio, tyrinėjimų ataskaita (už tyrinėjimus vykdytus nuo 1961 m. rugsėjo 22 d. iki spalio 14 d.), II.* LIIR, F. 1, b. 112.

Tautavičius, A., 1962š. *Palangoje, Komjaunimo gatvėje esančio senkapio archeologinių kasinėjimų, vykdytų 1962 m. balandžio 23 d. – birželio 13 d. ataskaita.* LIIR, F. 1, b. 183.

Tautavičius, A., 1963ša. *1963 m. gegužės 8–28 dienomis vykdytos žvalgomosios archeologinės ekspedicijos Kretingos, Klaipėdos, Šilutės ir Tauragės rajonuose ataskaita.* LIIR, F. 1, b. 187.

Tautavičius, A., 1963šb. *Palangos senkapio 1962 m. rugsėjo 14 – spalio 17 d. vykdytų kasinėjimų ataskaita.* LIIR, F. 1, b. 182.

Tautavičius, A., 1965š. *1964 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos Kelmės, Plungės, Šilalės, Tauragės ir Telšių rajonuose duomenis*. LIIR, F. 1, b. 203.

Tautavičius, A., 1966š. *1965 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 273.

Tautavičius, A., 1967ša. *1966 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 246.

Tautavičius, A., 1967šb. *Paežerio senkapio, Šilalės raj., 1966 m. kasinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 256.

Tautavičius, A., 1968ša. *1967 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 292.

Tautavičius, A., 1968šb. *1968 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 258.

Tautavičius, A., 1969š. *Duomenys apie kai kuriuos Anykščių rajono archeologinius paminklus*. LIIR, F. 1, b. 267.

Tautavičius, A., 1971š. *1971 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos ataskaita (duomenys apie Kėdainių, Jonavos, Kauno, Kaišiadorių, Prienų, Alytaus, Trakų, Švenčionių ir Vilniaus rajonų archeologinius paminklus)*. LIIR, F. 1, b. 313.

Tautavičius, A., 1973š. *1973 m. gegužės 18–31 d. d. žvalgytų archeologinių paminklų Anykščių, Ignalinos, Jonavos, Kėdainių, Širvintų, Švenčionių, Ukmergės, Utenos, Varėnos, Vilniaus ir Zarasų rajonuose aprašymas*. LIIR, F. 1, b. 376.

Tautavičius, A., 1976š. *Duomenys apie 1976 m. žvalgytus archeologinius paminklus*. LIIR, F. 1, b. 511.

Tautavičius, A., Urbanavičius, V., 1978š. *1977 m. ir 1978 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos ataskaita (Anykščių, Ukmergės ir Zarasų rajonai)*. LIIR, F. 1, b. 654.

Tautavičius, A., 1979š. *Paprūdžių, Raseinių raj., Nemakščių apyl., senkapio kasinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 687.

Tebelškis, P., 1983š. *Rumšiškių senkapio 1982 m. žvalgomųjų kasinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1006.

Tebelškis, P., 2002ša. *Laikiškių kapinyno – AR 211 (Jonavos r.) 2002 m. archeologijos žvalgomųjų tyrimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 3957.

Tebelškis, P., 2002šb. *Prienu ir Jonavos rajonų archeologijos objektų, esančių AR ir AV sąrašuose, 2002 m. žvalgomųjų archeologijos tyrimų ir žvalgymų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 3958.

Tučas, R., 2012š. *Lietuvos teritorijos apgyvenimo raida I–XII a.* (daktaro disertacija). Vilniaus universitetas.

Urbanavičienė, S., 1990š. *Seredžiaus (Jurbarko raj.) kapinyno 1989 m. tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1812.

Urbanavičius, V., 1968š. *Ruseinių senkapis, Kėdainių raj., 1968 m. tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 345.

Urbanavičius, V., 1969ša. *Grauzių senkapis, Kėdainių raj. 1969 m. tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 346.

Urbanavičius, V., 1969šb. *Ruseinių senkapis, Kėdainių raj., 1969 m. tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 345.

Urbanavičius, V., 1970ša. *Piktagalio senkapio (Anykščių rajonas) 1970 m. kasinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 347.

Urbanavičius, V., 1970šb. *Skrebinų senkapio (Jonavos raj.) 1970 m. kasinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 348.

Urbanavičius, V., 1971š. *Liepiniškių senkapio, Utenos raj., Kuktiškių apyl., 1971 m. gegužės mėn. kasinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 349.

Urbanavičius, V., 1974š. *Gėlupos (Raseinių raj.) XVII a. kalvinistų bažnyčia ir kapinės (Archeologinių kasinėjimų ataskaita)*. LIIR, F. 1, b. 508.

Urbanavičius, V., 1979š. *Obelių senkapis, Ukmergės raj. (1978 ir 1979 m. kasinėjimų ataskaita)*. LIIR, F. 1, b. 994.

Urbanavičius, V., 1980š. *Obelių senkapio (Ukmergės raj.) 1980 m. kasinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 995.

Urbanavičius, V., 1981ša. *1981 metų žvalgomosios ekspedicijos Panevėžio rajone ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 976.

Urbanavičius, V., 1981šb. *Obelių senkapio (Ukmergės raj.) 1981 m. kasinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 996.

Urbanavičius, V., 1982ša. *Jakštaičių-Meškių senkapis (Šiaulių raj.). 1982 m. kasinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1051.

Urbanavičius, V., 1982šb. *Obelių senkapio (Ukmergės raj.) 1982 metų kasinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 997.

Urbanavičius, V., 1983š. *Obelių senkapio ir ežero pakrančių (Ukmergės raj.) 1983 metų archeologinių tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1151.

Urbanavičius, V., 1985š. *Seredžiaus (Jurbarko raj.) gyvenvietės ir kapinyno 1985 m. tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1217.

Urbanavičius, V., 1986š. *Seredžiaus (Jurbarko raj.) kapinyno 1986 m. tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1299.

Urbanavičius, V., 1988š. *Seredžiaus (Jurbarko raj.) kapinyno 1987 m. tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1330.

Vaitkevičius, V., 2006–2007š. *Bajorų kapinyno (Elektrėnų sav.) archeologinių tyrimų 2006 m. ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 4760, 4761.

Vaitkevičius, V., 2007–2008š. *Bajorų kapinyno (Elektrėnų sav.) archeologinių tyrimų 2007 m. ataskaita*. LIIR (neinventorinta).

Vaitkevičius, V., 2008ša. *Archeologinių žvalgomųjų tyrinėjimų Elektrėnų savivaldybėje 2007 m. ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 5370.

Vaitkevičius, V., 2008šb. *Neries ekspedicijos 2007 m. archeologinių žvalgomųjų tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 5371.

Vaitkevičius, V., 2008–2009š. *Bajorų kapinyno (Elektrėnų sav.) archeologinių tyrimų 2008 m. ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 5093.

Vaitkevičius, V., 2009š. *Archeologijos ir mitologijos objektų Alytaus, Kauno ir Vilniaus apskrityse 2008 m. žvalgymų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 5090.

Vaitkevičius, V., 2009–2010š. *Bajorų kapinyno (Elektrėnų sav.) archeologinių tyrimų 2009 m. ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 5409.

Vaitkevičius, V., 2010–2011š. *Bajorų kapinyno (Elektrėnų sav.) archeologinių tyrimų 2010 m. ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 5613.

Vaitkevičius, V., 2011–2012š. *Bajorų kapinyno (Elektrėnų sav., KVR 22103) archeologinių tyrimų 2011 m. ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 5850.

Vaitkevičius, V., 2012–2013š. *Bajorų kapinyno (Elektrėnų sav., KVR 22103) archeologinių tyrimų 2012 m. ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 6286.

Vaitkevičius, V., 2013–2014š. *Bajorų kapinyno (Elektrėnų sav., KVR 22103) archeologinių tyrimų 2013 m. ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 6766.

Vaitkevičius, V., 2014–2015š. *Bajorų kapinyno (Elektrėnų sav., KVR 22103) detaliųjų archeologinių tyrimų 2014 m. ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 7331.

Vaitkevičius, V., 2016ša. *Bajorų kapinyno (Elektrėnų sav., KVR 22103) detaliųjų archeologinių tyrimų 2015 m. ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 7672.

Vaitkevičius, V., 2016šb. *Elektrėnų, Ignalinos, Kaišiadorių, Kelmės ir Raseinių r. sav. archeologinių žvalgymų 2015 m. ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 7673.

Vaitkevičius, V., 2017ša. *Bajorų kapinyno (Elektrėnų sav., KVR 22103) detaliųjų archeologinių tyrimų 2016 m. ataskaita*. LIIR (neinventorinta).

Vaitkevičius, V., 2017šb. *Elektrėnų, Kėdainių, Kelmės, Kretingos ir Raseinių r. sav. archeologinių žvalgymų 2016 m. ataskaita*. LIIR (neinventorinta).

Vaitkunskienė, L., 1974š. *Bandužių kapinyno (Klaipėdos raj.) tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 403.

Vaitkunskienė, L., 1977š. *1977 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos, dirbusios Šilalės rajone, ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 499.

Vaitkunskienė, L., 1981š. *1980 metų Pagrybio kapinyno, Šilalės raj., tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 791.

Vaitkunskienė, L., 1982š. *1981 metų Pagrybio kapinyno, Šilalės raj. tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 938.

Vaitkunskienė, L., 1983š. *1982 metų Pagrybio kapinyno, Šilalės raj., tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1001.

Valatka, V., 1956–1957š. *Džiugo kapinyno Telšių raj. Siraičių kaime 1956–1957 m. archeologinių kasinėjimų medžiaga*. LIIR, F. 1, b. 68.

Valatka, V., 1968š. *Plungės rajono Akmenskinės kaimo archeologinių paminklų tyrinėjimų ataskaita. 1967 07 01 – 1967 07 30*. LIIR, F. 1, b. 231.

Valatka, V., 1968–1969š. *Gintališkės kapinyno 1968–1969 m. tyrinėjimai*. LIIR, F. 1, b. 435.

Valatka, V., 1971š. *Gintališkės kapinyno 1971 m. tyrinėjimai*. LIIR, F. 1, b. 435.

Valatka, V., 1973š. *Dimgailų senkapis*. LIIR, F. 1, b. 359.

Valatka, V., Valatkienė, L., 1978š. *Kukių (Mažeikių raj.) kapinyno ir gyvenvietės 1976 m. tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 608.

Valatkienė, L., 1978š. *Didviečių kapinyno paieškos bandomieji kasinėjimai*. LIIR, F. 1, b. 610.

Valatkienė, L., 1991š. *Godelių kapinyno (Plungės raj., Šateikių ap.) tyrinėjimų 1986 metais ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1711.

Valatkienė, L., 1992š. *Kuršų kapinyno (Telšių raj., Luokės ap.) tyrinėjimų 1987 m. ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1833.

Valatkienė, L., 1995š. *Varnių senkapis. Archeologinių tyrinėjimų pietvakarinėje dalyje 1995 m. ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 2520.

Valatkienė, L., 2000š. *Archeologinių žvalgomųjų tyrinėjimų Varnių senamiestyje 1997 m. ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 3450.

Valatkienė, L., 2001š. *Bauželio senkapio (Telšių r., Varnių sen.) archeologinių žvalgomųjų tyrinėjimų 2000 m. ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 3680.

Valickis, V., 1986š. *Vainatrakio senkapio (Kauno raj.) archeologinių tyrinėjimų ataskaita. 1986 06 09 – 1986 06 20*. LIIR, F. 1, b. 1274.

Valickis, V., 1987š. *Anulyno senkapio (Raseinių raj.) archeologinių tyrinėjimų ataskaita. 1986 07 16 – 1986 07 25*. LIIR, F. 1, b. 1276.

Valickis, V., 1988ša. *Anulyno senkapio /Raseinių raj./ archeologinių tyrinėjimų ataskaita. 1986 09 09 – 1987 09 10*. LIIR, F. 1, b. 1301.

Valickis, V., 1988šb. *Pakapių senkapio /Kauno raj./ archeologinių tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1305.

Varnas, A., 1979š. *Tulpiakiemio senkapio (Ukmergės raj.) 1979 m. archeologinių tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 807.

Varnas, A., 1980š. *Tulpiakiemio senkapio (Ukmergės raj.) 1980 m. archeologinių tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 807.

Varnas, A., 1982š. *Griežės kapinyno (Mažeikių raj.) 1982 metų archeologinių tyrimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1150.

Varnas, A., 1983š. *Griežės kapinyno (Mažeikių raj.) 1983 m. archeologinių tyrimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1138.

Varnas, A., 1984š. *Griežės kapinyno (Mažeikių raj.) 1981 metų archeologinių tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 981.

Varnas, A., 1985š. *Pavilkijo kapinyno (Šakių raj.) 1985 m. archeologinių tyrimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1293.

Varnas, A., 1986š. *Pavilkijo kapinyno (Šakių raj.) 1986 m. archeologinių tyrimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1293.

Varnas, A., 1987š. *Pavilkijo kapinyno (Šakių raj.) 1987 m. archeologinių tyrimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1293.

- Varnas, A., 1994š. *Masteikių kapinyno 1993 m. archeologinių tyrimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 2755.
- Varnas, A., 1996š. *Masteikių kapinyno 1994 m. archeologinių tyrimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 2646.
- Vasiliauskas, E., 2010š. *Drąsutaičių apylinkių (Joniškio r.) spėjamų archeologijos paminklų 2009 m. žvalgomųjų tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 5325.
- Vaškevičiūtė, I., 1983š. *Pavirvytės-Gudų kapinyno, Akmenės raj., Vieksnių apyl., tyrinėjimai 1983 m.* LIIR, F. 1, b. 1081.
- Vaškevičiūtė, I., 1984š. *Pavirvytės-Gudų kapinyno, Akmenės raj., Vieksnių apyl., tyrinėjimų ataskaita. 1984 06 07 – 1984 07 31.* LIIR, F. 1, b. 1132.
- Vaškevičiūtė, I., 1989š. *Šukionių kapinyno, Pakruojo raj., 1989 m. tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1631.
- Vaškevičiūtė, I., 1990š. *Šukionių kapinyno, Pakruojo raj., 1990 metų archeologinių tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1708.
- Vengalis, R., 2009š. *Rytų Lietuvos gyvenvietės I–XII a.* (daktaro disertacija). Vilniaus universitetas.
- Vengalis, R., 2013š. *Kernavės senovės gyvenvietėje (16316), Kernavės senojo miesto vietoje (24567) ir Semeniškių senovės gyvenvietėje II (24574) (Širvintų r.) 2010 m. vykdytų archeologinių tyrinėjimų ataskaita. 1. Kernavės senovės gyvenvietė ir senojo miesto vieta. 2. Kernavės-Semeniškių degintinis kapinynas*. LIIR, F. 1, b. 5940.
- Veršvai, 1938–1939š. *Veršvai, III. Degintiniai kapai*. LIIR, F. 1, b. 429.
- Veršvai, 1938–1940š. *Veršvai. Kauno miestas, II. Griautiniai kapai*. LIIR, F. 1, b. 378.
- Veršvų, 1938–1940š. *Veršvų kapinyno žirgų kapų dienoraštis*. LIIR, F. 1, b. 410.
- Veršvų, 1939š. *Veršvų kapinyno tyrinėjimo ataskaita, II*. LIIR, F. 1, b. 400.
- Veršvų, 1954š. *Veršvų senkapio, Kauno miesto ribose tyrinėjimų dienoraštis. 1954 m. gegužės mėn. 17–30 d.* LIIR, F. 1, b. 30.
- Volteris, E., 1928š. *Apuolės piliakalnio 1928. VII.23–26 darytų prof. E. Volterio archeologinių tyrinėjimų dienynas*. LIIR, F. 1, b. 328.
- Zabiela, G., 1987ša. *1986 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos Telšių rajone ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1375.

Zabiela, G., 1987šb. *1987 m. Skuodo rajono archeologijos paminklų žvalgymo ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1372.

Zabiela, G., 1987šc. *Archeologijos paminklų žvalgymų Anykščių, Kretingos, Molėtų, Prienų, Raseinių, Širvintų, Telšių, Ukmergės, Utenos, Varėnos ir Zarasų rajonuose ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1370.

Zabiela, G., 1988š. *Archeologijos paminklų žvalgymų Anykščių, Ignalinos, Molėtų, Ukmergės, Utenos ir Zarasų rajonuose ataskaita /1988/*. LIIR, F. 1, b. 1516.

Zabiela, G., 1991š. *Anykščių rajono 1990 m. archeologinės ekspedicijos ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1710.

Zabiela, G., 1995š. *Anykščių rajono 1994 m. archeologinės ekspedicijos ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 2317.

Zabiela, G., 1996ša. *Būtingės naftos terminalo naftotiekio Būtingė–Mažeikiai trasos vietos 1996 m. archeologinio žvalgymo ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 2597.

Zabiela, G., 1996šb. *Pilėnų pilies paieškų 1995 metais ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 2451.

Zabiela, G., 1997š. *Žėronių kapinyno (Trakų raj.) archeologinių kasinėjimų 1996 metais ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 2651.

Zabiela, G., 1999š. *Šeimyniškių senkapio (Anykščių raj., Anykščių seniūn.) 1999 m. archeologinių tyrinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 3387.

Zabiela, G., Vaitkevičius, V., 1996š. *1996 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos Raseinių, Šilalės bei Tauragės rajonuose ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 2609.

Žulkus, V., 1978š. *Respublikinės reikšmės archeologijos paminklas Naglio kalnas Palangoje. 1978 m. archeologinių tyrimo darbų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 656.

Žulkus, V., 1988š. *Palangos archeologijos paminklų žvalgymas*. LIIR, F. 1, b. 1344.

Žulkus, V., 1989š. *Palangos archeologiniai paminklai. 1988 m. žvalgomųjų kasinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 1557.

Žulkus, V., 1993š. *Palangos kapinyno šiaurinė dalis. 1993 m. archeologinių tyrinėjimų tranšėjos vietoje ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 2192.

Žulkus, V., 1994š. *Spėjamo kapinyno prie Vytauto ir Dariaus ir Girėno gatvių Palangoje žvalgomųjų kasinėjimų ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 2237.

Žulkus, V., 1996š. *Palangos miesto archeologinių paminklų žvalgymo 1995 m. (Palangos kapinyno šiaurinė dalis) ataskaita*. LIIR, F. 1, b. 2579.

Кенько, П. М., 2015ж. *Отчёт о раскопках селища возле д. Гольшаны Ошмянского района и могильника Геранены Ивьевского района Гродненской области в 2014 г.*

Навицкайте, О., 1957ж. *Могильник Веривай* (автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук). Академия наук Литовской ССР. Институт истории.

Паавер, К., 1962ж. *Лошади из раскопок курганов Криемола*. ЛІР, Ф. 1, в. 124.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Akavickas, R., 1994–1995. Archeologas Jonas Basanavičius. *BA*, 1, 16–18; 2, 18–21; 3, 24–27; 1 (4), 22–24.

Akavickas, R., 1996. J. Basanavičiaus archeologinių paminklų tyrinėjimai Svėdasų ir Anykščių krašte. *Anykščiai. Krašto kultūros ir istorijos puslapiai*, 11, 2–4.

Ališauskas, V., sud., 2016. *Baltų religijos ir mitologijos relikvai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (XIV–XVIII a.). Šaltinių rinkinys*. Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija.

Alseikaitė-Gimbutienė, M., 1942. Pomirtinio gyvenimo įsivaizdavimas Lietuvoje proistoriniais laikais. *GK*, V (30), 1–11.

Alseikaitė-Gimbutienė, M., 1943. Kapų tipai Lietuvoje proistoriniais laikais. *GK*, 31, 1–32.

Alseikaitė-Gimbutienė, M., 1946. *Die Bestattung in Litauen in der vorgeschichtlichen Zeit*. Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck).

Antanavičius, D., Baronas, D., Dubonis, A., Petrauskas, R., 2005. *Mindaugo knyga. Istorijos šaltiniai apie Lietuvos karalių*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla.

Antanavičius, J., 1964. Pakalniškių senkapis. *MG*, 3, 31–32.

Antanavičius, J., 1967. Pakalniškių kapinyno tyrinėjimas. *MP*, 90.

Antanavičius, J., 1968. Plokštinis kapinynas. *Švyturys*, 15, 30.

Antanavičius, J., 1969. X–XIII a. žirgų kamanos iš Pakalniškių. *Kraštotyra*, 103–109.

Antanavičius, J., 1971. Pakapių kaimo žirgų kapai. *Kraštotyra*, 147–163.

Antanavičius, J., 1972a. Kejėnų (Raseinių raj.) pilkapių ir senkapio kasinėjimai 1970 m. *AETL 1970 ir 1971 metais*, 51–56.

Antanavičius, J., 1972b. Pakalniškių kapinyno (Šakių raj.) tyrinėjimai 1971 m. *AETL 1970 ir 1971 metais*, 56–58.

Antanavičius, J., 1974. Pakalniškių (Šakių raj.) senkapio kasinėjimai 1972 ir 1973 m. *AETL 1972 ir 1973 metais*, 86–91.

Antanavičius, J., 1976. Balno kilpos Lietuvoje X–XIV a. *MADA*, 1 (54), 69–81.

Antanavičius, J., 1977. Pakalniškių (Šakių raj.) kapinynas. *ATL 1974 ir 1975 metais*, 125–128.

Antoniewicz, W., 1930. Czasy przedhistoryczne i wczesnodziejowe Ziemi Wileńskiej. In: *Wilno i Ziemia Wileńska*, I. Wilno: Wydawnictwo Wojewódzkiego komitetu regionalnego, 103–123.

Apals, J., Atgāzis, M., Daiga, J., Deņisova, R., Graudonis, J., Loze, I., Mugurēvičs, Ē., Stubavs, Ā., Šnore, E., Zagorskis, F., Zariņa, A., 1974. *Latvijas PSR arheoloģija*. Rīga: Izdevniecība «Zinātne».

Archeologijos, 1912. Archeologijos kasinėjimai prie Baltijos kranto. *Viltis*, 76 (birželio 29 [liepos 12]), 3.

Arcini, C., 2005. Pyre Sites before Our Eyes. In: Artelius, T., Svanberg, F., eds. *Dealing with the Dead. Archaeological Perspectives on Prehistoric Scandinavian Burial Ritual* (=Riksantikvarieämbetet Arkeologiska Undersökningar Skrifter, 65). Stockholm: National Heritage Board, 63–72.

Arwill-Nordbladh, E., 1990. Nyckelsymbolik i järnålderns kvinnogravar. *Fornvännen*, 85, 255–260.

Asaris, J., 1994. Vīriešu apbedījumi Sāraju senkapos. *Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu 1992. un 1993. gada pētījumi rezultātiem*, 15–18.

Asaris, J., Muižnieks, V., Radiņš, A., Virse, I., Žeiere, I., 2008. *Kurši senatnē* (=Couronians in Antiquity). Rīga: Latvijas Nacionālais vēstures muzejs.

Asplund, H., 2005. The Bear and the Female. Bear-Tooth Pendants in Late Iron Age Finland. In: Mäntylä, S., ed. *Rituals and Relations. Studies on the Society and Material Culture of the Baltic Finns* (=Suomalaisen Tiedeakatemia toimituksia. *Humaniora*, 336). Helsinki: Finnish Academy of Science and Letters, 13–30.

Astrauskas, A., 1994a. Laidojimo papročiai Marvelės kapinyne. In: Astrauskas, A., sud. *Vidurio Lietuvos archeologija. Konferencijos medžiaga, 1994 m.* Vilnius: Žalioji Lietuva, 21–27.

Astrauskas, A., 1994b. Marvelės kapinyno (II–VII a. kapai) tyrinėjimai 1992 ir 1993 metais. *ATL 1992 ir 1993 metais*, 120–124.

Astrauskas, A., 1995. Marvelės pilkapiai. In: Michelbertas, M., ats. red. *Baltų archeologija. Naujausių tyrimų rezultatai. Konferencijos medžiaga. Vilnius, 1994 m. kovo 30 d.* Vilniaus universiteto leidykla, 30–34.

Astrauskas, A., 1996. Marvelės kapinyno senojo ir viduriniojo geležies amžių kapų tyrinėjimai 1994 ir 1995 metais. *ATL 1994 ir 1995 metais*, 93–95.

Astrauskas, A., 1998. Marvelės (Kauno miestas) kapinyno senojo ir vidurinio geležies amžių kapų tyrinėjimai 1996–1997 metais. *ATL 1996 ir 1997 metais*, 173–175.

Astrauskas, A., 2002. Marvelės kapinynas. In: Salatkienė, B., sud. *Archeologijos paminklas: nuo atradimo iki rekonstrukcijos. Konferencijos medžiaga. Šiaulių „Aušros“ muziejaus leidykla*, 66–71.

Astrauskas, A., Bertašius, M., 1992. Marvelės kapinyno tyrinėjimai 1991 m. *ATL 1990 ir 1991 metais*, I, 90–94.

Astrauskas, J., 1935. Nosiedai – Pavilkijis istorinė vieta. *Trinitas*, 1, 18.

Atgāzis, M., 1997. Āvas cirvji Latvijā. *AE*, XIX, 53–63.

Avižinis, D., Dolinskas, V., Striškienė, Ė., sud. 2010. *Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmai Vilniaus Žemutinėje pilyje. Istorija ir rinkiniai. Albumas (=Palace of the Grand Dukes of Lithuania in Vilnius Lower Castle. History and Collections. Album)*. Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai.

Back Danielsson, I.-M., 2007. *Masking Moments. The Transitions of Bodies and Beings in Late Iron Age Scandinavia*. Stockholm University.

Back Danielsson, I.-M., 2009. A Rare Analogy – Contemporary Cremation Practices. In: Back Danielsson, I.-M., Gustin, I., Larsson, A., Myrberg, N., Thedéen, S., eds. *Döda personers sällskap. Gravmaterialens identiteter och kulturella uttryck (=On the Threshold. Burial Archaeology in the Twenty-first Century)*. Stockholm University, 57–79.

Balčius, M., Ivanauskas, E., 1988. Varnių archeologinių tyrinėjimų monetos. *ATL 1986 ir 1987 metais*, 196–197.

Balčiūnas, J., 2005. Raseinių rajono archeologinių objektų žvalgymas ir žvalgomieji archeologiniai tyrimai. *ATL 2002 metais*, 253–257.

Balsys, R., 2000. Mitinė šulinio prasmė. *Vakarų baltų kalbos ir kultūros relikvai*, III, 94–99.

Baltramiejūnaitė, D., Tamulynas, L., 2015. Joniškės kapinynas. *ATL 2014 metais*, 137–141.

Baltramiejūnaitė, D., Vengalis, R., 2010. Tyrinėjimai Semeniškėse. *ATL 2009 metais*, 99–105.

- Baltų, 1996. *BRMŠ*, I. *Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Baltų, 2001. *BRMŠ*, II. *XVI amžius*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Baranauskas, T., 2002. Kur buvo Lietuvos žemė? *Lituanistica*, 2 (50), 3–18.
- Barauskas, V., Antanavičius, J., 1976. Pakalniškių kapinyne iškastų žirgų kaulų liekanų archeologiniai, morfologiniai bei osteometriniai tyrimai. *Lietuvos veterinarijos akademijos darbai*, XI, 13–18.
- Barber, P. T., 1990. Cremation. *The Journal of Indo-European Studies*, 18 (3–4), 379–388.
- Baronas, D., 2006. Nuo pirmų misijų iki Lietuvos krikšto (1009–1387). In: Ališauskas, V., sud. *Krikščionybės Lietuvoje istorija*. Vilnius: Aidai, 11–56.
- Baronas, D., 2015. Christians in Late Pagan, and Pagans in Early Christian Lithuania: The Fourteenth and Fifteenth Centuries. *LHS*, 19, 51–81.
- Baronas, D., Dubonis, A., Petrauskas, R., 2011. *Lietuvos istorija*, III. *XIII a. – 1385 m. Valstybės iškilimas tarp Rytų ir Vakarų*. Vilnius: Baltos lankos.
- Baronas, D., Mačiulis, D., 2010. *Pilėnai ir Margiris: istorija ir legenda*. Vilniaus dailės akademijos leidykla.
- Baronas, D., Rowell, S. C., 2015. *The Conversion of Lithuania. From Pagan Barbarians to Late Medieval Christians*. Vilnius: The Institute of Lithuanian Literature and Folklore.
- Basanavičius, J., 1997. *Mano gyvenimo kronika ir nervų ligos istorija. 1851–1922 m.* (=Skaitinių serija, 19). Vilnius: Baltos lankos.
- Bass, W. M., Jantz, R. L., 2004. Cremation Weights in East Tennessee. *JFS*, 49 (5), 1–4.
- Baubonis, Z., Dakanis, B., 1998. Nausodžio (Mardosų) kapinyno tyrinėjimai. *ATL 1996 ir 1997 metais*, 181–183.
- Baubonis, Z., Dakanis, B., 2005. Žemaičių Kalvarijos kapinynas. *ATL 2002 metais*, 90–92.
- Baubonis, Z., Kliaugaitė, V., 2002. Apuolės kapinynas. *ATL 2001 metais*, 109–113.
- Beresnevičius, G., 1990. *Dausos. Pomirtinio gyvenimo samprata senojoje lietuvių pasaulėžiūroje*. Vilnius: Gimtinė, Taura.

Beresnevičius, G., 1992a. Baltiškų simbolių dinamika. *In: Senovės baltų simboliai (=SBK)*, 42–55.

Beresnevičius, G., 1992b. Sovijaus mitas kaip senosios baltiškos kultūros šifras. *In: Ikkrikščioniškosios Lietuvos kultūra. Istoriniai ir teoriniai aspektai (=SBK)*. Vilnius: Academia, 88–107.

Beresnevičius, G., 1995a. *Baltų religinės reformos*. Vilnius: Taura.

Beresnevičius, G., 1995b. Sielos fenomenologijos įvadas. *Lietuvos kultūros tyrinėjimai*, I, 49–139.

Beresnevičius, G., 2004. *Lietuvių religija ir mitologija. Sistemine studija*. Vilnius: Tyto alba.

Beresnevičius, G., 2009. Vietos ir spalvos. Lietuvos religinės geografijos bruožai XIII–XIV a. *In: Usačovaitė, E., sud. Tai, kas išlieka (=SBK, 8)*. Vilnius: Kronta, 31–38.

Berga, T., 1986. Augustiņišķu kapsēta. *ZAS 1984. un 1985.*, 34–39.

Berga, T., 1988. Slutišķu viduslaiku kapsēta un apmetne. *ZAS 1986. un 1987.*, 40–44.

Berga, T., 1996. Saliekamie svariņi Latvijā (10.–13. gs.). *AE*, XVIII, 49–61.

Berga, T., 1997. Kaklarotas Krāslavas Augustiņišķu senkapos (14. gs.–16. gs. sākums). *AE*, XIX, 119–129.

Berga, T., 2007. *Augšdaugavas 14.–17. gadsimta senvietas no Krāslavas līdz Slutišķiem*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds.

Bertašius, M., 1994a. Marvelės degintiniai kapai I. *In: Astrauskas, A., sud. Vidurio Lietuvos archeologija. Konferencijos medžiaga, 1994 m.* Vilnius: Žalioji Lietuva, 56–69.

Bertašius, M., 1994b. Vėlyvojo geležies amžiaus kapai Marvelės kapinyne. *ATL 1992 ir 1993 metais*, 128–132.

Bertašius, M., 1995. Marvelės žirgų kapai. *In: Michelbertas, M., ats. red. Baltų archeologija. Naujausių tyrimų rezultatai. Konferencijos medžiaga. Vilnius, 1994 m. kovo 30 d.* Vilniaus universiteto leidykla, 35–37.

Bertašius, M., 1996. 1994–1995 metais tyrinėti Marvelės degintiniai kapai. *ATL 1994 ir 1995 metais*, 99–101.

Bertašius, M., 1998a. Marvelės kapinyno VIII–XII amžiaus kapų tyrinėjimai 1996–1997 metais. *ATL 1996 ir 1997 metais*, 184–187.

Bertašius, M., 1998b. Žirgų kapai – vienas Kauno proistorės klausimas? *Kauno istorijos metraštis*, 12–24.

Bertašius, M., 2000. Marvelės kapinyno tyrinėjimai. *ATL 1998 ir 1999 metais*, 248–251.

Bertašius, M., 2001. Vikingiškosios tarpregioninės kultūros atspindžiai Marvelės kapinyne Kaune. *LA*, 21, 193–204.

Bertašius, M., 2002a. Marvelės kapinynas. *ATL 2000 metais*, 91–95.

Bertašius, M., 2002b. Marvelės kapinynas. *ATL 2001 metais*, 114–116.

Bertašius, M., 2002c. *Vidurio Lietuva VIII–XII a.* Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.

Bertašius, M., 2004. Vakarų Europos monetos Marvelės kapuose. *Numizmatika*, 2–3, 169–174.

Bertašius, M., 2005a. *Marvelė. Ein Gräberfeld Mittellitauens (=Vidurio Lietuvos aukštaičių II–XII a. kapinynas)*, I. Kauno technologijos universitetas, Humanitarinių mokslų fakultetas.

Bertašius, M., 2005b. Marvelės kapinynas. *ATL 2002 metais*, 92–93.

Bertašius, M., 2005c. Marvelės kapinynas. *ATL 2003 metais*, 113–114.

Bertašius, M., 2006. Marvelės kapinynas. *ATL 2005 metais*, 109–110.

Bertašius, M., 2007a. Marvelės kapinynas. *ATL 2006 metais*, 141–144.

Bertašius, M., 2007b. Uwagi na temat kontaktów ludności kultury bogaczewskiej i mieszkańców środkowej Litwy na podstawie materiałów z cmentarzyska w Marvelė. *In: Bitner-Wróblewska, A., red. Kultura bogaczewska w 20 lat później. Materiały z konferencji, Warszawa, 26–27 marca 2003 (=SB, I)*. Warszawa: Państwowe Muzeum Archeologiczne, 251–260.

Bertašius, M., 2008. Marvelės kapinynas. *ATL 2007 metais*, 175–178.

Bertašius, M., 2009a. Ancient Burial Site Helps to Reconstruct Prehistoric Society. *Research Overview*, 35–38.

Bertašius, M., 2009b. Goth's Trace – Glass Bead from Marvelė. *In: Bitner-Wróblewska, A., Iwanowska, G., red. Bałtowie i ich sąsiedzi. Marian Kaczyński in memoriam (=SB, II)*. Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie, 239–244.

Bertašius, M., 2009c. Horse Graves, Sacrifice, and the Performers of Public Rituals. *AB*, 11, 305–313.

Bertašius, M., 2009d. *Marvelė. Ein Bestattungsplatz mit Pferdegräbern (=Marvelės žirgų kapinynas)*, II. Kauno technologijos universitetas, Humanitarinių mokslų fakultetas.

Bertašius, M., 2012a. Marvelės kapinynas. *ATL 2011 metais*, 125–128.

Bertašius, M., 2012b. The Results of the Investigation of Marvelė Cemetery (1991–2007). In: Zabiela, G., Baubonis, Z., Marcinkevičiūtė, E., eds. *Archaeological Investigations in Independent Lithuania. 1990–2010*. Vilnius: Society of the Lithuanian Archaeology, 127–131.

Bertašius, M., 2013. *Dingęs miestas. Viduramžių Kaunas archeologinių tyrimų duomenimis*. Kaunas: Technologija.

Bertašius, M., 2014. Marvelės kapinynai I ir II. *ATL 2013 metais*, 137–139.

Bertašius, M., 2016. Central Lithuanian Cemeteries. In: Zabiela, G., Baubonis, Z., Marcinkevičiūtė, E., eds. *A Hundred Years of Archaeological Discoveries in Lithuania*. Vilnius: Society of the Lithuanian Archaeology, 226–235.

Bertašius, M., Daugnora, L., 1997. Kauno apylinkių žirgai. *Veterinarija ir zootechnika*, 4 (26), 7–15.

Bertašius, M., Daugnora, L., 2001. Viking Age Horse Graves from Kaunas Region (Middle Lithuania). *International Journal of Osteoarchaeology*, 11, 387–399.

Bertašius, M., Navasaitis, J., Selskienė, A., Žaldarys, G., 2010. Marvelės kapinyno geležies dirbinių metalografiniai, mechaninių savybių ir elementinės sudėties tyrimai. *LA*, 36, 153–182.

Bezenberger, A., 1893. Accessionen des Prussia-Museums. *SAP*, 18, 128–145.

Bezenberger, A., 1914. Fundberichte. *SAP*, 23 (I), 88–209.

Biermann, F., Hergheligi, C., Voigt, H., Bentz, M., Blum, O., 2011. Das Gräberfeld des 13. bis 15. Jahrhunderts von Stangenwalde bei Rossitten auf der Kurischen Nehrung – Auswertung der Materialien im Berliner Bestand der Prussia-Sammlung (ehemals Königsberg/Ostpreußen). *Acta Praehistorica et Archaeologica*, 43, 215–345.

Bitner-Wróblewska, A., oprac., 2002. *Kernavė – litewska Troja. Katalog wystawy ze zbiorów Państwowego Muzeum-Rezerwatu Archeologii i Historii w Kernavė, Litwa*. Warszawa: Państwowe Muzeum Archeologiczne.

Bitner-Wróblewska, A., Bliujienė, A., Wróblewski, W., 2008. Following the Traces of the Lost Ēgliškiai-Anduliai Curonian Cemetery. *AB*, 9, 77–91.

Bitner-Wróblewska, A., Wróblewski, W., 2001. Unikatowe okucia rogów do picia w okresie Vendel z cmentarzysk w Anduln/Anduliai (zachodnia Litwa) i Valsgårde (środkowa Szwecja). In: Nowakowski, W., Szela, A., red. *Officina archaeologica optima. Studia ofiarowane Jerzemu Okuliczowi-Kozarynowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin (=Światowit Supplement Series P: Prehistory and Middle Ages, VII)*. Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, 19–33.

Bliujienė, A., 1999. *Vikingų epochos kuršių papuošalų ornamentika*. Vilnius: „Diemedžio“ leidykla.

Bliujienė, A., 2001. Baltų zoomorfinis stilius. *LA*, 21, 205–226.

Bliujienė, A., 2005a. Baltų palaidojimų indai, arba kad dūšia nejaustų troškulio ir alkio. *LA*, 28, 81–96.

Bliujienė, A., 2005b. Dvylių kapinynas. *ATL 2002 metais*, 96–98.

Bliujienė, A., 2005c. Ėgliškių-Andulių kapinynas. *ATL 2002 metais*, 93–96.

Bliujienė, A., 2010. The Bog Offerings of the Balts: ‘I Give in Order to Get Back’. *AB*, 14, 136–165.

Bliujienė, A., 2013. *Romėniškasis ir tautų kraustymosi laikotarpiai (=Lietuvos archeologija, III)*. Klaipėdos universiteto leidykla.

Bliujienė, A., Messal, S., 2012. Ėgliškių-Andulių kapinyno žvalgymai. *ATL 2011 metais*, 128–131.

Bliujienė, A., Messal, S., 2013. Ėgliškių, Andulių kapinynas. *ATL 2012 metais*, 155.

Bobų ponaitis, 1911. Taujėnai. *Viltis*, 110 (rugsėjo 23 [spalio 6]), 3.

Bohnert, M., Rost, Th., Pollak, S., 1998. The Degree of Destruction of Human Bodies in Relation to the Duration of the Fire. *Forensic Science International*, 95, 11–21.

Bond, J. M., Worley, F. L., 2006. Companions in Death: The Roles of Animals in Anglo-Saxon and Viking Cremation Rituals in Britain. In: Gowland, R., Knüsel, C., eds. *Social Archaeology of Funerary Remains*. Oxford: Oxbow Books, 89–98.

Bračiulienė, R., 2006. Bandužių kapinynas. *ATL 2004 metais*, 99–100.

Brensztein, M., 1903. Skarb bronzowy znaleziony we wsi Syrajcie, w powiecie i parafii telszewskiej na Żmujdzi. *MAAE*, VI, 44–50.

Brīvkalne, E., 1974. Tērvetes saktas. *AE*, XI, 121–140.

Brookes, S., 2007. Walking with Anglo-Saxons: Landscapes of the Dead in Early Anglo-Saxon Kent. *Anglo-Saxon Studies in Archaeology and History*, 14, 143–153.

Bucevičiūtė, L., 2015. *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė XV–XVI a.: valstybės erdvės ir jos sienų samprata*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, Versus aureus.

Budrytė, S., 1997–1998. Laivių „markapiai“. 1940 ir 1949 m. Laivių kapinyno tyrinėjimai. *BA*, 1 (10), 8–13; 1–2 (11–12), 17–23.

Bugys, P., 2011. Šarvų detalių komplektas iš Vilniaus Žemutinės pilies teritorijos. *Chronicon Palatii Magnorum Ducum Lithuaniae*, I, 169–177.

Bumblauskas, A., 2005. *Senosios Lietuvos istorija. 1009–1795*. Vilnius: R. Paknio leidykla.

Butėnas, E., 1988. Maisiejūnų pilkapių tyrinėjimai. *ATL 1986 ir 1987 metais*, 47–48.

Butėnas, E., 1998. Maisiejūnų pilkapyno tyrinėjimai. *LA*, 15, 163–184.

Butėnas, E., 2009. Kurklių Šilo pilkapynas. *ATL 2008 metais*, 105–106.

Butėnas, E., 2012. The Excavation of Kurklių Šilas Barrow Cemetery. In: Zabiela, G., Baubonis, Z., Marcinkevičiūtė, E., eds. *Archaeological Investigations in Independent Lithuania. 1990–2010*. Vilnius: Society of the Lithuanian Archaeology, 86–89.

Butėnienė, E., 1959. Siraičių X–XII a. senkapis. *ILKI*, II, 159–176.

Butėnienė, E., 1964. Laivių kapinyno laidosena. *MADA*, 1 (16), 83–99.

Butkus, D., 2016. Ėgliškių (Andulių) kapinynas. *ATL 2015 metais*, 159–160.

Būgienė, L., 1999. Mitinis vandens įprasminimas lietuvių sakmėse, padavimuose ir tikėjimuose. *TD*, XI (XVIII), 13–85.

Caixeiro, M., 2005. The Electric Crematorium (*Vidyut Shav Dahh Griha*) of Banaras (*Varanasi*). In: Davies, D. J., Mates, L. H., eds. *Encyclopedia of Cremation*. Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 236–238.

Cehak Hołubowiczowa, H., 1936. *Zabytki archeologiczne województwa Wileńskiego i Nowogródzkiego (=Pomoc dla nauczyciela realizującego program publicznej szkoły powszechnej na Wileńszczyźnie i Nowogródzczyźnie, 18)*. Nakład dziennika urzędowego kuratorjum okr. szk. Wileńskiego.

Ceplīte, R., 1974. Atsvariņi Latvijas 10.–13. kapu inventārā. *AE*, XI, 198–211.

Chamberlain, C., 2005. Britain. In: Davies, D. J., Mates, L. H., eds. *Encyclopedia of Cremation*. Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 132–133.

Cholodinska, A., 1974. Kukių (Mažeikių raj.) senkapio ir gyvenvietės tyrinėjimai 1973 m. *AETL 1972 ir 1973 metais*, 77–81.

Cholodinska, A., Striaukaitė, A., 1978. Pavirvytės-Gudų (Akmenės raj.) senkapio tyrinėjimai 1977 metais. *ATL 1976–1977 metais*, 174–181.

Cholodinskienė, A., 1980. Pavirvytės-Gudų (Akmenės raj.) senkapio tyrinėjimai 1978 ir 1979 metais. *ATL 1978 ir 1979 metais*, 95–97.

Ciglis, J., Zirne, S., Žeiere, I., 2001. *Lībieši senatnē* (=The Livs in Antiquity). Rīga: Latvijas Vēstures muzejs.

Crumlin-Pedersen, O., 2010. *Archaeology and the Sea in Scandinavia and Britain. A Personal Account* (=Maritime Culture of the North, 3). Roskilde: The Viking Ship Museum.

Cummings, V., Whittle, A., 2003. Tombs with a View: Landscape, Monuments and Trees. *Antiquity*, 77, 255–266.

Čelkis, T., 2014a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Vokiečių ordino sienų samprata ir delimitaciniai procesai XIII–XVI a. *Istorijos šaltinių tyrimai*, 5, 11–41.

Čelkis, T., 2014b. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorija: sienų samprata ir delimitaciniai procesai XIV–XVI amžiuje*. Vilniaus universiteto leidykla.

Česnys, G., 1987. Lietuvių antropologiniai ypatumai. In: Volkaitė-Kulikauskienė, R., ats. red. *Lietuvių etnogenėzė*. Vilnius: Mokslas, 232–235.

Česnys, G., 1991. Antropologinės mūsų šaknys. *Mokslas ir Lietuva*, 1, 4–10.

Česnys, G., Balčiūnienė, I., 1988. *Senujų Lietuvos gyventojų antropologija*. Vilnius: Mokslas.

Česnys, G., Mitraitė, E., Binkauskaitė, I., 1990. Kuršų žmonės: kuršiai ar žemaičiai? *ŽP*, 1, 51–53.

Česnys, G., Urbanavičius, V., 1977. Gėlupos kalvinistų bažnyčios ir kapinių tyrinėjimai 1974 metais. *ATL 1974 ir 1975 metais*, 158–162.

Dakanis, B., 1983. Klaipėdos rajono senkapiai. *MP*, 5, 40–53.

Dakanis, B., 1984. Klaišių (Truikinių) plokštinio kapinyno žvalgomieji tyrinėjimai. *ATL 1982 ir 1983 metais*, 72–74.

Dakanis, B., 1991. Mažai žinomi I tūkstantmečio ir II tūkstantmečio pradžios kapinynai. *MP*, 9, 8–37.

- Dakanis, B., 1998. Purvynų kapinynas. *In: Varnauskas, J., ats. red. KPERL, II.* Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 41.
- Dakanis, B., 2005a. Rietavo apylinkių žvalgymas ir žvalgomieji archeologiniai tyrimai. *ATL 2002 metais*, 258–262.
- Dakanis, B., 2005b. Žvalgomieji archeologiniai tyrimai Laukagalio kaime. *ATL 2002 metais*, 114–117.
- Dakanis, B., 2006a. Žemaičių Kalvarijos koplyčių aplinkos tyrimai. *ATL 2004 metais*, 175–178.
- Dakanis, B., 2006b. Žvalgomieji archeologiniai tyrimai Tverų apylinkėse (Rietavo sav.). *ATL 2004 metais*, 278–280.
- Dakanis, B., Merkevičius, A., Zabiela, G., 1988. Skuodo rajono archeologijos paminklų žvalgymas. *ATL 1986 ir 1987 metais*, 181–184.
- Dakanis, B., Škimelis, A., 1994. Varsėdžių kapinynų tyrinėjimai 1993 metais. *ATL 1992 ir 1993 metais*, 145–149.
- Daugnora, L., 1994. Marvelės kapinyno žirgai. *In: Astrauskas, A., sud. Vidurio Lietuvos archeologija. Konferencijos medžiaga, 1994 m.* Vilnius: Žalioji Lietuva, 86–90.
- Daugnora, L., Daugnorienė, V., 2006. Preliminarūs 2005 m. kasinėjimų osteologinės medžiagos tyrimų rezultatai. *ATL 2005 metais*, 425–431.
- Daugnora, L., Daugnorienė, V., Jurgelėnas, E., 2009. Preliminarūs 2008 m. archeologinių kasinėjimų osteologinės medžiagos tyrimų rezultatai. *ATL 2008 metais*, 527–532.
- Daugnora, L., Mannermaa, K., Daugnorienė, V., Kurila, L., Steponaitis, V., 2006. Preliminarūs degintinės zooarcheologinės medžiagos tyrimų rezultatai. *ATL 2005 metais*, 431–434.
- Daugudis, V., 1964. Nauji Paežerio senkapio radiniai. *Švyturys*, 23, 28.
- Daugudis, V., 1965. Drobūkščių senkapis. *Švyturys*, 1, 28.
- Daugudis, V., 1966. Įdomūs radiniai. *Švyturys*, 22, 28.
- Daugudis, V., 1968. *Stakliškių lobis (=AHL, II)*. Vilnius: Mintis.
- Daugudis, V., 1972. Radinius reikia išsaugoti. *Švyturys*, 17, 30.
- Daugudis, V., 1990. Imbarės archeologiniai paminklai ir jų tyrinėjimai. *ŽP*, 1, 54–65.

Daugudis, V., 1997. Iš tolimosios praeities. In: Mačiokienė, J., sud. *Paparčių ir Žaslių apylinkės*. Kaišiadorių etninės kultūros centras, 41–50.

DeHaan, J. D., 2008. Fire and Bodies. In: Schmidt, C. W., Symes, S. A., eds. *The Analysis of Burned Human Remains*. London: Academic Press, 1–13.

Doniņa, I., 2016. Mirušo apbedīšana ūdenī, mīts vai īstenība? *Talsu novada muzeja raksti*, II, 7–18.

Dovanos, 1937. Dovanos V. D. Kultūros Muziejui. *Vakarai*, 234 (spalio 9), 6.

Dowgird, T., 1909. Spis miejscowości oznaczonych na mapie archeologicznej, w których zostały odkryte zabytki dawnej przeszłości. *Przegląd Historyczny*, VIII (3), 361–366.

Dubonis, A., 1992. Lietuvos didžiojo kunigaikščio dvarų leičiai (XV–XVI a. pr.). *Lituanistica*, 1 (9), 3–22.

Dubonis, A., 1996. Leičiai (lietuviai) ir Lietuvos didžiųjų kunigaikščių dinastinė politika žemaičiuose XIII a. pabaigoje – pirmaisiais XIV a. dešimtmečiais. *Lituanistica*, 2 (26), 16–30.

Dubonis, A., 1998. *Lietuvos didžiojo kunigaikščio leičiai. Iš Lietuvos ankstyvųjų valstybinių struktūrų praeities*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla.

Dubonis, A., 2004. Žiemgalių imigrantai Lietuvoje (XIII a. pabaiga). In: Jurgaitis, R., ats. red. *Senosios Žiemgalos istorinis ir etnokultūrinis paveldas (=Senās Zemgales vēsturiskais un etniskās kultūras mantojums)*. Vilnius: „Žiemgalos“ draugija, Joniškio istorijos ir kultūros muziejus, Vilniaus pedagoginio universiteto Lietuvos istorijos katedra, 87–90.

Dubonis, A., 2009a. [Rec.] G. Vėlius. Kernavės miesto bendruomenė XIII–XIV a. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005, 112 p.: il. ISBN 9986-19-816-X. LA, 35, 259–264.

Dubonis, A., 2009b. *Traidenis. Monarcho valdžios atkūrimas Lietuvoje 1268–1282*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla.

Dusburgietis, P., 2005. *Prūsijos žemės kronika. Teutonų-Kryžiuočių ordinas ir Prūsijos užgrobimas. Senovės prūsų laisvės kova (1231–1283)*. Vilnius: Versus aureus.

Edsman, C. M., 2005. Boats. In: Jones, L., ed. *Encyclopedia of Religion*, 2. *Attributes of God*—Butler, Joseph, 2nd ed. Detroit: Thomson Gale, 988–993.

Ekspedicijos, 1928. Ekspedicijos daromas – muziejus turtėja. *Momentas*, 20 (lapkričio 18), 3.

Ellis, H. R., 1968. *The Road to Hel. A Study of the Conception of the Dead in Old Norse Literature*. New York: Greenwood Press, Publishers.

Fahlander, F., 2003. *The Materiality of Serial Practice. A Microarchaeology of Burial (=Gotarc Serie B, 23)*. Department of Archaeology, Göteborg University.

Fairgrieve, S. I., 2008. *Forensic Cremation. Recovery and Analysis*. Boca Raton: CRC Press.

Fengming, L., 2005. China. The Cremation Process Phases. In: Davies, D. J., Mates, L. H., eds. *Encyclopedia of Cremation*. Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 133–135.

Fowler, C., 2004. *The Archaeology of Personhood. An Anthropological Approach*. London: Routledge.

Gabriūnaitė, K., 1978. Karmėlavos senkapis. *MG*, 3, 37–38.

Gamuro Draugas, 1921. Gondinga (medžiaga savo kraštui pažinti). *Trimitas*, 47 (67), 22–26.

Garšva, K., 1984. Lietuvių kalbos tarmės ir jų kontaktai Latvijoje (1. Lietuvių kalbos tarmių Latvijoje istorija). *MADA*, 2 (87), 83–91.

Gedminienė, S., Valatkienė, L., 1990. Ar gyveno kuršiai Kuršuose? *ŽP*, 1, 45–51.

Genienė, Z., Genys, J., 1993. Dėl Varnių-Medininkų istorijos. *ŽP*, 2, 63–71.

Genienė, Z., Genys, J., 1999. *Varnių kunigų seminarija*. Vilnius: Žemaičių kultūros draugijos redakcija.

Genys, J., 1988. Varnių kapinyno tyrinėjimai. *ATL 1986 ir 1987 metais*, 154–157.

Genys, J., 1990. Varnių senkapiai. *ŽP*, 1, 65–76.

Genys, J., Česnys, G., Jankauskas, R., 1987. Feodalizmo epochos Varnių laidojimo paminklai archeologijos, antropologijos ir paleopatologijos požiūriu. In: Jankevičienė, A., ats. red. *Biržulio baseino kompleksinių tyrinėjimų dešimtmetis. Varnių konferencijos pranešimų tezės (1987 liepa)*. Vilnius, 15–19.

Gerbutavičiūtė, A., 2013. Žemaičių Kalvarijos kapinynas, vadinamas Žvizdro kalnu. *ATL 2012 metais*, 157–159.

Gerbutavičiūtė, A., 2014. Žemaičių Kalvarijos kapinynas. *ATL 2013 metais*, 151–152.

Gintautaitė-Butėnienė, E., Butėnas, E., 2002. Laivių kapinynas. *LA*, 22, 9–198.

Girininkas, A., 1996. Nauji archeologijos paminklai Kaišiadorių rajone. *ATL 1994 ir 1995 metais*, 290–296.

Girininkas, A., 1998. Kietaviškių apylinkių priešistorė. In: Gudėlienė, D., Janušaitytė, R., Lukoševičius, O., Bernatoniš, A., sud. *Kietaviškės*. Kaišiadorių etninės kultūros centro leidykla, 28–31.

Girininkas, A., 2011. Žemaičių ir kuršių ginkluotė bei kovos būdai XIII a. viduryje – Durbės mūšio laikotarpiu. In: Vaivada, V., sud. *1260 m. Durbės mūšis: šaltiniai ir istoriniai tyrimai* (=AHUK, XXII), 9–19.

Girininkas, A., Lukoševičius, O., 1995. Archeologinių paminklų paieškos Kaišiadorių rajone. *BA*, 3 (6), 23–24.

Gliwa, B., 2006. Kai kurie lingvistikos bei folkloristikos sąlyčiai su archeologija. *LK*, 3, 9–17.

Goldhahn, J., Oestigaard, T., 2008. Smith and Death – Cremations in Furnaces in Bronze and Iron Age Scandinavia. In: Childis, K., Lund, J., Prescott, C., eds. *Facets of Archaeology. Essays in Honour of Lotte Hedeager on her 60th Birthday* (=Oslo Arkeologiske Serie, 10). Oslo Academic Press, 215–241.

Gosden, C., Lock, G., 1998. Prehistoric Histories. *WA*, 30 (1), 2–12.

Gräslund, A.-S., 1980. *Birka, IV. The Burial Customs. A Study of the Graves on Björkö*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

Greimas, A. J., 1990. *Tautos atminties beieškant. Apie dievus ir žmones*. Vilnius–Chicago: Mokslas, Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas.

Griciuvienė, E., Buža, Z., 2007. Sėlių radiniai. In: Griciuvienė, E., sud. *Sėliai. Baltų archeologijos paroda. Katalogas* (=The Selonians. Baltic Archaeological Exhibition. Catalogue). Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, Latvijas Nacionālais vēstures muzejs, 111–258.

Griciuvienė, E., Buža, Z., 2009. Kuršiai VIII a. pabaigoje – XIII a. (degintiniai kapai). In: Griciuvienė, E., sud. *Kuršiai. Genties kultūra laidosenos duomenimis. Baltų archeologijos paroda. Katalogas* (=The Curonians. Tribe Culture According to the Burial Data. Baltic Archaeological Exhibition. Catalogue). Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, Latvijas Nacionālais vēstures muzejs, 229–389.

Griciuvienė, E., Grižas, G., Buža, Z., 2005. Žiemgaliai V–XIII a. In: Griciuvienė, E., sud. *Žiemgaliai. Baltų archeologijos paroda. Katalogas (=The Semigallians. Baltic Archaeological Exhibition. Catalogue)*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, Latvijas Vēstures muzejs, 23–152.

Grikpėdis, M., 2014a. Joniškės kapinynas. *ATL 2013 metais*, 141–144.

Grikpėdis, M., 2014b. Laukžemių (Paupulių) kapinynas. *ATL 2013 metais*, 144–148.

Grimalauskaitė, D., Remecas, E., 2016. *Pinigai Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus.

Grinkevičiūtė, A., Gustaitis, R., Karvelytė-Balbierienė, V., 2008. *Vadovas po Žaslius*. Kaišiadorių muziejus.

Grinkevičiūtė, A., Vaitkevičius, V., 2007a. Bajorų kapinynas. *ATL 2006 metais*, 146–153.

Grinkevičiūtė, A., Vaitkevičius, V., 2007b. Žvalgymai Bajorų kaimo apylinkėse. *ATL 2006 metais*, 454–455.

Grinkevičiūtė, A., Vaitkevičius, V., 2008. Žvalgomieji tyrinėjimai Elektrėnų savivaldybėje. *ATL 2007 metais*, 480–482.

Gudavičius, E., 1987. Rašytiniai šaltiniai. In: Volkaitė-Kulikauskienė, R., ats. red. *Lietuvių etnogenezė*. Vilnius: Mokslas, 206–209.

Gudavičius, E., 1999. *Lietuvos istorija, I. Nuo seniausių laikų iki 1569 metų*. Vilnius: Akademinių skautų sąjūdžio Vydūno fondas Čikagoje, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.

Gustaitis, R., 2001. *Kaišiadorių rajono gyvenviečių žinynas*. Kaišiadorių muziejus.

Häringe Frisberg, K., 2005. Where Are the Dead? Empty Graves from Early Iron Age Uppland. In: Artelius, T., Svanberg, F., eds. *Dealing with the Dead. Archaeological Perspectives on Prehistoric Scandinavian Burial Ritual (=Riksantikvarieämbetet Arkeologiska Undersökningar Skrifter, 65)*. Stockholm: National Heritage Board, 143–158.

Hilczerówna, Z., 1956. *Ostrogi polskie z X–XIII wieku (=Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Wydział Historii i Nauk Społecznych. Prace Komisji Archeologicznej, II (2))*. Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Holck, P., 1997. *Cremated Bones. A Medical-Anthropological Study of an Archaeological Material on Cremation Burials* (=Antropologiske skrifter, 1c). 3rd revised ed. Anatomical Institute, University of Oslo.

Hołubowicz, W., 1937. Pięć lat pracy terenowej Muzeum Archeologicznego Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie (1933–1937). *Rocznik Archeologiczny*, 1, 83–90.

Iregren, E., 1988. Finds of Brown Bear (*Ursus arctos*) in Southern Scandinavia – Indications of Local Hunting or Trade? In: Hårdh, B., Larsson, L., Olausson, D., Petré, R., eds. *Trade and Exchange in Prehistory. Studies in Honour of Berta Stjernquist* (=Acta Archaeologica Lundensia, 8 (16)). Stockholm: Almqvist & Wiksell, 295–308.

Iregren, E., Jonsson, R., 1973. Hur ben krymper vid kremering. *Fornvännen*, 68, 97–100.

Iš viso, 1929. Iš viso krašto. *LAi*, 77 (balandžio 6), 5.

Iš viso, 1934. Iš viso krašto. *Rytas*, 253 (lapkričio 6), 6.

Ivanauskas, E., 1996. Kulautuvos lobiai. *ATL 1994 ir 1995 metais*, 365.

Ivanauskas, E., 1997. *Kulautuvos lobiai*. Vilnius: Savastis.

Ivanauskas, E., 1998. Kapinynų ir gyvenviečių žvalgomieji tyrinėjimai Vidurio ir Rytų Lietuvoje. *ATL 1996 ir 1997 metais*, 452–455.

Ivanauskas, E., 2000. Neaiškių archeologijos objektų žvalgomieji tyrinėjimai Jonavos, Kaišiadorių, Šakių, Mažeikių ir Akmenės rajonuose 1999 m. *ATL 1998 ir 1999 metais*, 516–519.

Ivanauskas, E., Zabiela, G., 2004. Ankstyvosios lietuviškos monetos iš Šeimyniškių. *Numizmatika*, 2–3, 175–183.

Jablonskis, I., 1974. Andulių-Kretingos senkapio radiniai. *AETL 1972 ir 1973 metais*, 82–86.

Jablonskis, I., 1984. Kretingos plokštinio kapinyno tyrinėjimai. *ATL 1982 ir 1983 metais*, 74–76.

Jankauskas, A., 1992a. Senujų Kernavės bažnyčių vietos tyrinėjimai. *ATL 1990 ir 1991 metais*, II, 24–28.

Jankauskas, K., 1992. Smulkusis papuošalų iš spalvotųjų metalų dekoras. *LA*, 9, 151–168.

Jankauskas, R., Barkus, A., Urbanavičius, A., 2007. Preliminarūs 2006 m. archeologinių kasinėjimų antropologinės medžiagos tyrimų rezultatai. *ATL 2006 metais*, 509–539.

Jankauskas, R., Barkus, A., Urbanavičius, A., 2009. Preliminarūs 2008 m. archeologinių kasinėjimų antropologinės medžiagos tyrimų rezultatai. *ATL 2008 metais*, 537–544.

Jankauskas, R., Čepliauskaitė, I., 2010. Senojo geležies amžiaus bendruomenės socialinės struktūros klausimu (Marvelės kapinyno duomenimis). In: Blažienė, G., Grigaravičiūtė, S., Ragauskas, A., sud. *Florilegium Lithuanum. In honorem eximii professoris atque academici Lithuani domini Eugenii Jovaiša anniversarii sexagesimi causa dicatum*. Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 92–103.

Jankauskas, R., Jatautis, Š., Suncovas, V., Urbanavičius, A., 2012a. Preliminarūs 2011 m. archeologinių tyrimų antropologinės medžiagos tyrimų rezultatai (griautiniai palaidojimai). *ATL 2011 metais*, 605–620.

Jankauskas, R., Kozakaitė, J., Urbanavičius, A., 2012b. Preliminarūs 2011 m. archeologinių tyrimų antropologinės medžiagos tyrimų rezultatai (degintiniai palaidojimai). *ATL 2011 metais*, 620–623.

Jankauskas, R., Kurila, L., Barkus, A., Urbanavičius, A., 2008. Preliminarūs 2007 m. archeologinių kasinėjimų antropologinės medžiagos tyrimų rezultatai. *ATL 2007 metais*, 545–563.

Jankauskas, R., Urbanavičius, A., 2000. Preliminarūs 1998–1999 m. archeologinių kasinėjimų antropologinės medžiagos tyrimų rezultatai. *ATL 1998 ir 1999 metais*, 599–620.

Jarockis, R., 1992. Kaulinių-raginių dirbinių gamyba Kernavėje XIII–XIV a. *LA*, 9, 168–182.

Jaskanis, D., 1962. Materiały odkryte w 1934 r. na cmentarzysku kurhanowym w Zaświrzu rej. Świr w B. S. R. R. *Światowit*, XXIV, 459–483.

Jażdżewski, K., 1981. *Pradzieje Europy Środkowej*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo.

Jērums, N., 2012. Divasmeņu zobeni zemgaļu apdzīvotajās teritorijās (5.–14. gs.). *AE*, XXVI, 74–104.

Jonaitis, R., 2012. Civitas Rutenica in Early Vilnius in the 14th and 15th Centuries. The Socio-Cultural Aspect. *AB*, 18, 256–269.

Jonaitis, R., Kaplūnaitė, I., Vėlius, G., 2016. Early Christian Burials. *In: Zabiela, G., Baubonis, Z., Marcinkevičiūtė, E., eds. A Hundred Years of Archaeological Discoveries in Lithuania.* Vilnius: Society of the Lithuanian Archaeology, 430–441.

Jonuks, T., Konsa, M., 2007. The Revival of Prehistoric Burial Practices: Three Archaeological Experiments. *Folklore*, 37, 91–110.

Jonuks, T., Kurisoo, T., 2013. To Be or Not to Be... a Christian: Some New Perspectives on Understanding the Christianisation of Estonia. *Folklore*, 55, 69–98.

Jończyk, L., 2012. Szurpiły, st. 8 („Mosiężysko“), woj. Podlaskie. Badania w roku 2011. *Światowit*, IX (L)/B, 349–353.

Jończyk, L., 2015. W królestwie Pikula. Z badań nad obrzędkiem pogrzebowym wczesnośredniowiecznej Jaćwieży. *In: Wadyl, S., Karczewski, M., Hoffmann, M., eds. Materiały do Archeologii Warmii i Mazur*, 1. Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, Instytut Historii i Nauk Politycznych Uniwersytetu w Białymstoku, 235–244.

Juknevičius, P., 1993. Raguvos apylinkių senovė. *Raguvos praeitis*, I, 8–10.

Kačkutė, R., 2012. Korespondencinė analizė kaip chronologinis metodas. *AL*, 13, 84–98.

Kačkutė, R., 2013. Korespondencinės analizės panaudojimas archeologijoje. Mirusiųjų lyties nustatymas. *In: Merkevičius, A., sud. Metodai Lietuvos archeologijoje. Mokslas ir technologijos praeičiai pažinti.* Vilniaus universiteto leidykla, 472–484.

Kaliff, A., 1992. En religionsarkeologisk syn på gravar. *Tor*, 24, 125–143.

Kaliff, A., 2005. The Grave as Concept and Phenomenon. Reflections on the Relation between Archaeological Terminology and Interpretation. *In: Artelius, T., Svanberg, F., eds. Dealing with the Dead. Archaeological Perspectives on Prehistoric Scandinavian Burial Ritual (=Riksantikvarieämbetet Arkeologiska Undersökningar Skrifter, 65).* Stockholm: National Heritage Board, 125–142.

Kaliff, A., 2011. Fire. *In: Insoll, T., ed. Oxford Handbook of the Archaeology of Ritual and Religion.* Oxford University Press, 51–62.

Kaliff, A., Oestigaard, T., 2004. Cultivating Corpses. A Comparative Approach to Disembodied Mortuary Remains. *Current Swedish Archaeology*, 12, 83–104.

Kaliff, A., Oestigaard, T., 2008. Excavating the Kings' Bones: The Materiality of Death in Practice and Ethics Today. *In: Fahlander, F., Oestigaard, T., eds. The Materiality of Death. Bodies, Burials, Beliefs (=BAR International Series, 1768).* Oxford: Archaeopress, 47–57.

Kanarskas, J., 1992. Kretingos rajono archeologijos paminklų žvalgymas 1990 ir 1991 m. *ATL 1990 ir 1991 metais*, II, 112–114.

Kantautienė, L., 2008. Raseinių krašto piliakalniai. *In: Pocius, A., sud. Raseinių kraštas.* Kaunas: Naujasis lankas, 41–54.

Karalienė, D., 2000. Varnių senkapio tyrinėjimai 1998 m. *ATL 1998 ir 1999 metais*, 302–305.

Karalienė, D., Valatkienė, L., 2008. Žvalgomieji tyrinėjimai Džiuginėnuose. *ATL 2007 metais*, 84–87.

Karczewska, M., Karczewski, M., 2016. Landscapes of Cemeteries from the Roman and Migration Periods in the Masurian Lakeland (Northeast Poland). *AB*, 23, 96–111.

Karvonen, J., 1998. Deliberately Damaged Objects in Iron Age Cremation Cemeteries. With Reference to the Objects from the Cremation Cemeteries of Ylipää in Lieto and Päiväniemi in Lempäälä. *FA*, XV, 3–13.

Kasperavičiūtė, D., Kučinskas, V., 2002. Variability of the Human Mitochondrial DNA Control Region Sequences in the Lithuanian Population. *Journal of Applied Genetics*, 43 (2), 255–260.

Kasperavičiūtė, D., Kučinskas, V., Stoneking, M., 2004. Y Chromosome and Mitochondrial DNA Variation in Lithuanians. *Annals of Human Genetics*, 68, 438–452.

Katalog, 1897. *Katalog des Prussia-Museums im Nordflügel des Königlichen Schlosses zu Königsberg i. Pr., II. Die Funde aus der Zeit der heidnischen Gräberfelder (von Christi Geburt bis zur Einführung des Christentums), aufgestellt in den Zimmern II und III.* Königsberg: Selbstverlag der Altertumsgesellschaft Prussia.

Kavoliūtė, F., 2000. Lietuvos kultūrinio kraštovaizdžio ištakos. *Geografijos metraštis*, XXXIII, 20–28.

Kazakevičius, V., 1992. Sword Chapes from Lithuania. *In: Loit, A., Mugarėvičs, Ē., Caune, A., hrsg. Die Kontakte zwischen Ostbaltikum und Skandinavien im frühen Mittelalter. Internationale Konferenz 23.–25. Oktober 1990,*

Riga (= *Studia Baltica Stockholmiensia*, 9). Centre for Baltic Studies, University of Stockholm, 91–107.

Kazakevičius, V., 1996. *IX–XIII a. baltų kalavijai*. Vilnius: Alme littera.

Kazakevičius, V., 1997. On One Type of Baltic Sword of the Viking Period. *AB*, 2, 117–132.

Kazakevičius, V., 1998. Iš vėlyvojo geležies amžiaus baltų ginklų istorijos (kalavijų makštų galų apkalai). *LA*, 15, 287–332.

Kazakevičius, V., 2000a. Kejėnų kapinyno kasinėjimai 1999 m. *ATL 1998 ir 1999 metais*, 261–263.

Kazakevičius, V., 2000b. Paalksnių, Kelmės r., pilkapyno kalavijas. In: Kazakevičius, V., ats. red. *Iš baltų kultūros istorijos. Skiriama Adolfo Tautavičiaus 75-mečiui*. Vilnius: „Diemedžio“ leidykla, 85–90.

Kazakevičius, V., 2004. *Geležies amžiaus strėlės Lietuvoje (II–XII–XIII amžius)*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, Lietuvos istorijos institutas.

Kazakevičius, V., Malonaitis, A., 2004. Vertikaliai įsmeigti ginklai Lietuvos geležies amžiaus paminkluose. *LAMMD: Istorija*, LIX–LX, 3–12.

Kazakevičius, V., Malonaitis, A., 2006. Sacrifices of Weapons in Baltic Burials. In: Bertašius, M., ed. *Transformatio mundi. The Transition from the Late Migration Period to the Early Viking Age in the East Baltic*. Kaunas University of Technology, Department of Philosophy and Cultural Science, 73–79.

Kiaupa, Z., Kiaupienė, J., Kuncevičius, A., 1998. *Lietuvos istorija iki 1795 metų*. Vilnius: Arlila.

Kiulkys, D., 2013. Joniškės kapinynas. *ATL 2012 metais*, 159–161.

Kiulkys, D., 2015. Joniškės kapinynas. *ATL 2014 metais*, 148–151.

Kivisalo, N., 2008. The Late Iron Age Bear-Tooth Pendants in Finland: Symbolic Mediators between Women, Bears, and Wilderness? *Temenos*, 44 (2), 263–291.

Klimka, L., 2011. Apie senosios baltų religijos likimą. *LK*, 2, 21–24.

Kolltveit, G., 2008. Animal Bells in Early Scandinavian Soundscapes. In: Both, A. A., Eichmann, R., Hickmann, E., Koch, L.-C., eds. *Challenges and Objectives in Music Archaeology* (= *Studien zur Musikarchäologie*, VI / *Orient-Archäologie*, 22). Rahden/Westf., 147–153.

Kołos-Szafrańska, Z., 1962. Nowa próba interpretacji funkcji znaków na dnach wczesnośredniowiecznych naczyń słowiańskich. *Światowit*, XXIV, 443–458.

Kozakaitė, J., Daubaras, M., Urbanavičius, A., Jankauskas, R., 2013. Preliminarūs 2012 m. archeologinių kasinėjimų antropologinės medžiagos tyrimų rezultatai. *ATL 2012 metais*, 609–635.

Kozakaitė, J., Jankauskas, R., 2011. Degintinių kapų iš Bajorų ir Semeliškių 2010 m. tyrinėjimų osteologinė analizė. *ATL 2010 metais*, 504–506.

Kozakaitė, J., Urbanavičius, A., Jankauskas, R., 2014. Preliminarūs 2013 m. archeologinių kasinėjimų antropologinės medžiagos tyrimų rezultatai. *ATL 2013 metais*, 451–466.

Kraujalis, R., 2006. Pakapių senkapis. *ATL 2004 metais*, 126–127.

Kretingos, 1938. Kretingos muziejus didėja. Daug radinių iš Gondingos piliakalnio. *Vakarai*, 67 (kovo 22), 4.

Kronika, 1938. Kronika. *GK*, 1–2 (17–18), 292–296.

Kučinskas, V., 2004. *Genomo įvairovė: lietuviai Europoje*. Vilnius: Spalvų šalis.

Kulikauskas, P., 1965. Badania archeologiczne na Litwie w latach 1955–1961. *ABS*, II, 203–259.

Kulikauskas, P., 1970. Panemunių dzūkai ir jotvingiai. In: Vyšniauskaitė, A., red. *Panemunių dzūkai*. Vilnius: Mintis, 12–32.

Kulikauskas, P., 2003. *Kelias į archeologiją*. Vilnius: Vaga.

Kulikauskas, P., Kulikauskienė, R., Tautavičius, A., 1961. *Lietuvos archeologijos bruožai*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.

Kulikauskas, P., Zabiela, G., 1999. *Lietuvos archeologijos istorija (iki 1945 m.)*. Vilnius: Diemedis.

Kulikauskienė, R., Matulionis, E., 1987. Senovės meistrų paslaptys. *MG*, 10, 29–30.

Kulikauskienė, R., Rimantienė, R., sud., 1966. *Lietuvių liaudies menas. Senovės lietuvių papuošalai*, II. Vilnius: Vaga.

Kumšlytis, J., 1933a. Gondingos senovės liekanos. *ŠM. Kraštotyros darbo metinė knyga*, 4, 24–36.

Kumšlytis, L., 1933b. Jazdaičių dvaras. *ŠM. Kraštotyros darbo metinė knyga*, 4, 42–45.

- Kuncevičius, A., 1995. Viduramžių archeologija. *BA*, 1 (4), 2–7.
- Kuncevičius, A., 2002. Dar kartą dėl sąvokos ir terminijos – „Kas yra Lietuvos viduramžių archeologija?“. *LAMMD: Istorija*, LII, 3–7.
- Kuncevičius, A., 2005. *Lietuvos viduramžių archeologija*. Vilnius: Versus aureus.
- Kuncevičius, A., Laužikas, R., Jankauskas, R., Augustinavičius, R., Šmigelskas, R., 2015. *Dubingių mikroregionas ir Lietuvos valstybės ištakos*. Vilnius: Petro ofsetas.
- Kuncevičius, A., Laužikas, R., Šmigelskas, R., Augustinavičius, R., 2012. Erdvės užkariavimas: 3D technologijos taikymo galimybės ir problemos Lietuvos archeologijoje. *AL*, 13, 7–28.
- Kuncevičius, A., Laužikas, R., Šmigelskas, R., Augustinavičius, R., 2013. Trimačio vaizdo technologijų taikymas archeologijoje. In: Merkevičius, A., sud. *Metodai Lietuvos archeologijoje. Mokslas ir technologijos praeičiai pažinti*. Vilniaus universiteto leidykla, 618–642.
- Kuncienė, O., 1972. Prekybiniai ryšiai IX–XIII amžiais. In: Michelbertas, M., ats. red. *Lietuvos gyventojų prekybiniai ryšiai I–XIII a.* Vilnius: Mintis, 149–254.
- Kuncienė, O., 1979. Sarių senkapis. *LA*, 1, 76–100.
- Kuncienė, O., 1981a. Prekyba. In: Volkaitė-Kulikauskienė, R., red. *Lietuvių materialinė kultūra IX–XIII amžiuje*. Vilnius: Mokslas, 49–82.
- Kuncienė, O., 1981b. IX–XIII a. stiklo karoliai Lietuvoje. *LA*, 2, 77–92.
- Kurila, L., 2003. Rytų Lietuvos pilkapių kultūros nykimo klausimu. *LAMMD: Istorija*, LVIII, 25–38.
- Kurila, L., 2005a. Lietuvių etninė riba rytuose IX–XII a. (1. Archeologijos duomenys). *LA*, 27, 59–84.
- Kurila, L., 2005b. Lietuvių etninė riba rytuose XI–XIV a. (2. Rašytinių šaltinių duomenys). *LA*, 28, 121–132.
- Kurila, L., 2007. Graves of the Unburied: Symbolic Iron Age Warrior Burials in East Lithuania. *AB*, 8, 292–301.
- Kurila, L., 2010. Osteologinis kremuoto individo lyties nustatymas: patikimumo įvertinimas, paremtas Rytų Lietuvos pilkapių degintinių kapų duomenimis. *LA*, 36, 197–210.

Kurila, L., 2013. Degintinių žmonių kaulų makroskopinė analizė: metodologija, galimybės ir praktinė patirtis pasaulyje bei Lietuvoje. *In: Merkevičius, A., sud. Metodai Lietuvos archeologijoje. Mokslas ir technologijos praeičiai pažinti.* Vilniaus universiteto leidykla, 65–93.

Kurila, L., 2014. Apgyvendinimo tankumas geležies amžiaus Lietuvoje: Žeimenos baseino mikroregionas. *LA*, 40, 181–204.

Kurila, L., 2015a. Cremation as Limitation? A Paleodemographic Inquiry into the Accuracy of Macroscopic Analysis of Cremated Human Remains Based on An East Lithuanian Sample. *Papers on Anthropology*, XXIV (2), 67–85.

Kurila, L., 2015b. The Accuracy of the Osteological Sexing of Cremated Human Remains: A Test Based on Grave Goods from East Lithuanian Barrows. *Collegium Anthropologicum*, 39 (4), 821–828.

Kurila, L., 2016. East Lithuanian Barrows – Burial in the Cradle of Lithuanian Tribes. *In: Zabiela, G., Baubonis, Z., Marcinkevičiūtė, E., eds. A Hundred Years of Archaeological Discoveries in Lithuania.* Vilnius: Society of the Lithuanian Archaeology, 192–207.

Kurila, L., Kurilienė, A., 2011. Tyrinėjimai Dovainonyse. *LA*, 37, 87–152.

Kurila, L., Vaitkevičius, V., 2011. Mirusiųjų deginimo papročio refleksijos: padavimas apie Migonių piliakalnį. *TD*, XLI, 107–134.

Kurilienė, A., 2009. *Kaišiadorių rajono archeologijos sąvadas.* Kaišiadorių muziejus.

Kuriso, T., 2012. Ristripatsid Eesti 12.–13. sajandi laibakalmistutes: kas ehted vői usu tunnused? *Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat 2011*, 213–234.

Kvedaravičius, M., 2006. Juodonių senkapis. *ATL 2004 metais*, 127–128.

Kvizikevičius, L., 2000. Tyrinėjimai Žemaičių Kalvarijoje 1999 m. *ATL 1998 ir 1999 metais*, 447–448.

Kvizikevičius, L., 2003. Seredžius archeologijos šaltinių duomenimis. *In: Girininkienė, V., Baršauskienė, M., Krikščiūnas, P., sud. Seredžius (=LV, 9).* Vilnius: Versmė, 117–124.

Kvizikevičius, L., 2005. Tyrimai Seredžiaus senamiestyje. *ATL 2002 metais*, 208–211.

Kvizikevičius, L., Ostrauskas T., Vaitkevičius, V., 2002. Merkinės senkapis. *ATL 2001 metais*, 140–143.

Kvizikevičius, L., Vaitkevičius, V., 2004. Merkinės miestas XV–XVIII amžiuje. In: Černiauskas, A., Gudavičius, H., Vaitkevičius, V., sud. *Merkinės istorijos bruožai*. Vilnius: LII leidykla, 111–142.

Lamm, J. P., hrsg., 2009. *Apuolė. Ausgrabungen und Funde 1928–1932*. Klaipėdos universiteto leidykla.

Lang, V., 2011. Traceless Death. Missing Burials in Bronze and Iron Age Estonia. *EsJA*, 15 (2), 109–129.

Lange, M., Schutkowski, H., Hummel, S., Herrmann, B., 1987. *A Bibliography on Cremation (=Leichenbrand-Bibliographie / PACT, 19)*. Strasbourg: Council of Europe, Parliamentary Assembly.

Latvis, H., Vartbergē H., 1991. *Livonijos kronikos*. Vilnius: Mokslas.

Laugžemiai, 1938. Laugžemiai. Išarė senus kapus. *Vakarai*, 104 (gegužės 6), 4.

Laul, S., Valk, H., 2007. *Siksälä. A Community at the Frontiers. Iron Age and Medieval (=CCC Papers, 10)*. Tallinn–Tartu: University of Tartu, Institute of History and Archaeology, Gotland University College, Centre for Baltic Studies, Visby.

Lemeškin, I., 2009. *Sovijaus sakmė ir 1262 metų Chronografas (pagal Archyvinį, Varšuvos, Vilniaus ir I. J. Zabelino nuorašus)*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

Lemeškin, I., 2015a. Sovijaus sakmės baltiškumas ir arabiškumas. Mitonimo kilmė. *TD*, XLIX, 35–48.

Lemeškin, I., 2015b. Двум смертям не бывать, а одной не миновать: Sovijaus sakmė ir jos paralelės rytų slavų folklore. *Lituanistica*, 61 (4 (102)), 274–294.

Ličkūnas, S., 1930. Apie senovės mūsų laidojimo papročius. *Senovė*, 3, 7–8.

Lietuvos, 1975. *LAA, II. Piliakalniai*. Vilnius: Mintis.

Lietuvos, 1977. *LAA, III. I–XIII a. pilkapynai ir senkapiai*. Vilnius: Mokslas.

Lietuvos, 1978. *LAA, IV. I–XIII a. radiniai*. Vilnius: Mokslas.

Lindholm, K.-J., Ljungkvist, J., 2016. The Bear in the Grave: Exploitation of Top Predator and Herbivore Resources in First Millennium Sweden – First Trends from a Long-Term Research Project. *EJA*, 19 (1), 3–27.

Lisanka, A., 1972. Mankaviškių kapinyno (Kaišiadorių raj.) tyrinėjimai 1971 m. *AETL 1970 ir 1971 metais*, 61–62.

Luchtanas, A., Vėlius, G., 1996. Laidosena Lietuvoje XIII–XIV a. In: Astrauskas, A., Bertašius, M., sud. *Vidurio Lietuvos archeologija. Etnokultūriniai ryšiai*. Vilnius: Žalioji Lietuva, 80–88.

Luchtanas, A., Vėlius, G., 2002. Valstybės gimimas ir mirusiųjų deginimo paprotys. Mirusiųjų deginimo tradicijos rytų Lietuvoje problematika dr. G. Zabelos straipsnyje „Laidosena pagoniškoje Lietuvoje“. *AL*, 3, 157–161.

Łowmiański, H., 1931. *Studja nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego*, I (=Rozprawy Wydziału, III / Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie, V). Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie.

Mays, S., 1998. *The Archaeology of Human Bones*. London: Routledge.

Makarov, N. A., 1989. On the Christianization of the Rural Areas of Russia in the 11th–13th Centuries. Burials with Crosses and Small Icons in Beloserie Cemeteries. *SM*, 96, 49–59.

Malonaitis, A., 2010. Geležinių kirvių „gadinimo“ apraiškos Lietuvos archeologijos medžiagoje. In: Blažienė, G., Grigaravičiūtė, S., Ragauskas, A., sud. *Florilegium Lithuanum. In honorem eximii professoris atque academici Lithuani domini Eugenii Jovaiša anniversarii sexagesimi causa dicatum*. Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 77–91.

Malonaitis, A., 2011. Plačiaaašmeniai vėlyvojo geležies amžiaus kirviai: bendroji apžvalga. *Istorija*, LXXXII, 3–13.

Marburgietis, V., 1999. *Naujoji Prūsijos kronika*. Vilnius: Vaga.

Marcinkevičiūtė, E., 2010. Mažai informatyvūs archeologiniai tyrinėjimai. *ATL 2009 metais*, 496–509.

Marcinkevičiūtė, E., 2016. Mažai informatyvūs archeologiniai tyrinėjimai. *ATL 2015 metais*, 536–565.

Markelevičius, J., 1977. Pakritižio (Panevėžio raj.) senkapio tyrinėjimai 1975 metais. *ATL 1974 ir 1975 metais*, 148–150.

Mažeika, J., Petrošius, R., 1998. Archeologinių radinių radioanglies amžius. *LA*, 15, 473–483.

Mägi, M., 2002. *At the Crossroads of Space and Time. Graves, Changing Society and Ideology on Saaremaa (Ösel), 9th–13th Centuries AD* (=CCC Papers, 6). Tallinn: Gotland University College, Centre for Baltic Studies, Institute of History, Tallinn, Department of Archaeology.

Mäntylä-Asplund, S., Storå, J., 2010. On the Archaeology and Osteology of the Rikala Cremation Cemetery in Salo, SW Finland. *FA*, XXVII, 53–68.

McKinley, J. I., 2006. Cremation... the Cheap Option? *In*: Gowland, R., Knüsel, C., eds. *Social Archaeology of Funerary Remains*. Oxford: Oxbow Books, 81–88.

McKinley, J. I., 2008. In the Heat of the Pyre: Efficiency of Oxidation in Romano-British Cremations – Did it Really Matter? *In*: Schmidt, C. W., Symes, S. A., eds. *The Analysis of Burned Human Remains*. London: Academic Press, 163–183.

McKinley, J. I., 2013. Cremation. Excavation, Analysis, and Interpretation of Material from Cremation-Related Contexts. *In*: Tarlow, S., Nilsson Stutz, L., eds. *The Oxford Handbook of the Archaeology of Death and Burial*. Oxford University Press, 147–171.

McKinley, J. I., Bond, J. M., 2001. Cremated Bone. *In*: Brothwell, D. R., Pollard, A. M., eds. *Handbook of Archaeological Sciences*. Chichester: John Wiley & Sons, Ltd., 281–292.

Merkevičius, A., 1982. Pribitkos kapinynas. *ATL 1980 ir 1981 metais*, 94–97.

Merkevičius, A., 1984. Pribitkos plokštinis kapinynas. *ATL 1982 ir 1983 metais*, 128–130.

Michelbertas, M., 1986a. *Senasis geležies amžius Lietuvoje. I–IV amžius*. Vilnius: Mokslas.

Michelbertas, M., 1986b. Tyrinėjimai Kvėdarnos apylinkėse 1985 m. *ATL 1984 ir 1985 metais*, 61–63.

Michelbertas, M., 1994. Paalksnių pilkapiai. *ATL 1992 ir 1993 metais*, 107–110.

Michelbertas, M., 1995. Paalksnių laidojimo paminklai. *In*: Michelbertas, M., ats. red. *Baltų archeologija. Naujausių tyrimų rezultatai. Konferencijos medžiaga. Vilnius, 1994 m. kovo 30 d.* Vilniaus universiteto leidykla, 38–41.

Michelbertas, M., 1996. Paalksnių pilkapyno tyrinėjimai. *ATL 1994 ir 1995 metais*, 79–82.

Michelbertas, M., 1997. *Paragaudžio pilkapynas*. Vilniaus universiteto leidykla.

Michelbertas M., 1998. Tyrinėjimai Paalksniuose. *ATL 1996 ir 1997 metais*, 145–150.

Michelbertas, M., 2000. Paalksnių kapinyno tyrinėjimai 1999 m. *ATL 1998 ir 1999 metais*, 265–267.

Michelbertas, M., 2004. Seniausia Kvėdarnos praeitis. In: Misius, K., Auksoriūtė, A., Krikščiūnas, P., sud. *Kvėdarna* (=LV, 10 / ŠK, 5). Vilnius: Versmė, 43–58.

Michelbertas, M., 2005. Kražių apylinkių proistorė. *Kražiai amžių sandūroje* (=Acta Academiae Artium Vilnensis, 36), 11–20.

Michelbertas, M., 2011. *Paalksnių archeologijos paminklai*. Vilniaus universitetas.

Michelbertas, M., 2012. Paalksniai Barrow Cemetery and Cemetery. In: Zabiela, G., Baubonis, Z., Marcinkevičiūtė, E., eds. *Archaeological Investigations in Independent Lithuania. 1990–2010*. Vilnius: Society of the Lithuanian Archaeology, 107–113.

Mills, M. A., 2005. Tibet. In: Davies, D. J., Mates, L. H., eds. *Encyclopedia of Cremation*. Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 398–399.

M-ys, 1928. Iškasė „Švedų kapą“. *Lietuvos žinios*, 247 (lapkričio 8), 3.

Morris, I., 1992. *Death-Ritual and Social Structure in Classical Antiquity*. Cambridge University Press.

Mugurēvičs, Ē., 1974. Krustiņņveida piekariņi Latvijā laikā nuo 11. līdz 15. gs. *AE*, XI, 220–239.

Mugurēvičs, Ē., 1977. *Oliņkalna un Lokstenes pilsnovadi. 3.–15. gs. archeoloģiskie pieminekļi*. Rīga: Izdevniecība: «Zinātne».

Muižniekas, V., Vasiliauskas, E., 2013. XIII–XIV a. sandūros žiemgalių migrantai šiaurės Kurše ir žemutiniam Padauguvyje? *LK*, 1, 21–32.

Muižnieks, V., 2008a. 14., 15. gs. ugunskapi Kurzemē. In: Muižnieks, V., sast. *Pētījumi kuršu senatnē* (=LNVMA, 14). Rīga: Latvijas Nacionālais vēstures muzejs, 35–56.

Muižnieks, V., 2008b. Die Brandgräber des 14., 15. Jh. in Kurland. *AL*, 9, 84–108.

Muižnieks, V., 2015. *Bēru tradīcijas Latvijā pēc archeoloģiski pētīto 14.–18. gadsimta apbedīšanas vietu materiāla* (=LNVMA, 21). Rīga: Latvijas Nacionālais vēstures muzejs.

Mulevičienė, I., 1970. Puodų ženklai Lietuvos teritorijoje XII–XVI amžiais. *MADA*, 1 (32), 135–144.

Nagevičia, V., 1909. Archaiologijos tyrinėjimai Telšių ir Reseinių apskrityse. *Viltis*, 91 (rugpjūčio 9 (22)), 2.

Nagevičius, V., 1931. Das Gräberfeld von Prižmonti. *Congressus secundus archaeologorum Balticorum Rigae, 19.–23. VIII. 1930 (=Acta Universitatis Latviensis Philologorum et philosophorum ordinis series, I (I))*. Rigae, 337–352.

Nagevičius, V., 1935. Mūsų pajūrio medžiaginė kultūra VIII–XIII amž. (Pryšmančių ir kitų vietų kasinėjimai). *SISD*, I, 3–124.

Nakaitė, L., 1964. Miniatiūrinės IX–XIII amžių įkapės Lietuvoje. *MADA*, 2 (17), 53–73.

Nakaitė-Vaitkunskienė, L., 1976. Bandužių kapinyno III–VI amžių kapų 1974 m. tyrinėjimai. *MADA*, 2 (55), 91–102.

Narbutas, T., 1995. *Lietuvių tautos istorija, 2. Lietuvių tautos ištakų tyrimas ir jos istorijos pradžia*. Vilnius: Mintis.

Naubūras, 1937. Iš mūsų muzejinės veiklos. In: *Aukuras. Draugija tautos kultūrai kelti. Penkiolikos metų sukakties proga. Mažosios Lietuvos kultūrinio gyvenimo žinios*. Klaipėda, 108–110.

Naudužas, J., 1959. Šiaulių miesto archeologiniai paminklai. *ILKI*, II, 177–187.

Naujienos, 1933. Naujienos iš viso krašto. *Mūsų rytojus*, 94 (lapkričio 28), 7.

Navickaitė, O., 1957. Veršvų kapinyno laidojimo papročiai. *MADA*, 2 (3), 153–175.

Navickaitė, O., 1958. Žirgo apranga Veršvų kapinyne. *ILKI*, I, 83–93.

Navickaitė, O., 1961. Plokštinių kapinynų tyrinėjimai Lietuvoje 1948–1958 m. *ILKI*, III, 66–100.

Navickaitė-Kuncienė, O., 1963. XIII–XIV m. e. amžių plokštinis kapinynas Pušaloto kaime, Molėtų raj. *MADA*, 1 (14), 99–114.

Nikžentaitis, A., 1989. *Gediminas*. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija.

Nikžentaitis, A., 1996. *Nuo Daumanto iki Gedimino. Iki krikščioniškos Lietuvos visuomenės bruožai (=AHUK, V)*. Klaipėdos universiteto Vakarų Lietuvos ir Prūsijos istorijos centras.

Nikžentaitis, A., 1997. Belaisviai Lietuvoje ir Vokiečių ordino valstybėje (1283–1409). In: Kiaupa, Z., Mickevičius, A., Sarcevičienė, J., sud. *Lietuvos valstybė XII–XVIII a.* Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 507–527.

Nordberg, A., 2002. Vertikalt placerade vapen i vikingatida gravar. *Fornvännen*, 97 (1), 15–24.

Nowakowski, W., 1998. Jaćwięskie cmentarzysko warstwowe (?) w miejscowości Burdyniszki, na Suwalszczyźnie. In: Buko, A., red. *Studia z dziejów cywilizacji. Studia ofiarowane profesorowi Jerzemu Gąssowskiemu w pięćdziesiątą rocznicę pracy naukowej.* Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, 119–123.

Ns., 1938. Vertingi radiniai senkapiuose. *Mūsų kraštas*, 13 (kovo 31), 8.

Ochmanskis, J., 1996. *Senoji Lietuva.* Vilnius: Mintis.

Ochmański, J., 1980. Lietuvių etninė siena rytuose nuo padermių epochos ligi XVI amžiaus. In: Budreckis, A. M., red. *Rytų Lietuva. Istorinių bei etnografinių studijų rinkinys (=Studia Lituanica, IV).* Chicago: Vilniaus krašto lietuvių sąjunga, 121–211.

Odoj, R., 1956. Sprawozdanie z prac wykopaliskowych w miejscowości Równina Dolna, pow. Kętrzyn. *WiA*, XXIII (II), 177–196.

Odoj, R., 1958. Sprawozdanie z prac wykopaliskowych, przeprowadzonych w Równinie Dolnej, pow. Kętrzyn w 1956 i 1957 r. *Rocznik Olsztyński*, I, 117–156.

Oestigaard, T., 1999. Cremations as Transformations: When the Dual Cultural Hypothesis was Cremated and Carried Away in Urns. *EJA*, 2 (3), 345–364.

Oestigaard, T., 2005. Cremation and Cosmogony – Karma and Soteriology. *Dhaulagiri Journal of Sociology and Anthropology*, 164–175.

Oestigaard, T., 2011. Water. In: Insoll, T., ed. *Oxford Handbook of the Archaeology of Ritual and Religion.* Oxford University Press, 38–50.

Oestigaard, T., 2013. Cremations in Culture and Cosmology. In: Tarlow, S., Nilsson Stutz, L., eds. *The Oxford Handbook of the Archaeology of Death and Burial.* Oxford University Press, 497–509.

Paapšys, 1924. Klaišių kaimas. *Ūkininkas*, 16–17 (balandžio 20), 13.

Parker Pearson, M., 2003. *The Archaeology of Death and Burial*, 2nd ed. Stroud: Sutton Publishing.

Peets, J., 2007. Weapons and Edged Tools in Siksälä Cemetery. Typology and Technology. In: Laul, S., Valk, H. *Siksälä. A Community at the Frontiers. Iron Age and Medieval* (=CCC Papers, 10). Tallinn–Tartu: University of Tartu, Institute of History and Archaeology, Gotland University College, Centre for Baltic Studies, Visby, 167–200.

Perkowski, J., 1934. Senovės gadinės pėdsakai Telšių apylinkėje. *GK*, 3–4, 160–163.

Petrauskas, G., 2013. Bedugnės kapinynas. *ATL 2012 metais*, 170–177.

Petrauskas, G., 2015a. Meškučių kapinynas. *ATL 2014 metais*, 151–158.

Petrauskas, G., 2015b. Prie Lietuvos valstybės susidarymo klausimo sugrįžtant: laidojimo papročių aspektas. *RH*, XVII, 114–136.

Petrauskas, G., 2016a. Meškučių kapinynas. *ATL 2015 metais*, 168–172.

Petrauskas, G., 2016b. The Last Pagan Burials. In: Zabiela, G., Baubonis, Z., Marcinkevičiūtė, E., eds. *A Hundred Years of Archaeological Discoveries in Lithuania*. Vilnius: Society of the Lithuanian Archaeology, 418–429.

Petrauskas, G., Vaitkevičius, V., 2011. Šlapynių archeologija: teorinės prielaidos ir praktiniai sprendimai. In: *Studentų moksliniai darbai 2010–2011 m. Konferencijos medžiaga. Vilnius, 2011 m. kovo 18–19 d.* Vilnius: Lietuvos mokslo taryba, I, 43–46.

Petrauskas, G., Vaitkevičius, V., 2013. Archeologinių sluoksnių plovimas Lietuvoje ir Bajorų archeologinės ekspedicijos patirtis. *LA*, 39, 235–254.

Petré, B., 1980. Björnfällen i begravningsritualen – status-objekt speglande regional skinnhandel? *Fornvännen*, 75, 5–14.

Petrulienė, A., 1984. Barinės plokštinis kapinynas. *ATL 1982 ir 1983 metais*, 83–85.

Petrulienė, A., 1995. Barinės senkapis. *LA*, 11, 47–72.

Petrulienė, A., Petrulis, D., 2013. Sabonių kapinynas. *ATL 2012 metais*, 178–181.

Piličiauskienė, G., 2013. Zooarcheologiniai tyrimai. In: Merkevičius, A., sud. *Metodai Lietuvos archeologijoje. Mokslas ir technologijos praeičiai pažinti*. Vilniaus universiteto leidykla, 106–136.

Piontek, J., 2002. Wpływ procesu kremacji na morfologię kości szkieletu ludzkiego. Wyniki badań eksperymentalnych. In: Wrzesiński, J., red. *Popiół i kość*

(=*Funeralia Lednickie*, 4). Sobótka-Wrocław: Muzeum Ślązańskie im. S. Dunajewskiego w Sobótce, „AKME“ Zdzisław Wiśniewski – Wrocław, 95–108.

Plavinski, M., 2007. The Main Tendencies in the Development of Tenth to 13th Century Blade Weapons in Belarus. *AB*, 8, 334–346.

Promińska, E., 1963. Szczątki kostne z wczesnośredniowiecznych grobów ciałaopalnych odkrytych w kurhanach w miejscowości Zaświrz, rejon Świr w BSRR. *Rocznik Białostocki*, IV, 397–404.

Puodžiuvytė-Sipavičienė, B., 1986. Tulpiakiemio plokštinių kapinyno tyrinėjimai 1984 m. *ATL 1984 ir 1985 metais*, 94–95.

Purhonen, P., 1992. Late Prehistoric Cruciform Pendants and the Problem of Early Christianity in Finland. In: Lang, V., Selirand, J., eds. *Cultural Heritage of the Finno-Ugrians and Slavs. Papers Presented by the Participants in the Soviet-Finnish Archaeological Symposium 10–16 May 1990 in Tallinn*. Tallinn: Varrak, 156–170.

Puzinas, J., 1937a. Lietuvos kapinynams prašnekus. *Naujoji Romuva*, 33–34 (rugpjūčio 15), 609–612.

Puzinas, J., 1937b. Šių metų archeologiniams tyrinėjimams pasibaigus. *Jaunoji karta*, 49 (gruodžio 5), 1005–1006.

Puzinas, J., 1938. Naujausių proistorinių tyrinėjimų duomenys (1918–1938 m. Lietuvos proistorinių tyrinėjimų apžvalga). *SISD*, IV, 173–303.

Puzinas, J., 1941. Dvigubas IV amž. kapas, surastas Veršvuose. *Vytauto Didžiojo Kultūros Muziejaus metraštis*, I, 28–42.

Puzinas, J., 1963. Šis tas iš Panevėžio krašto proistorės. In: Masilionis, J., red. *Panevėžys. Geografinės ir istorinės žinios apie apylinkes ir miestą*. Chicago: Panevėžiečių klubas, 45–58.

Puzinas, J., 1974. Švėkšnos krašto proistorė. In: Rūgytė, A., red. *Švėkšna*. Čikaga: Švėkšniškių draugija, 1–56.

Puzinas, J., 1975. Švėkšnos kraštas Baltijos pajūrio archeologinių tyrinėjimų šviesoje. *Lietuvių tautos praeitis*, III (3 (11)), 7–102.

Puzinas, J., 1978. Zanavykų krašto proistorė. In: Rūgytė, A., red. *Zanavykija*, I. Čikaga: Lietuvių istorijos draugija, 17–48.

Puzinas, J., 1983. *Rinkiniai raštai*, I. *Proistorė*. Chicago: Litanistikos instituto leidykla.

Rackevičius, G., 2002. *Arbaletas ir lankas Lietuvoje XIII–XVI a.* Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“.

Radiniai, 1937. Radiniai Paupių kaimo kapinyne. *Vakarai*, 193 (rugpjūčio 21), 5.

Radiņš, A., 1999. *10.–13. gadsimta senkapi latgaļu apdzīvotajā teritorijā un Austrumlatvijas etniskās, sociālās un politiskās vēstures jautājumi (=LVMR. Arheoloģija, 5).* Rīga: Latvijas Vēstures muzejs.

Rainio, R., 2006. Jingle Bells, Bells and Bell Pendants – Listening to the Iron Age Finland. *TD*, XXXII, 117–125.

Ramanauskaitė-Ostašenkoviene, V., 2001. Archeologijos paminklai. In: Jurgaitis, R., Kalibatas, K., Krikščiūnas, P., sud. *Lygumai. Stačiūnai (=LV, 6).* Vilnius: Versmė, 47–58.

Ravickienė, E., 1997. *Šimtmečių takais.* Klaipėdos rytas.

Razauskas, D., 1999. Sielų ratas. Keletas pastabų apie reinkarnaciją ir išsivadavimą. *LK*, 6, 25–34.

Razauskas, D., 2009. Iš baltų mitinio vaizdymo juodraščių: adata. *LK*, 6, 15–17.

Remecas, E., 2003. *Vilniaus Žemutinės pilies pinigų lobis (XIV a. pabaiga).* Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus.

Rickevičiūtė, K., 1977. Karmėlavos (Kauno raj.) senkapio tyrinėjimai 1975 metais. *ATL 1974 ir 1975 metais*, 142–144.

Rickevičiūtė, K., 1978. Karmėlavos (Kauno raj.) senkapio tyrinėjimai 1976 ir 1977 metais. *ATL 1976–1977 metais*, 206–210.

Rickevičiūtė, K., 1984. Šulaičių plokštinis kapinynas. *ATL 1982 ir 1983 metais*, 88–90.

Rickevičiūtė, K., 1986. Šulaičių plokštinis kapinynas. *ATL 1984 ir 1985 metais*, 95–97.

Rickevičiūtė, K., 1988a. Pernaravos kapinyno tyrinėjimai. *ATL 1986 ir 1987 metais*, 83–85.

Rickevičiūtė, K., 1988b. Skandinaviškas radinys Šulaičių kapinyne. *Kraštotyra*, 22, 43–44.

Rickevičiūtė, K., 1990. Pernaravos kapinyno tyrinėjimai. *ATL 1988 ir 1989 metais*, 86–89.

- Rickevičiūtė, K., 1992. Kulautuvos (Kauno raj.) kapinyno tyrinėjimai. *ATL 1990 ir 1991 metais*, I, 114–117.
- Rickevičiūtė, K., 1995. Karmėlavos kapinynas. *LA*, 11, 73–103.
- Rickevičiūtė, K., 2000. Karmėlavos senkapio tyrinėjimai. *ATL 1998 ir 1999 metais*, 315–318.
- Rickevičiūtė, K., 2001. Rankinės iš Karmėlavos kapinyno. *KP*, 8, 46–55.
- Rickevičiūtė, K., 2002a. Karmėlavos senkapis. *ATL 2000 metais*, 112.
- Rickevičiūtė, K., 2002b. Karmėlavos senkapis. *ATL 2001 metais*, 146.
- Rickevičiūtė, K., 2003. Karmėlavos senkapis (1998–2000 m. tyrinėjimai). *LA*, 24, 161–228.
- Rickevičiūtė, K., 2005a. Karmėlavos senkapis. *ATL 2002 metais*, 119–121.
- Rickevičiūtė, K., 2005b. Karmėlavos senkapis. *ATL 2003 metais*, 138–141.
- Rickevičiūtė, K., 2006a. Karmėlavos senkapio tyrinėjimų pabaiga. *ATL 2005 metais*, 132–133.
- Rickevičiūtė, K., 2006b. Karmėlavos senkapis. *ATL 2004 metais*, 128–129.
- Rickevičiūtė, K., 2012. Karmėlava Old Cemetery According to the 1998–2005 Excavation Data. In: Zabiela, G., Baubonis, Z., Marcinkevičiūtė, E., eds. *Archaeological Investigations in Independent Lithuania. 1990–2010*. Vilnius: Society of the Lithuanian Archaeology, 170–175.
- Rickevičiūtė, K., Šeškevičius, K., sud. 2014. *Kauno pilies gynyba 1362 metais. Katalogas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo karo muziejus.
- Rowell, S. C., 2001. *Iš viduramžių ūkų kylanti Lietuva. Pagonių imperija Rytų ir Vidurio Europoje, 1295–1345*. Vilnius: Baltos lankos.
- R. P., 1965. Radiniai. *Švyturys*, 3, 28.
- Ruseckas, P., 1921. Archajologijos komisijos kasinėjimai. *Lietuva*, 197 (rugsėjo 4), 1; 222 (spalio 4), 1; 223 (spalio 5), 1.
- Ruzas, V., 1998. Senienų rinkėjas Klemensas Šulga. *Raguvos praeitis*, III, 61–77.
- Sadauskaitė, I., 1959. XII–XIII amžių pirklio kapas Sargėnuose. *MADA*, 2 (7), 57–76.
- Sadauskaitė, I., 1961. Dėl mirusiųjų deginimo papročio. *ILKI*, III, 125–131.
- Sadauskaitė, I., 1963. Dėl Sargėnuose rasto kalavijo ornamentuota geležte kilmės ir datavimo. *MADA*, 1 (14), 91–98.

Sadauskaitė-Mulevičienė, I., 1965. Lietuvos X–XVI amžių kapinynų keramika. *MADA*, 2 (19), 41–58.

Sagan, L., 1936. Materiały osteologiczne z pilkań żmudzkich. *WiA*, XIV, 176–188.

Sajauskas, S., Kaubrys, D., 1993. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės numizmatika*. Vilnius: Žaltvykslė.

Satkūnaitė, S., 1998. XVI a. pinigė iš Ruklių senkapio. *BA*, 1–2 (11–12), 32–37.

Saviščevas, E., 2016. Rikių šešėlis: kelios pastabos apie XIII a.–XIV a. pradžios baltų genčių aristokratiją ir jos likimą. In: Dolinskas, V., Petrauskas, R., Rimša, E., sud. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos atodangos. Profesoriaus Mečislovo Jučo 90-mečio jubiliejui skirtas mokslinių straipsnių rinkinys (=LDKRS, XXIV)*. Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, 112–129.

Sawicka, L., 2006. Okrągła zapinka z osady „Targowisko“ w Szurpiłach. In: Lewartowski, K., ed. *Pogranicze trzech światów. Kontakty kultur przeworskiej, wielbarskiej i bogaczewskiej w świetle materiałów z badań i poszukiwań archeologicznych (=Światowit Supplement Series P: Prehistory and Middle Ages, XIV)*. Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, 167–174.

Sawicka, L., 2011. Szurpiły, st. 8 („Mosiężysko“), woj. Podlaskie. Badania w latach 2008–2010. *Światowit*, VIII (XLIX)/B, 263–268.

Schönböck, B., 1983. The Custom of Burial in Boats. In: Lamm, J. P., Nordström, H.-Å., eds. *Vendel Period Studies. Transactions of the Boat-grave Symposium in Stockholm, February 2–3, 1981 (=The Museum of National Antiquities, Stockholm Studies, 2)*. Stockholm: Statens Historiska Museum, 123–132.

Schultz, J. J., Warren, M. W., Krigbaum, J. S., 2008. Analysis of Human Remains: Gross and Chemical Methods. In: Schmidt, C. W., Symes, S. A., eds. *The Analysis of Burned Human Remains*. London: Academic Press, 75–94.

Schülke, A., 1999. On Christianization and Grave-Finds. *EJA*, 2 (1), 77–106.

Semple, S., 2008. Politics and Princes AD 400–800: New Perspectives on the Funerary Landscape of the South Saxon Kingdom. *Oxford Journal of Archaeology*, 27 (4), 407–429.

Senovės kapai, 1909. Senovės kapai. *Viltis*, 76 (liepos 5 (18)), 3.

Shiroukhov, R., 2012. Prussian Graves in the Sambian Peninsula, with Imports, Weapons and Horse Harnesses, from the Tenth to the 13th Century: The Question of the Warrior Elite. *AB*, 18, 224–255.

Shiroukhov, R., 2015. Contacts between Prussians and Curonians in the 11th–Early 13th Centuries, according to the Archaeological Data. In: Wadył, S., Karczewski, M., Hoffmann, M., eds. *Materiały do Archeologii Warmii i Mazur*, 1. Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, Instytut Historii i Nauk Politycznych Uniwersytetu w Białymstoku, 255–273.

Sigvallius, B., 1992. Sacrificed Animals in Iron Age Cremations from Middle Sweden. *Laborativ Arkeologi*, 6, 17–21.

Sigvallius, B., 1994. *Funeral Pyres. Iron Age Cremations in North Spånga (=Theses and Papers in Osteology, 1)*. Osteological Research Laboratory, Stockholm University.

Sigvallius, B., 2005. Sailing towards the Afterlife. Analysis of a Ship-Formed Burial Monument at Hellerö by the Baltic Sea. In: Artelius, T., Svanberg, F., eds. *Dealing with the Dead. Archaeological Perspectives on Prehistoric Scandinavian Burial Ritual (=Riksantikvarieämbetet Arkeologiska Undersökningar Skrifter, 65)*. Stockholm: National Heritage Board, 159–171.

Simniškytė, A., 1998. Geriamieji ragai Lietuvoje. *LA*, 15, 185–245.

Simniškytė, A., 2007. Weapons in Iron Age Women's Graves. *AB*, 8, 283–291.

Simniškytė, A., 2008. Jakšiškio pilkapynas. *ATL 2007 metais*, 166–167.

Simniškytė, A., 2013. *Geležies amžius Sėloje*. Vilnius: „Diemedžio“ leidykla.

Simniškytė, A., 2016. Burial Traditions in Northeast Lithuania. In: Zabiela, G., Baubonis, Z., Marcinkevičiūtė, E., eds. *A Hundred Years of Archaeological Discoveries in Lithuania*. Vilnius: Society of the Lithuanian Archaeology, 326–337.

Sitzungsberichte, 1900. Sitzungsberichte. *SAP*, 21, 258–342.

Sitzungsberichte, 1909. Sitzungsberichte. *SAP*, 22, 461–552.

Symes, S. A., Rainwater, C. W., Chapman, E. N., Gipson, D. R., Piper, A. L., 2008. Patterned Thermal Destruction of Human Remains in Forensic Setting. In: Schmidt, C. W., Symes, S. A., eds. *The Analysis of Burned Human Remains*. London: Academic Press, 15–54.

Skučienė, A., Steponavičienė, D., 1996. Spynos ir raktai Vilniaus Žemutinėje pilyje. *BA*, 1 (8), 14–15.

- Smilgevičius, V., 2001. Prahos grašis iš Pakritižio senkapio. *In: Samavičius, R., Krikščiūnas, P., Mačiekus, V., sud. Raguva (=LV, 8). Vilnius: Versmė, 73–77.*
- Songailaitė, R., Niedvarienė, T., sud., 2016. *Biržų pilies ir senamiesčio archeologiniai rinkiniai nuo seniausių laikų iki XIX a. pradžios. Katalogas. Biržų krašto muziejus „Sėla“.*
- Sørensen, M. L. S., Rebay-Salisbury, K., 2009. Landscapes of the Body: Burials of the Middle Bronze Age in Hungary. *EJA, 11 (1), 49–74.*
- St., 1935. Atrasti seni aisčių kapai netoli Šventosios upės. *LAi, 165 (liepos 22), 8.*
- Stankevičius, M., 2007. Senojo geležies amžiaus (I–IV a.) metaliniai žiedai. *AL, 8, 70–96.*
- Stankus, J., 1974. Rumšiškių kapinyno XIV–XVI a. geležies dirbinių metalografinė analizė. *MADA, 2 (47), 63–72.*
- Stankus, J., 1986. Bandužių plokštinio kapinyno tyrinėjimai. *ATL 1984 ir 1985 metais, 63–65.*
- Stankus, J., 1988. Bandužių kapinyno tyrinėjimai. *ATL 1986 ir 1987 metais, 85–90.*
- Stankus, J., 1990. Bandužių kapinyno tyrinėjimai. *ATL 1988 ir 1989 metais, 92–96.*
- Stankus, J., 1995a. A Unique Pectoral Ornament from Bandužiai, Lithuania. *AB, 88–93.*
- Stankus, J., 1995b. *Bandužių kapinynas (=LA, 12).*
- Staponkus, A., 1981. Paminklo praradimas. *KB, 8, 62–64.*
- Statkevičius, V., 1966. Šilalės rajono senkapiai. *Kraštotyra, 169–182.*
- Statkevičius, V., 1980. Nauji Šilalės rajono archeologijos paminklai. *MP, 3, 39–43.*
- Statkevičius, V., 1985. Žvilgsnis į giliają praeitį. *Kraštotyra, 19, 81–89.*
- Statkevičius, V., 1994. Archeologijos paminklai. *ŠK, I, 272–302.*
- Steponaitis, V., 1997. Raguvos-Pakritižio senkapis. *Raguvos praeitis, II, 18–28.*
- Steponaitis, V., 2001. Archeologijos paminklai. *In: Samavičius, R., Krikščiūnas, P., Mačiekus, V., sud. Raguva (=LV, 8). Vilnius: Versmė, 63–73.*
- Steponaitis, V., 2006. Paduobės (Šaltaliūnės) III grupės pilkapynas. *ATL 2004 metais, 87–91.*

Steponaitis, V., 2012. Paduobė – Šaltaliūnė Barrow Cemetery III. *In: Zabiela, G., Baubonis, Z., Marcinkevičiūtė, E., eds. Archaeological Investigations in Independent Lithuania. 1990–2010.* Vilnius: Society of the Lithuanian Archaeology, 114–121.

Steponavičienė, D., 2005. Pagonybė, krikščionybė ir sinkretizmas: Vilniaus žemutinės pilies duomenys. *LA*, 28, 175–190.

Steponavičienė, D., 2007. *Lietuvos valdovo dvaro prabanga XIII a. viduryje – XVI a. pradžioje.* Vilnius: Versus aureus.

Strazdas, A., 1996. Archeologijos objektų žvalgymas ir žvalgomieji kasinėjimai 1995 m. *ATL 1994 ir 1995 metais*, 304–307.

Striaukaitė, A., 1982. Barinės kapinynas. *ATL 1980 ir 1981 metais*, 78–81.

Stropus, S., 2004a. *Plungės kraštas, 1. Babrungo, Kulių, Nausodžio, Stalgėnų seniūnijos 1253–2003.* Vilnius: Mokslo aidai.

Stropus, S., 2004b. *Plungės kraštas, 2. Alsėdžių, Paukštakių, Šateikių, Žlibinų seniūnijos 1253–2003.* Vilnius: Mokslo aidai.

Stropus, S., 2005. *Plungės kraštas, 3. Platelių seniūnija 1253–2003.* Vilnius: Mokslo aidai.

Svarāne, D., 2005. Talsu Vilikumuižas ezera 12.–14. gs. tausijas technikā sudrabotie dzelzs zirglietu apkalumi un siksnu sadalītāji. *AE*, XXII, 175–185.

Svarāne, D., 2006. Sārajū senkapu tausijas technikā sudrabotie dzelzs siksnu un jostu sadalītāji, apkalumi, piekariņi un sprādzes. *AE*, XXIII, 239–250.

Svarāne, D., 2013. *Pētījumi Latvijas seno metālu tehnoloģijā 11.–17. gadsimts.* Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds.

Svetikas, E., 1998. Sagtys XIV–XVII a.: tipai ir paskirtis (pagal vėlyvųjų viduramžių kapinynų medžiagą). *LA*, 15, 389–431.

Svetikas, E., 2000. Mirusiųjų pinigai Lietuvoje XIV a. pabaigoje – XVIII a. pradžioje: krikščioniškas laidojimo paprotys ir jo semantika. *LIM. 1999 metai*, 26–48.

Svetikas, E., 2003a. *Alytaus kapinynas: christianizacijos šaltiniai.* Vilnius: „Diemedžio“ leidykla.

Svetikas, E., 2003b. Tretininkų odiniai kapšeliai: jų apkalų tipologija, chronologija ir simbolika. *LA*, 24, 241–266.

Svetikas, E., 2007a. Burial and Sacrifice in Lithuania during the Late Fourteenth-Fifteenth Century: Religious Confrontation or a Unique Conversion Phenomenon – Baptism by Fire? *LHS*, 11, 107–135.

Svetikas, E., 2007b. Livonijos įtaka Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės christianizacijai: kryželiai XIV a. II pusės–XV a. Lietuvos kapuose. *Lituanistica*, 1 (69), 51–65.

Svetikas, E., 2007c. XIV a. antrosios – XV a. pirmosios pusės žiedinės segės reljefiniu paviršiumi Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Livonijoje. *LA*, 32, 71–104.

Svetikas, E., 2007d. XV a. antkaklės Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. *LA*, 30, 97–120.

Svetikas, E., 2009a. Ietigalių tipologija ir chronologija iš LDK Vilniaus ir Medininkų vyskupijos XIV a. pabaigos–XV a. kapų. *LA*, 35, 199–240.

Svetikas, E., 2009b. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės christianizacija XIV a. pab. – XV a. Archeologiniai radiniai su krikščioniškais simboliais*, I–II. Vilnius: „Diemedžio“ leidykla.

Svetikas, E., 2009c. XIV a. pabaigos–XV a. amuletai iš apkaustyto lokio nago Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir kaimyniniuose kraštuose. *LA*, 34, 171–210.

Svetikas, E., 2011. *Žalgirio epochos lietuvių ir žemaičių karių kapai su ginklais*. Vilnius: „Diemedžio“ leidykla.

Svetikas, E., 2012. Latin Christianisation in the Orthodox Christian Grand Duchy of Lithuania in the Late 14th and 15th Centuries: A Puzzle of Historical Facts and Archaeological Data. In: Salamon, M., Wołoszyn, M., Musin, A., Špehar, P., eds. *Rome, Constantinople and Newly-Converted Europe. Archaeological and Historical Evidence*, I (=U źródeł Europy środkowo-wschodniej, 1 (1)). Kraków: Geisteswissenschaftliches Zentrum Geschichte und Kultur Ostmitteleuropas, Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego, 677–688.

Svetikas, E., 2014. *Krikščioniškasis bestiariusas XIII–XV a. Lietuvos kultūroje. Omega segės zoomorfiniais galais*, I–II. Vilnius: „Diemedžio“ leidykla.

Szukiewicz, W., 1908. Poszukiwania archeologiczne w powiecie Lidzkim guberni Wileńskiej. *MAAE*, X, 25–45.

- Szukiewicz, W., 1910. Cmentarzysko szkieletowe w Sałapiaciszkach (Pow. Lidzki, gub. Wileńska). *MAAE*, XI, 57–62.
- Šapaitė, A., 2002. Varnių senkapis. *ATL 2001 metais*, 149–150.
- Šapaitė, A., 2006. Žvalgomieji archeologiniai tyrimai kelyje Radviliškis–Šiauliai. *ATL 2004 metais*, 290–291.
- Ščavinskas, M., 2012. *Kryžius ir kalavijas. Krikščioniškųjų misijų sklaida Baltijos jūros regione X–XIII amžiais*. Vilnius: Baltos lankos.
- Šešelgis, K., 1988. Lietuvos teritorijos apgyvendinimas nuo mūsų eros pradžios iki XIII a. *LAMMD: Urbanistika ir rajoninis planavimas*, 15, 3–59.
- Šiauliu, 1933. Šiaulių žinios. *Rytas*, 196 (rugpjūčio 30), 4.
- Šimėnas, V., 1990. Šukionių kapinyno tyrinėjimai 1988 m. *ATL 1988 ir 1989 metais*, 105–108.
- Šimėnas, V., 2005. Archeologinė Laukuvos apylinkių praeitis. In: Jocys, V., Krikščiūnas, P., sud. *Laukuva*, I (=LV, 14 / ŠK, 4). Vilnius: Versmė, 113–140.
- Širouchov, R., 2014. Kuršių Nerijos ankstyvųjų viduramžių archeologiniai paminklai. Kuršių ir prūsų kontaktų zonos klausimas. *RH*, XV, 115–143.
- Širouchovas, R., 2011. Nauji prūsų X–XIII a. kapinynų tyrimai vakarų baltų kultūros kontekste. *Lituanistica*, 57 (3 (85)), 276–304.
- Škimelis, A., 1996. Varsėdžių senkapių (Šilalės r.) žvalgomieji archeologiniai tyrinėjimai 1994 metais. *ATL 1994 ir 1995 metais*, 129–131.
- Šnore, E., 1987. Beteļu kapulauks Augšzemē. *AE*, XV, 68–81.
- Šturms, E., 1936. Vilkumuižas ezera atradumi. *Senatne un māksla*, II, 72–86.
- Švelniūtė, R., 2005. Socialinės organizacijos skirtumai V–VI a. Pagrybio ir Plinkaigalio kapinynus palikusiose bendruomenėse. In: *Praeities puslapiai: archeologija, kultūra, visuomenė. Skiriama archeologo prof. habil. dr. Vlado Žulkaus 60-ties metų jubiliejui ir 30-ties metų mokslinės veiklos sukakčiai*. Klaipėdos universiteto leidykla, 207–222.
- Taavitsainen, J.-P., 1991. Cemeteries or Refuse Heaps? Archaeological Formation Processes and the Interpretation of Sites and Antiquities. *SM*, 98, 5–14.
- Taavitsainen, J.-P., 2003. East, West and South in Crusade Period Häme: The Kärkölä Pendant Icon and Pendant Crosses from Häme. In: Lang, V., Tamla, Ü., koost. *Arheoloogiga Läänemeremaades. Uurimusi Jüri Seliranna auks* (=Travelling

with an Archaeologist through the Baltic Countries. Studies in Honour of Jüri Selirand / MT, 13). Tallinn–Tartu, 287–299.

Tamulynas, L., 1998. A. Bezzenbergerio archeologiniai tyrinėjimai Klaipėdos krašte. *LA*, 15, 247–285.

Tamulynas, L., 2002. Miestelių kapinynas. *ATL 2001 metais*, 130–131.

Tamulynas, L., 2007. Joniškės kapinynas. *ATL 2006 metais*, 162–163.

Tarasenka, P., 1922. Ieškojimai Neries ir Šventosios santeklyje. *Mūsų senovė*, 1 (4–5), 574–590.

Tarasenka, P., 1928. *Lietuvos archeologijos medžiaga* (=Švietimo ministerijos knygų leidimo komisijos leidinys, 147). Kaunas: Švietimo ministerijos knygų leidimo komisija.

Tarvydas, B., 1931. Šiaulių „Aušros“ muziejaus archeologijos skyrius. *ŠM. Informacinė knyga 1931 metams*, 84–88.

Tarvydas, B., 1938. Lepšių senkapis. *GK*, 1–2 (17–18), 276–277.

Tautavičius, A., 1955. Rytų Lietuvos pilkapiai. *MADA*, 1, 87–98.

Tautavičius, A., 1962. Nauji radiniai Palangoje. *MG*, 8, 25–28.

Tautavičius, A., 1969. Švėkšna. *MG*, 9, 46–47.

Tautavičius, A., 1972. Kiti 1970–1971 m. tyrinėti kapinynai. *AETL 1970 ir 1971 metais*, 75–77.

Tautavičius, A., 1980a. Kiti 1978 ir 1979 metais tyrinėti paminklai. *ATL 1978 ir 1979 metais*, 133–137.

Tautavičius, A., 1980b. Paprūdžių (Raseinių raj.) senkapis. *ATL 1978 ir 1979 metais*, 104–107.

Tautavičius, A., 1984a. Kiti tyrinėti paminklai. *ATL 1982 ir 1983 metais*, 159–164.

Tautavičius, A., 1984b. Požerės plokštinis kapinynas. *LA*, 3, 93–118.

Tautavičius, A., 1986. Kiti tyrinėti paminklai. *ATL 1984 ir 1985 metais*, 134–139.

Tautavičius, A., 1996. *Vidurinis geležies amžius Lietuvoje (V–IX a.)*. Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“.

Tautavičius, A., 2001. Seniausia praeitis. In: Girininkienė, V., Krikščiūnas, P., Seliukaitė, I., sud. *Veliuona* (=LV, 7). Vilnius: Versmė, 63–77.

Teodora, 1856. *Teodora Narbutta pomniejsze pisma historyczne. Szczegolnie do historyi Litwy odnoszące się*. Wilno: Nakład i druk Teofila Glücksberga.

Thomas, L.-V., 2005. Funeral Rites: An Overview. In: Jones, L., ed. *Encyclopedia of Religion, 5. Eternity–God*, 2nd ed. Detroit: Thomson Gale, 3233–3241.

Thompson, T. J. U., 2005. Heat-Induced Dimensional Changes in Bone and their Consequences for Forensic Anthropology. *JFS*, 50 (5), 1–8.

Tilley, C., 1994. *A Phenomenology of Landscape. Places, Paths, and Monuments (=Explorations in Anthropology)*. Oxford/Providence, USA: Berg.

Tourunen, A., 2011. Burnt, Fragmented and Mixed: Identification and Interpretation of Domestic Animal Bones in Finnish Burnt Bone Assemblages. *FA*, XXVIII, 57–69.

Tr-ka, V., 1930. Vytauto pinigai. *Šiaurės Lietuva*, 39 (lapkričio 9), 5.

Tuan, Y.-F., 1974. *Topophilia. A Study of Environmental Perception, Attitudes, and Values*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, Inc.

Tvauri, A., 2012. *The Migration Period, Pre-Viking Age, and Viking Age in Estonia (=Estonian Archaeology, 4)*. Tartu University Press, Humaniora: Archaeologica.

Ulozaitė, R., 2001. Laidėlinių segių iš Prysmančių I kapinyno konservavimas. *Restauravimo metodika*, 3, 27–30.

Urbanavičienė, S., 1987. XV–XVI a. I-os pusės Lietuvos kaimo siuvėjai. *JID*, 6, 96–98.

Urbanavičienė, S., 1988. XV–XVII a. Lietuvos kaimo siuvėjų įrankiai. *MADA*, 4 (105), 51–63.

Urbanavičienė, S., 1990. Seredžiaus naujo kapinyno tyrinėjimai. *ATL 1988 ir 1989 metais*, 108–110.

Urbanavičienė, S., 1995a. Ažugirių kapinynas. *LA*, 11, 152–168.

Urbanavičienė, S., 1995b. Diktarų kapinynas. *LA*, 11, 169–206.

Urbanavičius, V., 1966. Laidosena Lietuvoje XIV–XVII amžiais. *MADA*, 3 (22), 105–119.

Urbanavičius, V., 1967. Šlapgirio kaimo (Kelmės raj.) senkapis. *MADA*, 1 (23), 51–67.

Urbanavičius, V., 1969. XIV–XVII amžių pasaginės segės Lietuvoje. *MADA*, 2 (30), 111–120.

Urbanavičius, V., 1970a. Graužių, Kėdainių raj., senkapio tyrinėjimai 1969 metais. *AETL 1968 ir 1969 metais*, 82–86.

Urbanavičius, V., 1970b. Graužių lobis. *MADA*, 3 (34), 77–83.

Urbanavičius, V., 1970c. *Rumšiškėnai XIV–XVI amžiais (=AHL, VI)*. Vilnius: Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos institutas.

Urbanavičius, V., 1970d. Ruseinių senkapio, Kėdainių raj., tyrinėjimai 1968 ir 1969 metais. *AETL 1968 ir 1969 metais*, 86–89.

Urbanavičius, V., 1971. Graužių lobis. *MG*, 9, 28–29.

Urbanavičius, V., 1972a. Liepiniškių senkapio (Utenos raj.) tyrinėjimai 1970 m. *AETL 1970 ir 1971 metais*, 69–71.

Urbanavičius, V., 1972b. Piktagalio senkapio (Anykščių raj.) tyrinėjimai 1970 m. *AETL 1970 ir 1971 metais*, 68–69.

Urbanavičius, V., 1972c. Piktagalio senkapis. *MADA*, 1 (38), 89–102.

Urbanavičius, V., 1972d. Skrebinų senkapio (Jonavos raj.) tyrinėjimai 1970 m. *AETL 1970 ir 1971 metais*, 62–67.

Urbanavičius, V., 1974a. Jakštaičių-Meškių (Šiaulių raj.) senkapio kasinėjimai 1973 m. *AETL 1972 ir 1973 metais*, 63–67.

Urbanavičius, V., 1974b. Senujų tikėjimų reliktai Lietuvoje XV–XVII amžiais (1. Pagoniškųjų laidojimo papročių nykimas rytų Lietuvoje). *MADA*, 3 (48), 77–91.

Urbanavičius, V., 1977a. Jakštaičių-Meškių (Šiaulių raj.) kapinyno tyrinėjimai 1974 metais. *ATL 1974 ir 1975 metais*, 129–134.

Urbanavičius, V., 1977b. Senujų tikėjimų reliktai Lietuvoje archeologijos duomenimis /XVI–XVIII amž./ *In: Aksamitas, P., red. Senieji tikėjimai naujausių tyrinėjimų šviesoje*. Vilnius: Lietuvos TSR Ateizmo muziejus, 17–28.

Urbanavičius, V., 1977c. Sunaikintos kalvinistų bažnyčios Gėluvoje archeologiniai tyrinėjimai. *In: Religinės kovos ir erezijos Lietuvoje*. Vilnius: Mintis, 27–40.

Urbanavičius, V., 1979. Jakštaičių senkapis. *LA*, 1, 122–151.

Urbanavičius, V., 1980. Obelių (Ukmergės raj.) senkapio tyrinėjimai 1978 ir 1979 metais. *ATL 1978 ir 1979 metais*, 84–86.

- Urbanavičius, V., 1982. Obelių kapinyno tyrinėjimai. *ATL 1980 ir 1981 metais*, 57–59.
- Urbanavičius, V., 1984a. Jakštaičių-Meškių plokštinio kapinyno tyrinėjimai 1982 m. *ATL 1982 ir 1983 metais*, 93–95.
- Urbanavičius, V., 1984b. Obelių ežero turtai. *MG*, 8, 19–21.
- Urbanavičius, V., 1984c. Obelių plokštinio kapinyno tyrinėjimai. *ATL 1982 ir 1983 metais*, 95–98.
- Urbanavičius, V., 1986. Naujo plokštinio kapinyno ir gyvenvietės Seredžiuje tyrinėjimai 1985 m. *ATL 1984 ir 1985 metais*, 72–73.
- Urbanavičius, V., 1987. Laidojimas vandenyje: atradimai ir mįslės. *MG*, 7, 23–26.
- Urbanavičius, V., 1988. Seredžiaus naujojo kapinyno tyrimai. *ATL 1986 ir 1987 metais*, 98–102.
- Urbanavičius, V., 1991. Laidojimo papročiai Lietuvoje XIII–XVI a. In: Kudirka, J., sud. *Lietuvių liaudies papročiai. Mokslinės praktinės konferencijos medžiaga, 1989 m. kovo 30 d.* Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras, 39–58.
- Urbanavičius, V., 1994a. Lietuvių pagonybė ir jos reliktai XIII–XVII amžiais. *LK*, 3, 1–7.
- Urbanavičius, V., 1994b. Vidurio Lietuvos gyventojų laidojimo papročių kaita IV–XIV a. In: Astrauskas, A., sud. *Vidurio Lietuvos archeologija. Konferencijos medžiaga, 1994 m.* Vilnius: Žalioji Lietuva, 47–55.
- Urbanavičius, V., 1996. Piktagalio kapinynas. In: Varnauskas, J., ats. red. *KPERL*, I. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 70.
- Urbanavičius, V., 2003. Senosios Seredžiaus laidojimo vietos. In: Girininkienė, V., Baršauskienė, M., Krikščiūnas, P., sud. *Seredžius (=LV, 9)*. Vilnius: Versmė, 73–86.
- Urbanavičius, V., 2011. *Sugrąžinta praeitis (=LDKRS, XII)*. Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai.
- Urbanavičius, V., Urbanavičienė, S., 1988. Archeologiniai tyrimai. *Obelių kapinynas (=LA, 6)*, 9–63.
- Urbanavičius, V., 1975. Tik rūkstantys mūrai... *MG*, 8, 62.
- V., 1910. Senovės kapų kalnai. *Viltis*, 76 (liepos 7 (20)), 3.

Vaitkevičienė, D., 2001. *Ugnies metaforos. Lietuvių ir latvių mitologijos studija*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

Vaitkevičienė, D., 2002. Lietuvių mitologijos interpretacija istorikų darbuose: mokslinis monologas. *KB*, 4, 72–81.

Vaitkevičienė, D., 2013. Paukštė, kylanti iš pelenų: pomirtinis persikūnijimas pasakose. *TD*, XLVI, 71–106.

Vaitkevičienė, D., Vaitkevičius, V., 2001. XIII a. Lietuvos valstybinės religijos bruožai. *LA*, 21, 311–334.

Vaitkevičius, V., 1998. *Senosios Lietuvos šventvietės. Žemaitija*. Vilnius: „Diemedžio“ leidykla.

Vaitkevičius, V., 2003. *Alkai. Baltų šventviečių studija*. Vilnius: „Diemedžio“ leidykla.

Vaitkevičius, V., 2004a. Merkinės miestas XIII–XIV amžiuje. In: Černiauskas, A., Gudavičius, H., Vaitkevičius, V., sud. *Merkinės istorijos bruožai*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 83–110.

Vaitkevičius, V., 2004b. The Main Features of the State Religion in Thirteenth-Century Lithuania. *BCH*, XVI, 331–356.

Vaitkevičius, V., 2005. Vienos teorijos pėdsakais, arba mirusiųjų deginimo paprotys Rytų Lietuvoje. *LA*, 27, 49–58.

Vaitkevičius, V., 2006. *Senosios Lietuvos šventvietės. Aukštaitija*. Vilnius: „Diemedžio“ leidykla.

Vaitkevičius, V., 2007. Examining the Layout Tendencies of East Lithuanian Barrows. In: Merkevičius, A., ed. *Colours of Archaeology. Material Culture and the Society. Papers from the Second Theoretical Seminar of the Baltic Archaeologists (BASE) held at the University of Vilnius, Lithuania, October 21–22, 2005 (=Interarchaeologia, 2)*. Vilniaus universiteto leidykla, 117–125.

Vaitkevičius, V., 2008. Neries ekspedicija. *ATL 2007 metais*, 502–507.

Vaitkevičius, V., 2009a. Atrandant Kukaveitį. *GK*, 2, 94–99.

Vaitkevičius, V., 2009b. Bajorų kapinynas. *ATL 2008 metais*, 134–140.

Vaitkevičius, V., 2009c. Baltų religijos centras – ugnis. In: Butrimas, A., Janonienė, R., Račiūnaitė, T., sud. *Lietuva 1009–2009*. Vilniaus dailės akademijos leidykla, 27–33.

Vaitkevičius, V., 2010a. Bajorų kapinynas. *ATL 2009 metais*, 128–135.

Vaitkevičius, V., 2010b. Žvalgymai Gudulinės šventvietėje ir jos aplinkoje. *ATL 2009 metais*, 462–468.

Vaitkevičius, V., 2011a. Ancient Sacred Places in Lithuania: Crossroads of Geography, Archaeology and Folklore. *AB*, 15, 45–55.

Vaitkevičius, V., 2011b. Bajorų kapinynas. *ATL 2010 metais*, 116–124.

Vaitkevičius, V., 2012a. Bajorų kapinynas. *ATL 2011 metais*, 136–147.

Vaitkevičius, V., 2012b. Kraštovaizdžio skaitymas su patirties žodynu. *LK*, 4, 50–61.

Vaitkevičius, V., 2012c. The Excavations in Bajorai Cemetery during 2006–2009. In: Zabiela, G., Baubonis, Z., Marcinkevičiūtė, E., eds. *Archaeological Investigations in Independent Lithuania. 1990–2010*. Vilnius: Society of the Lithuanian Archaeology, 145–151.

Vaitkevičius, V., 2012d. The Kukaveitis Sacred Site. In: Zabiela, G., Baubonis, Z., Marcinkevičiūtė, E., eds. *Archaeological Investigations in Independent Lithuania. 1990–2010*. Vilnius: Society of the Lithuanian Archaeology, 358–361.

Vaitkevičius, V., 2013. Bajorų kapinynas. *ATL 2012 metais*, 181–191.

Vaitkevičius, V., 2014a. Bajorų kapinynas. *ATL 2013 metais*, 156–159.

Vaitkevičius, V., 2014b. *Neris. 2007 metų ekspedicija*, 4. Vilnius: Mintis.

Vaitkevičius, V., 2015. Bajorų kapinynas. *ATL 2014 metais*, 161–167.

Vaitkevičius, V., 2016. Bajorų kapinynas. *ATL 2015 metais*, 173–178.

Vaitkevičius, V., spaudoje. Meškučių kapinynas. In: *Kruonis (=Lietuvos valsčiai)*, 28–33.

Vaitkevičius, V., Grinkevičiūtė, A., 2008. Bajorų kapinynas. *ATL 2007 metais*, 192–198.

Vaitkevičius, V., Petrauskas, G., 2016. Archeologijos ir mitologijos vietų žvalgymai. *ATL 2015 metais*, 451–458.

Vaitkevičius, V., Žikulinas, J., 2009. Archeologijos ir mitologijos objektų žvalgymai. *ATL 2008 metais*, 501–509.

Vaitkunsienė, L., 1977. Bandužių (Klaipėdos raj.) kapinyno tyrinėjimai 1974 metais. *ATL 1974 ir 1975 metais*, 70–72.

Vaitkunsienė, L., 1979. Gintališkės kapinynas. *LA*, 1, 44–75.

Vaitkunsienė, L., 1980. Romos monetų radinys. *Kraštotyra*, 11, 59–61.

- Vaitkunskienė, L., 1981a. XII a. Graužių auksakalys (1. Auksakalio kapo tyrinėjimai). *MADA*, 1 (74), 33–43.
- Vaitkunskienė, L., 1981b. Žirgų aukos Lietuvoje. *LA*, 2, 58–77.
- Vaitkunskienė, L., 1982a. XII a. Graužių auksakalys (2. Auksakalio gaminiai). *MADA*, 1 (78), 58–70.
- Vaitkunskienė, L., 1982b. Pagrybio kapinynas. *ATL 1980 ir 1981 metais*, 49–52.
- Vaitkunskienė, L., 1984a. Moteris ir vyras senovės Lietuvoje. *MG*, 9, 15–17.
- Vaitkunskienė, L., 1984b. Pagrybio plokštinio kapinyno kasinėjimai. *ATL 1982 ir 1983 metais*, 98–101.
- Vaitkunskienė, L., 1985a. Archeologai skaito senolių laiškus. *LM*, 16 (balandžio 20), 14.
- Vaitkunskienė, L., 1985b. Moters ir vyro statusas žemdirbių bendruomenėje V–VI amžiaus Lietuvoje. *MADA*, 1 (90), 74–85.
- Vaitkunskienė, L., 1995a. Archeologiniai šaltiniai apie mirusiųjų minėjimo apeigas (XIV–XVI a.). *LA*, 11, 207–213.
- Vaitkunskienė, L., 1995b. *Pagrybio kapinynas* (=LA, 13).
- Vakar, 1934. Vakar ir šiandien. *LAI*, 218 (rugsėjo 25), 5.
- Valatka, V., 1967. Archeologinių tyrinėjimų dešimtmetis. *MP*, 75–77.
- Valatka, V., 1970. Gintališkės kapinyno, Plungės raj., tyrinėjimai 1968–1969 metais. *AETL 1968 ir 1969 metais*, 89–99.
- Valatka, V., 1979. Žvizdro kalno archeologiniai radiniai. *Kraštotyra*, IX (II), 114–117.
- Valatka, V., 2004. *Žemaičių žemės tyrinėjimai. Rašytinis palikimas Žemaičių muziejuje „Alka“*, I. *Archeologija*. Vilnius: Regionų kultūrinių iniciatyvų centras.
- Valatkienė, L., 1987. Telšių kraštotyros muziejaus archeologinių tyrinėjimų trisdešimtmetis. In: Jankevičienė, A., ats. red. *Biržulio baseino kompleksinių tyrinėjimų dešimtmetis. Varnių konferencijos pranešimų tezės (1987 liepa)*. Vilnius, 20–25.
- Valatkienė, L., 1988a. Godelių kapinyno tyrinėjimai. *ATL 1986 ir 1987 metais*, 107–110.
- Valatkienė, L., 1988b. Kasinėjimai Kuršuose. *ATL 1986 ir 1987 metais*, 161–165.

- Valatkienė, L., 1995. Kuršų kapinynas. *LA*, 11, 214–243.
- Valatkienė, L., 2002. Bauželio senkapis. *ATL 2000 metais*, 118–119.
- Valatkienė, L., 2008. Godelių senkapis. In: Račkauskas, K., sud. *Lietuvos deimančiukai*. Kaunas: Leidykla „Kalendorius“, 23–31.
- Valk, H., 1993. Põletusmatustest keskaegses Lõuna-Eestis. *Kleio. Ajaloo ajakiri*, 7, 5–13.
- Valk, H., 2001a. Besieging Constructions from 1223 in Viljandi. *Archaeological Field Works in Estonia 2000*, 65–79.
- Valk, H., 2001b. *Rural Cemeteries of Southern Estonia 1225–1800 AD* (=CCC Papers, 3), 2nd ed. Visby–Tartu: Gotland University College, Centre for Baltic Studies, University of Tartu, Archaeology Centre.
- Valotkienė, Š., 2017. Maža moterėlė visą svieta dengia: simbolinės ir mitinės adatos reikšmės. *LK*, 2, 76–87.
- Varnas, A., 1982a. Griežės kapinynas. *ATL 1980 ir 1981 metais*, 75–78.
- Varnas, A., 1982b. Tulpiakiemio kapinynas. *ATL 1980 ir 1981 metais*, 91–94.
- Varnas, A., 1984. Griežės plokštinis kapinynas. *ATL 1982 ir 1983 metais*, 108–111.
- Varnas, A., 1988. Pavilkijo kapinynas. *ATL 1986 ir 1987 metais*, 110–114.
- Varnas, A., 1994. Masteikių kapinyno 1993 metų tyrimai. *ATL 1992 ir 1993 metais*, 178–184.
- Varnas, A., 1995. Tulpiakiemio senkapiai. *LA*, 11, 244–289.
- Varnas, A., 1996. Masteikių kapinyno (Kauno r.) tyrimai 1994 metais. *ATL 1994 ir 1995 metais*, 138–141.
- Varnas, A., 1998a. Horse Burials in Lithuania. *AB*, 3, 291–294.
- Varnas, A., 1998b. Tulpiakiemio kapinynas. In: Varnauskas, J., ats. red. *KPERL*, II. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 121.
- Varnas, A., Ivanauskas, E., 1987. Šapnagių (Akmenės raj.) XVI–XVII a. senkapiai. *MADA*, 3 (100), 24–41.
- Vasiliauskas, E., 2001. XII–XIII a. žiemgalių laidojimai. *LA*, 21, 335–354.
- Vasiliauskas, E., 2003a. XII–XIII a. zoomorfiniai pakabučiai Žiemgalos teritorijoje. *Lituanistica*, 2 (54), 32–55.
- Vasiliauskas, E., 2003b. Žiemgala XII–XIII a. *Žiemgala*, 2, 3–10.

Vasiliauskaitė, L., Juknevičius, P., 2001. Vėlyvieji kapinynai Panevėžio rajone. *Gimtinė*, 12, 3, 10.

Vasiļausks, E., 2000. 12.–13. gadsimta zemgaļu apbedījumi Lietuvā. In: Zirne, S., sast. *Cauri gadsimtiem. Rakstu krājums. Veltīts Valdemāram Ģinteram (1899–1979)* (=LVMR. *Arheoloģija un antropoloģija*, 7). Rīga: NIMS, 61–69.

Vaska, B., 1994. Ornaments uz kuršu aprocēm ar zvērgalvu galiem. *AE*, XVII, 113–119.

Vaškevičiūtė, 1984a. Liejikės kapas iš Pavirvytės kapinyno. *JID*, 5, 112–114.

Vaškevičiūtė, I., 1984b. Pavirvytės-Gudų plokštinio kapinyno tyrinėjimai 1983 m. *ATL 1982 ir 1983 metais*, 111–114.

Vaškevičiūtė, I., 1986. Pavirvytės-Gudų plokštinio kapinyno tyrinėjimai 1984 m. *ATL 1984 ir 1985 metais*, 106–107.

Vaškevičiūtė, I., 1989. Kuršių kapai žiemgalių kapinyne. *MADA*, 4 (109), 55–67.

Vaškevičiūtė, I., 1990. Šukionių kapinyno (Pakruojo raj.) 1989 m. tyrinėjimai. *ATL 1988 ir 1989 metais*, 114–118.

Vaškevičiūtė, I., 1992. Šukionių (Pakruojo raj.) kapinyno 1990 m. tyrinėjimai. *ATL 1990 ir 1991 metais*, I, 127–129.

Vaškevičiūtė, I., 1995. XVI–XVII a. Pavirvytės-Gudų kapinyno (Akmenės raj.) kapai. *LA*, 11, 317–329.

Vaškevičiūtė, I., 2000a. Moterų liejikių kapai žiemgalių kapinyuose. In: Kazakevičius, V., ats. red. *Iš baltų kultūros istorijos. Skiriama Adolfo Tautavičiaus 75-mečiui*. Vilnius: „Diemedžio“ leidykla, 91–98.

Vaškevičiūtė, I., 2000b. Rozetiniai smeigtukai Žiemgaloje. *LAMMD: Istorija*, XLIII, 25–27.

Vaškevičiūtė, I., 2000c. Šukionių kapinynas (Pakruojo rajonas, Lygumų apylinkė). *LA*, 20, 159–224.

Vaškevičiūtė, I., 2001a. Svarstyklės ir svarstyklių dėžutės pietinėje Žiemgaloje. *LA*, 21, 275–282.

Vaškevičiūtė, I., 2001b. Šukionių kapinynas. In: Jurgaitis, R., Kalibatas, K., Krikščiūnas, P., sud. *Lygumai. Stačiūnai* (=LV, 6). Vilnius: Versmė, 59–85.

Vaškevičiūtė, I., 2004a. Laidosenos ypatumai Vakarų Žiemgaloje (Pavirvytės kapinyno duomenimis). *LA*, 26, 29–46.

- Vaškevičiūtė, I., 2004b. *Žiemgaliai V–XII amžiuje*. Vilnius: VPU leidykla.
- Vaškevičiūtė, I., 2005. Pavirvytės bendruomenės karių ginkluotė ir jos atspindžiai laidojimo papročiuose. *LA*, 28, 97–114.
- Vaškevičiūtė, I., 2007. Tautų kraustymosi ir baltų genčių sklaidos laikotarpis. In: Zabiela, G., ats. red. *Lietuvos istorija, II. Geležies amžius*. Vilnius: Baltos lankos, 173–297.
- Vaškevičiūtė, I., 2010. Adatos žiemgalių moterų kapuose. In: Blažienė, G., Grigaravičiūtė, S., Ragauskas, A., sud. *Florilegium Lithuanum. In honorem eximii professoris atque academici Lithuani domini Eugenii Jovaiša anniversarii sexagesimi causa dicatum*. Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 67–76.
- Vaškevičiūtė, I., 2016. Semigallian Cemeteries. In: Zabiela, G., Baubonis, Z., Marcinkevičiūtė, E., eds. *A Hundred Years of Archaeological Discoveries in Lithuania*. Vilnius: Society of the Lithuanian Archaeology, 310–325.
- Vaškevičiūtė, I., Cholodinskienė, A., 2008. *Pavirvytės kapinynas (X–XIII amžiai)*. Vilnius: „Diemedžio“ leidykla.
- Vengalis, R., 2007. Kernavės viršutinis miestas. *ATL 2006 metais*, 93–100.
- Vengalis, R., 2011. Semeniškių kapinynas. *ATL 2010 metais*, 124–127.
- Vėlius, G., 1997–1998. Kernavės-Kriveikiškių XIII–XIV a. kapinynas ir Rytų Lietuvos senkapiai. *BA*, 1 (10), 26–34; 1–2 (11–12), 38–48.
- Vėlius, G., 2001a. Istoriniai šaltiniai apie mirusiųjų deginimo paprotį Lietuvoje, išimtytys ar taisyklė? *Lituanistica*, 1 (45), 65–72.
- Vėlius, G., 2001b. XIII–XIV a. Kernavės kapinyno apgalviai. *LA*, 21, 383–398.
- Vėlius, G., 2005. *Kernavės miesto bendruomenė XIII–XIV amžiuje*. Vilniaus universiteto leidykla.
- Vėlius, G., 2012. 13th–14th-century Kernavė (Kriveikiškis) Cemetery. In: Zabiela, G., Baubonis, Z., Marcinkevičiūtė, E., eds. *Archaeological Investigations in Independent Lithuania. 1990–2010*. Vilnius: Society of the Lithuanian Archaeology, 180–189.
- Vėlius, G., 2016. Underwater Burial Sites of the 14th Century: Kernave Case. In: Žilinskaitė, A., ed. *22nd Annual Meeting of the EAA. 31st August–4th September 2016 Vilnius. Abstracts*. The European Association of Archaeologists, Public Institution the Academy of Cultural Heritage, 161.

Vėlius, N., 1987. *Chtoniškasis lietuvių mitologijos pasaulis. Folklorinio velnio analizė*. Vilnius: Vaga.

Vėlius, N., 1988. Kaip baltai laidojo mirusiuosius. *KB*, 1, 56–59.

Vijups, A., 1994. Pakavsaktas ar masīvām un garenām zvērgalvām Latvijas 14.–15. gs. arheoloģiskajā materiālā. *AE*, XVII, 124–128.

Vijups, A., 1996. Viduslaiku pakavsaktu izmantošanas augšējā hronoloģiskā robeža. *AE*, XVIII, 155–161.

Vildziūnas, P., 2000. Istorikai apie senąją lietuvių religiją ir mitologiją. Tyrimų kritika ir atsinaujinimo viltis. *Naujasis Židinys-Aidai*, 7–8, 383–387.

Vismata, J., 1925. Mirties patalo radiniai. *Lietuva*, 243 (spalio 29), 4.

Vitkūnas, M., 2005. Kernavės miestas XIII–XIV amžiuje. In: Buchaveckas, S., Barbaravičienė, J., Kriščiūnas, P., sud. *Musninkai. Kernavė. Čiobiškis (=LV, 13)*. Vilnius: Versmė, 63–124.

Vitkūnas, M., 2006. Žvejyba Pietryčių Lietuvos vandenyse XIII–XIV a. *Istorija*, LXIII, 3–13.

Vitkūnas, M., 2010. Sanitarija ir higiena Kernavėje XIII–XIV a. In: Blažienė, G., Grigaravičiūtė, S., Ragauskas, A., sud. *Florilegium Lithuanum. In honorem eximii professoris atque academici Lithuani domini Eugenii Jovaiša anniversarii sexagesimi causa dicatum*. Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 115–126.

Vitkūnas, M., 2016. Medieval Old Cemeteries of the Provinces. In: Zabiela, G., Baubonis, Z., Marcinkevičiūtė, E., eds. *A Hundred Years of Archaeological Discoveries in Lithuania*. Vilnius: Society of the Lithuanian Archaeology, 442–453.

Vyšniauskaitė, A., 1949. Mokslinės ekspedicijos mūsų senovei tirti. *LM*, 37 (spalio 9), 4.

Volkaitė-Kulikauskienė, R., 1958. *Lietuvos archeologiniai paminklai ir jų tyrinėjimai*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.

Volkaitė-Kulikauskienė, R., 1964. Kovos kirviai Lietuvoje ankstyvojo feodalizmo laikotarpiu. *MADA*, 1 (16), 101–114.

Volkaitė-Kulikauskienė, R., 1965. Ankstyviausių šalmų Lietuvoje klausimu. *MADA*, 2 (19), 59–71.

Volkaitė-Kulikauskienė, R., 1970. *Lietuviai IX–XII amžiais*. Vilnius: Leidykla „Mintis“.

- Volkaitė-Kulikauskienė, R., 1971. *Lietuvio kario žirgas (=AHL, VII)*. Vilnius: Mintis.
- Volkaitė-Kulikauskienė, R., 1978. Lietuvių tautybės susidarymas (archeologiniais duomenimis). *LIM. 1977 metai*, 5–22.
- Volkaitė-Kulikauskienė, R., 1987. Archeologijos duomenys. In: Volkaitė-Kulikauskienė, R., ats. red. *Lietuvių etnogenezė*. Vilnius: Mokslas, 209–212.
- Volkaitė-Kulikauskienė, R., 1988. Pryšmančių I kapinyno 1986 m. tyrinėjimų rezultatai. *ATL 1986 ir 1987 metais*, 118–122.
- Volkaitė-Kulikauskienė, R., Luchtanas, A., 1979. Narkūnų senkapio 1976 m. tyrinėjimai. *LA*, 1, 101–111.
- Volkaitė-Kulikauskienė, R., Šimėnas, V., 1986. Pryšmančių I plokštinio kapinyno 1984–1985 m. tyrinėjimai. *ATL 1984 ir 1985 metais*, 83–85.
- Volteris, E., 1924. Archaiologiniai nesusipratimai. *TŽ*, II, 156–163.
- Wahl, J., 2008. Investigations on Pre-Roman and Roman Cremation Remains from Southwestern Germany: Results, Potentialities and Limits. In: Schmidt, C. W., Symes, S. A., eds. *The Analysis of Burned Human Remains*. London: Academic Press, 145–161.
- Walker, P. L., Miller, K. W. P., Richman, R., 2008. Time, Temperature, and Oxygen Availability: An Experimental Study of the Effects of Environmental Conditions on the Color and Organic Content of Cremated Bone. In: Schmidt, C. W., Symes, S. A., eds. *The Analysis of Burned Human Remains*. London: Academic Press, 129–135.
- Wegraeus, E., 1973. Pilspetsar under vikingatid. *Tor*, XV, 191–208.
- Wells, C., 1960. A Study of Cremation. *Antiquity*, XXXIV, 29–37.
- Werbart, B., 1995. Myths concerning Female and Male Objects in Graves. Iron Age Graves in Scandinavia and around Southern Baltic Sea. In: Jansson, I., ed. *Archaeology East and West of the Baltic. Papers from the Second Estonian-Swedish Archaeological Symposium. Sigtuna, May 1991 (=Theses and Papers in Archaeology N.S. A, 7)*. Department of Archaeology, Stockholm University, 123–130.
- Wessman, A., 2009. Reclaiming the Past: Using Old Artefacts as a Means of Remembering. In: Šnė, A., Vasks, A., eds. *Memory, Society, and Material Culture. Papers from the Third Theoretical Seminar of the Baltic Archaeologists (BASE) held*

at the University of Latvia, October 5–6, 2007 (=Interarchaeologia, 3). Rīga: University of Latvia, 71–88.

Wessman, A., 2010. *Death, Destruction and Commemoration. Tracing Ritual Activities in Finnish Late Iron Age Cemeteries (AD 550–1150)* (=ISKOS, 18). Helsinki: The Finnish Antiquarian Society.

Whyte, Th. R., 2001. Distinguishing Remains of Human Cremations from Burned Animal Bones. *Journal of Field Archaeology*, 28 (3/4), 437–448.

Wickholm, A., 2005. The Cremation Cemeteries under Flar Ground – a Representative of What? In: Karl, R., Leskovar, J., eds. *Interpretierte Eisenzeiten. Fallstudien, Methoden, Theorie. Tagungsbericht der 1. Linzer Gespräche zur interpretativen Eisenzeitarchäologie* (=Studien zur Kulturgeschichte von Oberösterreich, 18). Linz: Oberösterreichisches Landesmuseum, 31–40.

Wickholm, A., 2006. “Stay Where you Have been Put!”. The Use of Spears as Coffin Nails in Late Iron Age Finland. In: Valk, H., ed. *Ethnicity and Culture. Studies in Honour of Silvia Laul* (=MT, 18). Tartu: Greif, 193–207.

Wickholm, A., 2007. Commemorating the Past. A Case of Collective Remembering from Alsätra Cemetery in Karjaa, Finland. In: Merkevičius, A., ed. *Colours of Archaeology. Material Culture and the Society. Papers from the Second Theoretical Seminar of the Baltic Archaeologists (BASE) held at the University of Vilnius, Lithuania, October 21–22, 2005* (=Interarchaeologia, 2). Vilnius universiteto leidykla, 107–116.

Wickholm, A., 2008. Reuse in Finnish Cremation Cemeteries under Level Ground – Examples of Collective Memory. In: Fahlander, F., Oestigaard, T., eds. *The Materiality of Death. Bodies, Burials, Beliefs* (=BAR International Series, 1768). Oxford: Archaeopress, 89–97.

Wickholm, A., Raninen, S., 2006. The Broken People: Deconstruction of Personhood in Iron Age Finland. *EsJA*, 10 (2), 150–166.

Williams, H., 1997. Ancient Landscapes and the Dead: The Reuse of Prehistoric and Roman Monuments as Early Anglo-Saxon Burial Sites. *Medieval Archaeology*, 41, 1–32.

Williams, H., 1998. Monuments and the Past in Early Anglo-Saxon England. *WA*, 30 (1), 90–108.

Williams, H. M. R., 1999. Placing the Dead: Investigating the Location of Wealthy Barrow Burials in Seventh Century England. *In: Rundkvist, M., ed. Grave Matters. Eight Studies of First Millennium AD Burials in Crimea, England and Southern Scandinavia. Papers from a Session Held at the European Association of Archaeologists Fourth Annual Meeting in Göteborg 1998 (=BAR International Series, 781)*. Oxford: Archaeopress, 57–86.

Williams, H., 2002. Cemeteries as Central Places – Place and Identity in Migration Period Eastern England. *In: Hårdh, B., Larsson, L., eds. Central Places in the Migration and the Merovingian Periods. Papers from the 52nd Sachsensymposium (=Uppåkrastudier, 6)*. Lund: Almqvist, 341–362.

Williams, H., 2004. Death Warmed Up. The Agency of Bodies and Bones in Early Anglo-Saxon Cremation Rites. *Journal of Material Culture*, 9 (3), 263–291.

Williams, H., 2006. *Death and Memory in Early Medieval Britain*. Cambridge University Press.

Williams, H., 2011. Mortuary Practices in Early Anglo-Saxon England. *In: Hamerow, H., Hinton, D. A., Crawford, S., eds. The Oxford Handbook of Anglo-Saxon Archaeology*. Oxford University Press, 238–265.

Wilson, D., 1992. *Anglo-Saxon Paganism*. London: Routledge.

Włod., 1937. Wśród skarbów i tysiącleci. *Kurjer Wileński*, 226 (rugpjūčio 18), 3–4.

Wroniecki, P., 2015. Rzecz o interpretacji wyników badań geofizycznych. Szurpiły, st. 8 „Mosiężysko“. *In: Wadył, S., Karczewski, M., Hoffmann, M., eds. Materiały do Archeologii Warmii i Mazur*, 1. Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, Instytut Historii i Nauk Politycznych Uniwersytetu w Białymstoku, 57–66.

Wróblewski, W., 2000. *Ossa Cremata*. Obrządek pogrzebowy Galindów we wczesnym średniowieczu w świetle znalezisk na grodzisku w Szestnie – *Czarnym Lesie*. *Światowit*, II (XLIII)/B, 268–285.

Wróblewski, W., 2006. *Aschenplätze* – the Forgotten Burial Rituals of the Old Prussians. *AL*, 7, 221–234.

Wróblewski, W., Jończyk, L., Troncik, A., 2015. O metodyce używania wykrywaczy metali we współczesnej praktyce archeologicznej. Przykład badań jaćwieskiego kompleksu osadniczego w Szurpiłach k/Suwałk. *In: Wadył, S.,*

Karczewski, M., Hoffmann, M., eds. *Materiały do Archeologii Warmii i Mazur*, 1. Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, Instytut Historii i Nauk Politycznych Uniwersytetu w Białymstoku, 67–73.

Zabiela, G., 1990. Lietuvos archeologija. /Kn./ 6: Obelių kapinynas. *LIM. 1989 metai*, 95–101.

Zabiela, G., 1992a. Anykščių apylinkių proistorė. In: Račkaitis, V., Verbickas, A., sud. *Anykščiai istorijoje, literatūroje, atsiminimuose*. Vilnius: Mintis, 21–47.

Zabiela, G., 1992b. Nalšia Lietuvos valstybės kūrimosi išvakarėse. In: Milius, V., sud. *Rytų Lietuva. Istorija, kultūra, kalba*. Vilnius: Mokslas, 12–24.

Zabiela, G., 1992c. Šeimyniškių senkapio tyrinėjimai. *ATL 1990 ir 1991 metais*, II, 87–88.

Zabiela, G., 1993. E. Volterio archeologinė veikla Žemaitijoje. *ŽP*, 2, 71–77.

Zabiela, G., 1995a. *Lietuvos medinės pilys*. Vilnius: Leidykla „Diemedis“.

Zabiela, G., 1995b. Šeimyniškių senkapis. *LA*, 11, 382–397.

Zabiela, G., 1996a. Archeologijos paminklų žvalgymai Anykščių rajone. *ATL 1994 ir 1995 metais*, 347–350.

Zabiela, G., 1996b. Dovainonių piliakalnio ir jo aplinkos tyrinėjimai. *ATL 1994 ir 1995 metais*, 63–68.

Zabiela, G., 1996c. Šeimyniškių kapinynas. In: Varnauskas, J., ats. red. *KPERL*, I. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 90.

Zabiela, G., 1998a. Laidosena pagoniškojoje Lietuvoje. *LA*, 15, 351–379.

Zabiela, G., 1998b. Žėronių degintinių kapų tyrinėjimai. *ATL 1996 ir 1997 metais*, 250–255.

Zabiela, G., 1998c. Žvalgomieji tyrinėjimai naftotiekio Mažeikiai–Būtingė trasoje 1996 metais. *ATL 1996 ir 1997 metais*, 497–507.

Zabiela, G., 2000. Šeimyniškių senkapio tyrinėjimai 1999 m. *ATL 1998 ir 1999 metais*, 335–337.

Zabiela, G., 2001. Viduramžių archeologija Lietuvoje. *Lituanistica*, 3 (47), 20–30.

Zabiela, G., 2003. Pietų Lietuvos vėlyvieji degintiniai kapinynai. *AL*, 4, 175–185.

Zabiela, G., 2004. Upytės žemė II tūkstantmečio pirmojoje pusėje. In: Astramskas, A., Gaidelienė, J., sud. *Iš Panevėžio praeities: Upytės žemei 750 metų*.

Konferencijos pranešimai. Panevėžys, 2004 09 14. Panevėžio kraštotyros muziejus, 22–35.

Zabiela, G. 2006. Iškalbinga Raseinių žemė. *Žemaičių žemė*, 1–2 (50–51), 6–9.

Zabiela, G., 2007. Etninės migracijos viduramžių Lietuvos baltiškoje dalyje archeologijos duomenimis. In: Merkienė, I. R., sud. *Rytų Europos kultūra migracijos kontekste. Tarpdalykiniai tyrimai* (=Культура Восточной Европы в контексте миграции. Междисциплинарные исследования / East Europe Culture in the Context of Migration. Interdisciplinary Studies). Vilnius: Versus Aureus, 457–471.

Zabiela, G., 2009. Die Ergebnisse der archäologischen Untersuchungen des Denkmalkomplexes von Apuolė in den Jahren 1928–1932. In: Lamm, J. P., hrsg. *Apuolė. Ausgrabungen und Funde 1928–1932*. Klaipėdos universiteto leidykla, 141–167.

Zabiela, G., 2012. The International Archaeologists' Workshop in Apuolė. *AB*, 17, 21–33.

Zabiela, G., Abromavičius, E., Kraniauskas, R., Urbonaitė, M., Ubis, E., 2015. Klaipėdos pilies rytinės kurtinos vietos tyrimai. *ATL 2014 metais*, 210–217.

Zabiela, G., Vaitkevičius, V., 1998. Archeologijos paminklų žvalgymas Žemaitijoje. *ATL 1996 ir 1997 metais*, 487–497.

Zemītis, G., 2004. *Ornaments un simbols Latvijas aizvēsturē*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds.

Zinkevičius, Z., 1987a. Kitų baltų genčių įsiliejimas į lietuvių tautybę. Subtrato reikšmė lietuvių tarmių formavimuisi. In: Volkaitė-Kulikauskienė, R., ats. red. *Lietuvių etnogenezė*. Vilnius: Mokslas, 212–231.

Zinkevičius, Z., 1987b. *Lietuvių kalbos istorija, II. Iki pirmųjų raštų*. Vilnius: Mokslas.

Zinkevičius, Z., 1993. *Rytų Lietuva praeityje ir dabar*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Žukauskaitė, J., 2005. Tyrinėjimai, nesuteikę vertingos archeologinės informacijos. *ATL 2002 metais*, 344–351.

Žukovskis, R., 2009. Senkapis Verkių dvaro sodybos teritorijoje. *ATL 2008 metais*, 171–180.

Žulkus, V., 1988. Palangos VIII–XIII a. kapinyno ribų tikslinimas. *ATL 1986 ir 1987 metais*, 123–125.

Žulkus, V., 1993. Mirusiųjų pasaulis baltų pasaulėžiūroje (archeologijos duomenimis). *ŽP*, 2, 23–35.

Žulkus, V., 1994. Naujai rasti kapai Palangos VIII–XIII a. kapinyne. *ATL 1992 ir 1993 metais*, 167–170.

Žulkus, V., 1995. Migration in Žemaitija in den 13.–16. Jahrhunderten. *AB*, 156–173.

Žulkus, V., 1996. Palangos kapinyno šiaurinės dalies žvalgymai. *ATL 1994 ir 1995 metais*, 143–144.

Žulkus, V., 2004. *Kuršiai Baltijos jūros erdvėje*. Vilnius: Versus Aureus.

Žulkus, V., 2007. *Palanga in the Middle Ages. Ancient Settlements*. Vilnius: Versus Aureus.

Антанавичус, И., 1971. Раскопки у дер. Кейенай. *АО 1970 года*, 326–328.

Антанавичюс, Ю., 1972. Исследования грунтового могильника в Пакальнишкяй. *АО 1971 года*, 413–416.

Антанавичюс, Ю., 1973. Раскопки могильника в Пакальнишкяй. *АО 1972 года*, 381.

Антанавичюс, Ю., 1974. Раскопки могильника в Пакальнишкяй. *АО 1973 года*, 386–387.

Башков, А. А., 2013. Нательные кресты городища Масковичи. *In: Мядзведзева, В. У., Ляшкевич, Э. А., уклад. Гісторыя і археалогія гарадзішча Маскавічы. Зборнік набуковых артыкулаў у гонар Людмілы Уладзіміраўны Дучыц*. Рыга: Інстытут беларускай гісторыі і культуры, 274–290.

Бектинеев, Ш. И., 2013. Метрологические материалы Масковичского городища и их исследование. *In: Мядзведзева, В. У., Ляшкевич, Э. А., уклад. Гісторыя і археалогія гарадзішча Маскавічы. Зборнік набуковых артыкулаў у гонар Людмілы Уладзіміраўны Дучыц*. Рыга: Інстытут беларускай гісторыі і культуры, 127–148.

Берга, Т., 2001. Литовские элементы в кладбищах Августинишки и Слугишки XIV – начала XVII века. *LA*, 21, 421–430.

Берга, Т., 2011. Находки разновесов на городищах и поселениях Латвии. *АИППЗ*, 56, 166–171.

Бохан, Ю. М., 2002. *Узбраенне войска ВКЛ другой паловы XIV – канца XVI ст.* Мінск: УП «Экаперспектыва».

Бугис, П., 2008. Находка панцирных пластин на территории Великокняжеского замка исторического Вильно. *Ил: Двуреченский, О. В., отв. ред. Военная археология. Сборник материалов семинара при Государственном историческом музее*, 1. Москва: Квадрига, 118–123.

Бутенас, Э., 1988. Исследование курганов в Майсеюнай. *АО 1986 года*, 390–391.

Вайткунскене, Л., 1975. Раскопки могильника Бандужяй. *АО 1974 года*, 401.

Вайткунскене, Л., 1981. Раскопки могильника Пагрибис. *АО 1980 года*, 352–353.

Вайткунскене, Л., 1983. Раскопки в д. Пагрибис. *АО 1981 года*, 367.

Вайткунскене, Л., 1984. Могильник Пагрибис. *АО 1982 года*, 380–381.

Вайткунскене, Л., 1986. К изучению культа коня в Литве V–VI вв. *СА*, 2, 100–109.

Вайткунскене, Л., 1988. Культовые места – „алкветес“ в могильнике Пагрибис Шилальского района. *Ил: Поболь, Л. Д., Таутавичюс, А. З., ред. Древности Литвы и Белоруссии*. Вильнюс: Мокслас, 167–174.

Вайцяховіч, А., 2006. Крэмацыя. Пытанні інтэрпрытацыі. *ГАЗ*, 22, 121–123.

Валатка, В., 1977. Раскопки в дер. Кукая. *АО 1976 года*, 422–423.

Валатка, В., Холодинска, А., 1974. Раскопки в дер. Кукая. *АО 1973 года*, 388.

Валаткене, Л., 1988. Раскопки могильника в д. Годеляй. *АО 1986 года*, 392.

Валуев, А. А., Кулаков, В. И., 1999. Тевтонский крест и бог Перкуно. *Наука в России*, 6, 80–85.

Варнас, А., 1980. Раскопки могильников в Шапнагяй и Тульпякемис. *АО 1979 года*, 375.

Варнас, А., 1984. Раскопки могильника в д. Гриеже. *АО 1982 года*, 381–382.

Варнас, А., 1985. Раскопки могильника в д. Гриеже. *АО 1983 года*, 419.

Вашкевичюте, И., 1985. Могильник Павирвите-Гудай. *АО 1983 года*, 419–420.

Вашквявичюте, И., 1986. Могильник Павирвите-Гудай. *АО 1984 года*, 355.

Велюс, Г., 2013. Могильник XIII–XIV вв. в Кернаве (Кривейкишкис): этническая принадлежность погребенных. *In: Вайткавичюс, Г., сост. Археология и история Литвы и северо-запада России в средневековье. Доклады российско-литовского семинара. Вильнюс, 28–30 марта 2011 г.* Vilnius: LI leidykla, 59–79.

Волкайте-Куликаускене, Р. К., 1986. Раскопки могильника в Пришманчяй. *АО 1984 года*, 355–356.

Габрюнайте, К., 1965. Локальные подражания раннесредневековых шлемов русского типа в Литве. *ABS*, II, 115–133.

Габрюнайте, К., Рицкевичюте, К., 1976. Раскопки в Кармелаве. *АО 1975 года*, 434.

Габрюнайте, К., Рицкевичюте, К., 1978. Раскопки в Кармелаве. *АО 1977 года*, 433.

Гончаров, В. К., 1950. *Райковецкое городище*. Киев: Издательство Академии наук Украинской ССР.

Гуревич, Ф. Д., 1962. *Древности Белорусского Понеманья*. Москва–Ленинград: Издательство Академии наук СССР.

Гуревич, Ф. Д., 1981. *Древний Новогрудок. Посад-окольный город*. Наука, Ленинградское отделение.

Даканис, Б., 1985. Раскопки могильника Клайшяй. *АО 1983 года*, 423.

Жогась, И. К., 1901. *Археологическія замѣтки по Тельшевскому уѣзду*. Ковна: Типографія Губернскаго Правленія.

Загорульский, Э. М., 1982. *Возникновение Минска*. Минск: Издательство БГУ им. В. И. Ленина.

Загорульский, Э. М., 2004. *Вишчинский замок XII–XIII вв.* Минск: БГУ.

Зайковский, Э. М., 2001. Исследование Восточно Литовского кургана XIII века с кремацией у д. Ашмянец. *ЛА*, 21, 413–420.

Зайкоўскі, Э., 1998. Астральная і каляндарная сімболіка на некаторых археалагічных знаходках Беларусі. *ГАЗ*, 13, 125–130.

Зайкоўскі, Э. М., 2002. Даследаванне культавага комплексу Ашмянец. *ГАЗ*, 17, 181–190.

Зайкоўскі, Э. М., 2009. Ашмянец. *In: Каласоўскі, Ю. У., склад. Археалогія Беларусі. Энцыклапедыя ў двух тамах, 1. А–К*. Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 73–74.

Зайкоўскі, Э. М., 2013. Падвескі-амулеты з Маскавічаў: аналогіі, вытокі, семантыка. *In: Мядзведзева, В. У., Ляшкевіч, Э. А., уклад. Гісторыя і археалогія гарадзішча Маскавічы. Зборнік навуковых артыкулаў у гонар Людмілы Уладзіміраўны Дучыц.* Рыга: Інстытут беларускай гісторыі і культуры, 257–273.

Зверуго, Я. Г., 1977. Исследования Верхненеманского отряда. *АО 1976 года*, 404–405.

Зверуго, Я. Г., 2001. Исследование Восточнолитовских курганов на территории Беларуси. *ЛА*, 21, 111–120.

Звяруга, Я. Г., 2005. *Беларускае Павілле ў жалезным веку і раннім сярэднявекі* (=Матэрыялы археалогіі Беларусі, 10). Мінск: ДНУ “Інстытут гісторыі НАН Беларусі”.

Звяруга, Я. Г., 2011. Салапяцішкі. *In: Каласоўскі, Ю. У., склад. Археалогія Беларусі. Энцыклапедыя ў двух тамах, 2. Л–Я.* Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 275.

Звяруга, Я. Г., Мядзведзеў, А. М., 2009. Засвір. *In: Каласоўскі, Ю. У., склад. Археалогія Беларусі. Энцыклапедыя ў двух тамах, 1. А–К.* Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 360–361.

Ильютик, А. В., 2013. Пряслица городища Масковичи. *In: Мядзведзева, В. У., Ляшкевіч, Э. А., уклад. Гісторыя і археалогія гарадзішча Маскавічы. Зборнік навуковых артыкулаў у гонар Людмілы Уладзіміраўны Дучыц.* Рыга: Інстытут беларускай гісторыі і культуры, 183–201.

Казакавичюс, В., 1988. *Оружие балтских племен II–VIII веков на территории Литвы.* Вильнюс: Мокслас.

Калядзінскі, Л. У., 2011. Солы. *In: Каласоўскі, Ю. У., склад. Археалогія Беларусі. Энцыклапедыя ў двух тамах, 2. Л–Я.* Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 308.

Каталогъ, 1898. *Каталогъ предметовъ музея древностей состоящаго при Виленской публичной библиотекъ*, дополненіе первое. Вильна: Типографія А. Г. Сыркина.

Квятковская, А. В., 1998. *Ятвяжские могильники Беларуси (к. XI–XVII вв.).* Vilnius: „Diemedžio“ leidykla.

Киркорь, А. К., 1858. *Перечневый каталог предметовъ въ Виленскомъ музеумъ древностей*. Вильно: Типографія Осипа Завадзкаго.

Киркорь, А. К., 1859. Археологическія розысканія А. К. Киркора въ Виленской губерніи. *ИИАО*, I (1), 15–19.

Киркорь, А. К., 1882. Города и поселенія въ Литвѣ. *In*: Семеновъ, П. П., ред. *Живописная Россія. Отечество наше въ его земельномъ, историческомъ, племенномъ, экономическомъ и бытовомъ значеніи*, III (I). *Литовское польсье*. С.-Петербургъ–Москва: Изданіе книгопродавца-типографа М. О. Вольфа, 163–204.

Кирпичников, А. Н., 1966а. *Древнерусское оружие, 1. Мечи и сабли IX–XIII вв.* (=Археология СССР. Свод археологических источников, Е1–36). Москва–Ленинград: Издательство «Наука».

Кирпичников, А. Н., 1966б. *Древнерусское оружие, 2. Копья, сулицы, боевые топоры, булавы, кистени IX–XIII вв.* (=Археология СССР. Свод археологических источников, Е1–36). Москва–Ленинград: Издательство «Наука».

Кирпичников, А. Н., 1971. *Древнерусское оружие, 3. Доспех, комплекс боевых средств IX–XIII вв.* (=Археология СССР. Свод археологических источников, Е1–36). Издательство «Наука», Ленинградское отделение.

Кирпичников, А. Н., 1973. О времени появления шпоры со звездочкой на территории древней Руси. *Kwartalnik historii kultury materialnej*, XXI (2), 299–304.

Кирпичников, А. Н., Медведев, А. Ф., 1985. Вооружение. *In*: Колчин, Б. А., отв. ред. *Древняя Русь. Город, замок, село*. Москва: Издательство «Наука», 298–363.

Козлова, А. В., 2004. Украшения ремня, сбруи и сумок восточного происхождения из раскопок в Великом Новгороде. *ННЗИА*, 18, 188–207.

Колединский, Л. В., 2008. Солы: вещественный комплекс из грунтового захоронения XIV в. *In*: Савинов, Д., отв. ред. *Случайные находки: хронология, атрибуция, историко-культурный контекст. Материалы тематической научной конференции (Санкт-Петербург – 16–19 декабря 2008 г.)*. Санкт-Петербург, 254–257.

Краўцэвіч, А., 1992. Комплекс зброі і рыштунку XIII ст. з-пад Гродна. *Ін: Аверкіна, В., Трусава, А., рэд. 3 глыбі вякоў. Наш край. Гісторыка-культуралагічны зборнік*. Мінск: Крок уперад, 40–46.

Кудрявцев, А. А., 2010. Замки и ключи средневекового Новгорода (по материалам Троицкого раскопа). *ННЗИА*, 24, 233–248.

Кулаков, В. И. 1990. *Древности пруссов VI–XIII вв.* (=Археология СССР. Свод археологических источников, Г1–9). Москва: Издательство «Наука».

Кулаков, В. И., 1994. *Пруссы (V–XII вв.)* (=Археология эпохи Великого переселения народов и раннего средневековья, 3). Москва: Геоэко.

Кулаков, В. И., 2016. Изображения на плакированных серебром железных изделиях пруссов и куршей. *РН*, XX, 10–30.

Куликаускаене, Р., 1968. Исследования в дер. Гиркаляй (Клайпедский р-н). *Ін: Таутавичюс, А., Вишняускайте, А., Даниляускас, А., отв. ред. 20 лет. Археологические и этнографические экспедиции Института истории АН Литовской ССР (1948–1967)*. Вильнюс: Академия наук Литовской ССР. Институт истории, 69–71.

Лѣтопись, 1859. Лѣтопись Императорскаго археологическаго общества. *ИИАО*, I (1), 24–49.

Маркелявичюс, Ю., Пачеса, М., 1976. Новые погребальные памятники в Паневежском районе. *АО 1975 года*, 438–439.

Медведев, А. Ф., 1959. К истории пластинчатого доспеха на Руси. *СА*, 2, 119–134.

Медведев, А. Ф., 1966а. *Ручное метательное оружие (лук и стрелы, самострел) VIII–XIV вв.* (=Археология СССР. Свод археологических источников, Е1–36). Москва: Издательство «Наука».

Медведев, А. Ф., 1966б. Татаро-монгольские наконечники стрел в Восточной Европе. *СА*, 2, 50–60.

Меркевичюс, А., 1968. Раскопки могильника в дер. Няндриняй (Капсукский р-н). *Ін: Таутавичюс, А., Вишняускайте, А., Даниляускас, А., отв. ред. 20 лет. Археологические и этнографические экспедиции Института истории АН Литовской ССР (1948–1967)*. Вильнюс: Академия наук Литовской ССР. Институт истории, 72–76.

Меркявичюс, А., Урбанавичюс, В., 1972. Могильник Лепинишкес. *АО 1971 года*, 419–420.

Михельбертас, М., 1987. Раскопки у д. Парагаудис и в окрестностях могильника Кведарна. *АО 1985 года*, 482–483.

Михельбертас, М., 2002. Оружие из могильника IX–XII вв. в Паалксняй (Кельмеский р-н, Литва). *In: Mugarēvičs, Ē., Ose, I., sast. Civitas et castrum ad Mare Balticum. Baltijas arheoloģijas un vēstures problēmas dzelzs laikmēta un viduslaikos. Rakstu krājums – veltījums LZA īstenajam loceklim prof. Dr. habil. hist. Andrim Caunem 65 gadu dzīves jubilejā.* Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 486–504.

Михельбертас, М., Таутавичюс, А., 1968. Раскопки Института истории АН Литовской ССР. *АО 1967 года*, 259–265.

Мугуревич, Э. С., 1965. *Восточная Латвия и соседние земли в X–XIII вв. Экономические связи с Русью и другими территориями. Пути сообщения.* Рига: Издательство «Зинатне».

Мяркявичюс, А., 1983. Раскопки могильника в д. Прибиткос. *АО 1981 года*, 374.

Мяркявичюс, А., 1984. Раскопки могильника в д. Прибиткос. *АО 1982 года*, 386.

Плавинский, А. Н., 1998. К вопросу о гончарных клеймах. *In: Егорейченко, А. А., ред. Славяне и их соседи (археология, нумизматика, этнология).* Минск: Веды, 58–65.

Плавинский, Н. А., 2006. Мечи Западной Руси второй половины XI–XIII вв. *АИППЗ*, 51, 304–321.

Плавінскі, М., Зайкоўскі, Э., 2006. Меч з курганнага могільніка Ашмянец у кантэксте сінхронных матэрыялаў. *ГАЗ*, 22, 148–153.

Поболь, Л. Д., 1979. *Древности Белоруссии в музеях Польши.* Минск: Наука и техника.

Покровскій, Ф., 1890. Археологическая раскопка. *Записки императорскаго русскаго археологическаго общества*, IV (3–4), 411–413.

Покровскій, Ф. В., 1893. *Археологическая карта Виленской губернии.* Вильна: Типографія А.Г. Сыркина.

Покровский, Ф. В., 1899а. *Археологическая карта Ковенской губернии*. Вильна: Типографія А. Г. Сыркина.

Покровский, Ф. В., 1899б. Къ изслѣдованію бассейна Вилии въ археологическомъ отношеніи. *Ип:* Уварова, ред. *Труды десятаго археологическаго съезда въ Ригъ 1896*, I. Москва: Типографія Г. Лиснера и А. Гешеля, 71–171.

Рицкявичюте, К., 1985. Раскопки могильника в д. Шулайчяй. *АО 1983 года*, 430–431.

Рицкявичюте, К., 1986. Раскопки могильника в д. Шулайчяй. *АО 1984 года*, 362.

Рицкявичюте, К., 1987. Раскопки могильника Шулайчяй. *АО 1985 года*, 485–486.

Рицкявичюте, К., 1988. Раскопки могильника в д. Пернарава. *АО 1986 года*, 399–400.

Рыбаков, Б. А., 1948. *Ремесло древней Руси*. Москва: Издательство Академии наук СССР.

Рыковъ, П. С., 1914. *Раскопки въ Ошмянскомъ уѣздѣ, Виленской губ., 1) близъ ст. Сморгонь и 2) близъ им. Маркененты*. Вильна: Типографія Іосифа Завадзкаго.

Седова, М. В., 1981. *Ювелирные изделия древнего Новгорода (X–XV вв.)*. Москва: Издательство «Наука».

Сизовъ, В. И., 1902. *Курганы Смоленской губернии*. С.-Петербургъ: Типографія Главнаго Управленія Удѣловъ.

Случайныя, 1902. Случайныя находки и приобрѣтенія. *Отчетъ Императорской Археологической Коммисіи за 1899 годъ*, 107–140.

Смѣсь, 1845. Смѣсь. *Rozmaitości. Виленскій вѣстникъ (=Kuryer Wilenski)*, 92 (23 listopada), 733–736.

Спицынъ, А., 1925. Литовскія древности. *ТЖ*, III, 112–171.

Станкус, Й., 1987. Раскопки могильников Бандужяй и Генчяй II. *АО 1985 года*, 486–487.

Станкус, Й., 1988. Раскопки могильника Бандужяй. *АО 1986 года*, 400–401.

Таутовичене, Б., Урбанавичюс, В., 1975. Могильник у дер. Якштайчяй – Мешкяй. *АО 1974 года*, 410–411.

Таутовичюс, А., 1967. Археологические раскопки Института истории АН Литовской ССР. *АО 1966 года*, 271–278.

Таутовичюс, А., 1970. Археологические исследования в Литве в 1962–1966 гг. *ABS*, VII, 207–241.

Таутовичюс, А., 1980. Раскопки могильника в д. Папруджяй. *АО 1979 года*, 382.

Топоров, В. Н., 1972. Заметки по балтийской мифологии. *In*: Топоров, В. Н., отв. ред. *Балто-славянский сборник*. Москва: Издательство «Наука», 289–314.

Топоров, В. Н., 1980. Vilnius, Wilno, Вильна: город и миф. *In*: Судник, Т. М., отв. ред. *Балто-славянские этноязыковые контакты*. Москва: Издательство «Наука», 3–71.

Топоров, В. Н., 1987. Заметки по похоронной обрядности (К 150-летию со дня рождения А. Н. Веселовского). *БСИ*. 1985, 10–52.

Трусаў, А. А., Собаль, В. Е., Здановіч, Н. І., 1993. *Стары замак у Гродне XI–XVIII стст. Гісторыка-археалагічны нарыс*. Мінск: Навука і тэхніка.

Урбанавичюс, В. Ф., 1966. К вопросу о погребениях с трупосожжением XIV в. в Литве. *MADA*, 2 (21), 183–190.

Урбанавичюс, В., 1969. Русейняйский могильник. *АО 1968 года*, 361–362.

Урбанавичюс, В., 1970. Граужайский могильник. *АО 1969 года*, 319–320.

Урбанавичюс, В., 1971. Исследования могильников XIV–XVII вв. в Пиктагалесе и в Скребинай. *АО 1970 года*, 328–330.

Урбанавичюс, В., 1974. Могильник в дер. Якштайчяй-Мешкяй. *АО 1973 года*, 394.

Урбанавичюс, В., 1975. Костел и кладбище кальвинистов в Гелуве XVII в. *АО 1974 года*, 411.

Урбанавичюс, В., 1980. Раскопки могильника в д. Обяляй. *АО 1979 года*, 382–383.

Урбанавичюс, В., 1981. Могильник Обяляй. *АО 1980 года*, 361–362.

Урбанавичюс, В., 1983. Могильник Обяляй. *АО 1981 года*, 376.

Урбанавичюс, В., 1987. Новые памятники у пос. Серяджюс. *АО 1985 года*, 487–488.

Урбанавичюс, В. Ф., 1988. Исследование могильника у д. Серяджюс. *АО 1986 года*, 401.

Урбанавичюс, В., 1990. Погребения в озере Обеляй. *Ин: Иванов, В. В., Невская, Л. Г., отв. ред. Исследования в области балто-славянской духовной культуры. Погребальный обряд*. Москва: Наука, 196–201.

Федоров, Г. Б., 1949. Классификация литовских слитков и монет. *Краткие сообщения о докладах и полевых исследованиях Института истории материальной культуры*, XXIX, 114–115.

Фехнер, М. В., 1968. Крестовидные привески «скандинавского» типа. *Ин: Крупнов, Е. И., отв. ред. Славяне и Русь*. Москва: Издательство «Наука», 210–214.

Холодинска, А., 1979. Раскопки могильника в д. Павирвите. *АО 1978 года*, 463.

Холодинска, А., 1980. Раскопки могильника в д. Павирвите. *АО 1979 года*, 383.

Холодинска А., Стряукайте А., 1978. Могильник в дер. Павирвите. *АО 1977 года*, 439.

Широухов, Р. А., 2014. Импорты древнерусских типов на территории пруссов в X/XI–XIV вв. *Ин: Макаров, Н. А., Леонтьев А. Е., ред. Русь в IX–XII веках. Общество, государство, культура*. Москва-Вологда: Древности Севера, 386–412.

PRIEDŲ SĄRAŠAS

1. Viduramžių Lietuvos degintinių kapinynų katalogas.
2. Antropologinių tyrimų rezultatų suvestinė lentelė.
3. Viduramžių Lietuvos degintinių kapų įkapių komplektai.
4. Viduramžių Lietuvos degintinių kapų įkapių koreliacijos lentelė.
5. Viduramžių Lietuvos degintinių kapų komplektų su keramikos radiniais suvestinė lentelė.

6. Iliustracijos:

1. Viduramžių Lietuvos degintiniai kapai: I – degintiniai kapinynai, II – degintinių kapų radinių radimvietės: 1 – Akmenskinė, 2 – Alšėnai, 3 – Antininkai, 4 – Anulynas (Kasbaraičiai), 5 – Apuolė, 6 – Ašmenėlis, 7 – Augustiniškiai, 8 – Ažuolpamūšė, 9 – Bajorai, 10 – Bandužiai, 11 – Barinė, 12 – Bauželis, 13 – Bedugnė, 14 – Bražuolė, 15 – Burdiniškės, 16 – Cialežyskės, 17 – Dainava, 18 – Daugirdėnai, 19 – Didvyčiai (Jaskaičiai), 20 – Dingailai, 21 – Drąsutaičiai, 22 – Drobūkščiai, 23 – Dvyliai, 24 – Džiuginėnai (Siraičiai), 25 – Ėgliškiai (Anduliai), 26 – Gandinga, 27 – Gardinas, 28 – Gėluva II, 29 – Gintališkė, 30 – Girkaliai (Ramučiai), 31 – Godeliai, 32 – Grabupiai, 33 – Graužiai, 34 – Griežė, 35 – Gurkovičiai, 36 – Imbarė, 37 – Jakštaičiai (Meškiai), 38 – Joniškė, 39 – Juodoniai, 40 – Karmėlava, 41 – Kazimierava, 42 – Kejėnai, 43 – Klaišiai, 44 – Kretinga, 45 – Kriemala, 46 – Kukiai (Petreliai), 47 – Kulautuva, 48 – Kurkliai (Kurklių Šilas), 49 – Kurklintiškiai, 50 – Kuršai, 51 – Kušeliškė, 52 – Kūlsodis, 53 – Kvėdarna, 54 – Laikiškiai, 55 – Lailiai, 56 – Laukagalis, 57 – Laukžemiai (Paupuliai), 58 – Lepšiai (Aleksandrija), 59 – Liepiniškės, 60 – Luknės, 61 – Maisiejūnai (Surgantiškės), 62 – Mankuviškės, 63 – Markiniatai, 64 – Marvelė, 65 – Masteikiai, 66 – Medininkai, 67 – Merkinė, 68 – Meškučiai, 69 – Miestaliai (Barvai), 70 – Mockaičiai, 71 – Nausodis (Mardosai), 72 – Nendriniai, 73 – Nosiedai (Pavilkijys), 74 – Obeliai, 75 – Paalksniai, 76 – Pagrybis, 77 – Payžnys, 78 – Pakalniškiai, 79 – Pakapiai, 80 – Pakritižis (Raguva), 81 – Palanga, 82 – Palanga II, 83 – Paparčiai, 84 – Paprūdžiai, 85 – Pavirvytė, 86 – Perloja, 87 – Pernarava (Žiogučiai), 88 – Piktagalys, 89 – Požerė (Paežeris), 90 – Pravieniškių miškas, 91 – Pribitka, 92 – Prysmančiai, 93 – Puodkaliai, 94 – Purvynai, 95 – Radiškis, 96 – Rimaisai (Masiokai), 97 – Rounae Pole, 98 – Rumšiškės, 99 – Ruseiniai, 100 – Rusiai, 101 – Saboniai, 102 – Salapiaciškės, 103 – Salos, 104 –

Sargėnai, 105 – Semeniškiai, 106 – Seredžius, 107 – Skėriai (Vadagiai), 108 – Skomantai, 109 – Skrebinai II, 110 – Slutiškiai, 111 – Šateikiai, 112 – Šeimyniškeliai, 113 – Šiaudaliai, 114 – Šilėnai, 115 – Šilutė, 116 – Šiurpilis, 117 – Šukioniai, 118 – Šulaičiai, 119 – Švėkšna, 120 – Tulpiakiemis, 121 – Vainatrakis, 122 – Vainatrakis II, 123 – Varniai, 124 – Varsėdziai, 125 – Veliuona (Antkalnė), 126 – Veršvai, 127 – Vilkyčiai, 128 – Vindziuliai, 129 – Vosiliškis (Aukštuoliai), 130 – Zarojus, 131 – Zasvyrė, 132 – Žemaičių Kalvarija, 133 – Žėronys. *G. Petrausko brėž.*

2. Viduramžių degintinių kapinynų paplitimo žemėlapis iškarpa su pažymėtais disertacijoje minimais XIII–XIV a. griautiniais kapinynais: I – Diktarai, II – Kernavė (Kriveikiškis), III – Narkūnai, IV – Pušalotai, V – Sariai, VI – Vilnius (Bokšto g.), VII – Vilnius (Latako g.), VIII – Vilnius (Verkiai). *G. Petrausko brėž.*

3. Paprūdžių kapinyno kalvelė žvelgiant iš ŠV (2015 m.). *G. Petrausko nuotr.*

4. Viduramžių degintiniai kapinynai pagal naudojimo laiką: I – kapinynai, kuriuose laidota XIII–XIV a. ir anksčiau, II – kapinynai, kuriuose laidota tik XIII–XIV a., III – kapinynai, kuriuose laidota XIII–XIV a. ir vėliau, IV – kapinynai, kuriuose laidota geležies amžiuje, XIII–XIV a. ir krikščioniškais laikais. *G. Petrausko brėž.*

5. Bedugnės kapinyno kalva žvelgiant iš P (2014 m.). *G. Petrausko nuotr.*

6. Kejėnų kapinyno kalva žvelgiant iš ŠV (2015 m.). *G. Petrausko nuotr.*

7. Laukagalio kapinyno kalva žvelgiant iš P (2014 m.). *G. Petrausko nuotr.*

8. Meškučių kapinyno topografinė padėtis. *G. Petrausko brėž.*

9. Graužių kapinyno topografinė padėtis. *G. Petrausko brėž.*

10. Cialežyškių kapinyno kalvelė žvelgiant iš PV (2016 m.). *G. Petrausko nuotr.*

11. Vidurio Lietuvos degintiniai kapinynai Nemuno, Neries ir Nevėžio slėniuose: 1 – Juodoniai, 2 – Kriemala, 3 – Kulautuva, 4 – Marvelė, 5 – Masteikiai, 6 – Nosiedai (Pavilkijys), 7 – Sargėnai, 8 – Seredžius, 9 – Veršvai. *G. Petrausko brėž.*

12. Masteikių kapinyno vieta žvelgiant iš ŠR (2015 m.). *G. Petrausko nuotr.*

13. Semeniškių kapinyno vieta žvelgiant iš R–ŠR (2014 m.). *G. Petrausko nuotr.*

14. Žėronių kapinyno topografinė padėtis. *G. Petrausko brėž.*

15. Seredžiaus kapinyno vieta žvelgiant iš PR. Tolumoje matomas Palemono kalnu vadinamas Seredžiaus piliakalnis (2015 m.). *G. Petrausko nuotr.*
16. Apuolės kapinyno, piliakalnio ir gyvenvietės topografinė padėtis. *G. Petrausko brėž.*
17. Karčemvytės dauba Šiaudalių kapinyno aplinkoje iš Š–ŠR (2015 m.). *G. Petrausko nuotr.*
18. Markiniatų pilkapiai ir viduramžių degintinis kapinynas žvelgiant iš Š (2016 m.). *G. Petrausko nuotr.*
19. Viduramžių Lietuvos kapinynai su žirgų kapais: 1 – Gėluva II, 2 – Graužiai, 3 – Juodoniai, 4 – Kejėnai, 5 – Kriemala, 6 – Kulautuva, 7 – Laikiškiai, 8 – Masteikiai, 9 – Nendriniai, 10 – Nosiedai (Pavilkijys), 11 – Obeliai, 12 – Pakalniškiai, 13 – Pakapiai, 14 – Piktagalys, 15 – Rimaisai (Masiokai), 16 – Ruseiniai, 17 – Saboniai, 18 – Seredžius, 19 – Skrebinai II, 20 – Šeimyniškiškėliai, 21 – Šulaičiai, 22 – Tulpiakėmis, 23 – Vainatrakis, 24 – Vainatrakis II, 25 – Veršvai. *G. Petrausko brėž.*
20. Meškučių degintinio kapo 1 duobės kontūrai iš P (2014 m. tyrimai). *G. Petrausko nuotr.*
21. Bajorų kapinyno kolektyvinių degintinių kapų horizontas (2006 m. tyrimai). *V. Vaitkevičiaus nuotr. su G. Petrausko papildymais.*
22. Bajorų kapinyno ginklų telkinys *in situ* (2006 m. tyrimai): 1 – kalavijas, 2, 3, 7, 9 – kirviai, 4, 5 – ietigaliai, 6 – kalavijo buoželė, 8 – strėlės antgalis. *V. Vaitkevičiaus nuotr.*
23. Meškučių kapinyno degintinių kaulų paplitimo suvestinis planas (2014–2015 m. tyrimai). *G. Petrausko brėž.*
24. Specialiai sugadintos Bajorų kapinyno įkapės: 1 – segė, 2 – apkalas, 3 – skiltuvas. *K. Stoškaus nuotr.*
25. Vertikaliai įsmeigtas Bajorų kapinyno kirvis *in situ* (2008 m. tyrimai). *V. Vaitkevičiaus nuotr.*
26. Obelių kapinynas: 1 – kapinynas ežero krante, 2 – laidojimo vandenyje vieta (2005 m.). *V. Vaitkevičiaus nuotr.*
27. Obelių ežero tyrimų akimirka (1983 m.). *G. Zabelos nuotr.*
28. Bajorų kapinyno tyrimų akimirka (2012 m.). *G. Petrausko nuotr.*

29. Ylų tordiruota viduriniąja dalimi paplitimas viduramžių degintiniuose kapinyuose. *G. Petrausko brėž.*

30. Apskritų skardinių segių be atbrailos paplitimas viduramžių degintiniuose kapinyuose: I – degintiniai kapai, II – spėjami degintiniai kapai. *G. Petrausko brėž.*

31. Apskritų lietu segių paplitimas viduramžių degintiniuose kapinyuose: I – degintiniai kapai, II – spėjami degintiniai kapai. *G. Petrausko brėž.*

32. Žiedų pinta priekine dalimi paplitimas viduramžių degintiniuose kapinyuose: I – degintiniai kapai, II – spėjami degintiniai kapai. *G. Petrausko brėž.*

33. Simbolinių raktų paplitimas viduramžių degintiniuose kapinyuose: I – degintiniai kapai, II – spėjami degintiniai kapai. *G. Petrausko brėž.*

34. Piniginės apkalų paplitimas viduramžių degintiniuose kapinyuose: I – kaspino formos apkalai, II – trikampiai profiliuoti apkalai, III – stilizuoto paukščio pavidalo apkalai. *G. Petrausko brėž.*

35. Pentinų tvirtinimo plokštelių paplitimas viduramžių degintiniuose kapinyuose. *G. Petrausko brėž.*

36. Kamanų dirželių ir apkalų tvirtinimo vietų rekonstrukcija: 1 – diržo skirstikliai su stačiakampiais profiliuotais apkalais, 2 – stačiakampiai profiliuoti apkalai dvišakiu galu, 3 – stačiakampiai profiliuoti apkalai, 4 – apskriti apkalai su ataugėlėmis, 4a – gėlės žiedo formos apkalai, 5 – stačiakampiai dantyti apkalai (Svarāne 2013, att. 44).

37. Disertacijoje naudojami uždari viduramžių degintinių kapų įkapių komplektai. *G. Petrausko brėž.*

38. Viduramžių degintinių kapų įkapių koreliacijos dendrograma. Analizės pagrindas – dirbinių tipų buvimas/nebuvimas uždaruose įkapių kompleksuose (bandymas 1). *G. Petrausko brėž.*

39. Viduramžių degintinių kapų įkapių koreliacijos grafikas. Analizės pagrindas – dirbinių tipų buvimas/nebuvimas uždaruose įkapių kompleksuose (bandymas 1). *G. Petrausko brėž.*

40. Viduramžių degintinių kapų įkapių koreliacijos dendrograma. Analizės pagrindas – dirbinių tipų buvimas/nebuvimas uždaruose įkapių kompleksuose (bandymas 2). *G. Petrausko brėž.*

41. Viduramžių degintinių kapų įkapių koreliacijos grafikas. Analizės pagrindas – dirbinių tipų buvimas/nebuvimas uždaruose įkapių kompleksuose (bandymas 2). *G. Petrausko brėž.*

42. Viduramžių degintinių kapų įkapių koreliacijos dendrograma. Analizės pagrindas – dirbinių tipų koreliacija uždaruose įkapių kompleksuose. *G. Petrausko brėž.*

43. Viduramžių degintinių kapų įkapių koreliacijos grafikas. Analizės pagrindas – dirbinių tipų koreliacija uždaruose įkapių kompleksuose (bandymas 1). *G. Petrausko brėž.*

44. Viduramžių degintinių kapų įkapių koreliacijos grafikas. Analizės pagrindas – dirbinių tipų koreliacija uždaruose įkapių kompleksuose (bandymas 2). *G. Petrausko brėž.*

45. Uždarų viduramžių degintinių kapų įkapių kompleksų koreliacijos grafikas (bandymas 1). *G. Petrausko brėž.*

46. Uždarų viduramžių degintinių kapų įkapių kompleksų koreliacijos grafikas (bandymas 2). *G. Petrausko brėž.*

47. XIII a. degintiniai kapinynai: I – kapinynai, II – spėjamų kapinynų vietos. *G. Petrausko brėž.*

48. XIV a. degintiniai kapinynai: I – kapinynai, II – spėjamų kapinynų vietos. *G. Petrausko brėž.*

49. Griežės kolektyvinių deg. kapų duobė I (LNM AR 185: 40–82). *K. Stoškaus nuotr.*

50. Griežės kolektyvinių deg. kapų duobės XI kapas 2 (LNM AR 185: 1056–1076). *K. Stoškaus nuotr.*

51. Griežės „lobis 4“: 1 – pentinas, 2 – ietigalis, 3 – kovos peilis (LNM AR 185: 1172–1174). *G. Petrausko nuotr.*

52. Maisiejūnų pilkapio 9(14) deg. kapas: 1 – ietigalis, 2 – kirvis, 3 – peilis, 4, 5 – skiltuvai, 6, 7 – segės, 8–11 – apyrankės (LNM AR 736: 8–18). *G. Petrausko nuotr.*

53. Obelių deg. kapas 2: 1, 2 – segės, 3 – žiedas, 4 – skiltuvo titnagas, 5 – peilis, 6 – skiltuvas, 7 – ietigalis (LNM AR 621: 150–155). *G. Petrausko nuotr.*

54. Obelių deg. kapas 4: 1 – kirvis, 2–4 – peiliukai, 5 – kalavijo skersinis, 6 – piniginės apkalas, 7 – grandis, 8, 9 – verpstukai, 10 – adata, 11 – žaliavos

fragmentas, 12–14 – segių dalys, 15 – apkalas, 16, 17 – žiedai, 18–20 – žvangučiai (LNM AR 621: 408–426). 1–8, 11–20 – *G. Petrausko nuotr.*, 9, 10 – *A. Ruzienės pieš.*

55. Bedugnės kario raitelio dirbinių komplektas: 1, 2 – balnakilpės, 3, 4 – pentinų tvirtinimo plokštelės, 5, 6 – pentinai, 7, 8 – ietigaliai, 9 – kirvis, 10, 12 – sagtys, 11 – balno sagtis, 13 – peilis, 14 – žąslai (LNM GRD 115950). *G. Petrausko nuotr.*

56. Salų komplektas: 1, 2, 9, 10 – piniginės apkalai, 3 – kamanų apkalas, 4 – apkalas, 5, 6 – sagtys, 7 – grandis, 8 – pasagvinė, 11 – dirbinio dalis, 12 – kirvis (BNMA II). *J. Ulasaveco nuotr.*

57. Pjautuvai, peilis-pjautuvėlis: 1, 2 – Obeliai (LNM AR 621: 687, 752), 3 – Jakštaičių (Meškių) deg. kapas 44 (LNM AR 630: 151). 1, 2 – *G. Petrausko nuotr.*, 3 – *V. Rimantienės pieš.*

58. Peiliai: 1 – Gurkovičiai (LNM AR 249: 3), 2–5 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1633, 1637, 1638, 1648). *G. Petrausko nuotr.*

59. Peiliai: Bajorai (KšM). *K. Stoškaus nuotr.*

60. Ornamentuotos peilių nugarėlės: 1 – Bajorai (KšM 1865/100), 2, 3 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1618, 1621). 1 – *V. Vaitkevičiaus nuotr.*, 2, 3 – *G. Petrausko nuotr.*

61. Skiltuvai: 1–6 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1576, 1592, 1586, 1596, 1587, 1603). *G. Petrausko nuotr.*

62. Skiltuvai: 1–6 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1570, 1575, 1571, 1580, 1574, 1583). *G. Petrausko nuotr.*

63. Skiltuvai: Bajorai (KšM). *K. Stoškaus nuotr.*

64. Skiltuvų titnagai: 1–4 – Bajorai (KšM). *A. Kurilienės nuotr.*

65. Galąstuvai – 1–3 – Zarojus (BNMA II). *J. Ulasaveco nuotr.*

66. Ylos: 1–3 – Marvelė (VDKM AR 2520: 273–275), 4–6 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1689, 1694, 1703). *G. Petrausko nuotr.*

67. Ylos: 1–6 – Bajorai (KšM). *K. Stoškaus nuotr.*

68. Adatos: Bajorai (KšM). *K. Stoškaus nuotr.*

69. Verpstukai: Bajorai (KšM). *K. Stoškaus nuotr.*

70. Verpstukai: 1, 2, 4, 5 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1722, 1723, 1727, 1730), 3, 6 – Kurklintiškiai (LNM AR 92: 63). *G. Petrausko nuotr.*

71. Verpstukai: 1–4, 6–8 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1707–1709, 1711, 1713, 1714), 5 – Markiniatai (BNMA II), 9 – Kurklintiškiai (VDKM AR 977: 38). 1–4, 6–9 – *G. Petrausko nuotr.*, 5 – *J. Ulasaveco nuotr.*

72. Pincetai, kaltelis: 1 – Obeliai (LNM AR 621: 1391), 2 – Bedugnė (LNM GRD 115950), 3 – Bajorai (KŠM). 1, 2 – *G. Petrausko nuotr.*, 3 – *K. Stoškaus nuotr.*

73. Žvejybos kabliukai: Bajorai (KŠM). *K. Stoškaus nuotr.*

74. Kalavijai: 1 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobės XI kapas 1 (LNM AR 185: 1030), 2 – Obeliai (LNM AR 621: 578). 1 – *A. Ruzienės pieš.*, 2 – *G. Petrausko nuotr.*

75. Kalavijai, jų dalys: 1, 2 – Bajorai (KŠM), 3 – Markiniatai (BNMA II). 1 – *K. Stoškaus nuotr.*, 2 – *V. Vaitkevičiaus nuotr.*, 3 – *J. Ulasaveco nuotr.*

76. Kalavijų buoželės: 1 – Obeliai (LNM AR 621: 678), 2, 3 – Obelių ežeras (AR 621: 1757, 1762), 4, 5 – Bedugnė (LNM GRD 115950). *G. Petrausko nuotr.*

77. Kalavijų makštų galų apkalai: 1 – Obeliai (LNM AR 621: 187), 2 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1760), 3 – Bedugnė (LNM GRD 115950), 4 – Bajorai (KŠM), 5–9 – Alšėnai (BNMA II). 1–3 – *G. Petrausko nuotr.*, 4 – *K. Stoškaus nuotr.*, 5–9 – *J. Ulasaveco nuotr.*

78. Kirviai: Bajorai (KŠM). *K. Stoškaus nuotr.*

79. Ietigaliai: 1 – Bedugnė (LNM GRD 115950), 2–4 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1555, 1556, 1558). *G. Petrausko nuotr.*

80. Ietigaliai: 1–5 – Obelių ežeras (AR 621: 1563, 1564, 1561, 1566, 1567). *G. Petrausko nuotr.*

81. Ietigaliai: Bajorai (KŠM). *K. Stoškaus nuotr.*

82. Lanko strėlių antgaliai: 1, 3, 5 – Alšėnai (BNMA II), 2, 7 – Gurkovičiai (LNM AR 249: 6, 36), 4 – Markiniatai (BNMA II), 6 – Rounae Pole (BNMA II), 8 – Bajorai (KŠM), 9 – Zarojus (BNMA II), 10, 11 – Bedugnė (LNM GRD 115950), 12 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1568). 1, 3–6, 9 – *J. Ulasaveco nuotr.*, 2, 7, 10–12 – *G. Petrausko nuotr.*, 8 – *K. Stoškaus nuotr.*

83. Šalmo dalys: Obeliai (LNM AR 621: 570). *G. Petrausko nuotr.*

84. Šarvų dalys: Alšėnai (BNMA II). *J. Ulasaveco nuotr.*

85. Šarvų dalys: 1–7 – Bedugnė (LNM GRD 115950). *G. Petrausko nuotr.*

86. Apgalvių skardelės: 1 – Ruseinių deg. kapas 48 (LNM AR 508: 218), 2 – Markiniatai (LNM neinv.), 3–6 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 2199–2202). 1, 3–6 – *G. Petrausko nuotr.*, 2 – *J. Ulasaveco nuotr.*

87. Antkaklių dalys: 1–3 – Pribitkos deg. kapas 1 (AR 640: 328, 329), 2 – Paprūdžiai (LNM AR 635: 157), 4 – Ruseinių deg. kapas 36 (LNM AR 508: 178). *G. Petrausko nuotr.*

88. Antkaklių dalys: 1 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobės XI kapas 2 (LNM AR 185: 1075), 2 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobė I (AR 185: 58). *G. Petrausko nuotr.*

89. Karoliai: 1 – Bajorai (KšM), 2 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1779). 1 – *K. Stoškaus nuotr.*, 2 – *G. Petrausko nuotr.*

90. Žvangučiai: 1 – Bajorai (KšM), 2 – Obelių ežeras (AR 621: 2038, 2032, 2031). 1 – *K. Stoškaus nuotr.*, 2 – *G. Petrausko nuotr.*

91. Kabučiai: 1, 2 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobė I (LNM AR 185: 81, 82), 3 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobės XI kapas 2 (LNM AR 185: 1074), 4, 5, 7, 8, 10, 11, 15 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 2179, 2180, 2184, 2183, 2188, 2189, 2182), 6, 9, 14 – Bajorai (KšM), 12 – Apuolės deg. kapas 8 (VDKM AR 1142: 43), 13 – Bedugnė (LNM GRD 115950), 16 – Obeliai (LNM AR 621: 672), 17 – Rounae Pole (BNMA II). 1–8, 10–16 – *G. Petrausko nuotr.*, 9 – *K. Stoškaus nuotr.*, 17 – *J. Ulasaveco nuotr.*

92. Kryželio pavidalo kabučiai: 1 – Apuolės deg. kapas 8 (VDKM AR 1142: 42), 2, 3 – Bajorai (KšM), 4 – Barinės deg. kapas 24 (PKM GEK 13692), 5 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 2185). 1, 2, 4, 5 – *G. Petrausko nuotr.*, 3 – *K. Stoškaus nuotr.*

93. Segės: 1, 5 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1861, 1922), 2 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobė XI (LNM AR 185: 1126), 3 – Ruseinių deg. kapas 56 (LNM AR 508: 247), 4 – Ruseinių deg. kapas 40 (LNM AR 508: 185), 6 – Seredžiaus deg. kapas 13 (LNM AR 857: 58), 7 – Rumšiškių deg. kapas 7 (LNM AR 62: 17). *G. Petrausko nuotr.*

94. Segės: 1–12 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1827, 1816, 1802, 1828, 1832, 1841, 1844–1846, 1854, 1831, 1830). *G. Petrausko nuotr.*

95. Segės: Bajorai (KšM). *K. Stoškaus nuotr.*

96. Segės: 1, 2, 6 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1934, 1932, 1939), 3 – Barinės deg. kapas 23 (PKM GEK 13663), 4, 5 – Kurklintiškiai (LNM AR 92: 79, 80), 7 – Saboniai (PKM GEK 33448). *G. Petrausko nuotr.*

97. Segės: 1 – Ruseinių deg. kapas 53 (LNM AR 508: 233), 2, 3 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1925, 1927). *G. Petrausko nuotr.*

98. Segės: 1–10 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1870, 1879, 1875, 1919, 1894, 1892, 1915, 1912, 1909, 1901). *G. Petrausko nuotr.*

99. Apyrankės: 1 – Obeliai (LNM AR 621: 637), 2, 3 – Jakštaičių (Meškių) deg. kapas 31 (LNM AR 630: 89, 90). *G. Petrausko nuotr.*

100. Apyrankės: 1 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobė I (LNM AR 185: 59), 2, 3 – Obeliai (LNM AR 621: 715, 643). *G. Petrausko nuotr.*

101. Apyrankės: 1–5 – Obeliai (LNM AR 621: 641, 716, 639, 640, 718). *G. Petrausko nuotr.*

102. Apyrankės: 1, 3, 4 – Obeliai (LNM AR 621: 184, 538, 642), 2 – Šiaudaliai (LNM AR 551: 77), 5 – Bajorai (KŠM). *G. Petrausko nuotr.*

103. Žiedai: 1 – Obeliai (LNM AR 621: 647), 2 – Meškučiai (KŠM 1930/18), 3 – Rumšiškių deg. kapas 7 (LNM AR 62: 16), 4 – Rumšiškių deg. kapas 5 (LNM neinv.). *G. Petrausko nuotr.*

104. Žiedai: 1, 2 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobė I (LNM AR 185: 60, 61), 3, 4 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobė IX (LNM AR 185: 760, 761), 5 – Laukagalis (KŠM 805, AV 2:1), 6 – Meškučiai (LNM GRD 118437), 7–9 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1980, 1981, 1983). *G. Petrausko nuotr.*

105. Žiedai: 1–3, 6 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1971, 1973, 1972, 1984), 4 – Ruseinių deg. kapas 65 (LNM AR 508: 280), 5 – Markiniatai (BNMA II), 7 – Pakapiai (VDKM AR 2389: 8), 8 – Žėronys (LNM AR 930: 22). 1–4, 6–8 – *G. Petrausko nuotr.*, 5 – *J. Ulasaveco nuotr.*

106. Žiedai: 1 – Purvynai (VDKM AR 1092: 132), 2–4 – Rounae Pole (BNMA II), 5–9 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1958, 1961, 1964, 1966, 1967). 1, 5–9 – *G. Petrausko nuotr.*, 2–4 – *J. Ulasaveco nuotr.*

107. Žiedai: 1 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1963), 2, 3 – Pakapių deg. kapas 29 (VDKM AR 1691: 154, 155), 4, 5 – Rounae Pole (BNMA II), 6 – Žėronys (LNM AR 930: 23). 1–3, 6 – *G. Petrausko nuotr.*, 4, 5 – *J. Ulasaveco nuotr.*

108. Lokio nago apkalai-amuletai: 1 – Bajorai (KŠM), 2 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 2187). *G. Petrausko nuotr.*
109. Sagos: Bajorai. *K. Stoškaus nuotr.*
110. Sagtys: Bajorai (KŠM). *K. Stoškaus nuotr.*
111. Diržo apkalai: Bajorai (KŠM). *K. Stoškaus nuotr.*
112. Sagtys: 1–6 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1784, 1785, 1789, 1790, 1780, 1782). *G. Petrausko nuotr.*
113. Diržo apkalai: 1 – Cialežyškės (BNMA II), 2 – Markiniatai (BNMA II), 3, 11, 12 – Rounae Pole (BNMA II), 4 – Dainava (BNMA II), 5, 10 – Bedugnė (LNM GRD 115950), 6 – Požerė (VDKM AR 1049: 54), 7 – Paprūdžiai (LNM AR 635: 152), 8, 9 – Žėronys (LNM AR 930: 9, 10). 1–4, 11, 12 – *J. Ulasaveco nuotr.*, 5–10 – *G. Petrausko nuotr.*
114. Apkalai: 1–6, 8–10 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 2228, 2221, 2226, 2223, 2222, 2239, 2237, 2242, 2227), 7 – Žėronys (LNM AR 930: 63), 11 – Zarojus (BNMA II). 1–10 – *G. Petrausko nuotr.*, 11 – *J. Ulasaveco nuotr.*
115. Grandys: 1–4 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1792, 1796, 1793, 1797), 5, 6 – Bajorai (KŠM). 1–4 – *G. Petrausko nuotr.*, 5, 6 – *K. Stoškaus nuotr.*
116. Cilindrėliai: Bajorai (KŠM). *K. Stoškaus nuotr.*
117. Skustuvai: 1, 2, 4–6 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1731–1733, 1735, 1737), 3 – Obeliai (LNM AR 621: 711), 7 – Barinės deg. kapas 23 (PKM GEK 13664). *G. Petrausko nuotr.*
118. Skustuvai: Bajorai (KŠM). *K. Stoškaus nuotr.*
119. Spynos: 1 – Jakštaičių (Meškių) deg. kapas 21 (LNM AR 630: 49), 2, 3 – Obeliai (LNM AR 621: 514, 714). *G. Petrausko nuotr.*
120. Raktai: 1–4 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1765, 1767, 1770, 1771), 5 – Jakštaičių (Meškių) deg. kapas 2 (LNM AR 630: 419). *G. Petrausko nuotr.*
121. Raktai: 1, 9 – Bajorai (KŠM), 2 – Rounae Pole (BNMA II), 3 – Rumšiškių deg. kapas 5(26) (LNM AR 390: 747), 4 – Šilėnai (LNM AR 167: 47), 5 – Antininkai (LNM AR 561: 9), 6 – Piktagalys (LNM AR 478: 4), 7 – Ašmenėlis (BNMA II), 8 – Markiniatai (BNMA II), 10 – Ruseinių deg. kapas 69 (LNM AR 508: 300). 1, 3–7, 9–10 – *G. Petrausko nuotr.*, 2, 8 – *J. Ulasaveco nuotr.*

122. Raktai: 1, 3, 5, 6 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1993, 1994, 1998, 1997), 2 – Drąsutaičiai (ŠAM A-L 127: 9), 4 – Marvelė (VDKM AR 2520: 201), 7 – Kurklintiškiai (LNM AR 92: 66). *G. Petrausko nuotr.*

123. Piniginės apkalai: 1, 2 – Bajorai (KŠM), 3 – Markiniatai (LNM AR 240: 48), 4 – Purvynai (VDKM AR 1092: 88), 5, 6 – Žėronys (LNM AR 930: 40, 41). 1, 2 – *K. Stoškaus nuotr.*, 3 – *J. Ulasaveco nuotr.*, 4–6 – *G. Petrausko nuotr.*

124. Piniginės apkalai: 1–7 – Žėronys (LNM AR 930: 51–56, 59), 8, 9 – Purvynai (VDKM AR 1092: 102, 110). *G. Petrausko nuotr.*

125. Piniginės apkalai: 1, 6 – Bajorai (LNM GRD 115950), 2 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 2195), 3–5 – Žėronys (LNM AR 930: 45–47). *G. Petrausko nuotr.*

126. Piniginės apkalai: 1, 2 – Cialežyškės (BNMA II), 3–5 – Dainava (BNMA II), 6 – Zarojus (BNMA II), 7 – Markiniatai (LNM AR 240: 55), 8–11 – Purvynai (VDKM AR 1092: 97–100), 12 – Rounae Pole (BNMA II), 13 – Bedugnė (LNM GRD 115950), 14 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 2219). 1–7, 12 – *J. Ulasaveco nuotr.*, 8–11, 13, 14 – *G. Petrausko nuotr.*

127. Lietuviškų ilgųjų dalys, moneta, sidabro lydiniai: 1 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1778), 2, 3 – Markiniatai (BNMA II), 4, 6 – Bajorai (KŠM), 5 – Kurklintiškiai (LNM AR 92: 137). 1, 5 – *G. Petrausko nuotr.*, 2, 3 – *J. Ulasaveco nuotr.*, 4, 6 – *K. Stoškaus nuotr.*

128. Svarstyklių dalys: 1 – Markiniatai (BNMA II), 2 – Bedugnė (LNM GRD 115950), 3, 4 – Obeliai (LNM AR 621: 564, 572), 5 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1772). 1 – *J. Ulasaveco nuotr.*, 2–5 – *G. Petrausko nuotr.*

129. Svareliai: 1, 2 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1773, 1777), 3 – Bedugnė (LNM GRD 115950), 4, 5 – Markiniatai (BNMA II). 1–3 – *G. Petrausko nuotr.*, 4, 5 – *J. Ulasaveco nuotr.*

130. Geriamųjų ragų apkalai: 1 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobė IX (LNM AR 185: 755), 2 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobės XI kapas 2 (LNM AR 185: 1070). *G. Petrausko nuotr.*

131. Bajorų kapinyno puodų kopijos (KŠM). *K. Stoškaus nuotr.*

132. Reljefinės svastikos ženklas ant atkurto Bajorų kapinyno puodo (KŠM). *K. Stoškaus nuotr.*

133. Keramikos šukės: Obelių ežeras (LNM neinv.). *G. Petrausko nuotr.*

134. Pentinai: 1, 2 – Markiniatai (BNMA II), 3 – Alšėnai (BNMA II), 4 – Pakapiai (VDKM AR 1086: 32). 1–3 – *J. Ulasaveco nuotr.*, 4 – *G. Petrausko nuotr.*

135. Pentinai: 1–5 – Markiniatai (BNMA II), 6–8 – Ašmenėlis (BNMA II). *J. Ulasaveco nuotr.*

136. Miniatiūriniai pentinai: 1 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobė I (LNM AR 185: 74), 2 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobės XI kapas 2 (LNM AR 185: 1071). *G. Petrausko nuotr.*

137. Pentinų tvirtinimo plokštelės: 1, 2 – Girkovičiai (LNM AR 249: 23, 22), 3 – Graužiai (VDKM AR 1455: 49), 4, 5 – Bedugnė (LNM GRD 115950), 6 – Laukagalis (KŠM P 1054), 7 – Obeliai (AR 621: 960), 8 – Alšėnai (BNMA II), 9 – Markiniatai (BNMA II). 1–7 – *G. Petrausko nuotr.*, 8, 9 – *J. Ulasaveco nuotr.*

138. Žąslai: 1 – Purvynai (VDKM AR 92), 2 – Zarojus (BNMA II). 1 – *G. Petrausko nuotr.*, 2 – *J. Ulasaveco nuotr.*

139. Žąslai: Rusiai (VDKM AR 569 n). *A. Užgalio nuotr.*

140. Skambalai, kamanų žvangutis: 1 – Meškučiai (GRD 118437), 2 – Alšėnai (BNMA II), 3, 4 – Bedugnė (LNM GRD 115950), 5 – Paprūdžiai (LNM AR 635: 84), 6 – Jakštaičių (Meškių) deg. kapas 44 (LNM AR 630: 146). 1, 3, 4, 6 – *G. Petrausko nuotr.*, 2 – *J. Ulasaveco nuotr.*, 5 – *V. Rimantienės pieš.*

141. Kamanų dirželių skirstikliai: 1, 2 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobė I (LNM AR 185: 52), 3 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobės XI kapas 2 (LNM AR 185: 1068), 4, 5 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobės XI kapas 3 (LNM AR 185: 1088, 1089). *G. Petrausko nuotr.*

142. Kamanų apkalai: 1 – Bajorai (KŠM), 2, 3 – Paprūdžiai (VDKM AR 1049: 57, 58), 4, 5 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobė I (AR 185: 70, 69), 6, 7 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobės XI kapas 1 (AR 185: 1053, 1055). 1 – *K. Stoškaus nuotr.*, 2–5 – *G. Petrausko nuotr.*, 6, 7 – *A. Ruzienės pieš.*

143. Kamanų apkalai – 1–3 – Markiniatai (BNMA II), 4 – Bajorai (KŠM), 5–7 – Alšėnai (BNMA II), 8, 9 – Graužiai (VDKM AR 1455: 342, 343), 10 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobės XI kapas 3 (LNM AR 185: 1093). 1–3, 5–7 – *J. Ulasaveco nuotr.*, 4 – *K. Stoškaus nuotr.*, 8–10 – *G. Petrausko nuotr.*

144. Kamanų apkalai: 1 – Bajorai (KŠM), 2 – Cialežyškės (BNMA II), 3 – Paalksniai (VDKM AR 949: 29), 4 – Purvynai (VDKM AR 1092: 77), 5–8 – Zarojus (BNMA II). 1, 3, 4 – *G. Petrausko nuotr.*, 2, 5–8 – *J. Ulasaveco nuotr.*

145. Kamanų apkalai: 1 – Paprūdžiai (LNM AR 635: 151), 2–4, 11, 12 – Zarojus (BNMA II), 5, 9 – Cialežyškės (BNMA II), 6 – Purvynai (VDKM AR 1092: 88), 7 – Bajorai (KŠM), 8 – Markiniatai (BNMA II), 10 – Dainava (BNMA II). 1, 6 – *G. Petrausko nuotr.*, 2–5, 8–12 – *J. Ulasaveco nuotr.*, 7 – *K. Stoškaus nuotr.*

146. Kamanų apkalai: 1–4 – Zarojus (BNMA II), 5–8 – Markiniatai (BNMA II), 9 – Požerė (VDKM AR 1049: 53). 1–8 – *J. Vlasaveco nuotr.*, 9 – *G. Petrausko nuotr.*

147. Kamanų apkalai: 1 – Piktagalio deg. kapas 1 (LNM AR 550: 69), 2, 3 – Purvynai (VDKM AR 1092: 75, 76), 4 – Kuršai (ŽMA), 5 – Ruseinių deg. kapas 58 (LNM AR 508: 259), 6–8 – Cialežyškės (BNMA II), 9 – Markiniatai (BNMA II), 10, 11 – Zarojus (BNMA II). 1–5 – *G. Petrausko nuotr.*, 6–11 – *J. Ulasaveco nuotr.*

148. Balnakilpės: 1, 2 – Meškučiai (KŠM 1930/14, 24), 3, 4 – Zarojus (BNMA II), 5, 6 – Pribitka (LNM AR 640: 358, 359). 1, 2, 5, 6 – *G. Petrausko nuotr.*, 3, 4 – *J. Ulasaveco nuotr.*

149. Balno sagtys: 1 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobės XI kapas 2 (LNM AR 185: 1068), 2 – Markiniatai (LNM AR 240: 61), 3 – Bedugnė (LNM GRD 115950), 4 – Bajorai (KŠM). 1, 3 – *G. Petrausko nuotr.*, 2 – *J. Ulasaveco nuotr.*, 4 – *K. Stoškaus nuotr.*

150. Kabučiai: 1–7 – Bajorai (KŠM), 8 – Kurklintiškiai (LNM AR 92: 110), 9, 10 – Markiniatai (BNMA II), 11, 12 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1764). 1–7 – *K. Stoškaus nuotr.*, 8, 11, 12 – *G. Petrausko nuotr.*, 9, 10 – *J. Ulasaveco nuotr.*

151. Keturspyglis: Purvynai (VDKM neinv.). *G. Petrausko nuotr.*

152. Akmeniniai kirveliai: 1 – Bajorai (KŠM), 2 – Barinės deg. kapas 23 (PKM GEK 13662). 1 – *K. Stoškaus nuotr.*, 2 – *G. Petrausko nuotr.*

153. Lazda su įraižomis: Bajorai (apačioje – lazdos fragmentas). *K. Stoškaus nuotr.*

154. Trilapės lelijos žiedo formos apkalai: 1 – Bedugnė (LNM GRD 115950), 2 – Kuršai (ŽMA), 3 – Skrebinai (VDKM AR 2443: 22), 4 – Paprūdžiai (LNM AR 635: 153), 5 – Zarojus (BNMA II). 1–4 – *G. Petrausko nuotr.*, 5 – *J. Ulasaveco nuotr.*

155. Širdies formos apkalai: 1–3 – Cialežyškės (BNMA II), 4–6 – Zarojus (BNMA II). *J. Ulasaveco nuotr.*

156. Kilpvinės: 1–9 – Bajorai (KŠM). *K. Stoškaus nuotr.*

PRIEDAI

Priedas 1

VIDURAMŽIŲ LIETUVOS DEGINTINIŲ KAPINYNŲ KATALOGAS

Šiame kataloge pateikiami duomenys apie iki 2016 m. imtinai aptiktus viduramžių Lietuvos degintinius kapinytus. Katalogas apima tiek dabartinėje Lietuvoje, Latvijoje, Baltarusijoje ir Lenkijoje tyrinėtus laidojimo paminklus, tiek XIII–XIV a. degintinių kapų radinių radimvietes – spėjamų kapinynų vietas. Laidojimo paminklai pateikiami abėcėlės tvarka. Kataloge nurodoma:

1. Laidojimo paminklo pavadinimas (ar keli pavadinimai) ir vietovės adresas pagal dabartinę administracinę suskirstymą (rajonas ar savivaldybė). Aprašant buvusio Klaipėdos krašto kapinytus papildomai pateikiamas senasis vokiškas vietovardis, dabartinėje Latvijoje, Baltarusijoje ir Lenkijoje esančių laidojimo paminklų atveju pridedamas vietovės pavadinimas originalo kalba.

2. Nekilnojamųjų kultūros vertybių registro numeris (jei laidojimo paminklui suteiktas teisinės apsaugos statusas).

3. Laidojimo paminklo vietos aprašymas, archeologinių tyrimų ir žvalgymų rezultatai. Pateikiami atstumai iki artimiausių vienalaikių arba spėjamų vienalaikių archeologijos ir mitologijos paminklų (iki 3 km atstumu), upių ir upelių santakų, apibūdinama dabartinė vietos padėtis. Esant galimybei aprašoma degintinių kapų vieta kapinyne, jų santykis su griautiniais žmonių ir žirgų kapais. Pabaigoje papildomai pridedami osteologinių ir įvairių kitų tyrimų duomenys.

4. Kapinyno datavimas.

5. Radinių saugojimo vieta (daugeliu atvejų – ir inventoriniai numeriai).

6. Išsamus šaltinių ir svarbiausios literatūros apie laidojimo paminklą ir jo tyrinėjimus sąrašas.

1. AKMENSKINĖ, Rietavo sav.

(KVR 5467)

0,65 km į R–PR nuo Minijos kairiojo kranto, apie 0,4 km į Š nuo Lenkaičių Gojaus, dirbamo lauko apsuptoje 80 x 140 m dydžio kalvoje. 1966 m. kalvoje kasant žvyrą

buvo aptikta žmonių kaulų ir archeologinių dirbinių. 1967 m. ŽMA (vad. V. Valatka) ištyrė 680 m² plotą, kalvos viršuje ir P šlaite aptiko 16 XI–XIII a. degintinių kapų. Mirusieji buvo palaidoti netaisyklingos formos 0,35–0,8 m gylio duobėse.

XI–XIII a. deg. kapai.

ŽMA; Medingėnų pagrindinė mokykla.

Š.: Valatka 1968š, p. 1, 5–18.

L.: Lietuvos 1977, p. 20; Valatkienė 1987, p. 22; Valatka 2004, p. 190, 193–204.

2. ALŠĖNAI (bltr. *Гальшаны*), Ašmenos r. (Baltarusijos Respublika)

Karabelio dešiniajame krante, 2 km į ŠR nuo XIV a. griautinio Alšėnų kapinyno, 1,8 km ta pačia kryptimi nuo Alšėnų senovės gyvenvietės II, 0,5 km į P–PV nuo Gražiuoju kalnu (rus. *Красивая гора*) vadinamo Alšėnų piliakalnio su gyvenvieta, 0,4 km į PV nuo Alšėnų piliakalnio II („Mažojo piliakalnio“; rus. *Малое городище*), 0,35 km į V–ŠV nuo XI–XII a. Alšėnų pilkapyno, tokiu pat atstumu į ŠR nuo senųjų žydų kapinių, aukštoje kalvoje, dirvnuojančiame lauke. 2012 m. kapinyną žvalgė, 2013 m. tyrinėjo BNMA II (vad. J. Ulasavecacas). Iširtas 24 m² plotas, aptiktas XIII–XIV a. kolektyvinių degintinių kapų horizontas ir 3 XIV a. pabaigos – XV a. griautiniai kapai.

XIII–XIV a. deg. kapai.

XIV a. pab. – XV a. gr. kapai.

BNMA II; Salihorsko kraštotyros muziejus.

3. ANTININKAI, Šilalės r.

(KVR 6835)

Ančios dešiniajame krante, 1,8 km į PR nuo Antininkų Alkos kalno, 0,75 km į PR nuo Būtvilų Perkūnplokščio (Perkūnplokščiuo) akmens, 0,3 km į PV nuo Būtvilų Velniadaubos (Velnadaubio), 0,1 km į ŠV nuo Ančios ir bevardžio upelio santakos, Kapinukais vadinamoje neaukštoje išlygintoje kalvelėje, dirvnuojančiame lauke. XX a. 4-ajame dešimtmetyje ariant, kasant žvyrą ir bulviarūsius buvo randama žmonių kaulų ir archeologinių dirbinių. 1972–1986 m. Šilalės kraštotyrininkas V. Statkevičius žemės paviršiuje surinko beveik 90 V–XV a. datuojamų dirbinių.

V–XIII a. gr. kapų radiniai.

XI–XIV a. deg. kapų radiniai.

XV a. gr. kapų radiniai.

LNM AR 561: 1–55; VDKM AR 1375: 1–3.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 100, l. 56–58.

L.: Lietuvos 1977, p. 22; Statkevičius 1994, p. 299.

4. ANULYNAS (Kasbaraičiai), Raseinių r.

(KVR 3861)

Šaltuonos dešiniajame krante, 0,35 km į ŠV nuo Šaltuonos ir bevardžio upelio santakos, III–IV a. pilkapių aplinkoje, dirvonuojančioje, pavieniais medžiais apaugusioje, žvyro karjero kiek apardytoje, Kapinikėmis vadinamoje kalvoje. XX a. pradžioje kapinyno teritorijoje kasant žvyrą ir 1924 m. statant gyvenamąjį namą rasta žmonių kaulų ir įvairių archeologinių dirbinių. 1962 m. LII (vad. M. Michelbertas) žvyruobėje aptiko III–IV a. griautinių kapų radinių. 1986–1987 m. VDKM (vad. V. Valickis) ištyrė 72,5 m² plotą, rado 6 XVIII–XIX a. griautinius kapus. 2002 m. kapinyną žvalgė KPC (vad. J. Balčiūnas), 2016 m. – KU BRIAI (vad. V. Vaitkevičius). Pastarųjų žvalgymų metu aptikta daugiau nei 60 griautinių ir degintinių kapų radinių, tarp kurių paminėtinos XIII–XIV a. degintinių kapų įkapės.

III–XI a. gr. kapų radiniai.

XI–XIV a. deg. kapų radiniai.

XV a. gr. kapų radiniai.

LNM AR 401: 1–4; VDKM.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 26, l. 31; Michelbertas 1962š; Balčiūnas 1981š, p. 7, 25–26; 2002š, p. 33–34; Valickis 1987š; 1988ša; Vaitkevičius 2017šb, p. 23–26.

L.: Lietuvos 1977, p. 51; Balčiūnas 2005, p. 256; Zabiela 2006, p. 7.

5. APUOLĖ, Skuodo r.

(KVR 3235)

Luobos dešiniajame krante, 2,8 km į PV nuo Jedžiotų (Klauseikių) senovės gyvenvietės, 0,2 km į Š–ŠV nuo Apuolės piliakalnio su gyvenvieta, aukštumos pakraštyje iškilusioje, Maro kapeliais vadinamoje kalvoje ir jos P šlaite, dirvonuojančiame lauke. 1928 m. E. Volteris ištyrė 24 m², aptiko degintinių ir XVIII–XIX a. (?) griautinių kapų. 1931 m. Švedijos archeologas B. Nermanas ištyrė 53,7 m² plotą, rado 8 degintinius kapus. 2001 m. Z. Baubonis ištyrė dar 85 m², aptiko 7 degintinius kapus ir spėjamą mirusiųjų deginimo vietą. Pastarųjų tyrimų metu surinkta 0,407 kg degintinių kaulų. Jie degę trumpai, tačiau intensyviai (500–700 °C

temperatūroje). Atpažinti vyresnės nei 20 m. moters ir vyresnio nei 40 m. nenustatytos lyties mirusiojo degintiniai kaulai.

II a. antros pusės – V a. gr. kapų radiniai.

X–XIV a. deg. kapai.

XV–XVI a. gr. kapų radiniai.

LNM AR 428: 1–58, 970: 1–78; Skuodo muziejus; VDKM AR 1142: 1–79, 2534, 2553: 1–222.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 36, l. 313, 375–376, 379; Volteris 1928š, p. 5–6; Baubonis 2001š.

L.: Lietuvos 1977, p. 22–23; Zabiela 1993, p. 75; 2009, p. 142, 157–167; 2012, p. 23–25; Kulikauskas, Zabiela 1999, p. 198, 238; Baubonis, Kliaugaitė 2002; Lamm 2009, p. 69–131; Jankauskas *ir kt.* 2012b, p. 620.

6. AŠMENĖLIS (bltr. *Ашмянец*), Smurgainių r. (Baltarusijos Respublika)

Neries dešiniajame krante, šalia rėvos, 0,1 km į Š nuo Ašmenėlio (Tupalščynos) akmenis (kitais – Didžiojo akmenis; bltr. *Вялікі камень*), Ašmenėlio pilkapyno Š dalyje, mišku apaugusioje vietoje. 1999 m. BNMA II (vad. E. Zaikovskis) ištyrė vieną didžiausių pilkapyno pilkapių (apie 8 m skersmens, 1,15 m aukščio), ant jo pagrindo aptiko ne mažiau kaip 9 XIII a. pirmos pusės degintinius kapus. Remiantis įkapėmis, dviejuose kapuose buvo palaidotos moterys, viename – paauglys.

XIII a. pirmos pusės deg. kapai.

BNMA II.

L.: Заиковский 2001; Зайкоўскі 2002, p. 181–185; 2009; Kurila 2003, p. 31; Плавінскі, Зайкоўскі 2006.

7. AUGUSTINIŠKIAI (latv. *Augustiniški*), Kraslavos sav. (Latvijos Respublika)

Dauguvos dešiniajame krante, į PR nuo Raudonojo kalno (latv. *Krasnaja gorka*). Tarpukariu atslūgus potvyniams ir ariant buvo randama žmonių kaulų ir geležinių dirbinių. 1984–1985 ir 1989 m. LU LVI (vad. T. Berga) ištyrė 650 m² plotą, aptiko 137 XIV a. vidurio – XVI a. pradžios griautinius ir 3 XV a. pirmos pusės degintinius kapus. Pastarieji kapai buvo įrengti skirtingose kapinyno vietose: du degintiniai kapai – vidurinėje dalyje, vienas – jo pakraštyje. Nustatyta, kad viename degintiniame kape buvo palaidota moteris.

XIV a. vid. – XVI a. pr. gr. kapai.

XV a. pirmos pusės deg. kapai.

Latvijos nacionalinis istorijos muziejus.

L.: Berga 1986; 1997; 2007, p. 9–76, 155–160; Bepra 2001, p. 421–424.

8. AŽUOLPAMŪŠĖ, Pasvalio r.

Tiksli kapinyno vieta nežinoma. XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje aptikta XII–XIII a. datuojamų dirbinių, kurių dalis yra apdegę.

XII–XIII a. gr. ir deg. kapų radiniai.

Š.: Vasiliauskas 2010š, p. 9.

9. BAJORAI, Elektrėnų sav.

(KVR 22103)

Briaunio ež. R pakrantėje, 1,2 km į ŠV nuo Vindziulių viduramžių kapinyno, tokiu pat atstumu į ŠR nuo Jagėlonių akmens, vadinamo Gaideliu, pelkėtų žemumų apsuptyje 23 x 32 m dydžio, 1,1–1,2 m aukščio Salaite vadinamoje kalvelėje, jos Š papėdėje ir į Š nuo pastarosios esančios 45 x 90 m dydžio, 1,2–1,5 m aukščio kalvelės P papėdėje, dirvonuojančioje šlapioje pievoje. 1995 m. KPC (vad. A. Girininkas) ir Kaišiadorių etninės kultūros centras (O. Lukoševičius) ištyrė 1 m², rado degintinių kaulų ir degintinių kapų radinių. 2006–2016 m. KU BRIAI (vad. V. Vaitkevičius) ir KšM (A. Grinkevičiūtė-Kurilienė) ištyrė 310,7 m² XIV a. – XV a. pradžios kolektyvinės degintinių kapų kapavietės plotą (išskirti 8 degintiniai kapai), iš jų 38,75 m² – pelkėje. Tyrimų metu aptikta 18,48 kg tolygiai didelėje laužavietėje perdegusių degintinių kaulų (800 °C ir aukštesnėje temperatūroje), iš kurių daugiau nei 5 kg rasti kalvos Š papėdėje, pelkėje. Šioje vietoje rasti kaulai kiek stambesni, degę 550–800 °C temperatūroje. Kapinyne palaidotos kelios dešimtys skirtingo amžiaus (nuo kelių mėnesių iki daugiau nei 50 m.) ir lyties sudeginti mirusieji. Kalvelės Š papėdėje rasta ne anominėje padėtyje gulėjusių V–VI a. viduriu pr. Kr. datuojamų ugnies nelieštų kaulų (perlaidojimo arba antrinio laidojimo likučių?), kurie priklauso ne mažiau kaip keturiems nuo 18 iki daugiau nei 55 metų amžiaus mirusiesiems. Kapinyne aptikta nedegusių ir apdegusių arklio dantų, galvijų, avių arba ožkų, kiauninių šeimos gyvūnų, šunų, paukščių ir graužikų kaulų.

V–VI a. vid. pr. Kr. gr. kapai (?).

XIV a. – XV a. pr. deg. kapai.

KšM; VDKM AR 2485: 1–21.

Š.: Girininkas 1995š, p. 3–4; Vaitkevičius 2006–2007š; 2007–2008š; 2008–2009š; 2009–2010š; 2010–2011š; 2011–2012š; 2012–2013š; 2013–2014š; 2014–2015š; 2016ša; 2017ša.
L.: Girininkas, Lukoševičius 1995, p. 24; Girininkas 1996, p. 290–291; 1998, p. 31; Grinkevičiūtė, Vaitkevičius 2007a; Jankauskas *ir kt.* 2007, p. 510–518; 2008, p. 545; 2009, p. 537–538; 2012a, p. 605; 2012b, p. 620–621; Vaitkevičius, Grinkevičiūtė 2008; Daugnora *ir kt.* 2009, p. 531–532; Vaitkevičius 2009b; 2010a; 2011b; 2012a; 2012c; 2013; 2014a; 2015; 2016; Kozakaitė, Jankauskas 2011, p. 504–505; Petrauskas, Vaitkevičius 2011, p. 44–46; 2013, p. 244–250; Kozakaitė *ir kt.* 2013, p. 609–610; Petrauskas 2016b, p. 422–425, 428–429.

10. BANDUŽIAI, Klaipėdos m.

(KVR 12067)

Kretainio dešiniajame krante, 1,15 km į ŠV nuo Žardės (Kuncų) piliakalnio su gyvenvieta, 0,7 km į ŠR nuo Bandužių (Žardės) senovės gyvenvietės, 0,25 km į Š–ŠR nuo Bandužių senovės gyvenvietės, 0,03 km į PR nuo Bandužių senovės gyvenvietės II, šalia XVIII a. pabaigos – XX a. pradžios kaimo kapinaičių, nedidelėje kalvelėje, urbanizuotoje teritorijoje. Kapinyno teritorijoje kasant žvyrą ir dirbant lauką buvo randama archeologinių dirbinių. 1935 m. kapinyną kasinėjo Klaipėdos mokytojų seminarija (vad. E. M. Nauburas). Kasinėjimų metu aptikti keli griautiniai ir degintiniai žmonių kapai; viename griautiniame kape mirusysis buvo palaidotas kartu su nedegintu žirgu. 1974 m. LII ir MLIM (vad. L. Vaitkunskienė) ištyrė 230 m², aptiko 11 griautinių kapų. 1985–1989 m. LII (vad. J. Stankus) ištyrė dar 3131 m² plotą, aptiko 50 griautinių ir 29 degintinius kapus. Remiantis įkapėmis, 21 kape buvo palaidotas vyras, 5 – moterys, o 3 kapuose palaidotų mirusiųjų lytis nenustatyta. 2004–2005 m. MLIM (vad. R. Bračiulienė) ištyrė 54 m², aptiko 2 griautinius kapus. Degintiniai kapai buvo įrengti kapinyno PV dalyje, o sudeginti mirusieji laidoti didelėse, nuo 0,5 x 0,5 m iki 1,3 x 1,95 m dydžio apskritose, ovalo ir suapvalinto stačiakampio formos duobėse, daugiausiai orientuotose į Š, ŠV ir ŠR. Degintiniai kaulai ir įkapės kapuose sudarė 15–25 cm storio sluoksnį, dalis įkapių surasta kapų sampiluose.

I a. pab. – VIII a. gr. kapai.

IX a. – XIII a. pr. deg. kapai.

X–XI a. gr. kapai.

LNM AR 839: 1; MLIM; VDKM AR 895.

Š.: Vaitkunskienė 1974š; Dakanis 1981š, p. 5; Stankus 1985š; 1986š; 1987š; 1988š; 1989š; Bračiulienė 2004š; 2006š.

L.: Naubūras 1937, p. 109; Вайткунскене 1975; Nakaitė-Vaitkunskienė 1976; Lietuvos 1977, p. 25–26; Vaitkunskienė 1977; 1980; Dakanis 1983, p. 41; Stankus 1986; 1988; 1990; 1995a; 1995b; Станкус 1987; 1988; Kulikauskas, Zabiela 1999, p. 231; Bračiulienė 2006.

11. BARINĖ, Panevėžio r.

(KVR 5182)

Nevėžio kairiajame krante, 0,9 km į ŠR nuo Nevėžio santakos su Šaltupiu ir 0,35 km į P–PR nuo santakos su Rudupiu, upės slėnyje iškilusioje, iš R pusės bevardžio upelio apsuptoje nedidelėje, bulviarūsių apardytoje kalvelėje, spygliuočių miške. XX a. pradžioje vėjui pūstant kalvelę, ariant ir kasant bulviarūsius buvo randama žmonių ir žirgų kaulų, įvairių archeologinių dirbinių. 1981–1982 m. PKM (vad. A. Striaukaitė-Petrulienė) ištyrė 815 m² plotą, aptiko 42 X–XIV degintinius ir 2 XVII–XVIII a. griautinius žmonių kapus, 12 X–XII a. griautinių žirgų kapų ir „laužavietės“ liekanas. XIII–XIV a. degintiniai kapai buvo įrengti kapinyne P, „laužavietė“ – PR dalyje. Degintiniams kapams buvo iškastos nedidelės, 0,5–0,7 m skersmens ovalo ir stačiakampio formos duobutės nuožulniais šonais bei nežymiai išgaubtais dugnais. Remiantis įkapėmis, šiuose kapuose buvo palaidota 10 moterų ir vaikų, 6 vyrai, likusiuose kapuose palaidotų mirusiųjų lyties nustatyti nepavyko. „Laužavietė“ 60 x 70 m dydžio, apibrėžta pagal degėsingą, angliukų ir perdegusių įkapių kupiną žemę; degintinių kaulų joje rasta nedaug.

X–XII a. gr. žirgų kapai.

X–XIV a. deg. kapai.

XVII–XVIII a. gr. kapai.

PKM.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 51, l. 165–166; Tautavičius 1968šb, p. 46; Markelevičius 1975š, p. 15; Striaukaitė 1981š; 1982š; Urbanavičius 1981ša, p. 2.

L.: Lietuvos 1977, p. 26; Striaukaitė 1982; Petrulienė 1984; 1995; Urbanavičius 2011, p. 354.

12. BAUŽELIS, Telšių r.

(KVR 30348)

Bevardžio upelio dešiniajame krante, 2 km į P–PR nuo Vydmantų Raganos kalno, 1,4 km į ŠV nuo Vydmantų (Vembūtų) piliakalnio, nedidelėje, fermos pastatų ir

žvyrdubės apardytoje kalvelėje. 2000 m. kapinyno teritorijoje kasant žvyrą rastas griautinis kapas. Tais pačiais metais ŽMA (vad. L. Valatkienė) ištyrė 22 m² plotą, aptiko 16 XVII–XVIII a. griautinių kapų, degintinių kaulų ir XIII–XIV a. degintinių kapų radinių.

XIII–XIV a. deg. kapai.

XVII–XVIII a. gr. kapai.

ŽVM-375/1–125.

Š.: Valatkienė 2001š.

L.: Valatkienė 2002.

13. BEDUGNĖ, Trakų r.

(KVR 36622)

2,5 km į PR nuo Senųjų Trakų piliavietės ir senovės gyvenvietės, 0,6 km į R nuo Medrynios kairiojo kranto, dirvonuojančioje, iš dalies jaunomis pušimis apaugusioje, pelkėtų žemumų apsuptoje 35–47 x 115 m dydžio, 5–8 m aukščio kalvoje. 2012 m. LNM (vad. G. Petrauskas) ištyrė 4 m², aptiko 0,041 kg degintinių kaulų ir XIII–XIV a. dirbinių – degintinių kapų įkapių. Atpažinti mažiausiai vieno vyresnio nei 20 m. amžiaus mirusiojo palaikai. Degintiniai kaulai pilnai kremuoti, degę 800 °C ir aukštesnėje temperatūroje (didelėje laužavietėje). Šurfe 2 rasta ŠV–PR kryptimis orientuota 0,45 x 0,6 m dydžio, 0,2 m gylio dubens formos duobė, kurios apačioje buvo sukrauta nedidelių akmenų krūsnis. Jos viršuje aptiktas keturiolikos dirbinių komplektas: 2 įmoniniai ietigaliai, įtveriamasis peilis, plačiaašmenis kirvis, 3 sagtys, 2 juostiniai pentinai su spygliais, 2 pentinų tvirtinimo plokštelės, 2 balnakilpės ir dvinariai žąslai su masyviais karpytais V raidės formos laužtukais bei apkalais. AMS metodu datavus virš akmenų krūsnies aptiktus angliukus, gauta ¹⁴C data: 1480±30 BP, cal 556–615 AD (1σ), cal 538–645 AD (2σ) (Poz–55432); šią datą reikėtų sieti su kapinyno teritorijoje buvusia senovės gyvenvieta.

XIII–XIV a. deg. kapai.

LNM GRD 115950.

Š.: Petrauskas 2013š.

L.: Kozakaitė *ir kt.* 2013, p. 610; Petrauskas 2013; Kuncevičius *ir kt.* 2015, p. 60, 68–70.

14. BRAŽUOLĖ, Trakų r.

Bražuolės piliakalnio ir vėlyvojo geležies amžiaus pilkapyno, vadinamo Kapčiais, aplinkoje; tiksliai kapinyno vieta nežinoma. Kapinyną iki 1859 m. tyrinėjo A. H. Kirkoras, aptiko XIII–XIV a. degintinių kapų radinių: kalaviją, ietigalių, strėlių antgalių, pentinų, žvangučių ir kt.

XIII–XIV a. deg. kapų radiniai.

L.: Киркоръ 1858, p. 7, 10; 1859, p. 16; Покровский 1893, p. 68; Lietuvos 1977, p. 28; Kulikauskas, Zabiela 1999, p. 81.

15. BURDINIŠKĖS (lenk. *Burdyniszki, Burdeniszki*), Suvalkų apskr. (Lenkijos Respublika)

Kapinynas atsitiktinai aptiktas 1977 m. tyrinėjant Burdiniškių 4 mezolito gyvenvietę. 1980 ir 1985 m., atliekant nedidelės apimties archeologinius tyrimus, rasta ne tik titnago dirbinių, bet ir degintinių kaulų bei XII–XIII a. kolektyvinių degintinių kapų radinių. Iš jų paminėtinas emaliuotas kryželio pavidalo kabutis, vytinės antkaklės fragmentai ir kitų perdegusių žalvarinių dirbinių fragmentai. 1987 m. OMS ištyrė 225 m² plotą, aptiko pavienių degintinių kaulų. 2009 m. kapinyną žvalgė Varšuvos universiteto Archeologijos institutas (vad. L. Sawicka-Jończyk). Žvalgymų metu aptikta atsitiktinių archeologinių dirbinių.

XII–XIII a. deg. kapų radiniai.

OMS.

L.: Nowakowski 1998; Jończyk 2015, p. 239–240.

16. CIALEŽYŠKĖS (bltr. *Цялежышкі*) Ašmenos r. (Baltarusijos Respublika)

4,7 km į R–ŠR nuo Rounae Polės viduramžių degintinio kapinyno, 0,5 km nuo Cialežyškių senovės gyvenvietės, dirbamo lauko pašonėje esančioje kalvoje ir jos Š šlaite, mišku apaugusioje vietoje. 2013 m. BNMA II (vad. J. Ulasavec) ištyrė 16 m² plotą, aptiko XIV a. kolektyvinių degintinių kapų horizontą ir 2 XIV a. pabaigos – XV a. pradžios griautinius kapus.

XIV a. deg. kapai.

XIV a. pab. – XV a. pr. gr. kapai.

BNMA II.

17. DAINAVA (bltr. *Дайнава*), Vijos r. (Baltarusijos Respublika)

Miško pašonėje, žvyro karjero suardytoje vietoje. XXI a. 2-ajame dešimtmetyje pradėjus kasti žvyrą, kapinyno vietoje buvo randama žmonių kaulų. 2015 m. BNMA II (vad. J. Ulasavecas) ištyrė 12 m² plotą, aptiko nedegintų žmonių kaulų, XIV a. degintinių ir XVI a. griautinių kapų radinių.

XIV a. deg. kapai.

XVI a. gr. kapai.

BNMA II.

18. DAUGIRDĖNAI, Raseinių r.

Dubysos dešiniajame krante, santakoje su Platupiu (?), apie 1 km į ŠV nuo Kalniškių (Ginaičių) piliakalnio, apie 0,7 km į PR nuo Ročiškės piliakalnio, į V–ŠV nuo Perkūnraivio upelio, Kapinėmis vadinamoje vietoje. Kapinyno teritorijoje Dubysa išplaudavo žmonių kaulų ir XII–XIV a. datuojamų dirbinių. Dalis jų XIX a. pabaigoje pateko į T. Daugirdo rinkinį.

XII–XIV a. gr. ir deg. kapų radiniai.

VDKM AR 1084: 1–6, 1085: 1–9.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 81, l. 222–234; Dowgird 1888š, p. 204–207, 229–230; Balčiūnas 1981š, p. 13–14.

L.: Dowgird 1909, p. 363–364; Lietuvos 1977, p. 31.

19. DIDVYČIAI (Jaskaičiai), Plungės r.

(KVR 5459)

Jodės kairiajame krante, 2,9 km į PV nuo Žvirblaičių Bažnytkalnio ir Šventokalnio, 1 km į P–PV nuo Surblių (Jonėnų) piliakalnio, vadinamo Pilimi, iš PV pusės žemų pievų apsuptoje Senu kapinynu vadinamoje dirvonuojančioje kalvelėje. Nuo 1923 m. kapinyno teritorijoje statant sodybos pastatus, dirbant laukus, nuo 1926 m. – kasant žvyrą buvo randama kaulų, griautinių ir degintinių kapų radinių. 1932 m. kapinyną kasinėjo L. Kumšlytis, 1933 m. – E. Volteris. Pirmasis aptiko griautinių ir degintinių kapų, antrasis – vieną degintinį kapą. 1938 m. VDKM (vad. P. Kulikauskas) žvyroduobėje ištyrė vieną perkasą, tačiau nei kapų, nei dirbinių neaptiko. 1978 m. ŽMA (vad. L. Valatkienė) ištyrė 30 m², 2010 m. D. Kontrimas – 20 m² plotą. Šių tyrimų metu kapų ir dirbinių taip pat neaptikta.

III–XIII a. gr. kapų radiniai.

X–XIII a. deg. kapų radiniai.

VDKM AR 1308; ŽMA.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 98, l. 87–104; b. 130, l. 426; Valatkienė 1978š; Kontrimas 2010š.

L.: Kumšlytis 1933b; Lietuvos 1977, p. 46; Ravickienė 1997, p. 25–27; Kulikauskas, Zabiela 1999, p. 198; Stropus 2004a, p. 37–40.

20. DINGAILAI, Mažeikių r.

Varduvos dešiniajame krante, apie 0,25 km į Š nuo I t-mečiu datuojamo Renavo piliakalnio, vadinamo Pilale, senvagės krante, Kopolyčkalniu vadinamoje kalvoje. 1953 m. kelią per Renavo HE užtvanką tiesę darbininkai rado žmonių kaulų ir įvairių dirbinių; radinių taip pat buvo randama vietos gyventojams kasant bulviarūsius. 1972 m. ŽMA (vad. V. Valatka) atliko žvalgomuosius archeologinius tyrimus, aptiko 4 XVII a. – XVIII a. pradžios griautinius kapus.

X–XIII a. deg. kapų radiniai.

XVII a. – XVIII a. pr. gr. kapai.

VDKM AR 921: 1–2; ŽMA.

Š.: Valatka 1973š.

L.: Lietuvos 1977, p. 33.

21. DRĄSUTAIČIAI, Joniškio r.

Virčiuvio kairiajame ir dešiniajame krantuose, apie 0,8 km į PV nuo Drąsutaičių Šilės, šalia Drąsutaičių kaimo senųjų kapinaičių. Sovietmečiu atliekant melioracijos darbus – tiesinant Virčiuvio upelį ir sausinant pievas – rasta XI–XIII a. dirbinių. Apie 1980 m. atsitiktinai aptikta daugiau nei 300 II–VI a. ir X–XIV a. radinių, kurių dalis yra apdegę. 2009 m. E. Vasiliauskas spėjamoje kapinyno vietoje ištyrė 119 m² plotą, tačiau nei kapų, nei dirbinių neaptiko.

II–VI a. gr. kapų radiniai.

X–XIV a. gr. kapų radiniai.

XII–XIII a. deg. kapų radiniai.

ŠAM A-L 127/1–96.

Š.: Vasiliauskas 2010š, p. 3–7.

22. DROBŪKŠČIAI, Telšių r.

(KVR 3482)

1 km į V nuo Lūksto ež. V pakrantės, į Š nuo Drobūkščių kaimo senųjų kapinaičių, 40 x 150 m dydžio, iki 4 m aukščio Švedkapiais, Švedkalniu vadinamoje dirvonoujančioje kalvoje. Kapinyno teritorijoje ariant ir kasant bulviarūsius buvo randama žmonių kaulų ir archeologinių dirbinių. 1948 m. LII (vad. P. Kulikauskas) ištyrė 9 m² dydžio plotą, tačiau kapų neaptiko. Tyrimų metu iš vietos gyventojų gauta įvairių V–XIII a. griautinių ir degintinių kapų radinių.

V–XIII a. gr. ir deg. kapų radiniai.

LNM AR 179: 1–26; VDKM AR 1396: 1–4; ŽMA.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 75, l. 3–12; Kulikauskas 1948š, p. 86–87; Metų 1948–1953š, p. 30–31; Tautavičius 1965š, p. 103; Zabiela 1987ša, p. 45–46.

L.: Daugudis 1965; Lietuvos 1977, p. 34–35.

23. DVYLIAI (vok. *Dwielen, Stolzentietz*), Klaipėdos r.

(KVR 16132)

Aisės kairiajame krante, 2,65 km į V–PV nuo Mockaičių kapinyno, vadinamo Gintariniu kalnu, 2,55 km į ŠV nuo Skomantų kapinyno su XI–XIII a. degintiniais kapais, 2,45 km į V nuo Mockaičių (Šiuraičių) piliakalnio, 1,5 km į ŠV nuo Skomantų piliakalnio su gyvenviete, 0,3 km į PR nuo Dvylių kaimo senųjų kapinių, aukštumos pakraštyje iškilusioje dirvonoujančioje ir pušimis apaugusioje kalvelėje. 1906 m. A. Bezenbergeris ištyrė 40 m² plotą, aptiko 10 m² dydžio degėsingos žemės aikštelę, degintinių kaulų, žirgų kaulų ir apdegusių IX–XIII a. radinių. 1935 m. kapinyną kasinėjo Klaipėdos mokytojų seminarija (vad. E. M. Nauburas), rado įvairių archeologinių dirbinių. 1987 ir 1990 m. kapinyno teritoriją žvalgė LDM (vad. A. Bliujienė); žvalgymų metu aptikta griautinių kapų radinių. 2002 m. LDM (vad. A. Bliujienė) ištyrė 56 m² plotą, aptiko 2 VI–VII a. griautinius kapus ir pavienių degintinių kapų radinių.

VI–VII a. gr. kapai.

IX–XIII a. deg. kapų radiniai.

MLIM; PGM; VDKM AR 890.

Š.: Dakanis 1981š, p. 7; Bliujienė 1989ša, p. 7–9; 1991š, p. 5–7; 2003ša.

L.: Bezzenberger 1914, p. 188–191; Naubūras 1937, p. 109; Puzinas 1974, p. 25; 1975, p. 63; Lietuvos 1977, p. 36; Dakanis 1983, p. 43; Tamulynas 1998, p. 270–271; Kulikauskas, Zabiela 1999, p. 274; Bliujienė 2005b.

24. DŽIUGINĖNAI (Siraičiai), Telšių r.

(KVR 2565)

Durbinio dešiniajame krante, 1 km į ŠV nuo Siraičių Velnio akmens, 0,25 km į R nuo Džiuginėnų senovės gyvenvietės, į P–PR nuo Džiuginėnų piliakalnio (Džiugo kalno) su gyvenvieta ir į ŠR nuo Siraičių senųjų kapelių, apie 100 m skersmens, iki 2 m aukščio dirvonuojančios kalvelės PV dalyje. 1901 m. kapinyno teritorijoje Siraičių palivarko savininkas Opulskis ardamas lauką aptiko kalaviją, 1902 m. E. ir L. Andrijauskai surado XI–XII a. „lobį“ – turtingo degintinio kapo įkapes. 1956–1957 m. ŽMA (vad. E. Butėnienė, V. Valatka) ištyrė 484 m² plotą, aptiko 19 X–XIII a. degintinių, 1 XII–XIII a. griautinį ir 1 „ypatingą“ (simbolinį?) kapą. Sudeginti mirusieji daugiausiai laidoti didelėse, 2 x 2,2 m dydžio, 1–1,5 m gylio duobėse.

X–XIII a. deg. kapai.

XII–XIII a. gr. kapai.

LNMA AR 17: 1–44; ŽMA.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 29, l. 173; Butėnienė 1956š; Valatka 1956–1957š; Zabiela 1987ša, p. 248–251.

L.: Brensztein 1903; Perkowski 1934, p. 161–163; Butėnienė 1959; Navickaitė 1961, p. 87–88; Kulikauskas 1965, p. 253; Valatka 1967, p. 75; 2004, p. 17–91, 318; Lietuvos 1977, p. 103, 132; Valatkienė 1987, p. 20–21; Vaitkevičius 1998, p. 334; Karalienė, Valatkienė 2008, p. 84–85.

25. ĖGLIŠKIAI (Anduliai, vok. *Andullen, Anduln, Eglin Niclau, Eglischken, Stanz-Schlaudern, Zeipen-Görge*), Kretingos r.

(KVR 5269)

Danės kairiajame ir Šaltupio (Kapupio) dešiniajame krantuose, 0,25 km į ŠR nuo Šaltupio (Kapupio) ir Degalo santakos, 0,1 km į ŠR nuo Ėgliškių (Andulių) piliakalnio su priešpiliu ir Perkūnkalniu vadinamo alkakalnio, į R–ŠR nuo bronzos amžiaus pabaigos – ankstyvojo geležies amžiaus Ėgliškių pilkapių ir į R nuo Ėgliškių kaimo senųjų kapinių, aukštumos kyšulyje, dirvonuojančiame, vietomis medžiais ir krūmais apaugusiame lauke. Kapinyną XIX–XX a. sandūroje kasinėjo žemės

savininkai: M. M. Blyze, M. Broszeitis ir J. Esins. Žinoma, kad M. M. Blyze 1896–1901, 1903 ir 1905–1906 m. ištyrė apie 4600 m² plotą, aptiko 341 kapą. 1895 m. A. Götze ištyrė 180 m², rado 19 kapų; 1903 m. tyrinėjimai buvo pratęsti. 1895, 1901, 1903 ir 1906–1908 m. A. Bezenbergeris ištyrė ne mažiau kaip 106 kapus (galbūt net iki 200 kapų). 1897, 1899 ir 1902 m. G. R. Frölichas aptiko ne mažiau kaip 4 degintinius ir keletą griautinių kapų. Iš viso XIX–XX a. sandūroje ištirta daugiau nei 800 kapų. 1972 m. tiesiant dujotiekį sunaikinti apie 25 kapai, I. Jablonskis užfiksavo 17 degintinių ir 1 griautinį kapą. 1987 m. kapinyno teritoriją žvalgė LDM (vad. A. Bliujienė); žvalgymų metu aptikta atsitiktinių dirbinių. 1988 m. KM ir Paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos Kretingos rajono skyrius (vad. I. Jablonskis, D. Butkus, J. Kanarskas) ištyrė 16,7 m² plotą, rado 22 degintinius ir 1 griautinį kapą. 2002 m. VU ir KM (vad. A. Bliujienė) ištyrė 80,8 m², aptiko 2 griautinius žmonių ir 1 griautinį žirgo kapą. 2011–2012 m. KU BRIAI (vad. A. Bliujienė) ir MVF (S. Messal) ištyrė dar 0,68 m², atliko žvalgymus magnetometru ir metalo iešikliais, aptiko degintinį kapą, įvairių griautinių ir degintinių kapų radinių. 2015 m. kapinyno teritoriją žvalgė KM (vad. D. Butkus). Šių žvalgymų metu aptikta suardytų kapų įkapių.

II a. pab. – III a. gr. kapai.

II a. pab. – III a. gr. žirgų kapai.

VII–XI a. gr. kapai.

X a. vid. – XIII a. pirmos pusės deg. kapai.

KM; LDM ED 132124; PGM; LNM GRD 25487; MVF; ГИМ.

Š.: Tautavičius 1963ša, p. 4; Jablonskis 1973š; Bliujienė 1989ša, p. 11–12; 2003šb; 2012š, p. 34–71; 2014š; Kanarskas 1989–1990š.

L.: Katalog 1897, p. 35; Sitzungsberichte 1909, p. 493, 529; Jablonskis 1974; Lietuvos 1977, p. 21, 36; Kanarskas 1992, p. 112; Tamulynas 1998, p. 267; Kulikauskas, Zabiela 1999, p. 270, 273–275; Bitner-Wróblewska, Wróblewski 2001; Bliujienė 2005c; Bitner-Wróblewska *ir kt.* 2008; Bliujienė, Messal 2012; 2013; Butkus 2016.

26. GANDINGA, Plungės r.

(KVR 5470)

Babrungo dešiniajame krante, 2,7 km į ŠR nuo Vieštovėnų Mingėlos ažuolo, 2,2 km ta pačia kryptimi nuo Vieštovėnų piliakalnio, 1,45 km į PR nuo Gandingos alkakalnio, vadinamo Apieros kalnu, 0,85 km į ŠV nuo Nausodžio (Mardosų)

kapinyno ir tokiu pat atstumu į P nuo Gandingos senovės gyvenvietės, 0,6 km į PV nuo Nausodžio (Varkalių) piliakalnio II, vadinamo Pilale, 0,5 km į ŠV nuo Varkalių piliakalnio su gyvenvieta, 0,4 km į P nuo Gandingos piliakalnio II, vadinamo Ožkupriu, ir tokiu pat atstumu į PV nuo Nausodžio (Varkalių) piliakalnio su gyvenvieta, 0,2 km į Š–ŠV nuo Gandingos piliakalnio su papilium ir gyvenvieta, tokiu pat atstumu į ŠV nuo Gandingos Velnio akmens, aukštumos kyšulyje esančioje apie 80 x 110 m dydžio kalvoje, dirvonuojančiame lauke. Kapinyno teritorijoje ariant buvo randama V–VIII ir X–XIII a. datuojamų dirbinių; dalis vėlyvesnių radinių apdegę.

V–VIII a. gr. kapų radiniai.

X–XIII a. deg. kapų radiniai.

KM; LNM AR 603: 1–2; VDKM AR 919: 1–3, 1515, 1656; ŽMA; Kulių pagrindinė mokykla.

Š.: Tautavičius 1965š, p. 7–8.

L.: Покровский 1899a, p. 89–90; Kretingos 1938; Ns. 1938; Lietuvos 1977, p. 37–38; Stropus 2004a, p. 223.

27. GARDINAS (bltr. *Гродна*) (Baltarusijos Respublika)

Nemuno kairiajame krante, apie 1,5 km į V–ŠV nuo Gardino Senosios pilies, mišku apaugusioje vietoje. 1988 m. Gardino moksleiviai nuo Nemuno šlaito atitrūkusioje nuošliaužoje, apie 1 m skersmens plote surado XIII a. kario raitelio dirbinių komplektą: kalaviją, plačiaašmenį kirvį, 2 ietigalius, šalną, grandinių šarvų dalį, 3 pentinus, žąslus, balnakilpę ir nežinomos paskirties dirbinį; dalis radinių apdegę. Tais pačiais metais A. Kravcevičius radimvietėje ištyrė 2 m², aptiko nurodytam komplektui greičiausiai nepriklausančią diržo sagtį.

XIII a. deg. kapų radiniai.

Gardino valstybinis istorijos ir archeologijos muziejus.

L.: Краўцэвіч 1992.

28. GĖLUVA II, Raseinių r.

(KVR 12922)

Dubysos kairiajame krante, 0,75 km į PR nuo Birutės, Biruto ar Birono akimi vadinamo šaltinio vietos, 0,4 km į PR nuo Gėlupos piliakalnio (Birutkalnio) su gyvenvieta, 0,2 km į V–PV nuo Gėlupos dvaro sodybos vietos, buvusios Gėlupos

kalvinų bažnyčios ir kapinių teritorijoje, išlygintoje apie 50 x 60 m dydžio kalvelėje, dirbamame lauke. Tarpukariu kapinyno teritorijoje kasant žvyrą buvo randama žmonių kaulų ir archeologinių dirbinių. 1974 m. LII (vad. V. Urbanavičius) ištyrė 4200 m² plotą, aptiko bažnyčios pamatus, 3 griautinius V–VI a. ir 373 griautinius XVII a. Gėluvos kalvinų kapus. 1996 m. KPC (vad. E. Ivanauskas) ištyrė 11,8 m², rado 7 XV–XVI a. griautinius kapus, X–XIV a. degintinių žmonių ir griautinių žirgų kapų radinių.

V–VI a. gr. kapai.

X–XIV a. deg. kapų radiniai.

X–XIV a. gr. žirgų kapų radiniai.

XV–XVII a. gr. kapai.

LNM AR 633: 1–195; KKM; VDKM AR 817, 1002: 2, 2347: 1–54, 2463: 1–58.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 35, l. 73; Urbanavičius 1974š; Ivanauskas 1996ša.

L.: Urbanavičius 1975; Урбанавичюс 1975; Česnys, Urbanavičius 1977; Lietuvos 1977, p. 39; Urbanavičius 1977c; 2011, p. 216–260; Ivanauskas 1998, p. 454.

29. GINTALIŠKĖ, Plungės r.

(KVR 5479)

Salanto dešiniajame krante, 1 km į ŠV nuo Gintališkės Užringio kapelių, 0,3 km į P nuo Gintališkės piliakalnio, vadinamo Pile, dirvonuojančioje, į upės slėnį nusileidžiančioje kalvoje ir jos V šlaite. Atslūgus pavasariniams potvyniams ir kapinyno teritorijoje ariant buvo randama archeologinių dirbinių. 1921 m. kapinyną kasinėjo Gintališkės mokytojas T. Gerikas; kasinėjimų metu surastas 1 kapas. 1940 m. VDKM (vad. P. Baleniūnas) ištyrė 150 m², aptiko 21 griautinį ir 12 degintinių kapų. Viename degintiniame vyro kape buvo įdėta nedeginto žirgo galva. 1968–1969 ir 1971 m. ŽMA (vad. V. Valatka) ištyrė 889 m² plotą, rado 47 degintinius, 3 griautinius ir 3 „ypatingus“ (simbolinius) kapus, 166 „apeigines duobes“ bei ugniavietę. 1987 m. kapinyno teritoriją žvalgė LDM (vad. A. Bliujienė); žvalgymų metu aptikta degintinių kapų radinių.

X–XI a. gr. kapai.

X–XIII a. deg. kapai.

KM; LDM; LNM AR 24: 1–5, 32: 1–15; ŠAM A-L 46; VDKM AR 793: 1–120, 1669, 1693: 1–29, 1698: 1–27, 1703: 1–384, 1755: 1, 1773: 1–44, 1776: 1–39, 1778: 1–6, 1802: 1–8, 1810: 1–4, 1815: 1–6, 1859: 1–3, 2325: 1–2; ŽMA.

Š.: Baleniūnas 1940ša; Kulikauskas 1948š, p. 43–44; Valatka 1968–1969š; 1971š; Bliujienė 1988š, p. 5–6; 1989ša, p. 4–5; 1989šb, p. 1–2; 1991š, p. 2–4.

L.: Nagevičius 1935, p. 107; Valatka 1970; 2004, p. 205–221; Tautavičius 1972, p. 75–76; Lietuvos 1977, p. 40–41; Vaitkunskienė 1979; 1981b, p. 61; Valatkienė 1987, p. 22–23; Vaitkevičius 1998, p. 209; Kulikauskas, Zabiela 1999, p. 245; Stropus 2005, p. 260–264.

30. GIRKALIAI (Ramučiai, vok. *Ramutten*), Klaipėdos r.

(KVR 5183)

Bevardžio melioruoto upelio kairiajame krante, į R nuo Girkalių kaimo senųjų kapinių, neaukštoje dirvonuojančioje kalvoje. Kapinyną tarp 1908 ir 1914 m. tyrinėjo A. Bezzenbergeris; teigiama, kad archeologas ištyrė apie 250 griautinių ir degintinių kapų. 1966 m. kapinyno teritorijoje kasant duobę kolūkio pastato pamatams aptikta degintinių kapų įkapių. Tais pačiais metais LII ir VU (vad. R. Kulikauskienė ir P. Kulikauskas) ištyrė 345 m² plotą, aptiko 39 XI–XIII a. degintinius ir 11 VIII a. pabaigos – X a. griautinių kapų. Degintiniai kapai daugiausiai buvo įrengti kalvelės V dalyje. 1978 m. MMT (vad. B. Dakanis) kapinyno teritorijoje aptiko pavienių II–III a. datuojamų radinių. 1987 m. kapinyną žvalgė LDM (vad. A. Bliujienė); žvalgymų metu aptikta pavienių archeologinių dirbinių.

II–III a. gr. kapų radiniai.

VIII a. pab. – X a. gr. kapai.

XI–XIII a. deg. kapai.

LNM AR 492: 1–485; MLIM; PGM.

Š.: Girkaliai 1966š; Kulikauskas 1966š; Tautavičius 1967ša, p. 15–17; 1976š, p. 4; Dakanis 1981š, p. 9; Bliujienė 1988š, p. 6–7; 1989ša, p. 3–4; 1989šb, p. 6.

L.: Daugudis 1966; Таугавичюс 1967, p. 278; 1970, p. 233; Куликаускене 1968; Lietuvos 1977, p. 41, 95; Dakanis 1983, p. 43–44; Tamulynas 1998, p. 271; Kulikauskas, Zabiela 1999, p. 274.

31. GODELIAI, Plungės r.

(KVR 6660)

Blendžiaivos kairiajame ir Vadaksnies dešiniajame krantuose, 2,95 km į ŠV nuo Surblių (Jodėnų) piliakalnio, vadinamo Pilimi, 1,2 km į ŠR nuo Vydeikių alkakalnio (Čerauninkalnio), 0,95 km į PR nuo Godelių Raganos kalno, 0,55 km ta pačia kryptimi nuo Blendžiaivos ir Vadaksnies santakos, apie 50 x 90 m dydžio, iki 3 m

aukščio dirvonuojančioje, žvyrduobės apardytoje, Milžinkapiu ar Milžinkalniu vadinamoje kalvoje. XX a. pradžioje kapinyno teritorijoje kasant žvyrą buvo randama žmonių kaulų ir archeologinių dirbinių. 1940 m. VDKM (vad. P. Baleniūnas) ištyrė 10 VIII–IX a. ir 3 XV–XVII a. griautinius kapus. 1986 m. ŽMA (vad. L. Valatkienė) kapinyno PV dalyje ištyrė 138 m² plotą, aptiko 14 XI–XIII a. degintinių kapų, 8 laužavietes virš jų ir 11 „apeiginių duobių“. Degintiniai kapai buvo įrengti apskritose ar ovalo formos nuo 15 x 30 iki 75 x 80 cm dydžio duobutėse.

VIII–IX a. gr. kapai.

XI–XIII a. deg. kapai.

XV–XVII a. gr. kapai.

VDKM AR 1690: 1–56; ŽMA.

Š.: Baleniūnas 1940šb; Valatkienė 1991š.

L.: Lietuvos 1977, p. 41–42; Valatkienė 1987, p. 25; 1988a; 2008; Валаткене 1988; Ravickienė 1997, p. 27–28; Vaitkevičius 1998, p. 211; Kulikauskas, Zabiela 1999, p. 245; Stropus 2004b, p. 177–178.

32. GRABUPIAI (vok. *Klein Grabuppen*), Šilutės r.

Tiksli laidojimo paminklo vieta nežinoma. Kapinyne surasta X–XIII a. griautinių ir degintinių kapų radinių. 1900 m. kapinyną kasinėjo A. Bezenbergeris, aptiko 2 griautinius kapus, datuojamus ne vėliau nei XVII a.

X–XIII a. gr. ir deg. kapų radiniai.

L.: Bezenberger 1914, p. 208–209; Lietuvos 1977, p. 42; Tamulynas 1998, p. 271; Kulikauskas, Zabiela 1999, p. 273.

33. GRAUŽIAI, Kėdainių r.

(KVR 5150)

Nevėžio dešiniajame krante, 2,75 km į ŠR nuo Pakapių viduramžių kapinyno, šalia Graužių kaimo senųjų kapinaičių, upės slėnyje įsiterpusios aukštumos kyšulyje ir šlaite, sodybos pastatais užstatytoje vietoje. Tarpukariu kapinyno teritorijoje ariant, kasant žvyrą ir bulviarūsius buvo randama žmonių ir žirgų kaulų, įvairių archeologinių dirbinių. 1938 m. VDKM (vad. J. Puzinas) ištyrė 702 m² plotą, aptiko 31 degintinį žmogaus ir 90 griautinių žirgų kapų, kuriuose buvo palaidoti 127 žirgai. Nustatyta, kad kapinyne buvo laidojami nuo 7 mėn. iki 16–18 m. amžiaus žirgai. 1969 m. LII (vad. V. Urbanavičius) ištyrė 755 m², rado 46 griautinius ir 2 degintinius

žmonių kapus, taip pat 25 griautinius žirgų kapus, kuriuose buvo palaidoti 26 žirgai. Tyrimų metu aptiktas apie 1 kg svorio XII–XIII a. sidabrinių dirbinių lobis.

VI–VII a. gr. kapai.

X–XIV a. deg. kapai.

X–XIV a. gr. žirgų kapai.

XVI–XVII a. gr. kapai.

KKM; LNM AR 503: 1–193; VDKM 962: 1–20, 1050: 1–11, 1082: 1–9, 1329: 1–9, 1455: 1–434.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 45, l. 101; Graužių 1938š; Urbanavičius 1969ša; Černiauskas 1976š, p. 2; Merkevičius 1985š, p. 25–26; Strazdas 2002š, p. 9–10.

L.: Puzinas 1938, p. 287–289; Urbanavičius 1970a; 1970b; 1971; 2011, p. 65–84; Урбанавичюс 1970; Lietuvos 1977, p. 42, 131; Vaitkunskienė 1981a; 1982a; Kulikauskas, Zabiela 1999, p. 226, 230.

34. GRIEŽĖ, Mažeikių r.

Varduvos kairiajame krante, 0,8 km į V–ŠV nuo Griežės II piliakalnio su priešpiliu ir gyvenvieta, 0,75 km į P–PV nuo Aukų lanka vadinamos vietos, 0,45 km į P nuo Griežės I piliakalnio su gyvenvieta, 0,2 km į Š–ŠV nuo XVI–XVII a. Griežės kapinyno, upės pirmosios terasos pakraštyje, smėlio karjero sunaikintoje 40–50 x 150 m dydžio, iki 4–5 m aukščio, degintų lavonų senkapiais vadintoje kalvoje, vandens užlietame plote. Apie 1930 m. kapinyno teritorijoje ariant ir kasant smėlį rasta žmonių kaulų. 1948 m. LII (vad. P. Kulikauskas) žvalgė kapinyno vietą, rado griautinio kapo likučių. 1981–1983 m. LII (vad. A. Varnas) ištyrė 2176 m² plotą, aptiko 47 griautinius ir 28 „simbolinius degintinius kapus“, taip pat 12 kolektyvinių degintinių kapų duobių.

X–XIII a. deg. kapai.

XII–XIII a. gr. kapai.

LNM AR 185: 1–1491; VDKM AR 825: 1–3.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 53, l. 278, 281–283; Kulikauskas 1948š, p. 17–18; Varnas 1982š; 1983š; 1984š.

L.: Nagevičius 1935, p. 108; Lietuvos 1977, p. 43; Staponkus 1981; Varnas 1982a; 1984; Варнас 1984; 1985.

35. GURKOVIČIAI (bltr. Гурковічы), Maladečinos r. (Baltarusijos Respublika)

Tiksli kapinyno vieta nežinoma. Tarp 1890 ir 1898 m. į Senienų muziejų pateko XII–XIV a. degintinių ir XV a. griautinių kapų radinių.

XII–XIV a. deg. kapų radiniai.

XV a. gr. kapų radiniai.

LNM AR 249: 1–46.

L.: Каталогъ 1898, p. 44–46; Antoniewicz 1930, p. 117; Cehak Hołubowiczowa 1936, p. 23; Гуревич 1962, p. 187–188.

36. IMBARĖ, Kretingos r.

Pilupio kairiajame krante, 1,1 km į PV nuo Laumės kūliu vadinamo akmens, 0,25 km į Š nuo X–XI a. Imbarės kapinyno, vadinamo Dvarlaukiu, tokiu pat atstumu į ŠR nuo Imbarės akmens plokščiu viršumi, 0,1 km į R nuo Imbarės piliakalnio su priešpiliu ir gyvenvieta, aukštumos pakraštyje esančioje 0,1 ha dydžio kalvoje, Senkapiu vadinamoje vietoje, dirbamame lauke ir dirvonuojančioje pievoje. 1898 m. kapinyną kasinėjo kun. J. Žiogas, aptiko 33 X–XIII a. degintinius kapus.

X–XIII a. deg. kapai.

ŠAM I-A 120.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 36, l. 226–227, 229–230, 241–243; O grobach 1978š.

L.: Жогасъ 1901, p. 14–15; Lietuvos 1977, p. 45; Daugudis 1990, p. 63; Kulikauskas, Zabiela 1999, p. 145–146.

37. JAKŠTAIČIAI (Meškiai), Šiaulių r.

Dubysos (Bubių tvenkinio) kairiajame krante, tvenkinio kyšulyje, 2,3 km į PV nuo Raizgių Alkos (Aukos) kalno, vadinamo Švedų tvirtove, 1,25 km į ŠR nuo Bubių piliakalnio su gyvenvieta, Kapais, Kapinėmis vadinamoje kalvoje, urbanizuotoje teritorijoje. Prieš Antrąjį pasaulinį karą kapinyno teritorijoje ariant buvo randama archeologinių dirbinių. 1973–1974 ir 1982 m. LII (vad. V. Urbanavičius) ir LNM (B. Tautavičienė) ištyrė 2858 m² plotą, aptiko 107 griautinius ir 7 degintinius žmonių bei 1 griautinį žirgo kapą, taip pat 17 „apeiginės paskirties duobių“. 1981–1982 m. atsitiktinių radinių rasta kapinyno vietą lankant MMT (vad. B. Dakanis) žvalgomosios archeologinės ekspedicijos dalyviams.

VI–XIII a. gr. kapai.

X–XI a. gr. žirgų kapai.

XIII a. deg. kapai.

LNM AR 630: 1–483; ŠAM A-L 100.

Š.: Tautavičienė, Urbanavičius 1974š; Urbanavičius 1982ša.

L.: Urbanavičius 1974a; 1977a; 1979, p. 122–123; 1984a; 2011, p. 183–215; Урбанавичюс 1974; Таутовичене, Урбанавичюс 1975; Lietuvos 1977, p. 45.

38. JONIŠKĖ (vok. *Jannischken*), Klaipėdos m.

(KVR 31844)

Danės kairiajame krante, 0,1 km į P–PR nuo Joniškės kapinių, aukštumos viršuje ir Š šlaite, dirvonuojančiame lauke ir urbanizuotoje teritorijoje. Archeologinėje literatūroje minima, kad XIX a. 9-ajame dešimtmetyje kapinyną kasinėjo ir į Prūsijos muziejų Karaliaučiuje IX–XIII a. degintinių kapų radinių perdavė vietos žemvaldys, kariškis Graffas. 1998–1999 m. kapinyno teritoriją žvalgė, o 2006 ir 2009 m. tyrinėjo L. Tamulynas. Šių archeologinių tyrimų metu buvo ištirtas 57 m² plotas, aptikta pavienių degintinių kapų radinių. 2012 m. kapinyną tyrinėjo D. Kiulkys, 2013 m. – M. Grikpėdis, 2014 m. – D. Baltramiejūnaitė ir D. Kiulkys. Iš viso buvo ištirtas 170 m² plotas, aptikti 3 kapai (vienas jų – griautinis?). Dalis degintinių kaulų perdege prastai, dalis tolygiai; mirusiųjų deginimo laužavietės temperatūra siekė 550–800 °C.

VIII–XIII a. deg. kapai.

LNM AR 777: 1–3; MLIM.

Š.: Tamulynas 2000š, p. 6; 2007š; Kiulkys 2013š; 2014š; Baltramiejūnaitė 2014š; Grikpėdis 2014š.

L.: Bezenberger 1893, p. 135; Lietuvos 1977, p. 47; Tamulynas 2007; Marcinkevičiūtė 2010, p. 498; Kiulkys 2013; 2015; Grikpėdis 2014a; Kozakaitė *ir kt.* 2014, p. 451; Baltramiejūnaitė, Tamulynas 2015.

39. JUODONIAI, Kauno r.

(KVR 16249)

Nevėžio kairiajame krante, 0,15 km į Š nuo Juodonių kaimo kapinių, upės pirmojoje terasoje iškilusioje nežymioje, apie 100 x 150 m dydžio, dirvonuojančioje ir vietos gyventojų daržais užsodintoje kalvelėje. XX a. 8-ajame dešimtmetyje kapinyno teritorijoje ekskavatoriui kasant smėlį, E. Ivanauskas aptiko XIII–XIV a. degintinių žmonių ir griautinių žirgų kapų radinių. Kapinyną 2002 m. žvalgė KPC (vad. E.

Ivanauskas), 2004 m. tyrinėjo M. Kvedaravičius. Pastarųjų tyrimų metu buvo iširtas 42 m² plotas, tačiau nei kapų, nei įkapių nesurasta.

XIII–XIV a. deg. kapų radiniai.

XIII–XIV a. gr. žirgų kapų radiniai.

VDKM AR 2329: 1–6, 2542: 1–12.

Š.: Kvedaravičius 2005š.

L.: Dakanis 1991, p. 15; Kvedaravičius 2006.

40. KARMĖLAVA, Kauno r.

Bevardžio upelio kairiajame krante, 2 km į PR nuo Lepšiškių piliakalnio, vadinamo Batareika, 1,5 km ta pačia kryptimi nuo Ginėnų senovės gyvenvietės, 1,3 km – nuo Masteikių kapinyno ir Ginėnų senovės gyvenvietės II, 0,9 km į PV nuo Karmėlavos piliakalnio, vadinamo Pilimi, tokiu pat atstumu į P–PV nuo Neries ir Musinės santakos, 0,8 km į ŠR nuo Zversos ir bevardžio upelio santakos, 0,2 km į P–PR nuo Karmėlavos miestelio kapinių, kasant žvyrą ir melioruojant sunaikintos 90 x 110 m dydžio kalvelės vietoje, dirvonuojančiame lauke. 1974 m. Karmėlavos miestelio mokytojas aptiko žmonių kaulų ir pavienių archeologinių dirbinių. 1975–1977 ir 1998–2005 m. VDKM (vad. K. Rickevičiūtė) ištyrė 2947 m² plotą, aptiko 225 XV–XVI a. griautinius kapus ir atsiktinių XIII–XIV a. degintinių kapų radinių.

XIII–XIV a. deg. kapų radiniai.

XV–XVI a. gr. kapai.

VDKM AR 2038: 1–63, 2040:1–92, 2220–2232, 2233: 1–117, 2316, 2346: 1–70, 2349: 1–3, 2469: 1–178, 2480: 1–22, 2504: 1–19.

Š.: Karmėlavos 1975š; 1976š; 1977š; Rickevičiūtė 1998š; 1999š; 2000š; 2001š; 2002š; 2003š; 2004š; 2005š.

L.: Габрюнайте, Рицкевичюте 1976; 1978; Rickevičiūtė 1977; 1978; 1995; 2000; 2001; 2002a; 2002b; 2003; 2005a; 2005b; 2006a; 2006b; 2012; Gabriūnaitė 1978.

41. KAZIMIERAVA, Kauno r.

Gynios dešiniajame krante, aukštumos pakraštyje, dirbamame lauke ir gamybiniais pastatais užstatytoje vietoje. Apie 1970 m. statant karvidės pastatus Vandžiogalos mokyklos mokiniai aptiko XIII–XIV a. degintinių kapų radinių: plačiašmenį kirvį, įtveriamąjį žeberklinį ietigalį, 2 nedideles pasagines seges daugiakampiais ir platėjančiais galais, žiedą paplatinta priekine dalimi ir žvangutį.

XIII–XIV a. deg. kapų radiniai.

LNM GRD 102639.

42. KEJĖNAI, Raseinių r.

(KVR 5575)

Šventupio kairiajame krante, 0,45 km į ŠV nuo Kejėnų piliakalnio, vadinamo Kaukuru, Švedų bokštu, 0,35 km į R–ŠR nuo Šventupio ir Dovinės santakos, apie 0,05 km į Š–ŠV nuo II–IV a. Kejėnų pilkapyno, aukštumos kyšulyje, Švedkapiais vadinamoje 40 x 60 m dydžio kalvoje. Kapinyno teritorijoje kasant žvyrą ir bulviarūsius buvo randama archeologinių dirbinių. 1970 m. VDKM (vad. J. Antanavičius) ištyrė 250 m² plotą, aptiko 72 griautinius ir 3 degintinius žmonių kapus, taip pat 6 griautinius žirgų kapus. 1971 m. kapinyną žvalgė LII archeologinė ekspedicija (vad. A. Tautavičius); žvalgymų metu aptikta atsitiktinių radinių. 1999 m. LII (vad. V. Kazakevičius) ištyrė dar 250 m², rado 11 griautinių ir 5 degintinius žmonių kapus, dviejų griautinių žirgų kapų likučius. Dauguma degintinių kapų buvo įrengta virš žirgų griaučių. Sudeginti mirusieji laidoti nuo 0,6 x 0,6 m iki 1,5 x 3 m dydžio, iki 0,8 m gylio apskritose arba ovalo formos duobėse. Dviejuose degintiniuose kapuose buvo palaidotos 20–40 m. amžiaus moterys, likusių sudegintų mirusiųjų lytis nenustatyta. Mirusieji deginti pakankamai žemoje temperatūroje (300–500 °C), iš laužavietės surinkti ne visi degintiniai kaulai.

XI–XIV a. deg. kapai.

XII–XIII a. gr. žirgų kapai.

XV–XVIII a. gr. kapai.

LNM AR 809: 1–15; VDKM AR 1001: 1–3, 1011, 2002: 1–415, 2467: 1–65.

Š.: Kejėnų 1970ša; 1970šb; Tautavičius 1971š, p. 60; Kazakevičius 1999š.

L.: Антанавичус 1971; Antanavičius 1972a; Lietuvos 1977, p. 53; Jankauskas, Urbanavičius 2000, p. 604; Kazakevičius 2000a; Zabiela 2006, p. 7–8; Kantautienė 2008, p. 47.

43. KLAIŠIAI, Skuodo r.

(KVR 3239)

Bevardžio upelio dešiniajame krante, nuolaidejančios aukštumos pakraštyje, Dėgsne vadinamoje, žvyro karjero apardytoje, dirvonuojančioje ir spygliuočių mišku apaugusioje vietoje. Tarpukariu kapinyno teritorijoje kasant žvyrą buvo randama įvairių archeologinių dirbinių, dalis jų – iš degintinių kapų. 1982–1983 m. MMT

(vad. B. Dakanis) ištyrė 110 m² plotą, aptiko 18 VIII–XIII a. griautinių ir degintinių kapų likučių; ne mažiau kaip 2 kapai yra degintiniai.

VIII–XIII a. gr. ir deg. kapai.

KM; LNM AR 939: 1–261; VDKM AR 920: 1–2, 940: 1–49, 1039: 1–2.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 36, l. 397, 471; Dakanis 1983š, p. 2–12; 1984š; Zabiela 1987šb, p. 13–14; 1996ša, p. 37.

L.: Paapšys 1924; Nagevičius 1935, p. 107; Lietuvos 1977, p. 55; Dakanis 1984; Даканис 1985; Zabiela 1998c, p. 504.

44. KRETINGA (Padvariai)

(KVR 12308)

Akmenos kairiajame krante, santakoje su bevardžiu upeliu, 1,15 km į PV nuo Padvarių senovės gyvenvietės, aukštumos kyšulyje ir jos šlaite, Kretingos parko III tvenkinio pakrantėje, dvaro sodybos teritorijoje, urbanizuotoje vietoje. XX a. pradžioje kapinyną kasinėjo grafo A. Tiškevičiaus darbininkai, 1909 ir 1912 m. – V. Nagevičius. Pastarasis tyrėjas ištyrė 48 m² plotą, rado degintinių kapų likučių. 1964–1966 m. kapinyno teritorijoje atliekant žemės judinimo darbus aptikta suardytų kapų radinių. 1983 m. I. Jablonskis ištyrė 614 m², aptiko 51 degintinį X a. – XIII a. vidurio ir 2 griautinius X–XI a. kapus. 1988 m. KM (vad. J. Kanarskas) tiesiant vandentiekį iškastoje tranšėjoje rado dar 2 degintinius kapus. 2008 m. KM (vad. D. Butkus) kapinyno teritorijoje ištyrė 2 m² plotą. 2014 m. kapinyną tyrinėjo (10 m²), 2015 m. žvalgė R. Kraniauskas. Tyrimų metu aptikta suardytų kapų įkapių.

X–XI a. gr. kapai.

X a. – XIII a. vid. deg. kapai.

KM; ГЭ.

Š.: Jablonskis 1983š; Kanarskas 1990š; 1991š, p. 1; Butkus 2009š; Kraniauskas 2015š, p. 5–6.

L.: Nagevičia 1909; Nagevičius 1935, p. 62, 64; Lietuvos 1977, p. 56; Jablonskis 1984; Kulikauskas, Zabiela 1999, p. 170; Marcinkevičiūtė 2016, p. 544.

45. KRIEMALA, Kauno r.

(KVR 5047)

Nemuno dešiniajame krante, 2 km į PV nuo Jaučakių piliakalnio su gyvenvieta, 1,9 km į P–PV nuo Jaučakių Svirnakalnio, 1,65 km į ŠR nuo Jadagonių piliakalnio,

vadinamo Raguvos kalnu, 1,4 km į PR nuo Mikytų piliakalnio (Smailakalnio) su gyvenvieta, 1,05 km į ŠR nuo Šėtijų piliakalnio, vadinamo Jundakalniu, Budriakalniu, 1 km į Š–ŠV nuo Brūžės senovės gyvenvietės, 0,5 km ta pačia kryptimi nuo Kriemalos senovės gyvenvietės, upės slėnyje, pirmojoje terasoje, pušyne, Milžinkapiu vadinamoje vietoje. 1961 m. LNM (vad. B. Tautavičienė ir V. Urbanavičius) ištyrė 1355 m² plotą, aptiko 28 griautinius ir 8 degintinius žmonių, taip pat 23 griautinius žirgų kapus, kuriuose buvo palaidoti 25 žirgai. Nustatyta, kad kapinyne laidoti nuo vienerių iki daugiau nei 15 m. amžiaus žirgai (daugiausia – 4–5 m.). 1994 ir 1997 m. kapinyną žvalgė KPC (vad. E. Ivanauskas). Remdamiesi tyrimų metu rastomis degėsių dėmėmis ir apdegusiais dirbiniais, tyrimų autoriai teigė aptikę „apeiginių laužaviečių“ ar „deginimo apeigų“ vietą.

II–III a. gr. kapai.

V–VI a. gr. kapai.

X–XIV a. deg. kapai.

X–XIV a. gr. žirgų kapai.

XIV a. pab. – XV a. gr. kapai.

LNM AR 275: 1–183, GRD 70516.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 3, l. 204–206; Rimantienė 1960š, p. 9; Kriemala 1961š; Паавер 1962š; Ivanauskas 1997š, p. 31–41.

L.: Kulikauskas 1965, p. 246; Lietuvos 1977, p. 56; Ivanauskas 1998, p. 453.

46. KUKIAI (Petreliai), Mažeikių r.

(KVR 6371)

Varduvos kairiajame krante, 2,9 km į PV nuo Dapšių Brastos akmens su ženklais vietos, 2,5 km ta pačia kryptimi nuo Alkos kalnu vadinamo Dapšių piliakalnio, 1,6 km į ŠV nuo Repšių akmens, vadinamo Suakmenėjusia merga, vietos, aukštumos pakraštyje, iš R pusės upės senvagės apsuptame dirvonuojančiame lauke. Tarpukariu kapinyno teritorijoje dirbant lauką buvo randama žmonių kaulų ir archeologinių dirbinių. 1929 m. kapinyną kasinėjo S. Ličkūnas; kasinėjimų metu surasti 4 griautiniai ir 1 degintinis kapas. 1973 ir 1976 m. MM ir ŽMA (vad. V. Valatka) ištyrė 1134 m² plotą, aptiko 5 degintinius XI–XIII a. ir 19 griautinių XVII–XVIII a. kapų, 2 duobes su V–VI a. griautinių kapų radiniais, 5 „apeigines duobes“ ir laužavietę. Degintiniai kapai buvo įrengti 30–50 cm gylio apvaliose duobutėse.

V–VI a. gr. kapų radiniai.

XI–XIII a. deg. kapai.

XVII–XVIII a. gr. kapai.

MM; ŽMA.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 80, l. 301–304; Cholodinska 1973š; Valatka, Valatkienė 1978š.

L.: Ličkūnas 1930, p. 7; Nagevičius 1935, p. 108; Cholodinska 1974; Валатка, Холодинска 1974; Lietuvos 1977, p. 57; Валатка 1977; Valatkienė 1987, p. 23; Vaitkevičius 1998, p. 170–171; Valatka 2004, p. 347–350.

47. KULAUTUVA, Kauno r.

(KVR 30288)

Nemuno dešiniajame krante, 1,8 km į PR nuo Riogliškių alkakalnio, vadinamo Rioglos kalnu, 1,5 km ta pačia kryptimi nuo Altoniškių piliakalnio su gyvenvieta, 0,3 km į R–PR nuo Nemuno ir Klevinės santakos, į P–PR nuo Kulautuvos senovės gyvenvietės ir į ŠV nuo Alkos lauko, upės pirmojoje terasoje, neaukštoje 167 x 183 m dydžio pakilumoje, urbanizuotoje, dirvonuojančioje ir jaunomis pušimis užaugančioje teritorijoje. 1990–1991 m. VDKM (vad. K. Rickevičiūtė) ištyrė 425 m² plotą, aptiko 8 I a. antros pusės – II a. vidurio griautinius ir 2 neaiškaus laikotarpio degintinius kapus, taip pat žirgo dantų. 1996 m. KPC (vad. E. Ivanauskas) ištyrė 500 m², rado „deginimo apeigų vietą“, X–XIV a. degintinių žmonių ir griautinių žirgų kapų radinių. Be to, 1993–1994 ir 1996 m. E. Ivanauskas kapinyno teritorijoje aptiko 5 XIV a. sidabrinių ir žalvarinių dirbinių lobius.

I a. antros pusės – II a. vid. gr. kapai.

X–XIV a. deg. kapų radiniai.

X–XIV a. gr. žirgų kapų radiniai.

LNM AR 454: 1–284, NL 86/1–11, 87/1–5, 95/1–22, 96/1–6, 97/1–3; VDKM AR 2403: 1–48, 2423: 1–32.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 10, l. 263; Rickevičiūtė 1990š; 1991š; Ivanauskas 1996šb.

L.: Rickevičiūtė 1992; Ivanauskas 1996; 1997; 1998, p. 453.

48. KURKLIAI (Kurklių Šilas), Anykščių r.

(KVR 1876)

Virintos dešiniajame krante, 2,5 km į Š nuo Trakinių piliakalnio, vadinamo Milžinkapiu, 2,3 km į PR nuo Buteikių piliakalnio su gyvenvieta, aukštumos gūbrio ir Švedkapiais vadinamo IX–XI a. Kurklių (Kurklių Šilo) pilkapyno R dalyje, pušyne.

2008 m. E. Butėnas tarp pilkapių ištyrė 112 m² plotą, žemės paviršiuje aptiko 4 XII–XIII a. degintinius kapus.

XII–XIII a. deg. kapai.

LNM.

Š.: Butėnas 2009š.

L.: Butėnas 2009; 2012, p. 89.

49. KURKLINTIŠKIAI, Ukmergės r.

Mūšios kairiajame krante, apie 1 km į PR nuo Laitelių Kopolyčkalnio, šalia Toliūnų kaimo kapinaičių, iki 40–50 x 250–300 m dydžio, 3–4 m aukščio Smėlyne, Vladislavavo smėlianka vadinamoje kalvoje. Kapinyno teritorijoje dirbant ūkio darbus buvo randama žmonių kaulų ir archeologinių dirbinių; dalis XI–XIV a. radinių apdegę. 1911–1912 m. dalis aptiktų dirbinių pateko į Lietuvių mokslo draugijos rinkinius. 1978 m. LII (vad. V. Urbanavičius) ištyrė 50 m² plotą, tačiau nei kapų, nei įkapių neaptiko.

XI–XIV a. deg. kapų radiniai.

XV–XVII a. gr. kapų radiniai.

LNM AR 92: 1–141; VDKM AR 977: 1–38.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 47, l. 135–140; Tautavičius, Urbanavičius 1978š, p. 23–25.

L.: Bobų ponaitis 1911; Lietuvos 1977, p. 58; Tautavičius 1980a, p. 135.

50. KURŠAI, Telšių r.

(KVR 16428)

Baltežerio ir Šlovių ežerų tarpuežeryje, 0,55 km į PR nuo Kuršų Laumės kalno, miško apsuptoje, Baltlaukiu vadinamoje apie 0,5 ha dydžio kalvelėje. 1987 m. ŽMA (vad. L. Valatkienė) ištyrė 304 m² plotą, aptiko 54 XIV a. pabaigos – XV a. pirmos pusės griautinius ir 2 XIII–XIV a. degintinius kapus. Tyrinėto ploto R dalyje surastas „kenotafas apeiginėje duobėje“ – 1,73 x 2,4 m dydžio, 0,9 m gylio plokščiadugnėje ovalo formos duobėje užkastas XIV a. kario raitelio dirbinių komplektas. Jį sudaro: 2 plačiaaašmeniai kirviai, įmovinis ietigalis, 2 balnakilpės, 2 juostiniai pentinai su žvaigždutėmis, dvinariai žąslai, profiliuota sagtis, įtveriamasis peilis, skustuvas ir yla tordiruota viduriniąja dalimi.

XIII–XIV a. deg. kapai.

XIV a. pab. – XV a. pirmos pusės gr. kapai.

ŽMA.

Š.: Zabiela 1987šc, p. 26; Valatkienė 1992š.

L.: Valatkienė 1988b; 1995; Česnys *ir kt.* 1990; Gedminienė, Valatkienė 1990.

51. KUŠELIŠKĖ, Raseinių r.

Dubysos dešiniajame krante, 0,35 km į ŠV nuo Dubysos ir bevardžio upelio santakos, pirmojoje viršsalpinėje terasoje iškilusioje neaukštoje kalvoje, dirvonuojančiame lauke. Tarpukariu kapinyno teritorijoje surasta žmonių kaulų ir V–VI a. griautinių kapų radinių. 2015–2016 m. kapinyną žvalgė KU BRIAI (vad. V. Vaitkevičius). Žvalgymų metu aptikta V–XVII a. kapų radinių, tarp kurių minėtina apsilydžiusi XIII–XIV a. pasaginės segės liežuvėlio apvija.

V–XI a. gr. kapų radiniai.

XI–XIV a. deg. kapų radiniai.

XV–XVII a. gr. kapų radiniai.

LNM GRD 119842; VDKM AR 746: 1–5.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 26, l. 114–115; Balčiūnas 1981š, p. 30–31; Vaitkevičius 2016šb, p. 16–17; 2017šb, p. 32–33.

L.: Lietuvos 1977, p. 59; Vaitkevičius, Petrauskas 2016, p. 457–458.

52. KŪLSODIS, Kretingos r.

(KVR 6237)

Blendžiaivos dešiniajame krante, 1,35 km į Š–ŠR nuo Tamožinės miško Žalčio daubos, 0,65 km į ŠR nuo Salanto ir Blendžiaivos santakos, 0,45 km ta pačia kryptimi nuo Kūlsodžio kaimo antrųjų senųjų kapinių, 0,2 km į Š–ŠV nuo Pile, Pilale, Pilike vadinamos kalvos, Kapkalniu vadinamame aukštumos kyšulyje, mišku apaugusioje vietoje. XIX a. antroje pusėje upės vandeniui ardant krantą ir kapinyno teritorijoje kasant žvyrą buvo randama žmonių kaulų ir archeologinių dirbinių. Apie 1898 m. kapinyną kasinėjo kun. J. Žiogas, aptiko XI–XIII (?) a. degintinių kapų.

XI–XIII a. (?) deg. kapai.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 36, l. 216, 255–260; Kulikauskas 1948š, p. 36.

L.: Жогасъ 1901, p. 7–9; Lietuvos 1977, p. 57; Kulikauskas, Zabiela 1999, p. 147.

53. KVĒDARNA, Šilalės r.

(KVR 16175)

Geniotalio kairiajame ir bevardžio upelio dešiniajame krantuose, 2,5 km į ŠV nuo Pavėžio (Drobūkščių) piliakalnio, 1,05 km į Š–ŠR nuo Padievaičio akmens, vadinamo Velnio Sostu, Velnio Krase, 0,8 km į Š nuo Padievaičio (Kvėdarnos) piliakalnio su priešpiliu ir gyvenvieta, aukštumos pakraštyje, urbanizuotoje vietoje. XX a. 7–8-ajame dešimtmetyje kapinyno teritorijoje dirbant žemės darbus buvo randama archeologinių dirbinių, 1985 m. kasant duobes gyvenamųjų namų pamatams aptikta žmonių ir žirgų kapų. Tais pačiais metais Šilalės kraštotyrininkas V. Statkevičius ištyrė 20 m², VU (vad. M. Michelbertas) – apie 130 m² plotą. Tyrimų metu surasta degintinių kaulų, X–XI a. griautinių ir XIII a. degintinių kapų radinių.

X–XI a. gr. kapų radiniai.

XI–XII a. (?) gr. žirgų kapų radiniai.

XIII a. deg. kapų radiniai.

LNM AR 558: 1–5, GRD 70823.

Š.: Statkevičius 1985š; Michelbertas 1986š; Dakanis 1987š, p. 7–10.

L.: Statkevičius 1980, p. 41; 1985, p. 87–88; 1994, p. 291; Michelbertas 1986b, p. 63; 1997; p. 3–4; 2004, p. 44, 54–55; Михельбертас 1987, p. 483; Dakanis 1991, p. 17.

54. LAIKIŠKIAI, Jonavos r.

(KVR 1996)

2 km į ŠR nuo XIV–XVII a. Skrebinų II kapinyno, 1 km į PV nuo Smičkių senovės gyvenvietės, apnaikintoje nedidelėje, iki 4 m aukščio, iš V ir ŠV gilaus slėnio apsuptoje dirvonuojančioje kalvelėje. Tarpukariu kapinyno teritorijoje kasant bulviarūsius buvo randama žmonių ir žirgų kaulų, įvairių archeologinių dirbinių. 2002 m. KPC (vad. P. Tebelškis) ištyrė 20 m², aptiko XVII a. griautinių kapų (archeologinių tyrimų metu užfiksuotas vienas kapas).

XI–XIII a. gr. ir deg. kapai.

XI–XIII a. žirgų kapų radiniai.

XVII a. gr. kapai.

LNM; VDKM AR 1128: 1–8.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 62, l. 30; Tebelškis 2002ša; 2002šb, p. 8.

L.: Dovanos 1937; Lietuvos 1977, p. 60.

55. LAIVIAI, Kretingos r.

(KVR 5213)

Bubino dešiniajame krante, 2,2 km į ŠR nuo Salantų (Laivių) akmenų, vadinamų Laumės kūliu, 0,45 km į PR nuo Salanto ir Bubino santakos, 0,4 km ta pačia kryptimi nuo Laivių (Erlėnų) piliakalnio, vadinamo Pilale, 0,3 km į ŠV nuo Markapiaus, Maro kapeliais vadinamų XVIII–XIX a. Laivių kaimo kapinių, 0,15 km į PR nuo Laumės kūliu vadinamo Laivių (Bubino) akmens, aukštumos pakraštyje, dirvonuojančiame lauke. 1940 m. VDKM (vad. P. Baleniūnas) ištyrė apie 1250 m² plotą, rado 101 griautinį ir 1 degintinį kapą. 1948–1951 m. LII (vad. P. Kulikauskas) ir VU (R. Kulikauskienė) ištyrė 1844 m², aptiko 143 griautinius ir 104 degintinius kapus. 1952 ir 1956 m. ŠAM (vad. M. Černiauskas, J. Naudužas) ištyrė apie 170 m², rado 24 griautinius kapus. 1978 m. LII (vad. V. Daugudis) ištyrė dar 4 m² plotą, aptiko 1 degintinį kapą. Degintiniai kapai buvo įrengti kapinyno ŠV, vėlyviausi iš jų – V dalyje. XII–XIII a. degintiniai kapai – tai nedidelės, 60 x 80 cm dydžio apskritos arba ovalo formos, iki 30–40 cm gylio išgaubtos duobutės, į kurias buvo supilami degėsiai, sudegino mirusiojo palaikai, apdegusių ir apsilydžiusių įkapių fragmentai.

V a. gr. kapai.

VIII–XI a. gr. kapai.

VIII a. pab. – XIII a. deg. kapai.

KM; LNM AR 2: 1–2255, GRD 109289; ŠAM; VDKM AR 1689: 1–460, 1818: 1–5.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 36, l. 263–266; Kulikauskas 1948š, p. 39–42; 1949š, p. 5–6; 1951š; Metų 1948–1953š, p. 9–12; Navickaitė 1948–1951š, p. 39–53; Laiviai 1949š; 1950š; Laivių 1951š; 1980š; Černiauskas 1952š; Nakaitė 1956š; Daugudis 1978š.

L.: Vyšniauskaitė 1949; Navickaitė 1961, p. 73–84; Butėnienė 1964; Kulikauskas 1965, p. 246–247; Lietuvos 1977, p. 60–61; Budrytė 1997–1998; Kulikauskas, Zabiela 1999, p. 244, 246; Gintautaitė-Butėnienė, Butėnas 2002.

56. LAUKAGALIS, Kaišiadorių r.

(KVR 5032)

Gamantos dešiniajame krante, 2,9 km į P nuo Budelių piliakalnio su gyvenvieta, 1,25 km į V–ŠV nuo Laukagalio akmens su Žmogaus pėda, 0,6 km į PV nuo Laukagalio akmens, vadinamo Didžiuoju Aukuru, Velnio sostu, dirvonuojančioje, miško ir pelkėtų žemumų apsuptoje apie 29 m skersmens, iki 8 m aukščio Piliakalniu, Pavalių piliakalniu vadinamoje kalvoje. 2002 m. KPC (vad. B. Dakanis) ištyrė 10,2 m² plotą,

aptiko vieną sveiką ir „daug suardytą“ XIII–XIV a. degintinių kapų. Nesuardytame degintiniame kape mirusysis buvo palaidotas 45 x 70 cm dydžio, iki 60 cm gilio nuo žemės paviršiaus duobėje. Kapas buvo sutvirtintas iki 10 cm storio molio sluoksniu, iš V pusės – akmenų puslankiu.

XIII–XIV a. deg. kapai.

KŠM 803–810, P 1051–1063.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 93, l. 140–149, 151–158; Tautavičius 1971š, p. 33–34.

L.: Lietuvos 1975, p. 93; Daugudis 1997, p. 44; Dakanis 2005b, p. 114–115, 117; Grinkevičiūtė *ir kt.* 2008, p. 111–112; Kurilienė 2009, p. 226–229.

57. LAUKŽEMIAI (Paupuliai, vok. *Dautzin Niklau*), Klaipėdos r.

(KVR 30294)

Danės kairiajame krante, 1 km į Š–ŠR nuo Eketės (Kalotės) piliakalnio su gyvenvieta, aukštumos pakraštyje, dirbamame lauke ir golfo aikštynu paverstoje vietoje. 1903 m. kapinyną kasinėjo A. Bezenbergeris; tyrimų rezultatai nežinomi. Tarpukariu ir sovietmečiu kapinyno teritorijoje kasant žvyrą buvo randama žmonių kaulų ir archeologinių dirbinių. 1999 ir 2003 m. kapinyną žvalgė L. Tamulynas, aptiko II–V a. griautinių kapų radinių. 2013 m. M. Grikpėdis ištyrė 50 m² plotą, aptiko degintinių kaulų ir XI–XII a. degintinių kapų radinių.

II–V a. gr. kapų radiniai.

XI–XIII a. deg. kapų radiniai.

LNM AR 841: 1–3, GRD 116795.

Š.: Tautavičius 1963ša, p. 47; Dakanis 1981š, p. 15; Tamulynas 2000š, p. 9–10; Grikpėdis 2013š.

L.: Sitzungsberichte 1909, p. 529; Radiniai 1937; Laugžemiai 1938; Lietuvos 1977, p. 61; Dakanis 1983, p. 51; Tamulynas 1998, p. 273; Kulikauskas, Zabiela 1999, p. 274; Grikpėdis 2014b.

58. LEPŠIAI (Aleksandrija), Šiaulių m.

Bevardžio upelio krante, 1,75 km į PR nuo Talkšos ež. PR kranto, 0,85 km į P nuo Šiaulių (Žuvininkų) piliakalnio su gyvenvieta, išlygintoje kalvelėje, dirvonuojančiame lauke. Kapinyno teritorijoje statant gyvenamuosius namus buvo randama žmonių kaulų ir archeologinių dirbinių. 1937–1938 m. atliekant kapinyno teritorijos lyginimo darbus, ŠAM (vad. B. Tarvydas) didesniame nei 1 ha plote

užregistravo daugiau nei 200 kapų, iš kurių buvo ištirti 6; tyrimų metu surinkta įvairių VIII–XVIII a. dirbinių. 2004 m. ŠAM (vad. A. Šapaitė) ištyrė 30 m² plotą, aptiko griautinių kapų likučių.

VIII–X a. gr. kapai.

XIV a. deg. kapų radiniai.

XV–XVIII a. gr. kapai.

ŠAM A-L 21/1–83.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 82, l. 168–169, 171; Šapaitė 2004š, p. 18–19.

L.: Šiaulių 1933; Kronika 1938, p. 295; Tarvydas 1938; Naudužas 1959, p. 178–182; Lietuvos 1977, p. 62; Kulikauskas, Zabiela 1999, p. 211; Šapaitė 2006.

59. LIEPINIŠKĖS, Utenos r.

Į R–PR nuo Liepiniškių kaimo senųjų kapinių, išlygintoje neaukštoje apie 50 x 50 m dydžio kalvelėje, dirvonuojančiame lauke. 1971 m. LII (vad. V. Urbanavičius) ir UKM ištyrė 435 m² plotą, aptiko 100 XV–XVII a. griautinių ir 1 XIV (?) a. degintinį kapą. Pastarasis buvo įrengtas apskritoje 0,5 m skersmens duobėje, į kurią suberti degintiniai kaulai, anglys ir pelenai sudarė apie 10 cm storio sluoksnį. Sudeginto mirusiojo kaulai, manoma, buvo supilti į puodą.

XIV a. (?) deg. kapai.

XV–XVII a. gr. kapai.

LNМ AR 542: 1–119; UKM.

Š.: Urbanavičius 1971š.

L.: Urbanavičius 1972a; 1974b, p. 77–86; 2011, p. 124–139; Мерквявичюс, Урбанавичюс 1972; Zabiela 1998a, p. 356.

60. LUKNĖS, Skuodo r.

Luknės kairiajame krante, 0,25 km į PR nuo Luknės ir bevardžio upelio santakos, šalia Luknių kaimo senųjų kapinių, žvyro karjero apnaikintoje apie 50 x 75 m dydžio, 1,5–2 m aukščio kalvelėje, Pilale, Kapeliais, Maro kapeliais vadinamoje, nedideliu miškeliu apaugusioje, dirbamo lauko ir melioracijos griovių apsuptoje vietoje. XX a. pradžioje kapinyno teritorijoje kasant žvyrą buvo randama žmonių kaulų ir įvairių IX–XIII a. dirbinių; dalis radinių apdegę. 1948 m. LII (vad. P. Kulikauskas) ištyrė 5 XV–XVII a. griautinius kapus. 1996 m. kapinyno aplinkoje LII (vad. V. Kazakevičius) ištyrė 336 m² plotą, tačiau nei kapų, nei įkapių neaptiko.

IX–XIII a. gr. ir deg. kapų radiniai.

XV–XVII a. gr. kapai.

LNM AR 177: 1–18; ŠAM A-L 43/1–21; VDKM AR 831: 1–18, 951: 1–12, 953: 1–13, 15–17, 1080: 1–9.

Š.: Kulikauskas 1948š, p. 27–30; Metų 1948–1953š, p. 30; Kazakevičius 1996š.

L.: Lietuvos 1977, p. 65.

61. MAISIEJŪNAI (Surgantiškės), Kaišiadorių r.

(KVR 5004)

Strėvos kairiajame krante, 1,75 km į ŠV nuo XIV–XVII a. Mankuviškių kapinyno, 1,2 km į PR nuo Lašinių piliakalnio su gyvenvieta, 0,5 km ta pačia kryptimi nuo Strėvos ir bevardžio upelio santakos, 0,3 km į ŠR nuo Maisiejūnų piliakalnio su gyvenvieta, apie 50 x 150 m dydžio kalvoje, Kapinėlėmis vadinamo V–VI ir XI–XII a. Maisiejūnų (Surgantiškių) pilkapyno teritorijoje, lapuočių miške. 1986 m. LNM (vad. E. Butėnas) 6 m skersmens, 0,5 m aukščio, akmenų vainiko apjuostame Maisiejūnų (Surgantiškių) pilkapyje 9(14) aptiko į sampilą įkastą XIII a. degintinį kapą. Jis buvo įrengtas pilkapio P dalyje, sampilo pakraštyje, ant akmenų vainiko ir šalia jo, 0,47 m gylyje, 0,75 x 0,8 m dydžio plote; kapo duobė siekė 0,2 m gylį. Remiantis dviem degintinių kaulų ir įkapių telkiniais, manoma, kad kape buvo palaidoti du mirusieji: vyras ir moteris.

XIII a. deg. kapai.

LNM AR 736: 8–18.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 20, l. 222–231; b. 136, l. 38; Butėnas 1986š, p. 11–14.

L.: Butėnas 1988, p. 48; 1998, p. 168–171, 176; Бутенас 1988; Kurila 2003, p. 30; Kurilienė 2009, p. 196–200.

62. MANKUVIŠKĖS, Kaišiadorių r.

2 km į R–PR nuo Maisiejūnų piliakalnio su gyvenvieta, 1,75 km į PR nuo Maisiejūnų (Surgantiškių) pilkapio su XIII a. degintiniu kapu, apie 200–250 m ilgio kalvoje, iš P ir PV apsuptoje bevardžių melioruotų upelių (praeityje – Popuškos pelkės), žvyro karjero suardytoje vietoje. 1967 m. ekskavatorininkas N. Kolobovas žvyro karjere rado žmonių kaulų ir griautinių kapų radinių. 1971 m. LNM (vad. A. Lisanka) ištyrė apie 45 m² plotą, aptiko 8 XV–XVII a. griautinius kapus ir pavienių XIV a. degintinių kapų radinių.

XIV a. deg. kapų radiniai.

XV–XVII a. gr. kapai.

VDKM AR 1975: 1–9, 2001: 1–6.

L.: Antanavičius 1968; Lisanka 1972; Kurilienė 2009, p. 244–245.

63. MARKINIATAI (bltr. *Маркіняты*), Ašmenos r. (Baltarusijos Respublika)

Klevos kairiajame krante, apie 0,5 km į V–ŠV nuo Dievaičiu vadinamo švento ažuolo, 0,1 km į PV nuo X a. datuojamo Markiniatų kapinyno II, senovės kapinėmis (rus. *Могильник*), švedų ar totorių kapais vadinamo Markiniatų pilkapyno R dalyje, gilios daubos apsuptoje aukštumoje ir jos P šlaite, dirbamo lauko pašonėje, lapuočių miške. 1913 m. P. Rykovas ištyrė 4 pilkapius ir 18 x 23 aršinių dydžio plotą (apie 210 m²) tarp jų; pastarajame rasta griautinių ir degintinių kapų radinių. 2012 m. kapinyną žvalgė, 2013 m. tyrinėjo BNMA II (vad. J. Ulasavecas). Iš viso iširtas daugiau nei 100 m² plotas, aptiktas XIII a. antros pusės – XIV a. kolektyvinių degintinių kapų horizontas ir apie 20 XVI a. griautinių kapų.

XIII a. antros pusės – XIV a. deg. kapai.

XVI a. gr. kapai.

BNMA II; LNM AR 240: 1–91.

L.: Рыковъ 1914, p. 14–18; Гуревич 1962, p. 195; Квятковская 1998, p. 18.

64. MARVELĖ, Kauno m.

(KVR 33046, 33725)

Nemuno kairiajame krante, 0,7 km į P–PR nuo Veršvų kapinyno, 0,65 km į V–PV nuo Nemuno ir Vėžpievio santakos, 0,4 km į R–ŠR nuo Marvelės piliakalnio su gyvenvieta, tokiu pat atstumu į ŠV nuo Marvelės piliakalnio II, upės slėnyje, pirmojoje terasoje, urbanizuotoje teritorijoje. Kapinyną 1991–2003, 2005–2007, 2011 ir 2013 m. tyrinėjo A. Astrauskas ir M. Bertašius. Iš viso iširtas apie 30 000 m² plotas, aptikta daugiau kaip 1590 griautinių ir degintinių žmonių, taip pat 243 griautiniai žirgų kapai, kuriuose buvo palaidota apie 300 žirgų. XII a. pabaigos – XIV a. degintinių kapų rasta dviejose 3 x 3 ir 3 x 4,5 m dydžio tarpusavyje susijungiančiose duobėse, kurios sezoniškai buvo užliejamos vandens. Duobėse aptikta 0,737 kg smulkių pilnai perdegusių degintinių kaulų, beveik 1500 dirbinių ir jų fragmentų. Nustatyti vyresnio nei 20 m. amžiaus vyro (?) kaulai, be to, duobėje būta sudegusių stambaus žinduolio ir paukščio kaulų.

II a. pab. – VII a. gr. kapai.

V–XIV a. deg. kapai.

VIII–XI a. gr. žirgų kapai.

VDKM AR 2328: 1–4, 2427: 1–82, 2478: 1–376, 2479: 1–492, 2500: 1–210, 2509: 1–251, 2513: 1–263, 2520: 1–300, 2524: 1–141, 2530: 1–95, 2531: 1–136, 2533: 1–205, 2536: 1–100, 2537: 1–200, 2538: 1–179, 2546, 2550: 1–25, 2551: 1–8.

Š.: Astrauskas, Bertašius 1992š; 1993š; 1994š; 1995š; 1996š; 1997š; 1998š; 2010š; Bertašius 1992š; 2000š; 2001š; 2002š; 2003š; 2004š; 2006š; 2007š; 2008š; 2012š; 2013š; Astrauskas 1998š.

L.: Astrauskas, Bertašius 1992; Astrauskas 1994a; 1994b; 1995; 1996; 1998; 2002; Bertašius 1994a; 1994b; 1995; 1996; 1998a; 2000; 2001; 2002a; 2002b; 2004; 2005a; 2005b; 2005c; 2006; 2007a; 2007b; 2008; 2009a; 2009b; 2009d; 2012a; 2012b; 2014; Bertašius *ir kt.* 2010; Jankauskas, Čepliauskaitė 2010.

65. MASTEIKIAI, Kauno r.

(KVR 6008)

Neries dešiniajame krante, 1,4 km į ŠV nuo Karmėlavos piliakalnio, vadinamo Pilimi, 1,3 km ta pačia kryptimi nuo Karmėlavos kapinyno, 0,55 km į P nuo Lepšiškių piliakalnio, vadinamo Batareika, 0,25 km į ŠR nuo Neries ir Marilės santakos, 0,1 km į PR nuo Ginėnų senovės gyvenvietės ir tokiu pat atstumu į R nuo Ginėnų senovės gyvenvietės II, į V nuo kaimo kapinaičių, upės slėnyje, lygiame Neries pirmosios viršsalpinės terasos lauke, dirvonuojančiame lauke. Kapinyno teritorijoje ariant ir atliekant įvairius kitus žemės judinimo darbus buvo randama žmonių kaulų, žmonių ir žirgų kapų įkapių. 1981 m. MMT (vad. A. Kuncevičius) aptiko degintinio kapo pėdsakų ir pavienių dirbinių. 1993–1994 m. LII (vad. A. Varnas) kapinyno vidurinėje ir Š dalyse ištyrė 618 m² plotą, rado 60 XV–XVII a. griautinių ir 8 VIII–IX a. degintinius žmonių kapus, taip pat 62 XIII–XIV a. griautinius žirgų kapus. Nustatyta, kad kapinyne laidoti nuo 8 mėn. iki 14 m. amžiaus žirgai. Ekspedicijos metu kapinyno Š dalyje aptikta apie 20 x 20 m dydžio XII–XIV a. „mirusiųjų deginimo laužavietė“ – juosvos degėsingos žemės sluoksnis su pavieniais skirtingo dydžio perdegusiais suskilinėjusiais akmenimis, smulkiais degintiniais kaulais ir apdegusiais dirbiniais.

VIII–IX a. deg. kapai.

XII–XIV a. „mirusiųjų deginimo laužavietė“

XIII–XIV a. gr. žirgų kapai.

XV–XVII a. gr. kapai.

VDKM AR 2332: 1–3, 2453: 1–332, 2464: 1–468, 2522, 2525: 1–136.

Š.: Daugudis 1972š, p. 19; Kuncevičius 1982š, p. 12–13; Varnas 1994š; 1996š.

L.: Varnas 1994; 1996.

66. MEDININKAI (bltr. *Medniki*), Ašmenos r. (Baltarusijos Respublika)

Lošos kairiajame krante, 0,4 km į ŠV nuo Lošos ir Vilenkos santakos, šalia Medininkų senovės gyvenvietės, dirbamame lauke. Kapinyną 2014 m. žvalgė BNMA II (vad. P. Kenko ir J. Ulasavecias). Žvalgant aptikta pavienių X a. ir XIII–XIV a. degintinių kapų radinių.

X a. deg. kapų radiniai.

XIII–XIV a. deg. kapų radiniai.

BNMA II.

Š.: Кенько 2015š, p. 25.

67. MERKINĖ, Varėnos r.

(KVR 27061)

Merkio dešiniajame krante, 0,6 km į PR nuo Taurakalnio (dabar – senųjų kapinių), 0,35 km į ŠV nuo Kukumbalio šventvietės, 0,2 km į R nuo Merkinės piliakalnio ir tokiu pat atstumu į ŠR nuo Nemuno ir Merkio santakos, 0,1 km į R nuo Merkinės gyvenvietės-papilio ir tokiu pat atstumu į PV nuo Merkinės miestelio žydų senųjų kapinių. Tai upės viršutinėje terasoje esančios apie 15 ha dydžio ilgai pustytos ir pušimis apaugusios plokštikalvės V pakraštys, gana lygi vieta, kurią iš PV pusės supa status šlaitas. 2001 m. LII (vad. V. Vaitkevičius ir L. Kvizikevičius) ištyrė 109,6 m² plotą, aptiko 9 XIV a. pabaigos – XV a. griautinius kapus, giliau nedegintų mirusiųjų horizonto – apie 0,1 kg 400–680 °C temperatūroje degusių gyvulių kaulų. Manoma, kad kartu turėjo būti laidojami ir sudeginti žmonės.

XIII–XIV a. deg. kapai (?).

XIV a. pab. – XV a. gr. kapai.

LNM GRD 91159.

Š.: Kvizikevičius 2001š; Kvizikevičius *ir kt.* 2002š, p. 4–17.

L.: Kvizikevičius *ir kt.* 2002; Kvizikevičius, Vaitkevičius 2004, p. 137–141; Vaitkevičius 2004a, p. 105–108.

68. MEŠKUČIAI, Kaišiadorių r.

(KVR 38605)

Lapainios dešiniajame krante, 2,7 km į ŠV nuo Migonių piliakalnio su gyvenvieta, 1,8 km į PR nuo Varkališkių piliakalnio su gyvenvieta, 0,9 km į ŠR nuo VII–XII a. Atmainių (Darsūniškio) pilkapyno, 0,35 km į R–PR nuo Lapainios ir Valpės (Valiupio) santakos, iš Š ir P stačiašlaičių griovų apsupto apie 300 x 500 m dydžio aukštumos gūbrio R, aukščiausioje, dalyje, pušyne. Kapinyną 2008 m. žvalgė V. Vaitkevičius; ekspedicijos metu rasta degintinių kaulų ir degintinių kapų įkapių. 2014–2015 m. LNM (vad. G. Petrauskas) ištyrė 20 m² plotą, aptiko iki 36 cm storio XII–XIV a. kolektyvinių degintinių kapų horizontą, kuriame pavyko išskirti 1 degintinį kapą. Kapinyno teritorijoje aptiktas pilkapis ir su juo siejamų XI–XII a. (?) degintinių kapų radinių. Iš viso tyrimų metu surinkta 3,163 kg degintinių kaulų, atpažinti ne mažiau kaip dviejų sudegintų mirusiųjų kaulai: vaiko (?) ir vyresnio nei 25 m. mirusiojo. Degintiniai kaulai tolygiai perdegę 500–800 °C temperatūroje, spalva nuo tamsiai kreminės iki pilkos, pavieniai kaulai pilnai perdegę, balti. Tarp kaulų įsimaišę smulkių gyvulių kaulų fragmentų.

XII–XIV a. deg. kapai.

LNM 118437, 120259; KšM 1930/1–25.

Š.: Vaitkevičius 2009š, p. 12–13; Petrauskas 2015š; 2016š.

L.: Vaitkevičius, Žikulinas 2009, p. 504–505; Petrauskas 2015a; 2016a; Vaitkevičius spaudoje.

69. MIESTALIAI (Barvai, vok. *Mestellen, Barwen*), Šilutės r.

(KVR 26638)

Tenenio kairiajame krante, 2,6 km į ŠV nuo Eidaičių piliakalnio, vadinamo Pilale, Pilalės kalnu, šalia Miestalių kaimo kapinių, nedidelėje pakilumėlėje. 1898 m. kapinyną tyrinėjo E. Scheu, 1898–1899, 1901–1903 m. – A. Bezenbergeris. Tyrimų metu aptikta griautinių ir degintinių kapų, be to, minima, kad A. Bezenbergeris buvo iškasęs žirgų kapų. Ištirto ploto dydis ir išsamesni tyrimų rezultatai nežinomi. 2000 m. L. Tamulynas aptiko pavienių griautinių kapų radinių, 2001 m. ištyrė 37,6 m² plotą, rado 2 griautinius III a. kapus.

III a. gr. kapai.

VII–XIII a. gr. ir deg. kapų radiniai.

LNM AR 860: 1–55.

Š.: Tamulynas 2002š.

L.: Sitzungsberichte 1900, p. 305–306, 331; 1909, p. 493, 508, 529; Lietuvos 1977, p. 26; Tamulynas 1998, p. 269; 2002; Kulikauskas, Zabiela 1999, p. 273.

70. MOCKAIČIAI, Klaipėdos r.

(KVR 5191)

Veiviržo ir Pintakio kairiuosiuose krantuose, 2,65 km į R–ŠR nuo Dvylių kapinyno, 1,6 km į ŠR nuo Skomantų kapinyno, 1,35 km ta pačia kryptimi nuo Skomantų piliakalnio su gyvenviete ir 0,5 km nuo Veiviržo santakos su Senupeliu, 0,3 km į PR nuo Veiviržo ir Pintakio santakos, 0,25 km į ŠR nuo Mockaičių (Šiuraičių) piliakalnio, 0,15 km ta pačia kryptimi nuo Mockaičių kaimo senųjų kapinių, aukštumos pakraštyje, pakankamai lygioje, Gintariniu kalnu vadinamoje vietoje, dirvonuojančiame lauke ir sodybos pastatais užstatytoje teritorijoje. XX a. pradžioje dirbant lauką buvo randama žmonių ir žirgų kaulų, įvairių archeologinių dirbinių. Dalį radinių 1909 m. iš vietos gyventojų nupirko V. Nagevičius. Atsitiktinių archeologinių dirbinių iš VIII–XIII a. griautinių ir degintinių kapų surasta ir vėlesnių archeologinių žvalgymų metu. 2009 m. V. Bračiulis kapinyno vizualinės apsaugos zonoje ištyrė 16 m² plotą, tačiau nei kapų, nei jų įkapių neaptiko.

VIII–XIII a. deg. kapų radiniai.

LDM; LNM AR 407: 1–39; VDKM AR 718: 1–20, 935: 1–10; ΓΘ.

Š.: Tautavičius 1963ša, p. 42; Dakanis 1981š, p. 16; Bračiulis 2009š.

L.: Nagevičius 1935, p. 68–69; Puzinas 1974, p. 5, 26, 50–51; 1975, p. 41, 64, 89–90; Lietuvos 1977, p. 70; Dakanis 1983, p. 44–48.

71. NAUSODIS (Mardosai), Plungės r.

(KVR 5473)

Babrungo kairiajame krante, 2,4 km į ŠR nuo Vieštovėnų Mingėlos ažuolo, 2,35 km į PR nuo Gandingos alkakalnio, vadinamo Apieros kalnu, 2,1 km į ŠR nuo Vieštovėnų piliakalnio, 1,75 km į PR nuo Gandingos senovės gyvenvietės, 1,35 km į P nuo Nausodžio (Varkalių) piliakalnio II, vadinamo Pilale, 1,25 km į P–PR nuo Nausodžio (Varkalių) piliakalnio su gyvenviete, tokiu pat atstumu į PR nuo Gandingos piliakalnio II, vadinamo Ožkupriu, 0,85 km į PR nuo Gandingos kapinyno, 0,65 km ta pačia kryptimi nuo Gandingos Velnio akmens ir 0,45 km nuo Gandingos

piliakalnio su papiliu ir gyvenvieta, 0,4 km į P–PV nuo Varkalių piliakalnio su gyvenvieta, Kapkalniu, Kapukalniu vadinamos aukštumos viršuje, dirvonuojančioje ir medžiais apaugusioje vietoje. Tarpukariu kapinyno teritorijoje ariant, kasant bulviarūsius ir žvyrą buvo randama žmonių kaulų ir archeologinių dirbinių. 1948 m. kapinyną žvalgė, 1949 m. tyrinėjo LII (vad. P. Kulikauskas). Ištirtas 180 m² plotas, aptikti 3 VIII–XIII a. degintiniai kapai ir dar dviejų degintinių kapų (?) likučiai. 1997 m. KPC (vad. B. Dakanis) ištyrė dar 13 m², rado 3 degintinius kapus.

VIII–XIII a. deg. kapai.

LNM AR 7: 1–199; VDKM AR 1587: 1–6; ŽMA.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 98, l. 201–216; Kulikauskas 1948š, p. 68; 1949š, p. 6–7; Metų 1948–1953š, p. 13–14; Navickaitė 1948–1951š, p. 53–55; Kulikauskas, Kulikauskienė 1949š; Dakanis 1998š, p. 29–30, 32–39.

L.: Gamuro Draugas 1921, p. 23; Kumšlytis 1933a, p. 30–31; Vyšniauskaitė 1949; Navickaitė 1961, p. 84; Lietuvos 1977, p. 71; Ravickienė 1997, p. 19–20; Baubonis, Dakanis 1998; Stropus 2004a, p. 265–266.

72. NENDRINIAI, Marijampolės sav.

(KVR 5081)

Šešupės dešiniajame krante, 0,7 km į V–PV nuo Šešupės santakos su Skriaudupiu, 0,25 km į R nuo santakos su bevardžiu upeliu, iš P ir V pusių užliejamų pievų apsuptos 5–6 m aukščio Kapeliais vadinamos kalvos P dalyje, dirvonuojančiame lauke. XIX a. pabaigoje kapinyno teritorijoje ariant ir kasant žvyrą buvo randama žmonių ir žirgų kaulų, įvairių archeologinių dirbinių. 1966–1967 m. LII (vad. A. Merkevičius) ištyrė 1278 m² plotą, aptiko 4 X–XIII a. degintinius žmonių ir 66 griautinius žirgų kapus, kuriuose buvo palaidoti 105 nuo vienerių iki 17–18 m. amžiaus žirgai. Degintiniai kapai buvo įrengti kapinyno Š ir ŠR dalyse, griautiniai žirgų kapai – PV krašte, tačiau degintinių žmonių kaulų ir apdegusių radinių aptikta visame kapinyno plote. Be to, tyrimų metu rasti 3 XVII a. griautiniai kapai.

X–XIII a. deg. kapai.

X–XIII a. gr. žirgų kapai.

XVII a. gr. kapai.

LNM AR 497: 1–250.

Š.: Tautavičius 1966š, p. 13; Merkevičius 1971š; Pranešimai 1976š, p. 115–117.

L.: Таутавичюс 1967, p. 273–274; 1970, p. 234–235; Меркевичюс 1968; Михельбергас, Таутавичюс 1968; Kulikauskas 1970, p. 26–27; Lietuvos 1977, p. 72.

73. NOSIEDAI (Pavilkijys), Šakių r.

(KVR 16377)

Nemuno kairiajame krante, 2,5 km į V–ŠV nuo Jaučakių piliakalnio su gyvenvieta, 2,45 km į PR nuo Ringovės piliakalnio, vadinamo Pilike, Linksmuoju kalnu, 2,25 km į V–ŠV nuo Jaučakių Svirnakalnio, 2,2 km ta pačia kryptimi nuo Vilkijos senovės gyvenvietės, 1,8 km į ŠV nuo Mikytų piliakalnio (Smailakalnio) su gyvenvieta, į P nuo Nosiedų (Pavilkijo) senovės gyvenvietės, upės pirmojoje viršsalpinėje terasoje, dirvonuojančioje, lygumų ir Nemuno įlankos apsuptoje nedidelėje pakilumoje, Prancūzkapiais, Senkapiais, Kapinėliais vadinamoje vietoje. Tarpukariu kapinyno teritorijoje buvo randama žirgų kaulų ir įvairių archeologinių dirbinių, 1985 m. kasant žvyrą aptikta degintinių žmonių ir griautinių žirgų kapų radinių. 1985–1987 m. LII (vad. A. Varnas) ištyrė 904 m² plotą, aptiko 8 VI–VII ir IX–X a. degintinius, 16 neaiškios laidosenos žmonių kapų, XII–XIII a. degintinių žmonių kapų radinių ir 15 XII–XIII a. griautinių žirgų kapų (arba aukojimo duobių).

VI–VII a. deg. kapai.

IX–X a. deg. kapai.

XII–XIII a. deg. kapų radiniai.

XII–XIII a. gr. žirgų kapai.

LNM AR 701: 1–138; VDKM AR 690, 698.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 62, l. 409; Varnas 1985š; 1986š; 1987š.

L.: Vakar 1934; Astrauskas 1935; Tautavičius 1986, p. 136; Varnas 1988; Dakanis 1991, p. 20.

74. OBELIAI, Ukmergės r.

Apie 1,5–2 km į R nuo Bierių Gojaus miško (Gojelio balos), 1,15 km į V nuo Obelių Alko (Alkos) pievos, 0,35 km į V–ŠV nuo I t-mečio Obelių senovės gyvenvietės I, 0,15 km į Š nuo to paties laikotarpio Obelių senovės gyvenvietės II, Obelių ežero ŠV pakrantėje ir pačiame ežere. Apie 1830 m. nuleidus Obelių ežerą, dvarininkas K. Kosakovskis netoli kranto aptiko žmonių ir žirgų kaulų, apdegusių ir vandens apgadintų archeologinių dirbinių. 1976 m. atsitiktinai žvyroduobėje rasta kaulų ir radinių iš V–VI a. griautinių kapų. 1977 m. kapinyno vietą žvalgė MMT (vad. R.

Olišauskas); žvalgymų metu aptiktas apardytas to paties laikotarpio griautinis kapas. 1978–1983 m. LII (vad. V. Urbanavičius) ežero krante ištyrė 6174 m² dydžio plotą, aptiko 96 griautinius ir 6 degintinius V–VI a. kapus, 3 XIII a. – XV a. pradžios degintinius kapus, 91 XV a. griautinį kapą, 30 XIII–XIV a. griautinių žirgų kapų ir keliolika „apeiginių duobių“. Nustatyta, kad kapinyne laidoti nuo 2 iki 19–20 m. amžiaus žirgai. 1983 m. ežere rasta degintinių kaulų ir apie 2400 radinių – XIII a. – XV a. pradžios degintinių kapų vandenyje įkapių. Teigiama, kad be sudegintų žmonių kaulų, ežere surinkta nedegusių arba prastai perdegusių gyvulių, žirgų, briedžių, kiaulių, šernų ir bebrų kaulų.

V–VI a. deg. kapai.

XIII–XIV a. gr. žirgų kapai.

XIII a. – XV a. pr. deg. kapai.

XV a. gr. kapai.

XVII a. gr. kapai.

LNM AR 621: 1–2280; UkKM 4250–4252, 5422–5424.

Š.: Tautavičius, Urbanavičius 1978š, p. 31–36; Urbanavičius 1979š; 1980š; 1981šb; 1982šb; 1983š.

L.: Teodora 1856, p. 222–223; Urbanavičius 1980; 1982; 1984b; 1984c; 1987; 1991, p. 41–49; 1994a, p. 4–5; Урбанавичюс 1980; 1981; 1983; Urbanavičius, Urbanavičienė 1988; Zabiela 1990; 1998a, p. 359–360; Dakanis 1991, p. 20–22; Narbutas 1995, p. 495–496; Daugnora, Daugnorienė 2006, p. 427–428; Petrauskas 2016b, p. 426–428.

75. PAALKSNIAI, Kelmės r.

(KVR 5103)

Akmenos kairiajame krante, 0,75 km į Š nuo Pašilės akmens su Dievo pėda, vadinamo Pono, Pono Dievo grabu, Milžinkapiais vadinamo I a. vidurio – III a. vidurio Paalksnių pilkapyno ŠR dalyje, kiek aukščiau iškilusios plokštikalvės pakraštyje, miške ir sodybos teritorijoje. Tarpukariu laidojimo paminklo teritorijoje ariant buvo randama pilkapių ir plokštinių kapų radinių. 1996–1997 ir 1999 m. VU (vad. M. Michelbertas) ištyrė 305 m² plotą, aptiko 3 XI–XIV a. degintinių kapų likučius, 36 XV–XVI a. griautinius kapus, suardytų griautinių ir degintinių kapų įkapių. Degintiniai kapai buvo įrengti pilkapyno pakraštyje, jų duobių skersmuo siekė 0,45–0,7 m. Pavienių šių kapų įkapių aptikta pilkapių sampilų paviršiuje, tačiau kai kurie radiniai slūgsojo net 0,6–1 m gylyje matuojant nuo sampilo viršaus.

X–XI a. gr. kapų radiniai.

XI–XIV a. deg. kapai.

XV–XVI a. gr. kapai.

LNM AR 461: 1–4, GRD 68594, 70822, 81827; ŠAM A-L 77; VDKM AR 949: 1–36.

Š.: Tautavičius 1968ša, p. 28; Michelbertas 1993š, p. 1–2, 7–9, 13; 1994š, p. 3–11, 13–19, 22–23; 1995š, p. 12–15; 1996š, p. 6–31; 1997š, p. 7–38; 1999š.

L.: Lietuvos 1977, p. 75; Michelbertas 1994, p. 110; 1995; 1996, p. 81–82; 1998, p. 147–149; 2000; 2005, p. 16–19; 2011, p. 7–14, 84–219; 2012, p. 107, 110–113; Kazakevičius 2000b; Михельбертас 2002.

76. PAGRYBIS, Šilalės r.

(KVR 3312)

Grybupio dešiniajame krante, 2,65 km į ŠR nuo Kaušų akmens, 2,5 km į P nuo Gedminiškės (Trako) piliakalnio, 1,45 km į ŠR nuo Kaušų Aušrinės kalno, 1,35 km į PV nuo Pagrybio piliakalnio su gyvenvieta, 0,6 km į P nuo Akmenos kairiojo kranto, Kapkalniu, Zomatu vadinamoje, aukštumos pakraštyje iškilusioje nedidelėje, iš Š pusės bevardžio upelio apsuptoje dirvonuojančioje kalvelėje. Kapinyno teritorijoje ariant, kasant žvyrą ir bulviarūsius buvo randama žmonių ir žirgų kaulų, V–XIII a. griautinių ir X–XIII a. degintinių kapų radinių. 1980–1982 m. LII (vad. L. Vaitkunskienė) ištyrė 1192 m² plotą, aptiko 217 V–VI a. griautinių ir 1 to paties laikotarpio degintinį kapą; pastarasis buvo įrengtas tarp nedeginto mirusiojo kojų. 38 griautiniuose kapuose aptiktos žirgų aukos: kaukolės ir kojų kaulai. 1996 m. kapinyną žvalgė LII (vad. G. Zabiela ir V. Vaitkevičius); žvalgymų metu aptikta pavienių archeologinių dirbinių.

V–VI a. gr. ir deg. kapai.

V–VI a. žirgų aukos.

V–XIII a. gr. kapų radiniai.

X–XIII a. deg. kapų radiniai.

LNM AR 552: 1–648; VDKM AR 709: 1–33, 970: 1–10, 992, 1040: 1–7, 1320, 1880–1882; ŽMA.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 97, l. 143–144, 236, 245, 248–250, 252–259, 262–264; b. 120, l. 232–233; Vaitkunskienė 1981š; 1982š; 1983š; Zabiela, Vaitkevičius 1996š, p. 15–17.

L.: Statkevičius 1966, p. 175–177; 1994, p. 289–290; Lietuvos 1977, p. 77; Вайткунскене 1981; 1983; 1984; 1986, p. 100–105; 1988; Vaitkunskienė 1982b; 1984a; 1984b; 1985a;

1985b; 1995a; 1995b; Vaitkevičius 1998, p. 419–420; Zabiela, Vaitkevičius 1998, p. 490–491; Švelniūtė 2005, p. 213–220.

77. PAYŽNYS, Šilalės r.

(KVR 3337)

Kanalizuotos Yžnės upės kairiajame krante, 2,5 km į PR nuo Padievyčio piliakalnio, vadinamo Pile, apie 2 km į R–ŠR nuo Dargalių akmenų, 0,9 km ta pačia kryptimi nuo Payžnio Pakievės kalno, 0,15 km į P nuo Payžnio kaimo kapinaičių, sunaikintų III–IV a. pilkapių su akmenų vainikais pašonėje, dirvonuojančioje kalvelėje. Sovietmečiu kapinyno teritorijoje buvo randama VI–XII ir XV a. griautinių, XII–XIV a. degintinių kapų radinių; iki 200 dirbinių 1964–1989 m. surinko V. Beinoras ir Šilalės kraštotyrininkas V. Statkevičius.

VI–XII a. gr. kapų radiniai.

XII–XIV a. deg. kapų radiniai.

XV a. gr. kapų radiniai.

LNM AR 553: 1–187.

L.: Lietuvos 1977, p. 77; Statkevičius 1966, p. 173–175; 1994, p. 293–294; Šimėnas 2005, p. 139.

78. PAKALNIŠKIAI, Šakių r.

Nemuno kairiajame krante, 1,25 km į P–PR nuo Kartupėnų piliakalnio su gyvenviete, apie 0,9 km į PR nuo Nemuno ir Šilupės santakos, upės slėnio pakraštyje, kasant karjerą suardytoje apie 40 x 225 m dydžio, 2,5 m aukščio kalvoje. Kapinyno teritorijoje kasant smėlį buvo randama žirgų kaulų ir įvairių archeologinių dirbinių. 1963–1964, 1966 ir 1971–1974 m. VDKM (vad. K. Gabriūnaitė, J. Antanavičius) ištyrė 3869 m² plotą, aptiko 22 XI–XIV a. degintinius žmonių ir 235 XI–XIII a. griautinius žirgų kapus. Pastaruosiuose buvo palaidoti 262 žirgai, viename kape surasta nuo vieno iki šešių žirgų. Nustatyta, kad žirgai nuo 2 iki 17 m. (dažniausiai – 5–9 m.) amžiaus, skirtingo ūgio. Kapinyno PR dalyje ištirta apie 750 m² dydžio „laužavietė“, kurią tyrinėtojai interpretavo kaip žmonių deginimo vietą. „Laužavietė“ sudarė 30–75 cm storio degėsingas juodos žemės sluoksnis su degintiniais kaulais ir apdegusiais archeologiniais dirbiniais. „Laužavietės“ ŠR dalyje po degėsingos juodos žemės sluoksniu aptikta žirgų kapų.

V–VI a. deg. kapai.

XI–XIII a. „mirusiųjų deginimo laužavietė“.

XI–XIII a. gr. žirgų kapai.

XI–XIV a. deg. kapai.

VDKM AR 757–766, 793–805, 830: 1–389, 1912: 1–200, 1915: 1–113, 2003: 1–32, 2008: 1–287, 2019: 1–4, 2020, 2023: 1–327, 2030: 1–262, 2031: 1–33.

Š.: Gabriūnaitė 1963ša; 1963šb; 1963šc; 1964š; Pakalniškių 1966š; 1971ša; 1971šb; 1972š; Archeologinių 1973š; Antanavičius 1974š.

L.: Antanavičius 1964; 1967; 1969; 1972b; 1974; 1977; Габрюнайте 1965; Таутавичюс 1967, p. 273; 1970, p. 235; Kulikauskas 1970, p. 27–28; Антанавичюс 1972; 1973; 1974; Barauskas, Antanavičius 1976; Lietuvos 1977, p. 79; Puzinas 1978, p. 28–36.

79. ПAKAPIAI, Kauno r.

(KVR 5046)

Vinkšnupio kairiajame krante, 2,75 km į PV nuo Graužių kapinyno, 0,55 km į ŠV nuo Vinkšnupio ir Urkos santakos, nuolaidėjančios aukštumos pakraštyje, dirvonuojančiame lauke, Prancūzkapiais, Napoleono kariuomenės kapinėmis vadinamoje, žvyro karjero suardytoje vietoje. Kapinyno teritorijoje kasant žvyrą buvo randama žmonių ir žirgų kaulų. 1939 m. VDKM (vad. P. Baleniūnas) ištyrė 450 m² plotą, aptiko 25 XV–XVI a. griautinius ir 1 XIV a. degintinį žmogaus kapą, taip pat 30 XI–XIV a. griautinių žirgų kapų. Sudegintas mirusysis buvo palaidotas vienoje duobėje kartu su nedegintu žirgu, be to, į šį kapą buvo įdėti šuns žandikauliai ir kiti kaulai. 1987 m. VDKM (vad. V. Valickis) ištyrė 194 m², rado 1 XIII–XIV a. degintinį kapą. 2004 m. KPC (vad. R. Kraujalis) ištyrė dar 30 m², tačiau aptiko tik pavienių suardyto kapų radinių.

XI–XIV a. gr. žirgų kapai.

XIII–XIV a. deg. kapai.

XV–XVI a. gr. kapai.

VDKM AR 1086: 1–48, 1691: 1–201, 2389: 1–10; KKM.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 10, l. 308–319, 322–323; Pakapių 1939š; Tautavičius 1968šb, p. 13; Daugudis 1972š, p. 21–22; Valickis 1988šb.

L.: Antanavičius 1971; Lietuvos 1977, p. 79; Kulikauskas, Zabiela 1999, p. 245; Kraujalis 2006.

80. PAKRITIŽIS (Raguva), Panevėžio r.

(KVR 13017)

Nevėžio dešiniajame krante, Nevėžio ir Dubės upelio santakoje, slėnyje iškilusioje apie 50 m skersmens, 1,5 m aukščio Kalneliu vadinamoje kalvoje, dirvonuojančiame lauke. Kapinyno teritorijoje ariant buvo randama žmonių kaulų ir archeologinių dirbinių. 1889 m. Raguvos cerkvės diakonas Kušikovičius ištyrė 2 x 4 aršinių (apie 4 m²) dydžio plotą, rado 8 griautinius kapus ir degintinių kapų įkapių; kapinynas senienų mėgėjų buvo kasinėjamas ir Tarpukariu. 1975 m. MMT (vad. J. Markelevičius) ištyrė 48 m² plotą, aptiko 6 griautinius kapus.

IX–XIV a. deg. kapų radiniai.

XIV a. pab. – XVI a. gr. kapai.

LNM AR 49: 1–9, 596: 1–68; VDKM AR 885: 1–167, 954: 1–14, 1149: 1–120, 1904: 1–77, 2361: 1–4; Raguvos gimnazijos kraštotyros muziejus.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 66, l. 62–71; Markelevičius 1975š, p. 28–29; 1976š; 1977š, p. 6–24.

L.: Покровский 1890; 1899a, p. 115–116; Каталогъ 1898, p. 99–100; Маркелявичюс, Пачеса 1976, p. 438–439; Markelevičius 1977; Lietuvos 1977, p. 94–95; Juknevičius 1993, p. 9; Steponaitis 1997; 2001, p. 65–71; Ruzas 1998, p. 64, 66; Smilgevičius 2001; Vasiliauskaitė, Juknevičius 2001, p. 3.

81. PALANGA

2,6 km į Š nuo VIII–XIII a. Palangos II kapinyno, 0,6 km į R nuo Baltijos jūros kranto, apie 0,25 km į ŠR nuo Naglio kalno (Kapų kalno), į V nuo Brukšvos pelkės (buv. Ežeralio ežero), Palangos žydų senųjų kapinių teritorijoje (KVR 32235), nedidelėje, pušimis apaugusioje kopoje. Teigiama, kad iki 1962 m. žydų kapinėse kasant kapo duobę buvo aptikta XI–XIII a. degintinių kapų radinių. 1978 ir 1988 m. PRPI (vad. V. Žulkus) spėjamoje kapinyno vietoje ištyrė 31 m² plotą, tačiau nei degintinių kapų, nei jų įkapių neaptiko.

XI–XIII a. deg. kapų radiniai.

Š.: Žulkus 1978š; 1989š, p. 33–34.

L.: Lietuvos 1977, p. 80.

82. PALANGA II

(KVR 1809)

Ražės kairiajame krante, 2,6 km į P nuo spėjamo XI–XIII a. Palangos kapinyno, 2,5 km į PR nuo Palangos Naglio kalno (Kapų kalno), 0,8 km į ŠR nuo Palangos piliakalnio (Birutės kalno) su gyvenvieta ir 0,65 km nuo Palangos senovės gyvenvietės, vadinamos Žemaičių kalneliu, tokiu pat atstumu į V nuo Ražės ir Žiogupio santakos, 0,4 km į Š nuo Palangos senovės gyvenvietės II, vadinamos Pietų gyvenvieta, kiek pakilesnėje, pelkių ir pelkėtų žemumų praeityje apsuptame plote, medžiais apaugusioje ir urbanizuotoje vietoje. Nuo XIX a. pabaigos – XX a. pradžios kapinyno teritorijoje kasant smėlį, o Antrojo pasaulinio karo metais rengiant apkasus buvo randama archeologinių dirbinių. 1961–1962 m. LII (vad. A. Tautavičius) ištyrė 2148 m² plotą, aptiko 236 VII–XI a. pradžios griautinius ir 138 XI–XIII a. degintinius kapus, taip pat „laužavietę“ kapinyno PR krašte. Degintiniai kapai daugiausiai buvo įrengti kapinyno P dalyje. 1987 m. PRPI, 1993 ir 1995 m. KU (vad. V. Žulkus) ištyrė dar apie 450 m², rado 12 griautinių ir 5 degintinius kapus, 2 „apeigines duobes“. 2012 m. K. Perminas kapinyno teritorijoje ištyrė 43 m², tačiau nei kapų, nei jų įkapių neaptiko.

VII a. – XI a. pr. gr. kapai.

XI–XIII a. deg. kapai.

LNM AR 396: 1–3170; MLIM; VDKM AR 784: 1–2.

Š.: Balandžio 1961š; Palangoje 1961š; 1962š; Tautavičius 1961š; 1962š; 1963šb; Žulkus 1988š, p. 7–25; 1993š; 1994š; 1996š; Perminas 2013š.

L.: Tautavičius 1962, p. 26–28; Kulikauskas 1965, p. 248–249; Таутавичюс 1970, p. 236–237; Lietuvos 1977, p. 80; Žulkus 1988; 1994; 1996.

83. PAPANČIAI, Kaišiadorių r.

Tiksli kapinyno vieta nežinoma. XIX a. viduryje kapinyną kasinėjo A. H. Kirkoras, aptiko XIII–XIV a. degintinių kapų radinių: kalaviją, balnakilpių, pentinų, žalvarinių papuošalų, žvangutį ir akmeninį verpstuką.

XIII–XIV a. deg. kapų radiniai.

L.: Киркоръ 1858, p. 7, 10; Покровский 1893, p. 74; Kulikauskas, Zabiela 1999, p. 80; Gustaitis 2001, p. 192.

84. PAPRŪDŽIAI, Raseinių r.

Žvyrduobės apardytoje, dirbamo lauko apsuptoje Kapeliais vadinamoje kalvelėje; vėliau šioje vietoje buvo įrengtos kaimo kapinaitės, iki šiol išlikę du mediniai kryžiai. Kapinyno teritorijoje ariant lauką, kasant žvyrą ir bulviarūsius buvo randama žmonių kaulų ir archeologinių dirbinių. 1979 m. LII ir LNM (vad. A. Tautavičius) ištyrė apie 290 m² plotą, aptiko 34 griautinius XV–XVI a. ir 1 X–XII a. kapą, XIII–XIV a. degintinių kapų likučių.

X–XII a. gr. kapai.

XIII–XIV a. deg. kapai.

XV–XVI a. gr. kapai.

LNM AR 635: 1–158; VDKM AR 1991: 1–10, 1995: 1–11, 2006; Nemakščių Martyno Mažvydo vidurinė mokykla.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 100, l. 198–199, 202, 206–207; Tautavičius 1979š; Zabiela 1996šb, p. 9.

L.: Tautavičius 1980b; Таутавичюс 1980.

85. PAVIRVYTĖ, Mažeikių r.

Virvyčios dešiniajame krante, 0,3 km į PR nuo Virvyčios ir bevardžio upelio santakos, šalia Pavirvytės dvaro sodybos, aukštumos kyšulyje, Apušrotynu vadinamoje žvyro karjero suardytoje, dirvonuojančioje ir medžiais apaugusioje vietoje. Apie 1965 m. kapinyno teritorijoje kasant žvyrą rasta archeologinių dirbinių. 1977–1979 ir 1981 m. kapinyną tyrinėjo MM (vad. A. Cholodinskienė ir A. Striaukaitė), 1983–1984 m. – LII (vad. I. Vaškevičiūtė). Iš viso ištirtas apie 3200 m² plotas, aptikta 115 X–XII a. griautinių, 28 XI–XIII a. degintiniai, 38 XVI–XVII a. griautiniai ir 2 neaiškios laidosenos kapai. Sudeginti mirusieji palaidoti tarp nedegintų. 1982 m. kapinyne apie 30 m² plotą kasinėjo archeologijos mėgėjai iš Naujosios Akmenės; kasinėjimų rezultatai nežinomi.

X–XII a. gr. kapai.

XI–XIII a. deg. kapai.

XVI–XVII a. gr. kapai.

LNM AR 510: 1–13; MM; VDKM AR 909.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 53, l. 153; Cholodinskienė 1977š; 1979š; 1980š; Vaškevičiūtė 1983š; 1984š.

L.: Daugudis 1972; Lietuvos 1977, p. 44; Cholodinska, Striaukaitė 1978; Холодинска, Стряукайте 1978; Холодинска 1979; 1980; Cholodinskienė 1980; Vaškevičiūtė 1984a; 1984b; 1986; 1989; 1995; 2000a; 2000b; 2004a; 2005; 2016, p. 315–321; Вашкевичюте 1985; Вашкявичюте 1986; Vaškevičiūtė, Cholodinskienė 2008.

86. PERLOJA, Varėnos r.

Tiksli kapinyno vieta nežinoma. 1928 m. į ŠR nuo Perlojos kaimo, vėjo pustomame smėlyne mokytojas V. Arlavičius aptiko XIII–XIV a. (?) degintinių kapų likučių ir pavienių archeologinių dirbinių: apžiestos keramikos šukių ir metalinių dirbinių fragmentų.

XIII–XIV a. deg. (?) kapai.

L.: Zabiela 2003, p. 182; Vaitkevičius 2004a, p. 107.

87. PERNARAVA (Žiogučiai), Kėdainių r.

Liedo kairiajame krante, 2,4 km į ŠR nuo Blandžių Alkos kalno, neaukštoje, 50 x 90 m dydžio kalvelėje, dirbamame lauke. Nuo 1897 m. kapinyno teritorijoje kasant žvyrą buvo randama žmonių kaulų ir archeologinių dirbinių. 1986–1989 m. VDKM (vad. K. Rickevičiūtė) ištyrė 2043 m² plotą, aptiko 21 griautinį V a. antros pusės – VII a., 8 degintinius VII–XI a., 1 degintinį XIII–XIV a. ir 36 griautinius XVI–XVII a. kapus. XIII–XIV a. datuojamas degintinis kapas buvo įrengtas kalvelės P dalyje. 2002 m. kapinyną žvalgė KPC (vad. A. Strazdas); žvalgymų metu aptiktas vienas atsitiktinis archeologinis dirbinys.

V a. antros pusės – VII a. gr. kapai.

VII–XI a. deg. kapai.

XIII–XIV a. deg. kapai.

XVI–XVII a. gr. kapai.

LNM AR 57: 1–4, 951: 1; VDKM AR 713: 1–40, 2353: 1–38, 2359, 2370: 1–26, 2395: 1–35.

Š.: Merkevičius 1985š, p. 49–50; Pernaravos 1986š; Rickevičiūtė 1987š; 1988š; 1989š; Strazdas 2002š, p. 16–17.

L.: Lietuvos 1977, p. 88; Rickevičiūtė 1988a; 1990; Рицкявичюте 1988.

88. PIKTAGALYS, Anykščių r.

(KVR 16154)

Pienios (Pienionių tvenkinio) dešiniajame krante, 0,35 km į ŠV nuo santakos su bevardžiu upeliu, 0,2 km į R nuo Marijampolio (Piktagalio) piliakalnio, neaukštoje, apie 40 x 60 m dydžio sodybos pastatais užstatytoje kalvelėje. 1935 m. kapinyno teritorijoje kasant sodybos pastatams pamatus rasta žmonių ir žirgų kaulų, įvairių archeologinių dirbinių. Tais pačiais metais kapinyną kasinėjo Kavarsko mokytojas Beišys, policijos nuovados viršininkas Stumbras, viršaitis Kalibatas ir veterinaras technikas Lapšys; kasinėjimų metu rasta griautinių žmonių ir žirgų kapų. 1968 m. žmonių kaulų ir radinių aptiko siloso duobę kasę kolūkio darbininkai. 1970 m. LII (vad. V. Urbanavičius) ištyrė 176 m² plotą, aptiko 42 XV–XVII a. griautinius ir 2 XIII–XIV a. degintinius žmonių kapus, 1 apardyta XIII–XIV a. griautinį žirgo kapą. Dar viename griautiniame žmogaus kape buvo palaidoti sudeginti palaikai, nedeginta buvo tik mirusiojo galva. Degintiniai kapai buvo įrengti kalvelės V šlaite, tačiau degintinių kaulų ir apdegusių dirbinių aptikta ir kitose kalvelės vietose.

XIII–XIV a. deg. kapai.

XIII–XIV a. gr. žirgų kapai.

XV–XVII a. gr. kapai.

LNM AR 478: 1–9, 550: 1–137; VDKM AR 1383: 1–3.

Š.: Tautavičius 1969š, p. 8; Urbanavičius 1970ša; Balčiūnas 1984š, p. 108–109.

L.: St. 1935; Урбанавичюс 1971, p. 328–329; Urbanavičius 1972b; 1972c; 1996; 2011, p. 112–123; Lietuvos 1977, p. 89.

89. POŽERĖ (Paežeris), Šilalės r.

(KVR 3356)

Viekvedalio kairiajame krante, 2,6 km į ŠV nuo Gegužių piliakalnio, vadinamo Bliūdkalniu, Gegužkalniu, 1,4 km ta pačia kryptimi nuo Kalvalių piliakalnio su priešpiliu ir gyvenvieta, į PR nuo Požerės kaimo kapinių ir akmenų vainikais apjuostų II–IV a. pilkapių, dirvonuojančioje ir beržais apaugusioje, Karnaga, Karnagos kalnu vadinamoje kalvoje; šią vietą juosia Ikvedžio upelis ir Kapų pjauniu vadinama pelkė. Tarpukariu ir sovietmečiu ariant lauką ir kasinėjant mėgėjams buvo randama žmonių kaulų ir įvairių laikotarpių dirbinių, tarp jų – XIII–XIV a. degintinių kapų radinių. 1966 m. LII (vad. A. Tautavičius) ir LNM (B. Tautavičienė) kapinyno PR dalyje ištyrė 388 m² plotą, aptiko 133 VII–VIII a. ir 14 XV–XVI a. griautinius kapus, XIII–

XIV a. degintinių kapų likučių. Degintiniai kapai buvo įrengti kalvos viršutinėje dalyje, šalia XV–XVI a. kapų.

VII–VIII a. gr. kapai.

XIII–XIV a. deg. kapai.

XV–XVI a. gr. kapai.

LNM AR 469: 1–564; VDKM AR 969: 1–19, 1006: 1–81, 1049: 1–17, 1100, 1202: 1–7.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 100, l. 185–195; Tautavičius 1965š, p. 55–58; 1967šb.

L.: Daugudis 1964; Statkevičius 1966, p. 178–180; 1994, p. 289; Таугавичюс 1967, p. 274–276; 1970, p. 237–238; Lietuvos 1977, p. 76; Vaitkunsienė 1981b, p. 59–60; Tautavičius 1984b; Vaitkevičius 1998, p. 428.

90. PRAVIENIŠKIŲ MIŠKAS (Pašuliai), Kaišiadorių r.

Šešuvos dešiniajame krante, mišriame miške. XXI a. 1-ojo dešimtmečio pabaigoje karo istorijos tyrinėtojas E. Kuckailis atsitiktinai aptiko apdegusį XIII–XIV a. plačiašmenį kirvį.

XIII–XIV a. deg. kapų radiniai.

Š.: Vaitkevičius 2009š, p. 14.

L.: Vaitkevičius, Žikulinas 2009, p. 505.

91. PRIBITKA, Rietavo sav.

Bevardžio upelio krante, 0,95 km į R–PR nuo Lopaičių piliakalnio, 0,8 km į PR nuo Lopaičių akmens su plokščiadugniu dubeniu, 0,1 km ta pačia kryptimi nuo II–III a. Pribitkos pilkapių su akmenų vainikais, aukštumos kyšulyje, žvyro karjero suardytoje vietoje. Kapinyno teritorijoje kasant žvyrą buvo randama žmonių kaulų. 1981–1982 m. LII (vad. A. Merkevičius) ištyrė 950 m² plotą, aptiko 62 XIV a. pabaigos – XVI a. pradžios griautinius ir 1 XIV a. pirmos pusės degintinį kapą. Tyrimų metu aptikta pavienių apdegusių XIII a. antros pusės dirbinių. Sudegintas mirusysis buvo palaidotas ovalioje, iki 1 m skersmens, 0,7 m gylio dugno link siaurėjančioje duobėje. Degintiniai kaulai, anglys, pelenai, perdegusios įkapės ir jų fragmentai buvo paplitę visame kapo duobės užpilde. 2004 m. suardyto kapinyno vietą tyrinėjo B. Dakanis, tačiau nei kapų, nei jų įkapių neaptiko.

XIII a. antros pusės – XIV a. pirmos pusės deg. kapai.

XIV a. pab. – XVI a. pr. gr. kapai.

LNM AR 640: 1–367.

Š.: Merkevičius 1981š; 1982š.

L.: Merkevičius 1982; 1984; Мярквявичюс 1983; 1984; Dakanis 2005a, p. 259–260; 2006b, p. 278–279.

92. PRYŠMANČIAI, Kretingos r.

(KVR 5255)

Tenžės dešiniajame krante, 0,55 km į ŠV nuo Pryšmančių akmens, vadinamo Laumės kūliu, aukštumos pakraštyje iškilusioje, Švedkapiais, Milžinkapiu vadinamoje neaukštoje dirvonuojančioje kalvoje. Kapinyno teritorijoje ariant, kasant smėlį ir bulviarūsius buvo randama žmonių kaulų ir archeologinių dirbinių. 1868 m. kapinyną kasinėjo C. Grewingkas; kasinėjimų metu rasti 3 griautiniai kapai. 1909, 1912 ir 1921 m. V. Nagevičius ištyrė 3641 m² plotą, aptiko 50 degintinių, 29 griautinius ir 17 „ypatingų“ (simbolinių) kapų su įkapėmis, bet be mirusiojo kaulų. 1958 m. LII ir KM (vad. O. Navickaitė-Kuncienė) ištyrė 200 m², rado 2 griautinius ir 1 degintinį kapą. 1984–1986 ir 1990 m. LII (vad. R. Kulikauskienė, V. Šimėnas ir K. Jankauskas) ištyrė dar 720,5 m², aptiko 78 griautinius ir 1 degintinį kapą.

VII–XI a. gr. kapai.

XI–XIII a. deg. kapai.

KM; LNM AR 3: 1–699; MVF; VDKM AR 830: 1–6, 925, 1676; 1–445 n; ŽMA; ГЭ.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 25, l. 141–158; Navickaitė 1958š, p. 2–3; Pryšmančių 1958š, p. 1–16; Kulikauskienė 1984š; 1987š; Šimėnas 1985š; Kulikauskienė, Jankauskas 1990š.

L.: Покровский 1899a, p. 87–88; Nagevičia 1909; Archeologijos 1912; Ruseckas 1921; Nagevičius 1931; 1935, p. 7–60 ir kt.; Puzinas 1938, p. 280–284; Navickaitė 1961, p. 85–87; Lietuvos 1977, p. 91–92; Volkaitė-Kulikauskienė, Šimėnas 1986; Волкайте-Куликаускене 1986; Kulikauskienė, Matulionis 1987; Volkaitė-Kulikauskienė 1988; Jankauskas K. 1992; Kulikauskas, Zabiela 1999, p. 104–105 ir kt.; Ulozaitė 2001.

93. PUODKALIAI, Skuodo r.

(KVR 16223)

Erlos (Kernų tvenkinio) dešiniajame krante, pusiasalyje, 1,6 km į ŠV nuo Puodkalių akmens su plokščiadugniu dubeniu vietos, 1,25 km į PR nuo Kubiliškės piliakalnio, 0,6 km į V–ŠV nuo Erlos ir Bartuvos santakos, 0,55 km į ŠV nuo Puodkalių piliakalnio su priešpiliu ir gyvenvieta, dirvonuojančioje, medžiais ir krūmais

apaugusioje bei tvenkinio užlietoje vietoje. Kapinyną 1975 m. atsitiktinai aptiko I. Jablonskis. Tuomet suartoje žemėje rasta pavienių X–XIII a. degintinių kapų radinių, kurių didžioji dalis 1987 m. buvo perduota kapinyną lankiusiai MMT žvalgomajai archeologinei ekspedicijai (vad. G. Zabiela).

X–XIII a. deg. kapų radiniai.

KM; LNM AR 691: 1–53.

Š.: Pranešimai 1976š, p. 7–8; Jablonskis 1981š, p. 35–36; Zabiela 1987šb, p. 21–22.

L.: Dakanis *ir kt.* 1988, p. 182–183.

94. PURVYNAI, Trakų r.

(KVR 16191)

Aukštadvario HE tvenkinio PV (anksčiau – Baluosio ež. V) krante, 2,6 km į PV nuo Mošos (Naujasodžių) piliakalnio su gyvenviete, 1,8 km į PR nuo Aukštadvario piliakalnio su gyvenviete, 1,7 km į P nuo Aukštadvario Kartuvių (Šibos) kalno, apie 80 x 100 m dydžio kalvelėje, spygliuočių miške. Tarpukariu kapinyno teritorijoje ariant buvo randama degintinių kaulų ir įvairių dirbinių. 1937 m. VDKM (vad. J. Puzinas) ištyrė 45 m² plotą, aptiko XIII–XIV a. degintinių kapų.

XIII–XIV a. deg. kapai.

LNM AR 409: 1; VDKM AR 1092: 1–164, 1667.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 92, l. 108–112, 115–116; Puzinas 1937š.

L.: Puzinas 1937a, p. 611; 1937b, p. 1006; Lietuvos 1977, p. 93; Dakanis 1991, p. 23; 1998; Kulikauskas, Zabiela 1999, p. 226, 229; Kulikauskas 2003, p. 154.

95. RADIŠKIS, Ukmergės r.

Šventosios kairiajame krante, apie 0,25 km į ŠR nuo Šventosios ir Kirnės santakos, Smėlyne vadinamoje išpustytoje, pušimis apaugusioje smėlio kalvelėje, antrosios viršsalpinės terasos pakraštyje. Vėjui pustant ir kapinyno teritorijoje žmonėms kasant smėlį buvo randama žmonių kaulų ir archeologinių dirbinių. 1943 m. VDKM (vad. P. Baleniūnas) ištyrė 60 m² plotą, aptiko 13 XI–XIII a. degintinių ir 3 XV–XVII a. griautinius kapus (iš viso buvo išpustyta 12–15 griautinių kapų).

XI–XIII a. deg. kapai.

XV–XVII a. gr. kapai.

VDKM AR 1003.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 2, l. 228–231; Radiškiai 1943š; Zabiela 1988š, p. 20–22.

L.: Lietuvos 1977, p. 94; Kulikauskas, Zabiela 1999, p. 246.

96. RIMASAI (Masiokai), Panevėžio r.

Kanalizuoto Obelinės (kitaip – Panendrės, Pakytės, Pakiutės, Kraujupės) upelio dešiniajame krante, išlygintoje neaukštoje žvyro kalvelėje, dirbamame lauke. Nuo XIX a. pabaigos kapinyno teritorijoje ariant buvo randama žirgų kaulų ir archeologinių dirbinių. 1938 m. VDKM (vad. J. Puzinas) ištyrė 5 X–XIII a. degintinius žmonių ir 12 to paties laikotarpio griautinių žirgų kapų, aptiko 7 m skersmens „laužavietę“. Degintiniai kapai buvo įrengti buvusios kalvelės Š pusėje, žirgų kapai – likusioje jos dalyje.

X–XIII a. deg. kapai.

X–XIII a. gr. žirgų kapai.

VDKM AR 990: 1–19, 1490: 1–2, 1821: 1–53, 2014.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 66, l. 169, 186–187; Puzinas 1938š; Tautavičius 1968šb, p. 59.

L.: Покровский 1899a, p. 119–120; Puzinas 1938, p. 290–291; 1963, p. 56–57; Lietuvos 1977, p. 96–97; Kulikauskas, Zabiela 1999, p. 230.

97. ROUNAE POLE (bltr. *Роўнае Поле*), Ašmenos r. (Baltarusijos Respublika)

Zagornikų dešiniajame krante, 4,7 km į V–PV nuo Cialežyškių viduramžių degintinio kapinyno, lygumų apsuptos kalvos R papėdėje, dirbamame lauke. 2012 m. kapinyną žvalgė, 2013 m. tyrinėjo BNMA II (vad. J. Ulasavec). Ištirtas 12 m² plotas, aptiktas XIII–XIV a. kolektyvinių degintinių kapų horizontas.

XIII–XIV a. deg. kapai.

Ašmenos rajono F. Boguševičiaus kraštotyros muziejus; BNMA II.

98. RUMŠIŠKĖS, Kaišiadorių r.

Kauno marių R dalyje, buvusioje Nemuno dešiniojo kranto kalvoje. 1959 m. pastačius Kauno HE ir patvenkus Nemuną, dalis kapinyno atsidūrė po vandeniu. 1962 m. duomenimis, virš vandens buvo iškilusi 16–35 x 70 m dydžio salelė; salos dydis kinta dėl nuolatinio vandens lygio svyravimo. 1953, 1961–1963 m. LII (vad. P. Kulikauskas, A. Tautavičius, A. Merkevičius, M. Michelbertas) ištyrė apie 1400 m² plotą, aptiko 255 XIV a. pabaigos – XVI a. pradžios griautinius ir 25 XIII a. – XV a. pradžios degintinius kapus, taip pat „suardytų degintinių kapų rajoną“ – nežinomą

nuartų degintinių kapų skaičių. Nusekus Kauno marioms, 1982 m. MMT (vad. P. Tebelškis) ištyrė dar 116 m², rado 3 griautinius kapus.

XIII a. – XV a. pr. deg. kapai.

XIV a. pab. – XVI a. gr. kapai.

LNM AR 62: 1–49, 390: 1–1062.

Š.: Kulikauskas 1953š, p. 76–81; Rumšiškių 1961š; Merkevičius 1962ša; 1962šb; Michelbertas 1963ša; 1963šb; Tebelškis 1983š.

L.: Kulikauskas 1965, p. 251–252; Таутавичюс 1970, p. 238–239; Urbanavičius 1970c; Stankus 1974; Tautavičius 1984a, p. 162; Gustaitis 2001, p. 222; Zabiela 2003, p. 175–177; Kurilienė 2009, p. 229–231, 252–257; Vitkūnas 2016, p. 451.

99. RUSEINIAI, Kėdainių r.

(KVR 5151)

Šušvės (Angirių tvenkinio) kairiajame krante, 1,8 km į PR nuo Pilsupių piliakalnio, vadinamo Bakanu, į P nuo Ruseinių kaimo senųjų kapinaičių, aukštumos pakraštyje iškilusioje kalvelėje, dirvonuojančiame lauke ir nedideliu miškeliu apaugusioje vietoje. Kapinyno teritorijoje ariant, kasant žvyrą ir statant sodybos pastatus buvo randama žmonių ir žirgų kaulų, įvairių archeologinių dirbinių. 1939 m. VDKM (vad. P. Baleniūnas) ištyrė 27 degintinius ir 7 griautinius žmonių kapus, 19 griautinių žirgų kapų. 1968–1969 m. LII (vad. V. Urbanavičius) ištyrė dar 706 m² plotą, aptiko 43 degintinius ir 60 griautinių žmonių kapų, 47 griautinius žirgų kapus. Sudeginti mirusieji daugiausiai laidoti ovaliose, apie 0,5 m skersmens duobėse. Degintiniai kaulai, anglys, pelenai, perdegusios įkapės ir jų fragmentai kapų duobėse sudarė iki 40 cm storio sluoksnį. Žirgų kapų duobėse aptikta nuo vieno iki penkių nedegintų žirgų.

XI a. – XV a. pr. deg. kapai.

XI–XIV a. gr. žirgų kapai.

XIV a. pab. – XVII a. gr. kapai.

KKM; LNM AR 508: 1–666; VDKM AR 1820: 1–98, 1907: 1–55, 2362.

Š.: Ruseiniai 1939š; Tautavičius 1968šb, p. 23; Urbanavičius 1968š; 1969šb; Černiauskas 1976š, p. 2; Merkevičius 1985š, p. 60–61.

L.: Урбанавичюс 1969; Urbanavičius 1970d; 2011, p. 28–64; Lietuvos 1977, p. 99; Kulikauskas, Zabiela 1999, p. 245.

100. RUSIAI, Kaišiadorių r.

(KVR 5964)

Neries kairiajame krante, 1,5 km į ŠV nuo Rusių (Litviniškių) senovės gyvenvietės, šalia Rusių senovės gyvenvietės, Rusių pilkapyno ir naujų laikų kapinių aplinkoje, upės slėnyje, Švedkalniu, Švedkapiais, Švedų karių kapais, Senais karių kapais vadinamoje vietoje, pušyne. Kapinyno teritorijoje buvo randama sudegintų ir nedegintų žmonių kaulų, įvairių archeologinių dirbinių. 1921 m. P. Tarasenka vėjo pustomame smėlyje aptiko degintinių kaulų, „ugniaviečių“, įvairių XII–XIV a. degintinių kapų įkapių: kūgio formos šalną, puošnius žąslus su karpytais V raidės formos laužtukais ir apkalais, ietigalių, peilių, apyrankių, žvangučių, keramikos ir kitų dirbinių. Antrojo pasaulinio karo metais kapinyną kasinėjo Čiobiškio mokytojas J. Četrauskas, aptiko antkaklę ir kalaviją. 2002 m. LII (vad. E. Svetikas) ištyrė 45 m² plotą, tačiau nei kapų, nei jų įkapių nerado.

XII–XIV a. deg. kapų radiniai.

VDKM AR 569 n, GK-1555.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 93, l. 424–438, 442; b. 136, l. 39; Tautavičius 1971š, p. 41; Vaitkevičius 2008šb, p. 10–11.

L.: Tarasenka 1922, p. 584–585; Lietuvos 1977, p. 99; Žukauskaitė 2005, p. 347; Kurilienė 2009, p. 231–233; Vaitkevičius 2014b, p. 43.

101. SABONIAI, Panevėžio r.

(KVR 37506)

Upytės kairiajame krante, 0,6 km į ŠR nuo Sabonių V–VI a. ir X–XI a. kapinyno bei Sabonių kaimo senųjų kapinaičių, aukštumos kyšulyje, dirbamame lauke. XX a. pirmoje pusėje kapinyno teritorijoje rastas *senovinis kardas ir dvi balno kilpos*; ši vieta žmonių buvo vadinama Kapmilžiu arba Kakmilže. XXI a. 1-ajame dešimtmetyje kapinyno teritorijoje aptikta archeologinių dirbinių, 2012 m. laidojimo paminklą žvalgė PKM (vad. A. Petruilienė ir D. Petrusis). Žvalgymų metu rasta žirgų kaulų, XIII–XIV a. degintinių žmonių ir griautinių žirgų kapų radinių. Nustatyta, kad kaulai priklauso ne mažiau kaip dviem žirgams.

XIII–XIV a. deg. kapų radiniai.

XIII–XIV a. gr. žirgų kapų radiniai.

PKM.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 65, l. 133; Urbanavičius 1981ša, p. 2; Petruilienė 2012š.

L.: Lietuvos 1977, p. 97; Urbanavičius 2011, p. 354; Petrulienė, Petrulis 2013.

102. SALAPIACIŠKĖS (bltr. *Салаяцішкі*), Varanavo r. (Baltarusijos Respublika)
Dunojėlės upelio krante, nežymios pakilumos ŠR šlaite. 1903 m. kasant duobę gyvenamojo namo pamatams atsitiktinai aptikta žmonių griaučių. Kapinyną 1903 ir 1905–1906 m. tyrinėjo V. Šukevičius, aptiko 30 XIV a. pabaigos – XV a. griautinių ir 2 XIV a. degintinius kapus.

XIV a. deg. kapai.

XIV a. pab. – XV a. gr. kapai.

Krokuvos archeologijos muziejus.

L.: Szukiewicz 1908, p. 39–45; 1910; Поболь 1979, p. 100, 137–142; Звяруга 2011.

103. SALOS (bltr. *Солы*), Smurgainių r. (Baltarusijos Respublika)

Ašmenėlės dešiniajame krante, aukštoje antroje viršsalpinėje terasoje, mišku apaugusioje vietoje. 2003 m. Baltarusijos valstybinio pedagoginio universiteto Istorijos fakulteto dekanas V. Tugajus atsitiktinai aptiko XIV a. degintinio kapo radinių kompleksą: pentinį plačiaašmenį kirvį, segės fragmentų, 2 diržo sagtis, grandį, pinigines ir kamanų dirželio apkalų, kitų dirbinių.

XIV a. deg. kapų radiniai.

BNMA II.

L.: Колединский 2008; Калядзінскі 2011.

104. SARGĖNAI, Kauno m.

Neries dešiniajame krante, 1,3 km į ŠV nuo Eigulių piliakalnio, kitapus IV–VII a. Eigulių kapinyno, upės slėnyje, urbanizuotoje teritorijoje. 1938 m. kapinyno teritorijoje kasant žvyrą aptikta griautinių kapų. 1938–1941 m. VDKM (vad. J. Puzinas) ištyrė 343 II–III a. griautinius ir 35 IX–XIII a. degintinius kapus, aptiko 14 židinių ir 3 laužavietes. Degintiniai kapai ir laužavietės buvo įrengti kapinyno P dalyje.

II–III a. gr. kapai.

IX–XIII a. deg. kapai.

VDKM AR 1229: 1–101, 1590: 753–981, 1616: 1–251, 1665–1666, 1683: 1–3, 1687: 1–12, 1753: 1–39, 1780: 1–29, 1817: 1–86, 1856.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 62, l. 225–288; Sargėnai 1939–1940š; Sargėnų 1938š; 1938–1941š.

L.: Puzinas 1938, p. 213–215; Sadauskaitė 1959; 1963; Lietuvos 1977, p. 101; Kulikauskas, Zabiela 1999, p. 227, 230.

105. SEMENIŠKIAI, Širvintų r.

(KVR 24574)

Neries dešiniajame krante, 1,65 km į PV nuo Kernavės Pragarinės šventvietės, 1,2 km į ŠR nuo Semeniškių Avino akmens, 1 km ta pačia kryptimi nuo Kunigo akmens, 0,95 km į PR nuo Kernavės piliakalnio IV (Pilies kalno), 0,9 km ta pačia kryptimi nuo Kernavės piliakalnio II (Mindaugo sosto), 0,85 km nuo Kernavės piliakalnio I (Aukuro kalno) ir Kernavės šventvietės, 0,8 km į P–PR nuo Kernavės piliakalnio III su gyvenvieta, 0,8 km į PV nuo XIII a. antros pusės – XIV a. griautinio Kernavės (Kriveikiškio) kapinyno, 0,6 km į PR nuo Kernavės senojo miesto vietos, vadinamos Žemutiniu miestu, 0,5 km į ta pačia kryptimi nuo V–I a. pr. Kr. Kernavės kapinyno, tokiu pat atstumu į PV nuo Kernavės (Kriveikiškio) piliakalnio, 0,45 km į ŠR nuo Neries ir Kernavės upelio santakos, 0,15 km ta pačia kryptimi nuo I t-mečio pr. Kr. – I t-mečio sandūros kapinyno bei III–IV a. pilkapių, Kernavės upelio vagoje ar jo dešiniojo kranto senvagėje, mišraus miško pamiškėje. 2009–2010 m. Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija (vad. D. Baltramiejūnaitė, R. Vengalis) ištyrė 41,86 m² plotą, aptiko kolektyvinę XIV a. degintinių kapų kapavietę. Sudegintų mirusiųjų kaulai kartu su degintiniais gyvūnų kaulais, metaliniais dirbiniais, apžiestos keramikos šukėmis ir titnago radiniais buvo išberti į stovintį upelio ar jo senvagės vandenį. Iš viso buvo surinkta apie 14 kg tolygiai didelėje laužavietėje, 800 °C ir aukštesnėje temperatūroje perdegusių degintinių kaulų, kurie priklauso ne mažiau kaip 6 mirusiesiems: vienai moteriai, 2 spėjamiems vyrams, 2 spėjamoms moterims ir 10–15 m. amžiaus paaugliui. Tirtuose plotuose rasta žirgų, galvijų, avių/ožkų/stirnų, kiaulių/šernų, šunų (?), paukščių, žuvų degintinių kaulų, kurie tolygiai perdegę 800 °C ir aukštesnėje temperatūroje.

XIV a. deg. kapai.

Kernavės archeologinės vietovės muziejus.

Š.: Vengalis 2013š, p. 70–122.

L.: Baltramiejūnaitė, Vengalis 2010, p. 103–104; Vengalis 2011; Kozakaitė, Jankauskas 2011, p. 505; Jankauskas *ir kt.* 2012b, p. 621.

106. SEREDŽIUS, Jurbarko r.

(KVR 16352)

Nemuno dešiniajame krante, 0,4 km į ŠR nuo Nemuno ir Pieštės santakos, 0,35 km į PR nuo Seredžiaus piliakalnio su gyvenvieta, 0,25 km į ŠV nuo Nemuno ir Dubysos santakos, 0,1 km ta pačia kryptimi nuo Seredžiaus piliavietės, vadinamos Palocėliu, Nemuno slėnyje iškilusioje dirvonuojančioje kalvelėje. XX a. 9-ajame dešimtmetyje kapinyno teritorijoje, arime E. Ivanauskas rado archeologinių dirbinių. 1985–1987 ir 1989 m. LII (vad. V. Urbanavičius, S. Urbanavičienė) ištyrė 727 m² plotą, aptiko 20 degintinių ir 2 griautinius VII a. kapus, 3 XIII–XIV a. degintinius žmonių ir 26 to paties laikotarpio griautinius žirgų kapus. XIII–XIV a. sudeginti mirusieji buvo palaidoti apskritose ir ovalo formos, iki 1,3 m gylio kapų duobėse. Jos buvo įrengtos tarp ankstesnio laikotarpio kapų, tuo metu žirgų kapai – kiek tolėliau nuo žmonių kapų. 2002 m. kapinyno teritoriją metalo ieškikliu žvalgė LII archeologinė ekspedicija (vad. L. Kvizikevičius). Žvalgymų metu aptikta atsitiktinių XIII–XIV a. degintinių kapų radinių.

VII a. gr. ir deg. kapai.

XIII–XIV a. deg. kapai.

XIII–XIV a. gr. žirgų kapai.

LNM AR 857: 1–277; VDKM AR 2336: 1–6, 2343: 1–13, 2352: 1–19.

Š.: Urbanavičius 1985š; 1986š; 1988š; Berulis 1990š, p. 19–20; Urbanavičienė 1990š; Kvizikevičius 2002š, p. 18.

L.: Urbanavičius 1986, p. 73; 1988; 2003, p. 75–86; 2011, p. 371–397; Урбанавичюс 1987; 1988; Urbanavičienė 1990; Dakanis 1991, p. 25; Kvizikevičius 2005, p. 211.

107. SKĖRIAI (Vadagiai), Mažeikių r.

Kanalizuoto bevardžio upelio dešiniajame krante, apie 1,8 km į PV nuo Vadagių piliakalnio su gyvenvieta, aukštumos pakraštyje, žvyroduobės apardytoje, Milžinkapiais, Švedkapiais, Karžygių kapais, Žvyryno kalnu vadinamoje kalvoje. Nuo XIX a. pabaigos kapinyno teritorijoje ariant ir kasant žvyrą buvo randama žmonių kaulų ir IX–XIV a. archeologinių dirbinių; dalis radinių perdegę.

IX–XIV a. gr. ir deg. kapų radiniai.

MM; ŠAM A-L 23/1–95, 190–192; VDKM AR 829: 1–91, 1851.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 53, l. 338–349, 374, 378, 396–402, 405; Tautavičius 1967ša, p. 63–64.

L.: Покровский 1899a p. 83; Ekspedicijos 1928; M-ys 1928; Iš viso 1929; 1934; Tarvydas 1931, p. 87; Nagevičius 1935, p. 108; Lietuvos 1977, p. 104.

108. SKOMANTAI, Klaipėdos r.

(KVR 5193)

Veiviržo kairiajame krante, 2,55 km į PR nuo Dvylių kapinyno, 1,6 km į PV nuo Mockaičių kapinyno, vadinamo Gintariniu kalnu, 1,3 km ta pačia kryptimi nuo Mockaičių (Šiuraičių) piliakalnio, 0,9 km į PR nuo Skomantų piliakalnio su gyvenvieta, šalia Skomantų kaimo senųjų kapinių, aukštumos pakraštyje, mišku apaugusioje vietoje. Kapinyno teritorijoje buvo randama archeologinių dirbinių. 1909 m. V. Nagevičius ištyrė 23 m² plotą, aptiko 3 degintinius ir 2 griautinius VIII–XIII a. žmonių kapus, 1 griautinį XI–XIII a. žirgo kapą. Pastarasis buvo įrengtas po akmenimis apdėtu degintiniu kapu.

III–VIII a. gr. kapų radiniai.

VIII–XIII a. gr. kapai.

XI–XIII a. deg. kapai.

XI–XIII a. gr. žirgų kapai.

VDKM AR 1514: 1–3; ΓΘ.

Š.: Dakanis 1981š, p. 20.

L.: Nagevičia 1909; Nagevičius 1935, p. 70–72; Puzinas 1974, p. 10, 26, 44–46; 1975, p. 46, 64, 83–85; Lietuvos 1977, p. 104; Dakanis 1983, p. 48; Kulikauskas, Zabiela 1999, p. 170.

109. SKREBINAI II, Jonavos r.

(KVR 16183)

Neries dešiniajame krante, 2 km į PV nuo XI–XIII a. ir XVII a. Laikiškių kapinyno, apie 20 x 20 m dydžio kalvos, iš ŠR, P ir PR pusių juosiamos Želmenos upelio slėnio, viršuje, spygliuočių miške. Kapinyno teritorijoje dirbant žemę buvo randama žmonių ir žirgų kaulų, įvairių archeologinių dirbinių. 1970 m. LII (vad. V. Urbanavičius) ištyrė 490 m² plotą, aptiko 153 XV–XVII a. griautinius žmonių ir 1 XIV a. žirgo kapą, suardytų XIV a. degintinių žmonių kapų likučių. Sudeginti mirusieji daugiausiai buvo palaidoti kalvelės Š, V ir P dalyse, nedeginti žirgai – Š ir P jos pusėse.

XIV a. deg. kapų radiniai.

XIV a. gr. žirgų kapai.

XV–XVII a. gr. kapai.

LNMA AR 191: 1–2, 688: 1–391; VDKM AR 1977: 1–11, 2443: 1–61, 2507: 1–32.

Š.: Urbanavičius 1970šb, p. 1–79, 85–105.

L.: Урбанавичюс 1971, p. 329–330; Urbanavičius 1972d; 2011, p. 85–110.

110. SLUTIŠKIAI (latv. *Slutiški*), Daugpilio sav. (Latvijos Respublika)

Dauguvos dešiniajame krante, teritorijoje tarp Dauguvos ir Markovos piliakalnio, į R nuo XVI–XVII a. Slutiškių gyvenvietės, nedidelėje kalvelėje. 1986–1987 m. LU LVI (vad. T. Berga) ištyrė 1013 m² plotą, aptiko 187 XV a. – XVII a. pradžios griautinius ir 2 XV a. pradžios degintinius kapus. Vienas surastas kapas buvo dvigubas – kartu su nedegintu 20–25 m. amžiaus vyru palaidotas sudegintas 3–4 m. vaikas; kitas degintinis kapas suardytas ariant, įkapių neaptikta.

XV a. pr. deg. kapai.

XV a. – XVII a. pr. gr. kapai.

LNVM.

L.: Berga 1988; 2007, p. 85–126, 155–160; Бепра 2001.

111. ŠATEIKIAI, Plungės r.

(KVR 16189)

Blendžiaivos dešiniajame krante, 2,7 km į ŠV nuo Šateikių Bažnytkalnio (Gimbuto kalno), 1,35 km į PR nuo piliakalnio, vadinamo Pilale, upės ir jos senvagės juosiamoje kalvelėje, dirvonuojančiame lauke ir nedideliu mišku užaugusioje vietoje. 1909 m. V. Nagevičius ištyrė 12 m² plotą, aptiko XVI a. griautinį kapą. 1940 m. VDKM (vad. P. Baleniūnas) ištyrė dar 18 m², surado XI–XIII a. degintinį kapą.

XI–XIII a. deg. kapai.

XVI a. gr. kapai.

L.: Nagevičia 1909; Senovės kapai 1909; Lietuvos 1977, p. 109; Kulikauskas, Zabiela 1999, p. 170, 246.

112. ŠEIMYNIŠKĖLIAI, Anykščių r.

(KVR 1887)

Šventosios kairiajame krante, 2,3 km į ŠR nuo Anykščių Alkalaukio, 1,95 km ta pačia kryptimi nuo Anykščių Šventaragio, apie 1,4 km į P–PV nuo Paelmio akmens su pėda vietos, apie 0,95 km ta pačia kryptimi nuo spėjamos Šeimyniškėlių šventvietės, 0,9

km į PR nuo Šventosios santakos su Elme, 0,75 km į ŠR nuo santakos su Piestupiu, 0,3 km į PV nuo Šeimyniškių piliakalnio su papiliais ir gyvenvieta, smėlingos aukštumos – Šventosios viršutinės terasos – pakraštyje, Kapanica vadinamoje vietoje, spygliuočių miške. XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje vėjui pustom smėlį, kapinyno teritorijoje buvo randama žmonių ir žirgų kaulų, įvairių archeologinių dirbinių. Kapinyno radiniais laikomi XIX a. pabaigoje aptikti, LNM su „Anykščių apskrities“ metrika saugomi V. Zagorsko rinkinio dirbiniai – XIII–XIV a. degintinių ir XV a. griautinių kapų įkapės. 1910 m. kapinyną kasinėjo J. Basanavičius, 1925 m. – Anykščių mokytojas: pirmasis aptiko 26, antrasis – 2 griautinius kapus. 1990 ir 1999 m. LII (vad. G. Zabiela) ištyrė 430,5 m² plotą, aptiko 27 XIV a. pabaigos – XVIII a. griautinius kapus. Tyrimų metu aptikta žirgo (?) dantų; spėjama, kad kapinyne galėjo būti laidojami nedeginti žirgai.

XIII–XIV a. deg. kapų radiniai.

XIV a. pab. – XVIII a. gr. kapai.

Anykščių A. Barausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinis muziejus; LNM AR 83: 1–7, 85: 1–50.

Š.: Balčiūnas 1984š, p. 127–129; Zabiela 1991š, p. 94–116, 127; 1995š, p. 11; 1999š.

L.: Покровский 1899a, p. 105; V. 1910; Vismata 1925; Zabiela 1992a, p. 39–43; 1992c; 1995b; 1996a, p. 349; 1996c; 2000; Akavickas 1994–1995, p. 24; 1996, p. 4; Basanavičius 1997, p. 237; Kulikauskas, Zabiela 1999, p. 164; Ivanauskas, Zabiela 2004, p. 178–179.

113. ŠIAUDALIAI, Šilalės r.

(KVR 3350)

Lokystos kairiajame krante, 2,8 km į PR nuo Alkupio Šventkalnio (Švedkalnio), 2,4 km į V–PV nuo Sargute vadinamos Rubaičių kalvos, 2,1 km į V–ŠV nuo Rubaičių piliakalnio, vadinamo Pilale, apie 1 km į ŠV nuo Lapkalnio Rupūžpelkių, 0,15 km į PR nuo Lokystos ir Dulkupio santakos, į Š–ŠR nuo Šiaudalių kaimo kapinaičių, Šiaudalių Karčemvytės daubos aplinkoje, dirvonuojančiame lauke. Kapinyno teritorijoje dirbant žemę buvo randama įvairių archeologinių dirbinių. 1966–1989 m. Šilalės kraštotyrininkas V. Statkevičius surinko apie 200 VI–XI a. ir XV a. griautinių, XI–XIV a. degintinių kapų radinių. Degintiniai kapai buvo įrengti kapinyno P dalyje, griautiniai – Š ir R jo pusėse.

VI–XI a. gr. kapų radiniai.

XI–XIV a. deg. kapų radiniai.

XV a. gr. kapų radiniai.

LNM AR 551: 1–192.

Š.: Tautavičius 1965š, p. 68–69; Vaitkunskienė 1977š, p. 18–19.

L.: R. P. 1965; Statkevičius 1966, p. 169–172; 1994, p. 296–297; Lietuvos 1977, p. 110.

114. ŠILĖNAI, Vilniaus r.

(KVR 33860)

Neries dešiniajame krante, 2,3 km į PR nuo Naujosios Rėvos piliakalnio su gyvenvieta, 0,65 km į ŠV nuo Neries ir Čekonės santakos, 0,35 km į Š nuo Stirnių piliakalnio, trečiosios viršsalpinės terasos pakraštyje, kiek pakilesniame nelygiame, vėjo išpustytame plote, dirvonuojančioje ir pušimis apaugusioje vietoje. Kapinyno teritorijoje, pustomame smėlyje, nuo seno buvo randama archeologinių dirbinių. 1937 m. VU Archeologijos muziejus (vad. H. ir W. Hołubowicziai) ištyrė 25 XVI–XVII a. griautinius kapus, aptiko degintinių kaulų ir pavienių XIV a. degintinių kapų radinių.

XIV a. deg. kapų radiniai.

XVI–XVII a. gr. kapai.

LNM AR 167: 1–58, 533: 1.

Š.: Balčiūnas 1980š, p. 47.

L.: Hołubowicz 1937, p. 88; Włod. 1937; Kulikauskas, Zabiela 1999, p. 265.

115. ŠILUTĖ (vok. *Heydekrug*)

Tiksli kapinyno vieta nežinoma; spėjama, kad laidojimo paminklas buvo Šilutės apylinkėse ar dvaro sodybos laukuose. XIX a. antroje pusėje kapinyno teritorijoje buvo randama II–IV, VII ir XI–XIII a. dirbinių, kurių vėlyvesniųjų dalis yra apdegę.

II–IV a. gr. kapų radiniai.

VII a. gr. kapų radiniai.

XI–XIII a. gr. ir deg. kapų radiniai.

L.: Lietuvos 1977, p. 111–112.

116. ŠIURPILIS (lenk. *Szurpily*), Suvalkų apskr. (Lenkijos Respublika)

Kluczysko ež. PV pakrantėje, 0,9 km į PV nuo Bažnyčios (lenk. *Góra Kościelna*) ir Kapinių (lenk. *Góra Cmentarna*) kalvų, 0,6 km ta pačia kryptimi nuo Šiurpilių piliakalnio, vadinamo Pilies kalnu (lenk. *Góra Zamkowa*), šalia Šiurpilio 8 senovės gyvenvietės, dirbamame lauke ir dirvonuojančioje, Žalvario lauku (lenk. *Mosiężysko*)

vadinamoje vietoje. 2008–2011 m. Varšuvos universiteto Archeologijos institutas (vad. L. Sawicka-Jończyk ir W. Wróblewski) ištyrė 156 m² plotą, aptiko XIII a. kolektyvinių degintinių kapų horizontą. Antropologinių tyrimų duomenimis, kapinyne surasta skirtingo amžiaus vyrų ir moterų, taip pat vaikų degintinių kaulų.

XIII a. deg. kapai.

OMS.

L.: Sawicka 2011; Jończyk 2012; 2015, p. 235–239; Wroniecki 2015; Wróblewski *ir kt.* 2015, p. 70–71.

117. ŠUKIONIAI, Pakruojo r.

(KVR 5401)

Vėzgės dešiniajame krante, į P nuo Šukionių kaimo kapinių, apie 3 m aukščio Švedkalniu, Švedukalniu vadinamoje kalvoje ir į Š nuo jos esančioje lygumoje, dirvonuojančioje ir medžiais apaugusioje vietoje. Kapinyno teritorijoje ariant, kasant bulviarūsius ir žvyrą buvo randama žmonių kaulų ir archeologinių dirbinių. Laidojimo paminklą kasinėjo geležinkelio darbuotojai, vietos pradžios mokyklos mokytoja, įvairūs kiti žmonės, 1939 m. – Pavėzgių kaimo mokytojas B. Brazauskas. 1931 m. ŠAM (vad. B. Tarvydas) ištyrė 38 m² plotą, rado griautinių kapų likučių ir pavienių žirgų kaulų. 1988–1990 m. LII (vad. V. Šimėnas, I. Vaškevičiūtė) ištyrė 1490 m² plotą, aptiko 134 VIII–XI a., 1 XVI a. ir 9 XVIII–XIX a. griautinius kapus. Apie 1989 m. į ŠAM iš Šukionių pateko daugiau nei 120 apdegusių XII–XIII a. dirbinių fragmentų; tiksli radinių radimo vieta nežinoma.

VIII–XI a. gr. kapai.

XII–XIII a. deg. kapų radiniai.

XVI a. gr. kapai.

XVIII–XIX a. gr. kapai.

LNM AR 757: 1–337, 758: 1–4; ŠAM A-L 24/ 1–61, 80/1–2; VDKM AR 1020, 1639. Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 82, l. 125–126, 128–165, 480–481; Tarvydas 1931š; Tautavičius 1968šb, p. 40–41; Vaškevičiūtė 1989š; 1990š.

L.: Tr-ka 1930; Tarvydas 1931, p. 87; Nagevičius 1935, p. 108; Lietuvos 1977, p. 112; Šimėnas 1990; Vaškevičiūtė 1990; 1992; 2000a; 2000c; 2001b; 2016, p. 321–322; Kulikauskas, Zabiela 1999, p. 211; Vasiļausks 2000, p. 63, att. 3; Ramanauskaitė-Ostašenkoviėnė 2001, p. 55.

118. ŠULAIČIAI, Kėdainių r.

Šušvės kairiajame krante, 2,9 km į Š–ŠR nuo Vosbučių piliakalnio, vadinamo Pilaitės kalnu, 0,4 km į ŠR nuo Šušvės ir Paliūnio santakos, aukštumos pakraštyje iškilusioje nežymioje, Kapine, Kapinėmis vadinamoje žvyro karjero suardytoje 73 x 78 m dydžio kalvelėje, dirbamame lauke. Tarpukariu kapinyno teritorijoje buvo randama žmonių griaučių, 1982 m. kasant žvyrą be žmonių ir žirgų kaulų aptikta įvairių archeologinių dirbinių. 1983–1985 m. VDKM (vad. K. Rickevičiūtė) ištyrė 920 m² plotą, aptiko 33 XIV a. pabaigos – XVI a. pradžios griautinius žmonių ir 21 XI–XIV a. griautinį žirgo kapą, surinko įvairių X–XIV a. degintinių žmonių kapų radinių. Žirgų kapai buvo įrengti kapinyno kalvelės vidurinėje dalyje.

X–XIV a. deg. kapų radiniai.

XI–XIV a. gr. žirgų kapai.

XIV a. pab. – XVI a. pr. gr. kapai.

VDKM AR 2335: 1–216, 2337: 1–91, 2345: 1–53.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 51, l. 95–96; Šulaičių 1983š; 1985š; Rickevičiūtė 1984š; Merkevičius 1985š, p. 70–71.

L.: Rickevičiūtė 1984; 1986; 1988b; Рицкявичюте 1985; 1986; 1987; Dakanis 1991, p. 30–31.

119. ŠVĖKŠNA, Šilutės r.

Švėkšnos dvaro sodybos laukuose; tiksli kapinyno vieta nežinoma. Kapinyną 1853 m. kasinėjo grafas A. A. G. Pliateris. Kasinėjimų metu aptikta IX–XIII a. griautinių ir degintinių kapų įkapių.

IX–XIII a. gr. ir deg. kapų radiniai.

LNM AR 6: 1–420; VDKM AR 1358.

L.: Лѣтопись 1859, p. 29; Покровскій 1899a, p. 97; Tautavičius 1969, p. 47; Puzinas 1974, p. 46–50; 1975, p. 85–89; Lietuvos 1977, p. 112; Kulikauskas, Zabiela 1999, p. 90.

120. TULPIAKIEMIS, Ukmergės r.

(KVR 7010)

Obelies kairiajame krante, 0,5 km į PV nuo Obelies ir Nekulos santakos, iki 1,5 m aukščio pelkėtų lygumų apsuptoje dirvonuojančioje kalvelėje, Senkapiu vadinamoje vietoje. Tarpukariu kapinyno teritorijoje statant sodybos pastatus, ariant ir dirbant kitus ūkio darbus buvo randama žmonių ir žirgų kaulų, įvairių archeologinių dirbinių.

1979–1980 m. LII (vad. A. Varnas) ištyrė 760 m² plotą, aptiko 117 XV–XVII a. griautinių žmonių ir 24 XII–XIV a. griautinius žirgų kapus, XII–XIV a. degintinių žmonių kapų pėdsakų. 1984 m. UkKM (vad. B. Puodžiuvytė-Sipavičienė) ištyrė dar 120 m², aptiko 31 griautinį kapą ir degintinių kapų likučių. Degintiniai kapai buvo įrengti kalvelės R, PV ir vidurinėje dalyse, juos iš V pusės supo nedegintų žirgų kapai. Kapinyne laidotos tik žirgų galvos arba galvos ir kojų apatinės dalys. Devyniuose kapuose aptikta 5–10 m., viename kape – 15–18 m. amžiaus žirgų kaulų; likusių žirgų amžius nenustatytas.

XII–XIV a. deg. kapai.

XII–XIV a. gr. žirgų kapai.

XV–XVII a. gr. kapai.

LNM AR 652: 1–200; UkKM A 429–478, N 2005–2051; VDKM AR 1012: 1–5.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 47, l. 13, 17–24, 26–28; Tautavičius 1973š, p. 13; Varnas 1979š; 1980š; Puodžiuvytė 1984š.

L.: Lietuvos 1977, p. 115; Tautavičius 1980a, p. 135; Вapнас 1980; Varnas 1982b; 1995; 1998b; Puodžiuvytė-Sipavičienė 1986.

121. VAINATRAKIS, Kauno r.

1,5 km į ŠR nuo spėjamo Vainatrakio II kapinyno, 1,05 km į PV nuo Vainatrakio piliakalnio, vadinamo Prūsų kapais, neaukštoje kalvelėje ir žemumoje, dirbamame lauke. 2009 ir 2014 m. kapinyno teritorijoje aptikta XI–XIV a. degintinių žmonių ir griautinių žirgų kapų radinių.

XI–XIV a. deg. kapų radiniai.

XI–XIV a. gr. žirgų kapų radiniai.

LNM AR 969: 1–76.

122. VAINATRAKIS II, Kauno r.

Girmuonio dešiniajame krante, 2,6 km į PV nuo Vainatrakio piliakalnio, vadinamo Prūsų kapais, 1,5 km ta pačia kryptimi nuo Vainatrakio kapinyno, 0,45 km į ŠR nuo Girmuonio ir bevardžio upelio santakos, aukštumos pakraštyje, Prancūzkapiais vadinamoje (?) vietoje, dirbamame lauke. Apie 1960 m. kapinyno teritorijoje kasant smėlį buvo rasta žmonių kaulų ir įvairių archeologinių dirbinių. 1986 m. VDKM (vad. V. Valickis) ištyrė 44,5 m² plotą, tačiau nei kapų, nei jų įkapių neaptiko. 2016 m. kapinyne rasta XI–XIV a. degintinių žmonių ir griautinių žirgų kapų radinių.

XI–XIV a. deg. kapų radiniai.

XI–XIV a. gr. žirgų kapų radiniai.

LNM GRD 120758.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 10, l. 241–242; Daugudis 1972š, p. 30–31; Valickis 1986š.

123. VARNIAI, Telšių r.

(KVR 16443)

Varnelės kairiajame krante, 0,15 km į Š nuo XIII–XIV a. Varnių gyvenvietės, 0,1 km į ŠR nuo Varnių šventvietės, 70 x 100 m dydžio kalvelėje, XVIII a. antroje pusėje statant Varnių kunigų seminarijos pastatus suardytoje kalvelėje, urbanizuotoje teritorijoje. 1984 ir 1987 m. PRPI (vad. J. Genys) ištyrė 154 m² plotą, aptiko 61 griautinį kapą. Kapinyno R dalyje surasta duobė su degintiniais kaulais, kurioje, spėjama, buvo supilti suardytų XIII a. pabaigos – XIV a. (?) degintinių kapų likučiai. 1995 ir 1998 m. ŽMA (vad. L. Valatkienė, D. Karalienė) ištyrė 47,7 m² plotą, rado 28 griautinius kapus. 1997 m. ŽMA (vad. L. Valatkienė) Varnių senamiestyje atliekant žvalgomojus archeologinius tyrimus, aptikta dar 11 griautinių kapų. 2001 m. ŠAM (vad. A. Šapaitė) ištyrė 53,2 m², rado 6 griautinius kapus.

XIII a. pab. – XIV a. deg. kapai (?).

XV a. – XVIII a. pr. gr. kapai.

ŽMA; ŽVM.

Š.: Genys 1985š; 1988š; Zabiela 1987ša, p. 309–311; Valatkienė 1995š; 2000š, p. 4–16; Karalienė 1999š; Šapaitė 2002š.

L.: Tautavičius 1986, p. 137; Genys *ir kt.* 1987, p. 16–19; Balčius, Ivanauskas 1988; Genys 1988; 1990; Genienė, Genys 1993, p. 68–69; 1999, p. 18–20, 23–25, 39–51; Karalienė 2000; Šapaitė 2002.

124. VARSĖDŽIAI, Šilalės r.

(KVR 20907)

Akmenyno kairiajame krante, 2,65 km į ŠR nuo Gaidėnų Alkos kalno, 1,95 km į PR nuo Grigulių Alkos kalno, vadinamo Pilale, 1,35 km ta pačia kryptimi nuo Akmenos sietuvos ir Vedrių piliakalnio su priešpiliu ir gyvenvieta, 0,4 km į ŠV nuo Varsėdžių III–IV a. kapinyno ir Varsėdžių kaimo kapinių, dirvonuojančios kalvos P šlaite. 1992–1993 m. kapinyno teritorijoje dirbant ūkio darbus rasta archeologinių dirbinių.

1993–1994 m. KPC (vad. A. Škimelis) ištyrė 45 m² plotą, aptiko 6 XI–XIII a. degintinius kapus.

XI–XIII a. deg. kapai.

LNM AR 828: 1–208.

Š.: Škimelis 1994š, p. 9–12; 1995š.

L.: Dakanis, Škimelis 1994, p. 147–149; Škimelis 1996.

125. VELIUONA (Antkalnė), Jurbarko r.

Nemuno dešiniajame krante, apie 1,5 km į V–ŠV nuo Veliuonos Bažnytkalnio ir piliakalnio, vadinamo Gedimino kapu, apie 1 km į ŠR nuo Veliuonos piliavietės (Pilaičių), į P–PR nuo Veršupio kairiojo kranto, į ŠR nuo Veliuonos miestelio kapinių. 1887 m. T. Daugirdas kapinyno teritorijoje pastebėjo degėsių dėmių. Minima, kad Veliuonos dvaro valdytojas V. Zaleskis buvo radęs XII–XIV a. kapų radinių.

XII–XIV a. deg. (?) kapų radiniai.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 6, l. 139; Dowgird 1888š, p. 140–141, 256–258; Berulis 1990š, p. 26–27.

L.: Lietuvos 1977, p. 120; Tautavičius 2001, p. 67.

126. VERŠVAI, Kauno m.

Nemuno dešiniajame krante, 1,5 km į ŠV nuo Marvelės piliakalnio II, apie 1,1 km į Š–ŠR nuo Marvelės piliakalnio su gyvenviete, apie 0,8 km į ŠV nuo Nemuno ir Veršvo santakos, 0,7 km į Š–ŠV nuo Marvelės kapinyno, 0,6 km į PR nuo Vilijampolės (Veršvų) piliakalnio, slėnyje, urbanizuotoje teritorijoje. Nuo XIX a. pabaigos kapinynas buvo ardomas, XX a. 4-ajame dešimtmetyje jo teritorijoje pradėta kasti žvyrą. 1938–1941 m. VDKM (vad. J. Puzinas, P. Baleniūnas) ištyrė 348 II–VII a. griautinius ir 100 VI–XIV a. degintinių žmonių, 203 X–XIV a. griautinius žirgų kapus, kuriuose buvo palaidoti 222 žirgai. 1954 m. LII (vad. O. Navickaitė-Kuncienė) ištyrė 116 m² plotą, aptiko dar 12 degintinių ir 1 griautinį žmogaus kapą. Degintiniai kapai buvo įrengti Š ir ŠR, griautiniai žirgų kapai – kapinyno V dalyje; vienoje duobėje laidota nuo vieno iki aštuonių žirgų.

II–VII a. gr. kapai.

VI–XIV a. deg. kapai.

X–XIV a. gr. žirgų kapai.

VDKM AR 685: 1–8, 1590: 1–752, 982–1682, 1672: 1–7, 1705, 1716: 1–18, 1819: 1–45, 1855, 1890: 1–6, 1906, 2364.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 10, l. 274–286, 293; Veršvai 1938–1939š; 1938–1940š; Veršvų 1938–1940š; 1939š; 1954š; Навицкайте 1957š.

L.: Случайныя 1902, p. 111; Puzinas 1938, p. 218–219, 289–290; 1941; Navickaitė 1957; 1958; Lietuvos 1977, p. 121; Kulikauskas, Zabiela 1999, p. 226–227, 230, 245.

127. VILKYČIAI (vok. *Wilkieten*), Šilutės r.

(KVR 6864)

Veiviržo kairiajame krante, 0,55 km į PV nuo Veiviržo ir bevardžio upelio santakos, Ruskalva vadinamoje kalvoje, urbanizuotoje teritorijoje. XIX a. antroje pusėje kapinyno teritorijoje ariant ir kasant bulviarūsius buvo randama archeologinių dirbinių. 1891–1893 ir 1895 m. kapinyną tyrinėjo A. Bezenbergeris, 1904 m. – E. Hollackas. Archeologinių tyrimų metu aptikta II–IX a. griautinių ir XII–XIII a. degintinių kapų.

II–IX a. gr. kapai.

XII–XIII a. deg. kapai.

VDKM AR 881: 1–3; MLIM.

L.: Bezenberger 1893, p. 134; Lietuvos 1977, p. 123; Tamulynas 1998, p. 277; Kulikauskas, Zabiela 1999, p. 272–273, 276.

128. VINDZIULIAI, Elektrėnų sav.

(KVR 32639)

2,75 km į ŠR nuo Žuvyčių piliakalnio, 2,25 km į PR nuo Jagėlonių akmens, vadinamo Gaideliu, 1,2 km ta pačia kryptimi nuo Bajorų degintinio kapinyno ir 0,4 km nuo Brianiuko ežero R kranto, giliame slėnyje iškilusioje apie 13 x 16 m dydžio, iki 4 m aukščio Prancūzų kapais, Kapinėlėmis vadinamoje, medžiais apaugusioje kalvelėje ir dirvonuojančioje jos š papėdėje. Vietos jaunimui kasinėjant kalvelę surasta archeologinių dirbinių. 2006 m. kapinyno aplinką žvalgė, 2007 m. tyrinėjo KU BRIAI (vad. V. Vaitkevičius) ir KŠM (A. Grinkevičiūtė-Kurilienė). Ekspedicijos metu iširtas 18 m² plotas, aptikta XIV a. pabaigos – XV a. pradžios degintinio kapo duobė ir to paties laikotarpio griautinių kapų radinių.

XIV a. pab. – XV a. pr. deg. kapai ir gr. kapų radiniai.

KŠM 1827–1828.

Š.: Vaitkevičius 2006–2007š, p. 28–29; 2008ša, p. 11–15.

L.: Grinkevičiūtė, Vaitkevičius 2007b; 2008, p. 482.

129. VOSILIŠKIS (Aukštuoliai), Raseinių r.

Morkišio kairiajame krante, 0,4 km į PV nuo Morkišio ir kanalizuo to bevardžio upelio santakos, tokiu pat atstumu ir kryptimi nuo buvusios Belazariško (Vosiliško) dvaro sodybos, į R nuo Vosiliško kaimo kapinių, Milžinkapiu vadinamoje, žvyruobės apnaikintoje vietoje. Kapinyno teritorijoje kasant žvyrą buvo randama žmonių kaulų, žalvarinių dirbinių ir keramikos šukių. 1932 m. kalvis Kšanas iš Aukštuolių (kitais duomenimis – Aukštuolių viensėdžio gyventojas Matas Norkus) į Kauno miesto muziejų perdavė kelis XI–XIII a. datuojamus perdegusius dirbinius.

XI–XIII a. deg. kapų radiniai.

VDKM AR 998: 2, 1064.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 50, l. 175–176; Balčiūnas 1981š, p. 75–76; Dakanis 1984š, p. 59.

L.: Dovanos 1937; Lietuvos 1977, p. 124.

130. ZAROJUS (bltr. *Зароў*), Naugarduko r. (Baltarusijos Respublika)

Kalvoje, lapuočių mišku apaugusioje vietoje. 2012 m. kapinyną žvalgė, 2013 m. tyrinėjo BNMA II (vad. J. Ulasavecas). Iširtas 64 m² plotas, aptiktas XIV a. kolektyvinių degintinių kapų horizontas ir 10 XV–XVI a. griautinių kapų.

XIV a. deg. kapai.

XV–XVI a. gr. kapai.

BNMA II.

131. ZASVYRĖ (bltr. *Засвірэ*), Medilo r. (Baltarusijos Respublika)

Svyrių ež. R krante, Zasvyrės senovės gyvenvietės aplinkoje, Kapčiais (rus. *Капчы*) vadinamo Zasvyrės pilkapyno teritorijoje, spygliuočių mišku apaugusioje vietoje. Zasvyrės pilkapius plačiai tyrinėjo skirtingi tyrinėtojai: 1895 m. F. Pokrovskis ištyrė 20, 1934 m. PMA (vad. K. Salewicz) – 21, 1976 m. J. Zveruga – 11 pilkapių. Remiantis 1895 m. tyrineto pilkapio 3 sampile aptikta pasagine sege platėjančiais galais ir uždaru ovalo formos skiltuvu, pilkapyje 20 – VII tipo (pagal J. Antanavičių) balnakilpe, juostiniu pentinu su spygliu ir pasagine sege gyvuliniais galais, 1934 m. tyrineto pilkapio 11 degintiniame kape – žiedu vijimą imituojančia priekine dalimi,

kryželio pavidalo kabučiu, apžiestu puodu ir kitais dirbiniais, manoma, kad į atskirus pilkapius galėjo būti įkastų XIII a. degintinių kapų.

V–XIII (?) a. deg. kapai.

XI–XII a. gr. kapai.

Medilo Liaudies šlovės muziejus; PMA; ГИМ.

L.: Покровский 18996, p. 79–97; Jaskanis 1962; Гуревич 1962, p. 164–166; Promińska 1963; Зверуго 1977, p. 404; 2001, p. 111–114; Kurila 2003, p. 30–31; Звяруга, Мядзведзеў 2009, p. 361.

132. ŽEMAIČIŲ KALVARIJA (Varduva), Plungės r.

(KVR 5501)

Varduvos kairiajame krante, 1,3 km į PV nuo Žemaičių Kalvarijos Alkos (Sakalo) kalno, tokiu pat atstumu į ŠR nuo Kartuvių kalno, 0,9 km į PR nuo Atžvilgos kalno, 0,35 km į Š nuo Šatrijos kalno, 0,15 km į ŠV nuo Žemaičių Kalvarijos piliakalnio (Šv. Jono kalno), 0,1 km į V–PV nuo XVII–XVIII a. Žemaičių Kalvarijos kapinyno II, šalia Beržų kalno šventvietės (dabar – Žemaičių Kalvarijos miestelio senųjų kapinių), Žvizdro kalnu vadinamame aukštumos gūbryje, urbanizuotoje teritorijoje. 1916 m. kelią tiesę vokiečių kareiviai, 1933 m. bulviarūsius ir 1956 m. duobę rūsiui kasę vietos gyventojai rado žmonių kapų; dar 3 kapai (iš jų ne mažiau kaip 2 degintiniai) buvo aptikti 1971 m. klojant vandentiekį. 1999 m. LII (vad. L. Kvizikevičius) ištyrė 4,5 m² plotą, rado 1 griautinį kapą, sudegintų ir nedegintų mirusiųjų kapų įkapių. 2002 m. Z. Baubonis ir B. Dakanis ištyrė ne mažiau kaip 35 m², aptiko 4 degintinių kapų duobes, kuriose atpažinti vaiko, 20–40 m. vyro ir vyresnio nei 25 m. amžiaus mirusiojo degintiniai kaulai. Kiek vėliau, 2004 m., B. Dakanis kapinyno teritorijoje rado degintinių kapų radinių. 2012–2013 m. Kultūros paveldo akademija (vad. A. Gerbutavičiūtė) ištyrė dar 28 m², aptiko 1 degintinį kapą ir suardytų kapų radinių. Antropologinių tyrimų duomenimis, pastarųjų tyrimų metu surasti mažiausiai 5 sudegintų žmonių kaulai: vyresnio nei 25 m., nenustatyto amžiaus ir lyties mirusiojo, 1–3 m. vaiko ir dviejų 6±3 mėnesių kūdikių.

VIII–XIII a. gr. ir deg. kapai.

LNM AR 816: 1–87, GRD 111822, 117040; VDKM AR 791: 1–16; ŽMA; Žemaičių dailės muziejus.

Š.: VAK, F. 1, ap. 1, b. 63, l. 182–186, 194, 201; Tautavičius 1965š, p. 38; Kvizikevičius 1999š; Gerbutavičiūtė 2013š; 2014š.

L.: Naujienos 1933; Lietuvos 1977, p. 119; Valatka 1979; Kvizikevičius 2000; Valatka 2004, p. 341–346; Baubonis, Dakanis 2005; Dakanis 2006a, p. 176–177; Gerbutavičiūtė 2013; 2014; Kozakaitė *ir kt.* 2013, p. 611; 2014, p. 452.

133. ŽĖRONYS, Trakų r.

(KVR 22115)

Graužupio kairiajame krante, Graužupio ir bevardžio upelio santakoje esančioje 20 x 70 m dydžio, iki 7 m aukščio kalvoje, tankiame spygliuočių miške. 1993 m. E. Ivanauskas kapinyno teritorijoje rado žmonių kaulų ir degintinių kapų radinių. 1996 m. LII (vad. G. Zabiela) ištyrė 12,5 m² plotą, aptiko kolektyvinių degintinių kapų horizontą, kuriame pavyko išskirti 7 degintinius kapus. Jie buvo įrengti pačiame žemės paviršiuje, iki 0,2 m, tik keli siekė iki 0,6 m gylį. Švariai iš laužavietės išrinkti degintiniai kaulai ir perdegusios įkapės buvo supiltos ir paskleistos negiliose, tankiai iškastose kapų duobutėse. Tyrimų metu surinkta 2,968 kg smulkių, gerai ugnyje perdegusių degintinių kaulų, atpažinti ne mažiau kaip 5 sudegintų mirusiųjų palaikai. Nustatyti 20–40 m. amžiaus vyro, 10–20 m. jaunuolio ir iki vienerių metų kūdikio degintiniai kaulai. Tyrimų autoriaus nuomone, ištirtame plote galėjo būti palaidota 12–13 sudegintų mirusiųjų.

XIII–XIV a. deg. kapai.

LNM AR 930: 1–86.

Š.: Strazdas 1996š, p. 11; Zabiela 1997š.

L.: Strazdas 1996, p. 306; Zabiela 1998a, p. 366–367; 1998b; 2003, p. 177–179.

ANTROPOLOGINIŲ TYRIMŲ REZULTATŲ SUVESTINĖ LENTELĖ

Lentelėje pateikiami suvestiniai individualiuose degintiniuose kapuose aptiktų kaulų duomenys.

Kapinynas	Degintinis kapas	Degintiniai kaulai (g)	Antropologinių tyrimų rezultatai	Kaulai gyvūnų
Apuolė	deg. kapas 8	+		
Ašmenėlis	pilkapis, moters kapas	?		
Ašmenėlis	pilkapis, kapas I	?		
Ašmenėlis	pilkapis, kapas II	?		
Augustiniškiai	deg. kapas 45	+		
Augustiniškiai	deg. kapas 136	+		
Bajorai	deg. kapas 1	66	Vaikas, 5–15 m.	+
Bajorai	deg. kapas 2	68	Vaikas, 2–10 m.	+
Bajorai	deg. kapas 3	60	Vaikas, 2–10; vyras (?) <40 m.	+
Bajorai	deg. kapas 4	186	Vaikas, 5–10 m.	
Bajorai	deg. kapas 5	401	Moteris (?), 20–40 m.	+
Bajorai	deg. kapas 6	323	Moteris (?), 15–40 m.	+
Bajorai	deg. kapas 7	491	Vyras (?), 20–40 m.	+
Bajorai	objektas (deg. kapas 8)	48	Kūdikis (<1 m.) (?)	+
Barinė	deg. kapas 7	+		
Barinė	deg. kapas 20	+		
Barinė	deg. kapas 21	+		
Barinė	deg. kapas 22	+		
Barinė	deg. kapas 23	+		
Barinė	deg. kapas 24	+		
Barinė	deg. kapas 25	+		
Barinė	deg. kapas 26	+		
Barinė	deg. kapas 27	+		
Barinė	deg. kapas 31	+		
Graužiai	deg. kapas 91	+		
Graužiai	deg. kapas 92(51)	+		

Kapinynas	Degintinis kapas	Degintiniai kaulai (g)	Antropologinių tyrimų rezultatai	Kaulai gyvūnų
Griežė	kolekt. deg. kapų duobė I	+		
Griežė	kolekt. deg. kapų duobė IX	+		
Griežė	kolekt. deg. kapų duobė XI, kapas 1	+		
Griežė	kolekt. deg. kapų duobė XI, kapas 2	+		
Griežė	kolekt. deg. kapų duobė XI, kapas 3	+		
Griežė	simbolinis kapas 11	+		
Griežė	simbolinis kapas 16	+		
Jakštaičiai (Meškiai)	deg. kapas 2	+		
Jakštaičiai (Meškiai)	deg. kapas 3	?		
Jakštaičiai (Meškiai)	kapas 21 (deg.)	+		
Jakštaičiai (Meškiai)	kapas 31 (deg.)	+		
Jakštaičiai (Meškiai)	kapas 44 (deg.)	+		
Jakštaičiai (Meškiai)	kapas 59 (deg.)	?		
Kejėnai	deg. kapas 5	+	Moteris (?), 20–40 m.	
Kuršai	deg. kapas 39	+		
Kuršai	deg. kapas 43	+		
Laukagalis	deg. kapas 1	+		
Liepiniškės	deg. kapas 1	96		
Maisiejūnai	pilkapis 9(14), deg. kapas	+		
Obeliai	deg. kapas 2	+		
Obeliai	deg. kapas 4	+		
Paalksniai	deg. kapas 3	302		
Pakapiai	deg. kapas 29	+		

		Degintiniai kaulai (g)	Antropologinių tyrimų rezultatai	Kaulai gyvūnų
Kapinynas	Degintinis kapas			
Pavirvytė	deg. kapas 77	+		
Pernarava (Žiogučiai)	deg. kapas IX	+		
Piktagalys	deg. kapas 1	?		
Piktagalys	deg. kapas 2	+		
Piktagalys	deg. kapas 6	+		
Pribitka	deg. kapas 1	155		
Rumšiškės	deg. kapas 1	+		
Rumšiškės	deg. kapas 2	+		
Rumšiškės	deg. kapas 3	+		
Rumšiškės	deg. kapas 4	+		
Rumšiškės	deg. kapas 5	+		
Rumšiškės	deg. kapas 6	+		
Rumšiškės	deg. kapas 7	+		
Rumšiškės	deg. kapas 8	+		
Rumšiškės	deg. kapas 9	+		
Rumšiškės	deg. kapas 10	+		
Rumšiškės	deg. kapas 11	+		
Rumšiškės	deg. kapas 13	4		
Rumšiškės	deg. kapas 14	+		
Rumšiškės	deg. kapas 15	+		
Rumšiškės	deg. kapas 16	+		
Rumšiškės	deg. kapas 17	+		
Rumšiškės	deg. kapas 19	+		
Rumšiškės	deg. kapas 1(22)	244		
Rumšiškės	deg. kapas 2(23)	23		
Rumšiškės	deg. kapas 3(24)	180		
Rumšiškės	deg. kapas 4(25)	44		
Rumšiškės	deg. kapas 5(26)	130		
Ruseiniai	deg. kapas I	+		
Ruseiniai	deg. kapas III	+		
Ruseiniai	deg. kapas IX	+		
Ruseiniai	deg. kapas XII	+		
Ruseiniai	deg. kapas XIII	+		
Ruseiniai	deg. kapas XVI	+		

Kapinynas	Degintinis kapas	Degintiniai kaulai (g)	Antropologinių tyrimų rezultatai	Kaulai gyvūnų
Ruseiniai	deg. kapas 33	+		
Ruseiniai	deg. kapas 36	+		
Ruseiniai	deg. kapas 39	+		
Ruseiniai	deg. kapas 40	+		
Ruseiniai	deg. kapas 43	+		
Ruseiniai	deg. kapas 48	+		
Ruseiniai	deg. kapas 49	+		
Ruseiniai	deg. kapas 51	+		
Ruseiniai	deg. kapas 53	+		
Ruseiniai	deg. kapas 54	+		
Ruseiniai	deg. kapas 55	+		
Ruseiniai	deg. kapas 56	+		
Ruseiniai	deg. kapas 57	+		
Ruseiniai	deg. kapas 58	+		
Ruseiniai	deg. kapas 59	+		
Ruseiniai	deg. kapas 61	+		
Ruseiniai	deg. kapas 62	+		
Ruseiniai	deg. kapas 63	+		
Ruseiniai	deg. kapas 64	+		
Ruseiniai	deg. kapas 65	+		
Ruseiniai	deg. kapas 66	+		
Ruseiniai	deg. kapas 67	?		
Ruseiniai	deg. kapas 68	?		
Ruseiniai	deg. kapas 69	+		
Ruseiniai	deg. kapas 70	+		
Salapiaciškės	kapas 13 (deg.)	+		
Salapiaciškės	kapas 14 (deg.)	+		
Seredžius	deg. kapas 13	+		+
Seredžius	deg. kapas 14	+		
Seredžius	deg. kapas 17	+		?
Varsėdžiai	deg. kapas 5	+		
Žėronys	deg. kapas 1	+		
Žėronys	deg. kapas 2	+		
Žėronys	deg. kapas 3	+		
Žėronys	deg. kapas 4	+		
Žėronys	deg. kapas 5	+		
Žėronys	deg. kapas 6	+	Vyras, 20–40 m.; jaunuolis,	
Žėronys	deg. kapas 7	+	10–20 m.; kūdikis (<1 m.)	

Kapinynas	Komplektas	Dalgiai	Pelniai	Skiltuvai	Galastuvai	Ylos	Adatos	Verpstukai	Kiti darbo įrankiai	Kalavijų d.	Kirviai	Įetigaliai	Peliliai kovos	Šarvų grandinių d.	Kiti ginkluotės dirbiniai	Antkaklės	Karoliai	Žvangučiai	Kabučiai	Segės pasaginės	Segės apskritos skardinės	Segės apskritos lietos	Segės kitų tipų	Krutinės papuošalai	Apyrankės	Žiedai pastorinta priekine d.	Žiedai vyta priekine d.	Žiedai pinta priekine d.	Įvyos	Grandinėles	Kiti papuošalai		
Barinė	deg. kapas 21																5	2				1											
Barinė	deg. kapas 22																10			1		1											
Barinė	deg. kapas 23																1					1		1									
Barinė	deg. kapas 24		3					2									13	2	2	13		2			1	1	1	1		1			
Barinė	deg. kapas 25				1												1			2		1			1			1			4		
Barinė	deg. kapas 26					1	1	1									3			1		1				1							
Barinė	deg. kapas 27				1	1					2																1						
Barinė	deg. kapas 31																			1													
Bedugnė	duobė		1								1	2																					
Gardinas	komplektas									1	1	2		1	1																		
Graužiai	deg. kapas 91*																1		1	1													
Graužiai	deg. kapas 92(51)				1												1		2	1													
Griežė	kolekt. deg. kapų duobė I	2	2							2	1	3				1		7	2	4				1	2					1			
Griežė	kolekt. deg. kapų duobė IX	1	1						1		2	2							2	4						4				1	1		
Griežė	kolekt. deg. kapų duobė XI, kapas 1	1	1	1						2	1	2								16													
Griežė	kolekt. deg. kapų duobė XI, kapas 2	1	2	1						1	1	2				1			1	1								1		1			

Kapinynas	Komplektas	Dalgiai	Pelniai	Skiltuvai	Galastuvai	Ylos	Adatos	Verpstukai	Kiti darbo įrankiai	Kalvųjų d.	Kirviai	Letigaliai	Pelčiai kovos	Šarvų grandinių d.	Kiti ginkluotės dirbiniai	Antkaklės	Karoliai	Žvangučiai	Kabučiai	Segės pasaginės	Segės apskritos skardinės	Segės apskritos lietos	Segės kitų tipų	Krutinės papuošalai	Apyrankės	Žiedai pastorinta priekine d.	Žiedai vyta priekine d.	Žiedai pinta priekine d.	Žiedai kitų tipų	Įvyos	Grandinėės	Kiti papuošalai				
Rumšiškės	deg. kapas 9																																			
Rumšiškės	deg. kapas 10																																			
Rumšiškės	deg. kapas 11										1									1									1							
Rumšiškės	deg. kapas 13																																			
Rumšiškės	deg. kapas 14																																			
Rumšiškės	deg. kapas 15				1													1																		
Rumšiškės	deg. kapas 16																												1							
Rumšiškės	deg. kapas 17																																			
Rumšiškės	deg. kapas 19																																			
Rumšiškės	deg. kapas 1(22)																	1			1			1												
Rumšiškės	deg. kapas 2(23)																																			
Rumšiškės	deg. kapas 3(24)																																			
Rumšiškės	deg. kapas 4(25)																																			
Rumšiškės	deg. kapas 5(26)															1																				
Ruseiniai	deg. kapas I*		2			1				1	1				1	3			1	6	1	1			2	1	1	1				3				
Ruseiniai	deg. kapas III*		1			1						1								3	1															
Ruseiniai	deg. kapas IX			1																1																
Ruseiniai	deg. kapas XII*											1							1	3																
Ruseiniai	deg. kapas XIII				1															3												1	1			
Ruseiniai	deg. kapas XVI																			1																
Ruseiniai	deg. kapas 33																			1																
Ruseiniai	deg. kapas 36												1			2				3	2			1								1				
Ruseiniai	deg. kapas 39																					1														
Ruseiniai	deg. kapas 40		3						1	1				1	1			2	6	5	1		1	1	1						6	1				

Kapinynas	Komplektas	Sagos	Saglys	Diržo dalys	Grandys	Skustuvai	Spygnos/raktai cilindriniai	Raktai simboliniai	P pinigės apkalai	Monetos, skaičav. žetonai	Svarstyklių d.	Svareliai	Getiamojo rago apkalai	Puodai mol. (mažiaus. sk.)	Pentinai	Miniatiūriniai pentinai	Pentinių tvirt.plokštelės	Žaislai	Kamamų d.	Balnaklipės	Balno saglys	Karčių įvijos	Kiti apkalai	Kilpyvinės	Žaltavos fragmentai žaltv.	Kiti dirbiniai	Susilydę žaltv. dirbinių frag.	Iš viso komplekte radinių
Barinė	deg. kapas 21												1	1											1	+	10	
Barinė	deg. kapas 22		1											1											1	+	15	
Barinė	deg. kapas 23					1						1	2												2		9	
Barinė	deg. kapas 24											1	1	1									3		2	+	50	
Barinė	deg. kapas 25												1												2	+	14	
Barinė	deg. kapas 26				1					1		2											1			+	13	
Barinė	deg. kapas 27					1	1				1	1													3		12	
Barinė	deg. kapas 31		1									1															3	
Bedugnė	duobė		2											2	2	1		2	1								14	
Gardinas	komplektas													3		1		1									11	
Graužiai	deg. kapas 91*																										3	
Graužiai	deg. kapas 92(51)					1																					6	
Griežė	kolekt. deg. kapų duobė I		2	7		1							1	1	1		1	2	2							+	46	
Griežė	kolekt. deg. kapų duobė IX												1		1		1										22	
Griežė	kolekt. deg. kapų duobė XI, kapas 1					1	2				1	1		2	1		2	7	2	1							43	
Griežė	kolekt. deg. kapų duobė XI, kapas 2												1		1		1	2	2	1							22	

Kapinynas	Komplektas	Iš viso komplekte radinių																											
		Susilydę žalv. dirbinių frag.	Kiti dirbiniai	Žaliavos fragmentai žalv.	Kilpyvinės	Kiti apkalai	Karčių įvijos	Balno saglys	Balnaklipės	Kamanų d.	Žastai	Pentinių tvirt.plokštelės	Miniatūriniai pentiniai	Pentinai	Puodai mol. (mažiaus. sk.)	Geriamojo rago apkalai	Svareliai	Svarstyklių d.	Monetos, skaičiai v. žetonai	P pinigines apkalai	Raktai simboliniai	Spygnos/raktai cilindriniai	Skustuvai	Grandys	Diržo dalys	Saglys	Sagos		
Griežė	kolekt. deg. kapų duobė XI, kapas 3					1				4	2			1		1		1											25
Griežė	simbolinis kapas 11													1															6
Griežė	simbolinis kapas 16											1		1		2									1	3			22
Griežė	„lobis 1“																												4
Griežė	„lobis 2“																												3
Griežė	„lobis 4“												1																3
Jakštaičiai (Meškiai)	deg. kapas 2																					1							8
Jakštaičiai (Meškiai)	deg. kapas 3																												4
Jakštaičiai (Meškiai)	kapas 21 (deg.)																					1							4
Jakštaičiai (Meškiai)	kapas 31 (deg.)																												5
Jakštaičiai (Meškiai)	kapas 44 (deg.)																											1	9
Jakštaičiai (Meškiai)	kapas 59 (deg.)																												8
Kejėnai	deg. kapas 5																									1	2		17
Kuršai	deg. kapas 39																									2	2		8
Kuršai	deg. kapas 43																									2	1		17

Kapinynas	Komplektas	Sagos	Saglys	Diržo dalys	Grandys	Skustuvai	Spygnos/raktai cilindriniai	Raktai simboliniai	P pinigės apkalai	Monetos, skaičiai, žetonai	Svarstyklių d.	Svareliai	Getiamojo rago apkalai	Puodai mol. (mažiaus. sk.)	Pentinai	Miniatiūriniai pentinai	Pentinių tvirt. plokštelės	Žaislai	Kamamų d.	Balnaklipės	Balno saglys	Karčių įvijos	Kiti apkalai	Kilpyvinės	Žaltavos fragmentai žalv.	Kiti dirbiniai	Susilydę žalv. dirbinių frag.	Iš viso komplekte radinių
Ruseiniai	deg. kapas 43																								2	+	5	
Ruseiniai	deg. kapas 48		2																							+	19	
Ruseiniai	deg. kapas 49		1																		1					+	8	
Ruseiniai	deg. kapas 51					1								1								1						9
Ruseiniai	deg. kapas 53			1										2								3						15
Ruseiniai	deg. kapas 54			1																								6
Ruseiniai	deg. kapas 55													2								1	1					16
Ruseiniai	deg. kapas 56													2								1			1			16
Ruseiniai	deg. kapas 57				1	1			1													1				+	16	
Ruseiniai	deg. kapas 58																		1									4
Ruseiniai	deg. kapas 59																											7
Ruseiniai	deg. kapas 61																											2
Ruseiniai	deg. kapas 62																									+	5	
Ruseiniai	deg. kapas 63				1	1		1														1	1					21
Ruseiniai	deg. kapas 64		1																			1						7
Ruseiniai	deg. kapas 65																											8
Ruseiniai	deg. kapas 66			2	2																	2						20
Ruseiniai	deg. kapas 67																								1			14
Ruseiniai	deg. kapas 68																					1						6
Ruseiniai	deg. kapas 69					2		1																		+	25	
Ruseiniai	deg. kapas 70			4																		1						28
Salapiaciškės	kapas 13 (deg.)																											1
Salapiaciškės	kapas 14 (deg.)		1												1					2					1			7
Salos	komplektas		2		1				4										1			1			1			11

VIDURAMŽIŲ DEGINTINIŲ KAPŲ ĮKAPIŲ KORELIACIJOS LENTELE

	Dalgiai	Peiliai	Skiltuvai užristais galais	Skiltuvai uždari	Galastuvai	Ylos	Adatos	Verpstukai	Kalavijų dalys	Kirviai	Ietigaliai įmoviniai	Ietigaliai įtvieriamieji	Šarvų dalys	Ankaklės	Karoliai stikliniai	Karoliai žalvariniai	Žvangučiai	Kabučiai rombo f.	Kabučiai trapecijos f.	Kabučiai-amuletai šukų f.	Kabučiai kryželio pavidalo	Kabučiai užristais g.	Segės pasag. agnominiai g.	Segės pasag. cilindriniai g.	Segės pas. daugiakampiatis g.	Segės pasag. gyvuliniai g.	Segės pasag. grybo f. g.	Segės pasag. platėjančiais g.	Segės apskr. skard., be atbr.	Segės apskr. skard., su atbr.	Segės apskritos lietos	Segės žiedinės skardinės	Krūtinės papuošalai
Dalgiai	5	3	0	0	0	0	0	0	4	7	7	8	0	3	0	1	1	0	5	0	0	0	3	1	4	0	1	0	0	0	0	0	0
Peiliai	5	6	3	2	3	3	5	9	11	12	10	3	7	5	0	7	5	5	4	2	4	13	6	6	6	3	9	6	3	6	1	2	
Skiltuvai užristais galais	3	6	0	0	1	0	0	3	3	2	4	1	3	1	0	1	1	2	2	0	0	3	2	1	3	1	2	1	0	0	0	0	
Skiltuvai uždari	0	3	0	0	0	0	0	0	1	2	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	1	1	0	1	1	0		
Galastuvai	0	2	0	0	2	1	3	1	0	2	1	1	3	2	1	2	1	3	0	0	0	6	3	1	0	0	3	1	1	2	1	0	
Ylos	0	3	1	0	2	0	4	1	0	1	0	2	4	2	1	2	0	2	0	0	2	4	1	3	0	1	2	2	1	4	0	0	
Adatos	0	3	0	0	1	0	2	1	1	0	0	1	1	1	0	4	1	0	0	1	0	2	1	1	0	0	1	2	2	0	0	0	
Verpstukai	0	5	0	0	3	4	2	2	1	0	0	2	4	5	1	1	5	1	2	0	1	3	6	1	2	1	1	2	3	2	4	1	0
Kalavijų dalys	4	9	3	0	1	1	2	7	7	8	1	5	1	1	2	0	1	3	0	2	3	3	3	4	0	4	2	0	2	0	1		
Kirviai	7	11	3	1	0	0	1	1	7	12	11	1	3	0	1	2	1	0	5	0	0	1	3	2	4	0	3	1	0	0	0	2	
Ietigaliai įmoviniai	7	12	2	2	2	1	0	0	7	12	12	1	4	0	2	1	1	0	4	0	0	2	2	3	3	0	3	0	0	0	0	1	
Ietigaliai įtvieriamieji	8	10	4	1	1	0	0	0	8	11	12	1	4	1	2	1	2	0	5	0	0	3	3	5	5	1	3	0	0	1	0	2	
Šarvų dalys	0	3	1	0	1	2	1	2	1	1	1	5	0	0	3	2	3	0	0	1	3	2	1	2	2	1	2	3	1	0	0		
Ankaklės	3	7	3	1	3	4	1	4	5	3	4	4	5	1	2	7	3	8	3	0	2	10	5	5	5	2	4	5	5	3	1	0	
Karoliai stikliniai	0	5	1	0	2	2	1	5	1	0	0	1	0	1	0	0	3	2	2	0	3	2	5	2	3	0	0	4	1	1	7	1	0
Karoliai žalvariniai	1	0	0	0	1	1	0	1	1	1	2	2	0	2	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	
Žvangučiai	1	7	1	0	2	2	4	5	2	2	1	1	3	7	3	1	4	6	1	2	2	8	2	4	3	2	3	4	5	4	1	1	
Kabučiai rombo f.	1	5	1	0	1	0	1	1	0	1	1	2	2	3	2	0	4	4	1	2	1	3	3	3	3	1	2	2	3	0	0	2	
Kabučiai trapecijos f.	0	5	2	0	3	2	0	2	1	0	0	0	3	8	2	0	6	4	0	0	2	11	8	1	2	2	3	4	4	3	1	0	
Kabučiai-amuletai šukų f.	5	4	2	0	0	0	0	0	3	5	4	5	0	3	0	1	1	1	0	0	0	0	2	2	3	0	0	0	0	0	0	0	
Kabučiai kryželio pavidalo	0	2	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	3	0	2	2	0	0	1	1	0	2	0	0	1	0	1	1	0	0	

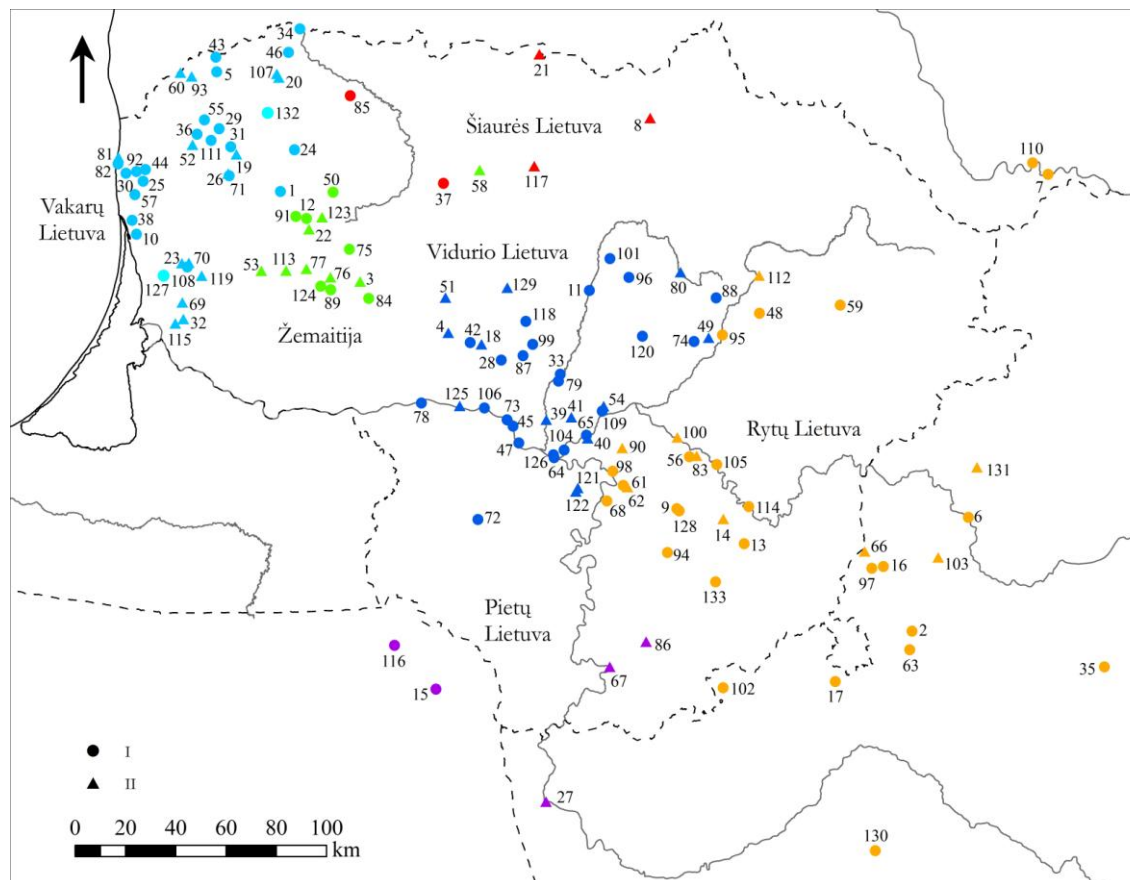

**VIDURAMŽIŲ LIETUVOS DEGINTINIŲ KAPŲ KOMPLEKTŲ SU
KERAMIKOS RADINIAIS SUVESTINĖ LENTELĖ**

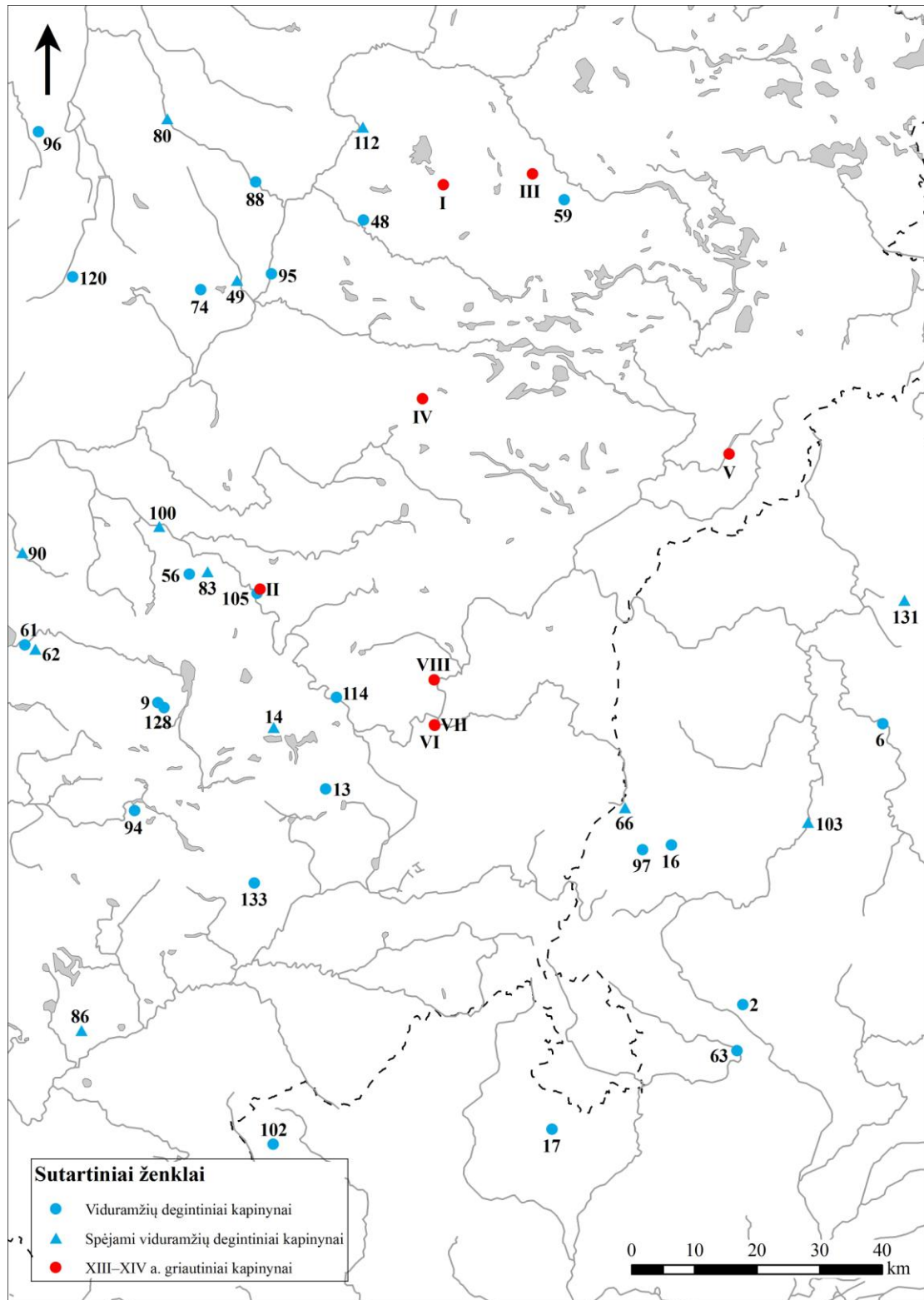
Kapinynas	Komplektas	<i>Puodai moliniai (mažiausias sk.)</i>	<i>Keramika (g)</i>	<i>Bangelių ornamentas</i>	<i>Lygiagrečių griovelių orn.</i>	<i>Volelio ornamentas</i>	<i>Duobučių orn.</i>	<i>Įkartėlių orn. (sieneles)</i>	<i>Perdegusi keramika</i>
Apuolė	deg. kapas 8	1	24						
Ašmenėlis	pilkapis, kapas II	1	?						
Bajorai	deg. kapas 1	1	221						
Bajorai	deg. kapas 2	1	96						
Bajorai	deg. kapas 3	1	280						
Bajorai	deg. kapas 4	1	93						
Bajorai	deg. kapas 5	1	163						
Bajorai	deg. kapas 6	1	79						
Bajorai	deg. kapas 7	1	366						
Bajorai	objektas (deg. kapas 8)	1	+						
Barinė	deg. kapas 7	1	+						
Barinė	deg. kapas 20	1	65	+	+				
Barinė	deg. kapas 21	1	18						
Barinė	deg. kapas 22	1	23						
Barinė	deg. kapas 23	2	162						
Barinė	deg. kapas 24	1	11						
Barinė	deg. kapas 25	1	17						
Griežė	kolekt. deg. kapų duobė I	1	+						
Kejėnai	deg. kapas 5	2	36	+	+		+		
Kuršai	deg. kapas 39	1	+	+	+				
Kuršai	deg. kapas 43	1	+	+					+
Laukagalis	deg. kapas 1	1	38						
Liepiniškės	deg. kapas 1	1	260						
Paalksniai	deg. kapas 3	1	299	+	+				
Piktagalys	deg. kapas 1	1	15						
Piktagalys	deg. kapas 2	1	161						
Pribitka	deg. kapas 1	1	703	+	+				
Rumšiškės	deg. kapas 1	1	132	+	+		+		+
Rumšiškės	deg. kapas 2	1	1270	+	+		+		
Rumšiškės	deg. kapas 3	1	138				+		+
Rumšiškės	deg. kapas 4	1	58				+		
Rumšiškės	deg. kapas 5	1	14						
Rumšiškės	deg. kapas 6	1	91		+				
Rumšiškės	deg. kapas 7	2	77	+	+			+	+
Rumšiškės	deg. kapas 8	1	64				+		
Rumšiškės	deg. kapas 9	1	38		+				

Kapinynas	Komplektas	<i>Puodai moliniai (mažiausias sk.)</i>	<i>Keramika (g)</i>	<i>Bangelių ornamentas</i>	<i>Lygiagrečių griovelių orn.</i>	<i>Volelio ornamentas</i>	<i>Duobučių orn.</i>	<i>Įkartėlių orn. (sieneles)</i>	<i>Perdegusi keramika</i>
Rumšiškės	deg. kapas 10	1	127						
Rumšiškės	deg. kapas 11	5	339						
Rumšiškės	deg. kapas 13	1	16		+				
Rumšiškės	deg. kapas 14	1	62	+	+		+		
Rumšiškės	deg. kapas 15	3	162	+	+		+	+	
Rumšiškės	deg. kapas 16	2	137		+		+		
Rumšiškės	deg. kapas 17	1	73						
Rumšiškės	deg. kapas 19	1	59	+				+	
Rumšiškės	deg. kapas 1(22)	4	520	+	+			+	+
Rumšiškės	deg. kapas 2(23)	2	682	+				+	+
Rumšiškės	deg. kapas 3(24)	1	63	+	+				+
Rumšiškės	deg. kapas 4(25)	1	49	+					
Rumšiškės	deg. kapas 5(26)	1	161	+		+		+	+
Ruseiniai	deg. kapas XIII	1	201	+	+	+			
Ruseiniai	deg. kapas XVI	1	59	+	+			+	
Ruseiniai	deg. kapas 40	1	182		+	+			
Ruseiniai	deg. kapas 51	1	205	+					
Ruseiniai	deg. kapas 53	2	286		+	+		+	
Ruseiniai	deg. kapas 55	2	91		+	+		+	
Ruseiniai	deg. kapas 56	2	199		+	+			
Varsėdžiai	deg. kapas 5	1	73		+				
Žėronys	deg. kapas 1	1	35						
Žėronys	deg. kapas 2	1	422	+	+	+			
Žėronys	deg. kapas 3	1	268		+				
Žėronys	deg. kapas 4	1	38						
Žėronys	deg. kapas 5	1	+						
Žėronys	deg. kapas 6	1	+						
Žėronys	deg. kapas 7	1	+						

ILIUSTRACIJOS

1 pav. Viduramžių Lietuvos degintiniai kapai: I – degintiniai kapinynai, II – degintinių kapų radinių radimvietės (vienos spalvos simboliai žymi vienos srities laidojimo paminklus; žemėlapyje nurodyti numeriai atitinka numeraciją Priede 1). *G. Petrausko brėž.*

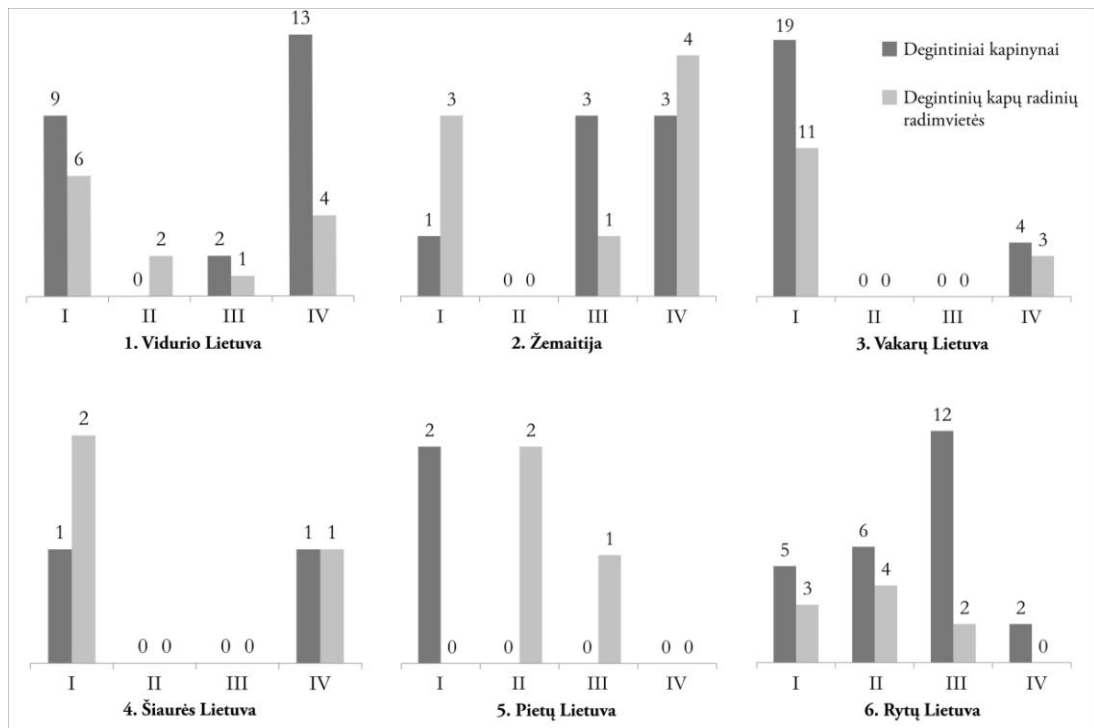

2 pav. Viduramžių degintinių kapynų paplitimo žemėlapis iškarpa su pažymėtais disertacijoje minimais XIII–XIV a. griautiniais kapynais: I – Diktarai, II – Kernavė (Kriveikiškis), III – Narkūnai, IV – Pušalotai, V – Sariai, VI – Vilnius (Bokšto g.), VII – Vilnius (Latako g.), VIII – Vilnius (Verkiai). Degintinių kapynų numeriai atitinka numeraciją Priede 1. G. Petrausko brėž.

3 pav. Paprūdžių kapinyno kalvelė žvelgiant iš ŠV (2015 m.). G. Petrausko nuotr.

4 pav. Viduramžių degintiniai kapinynai pagal naudojimo laiką: I – kapinynai, kuriuose laidota XIII–XIV a. ir anksčiau, II – kapinynai, kuriuose laidota tik XIII–XIV a., III – kapinynai, kuriuose laidota XIII–XIV a. ir vėliau, IV – kapinynai, kuriuose laidota geležies amžiuje, XIII–XIV a. ir krikščioniškais laikais. G. Petrausko brėž.

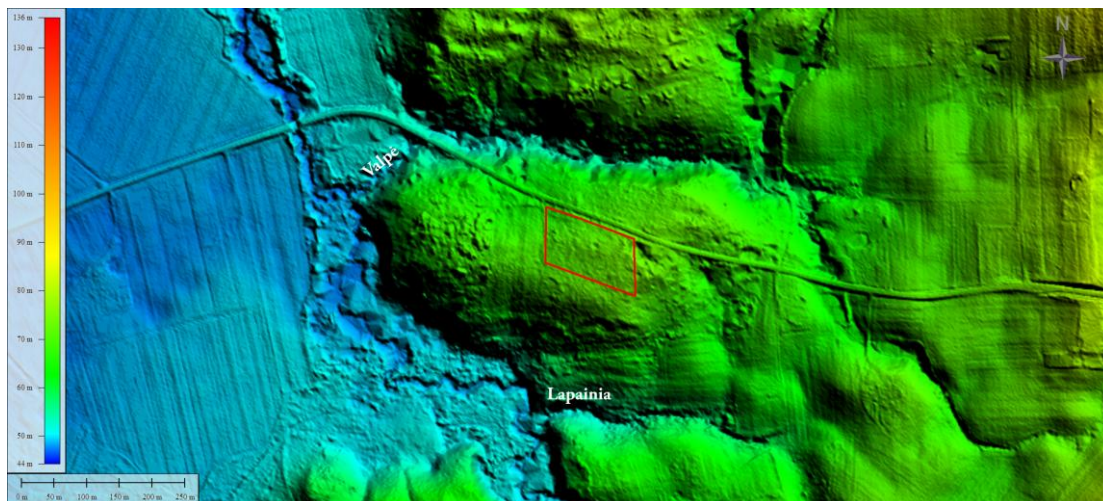
5 pav. Bedugnės kapinyno kalva žvelgiant iš P (2014 m.). *G. Petrausko nuotr.*

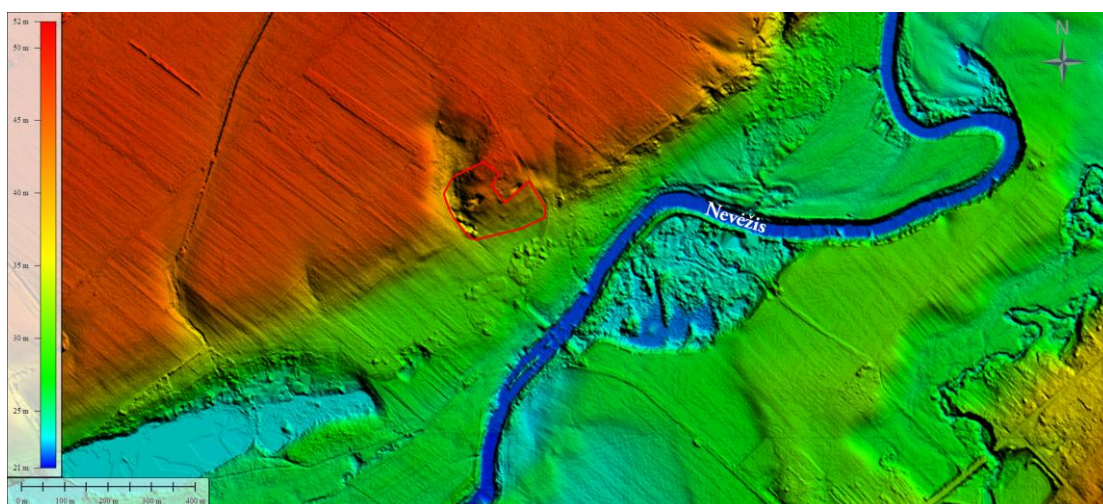
6 pav. Kejėnų kapinyno kalva žvelgiant iš ŠV (2015 m.). *G. Petrausko nuotr.*

7 pav. Laukagalio kapinyno kalva žvelgiant iš P (2014 m.). *G. Petrausko nuotr.*

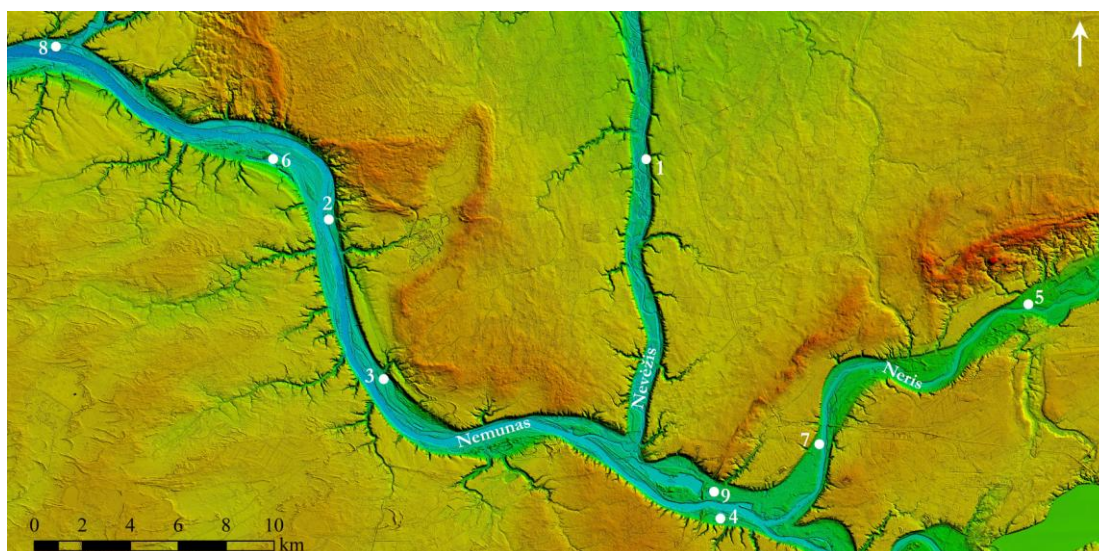
8 pav. Meškučių kapinyno (pažymėta raudonai) topografinė padėtis. G. Petrausko brėž.

9 pav. Graužių kapinyno (pažymėta raudonai) topografinė padėtis. G. Petrausko brėž.

10 pav. Cialežyškių kapinyno kalvelė žvelgiant iš PV (2016 m.). G. Petrausko nuotr.

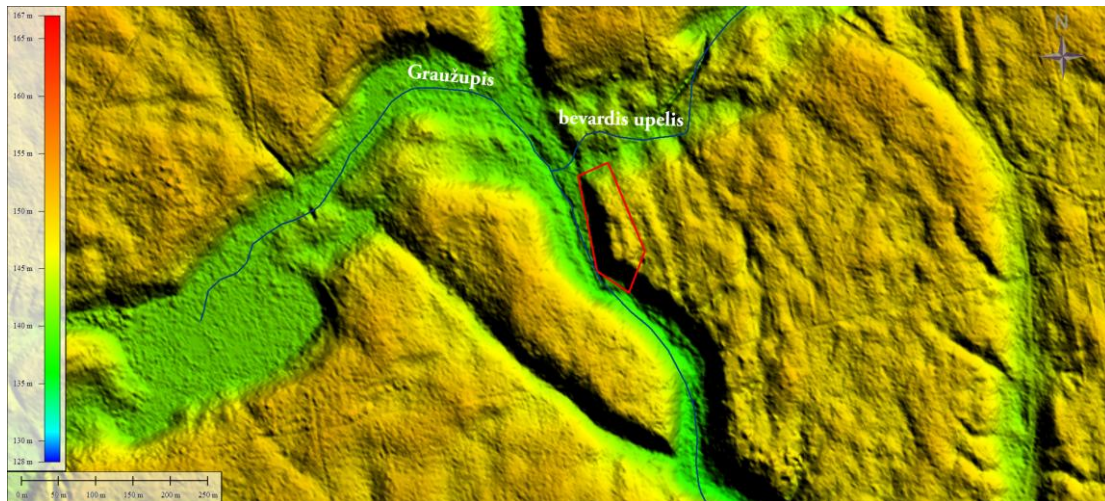
11 pav. Vidurio Lietuvos degintiniai kapinynai Nemuno, Neries ir Nevėžio slėniuose: 1 – Juodoniai, 2 – Kriemala, 3 – Kulautuva, 4 – Marvelė, 5 – Masteikiai, 6 – Nosiedai (Pavilkijys), 7 – Sargėnai, 8 – Seredžius, 9 – Veršvai. *G. Petrausko brėž.*

12 pav. Masteikių kapinyno vieta žvelgiant iš ŠR (2015 m.). *G. Petrausko nuotr.*

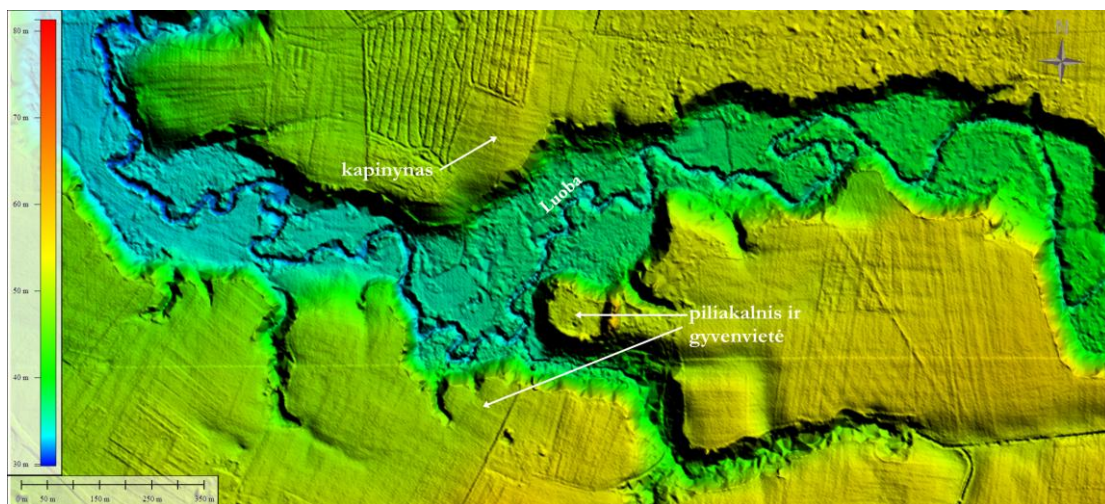
13 pav. Semeniškių kapinyno vieta žvelgiant iš R–ŠR (2014 m.). *G. Petrausko nuotr.*

14 pav. Žėronių kapinyno (pažymėta raudonai) topografinė padėtis. G. Petrausko brėž.

15 pav. Seredžiaus kapinyno vieta žvelgiant iš PR. Tolumoje matomas Palemono kalnu vadinamas Seredžiaus piliakalnis (2015 m.). G. Petrausko nuotr.

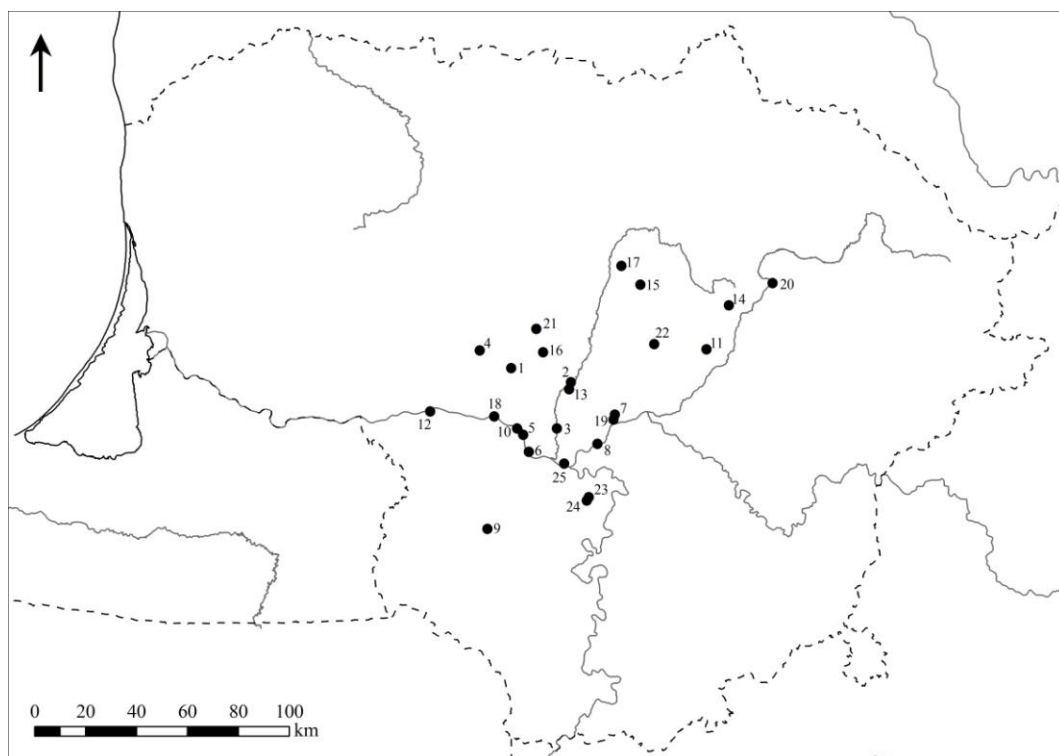
16 pav. Apulės kapinyno, piliakalnio ir gyvenvietės topografinė padėtis. G. Petrausko brėž.

17 pav. Karčemvytės dauba Šiaudalių kapinyne aplinkoje iš Š–ŠR (2015 m.). *G. Petrausko nuotr.*

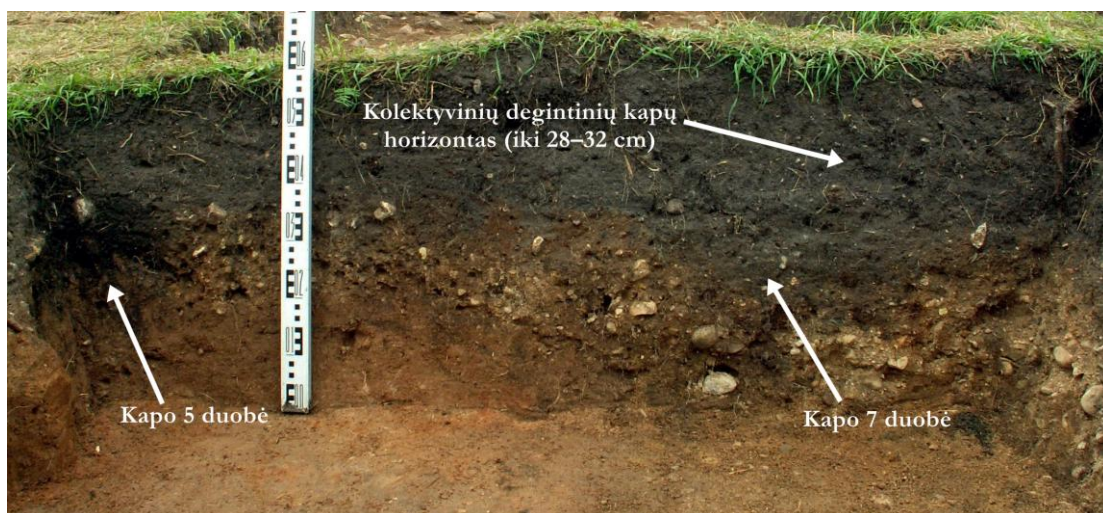
18 pav. Markiniatų pilkapiai ir viduramžių degintinis kapinynas žvelgiant iš Š (2016 m.). *G. Petrausko nuotr.*

19 pav. Viduramžių Lietuvos kapinynai su žirgų kapais: 1 – Gėluva II, 2 – Graužiai, 3 – Juodoniai, 4 – Kejėnai, 5 – Kriemala, 6 – Kulautuva, 7 – Laikiškiai, 8 – Masteikiai, 9 – Nendriniai, 10 – Nosiedai (Pavilkijys), 11 – Obeliai, 12 – Pakalniškiai, 13 – Pakapiai, 14 – Piktagalys, 15 – Rimaisai (Masiokai), 16 – Ruseiniai, 17 – Saboniai, 18 – Seredžius, 19 – Skrebinai II, 20 – Šeimyniškėliai, 21 – Šulaičiai, 22 – Tulpiakėmis, 23 – Vainatrakis, 24 – Vainatrakis II, 25 – Veršvai. *G. Petrausko brėž.*

20 pav. Meškučių degintinio kapo 1 duobės kontūrai iš P (2014 m. tyrimai). *G. Petrausko nuotr.*

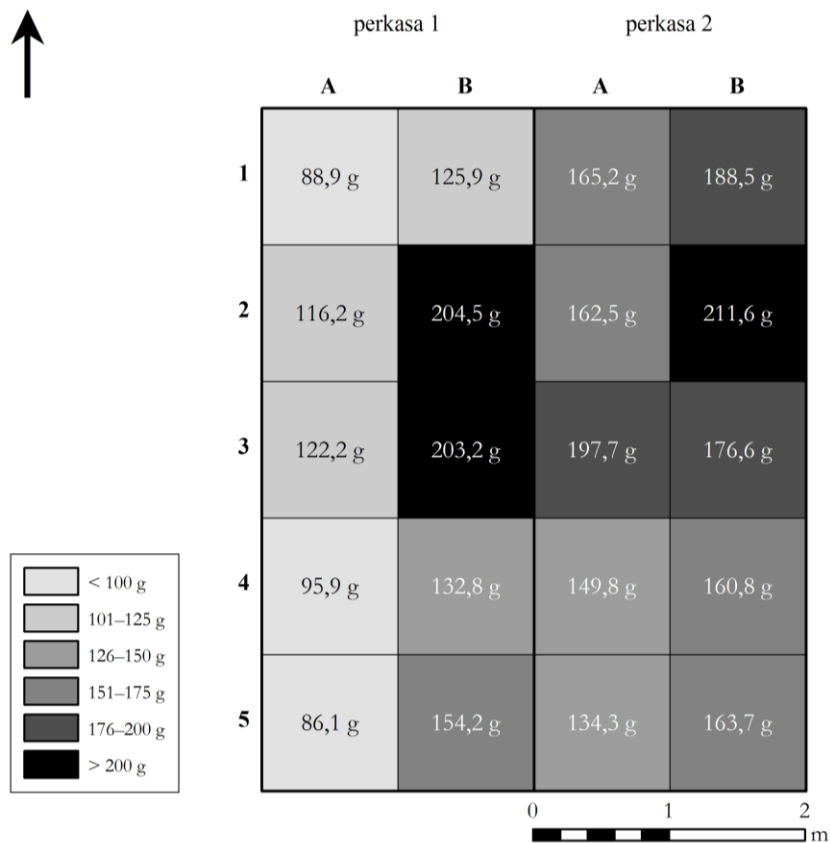

21 pav. Bajorų kapinyno kolektyvinių degintinių kapų horizontas (2006 m. tyrimai). V. Vaitkevičiaus nuotr. su G. Petrausko papildymais.

22 pav. Bajorų kapinyno ginklų telkinys *in situ* (2006 m. tyrimai): 1 – kalavijas, 2, 3, 7, 9 – kirviai, 4, 5 – ietigaliai, 6 – kalavijo buoželė, 8 – strėlės antgalis. V. Vaitkevičiaus nuotr.

23 pav. Meškučių kapinyno degintinių kaulų paplitimo suvestinis planas (2014–2015 m. tyrimai). *G. Petrausko brėž.*

24 pav. Specialiai sugadintos Bajorų kapinyno įkapės: 1 – segė, 2 – apkalas, 3 – skiltuvas. *K. Stoškaus nuotr.*

25 pav. Vertikaliai įsmeigtas Bajorų kapinyno kirvis *in situ* (2008 m. tyrimai). V. Vaitkevičiaus nuotr.

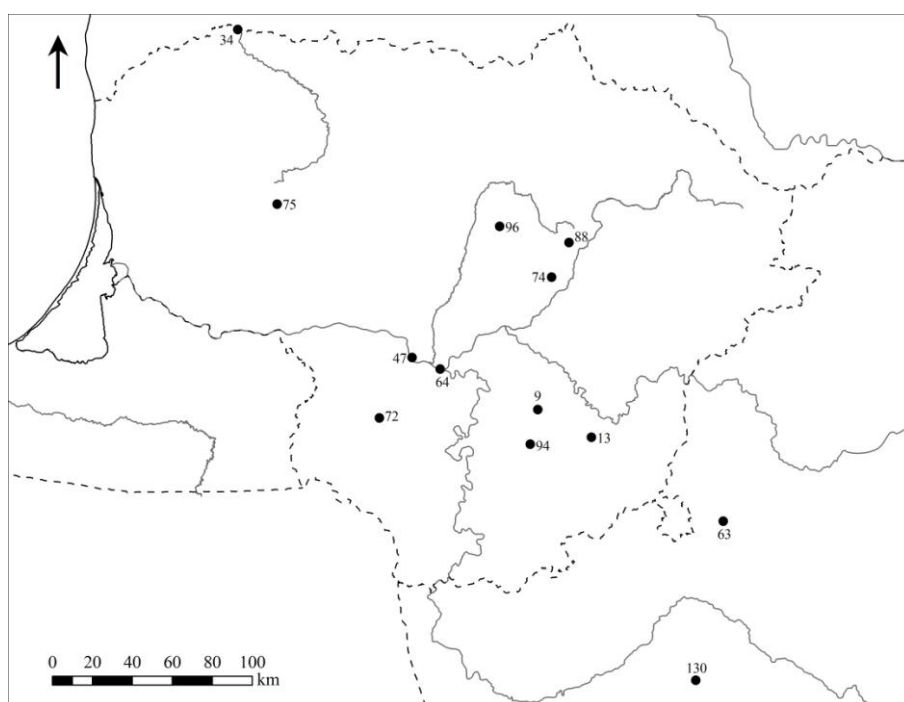
26 pav. Obelių kapinynas: 1 – kapinynas ežero krante, 2 – laidojimo vandenyje vieta (2005 m.). V. Vaitkevičiaus nuotr.

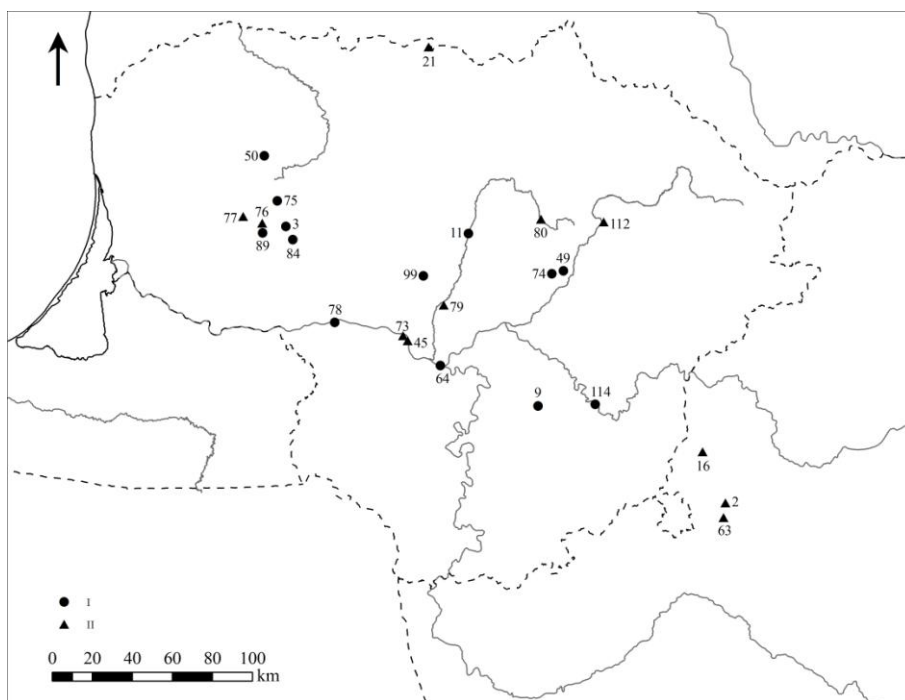
27 pav. Obelių ežero tyrimų akimirka (1983 m.). G. Zabelos nuotr.

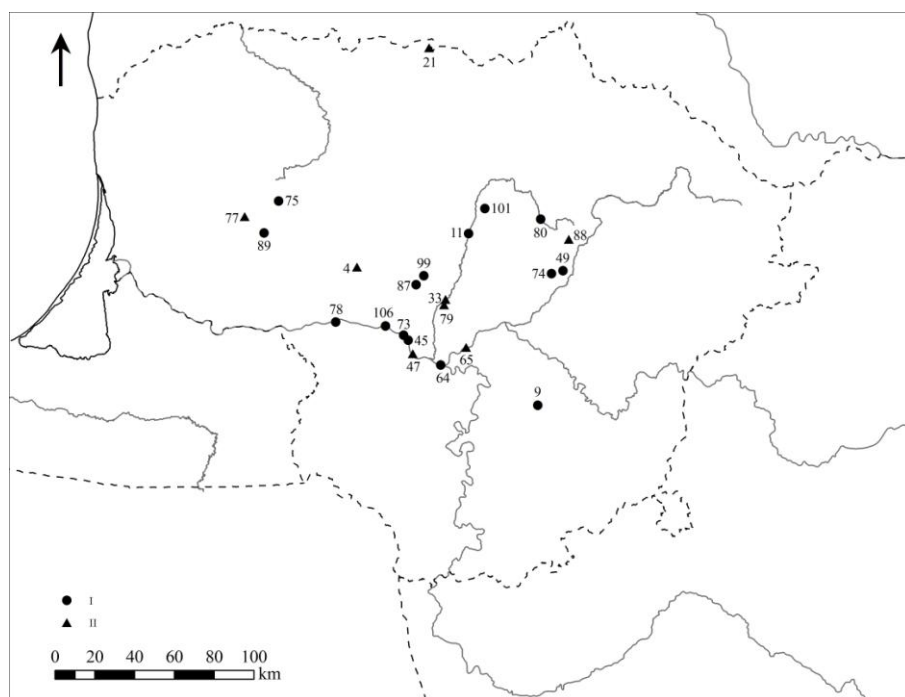
28 pav. Bajorų kapinyno tyrimų akimirka (2012 m.). G. Petrausko nuotr.

29 pav. Ylų tordiruota viduriniąja dalimi paplitimas viduramžių degintiniuose kapinyuose. Vietovės: 9 – Bajorai, 13 – Bedugnė, 34 – Griežė, 47 – Kulautuva, 63 – Markiniatai, 64 – Marvelė, 72 – Nendriniai, 74 – Obeliai, 75 – Paalksniai, 88 – Piktagalys, 94 – Purvynai, 96 – Rimaisai (Masiokai), 130 – Zarojus. G. Petrausko brėž.

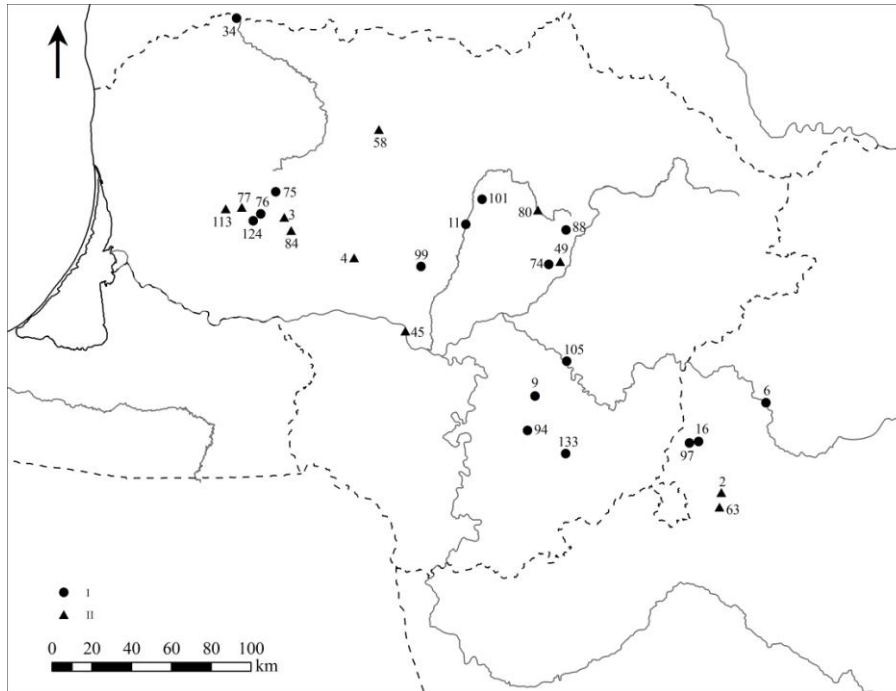

30 pav. Apskritų skardinių segių be atbrailos paplitimas viduramžių degintiniuose kapinynuose: I – degintiniai kapai, II – spėjami degintiniai kapai. G. Petrausko brėž.

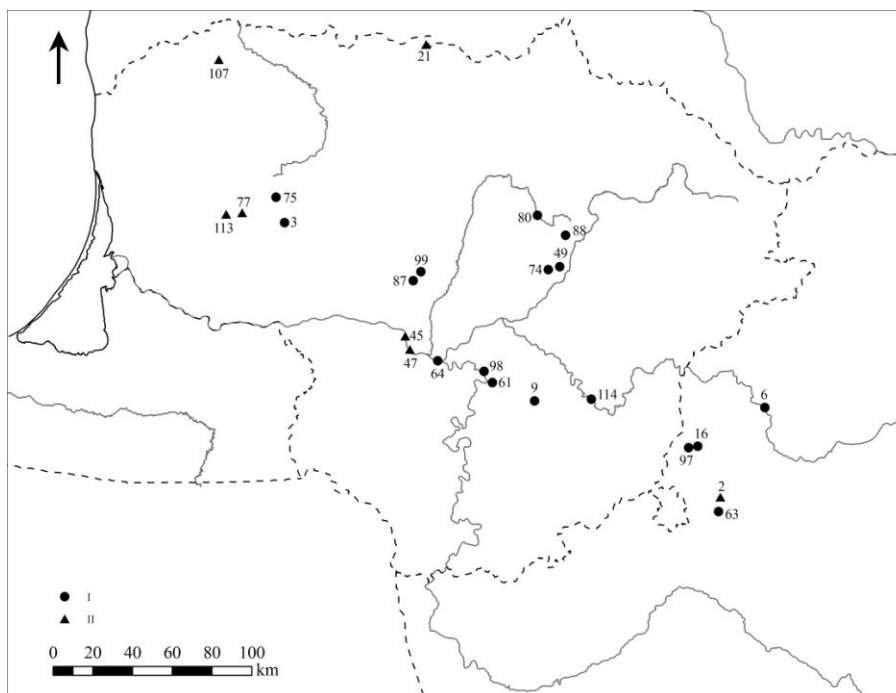

31 pav. Apskritų lietu segių paplitimas viduramžių degintiniuose kapinynuose: I – degintiniai kapai, II – spėjami degintiniai kapai. G. Petrausko brėž.

Vietovės: 2 – Alšėnai, 3 – Antininkai, 4 – Anulynas (Kasbaraičiai), 9 – Bajorai, 11 – Barinė, 16 – Cialežyškės, 21 – Drąsutaičiai, 33 – Graužiai, 45 – Kriemala, 47 – Kulautuva, 49 – Kurklintiškiai, 50 – Kuršai, 63 – Markiniatai, 64 – Marvelė, 65 – Masteikiai, 73 – Nosiedai (Pavilkijys), 74 – Obeliai, 75 – Paalksniai, 76 – Pagrybis, 77 – Payžnys, 78 – Pakalniškiai, 79 – Pakapiai, 80 – Pakritižis (Raguva), 84 – Paprūdžiai, 87 – Pernarava (Žiogučiai), 88 – Piktagalys, 89 – Požerė (Paežeris), 99 – Ruseiniai, 101 – Saboniai, 106 – Seredžius, 112 – Šeimyniškėliai, 114 – Šilėnai.

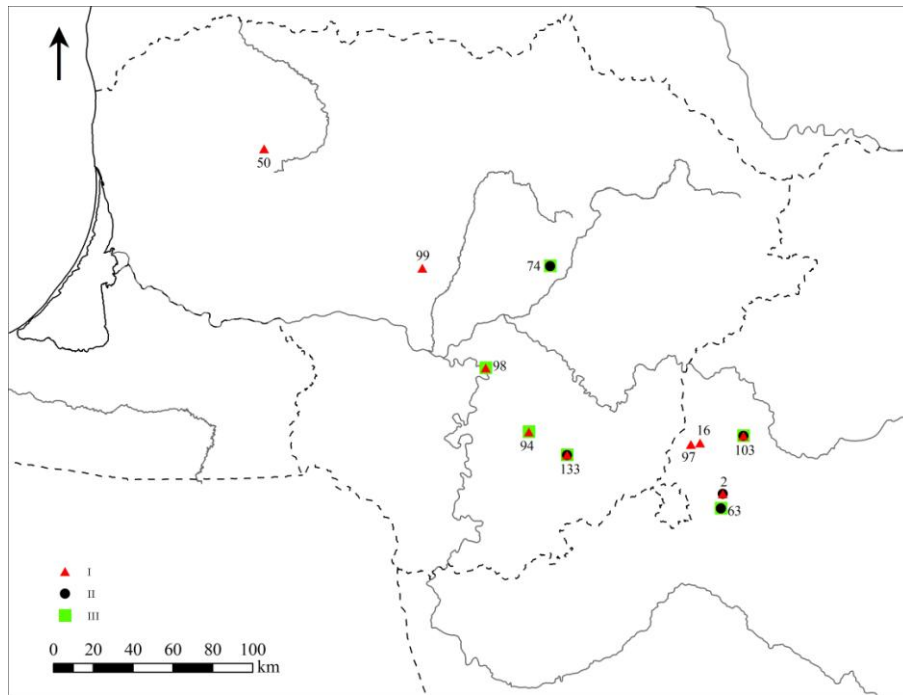

32 pav. Žiedų pinta priekine dalimi paplitimas viduramžių degintiniuose kapinyuose: I – degintiniai kapai, II – spėjami degintiniai kapai. *G. Petrausko brėž.*

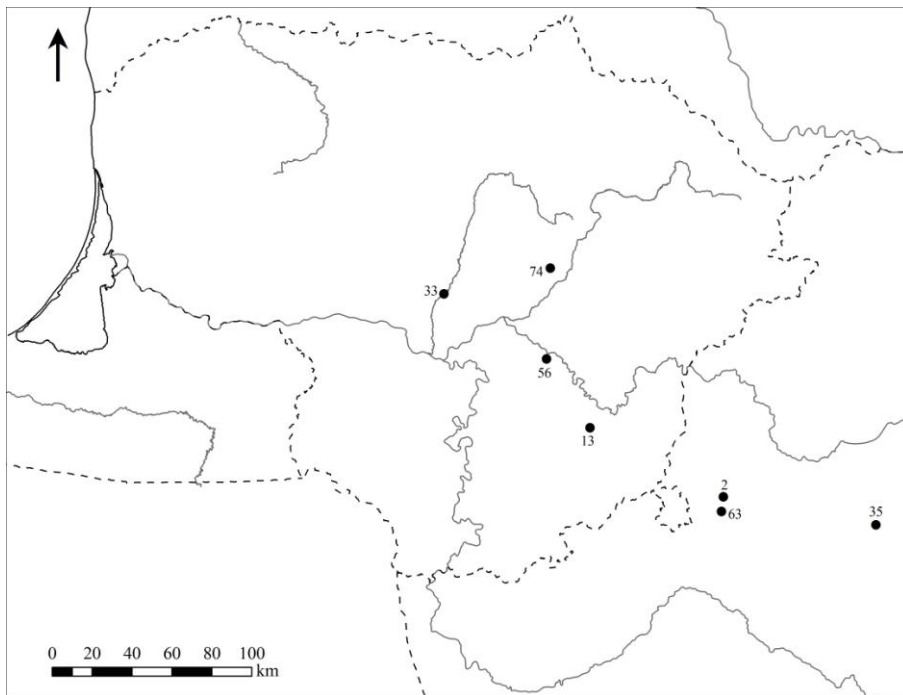

33 pav. Simbolinių raktų paplitimas viduramžių degintiniuose kapinyuose: I – degintiniai kapai, II – spėjami degintiniai kapai. *G. Petrausko brėž.*

Vietovės: 2 – Alšėnai, 3 – Antininkai, 4 – Anulynas (Kasbaraičiai), 6 – Ašmenėlis, 9 – Bajorai, 11 – Barinė, 16 – Čialežyskės, 21 – Drąsutaičiai, 34 – Griežė, 45 – Kriemala, 47 – Kulautuva, 49 – Kurklintiškiai, 58 – Lepšiai (Aleksandrija), 61 – Meškučiai, 63 – Markiniatai, 64 – Marvelė, 74 – Obeliai, 75 – Paalksniai, 76 – Pagrybis, 77 – Payžnys, 80 – Pakritižis (Raguva), 84 – Paprūdžiai, 87 – Pernarava (Žiogučiai), 88 – Piktagalys, 94 – Purvynai, 97 – Rounae Pole, 98 – Rumšiškės, 99 – Ruseiniai, 101 – Saboniai, 105 – Semeniškiai, 107 – Skėriai (Vadagai), 113 – Šiaudaliai, 114 – Šilėnai, 124 – Varsėdžiai, 133 – Žėronys.

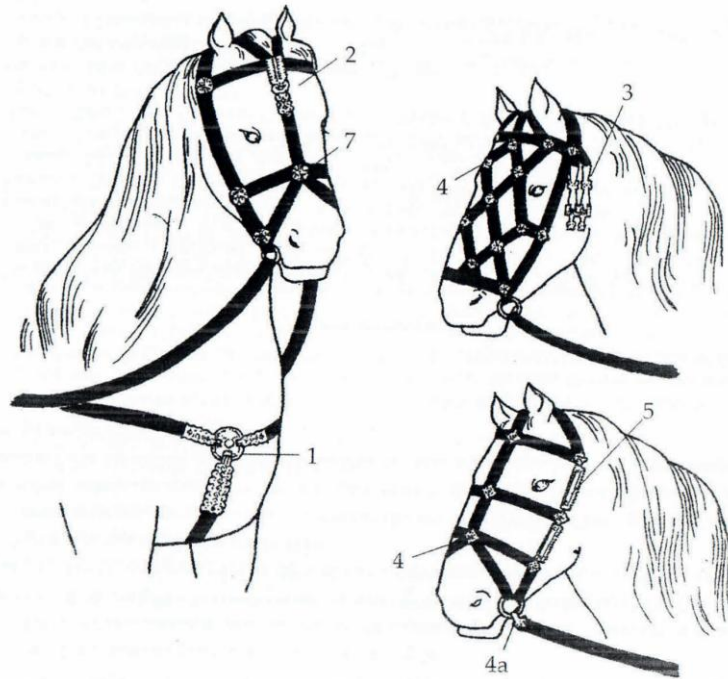

34 pav. Piniginės apkalų paplitimas viduramžių degintiniuose kapinyuose: I – kaspino formos apkalai, II – trikampiai profiliuoti apkalai, III – stilizuoto paukščio pavidalo apkalai. *G. Petrausko brėž.*

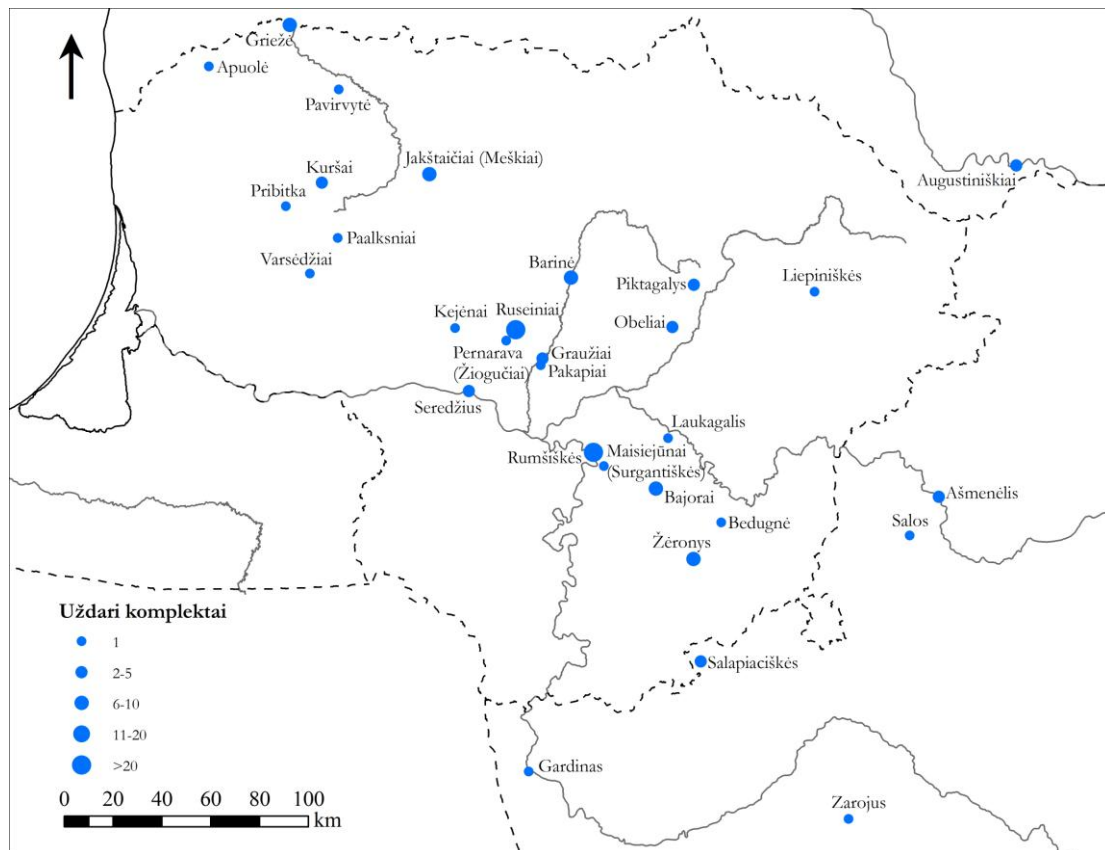

35 pav. Pentinių tvirtinimo plokštelių paplitimas viduramžių degintiniuose kapinyuose. *G. Petrausko brėž.*

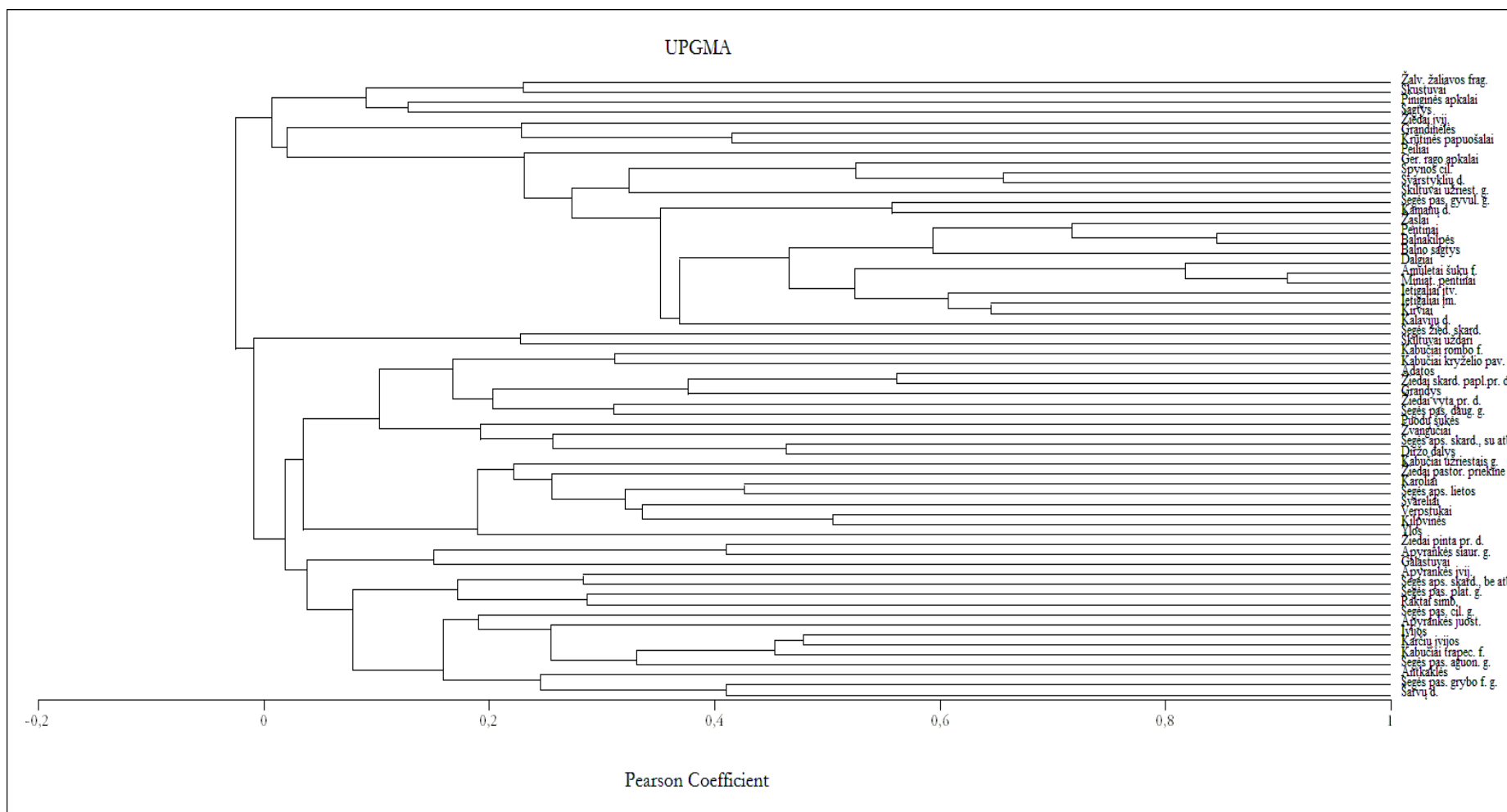
Vietovės: 2 – Alšėnai, 13 – Bedugnė, 16 – Cialežyškės, 33 – Graužiai, 35 – Gurkovičiai, 50 – Kuršai, 56 – Laukagalys, 63 – Markiniatai, 74 – Obeliai, 94 – Purvynai, 97 – Rounae Pole, 98 – Rumšiškės, 99 – Ruseiniai, 103 – Salos, 133 – Žėronys.

36 pav. Kamanų dirželių ir apkalų tvirtinimo vietų rekonstrukcija: 1 – diržo skirstikliai su stačiakampiais profiliuotais apkalais, 2 – stačiakampiai profiliuoti apkalai dvišakiu galu, 3 – stačiakampiai profiliuoti apkalai, 4 – apskriti apkalai su ataugėlėmis, 4a – gėlės žiedo formos apkalai, 5 – stačiakampiai dantyti apkalai (Svarāne 2013, att. 44).

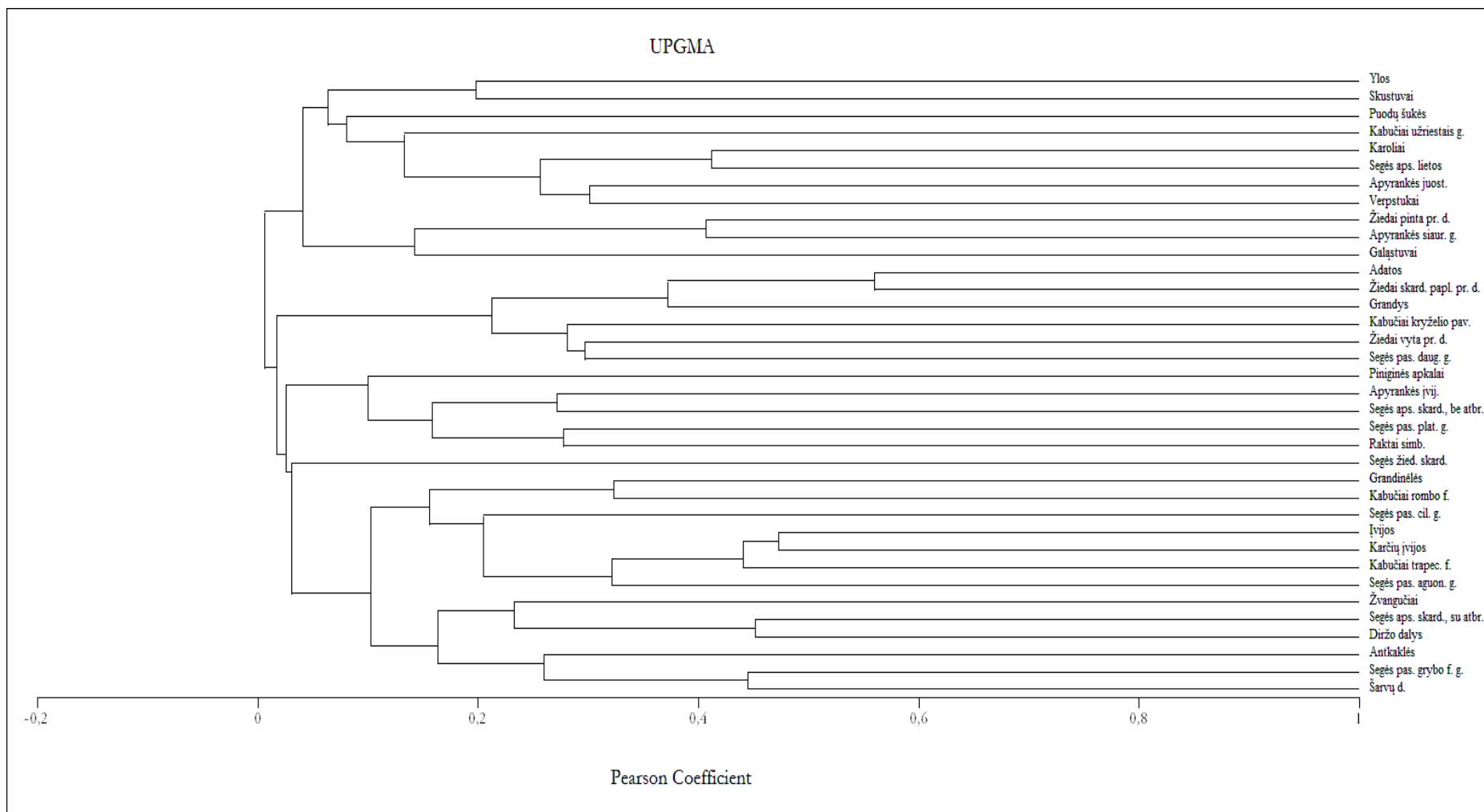
37 pav. Disertacijoje naudojami uždari viduramžių degintinių kapų įkapių komplektai. G. Petrausko brėž.

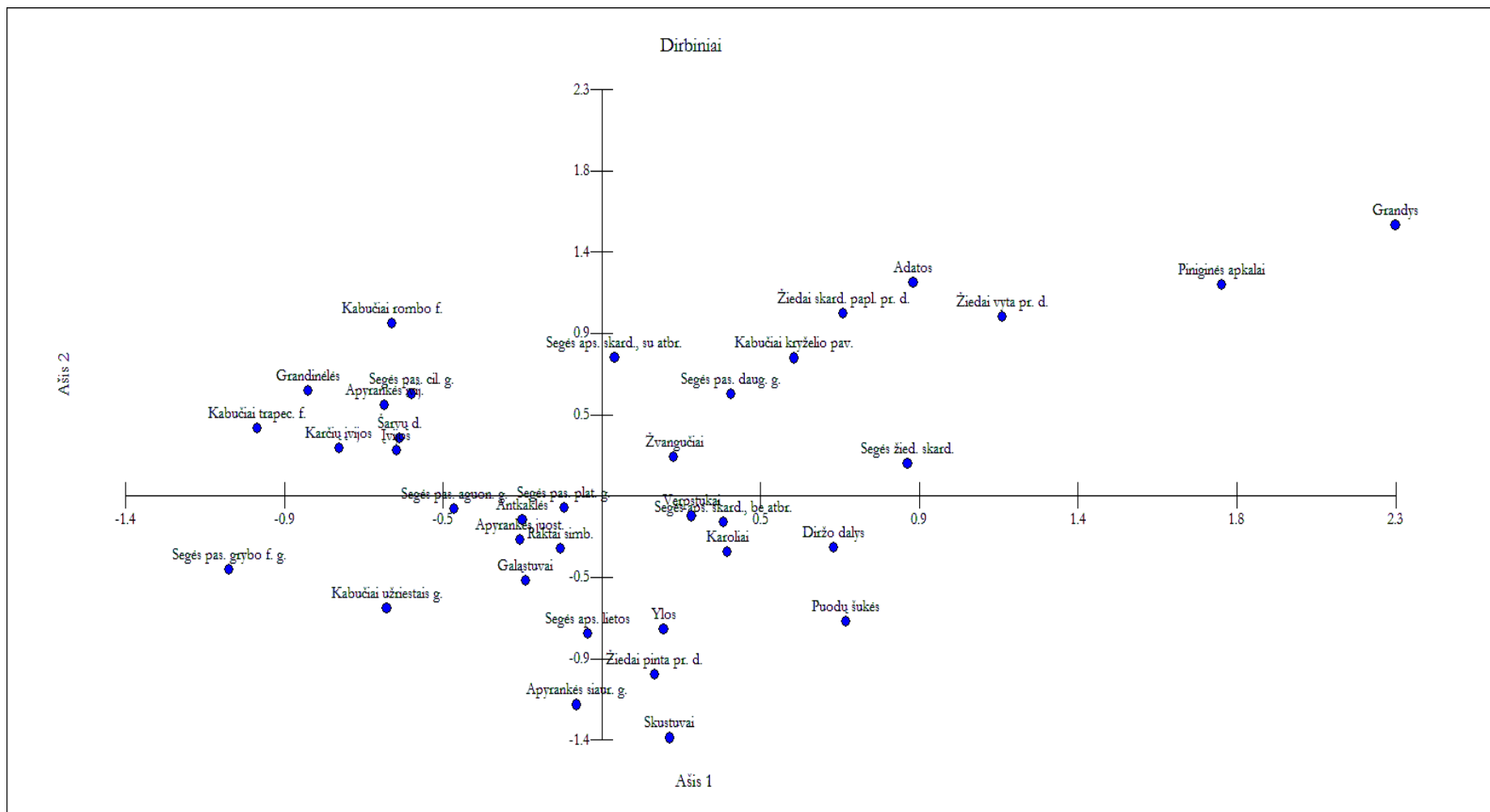
38 pav. Viduramžių degintinių kapų įkapių koreliacijos dendrograma. Analizės pagrindas – dirbinių tipų buvimas/nebuvimas uždaruose įkapių kompleksuose (bandymas 1). G. Petrausko brėž.

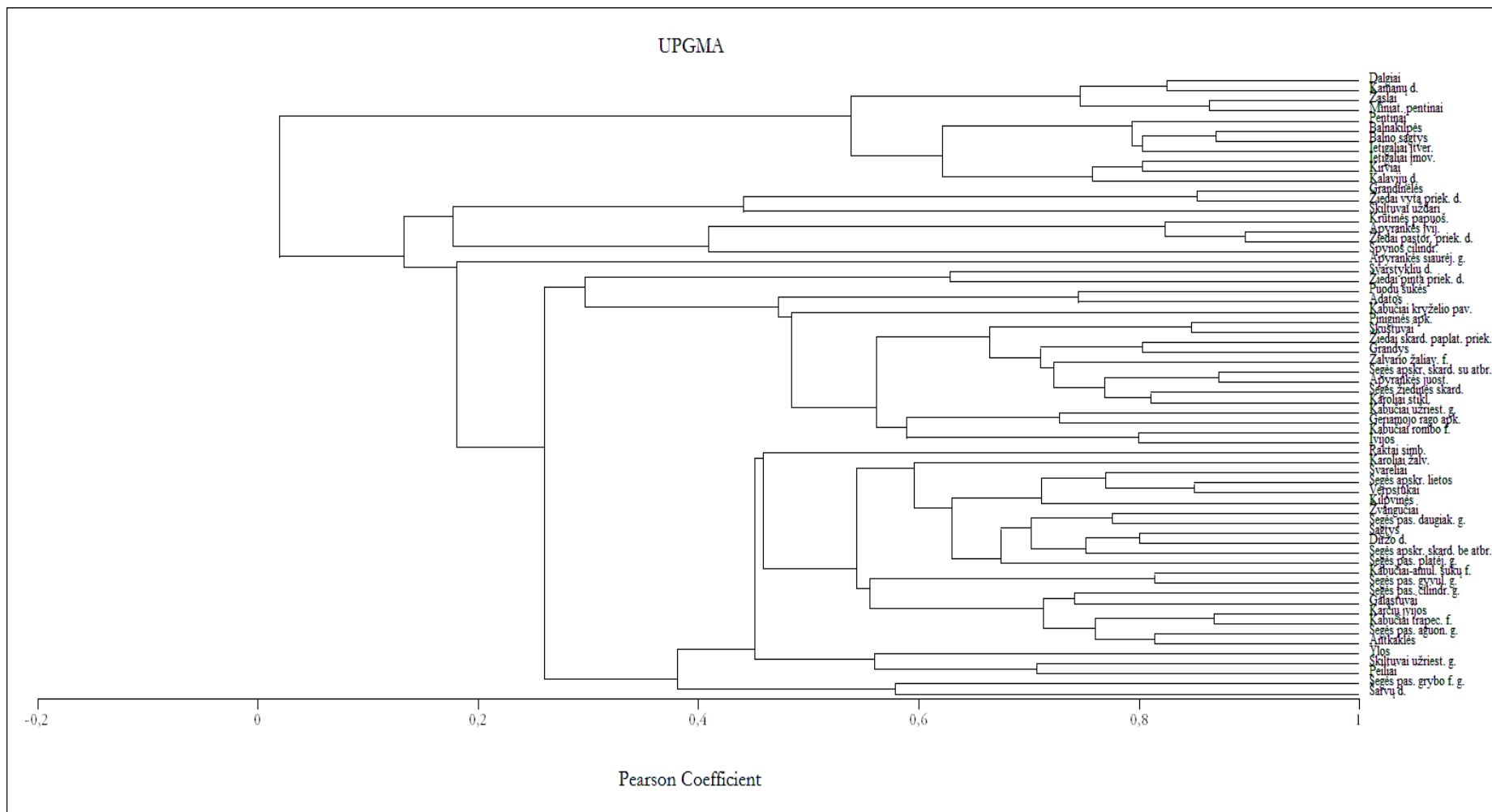

40 pav. Viduramžių degintinių kapų įkapių koreliacijos dendrograma. Analizės pagrindas – dirbinių tipų buvimas/nebuvimas uždaruose įkapių kompleksuose (bandymas 2). *G. Petrausko brėž.*

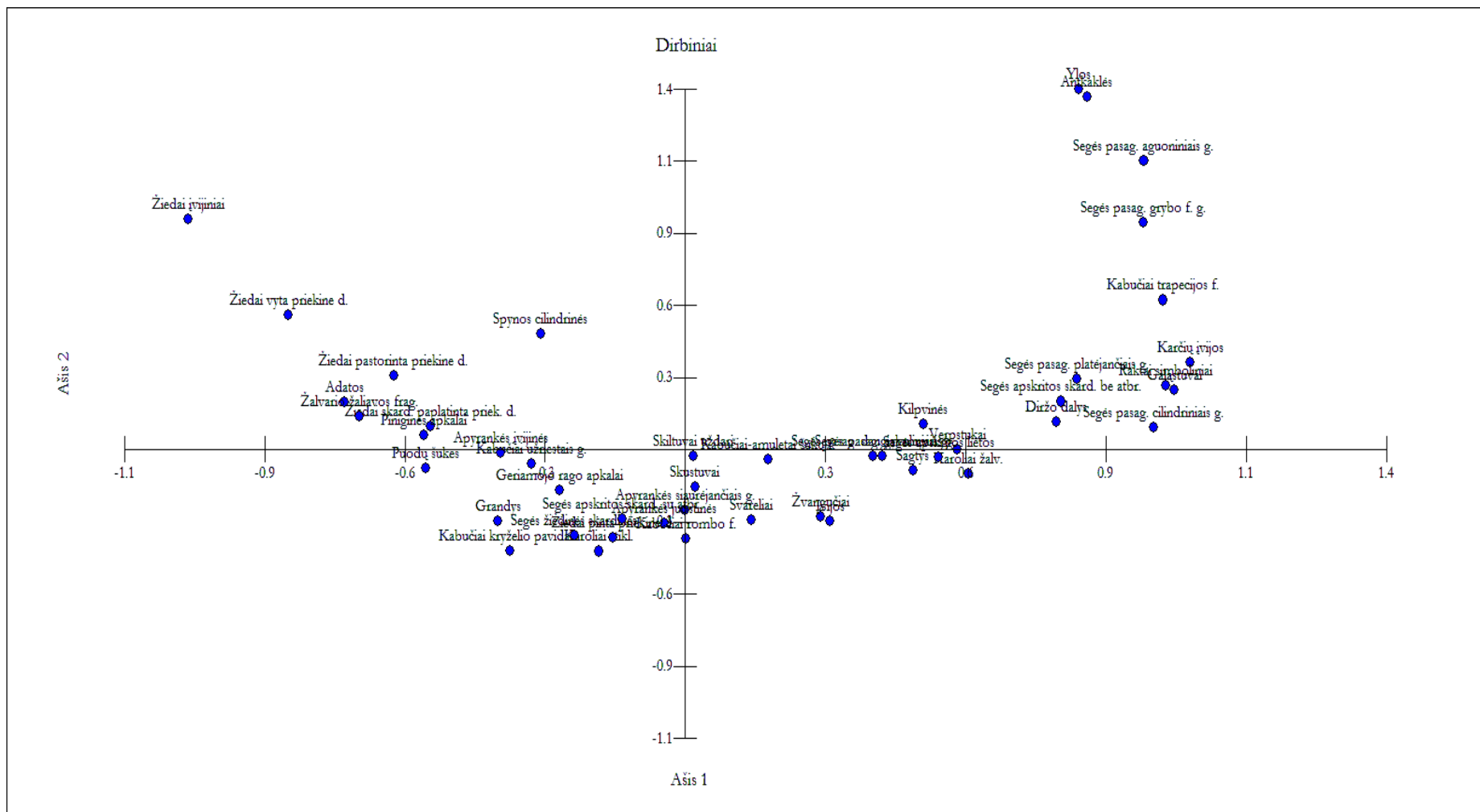

41 pav. Viduramžių degintinių kapų įkapių koreliacijos grafikas. Analizės pagrindas – dirbinių tipų buvimas/nebuvimas uždaruose įkapių kompleksuose (bandymas 2). G. Petrausko brėž.

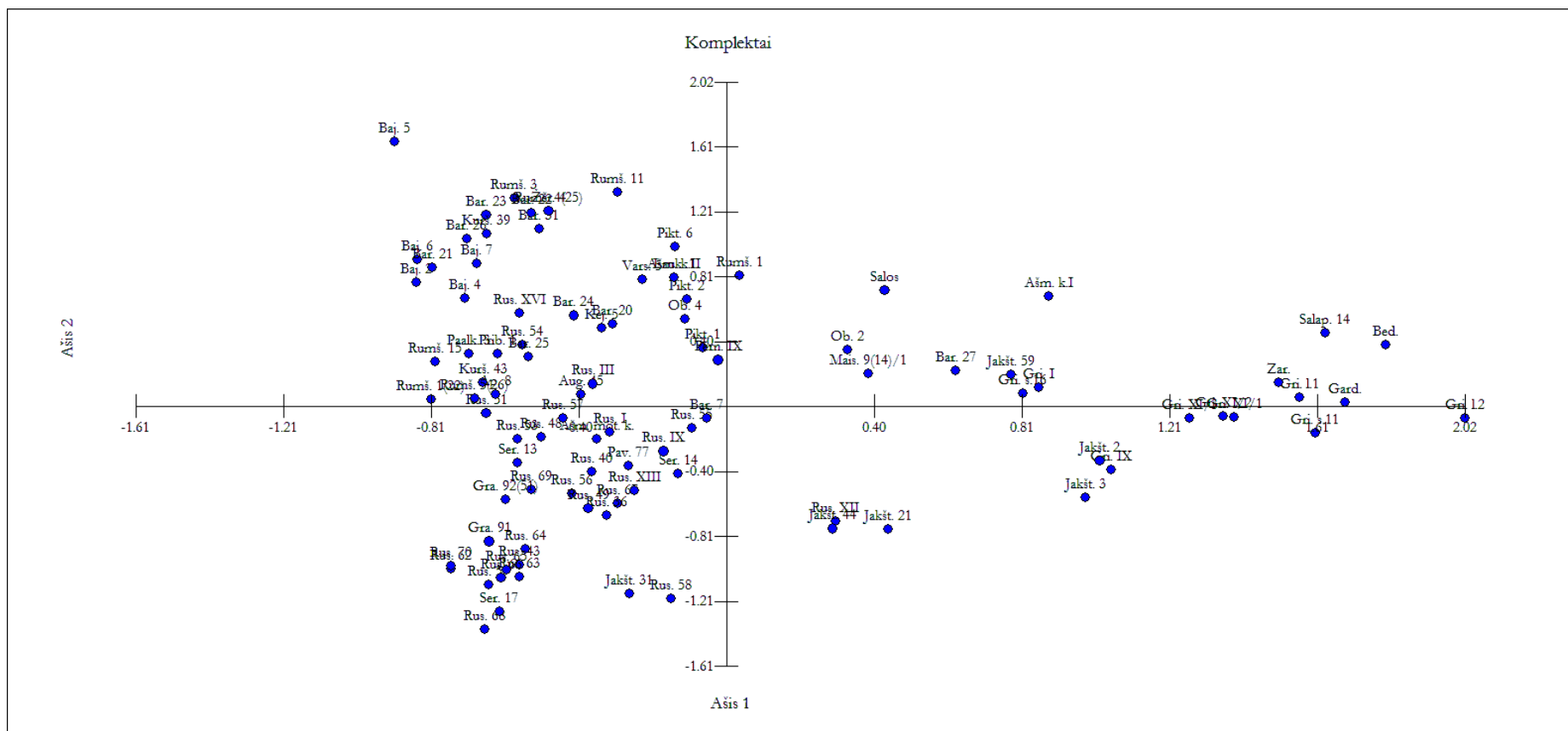

42 pav. Viduramžių degintinių kapų įkapių koreliacijos dendrograma. Analizės pagrindas – dirbinių tipų koreliacija uždaruose įkapių kompleksuose. G. Petrausko brėž.

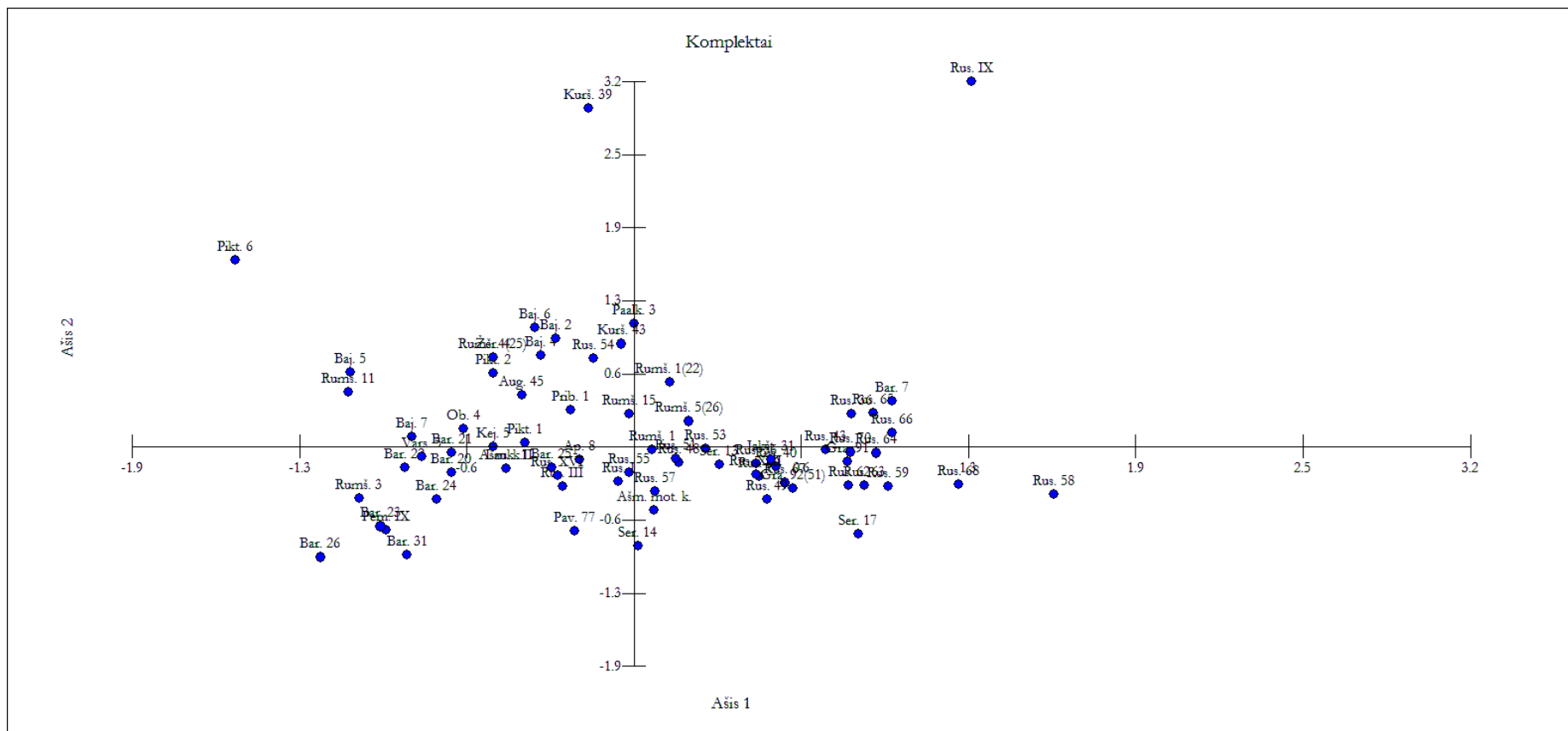

44 pav. Viduramžių degintinių kapų įkapių koreliacijos grafikas. Analizės pagrindas – dirbinių tipų koreliacija uždaruose įkapių kompleksuose (bandymas 2). G. Petrausko brėž.

45 pav. Uždarų viduramžių degintinių kapų įkapių komplektų koreliacijos grafikas (bandymas 1). *G. Petrausko brėž.*

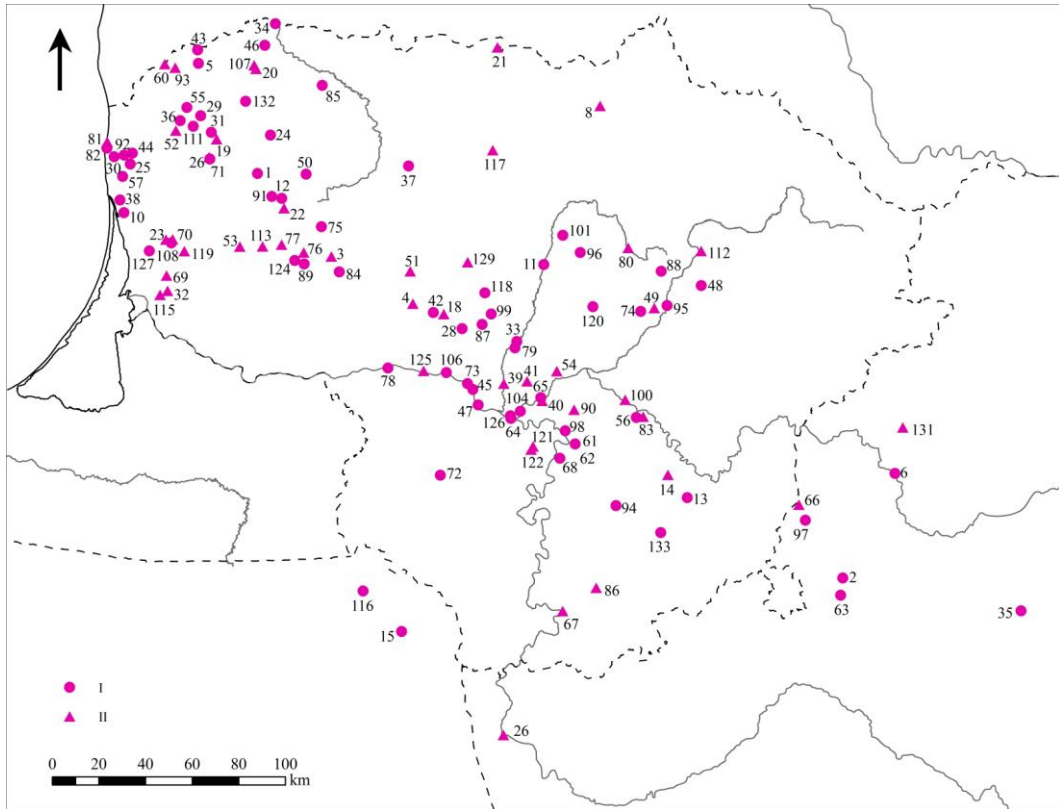
Paaiškinimai: Ap. – Apuolė, Ašm. – Ašmenėlis, Aug. – Augustiniškiai, Baj. – Bajorai, Bar. – Barinė, Bed. – Bedugnė, Gard. – Gardinas, Gra. – Graučiai, Gri. – Griežė, Jakšt. – Jakštaičiai (Meškiai), Kej. – Kejėnai, Kurš. – Kuršai, Lauk. – Laukagalys, Mais. – Maisiejūnai, Ob. – Obeliai, Paalk. – Paalksniai, Pav. – Pavirvytė, Pern. – Pernarava (Žiogučiai), Pikt. – Piktagalys, Prib. – Pribitka, Rumš. – Rumšiškės, Rus. – Ruseiniai, Salap. – Salapiaciškės, Ser. – Seredžius, Vars. – Varsėdžiai, Zar. – Zarojus, Žēr. – Žėronys. Skaičius prie kapinyno trumpinio rodo kapo numerį.

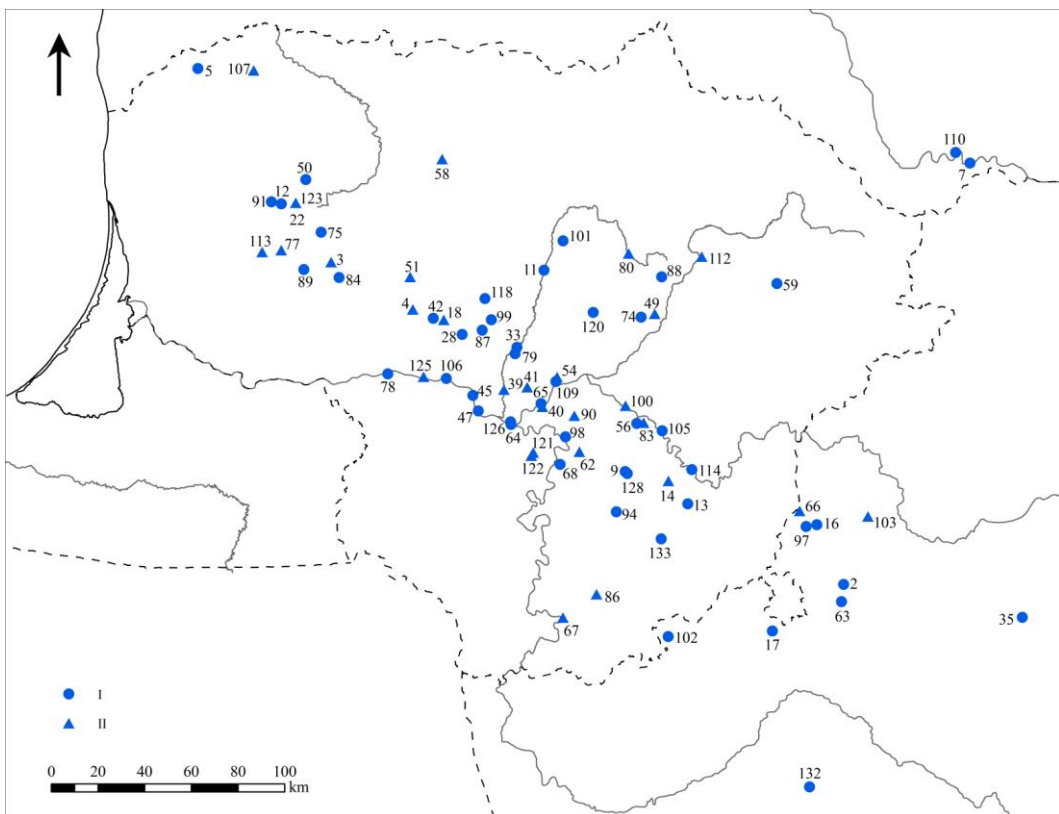
46 pav. Uždarų viduramžių degintinių kapų įkapių komplektų koreliacijos grafikas (bandymas 2). G. Petrausko brėž.

Paaishkinimai: Ap. – Apuolė, Ašm. – Ašmenėlis, Aug. – Augustiniškiai, Baj. – Bajorai, Bar. – Barinė, Bed. – Bedugnė, Gard. – Gardinas, Gra. – Grauziai, Gri. – Griežė, Jakšt. – Jakštaičiai (Meškiai), Kej. – Kejėnai, Kurš. – Kuršai, Lauk. – Laukagalys, Mais. – Maisiejūnai, Ob. – Obeliai, Paalk. – Paalksniai, Pav. – Pavirvytė, Pern. – Pernarava (Žiogučiai), Pikt. – Piktagalys, Prib. – Pribitka, Rumš. – Rumšiškės, Rus. – Ruseiniai, Salap. – Salapiaciškės, Ser. – Seredžius, Vars. – Varsėdžiai, Zar. – Zarojus, Žēr. – Žėronys. Skaičius prie kapinyno trumpinio rodo kapo numerį.

47 pav. XIII a. degintiniai kapinynai: I – kapinynai, II – spėjamų kapinynų vietos (numeriai žemėlapyje atitinka numeraciją Priede 1). G. Petrausko brėž.

48 pav. XIV a. degintiniai kapinynai: I – kapinynai, II – spėjamų kapinynų vietos (numeriai žemėlapyje atitinka numeraciją Priede 1). G. Petrausko brėž.

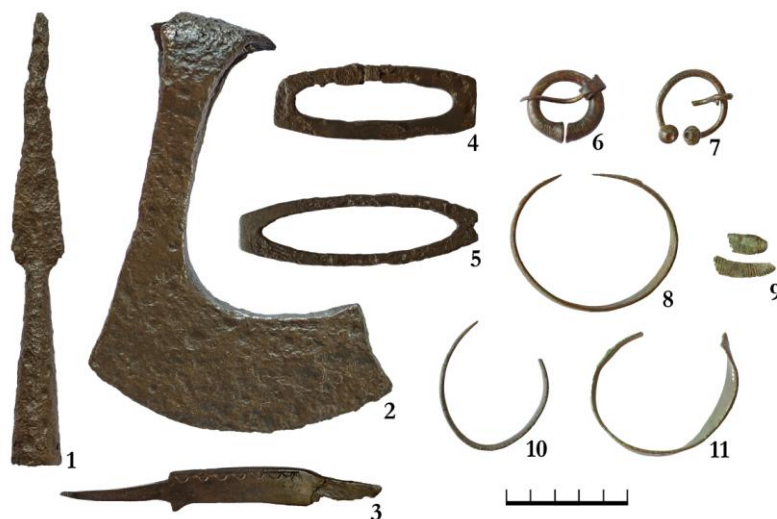
49 pav. Griežės kolektyvinių deg. kapų duobė I (LNM AR 185: 40–82). K. Stoškaus nuotr.

50 pav. Griežės kolektyvinių deg. kapų duobės XI kapas 2 (LNM AR 185: 1056–1076). K. Stoškaus nuotr.

51 pav. Griežės „lobis 4“: 1 – pentinas, 2 – ietigalis, 3 – kovos peilis (LNM AR 185: 1172–1174). G. Petrausko nuotr.

52 pav. Maisiejūnų pilkapiu 9(14) deg. kapas: 1 – ietigalis, 2 – kirvis, 3 – peilis, 4, 5 – skiltuvai, 6, 7 – segės, 8–11 – apyrankės (LNM AR 736: 8–18). *G. Petrausko nuotr.*

53 pav. Obelių deg. kapas 2: 1, 2 – segės, 3 – žiedas, 4 – skiltuvo titnagas, 5 – peilis, 6 – skiltuvas, 7 – ietigalis (LNM AR 621: 150–155). *G. Petrausko nuotr.*

54 pav. Obelių deg. kapas 4: 1 – kirvis, 2–4 – peiliukai, 5 – kalavijo skersinis, 6 – piniginės apkalas, 7 – grandis, 8, 9 – verpstukai, 10 – adata, 11 – žaliavos fragmentas, 12–14 – segių dalys, 15 – apkalas, 16, 17 – žiedai, 18–20 – žvangučiai (LNM AR 621: 408–426). 1–8, 11–20 – *G. Petrausko nuotr.*, 9, 10 – *A. Ruzienės pieš.*

55 pav. Bedugnės kario raitelio dirbinių kompleksas: 1, 2 – balnakilpės, 3, 4 – pentinų tvirtinimo plokštelės, 5, 6 – pentinai, 7, 8 – ietigaliai, 9 – kirvis, 10, 12 – sagtys, 11 – balno sagtis, 13 – peilis, 14 – žąslai (LNM GRD 115950). *G. Petrausko nuotr.*

56 pav. Salų kompleksas: 1, 2, 9, 10 – piniginės apkalai, 3 – kamanų apkalas, 4 – apkalas, 5, 6 – sagtys, 7 – grandis, 8 – pasagvinė, 11 – dirbinio dalis, 12 – kirvis (BNMA II). *J. Ulasaveco nuotr.*

57 pav. Pjautuvai, peilis-pjautuvėlis: 1, 2 – Obeliai (LNM AR 621: 687, 752), 3 – Jakštaičių (Meškių) deg. kapas 44 (LNM AR 630: 151). 1, 2 – *G. Petrausko nuotr.*, 3 – *V. Rimantienės pieš.*

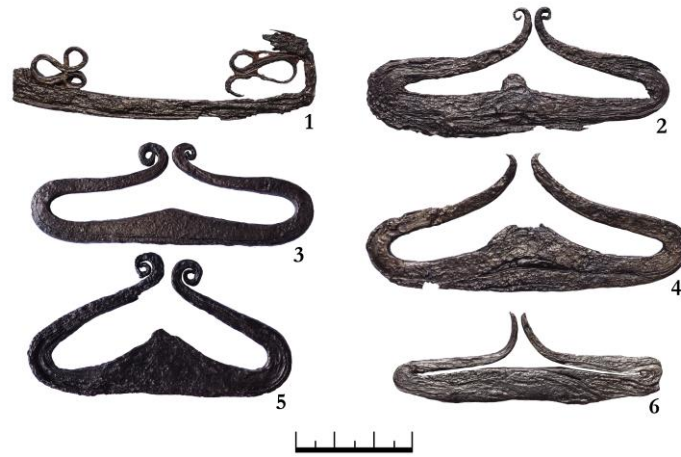
58 pav. Peiliai: 1 – Gurkovičiai (LNM AR 249: 3), 2–5 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1633, 1637, 1638, 1648). *G. Petrausko nuotr.*

59 pav. Peiliai: Bajorai (KšM). *K. Stoškaus nuotr.*

60 pav. Ornamentuotos peilių nugarėlės: 1 – Bajorai (KšM 1865/100), 2, 3 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1618, 1621). 1 – *V. Vaitkevičiaus nuotr.*, 2, 3 – *G. Petrausko nuotr.*

61 pav. Skiltuvai: 1–6 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1576, 1592, 1586, 1596, 1587, 1603).
G. Petrausko nuotr.

62 pav. Skiltuvai: 1–6 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1570, 1575, 1571, 1580, 1574, 1583).
G. Petrausko nuotr.

63 pav. Skiltuvai: Bajorai (KšM). K. Stoškaus nuotr.

64 pav. Skiltuvų titnagai: 1–4 – Bajorai (KŠM). *A. Kurilienės nuotr.*

65 pav. Galąstuvai – 1–3 – Zarojus (BNMA II). *J. Ulasaveco nuotr.*

66 pav. Ylos: 1–3 – Marvelė (VDKM AR 2520: 273–275), 4–6 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1689, 1694, 1703). *G. Petrausko nuotr.*

67 pav. Ylos: 1–6 – Bajorai (KšM). *K. Stoškaus nuotr.*

68 pav. Adatos: Bajorai (KšM). *K. Stoškaus nuotr.*

69 pav. Verpstukai: Bajorai (KšM). *K. Stoškaus nuotr.*

70 pav. Verpstukai: 1, 2, 4, 5 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1722, 1723, 1727, 1730), 3, 6 – Kurklintiškiai (LNM AR 92: 63). *G. Petrausko nuotr.*

71 pav. Verpstukai: 1–4, 6–8 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1707–1709, 1711, 1713, 1714), 5 – Markiniatai (BNMA II), 9 – Kurklintiškiai (VDKM AR 977: 38). 1–4, 6–9 – *G. Petrausko nuotr.*, 5 – *J. Ulasaveco nuotr.*

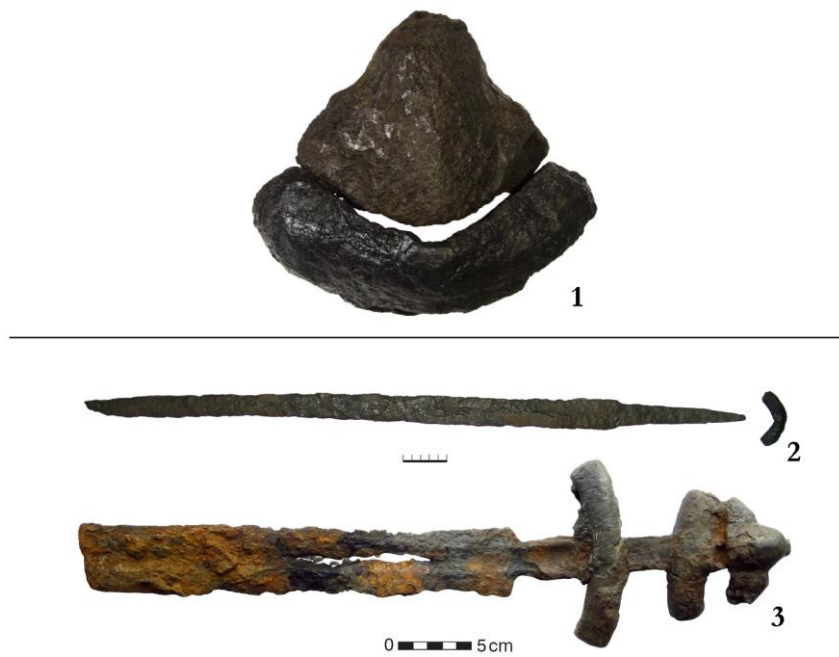
72 pav. Pincetai, kaltelis: 1 – Obeliai (LNM AR 621: 1391), 2 – Bedugnė (LNM GRD 115950), 3 – Bajorai (KŠM). 1–2 – *G. Petrausko nuotr.*, 3 – *K. Stoškaus nuotr.*

73 pav. Žvejybos kabliukai: Bajorai (KŠM). *K. Stoškaus nuotr.*

74 pav. Kalavijai: 1 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobės XI kapas 1 (LNM AR 185: 1030), 2 – Obeliai (LNM AR 621: 578). 1 – *A. Ruzienės pieš.*, 2 – *G. Petrausko nuotr.*

75 pav. Kalavijai, jų dalys: 1, 2 – Bajorai (KŠM), 3 – Markiniatai (BNMA II). 1 – *K. Stoškaus nuotr.*, 2 – *V. Vaitkevičiaus nuotr.*, 3 – *J. Ulasaveco nuotr.*

76 pav. Kalavijų buoželės: 1 – Obeliai (LNM AR 621: 678), 2, 3 – Obelių ežeras (AR 621: 1757, 1762), 4, 5 – Bedugnė (LNM GRD 115950). *G. Petrausko nuotr.*

77 pav. Kalavijų makštų galų apkalai: 1 – Obeliai (LNM AR 621: 187), 2 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1760), 3 – Bedugnė (LNM GRD 115950), 4 – Bajorai (KŠM), 5–9 – Alšėnai (BNMA II). 1–3 – *G. Petrausko nuotr.*, 4 – *K. Stoškaus nuotr.*, 5–9 – *J. Ulasaveco nuotr.*

78 pav. Kirviai: Bajorai (KŠM). *K. Stoškaus nuotr.*

79 pav. Ietigaliai: 1 – Bedugnė (LNM GRD 115950), 2–4 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1555, 1556, 1558). *G. Petrausko nuotr.*

80 pav. Ietigaliai: 1–5 – Obelių ežeras (AR 621: 1563, 1564, 1561, 1566, 1567). *G. Petrausko nuotr.*

81 pav. Ietigaliai: Bajorai (KšM). *K. Stoškaus nuotr.*

82 pav. Lanko strėlių antgaliai: 1, 3, 5 – Alšėnai (BNMA II), 2, 7 – Gurkovičiai (LNM AR 249: 6, 36), 4 – Markiniatai (BNMA II), 6 – Rounae Pole (BNMA II), 8 – Bajorai (KŠM), 9 – Zarojus (BNMA II), 10, 11 – Bedugnė (LNM GRD 115950), 12 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1568). 1, 3–6, 9 – *J. Ulasaveco nuotr.*, 2, 7, 10–12 – *G. Petrausko nuotr.*, 8 – *K. Stoškaus nuotr.*

83 pav. Šalmo dalys: Obeliai (LNM AR 621: 570). *G. Petrausko nuotr.*

84 pav. Šarvų dalys: Alšėnai (BNMA II). *J. Ulasaveco nuotr.*

85 pav. Šarvų dalys: 1–7 – Bedugnė (LNM GRD 115950). *G. Petrausko nuotr.*

86 pav. Apgalvių skardelės: 1 – Ruseinių deg. kapas 48 (LNM AR 508: 218), 2 – Markiniatai (LNM neinv.), 3–6 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 2199–2202). 1, 3–6 – *G. Petrausko nuotr.*, 2 – *J. Ulasaveco nuotr.*

87 pav. Antkaklių dalys: 1–3 – Pribitkos deg. kapas 1 (AR 640: 328, 329), 2 – Paprūdžiai (LNM AR 635: 157), 4 – Ruseinių deg. kapas 36 (LNM AR 508: 178). *G. Petrausko nuotr.*

88 pav. Antkaklių dalys: 1 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobės XI kapas 2 (LNM AR 185: 1075), 2 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobė I (AR 185: 58). *G. Petrausko nuotr.*

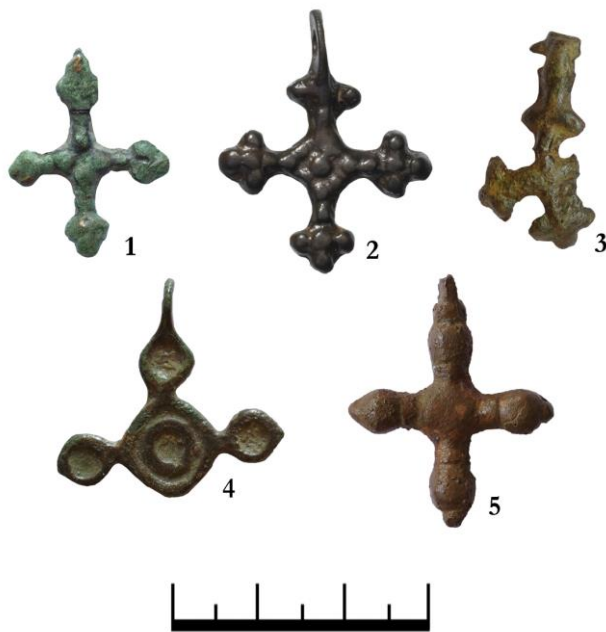
89 pav. Karoliai: 1 – Bajorai (KšM), 2 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1779). 1 – *K. Stoškaus nuotr.*, 2 – *G. Petrausko nuotr.*

90 pav. Žvangučiai: 1 – Bajorai (KšM), 2 – Obelių ežeras (AR 621: 2038, 2032, 2031). 1 – *K. Stoškaus nuotr.*, 2 – *G. Petrausko nuotr.*

91 pav. Kabučiai: 1, 2 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobė I (LNM AR 185: 81, 82), 3 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobės XI kapas 2 (LNM AR 185: 1074), 4, 5, 7, 8, 10, 11, 15 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 2179, 2180, 2184, 2183, 2188, 2189, 2182), 6, 9, 14 – Bajorai (KšM), 12 – Apuolės deg. kapas 8 (VDKM AR 1142: 43), 13 – Bedugnė (LNM GRD 115950), 16 – Obeliai (LNM AR 621: 672), 17 – Rounae Pole (BNMA II). 1–8, 10–16 – *G. Petrausko nuotr.*, 9 – *K. Stoškaus nuotr.*, 17 – *J. Ulasaveco nuotr.*

92 pav. Kryželio pavidalo kabučiai: 1 – Apuolės deg. kapas 8 (VDKM AR 1142: 42), 2, 3 – Bajorai (KšM), 4 – Barinės deg. kapas 24 (PKM GEK 13692), 5 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 2185). 1, 2, 4, 5 – *G. Petrausko nuotr.*, 3 – *K. Stoškaus nuotr.*

93 pav. Segės: 1, 5 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1861, 1922), 2 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobė XI (LNM AR 185: 1126), 3 – Ruseinių deg. kapas 56 (LNM AR 508: 247), 4 – Ruseinių deg. kapas 40 (LNM AR 508: 185), 6 – Seredžiaus deg. kapas 13 (LNM AR 857: 58), 7 – Rumšiškių deg. kapas 7 (LNM AR 62: 17). *G. Petrausko nuotr.*

94 pav. Segės: 1–12 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1827, 1816, 1802, 1828, 1832, 1841, 1844–1846, 1854, 1831, 1830). *G. Petrausko nuotr.*

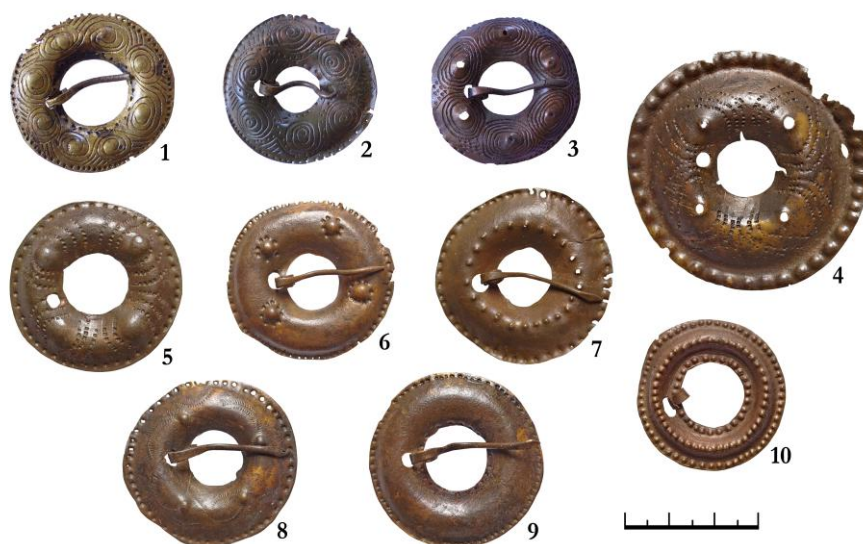
95 pav. Segės: Bajorai (KšM). *K. Stoškaus nuotr.*

96 pav. Segės: 1, 2, 6 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1934, 1932, 1939), 3 – Barinės deg. kapas 23 (PKM GEK 13663), 4, 5 – Kurklintiškiai (LNM AR 92: 79, 80), 7 – Saboniai (PKM GEK 33448). *G. Petrausko nuotr.*

97 pav. Segės: 1 – Ruseinių deg. kapas 53 (LNM AR 508: 233), 2, 3 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1925, 1927). *G. Petrausko nuotr.*

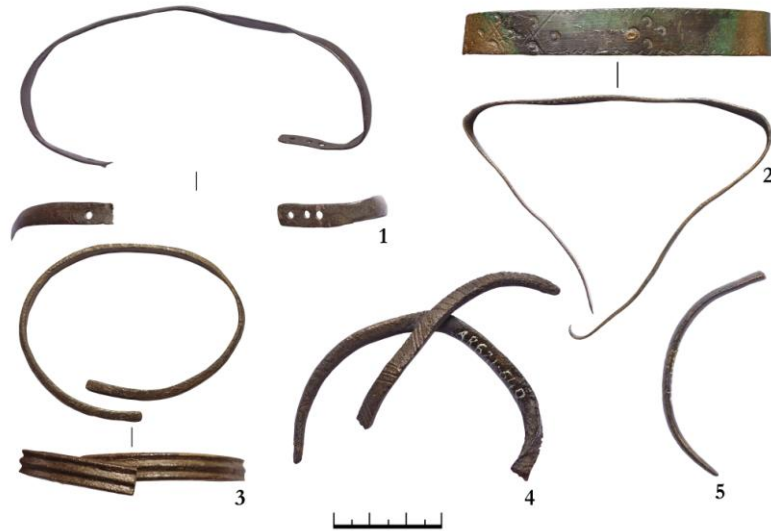
98 pav. Segės: 1–10 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1870, 1879, 1875, 1919, 1894, 1892, 1915, 1912, 1909, 1901). *G. Petrausko nuotr.*

99 pav. Apyrankės: 1 – Obeliai (LNM AR 621: 637), 2, 3 – Jakštaičių (Meškių) deg. kapas 31 (LNM AR 630: 89, 90). *G. Petrausko nuotr.*

100 pav. Apyrankės: 1 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobė I (LNM AR 185: 59), 2, 3 – Obeliai (LNM AR 621: 715, 643). *G. Petrausko nuotr.*

101 pav. Apyrankės: 1–5 – Obeliai (LNM AR 621: 641, 716, 639, 640, 718). *G. Petrausko nuotr.*

102 pav. Apyrankės: 1, 3, 4 – Obeliai (LNM AR 621: 184, 538, 642), 2 – Šiaudaliai (LNM AR 551: 77), 5 – Bajorai (KŠM). *G. Petrausko nuotr.*

103 pav. Žiedai: 1 – Obeliai (LNM AR 621: 647), 2 – Meškučiai (KŠM 1930/18), 3 – Rumšiškių deg. kapas 7 (LNM AR 62: 16), 4 – Rumšiškių deg. kapas 5 (LNM neinv.). *G. Petrausko nuotr.*

104 pav. Žiedai: 1, 2 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobė I (LNM AR 185: 60, 61), 3, 4 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobė IX (LNM AR 185: 760, 761), 5 – Laukagalis (KŠM 805, AV 2:1), 6 – Meškučiai (LNM GRD 118437), 7–9 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1980, 1981, 1983). *G. Petrausko nuotr.*

105 pav. Žiedai: 1–3, 6 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1971, 1973, 1972, 1984), 4 – Ruseinių deg. kapas 65 (LNM AR 508: 280), 5 – Markiniatai (BNMA II), 7 – Pakapiai (VDKM AR 2389: 8), 8 – Žėronys (LNM AR 930: 22). 1–4, 6–8 – *G. Petrausko nuotr.*, 5 – *J. Ulasaveco nuotr.*

106 pav. Žiedai: 1 – Purvynai (VDKM AR 1092: 132), 2–4 – Rounae Pole (BNMA II), 5–9 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1958, 1961, 1964, 1966, 1967). 1, 5–9 – *G. Petrausko nuotr.*, 2–4 – *J. Ulasaveco nuotr.*

107 pav. Žiedai: 1 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1963), 2, 3 – Pakapių deg. kapas 29 (VDKM AR 1691: 154, 155), 4, 5 – Rounae Pole (BNMA II), 6 – Žėronys (LNM AR 930: 23). 1–3, 6 – *G. Petrausko nuotr.*, 4, 5 – *J. Ulasaveco nuotr.*

108 pav. Lokio nago apkalai-amuletai: 1 – Bajorai (KšM), 2 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 2187). *G. Petrausko nuotr.*

109 pav. Sagos: Bajorai. *K. Stoškaus nuotr.*

110 pav. Sagtys: Bajorai (KšM). *K. Stoškaus nuotr.*

111 pav. Diržo apkalai: Bajorai (KšM). *K. Stoškaus nuotr.*

112 pav. Sagtys: 1–6 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1784, 1785, 1789, 1790, 1780, 1782).
G. Petrausko nuotr.

113 pav. Diržo apkalai: 1 – Cialežyškės (BNMA II), 2 – Markiniatai (BNMA II), 3, 11, 12 – Rounae Pole (BNMA II), 4 – Dainava (BNMA II), 5, 10 – Bedugnė (LNM GRD 115950), 6 – Požerė (VDKM AR 1049: 54), 7 – Paprūdžiai (LNM AR 635: 152), 8, 9 – Žėronys (LNM AR 930: 9, 10). 1–4, 11, 12 – J. Ulasaveco nuotr., 5–10 – G. Petrausko nuotr.

114 pav. Apkalai: 1–6, 8–10 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 2228, 2221, 2226, 2223, 2222, 2239, 2237, 2242, 2227), 7 – Žėronys (LNM AR 930: 63), 11 – Zarojus (BNMA II). 1–10 – G. Petrausko nuotr., 11 – J. Ulasaveco nuotr.

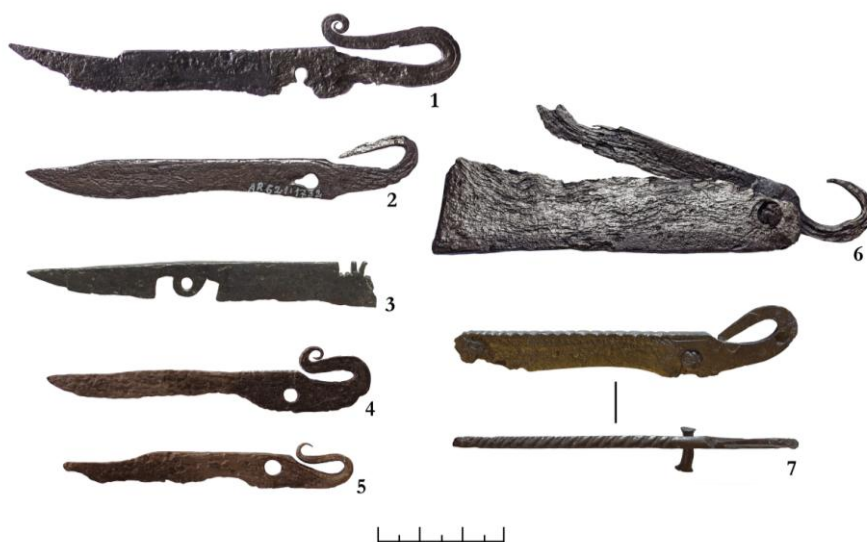

115 pav. Grandys: 1–4 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1792, 1796, 1793, 1797), 5, 6 – Bajorai (KšM). 1–4 – *G. Petrausko nuotr.*, 5, 6 – *K. Stoškaus nuotr.*

116 pav. Cilindrėliai: Bajorai (KšM). *K. Stoškaus nuotr.*

117 pav. Skustuvai: 1, 2, 4–6 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1731–1733, 1735, 1737), 3 – Obeliai (LNM AR 621: 711), 7 – Barinės deg. kapas 23 (PKM GEK 13664). *G. Petrausko nuotr.*

118 pav. Skustuvai: Bajorai (KšM). *K. Stoškaus nuotr.*

119 pav. Spynos: 1 – Jakštaičių (Meškių) deg. kapas 21 (LNM AR 630: 49), 2, 3 – Obeliai (LNM AR 621: 514, 714). *G. Petrausko nuotr.*

120 pav. Raktai: 1–4 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1765, 1767, 1770, 1771), 5 – Jakštaičių (Meškių) deg. kapas 2 (LNM AR 630: 419). *G. Petrausko nuotr.*

121 pav. Raktai: 1, 9 – Bajorai (KŠM), 2 – Rounae Pole (BNMA II), 3 – Rumšiškių deg. kapas 5(26) (LNM AR 390: 747), 4 – Šilėnai (LNM AR 167: 47), 5 – Antininkai (LNM AR 561: 9), 6 – Piktagalys (LNM AR 478: 4), 7 – Ašmenėlis (BNMA II), 8 – Markiniatai (BNMA II), 10 – Ruseinių deg. kapas 69 (LNM AR 508: 300). 1, 3–7, 9, 10 – *G. Petrausko nuotr.*, 2, 8 – *J. Ulasaveco nuotr.*

122 pav. Raktai: 1, 3, 5, 6 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1993, 1994, 1998, 1997), 2 – Drąsutaičiai (ŠAM A-L 127: 9), 4 – Marvelė (VDKM AR 2520: 201), 7 – Kurklintiškiai (LNM AR 92: 66). *G. Petrausko nuotr.*

123 pav. Piniginės apkalai: 1, 2 – Bajorai (KšM), 3 – Markiniatai (LNM AR 240: 48), 4 – Purvynai (VDKM AR 1092: 88), 5, 6 – Žėronys (LNM AR 930: 40, 41). 1, 2 – *K. Stoškaus nuotr.*, 3 – *J. Ulasaveco nuotr.*, 4–6 – *G. Petrausko nuotr.*

124 pav. Piniginės apkalai: 1–7 – Žėronys (LNM AR 930: 51–56, 59), 8, 9 – Purvynai (VDKM AR 1092: 102, 110). *G. Petrausko nuotr.*

125 pav. Piniginės apkalai: 1, 6 – Bajorai (LNM GRD 115950), 2 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 2195), 3–5 – Žėronys (LNM AR 930: 45–47). *G. Petrausko nuotr.*

126 pav. Piniginės apkalai: 1, 2 – Cialežyškės (BNMA II), 3–5 – Dainava (BNMA II), 6 – Zarojus (BNMA II), 7 – Markiniatai (LNM AR 240: 55), 8–11 – Purvynai (VDKM AR 1092: 97–100), 12 – Rounae Pole (BNMA II), 13 – Bedugnė (LNM GRD 115950), 14 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 2219). 1–7, 12 – *J. Ulasaveco nuotr.*, 8–11, 13, 14 – *G. Petrausko nuotr.*

127 pav. Lietuviškų ilgųjų dalys, moneta, sidabro lydiniai: 1 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1778), 2, 3 – Markiniatai (BNMA II), 4, 6 – Bajorai (KšM), 5 – Kurklintiškiai (LNM AR 92: 137). 1, 5 – *G. Petrausko nuotr.*, 2, 3 – *J. Ulasaveco nuotr.*, 4, 6 – *K. Stoškaus nuotr.*

128 pav. Svarstyklių dalys: 1 – Markiniatai (BNMA II), 2 – Bedugnė (LNM GRD 115950), 3, 4 – Obeliai (LNM AR 621: 564, 572), 5 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1772). 1 – *J. Ulasaveco nuotr.*, 2–5 – *G. Petrausko nuotr.*

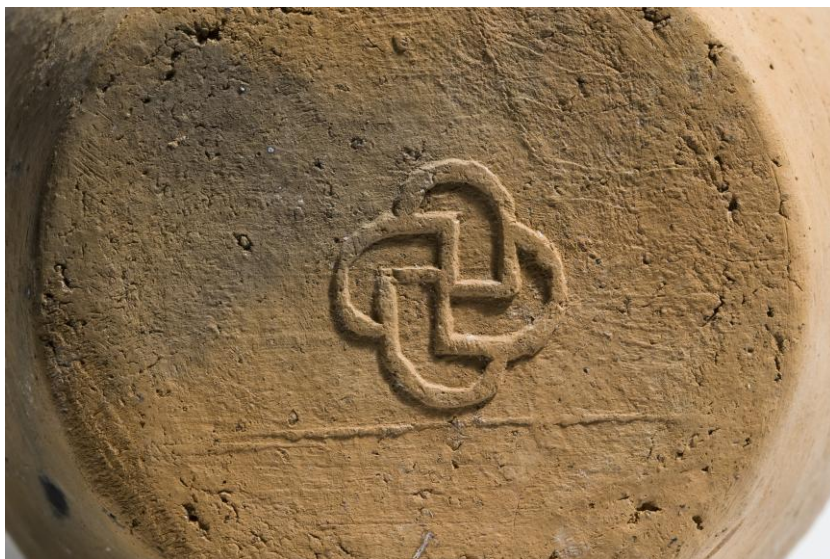
129 pav. Svareliai: 1, 2 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1773, 1777), 3 – Bedugnė (LNM GRD 115950), 4, 5 – Markiniatai (BNMA II). 1–3 – *G. Petrausko nuotr.*, 4, 5 – *J. Ulasaveco nuotr.*

130 pav. Geriamųjų ragų apkalai: 1 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobė IX (LNM AR 185: 755), 2 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobės XI kapas 2 (LNM AR 185: 1070). *G. Petrausko nuotr.*

131 pav. Bajorų kapinyno puodų kopijos (KšM). *K. Stoškaus nuotr.*

132 pav. Reljefinės svastikos ženklas ant atkurto Bajorų kapinyno puodo (KšM). *K. Stoškaus nuotr.*

133 pav. Keramikos šukės: Obelių ežeras (LNM neinv.). *G. Petrausko nuotr.*

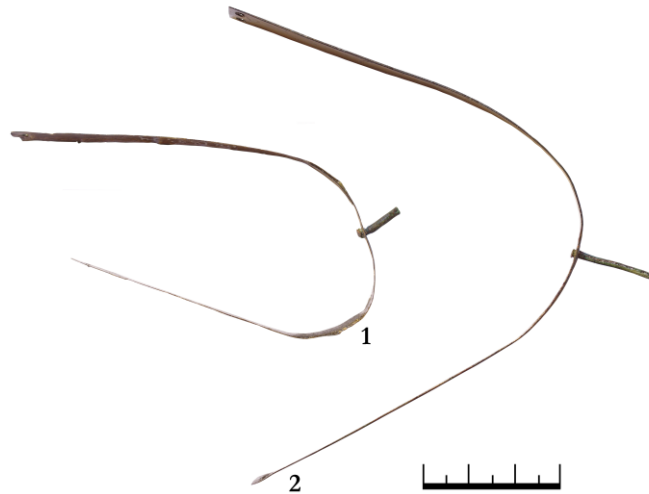

134 pav. Pentinai: 1, 2 – Markiniatai (BNMA II), 3 – Alšėnai (BNMA II), 4 – Pakapiai (VDKM AR 1086: 32). 1–3 – *J. Ulasaveco* nuotr., 4 – *G. Petrausko* nuotr.

135 pav. Pentinai: 1–5 – Markiniatai (BNMA II), 6–8 – Ašmenėlis (BNMA II). *J. Ulasaveco* nuotr.

136 pav. Miniatiūriniai pentinai: 1 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobė I (LNM AR 185: 74), 2 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobės XI kapas 2 (LNM AR 185: 1071). *G. Petrausko nuotr.*

137 pav. Pentinų tvirtinimo plokštelės: 1, 2 – Girkovičiai (LNM AR 249: 23, 22), 3 – Graužiai (VDKM AR 1455: 49), 4, 5 – Bedugnė (LNM GRD 115950), 6 – Laukagalis (KŠM P 1054), 7 – Obeliai (AR 621: 960), 8 – Alšėnai (BNMA II), 9 – Markiniatai (BNMA II). 1–7 – *G. Petrausko nuotr.*, 8, 9 – *J. Ulasaveco nuotr.*

138 pav. Žąslai: 1 – Purvynai (VDKM AR 92), 2 – Zarojus (BNMA II). 1 – *G. Petrausko nuotr.*, 2 – *J. Ulasaveco nuotr.*

139 pav. Žąslai: Rusiai (VDKM AR 569 n). A. Užgalio nuotr.

140 pav. Skambalai, kamanų žvangutis: 1 – Meškučiai (GRD 118437), 2 – Alšėnai (BNMA II), 3, 4 – Bedugnė (LNM GRD 115950), 5 – Paprūdžiai (LNM AR 635: 84), 6 – Jakštaičių (Meškių) deg. kapas 44 (LNM AR 630: 146). 1, 3, 4, 6 – G. Petrausko nuotr., 2 – J. Ulasaveco nuotr., 5 – V. Rimantienės pieš.

141 pav. Kamanų dirželių skirstikliai: 1, 2 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobė I (LNM AR 185: 52), 3 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobės XI kapas 2 (LNM AR 185: 1068), 4, 5 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobės XI kapas 3 (LNM AR 185: 1088, 1089). G. Petrausko nuotr.

142 pav. Kamanų apkalai: 1 – Bajorai (KšM), 2, 3 – Paprūdžiai (VDKM AR 1049: 57, 58), 4, 5 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobė I (AR 185: 70, 69), 6, 7 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobės XI kapas 1 (AR 185: 1053, 1055). 1 – K. Stoškaus nuotr., 2–5 – G. Petrausko nuotr., 6, 7 – A. Ruzienės pieš.

143 pav. Kamanų apkalai – 1–3 – Markiniatai (BNMA II), 4 – Bajorai (KšM), 5–7 – Alšėnai (BNMA II), 8, 9 – Graužiai (VDKM AR 1455: 342, 343), 10 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobės XI kapas 3 (LNM AR 185: 1093). 1–3, 5–7 – *J. Ulasaveco nuotr.*, 4 – *K. Stoškaus nuotr.*, 8–10 – *G. Petrausko nuotr.*

144 pav. Kamanų apkalai: 1 – Bajorai (KšM), 2 – Cialežyškės (BNMA II), 3 – Paalksniai (VDKM AR 949: 29), 4 – Purvynai (VDKM AR 1092: 77), 5–8 – Zarojus (BNMA II). 1, 3, 4 – *G. Petrausko nuotr.*, 2, 5–8 – *J. Ulasaveco nuotr.*

145 pav. Kamanų apkalai: 1 – Paprūdžiai (LNM AR 635: 151), 2–4, 11, 12 – Zarojus (BNMA II), 5, 9 – Cialežyškės (BNMA II), 6 – Purvynai (VDKM AR 1092: 88), 7 – Bajorai (KŠM), 8 – Markiniatai (BNMA II), 10 – Dainava (BNMA II). 1, 6 – *G. Petrausko nuotr.*, 2–5, 8–12 – *J. Ulasaveco nuotr.*, 7 – *K. Stoškaus nuotr.*

146 pav. Kamanų apkalai: 1–4 – Zarojus (BNMA II), 5–8 – Markiniatai (BNMA II), 9 – Požerė (VDKM AR 1049: 53). 1–8 – *J. Ulasaveco nuotr.*, 9 – *G. Petrausko nuotr.*

147 pav. Kamanų apkalai: 1 – Piktagalio deg. kapas 1 (LNM AR 550: 69), 2, 3 – Purvynai (VDKM AR 1092: 75, 76), 4 – Kuršai (ŽMA), 5 – Ruseinių deg. kapas 58 (LNM AR 508: 259), 6–8 – Cialežyškės (BNMA II), 9 – Markiniatai (BNMA II), 10, 11 – Zarojus (BNMA II). 1–5 – *G. Petrausko nuotr.*, 6–11 – *J. Ulasaveco nuotr.*

148 pav. Balnakilpės: 1, 2 – Meškučiai (KŠM 1930/14, 24), 3, 4 – Zarojus (BNMA II), 5, 6 – Pribitka (LNM AR 640: 358, 359). 1, 2, 5, 6 – G. Petrausko nuotr., 3, 4 – J. Ulasaveco nuotr.

149 pav. Balno sagtys: 1 – Griežės kolektyvinių deg. kapų duobės XI kapas 2 (LNM AR 185: 1068), 2 – Markiniatai (LNM AR 240: 61), 3 – Bedugnė (LNM GRD 115950), 4 – Bajorai (KŠM). 1, 3 – G. Petrausko nuotr., 2 – J. Ulasaveco nuotr., 4 – K. Stoškaus nuotr.

150 pav. Kabučiai: 1–7 – Bajorai (KŠM), 8 – Kurklintiškiai (LNM AR 92: 110), 9, 10 – Markiniatai (BNMA II), 11, 12 – Obelių ežeras (LNM AR 621: 1764). 1–7 – K. Stoškaus nuotr., 8, 11, 12 – G. Petrausko nuotr., 9, 10 – J. Ulasaveco nuotr.

151 pav. Keturspyglis: Purvynai (VDKM neinv.). *G. Petrausko nuotr.*

152 pav. Akmeniniai kirveliai: 1 – Bajorai (KŠM), 2 – Barinės deg. kapas 23 (PKM GEK 13662). 1 – *K. Stoškaus nuotr.*, 2 – *G. Petrausko nuotr.*

153 pav. Lazda su įraižomis: Bajorai (apačioje – lazdos fragmentas). *K. Stoškaus nuotr.*

154 pav. Trilapės lelijos žiedo formos apkalai: 1 – Bedugnė (LNM GRD 115950), 2 – Kuršai (ŽMA), 3 – Skrebinai (VDKM AR 2443: 22), 4 – Paprūdžiai (LNM AR 635: 153), 5 – Zarojus (BNMA II). 1–4 – *G. Petrausko nuotr.*, 5 – *J. Ulasaveco nuotr.*

155 pav. Širdies formos apkalai: 1–3 – Cialežyškės (BNMA II), 4–6 – Zarojus (BNMA II). *J. Ulasaveco nuotr.*

156 pav. Kilpvinės: 1–9 – Bajorai (KšM). *K. Stoškaus nuotr.*

Padėka

Rengiant šią disertaciją daugelis prisidėjo išsakytomis pastabomis ir komentarais, pasidalindamas trūkstamais duomenimis ir literatūra, padėdamas įgyvendinti sumanymus ar suteikdamas įvairios kitos pagalbos. Nuoširdžiai dėkoju (abėcėlės tvarka): doc. dr. Mindaugui Bertašiui, dr. Pauliui Bugiui, Donatui Butkui, dokt. Ričardui Dedialai, Dariui Deinarovičiui, Eglei Gričiuvienei, dokt. Mindaugui Grikpėdžiui, Gyčiui Grižui, dr. Ryčiui Jonaičiui, Ludwikai Jończyk, dr. Pikne Kamai, Daliai Karalienei, Aistei Kazimieraitytei, prof. dr. Albinui Kuncevičiui, dr. Laurynui Kurilai, Ugnei Marijai Lenkaitytei, doc. dr. Aleksiejui Luchtanui, Olijardui Lukoševičiui, dokt. Žilvinui Montvydui, Virginijai Ostašenkovienei, Dovilui Petruleiui, dr. Andrai Simniškytei, Audronei Šapaitei, Kęstučiui Šeškevičiui, dokt. Ramūnui Šmigelskui, Jevgeniui Ulasavecui, dokt. Šarūnei Valotkienei, dr. Daivai Vaitkevičienei, doc. dr. Vaciumi Vaivada, dr. Ernestui Vasiliauskui, doc. dr. Gintautui Vėliui, dr. Vyčiui Vidūnui, doc. Gintautui Zabielai, dokt. Monikai Žemantauskaitei.

Atskirai už puikią darbinę aplinką dėkoju Lietuvos nacionalinio muziejaus bendradarbiams, už subrendusius atradimus – Bajorų, Bedugnės ir Meškučių ekspedicijų dalyviams. Ypatinga padėka Mokytojui prof. dr. Vykintui Vaitkevičiui, gyvenimo ir mokslo Bendražygei dr. Aistei Petrauskienei bei visiems artimiesiems.